Watermolenaar, dit zijn uw (stuw)rechten!

I. TOELICHTENDE NOTA (2018)

Walter VAN DEN BRANDEN

Het molenerfgoed kan bogen op een respectabele, eeuwenlange aanwezigheid in het Vlaamse landschap. Daarin overtreft het dikwijls de historiek van onze zo geroemde kathedralen en kerken, laat staan van de burgerlijke gebouwen in stad en land.
Als "moeders van de techniek en de mechanica", bovendien voor het overgrote deel in het oude graafschap Vlaanderen en later in de gehele Nederland- en gerealiseerd, wordt molenerfgoed ook in Vlaanderen erkend als toperfgoed: getuige de bijzondere erfgoedpremie die door de Vlaamse regering werd vastgelegd.
Zeker de watermolens behoren tot ons oudste nog zichtbaar erfgoed. De nog bestaande en zelfs nog functionele watermolens als de *Wedelse Molen* (Overpelt), *De Beekjuffer* (Mol), *Perlinckmolen* (Elst) vinden al een eerste geattesteerde vermelding (geen oprichting!) in respectievelijk 710, 774, 848.

De Perlinkmolen van Elst (Brakel) op de Perlinkbeek werd al in 848 vermeld. Foto Philippe Minnaert.

Watermolenaars hebben gedurende de voorbije eeuwen niet zelden in conflict gelegen met hun naaste omgeving omwille van de specifieke waterhuishouding. Een van de honderden voorbeelden: haast hallucinant is de veelheid van rechtszaken, die gedurende vijf eeuwen gevoerd zijn tegen de watermolen van Tielen en die pas hun beslag kregen in een definitieve gerechtelijke uitspraak in 1954. Molenaar Louis Dionys en zijn watermolen werden trouwens over de hele lijn vrijgesproken en in hun gelijk gesteld.[1]

Ondanks die adelbrieven zijn watermolens zeker de voorbije halve eeuw zwaar onder druk komen te staan.

De meeste watermolens zijn in het derde kwart van de vorige eeuw om economische redenen stilgelegd en werden overgeleverd aan verval of gewoon afgebroken. Vanaf de jaren negentig maakten nieuwe fenomenen als waterbeheersing, ruilverkaveling, natuurbewustzijn en daaruit volgend de vismigratieproblematiek opgang. De watermolens werden/worden daarin als "vijanden" beschouwd, waarvan de sluisconstructie moest verdwijnen of waarvan op zijn minst de stuwfunctie geliquideerd moest worden, eventueel via een nieuw aan te leggen bijpas. Bij niet weinige watermolens werd daarom zelfs de waterloop gewoon verlegd, weg van de watermolen.

Wijlen dr. Paul Bauters, jurist-vrederechter, nam de juridische strijd op en publiceerde in 1978 goed gefundeerde basisrechten, waarop watermoleneigenaars zich konden beroepen wanneer het functioneren van hun molen bedreigd werd.[2]

Die verdediging werd doorgevoerd tot op het niveau van de Vlaamse regering, waarvan de administratie (behalve de toenmalige Afdeling Monumenten en Landschappen) de grond ervan als onterecht beschouwde. Op voorstel van de juridische diensten van de Vlaamse regering, zeker van hun gelijk, gaf de toenmalige minister bevoegd voor de Administratie Milieu-, Natuur-, Land- en Waterbeheer, opdracht aan de Universiteit Hasselt om de rechten van watermolens en watermolenbeheerders juridisch te onderzoeken en te duiden. Het werd een lijvig en zeer grondig werkstuk, 352 bladzijden, dat in 2004 aan de opdrachtgever werd overhandigd.[3] Het was kenmerkend voor die tijd dat deze studie voor de buitenwereld verborgen werd gehouden, want de rechten van watermolens en hun stuwrecht bleken en blijken wel degelijk wettelijk te zijn. Na aandringen van diverse belanghebbenden werd de studie toch openbaar gemaakt.[4]

Ondanks het ondubbelzinnig aangetoonde bestaan en rechtsgeldigheid van de rechten van de watermolens en van hun eigenaars leggen sommige waterlopenbeheerders in Vlaanderen[5] deze - nog steeds - naast

---

[1] Het hele proces werd beschreven in *De Belgische Molenaar*, jg. 49, nrs. 24 t.e.m.30. Zie ook: A.C.J. Verdegem, *De Watermolen van Tielen en zijn molenaars 1620-1981*, Tongerlo, 1987, 68 p. en W. Van den Branden, *Gierle en de Tielense watermolen in de tweede helft van de achttiende eeuw*, in: Heemkundige Bijdragen, 22 (Heemk. kring Norbert de Vrijter), 1987, p. 1-6.

[2] P. Bauters, *Vlaamse Molens. Wind- en watermolens in Vlaanderen. Geschiedenis-bouw-werking-recht*, (KVNS vzw), Antwerpen, 1978, p. 120-122.

[3] Dr. Prof. A.M. Draye, D. Vanheusden & T. Nulens, *Het juridisch statuut van de watermolens*, Hasselt, Centrum voor Milieukunde / Brussel, Departement LNE, 2004, 352 blz. (zie hierna).

[4] Dr. iur. K. Van den Bossche, *Het juridisch statuut van de watermolens in Vlaanderen*, in *Molenecho's. Vlaams Tijdschrift voor Molinologie,* 2007, 2, p. 284-303 (zie hierna).

[5] De Vlaamse Waterweg; Agentschap Vlaamse Milieumaatschappij (waterlopen 1ste categorie); Provinciebesturen (waterlopen 2de en 3de categorie, zijnde onbevaarbare waterlopen); Sommige gemeentebesturen (waterlopen 3de categorie en niet geklasseerde waterlopen)

Zich neer. Niet zo zeer uit onwetendheid, als wel uit vrees dat zij hun doelstellingen niet kunnen waarmaken en/of overgeleverd worden aan ingrijpende wateroverlast. Dat het anders kan, bewijst bijvoorbeeld het provinciebestuur Oost-Vlaanderen, waarvan de diensten Integraal Waterbeleid en Milieubeleidsplanning de stuwrechten van zelfs niet meer functionerende watermolens erkennen en respecteren en die steeds opnemen in hun beleidsvisie. En met succes én duidelijke meerwaarde.

Om de nog steeds twijfelende waterlopenbeheerders alsnog over de streep te trekken, heeft vzw Molenforum Vlaanderen het initiatief ondersteund om de studie van de Universiteit Hasselt, die toch weeral dateert van 2004, te toetsen aan de huidige situatie om de voornaamste rechten van de watermolens en hun eigenaars te actualiseren. Dat gebeurde onder impuls en met medefinanciering van vzw Oyenbrugmolen, die een herlevingsproject voor de aloude Oyenbrugmolen te Grimbergen heeft opgezet, en die daarin stevige tegenkanting ondervindt van de waterlopenbeheerder van de Maalbeek.

Deze juridische nota, die hierna volgt, werd mogelijk dank zij de gewaardeerde medewerking van het juridisch bureau Beelen Advocaten te Leuven, dat zeer bekend is met deze specifieke materie.

Deze nota is natuurlijk in eerste plaats een juridische tekst, met verwijzingen naar specifieke wetteksten en bronnen. Maar ze is wel onontbeerlijk voor wie het aanbelangt. Dezelfde nota wordt met begeleidend schrijven bezorgd aan alle waterlopenbeheerders en aan alle mogelijke betrokken organisaties, met de intense hoop dat ons watermolenerfgoed en diens rechten het respect krijgen dat zij meer dan ook verdienen.

Foto van de waterkant van de Oyenbrugmolen in Grimbergen. De subsidie voor het plaatsen van een nieuw waterwiel en de maalvaardige restauratie is toegekend door de Vlaamse Overheid. Maar de werken worden vertraagd door de discussie over stuw- en maalrecht.

De Grimbergse Oyenbrugmolen stuwt de Maalbeek niet meer sinds 70 jaar. Het afkalven van de oever is dus niet het gevolg van het stuwen. Toch stelt men dat het stuwen het afkalven zou verergeren omdat het de oevers zou verweken. Wat best mogelijk is. Maar het kan geen argument zijn om het stuwen te beperken of te verbieden of de kosten voor oeververstevigingswerken naar de molenbeheerder te verleggen. Het is een miskenning van het stuwrecht omdat de waterloopbeheerder die instaat voor het onderhoud van de waterloop rekening moet houden met het stuwrecht dat niet uitdooft door onbruik.

Deze wilg kan zo laag in de bedding van de Maalbeek groeien omdat de Oyenbrugmolen verderop sinds decennia niet meer stuwt. Het opnieuw stuwen verbieden omdat hierdoor deze boom last zal krijgen van een hogere waterstand en mogelijk zal afsterven, draait de verantwoordelijkheid op zijn kop. De waterloopbeheerder moet er rekening mee houden dat er ten allen tijde opnieuw gestuwd kan worden. Aan hem om de dode boom op te ruimen en een nieuwe te planten op de kruin van de oever.

Aan het einde van de woelkom stapelt puin en rommel zich op. Hierdoor is het peil van het achterwater te hoog en is de feitelijke valhoogte met 25 cm verminderd. Dit belemmert niet alleen de doorstroming van het water, het is ook niet in overeenstemming met het stuwrecht dat nuttig gebruikt moet kunnen worden. De waterloopbeheerder staat in voor het onderhoud.

Foto's: Erik Van Hemelrijck, Grimbergen.

II. JURIDISCHE NOTA (2018)

Molenforum Vlaanderen vzw
m.m.v. Beelen Advocaten, Leuven

Wat zijn de rechten als watermoleneigenaar, ook wanneer de watermolen een zekere tijd niet actief is geweest en men deze terug wil opstarten?

Heel wat watermoleneigenaars zien zich met deze vraag geconfronteerd, en zien zich op dat moment ook geconfronteerd met waterloopbeheerders die niet zelden de rechten van de moleneigenaar enkel als een lastig historisch relict terzijde willen schuiven ten voordele van het nastreven van andere belangen.

Nochtans is het juridisch manifest onjuist om de rechten van de watermoleneigenaar als een geschiedkundige curiositeit naar de prullenbak te verwijzen.

Stuwrecht

In het Ancien Régime was het recht om een watermolen te bouwen en uit te baten, het **molenrecht**, een voorrecht van de feodale heer. Het voortbestaan van rechten die daaruit rechtstreeks voortvloeien wordt in de rechtspraak en de rechtsleer erkend: de wetten en decreten die een einde gemaakt hebben aan de feodaliteit raken immers niet aan de in dit geval definitief verworven stuwrechten, die verleend zijn door de feodale heer.

Een stuwrecht was/is definitief verworven indien de titularis ervan het recht verkregen heeft op grond van een titel of op grond van verkrijgende verjaring van dertig jaar. Dus watermolens die opgericht zijn vóór 1 oktober 1765, dertig jaar voor de aanhechting van de Oostenrijkse Nederlanden bij Frankrijk, beschikken in principe nog over het oude stuwrecht. Watermolens opgericht binnen de dertigjarige periode die deze annexatie voorafging, beschikken echter ook nog over dat recht indien de oorspronkelijke titel kan worden voorgelegd. De sluitende juridische bewijsvoering hiertoe is te vinden in DRAYE A.M., VANHEUSDEN D. en NULENS, T., *Het juridisch statuut van de watermolens*, Hasselt, 2004, p. 33-35 (studie in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement LNE).

Vanaf de Franse revolutie was en is het de overheid die vergunningen voor de bouw en exploitatie van nieuwe watermolens verleende/verleent. Die vergunningen kan de overheid steeds intrekken. De meeste watermolens in Vlaanderen dateren echter van voor de Franse revolutie.

Wat is nu precies het zogenaamde stuwrecht? Een logisch en evident attribuut van dit molenrecht, en dus ook van het eigendomsrecht van een watermolen, is het recht om het water in de aanpalende waterloop te kunnen opstuwen. Het recht om het water van een waterloop tot op een bepaald peil op te stuwen, het zogenaamde **pegelpeil**, en te gebruiken om het rad van een watermolen in beweging te brengen heet het **stuwrecht**.

Zonder dit stuwrecht is er vanzelfsprekend geen stuwkracht om het waterrad te doen draaien, is het molenrecht dode letter en wordt het eigendomsrecht van de watermolen uitgehold.

Het stuwrecht moet worden beschouwd als een "**accessorium**" (zijnde een aanhorigheid, een aanhangsel, ook genoemd attribuut) van het eigendomsrecht van een watermolen. Zo lezen we in de studie over het stuwrecht opgemaakt door DRAYE A.M., VANHEUSDEN D. en NULENS, T. *o.c.*, p. 29:

"Wie de toestemming kreeg om een watermolen op te richten en uit te baten, kreeg tevens het recht om het water van de waterloop tot op een bepaald peil op te stuwen en te gebruiken om het rad van de watermolen in beweging te brengen. Het stuwrecht was in het feodaal tijdperk een noodzakelijk accessorium van het molenrecht.17

17 Brussel, 5 mei 1873, Pas. 1873, II, 207-213; Brussel, 30 maart 1874, Pas. 1874, II, 208-213; Brussel, 7 juli 1887, Pas. 1887, II, 105-110; F.C.J. KETELAAR, o.c, 264."

Andere voorbeelden van attributen van het eigendomsrecht zijn bv. het recht op gemeenmaking van een aanpalende muur, volgend uit artikel 661 B.W., het recht van afpaling, de eigendom van het water op een grondeigendom, de vordering uit nabuurschap….[6]

Stuwrecht is onverjaarbaar!

Net zoals het eigendomsrecht waarvan ze een attribuut zijn, zijn deze rechten, bv. de vordering tot afpaling, onverjaarbaar. Dit houdt in dat ze, net zoals het eigendomsrecht an sich, eeuwigdurend zijn en niet verdwijnen door verjaring. Deze rechten doven dus niet uit door het loutere onbruik van de eigenaar.

Nota bene: De afwezigheid van een uitdovende verjaring door onbruik mag niet verward worden met de mogelijke verkrijgende dertigjarige verjaring in een heel andere situatie, met name wanneer iemand zich dertig jaar als eigenaar gedraagt en alzo een eigendomsrecht kan 'verwerven'.

Als accessorium van het eigendomsrecht van de watermolen, is ook het stuwrecht onverjaarbaar. Dit onverjaarbaar, onherroepelijk karakter wordt door het Hof van Cassatie bevestigd en sedertdien algemeen aanvaard in de rechtspraak, zowel voor de bevaarbare als voor de onbevaarbare waterlopen.[7]

---

[6] Eigen aan deze accessoire rechten is ook dat ze, net zoals het stuwrecht, niet apart van het goed vervreemd kunnen worden.

[7] Cass. 5 februari 1874, *Pas.* 1874, I, 76-79; en Brussel, 30 maart 1874, *Pas.* 1874, II, 208-213; Brussel, 7 juli 1887, *Pas.* 1887, II, 105-110; Gent, 27 juli 1889, *Pas.* 1889, II, 305-307;

Het onverjaarbaar karakter brengt met zich mee dat, ook wanneer een watermolen een tijdlang, zelfs langer dan dertig jaar, niet in werking is geweest, het stuwrecht onaangetast is gebleven en dus gerespecteerd moet worden door derden, waaronder ook de waterloopbeheerder.

Als accessorium van het eigendomsrecht, moet het stuwrecht bovendien mee begrepen worden geacht in de bescherming van het eigendomsrecht, zoals vervat in artikel 16 van de Grondwet ("*Niemand kan van zijn eigendom worden ontzet dan ten algemenen nutte, in de gevallen en op de wijze bij de wet bepaald en tegen billijke en voorafgaande schadeloosstelling.*") en artikel 1 van het eerste aanvullend protocol bij het EVRM.

Het miskennen van het stuwrecht - ook het deels miskennen ervan door het opleggen van een verlaagd pegelpeil - vormt een aantasting van het eigendomsrecht en komt dan ook neer op een quasi-onteigening.

In dat kader past ook de mogelijkheid voor de waterbeheerder om het stuwrecht af te kopen. Minnelijk kan dit uiteraard. Of de waterbeheerder bij gebreke aan minnelijk akkoord het stuwrecht ook apart kan onteigenen, is minder vanzelfsprekend. Wellicht kan de eigenaar van de watermolen in dergelijk geval eisen dat niet enkel zijn stuwrecht, doch ook de hele watermolen in de onteigening wordt betrokken, en dit naar analogie met het recht op een gedwongen overname van het deel van het onroerend goed dat niet onteigend wordt, zoals in het nieuwe Vlaams Onteigeningsdecreet van 24 februari 2017 is ingeschreven.

In elk geval staat vast dat het ontnemen van het stuwrecht zonder dat daar een vergoeding tegenover staat, een onrechtmatige daad vormt, en zelfs als machtsoverschrijding kan worden gecatalogeerd, zodat de moleneigenaar in zijn recht staat indien hij dit zou aanvechten. Er is ons geen recente rechtspraak gekend waarin dergelijke situatie op de spits werd gedreven en in rechte werd uitgeprocedeerd.

Patstelling dreigt

De eigenaar van een als onroerend erfgoed beschermde watermolen loopt bij uitstek het gevaar geplaatst te worden in een bizarre patstelling. Door het Agentschap Onroerend Erfgoed zal hem worden voorgehouden dat de molen maalvaardig moet worden gerestaureerd, verwijzend naar de artikelen 6.1.5. en 6.2.9 van het Erfgoedbesluit[8], terwijl de waterloopbeheerder na een periode van inactiviteit van de watermolen vaak allerlei andere belangen naar voor schuift om het opstuwen van de waterloop te verhinderen.

Waterloopbeheerders verwijzen daartoe naar voorziene problemen in de waterhuishouding door het (terug) opstuwen, mogelijke wateroverlast, het feit dat inmiddels soms stedenbouwkundige vergunningen zijn afgeleverd in de nabije omgeving voor projecten, waarbij met de mogelijke opstuwing geen rekening werd gehouden, maar ook wellicht illegale lozingspunten waartegen niet werd opgetreden, …

Vismigratie

Nog een heikel punt is de vismigratie, nu een in bedrijf zijnde watermolen een knelpunt is voor de migratie van diverse vissoorten, en waarbij het herstel van de vrije vismigratie één van de doelstellingen is van het integraal waterbeleid van het Vlaamse Gewest (art. 5, 4°, c van het Decreet van 18 juli 2003 op het integraal waterbeleid).

Deze elementen worden soms aangehaald door de waterloopbeheerder teneinde aan de moleneigenaar een machtiging te ontzeggen om aan de waterloop de nodige werken van verandering/verbetering aan te brengen.

Opnieuw dient benadrukt te worden dat, hoewel de hierboven genoemde elementen zeer zeker behartenswaardige belangen betreffen, dit niet wegneemt dat belangen geen rechten zijn, en dat deze belangen dus niet boven het stuwrecht kunnen of mogen worden geplaatst.

Zo kan bijvoorbeeld inzake vismigratie worden verwezen naar het antwoord dat toenmalig bevoegd minister Crevits eenduidig gaf op een gestelde parlementaire vraag, antwoord dat er terecht neerkwam op een duidelijke voorrang van het stuwrecht van de molen op de vismigratie, waarbij de mogelijkheden om het migratieknelpunt op te lossen afhankelijk werden gesteld van de door de molen benodigde stuwhoogte:

"Waar mogelijk wordt in eerste instantie nagegaan of het migratieknelpunt verwijderd kan worden. Meestal is dit niet mogelijk of wenselijk. Daarna wordt nagegaan of het aanwezige stuwpeil behouden moet blijven. Veelal is dit wenselijk, bijvoorbeeld om de maalvaardigheid van watermolens te behouden. De visdoorgang wordt daarna gedimensioneerd op basis van het gewenste stuwpeil ingeval van een watermolen, of met de peilen die noodzakelijk zijn voor het goed functioneren van het watersysteem. Met andere woorden:

Rb. Hoei, 1 april 1893, *Pas.* 1893, III, 281-289, zoals aangehaald door DRAYE A.M., VANHEUSDEN D. en NULENS, T. "*Het juridisch statuut van de watermolen*", studie opgemaakt in opdracht van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement LNE, p. 29.

[3] Artikel 6.1.5. van het Besluit van de Vlaamse Regering van 16 mei 2014 betreffende de uitvoering van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013: *"De zakelijkrechthouder en de gebruiker van als monument beschermd werkend industrieel erfgoed zijn verplicht zorg te dragen voor de instandhouding en het onderhoud ervan, onder meer door:*
1° de nodige maatregelen te nemen om de werking als werktuig te verzekeren;
2° de windvang voor windmolens en de watertoevoer van watermolens te vrijwaren;
3° het regelmatig in werking te stellen volgens de regels van de kunst. Met de werking wordt bedoeld het functioneren van het totale productieproces waar dat mogelijk is.
In het eerste lid wordt verstaan onder als monument beschermd werkend industrieel erfgoed: een beschermd monument waar een (semi-)industriële activiteit of een productieproces wordt uitgevoerd, of actieve machines of toestellen die mee beschermd zijn met een monument, een stads- of dorpsgezicht of een cultuurhistorisch landschap."

ingeval van een watermolen is het niet de visdoorgang die de stuwhoogte bepaalt, wel de stuwhoogte in functie van de werking van de watermolen. Indien er naar aanleiding van de aanleg van een vistrap desondanks ongewenste effecten zouden ontstaan, dan dient geval per geval onderzocht te worden hoe hieraan een oplossing kan worden gegeven."[9]
Dit is een terechte toepassing van het stellen van een recht boven een na te streven belang.

Werken van verbetering of wijziging

Bij het (opnieuw) in gebruik nemen van een watermolen aan een onbevaarbare waterloop zal aan de waterloopbeheerder een machtiging moeten worden gevraagd indien er wijzigingen aan de bestaande toestand worden aangebracht of indien er voor de herstellingswerken tijdelijk het water moet omgeleid worden, overeenkomstig de artikelen 10 tot en met 15 van de wet van 28 december 1967 betreffende de onbevaarbare waterlopen. In deze artikelen wordt een onderscheid gemaakt tussen de buitengewone werken van verbetering, en de buitengewone werken van wijziging.

De definities luiden als volgt:
- Buitengewone werken van verbetering: alle werken zoals uitgraving, verbreding, rechttrekking en over het algemeen alle wijzigingen aan de bedding, het tracé of de kunstwerken die zich op de waterloop bevinden en die er toe strekken de waterafloop gevoelig te verbeteren;
- Buitengewone werken van wijziging: alle andere werken die de bedding, het tracé of de kunstwerken die zich op de waterloop bevinden, wijzigen en die, zonder de waterafloop te schaden, er niet toe strekken deze te verbeteren.

Beide soorten werkzaamheden behoeven een machtiging van de waterbeheerder. De enige verschillen zitten (mogelijkerwijze) in de perceptie, en in de regeling van de kosten.

Zowel voor veranderingswerken als verbeteringswerken zijn de kosten in principe voor de initiatiefnemers van de werken. Voor verbeteringswerken wordt echter bijkomend voorzien in een mogelijkheid om de kostendeels ten laste te leggen van provincies, gemeenten, openbare instellingen of zelfs particulieren die uit de werken voordeel halen of die de werken noodzakelijk gemaakt hebben (art. 13 Wet op de Onbevaarbare Waterlopen).

Op basis van dit artikel kan worden geargumenteerd dat, wat onbevaarbare waterlopen betreft, de gemeentebesturen en provincies bepaalde kosten van bijvoorbeeld oeververstevigingof verwijdering van oeverbegroeiing op zich zouden moeten nemen wanneer deze kosten kunnen worden toegeschreven aan een laks onderhoud van de waterloop in het verleden en aldus noodzakelijk zijn geworden, zelfs los van het voorgenomen werk van verbetering.

Het aanleggen van een nevengeul bijvoorbeeld, die maakt dat de doorstroomcapaciteit van de waterloop verbetert, dient ons inziens als een werk van verbetering te worden aanzien, nu de doorstroomcapaciteit het meest relevante criterium is om te beoordelen of een werk enkel een 'wijziging' is dan wel een 'verbetering'. Dit geldt des te meer in de context van een land waar waterafvoer een belangrijk issue is.

Conclusie

- Voorwaarden, zoals het verlagen van het stuwpeil, het afstaan van debiet voor een vistrap of visnevengeul, …, die door de waterloopbeheerder worden gesteld om een watermolen (terug) in werking te kunnen stellen (voorwaarden gekoppeld aan het verkrijgen van de benodigde machtiging voor veranderings- of verbeteringswerken), doen afbreuk aan het stuwrecht.
- Wanneer voorwaarden worden gesteld die feitelijk een invulling zijn van de onderhoudsplicht van de waterloopbeheerder zelf, worden verplichtingen daar gelegd waar ze niet thuishoren.
- Opnieuw komen we aldus terug op het grote belang van het stuwrecht, dat in de jongste jaren al te vaak met de voeten is getreden, tot spijt en nadeel van de watermoleneigenaars en van "molenminnend Vlaanderen". *1 september 2018*

De pegel van de Tommenmolen (een andere watermolen) in Grimbergen op de Maalbeek is een rond ijzeren plaatje, ongeveer in het midden van de bakstenen kolom met arduinen dekplaat tussen het waterrad en de lossluis. De pegel duidt de maximaal toegestane stuwhoogte aan. De molenaar moet bij het stuwen (en dus bij het gebruik van zijn stuwrecht) de gemaakte afspraken over de stuwhoogte of pegelpeil naleven. In het oorlogsjaar 1942, toen de brandstof schaars was, werd de pegel nog eens geijkt. Het jaartal 1942 is over een oudere ijking in de pegel geslagen.
Foto: Erik Van Hemelrijck, Grimbergen.

[9] Vraag om uitleg van mevrouw Tinne Rombouts tot mevrouw Hilde Crevits, Vlaams minister van Openbare Werken, Energie, Leefmilieu en Natuur, over de gevolgen van ecologische waterprojecten op de bergingscapaciteit van waterlopen, Hand. Vl. Parl. C64-LEE7, 15 nov. 2007.

HET JURIDISCH STATUUT VAN DE WATERMOLENS

MINISTERIE VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP
DEPARTEMENT LEEFMILIEU EN INFRASTRUCTUUR
ADMINISTRATIE MILIEU-, NATUUR-, LAND- EN WATERBEHEER

AFDELING EUROPA & MILIEU

Bestek nr. LIN/AMINAL/AEM/2004/…

Prof. Dr. A. M. Draye
Drs. B. Vanheusden
Dhr. T. Nulens

universiteit hasselt
CENTRUM VOOR MILIEUKUNDE

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord 18
Dankwoord 22
Deel 1. Watermolens, molenrechten, stuwrechten en banrechten 23
Hoofdstuk 1. Situering van de bestaande watermolens in het Vlaams Gewest 23
1. Soorten watermolens 23
2. Lijst van bestaande watermolens in het Vlaams Gewest 24
Hoofdstuk 2. Het molenrecht, het stuwrecht en het recht van molenban 25
1. De feodaliteit als maatschappelijk stelsel 25
1.1. Opkomst en ondergang van het Karolingische Rijk 25
1.2. Het ontstaan van de feodaliteit 26
1.3. Koninklijke rechten en heerlijke rechten 26
1.3.1. De koninklijke rechten of regalia 26
1.3.2. De heerlijke rechten 27
2. Ontstaan en evolutie van het molenrecht, het stuwrecht en het recht van molenban 28
2.1. Definities 28
2.2. Watermolens in de Frankische tijd 28
2.3. Watermolens in het feodale tijdperk 28
2.3.1. Het molenrecht in de feodaliteit 28
2.3.2. Het stuwrecht in de feodaliteit 29
2.3.3. Het recht van molenban in de feodaliteit 30
2.4. Watermolens in de Franse revolutie en daarna 31
2.4.1. Evolutie van het molenrecht sinds de Franse revolutie 31
2.4.2. Evolutie van het stuwrecht sinds de Franse revolutie 33
2.4.3. Evolutie van het recht van molenban sinds de Franse revolutie 35
3. Besluit 37
Deel 2. De watermolen in zijn omgeving 38
Hoofdstuk 1. Eigendomsrecht en rechten op het gebruik van water 38
1. Inleiding 38
2. Het statuut van de bevaarbare, onbevaarbare en niet-geklasseerde waterlopen 39
2.1. Het begrip waterloop 39
2.2. Het stromend water van een waterloop 40
2.2.1. Het begrip stromend water 40
2.2.2. Het statuut van het stromend water 40
2.3. De bedding van een waterloop 41
2.3.1. Het openbaar en het privaat domein 41
2.3.1.1. Oorsprong en evolutie van het openbaar en het privaat domein 41
2.3.1.1.1. Het Romeinse Rijk 41
2.3.1.1.2. De feodaliteit 42
2.3.1.1.3. De Franse revolutie 42
2.3.1.1.4. Het Burgerlijk Wetboek 43
2.3.1.2. Rechtsregels toepasselijk op het openbaar en het privaat domein 47
2.3.1.2.1. Wiens goederen behoren tot het openbaar en het privaat domein? 47
2.3.1.2.2. Juridisch statuut van de goederen van het openbaar domein 48
2.3.1.2.3. Juridisch statuut van de goederen van het privaat domein 50
2.3.1.3. Besluit 50
2.3.2. De bedding van een bevaarbare waterloop 51
2.3.2.1. De bevaarbare waterlopen in het Romeinse Rijk 51
2.3.2.2. De bevaarbare waterlopen in de feodaliteit 51
2.3.2.3. De bevaarbare waterlopen na de Franse revolutie 52

2.3.2.4. De bevaarbare waterlopen in het Burgerlijk Wetboek 53
2.3.2.5. Het hedendaagse statuut van de bedding van een bevaarbare waterloop 54
2.3.2.5.1. Het eigendom van de bedding 54
2.3.2.5.2. Het domaniaal karakter van de bedding 55
2.3.3. De bedding van een onbevaarbare waterloop..... 55
2.3.3.1. De onbevaarbare waterlopen in het Romeinse Rijk 55
2.3.3.2. De onbevaarbare waterlopen in de feodaliteit 55
2.3.3.3. De onbevaarbare waterlopen na de Franse Revolutie 56
2.3.3.4. De onbevaarbare waterlopen in het Burgerlijk Wetboek 56
2.3.3.5. Het hedendaagse statuut van de bedding van de onbevaarbare waterlopen 57
2.3.3.5.1. Evolutie in de wetgeving 58
2.3.3.5.2. De standpunten in de rechtsleer 59
2.3.3.5.3. De rechtspraak van het Hof van Cassatie 62
2.3.3.5.4. De rechtspraak van de Raad van State 63
2.3.3.5.5. Beleidsstandpunten..... 64
2.3.3.5.6. Door de onderzoekers ingenomen standpunt 64
2.3.4. De bedding van een niet-geklasseerde waterloop 65
2.3.5. Besluit..... 66
3. Rechten van de gemeenschap op het stromend water 67
4. Rechten van de oevereigenaars van bevaarbare, onbevaarbare en niet-geklasseerde waterlopen 69
4.1. Wie is een oevereigenaar van een waterloop? 69
4.2. De rechten van de oevereigenaars van bevaarbare waterlopen 69
4.2.1. De rechten van de oevereigenaars 69
4.2.1.1. Het gebruik van het water voor land- en tuinbouwdoeleinden of industriële doeleinden 69
4.2.1.2. Het oprichten van kunstwerken op bevaarbare waterlopen..... 70
4.2.2. Beperkingen van het eigendomsrecht van de oevereigenaars 71
4.2.2.1. Het visrecht in de bevaarbare waterlopen 71
4.2.2.2. De erfdienstbaarheid van jaag- en voetpad 72
4.2.2.3. Beplantingen op en langs bevaarbare waterlopen 73
4.2.2.4. Verbod het water te verontreinigen 73
4.2.3. Rechtstoestand van de oevereigenaar ten opzichte van de overheid..... 74
4.2.4. Rechtstoestand van de eigenaar van een watermolen op een bevaarbare waterloop 76
4.2.4.1. Watermolens die beschikken over het oude stuwrecht 76
4.2.4.2. Watermolens die niet (meer) beschikken over het oude stuwrecht..... 77
4.3. De rechten van de oevereigenaars van onbevaarbare waterlopen 77
4.3.1. De rechten van de oevereigenaars 77
4.3.1.1. Het genotsrecht op het water van een onbevaarbare waterloop 77
4.3.1.1.1. Wettelijke grondslag 78
4.3.1.1.2. Toepassingsgebied van artikel 644 B.W. 78
4.3.1.1.3. Inhoud van het recht van de oevereigenaars 80
4.3.1.1.4. Aard van het recht van de oevereigenaars..... 82
4.3.1.1.5. Beperkingen van het genotsrecht van de oevereigenaars..... 83
4.3.1.2. Het visrecht in de onbevaarbare waterlopen 88
4.3.2. Beperkingen van het eigendomsrecht van de oevereigenaars 89
4.3.2.1. In het kader van de onderhouds-, herstellings- en ruimingswerken aan een onbevaarbare waterloop 89
4.3.2.2. In het kader van het algemeen politiereglement van de onbevaarbare waterlopen 89

4.3.2.3. In het kader van het bouwen en planten langs een onbevaarbare waterloop ... 89
4.3.3. Rechtstoestand van de eigenaar van een watermolen op een onbevaarbare waterloop ... 90
4.3.3.1. Watermolens die beschikken over het oude stuwrecht ... 90
4.3.3.2. Watermolens die niet (meer) beschikken over het oude stuwrecht ... 91
4.3.4. De wettelijke erfdienstbaarheden van waterleiding, afvloeiing, droogmaking of drainering en steun ... 91
4.3.4.1. De erfdienstbaarheid van waterleiding ... 92
4.3.4.2. De erfdienstbaarheid van afvloeiing ... 93
4.3.4.3. De erfdienstbaarheid van drooglegging of drainering ... 93
4.3.4.4. De erfdienstbaarheid van steun ... 94
4.3.4.5. Gerechtelijke regeling van de erfdienstbaarheden ... 95
4.4. De rechten van de oevereigenaars van niet-geklasseerde waterlopen ... 96
5. Besluit ... 97
Hoofdstuk 2. Ruimtelijke ordening ... 100
1. Inleiding ... 100
2. Planologie ... 100
2.1. Van plannen van aanleg tot ruimtelijke structuurplannen en ruimtelijke uitvoeringsplannen ... 100
2.2. De zonevreemdheidsproblematiek ... 102
2.3. Watermolens en planologie ... 105
2.3.1. De situering van de watermolens op de plannen van aanleg ... 105
2.3.2. De stedenbouwkundige voorschriften van de bestemmingsgebieden waarin watermolens zich bevinden ... 108
2.3.2.1. Woongebieden ... 108
2.3.2.2. Industriegebieden ... 109
2.3.2.3. Landelijke gebieden ... 110
2.3.2.4. Recreatiegebieden ... 111
2.3.2.5. Gebieden in overdruk van andere gebieden ... 112
2.3.3. De situering van de watermolens op de ruimtelijke uitvoeringsplannen ... 113
3. Vergunningsbeleid ... 114
3.1. De vergunningverlening door de gemeenten ... 114
3.2. Vergunningsplichtige werken, handelingen en wijzigingen ... 114
3.3. Werken, handelingen en wijzigingen die vrijgesteld zijn van de vergunningsplicht ... 116
3.4. Werken en functiewijzigingen bij zonevreemde gebouwen of constructies ... 122
3.4.1. Instandhoudings- en onderhoudswerken aan zonevreemde gebouwen en constructies ... 122
3.4.2. Bouwwerken aan zonevreemde gebouwen en constructies ... 123
3.4.2.1. Algemene voorwaarden die gelden voor alle bouwwerken ... 123
3.4.2.1.1. Een gebouw of constructie ... 123
3.4.2.1.2. Een bestaand, hoofdzakelijk vergund gebouw of een bestaande, hoofdzakelijk vergunde constructie ... 123
3.4.2.1.3. Het verkrottingscriterium ... 124
3.4.2.1.4. De goede ruimtelijke ordening ... 124
3.4.2.1.5. Beperking van het aantal woongelegenheden ... 124
3.4.2.1.6. Inrichtingen waarvoor een milieuvergunning vereist is ... 124
3.4.2.2. Specifieke voorwaarden eigen aan de aard van de bouwwerken ... 125
3.4.2.2.1. Verbouwen ... 125
3.4.2.2.2. Herbouwen ... 125
3.4.2.2.3. Uitbreiden ... 125

3.4.2.2.4. Aanpassingswerken ... 126
3.4.2.3. Beperking van het toepassingsgebied van artikel 145bis, §1 ... 126
3.4.3. Functiewijzigingen aan zonevreemde gebouwen ... 126
3.5. Werken en functiewijzigingen aan zonevreemde beschermde monumenten ... 129
3.5.1. Instandhoudings- en onderhoudswerken aan zonevreemde beschermde monumenten ... 129
3.5.2. Bouwwerken aan zonevreemde beschermde monumenten ... 129
3.5.2.1. Algemene voorwaarden die gelden voor alle bouwwerken ... 129
3.5.2.1.1. Een gebouw ... 129
3.5.2.1.2. Een definitieve bescherming als monument ... 129
3.5.2.1.3. Instandhouding van de erfgoedwaarde(n) van het beschermde monument ... 129
3.5.2.1.4. Een bestaand, volledig vergund gebouw ... 130
3.5.2.1.5. Een verkrottingscriterium? ... 130
3.5.2.1.6. De goede ruimtelijke ordening ... 130
3.5.2.2. Specifieke voorwaarden eigen aan de aard van de bouwwerken ... 130
3.5.2.2.1. Verbouwen ... 130
3.5.2.2.2. Herbouwen ... 130
3.5.2.2.3. Uitbreiden ... 130
3.5.2.3. Beperking van het toepassingsgebied van artikel 195bis? ... 131
3.5.3. Functiewijzigingen aan zonevreemde beschermde monumenten ... 131
3.5.4. Besluit ... 131
4. Doorwerking van de beginselen van het natuurbehoud en het integraal waterbeleid in de ruimtelijke ordening ... 132
5. Besluit ... 133
Hoofdstuk 3. Milieueffectrapportage ... 134
1. Ontstaan van de verplichting tot milieueffectrapportage ... 134
1.1. De m.e.r. voor projecten ... 134
1.2. De m.e.r. voor plannen en programma's ... 135
2. De m.e.r.-plicht in Vlaanderen ... 136
2.1. Definities ... 136
2.2. De m.e.r.-plicht voor projecten ... 137
2.3. De m.e.r.-plicht voor plannen en programma's ... 138
3. Watermolens en de m.e.r.-plicht ... 139
3.1. Projecten die onderworpen zijn aan de m.e.r.-plicht ... 139
3.2. Specifieke projecten voor watermolens ... 141
3.2.1. Het opstuwen van water ... 141
3.2.2. De aanleg van een visdoorgang ... 141
3.2.3. Het opwekken van hydro-elektrische energie ... 141
4. Besluit ... 142
Hoofdstuk 4. Erfgoedzorg ... 143
1. Inleiding ... 143
2. De bescherming van monumenten en stads- en dorpsgezichten ... 144
2.1. De beschermingsprocedure ... 144
2.2. Beschermingsvoorschriften ... 145
2.2.1. Instandhouding en onderhoud van een watermolen die beschermd is als monument of als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht ... 145
2.2.2. Werken waarvoor een bindend advies van de gemachtigde ambtenaar vereist is, of waarvoor een machtiging gevraagd moet worden ... 148
2.3. De onderhoudspremie en de restauratiepremie ... 150
2.3.1. De onderhoudspremie voor beschermde monumenten, stads- en dorpsgezichten ... 150

2.3.1.1. Berekening van de onderhoudspremie 151
2.3.1.2. De procedure 151
2.3.1.3. De onderhoudswerkzaamheden en -handelingen die in aanmerking komen voor een onderhoudspremie 151
2.3.2. De restauratiepremie voor beschermde monumenten 153
2.3.2.1. Berekening van de restauratiepremie 154
2.3.2.1.1. De privé-sector 154
2.3.2.1.2. De openbare sector 155
2.3.2.2. De procedure 156
2.3.2.3. De restauratiewerkzaamheden die in aanmerking komen voor een restauratiepremie 156
2.3.3. De relatie tussen de onderhoudspremie en de restauratiepremie voor monumenten 157
2.3.4. De onderhoudspremie en de restauratiepremie in de praktijk 158
2.4. De fiscale aftrekbaarheid van uitgaven voor werken aan beschermde monumenten of onderdelen van beschermde stads- en dorpsgezichten 158
3. De bescherming van landschappen 159
3.1. Beschermingsprocedure 160
3.2. Beschermingsbepalingen 160
3.2.1. Instandhouding en onderhoud van een beschermd landschap 160
3.2.2. Werken waarvoor een bindend advies van de gemachtigde ambtenaar vereist is, of waarvoor een machtiging gevraagd moet worden 161
3.3. De onderhoudspremie en de landschapspremie 163
3.3.1. De onderhoudspremie voor beschermde landschappen 163
3.3.1.1. Berekening van de onderhoudspremie 163
3.3.1.2. Procedure 163
3.3.1.3. De onderhouds- en instandhoudingswerkzaamheden die in aanmerking komen voor een onderhoudspremie 164
3.3.2. De landschapspremie voor beschermde landschappen 164
3.3.2.1. Berekening van de landschapspremie 165
3.3.2.2. Procedure 165
3.3.2.3. Werkzaamheden die in aanmerking komen voor een landschapspremie 165
3.3.3. De relatie tussen de onderhoudspremie en de landschapspremie voor landschappen 167
3.3.4. De onderhoudspremie en de landschapspremie in de praktijk 167
3.4. De fiscale aftrekbaarheid van uitgaven voor werken aan onderdelen van beschermde landschappen 168
4. Vergelijking van de beschermingen als monument, als stads- of dorpsgezicht en als landschap 168
5.Het archeologisch patrimonium 169
5.1. Archeologische opgravingen 170
5.2. Toevalsvondsten 171
6. Doorwerking van de beginselen van het natuurbehoud en het integraal waterbeleid in de erfgoedzorg 172
7. Besluit 174
Hoofdstuk 5. Natuurbehoud en bosbeheer 175
1. Inleiding 176
2. Verdrag inzake het behoud van wilde dieren en planten en hun natuurlijk leefmilieu in Europa, opgemaakt te Bern op 19 september 1979 178
2.1. Inhoud en doelstelling van het Verdrag van Bern 178
2.2. Beschermingsmaatregelen in het kader van het Verdrag van Bern 178

2.2.1. Gebiedsgerichte beschermingsbepalingen 178
2.2.2. Soortgerichte beschermingsbepalingen 178
2.2.2.1. Plantensoorten 179
2.2.2.2. Diersoorten 179
2.2.3. Afwijkingen op de beschermingsmaatregelen 180
2.3. De watermolens en het Verdrag van Bern 180
3. Verdrag inzake de bescherming van trekkende wilde diersoorten, opgemaakt te Bonn op 23 juni 1979 181
3.1. Inhoud en doelstelling van het Verdrag van Bonn 181
3.2. Beschermingsmaatregelen in het kader van het Verdrag van Bonn 181
3.2.1. Bedreigde trekkende soorten 181
3.2.2. Trekkende soorten waarvan de beschermingsstatus niet gunstig is of waarvan de beschermingsstatus aanzienlijk gebaat zou zijn bij internationale samenwerking 182
3.2.3. Andere trekkende soorten 182
3.3. De watermolens en het Verdrag van Bonn 182
4. Richtlijn 79/409/EEG van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 2 april 1979 inzake het behoud van de vogelstand en Richtlijn 92/43/EEG van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna 183
4.1. Inhoud en doelstelling van de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn 183
4.2. De Habitatrichtlijn 183
4.2.1. Totstandkoming van habitatrichtlijngebieden 183
4.2.2. Beschermingsmaatregelen in het kader van de Habitatrichtlijn 184
4.3. De Vogelrichtlijn 184
4.3.1. Totstandkoming van vogelrichtlijngebieden 184
4.3.2. Beschermingsmaatregelen in het kader van de Vogelrichtlijn 185
4.4. De omzetting van de Habitatrichtlijn en de Vogelrichtlijn in het interne recht: het Decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu 185
4.5. De watermolens, de Habitatrichtlijn en de Vogelrichtlijn 186
5. Decreet betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu van 21 oktober 1997 187
5.1. Horizontaal natuurbeleid 187
5.1.1. Maatregelen vanwege de Vlaamse regering (artikel 13 Natuurbehoudsdecreet) 188
5.1.1.1. Situering 188
5.1.1.2. De watermolens en de horizontale maatregelen van de Vlaamse regering 188
5.1.2. De zorgplicht (artikel 14 Natuurbehoudsdecreet) 190
5.1.2.1. Situering 190
5.1.2.2. De watermolens en de zorgplicht 190
5.1.3. Het integratiebeginsel (artikel 16 Natuurbehoudsdecreet) 191
5.1.3.1. Situering 191
5.1.3.2. De watermolens en het integratiebeginsel 191
5.1.3.3. De relatie tussen het integratiebeginsel en de watertoets 191
5.1.4. Het stand-stillbeginsel (artikel 8 Natuurbehoudsdecreet) 192
5.2. Gebiedsgericht natuurbeleid 192
5.2.1. Het Vlaams Ecologisch Netwerk 193
5.2.1.1. Situering 193
5.2.1.2. De watermolens en het Vlaams Ecologisch Netwerk 194
5.2.1.2.1. De ligging van de watermolens in het Vlaams Ecologisch Netwerk 194
5.2.1.2.2. De watermolens en het Vlaams Ecologisch Netwerk 195

5.2.2. Het Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk 197
5.2.2.1. Situering 197
5.2.2.2. De watermolens en het Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk 197
5.2.3. Natuurreservaten 198
5.2.3.1. Situering 198
5.2.3.2. De watermolens en de natuurreservaten 198
5.2.4. Speciale beschermingszones 199
5.2.4.1. Situering 199
5.2.4.1.1. Vogelrichtlijngebieden 199
5.2.4.1.2. Habitatrichtlijngebieden 199
5.2.4.2. De watermolens en de speciale beschermingszones 199
5.2.4.2.1. De ligging van de watermolens in de speciale beschermingszones 199
5.2.4.2.2. De watermolens en de speciale beschermingszones 200
5.2.5. Watergebieden van internationale betekenis 203
5.2.5.1. Situering 203
5.2.5.2. De watermolens en de watergebieden van internationale betekenis 204
5.3. Soortgericht natuurbeleid 204
5.3.1. Algemeen 204
5.3.2. Maatregelen in het kader van het soortgericht natuurbeleid 205
5.3.3. De watermolens en het soortgericht natuurbeleid 206
5.4. Besluit 206
6. Bosdecreet van 13 juni 1990 207
6.1. Toepassingsgebied van het Bosdecreet 208
6.1.1. Algemeen 208
6.1.2. Soorten bossen 208
6.2. De multifunctionaliteit van bossen 209
6.3. Efficiënt bosbeheer 210
6.3.1. Het beheerplan 210
6.3.2. De bosgroepen 211
6.3.3. De inventarisatie van bossen 211
6.3.4. Subsidies 211
6.4. Het behoud van het bestaande bosareaal 212
6.4.1. Begrippen 212
6.4.2. Ontbossing 212
6.4.3. Kaalslag 213
6.4.4. Kappingen 214
6.5. Bescherming van bossen 214
6.6. Doorwerking van de beginselen van het natuurbehoud en het integraal waterbeleid in het bosbeheer 215
6.7. De watermolens en het Bosdecreet 216
7. Besluit 218
Hoofdstuk 6. Integraal waterbeleid 220
1. Inleiding 220
2. Het beheer van de waterlopen 221
2.1. Het beheer van de onbevaarbare waterlopen 221
2.1.1. De classificatie van de onbevaarbare waterlopen 221
2.1.2. De beheerders van de onbevaarbare waterlopen 222
2.1.3. Het Vlaams Gewest, de provincies en de gemeenten 223
2.1.3.1. Gewone ruimings-, onderhouds- en herstellingswerken aan onbevaarbare waterlopen 223

2.1.3.2. Buitengewone werken van verbetering en wijziging aan onbevaarbare waterlopen ... 224
2.1.3.2.1. Buitengewone werken van verbetering ... 224
2.1.3.2.2. De buitengewone werken van wijziging ... 225
2.1.3.3. Waterkeringswerken, aanleg- en verbeteringswerken aan overstromingsbekkens en wachtbekkens ... 225
2.1.4. De polders en de wateringen ... 226
2.1.4.1. Situering ... 226
2.1.4.2. De polders en de wateringen en de Wet Onbevaarbare Waterlopen ... 227
2.1.4.3. Onderhouds- en instandhoudingswerken in het ambtsgebied van de polders en de wateringen ... 227
2.1.4.4. Aanleg- en verbeteringswerken in het ambtsgebied van de polders en de wateringen ... 228
2.1.4.5. Subsidies voor het uitvoeren van werken in het ambtsgebied van de polders en de wateringen ... 228
2.2. Het beheer van de bevaarbare waterlopen en kanalen ... 229
2.2.1. Situering ... 229
2.2.2. N.V. De Scheepvaart ... 230
2.2.3. Waterwegen en Zeekanaal N.V. ... 230
2.2.4. Administratie voor Waterwegen en Zeewezen, afdeling Maritieme Toegang ... 231
2.3. Het beheer van de niet-geklasseerde waterlopen ... 231
2.4. Doorwerking van de beginselen van het natuurbehoud en het integraal waterbeleid in het beheer van de waterlopen ... 232
2.5. Het ruimen en baggeren van waterlopen ... 233
2.5.1. Situering ... 233
2.5.2. Het ruimen van onbevaarbare waterlopen: juridisch kader ... 234
2.5.3. Het baggeren van bevaarbare waterlopen: juridisch kader ... 236
3. Richtlijn 2000/60/EG van het Europees Parlement en de Raad van 23 oktober 2000 tot vaststelling van een kader voor communautaire maatregelen betreffende het waterbeleid ... 237
3.1. Het doel van de Kaderrichtlijn Water ... 237
3.2. De vertaling van het doel in milieudoelstellingen ... 238
3.2.1. Oppervlaktewater ... 238
3.2.2. Grondwater ... 239
3.2.3. De beschermde gebieden ... 240
3.3. De instrumenten voor het bereiken van de milieudoelstellingen ... 240
4. Het Decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid ... 241
4.1. Situering ... 241
4.2. Doelstellingen van het integraal waterbeleid ... 242
4.3. Beginselen van het integraal waterbeleid ... 244
4.4. De organisatie en de planning van het integraal waterbeleid ... 245
4.4.1. De geografische indeling van de watersystemen ... 245
4.4.2. De organisatiestructuur van het integraal waterbeleid ... 246
4.4.2.1. Op stroomgebiedsdistrictniveau ... 246
4.4.2.2. Het Vlaams Gewest ... 247
4.4.2.3. Op bekkenniveau ... 247
4.4.2.4. Op deelbekkenniveau ... 248
4.4.3. De waterbeleidsplanning ... 249
4.4.3.1. De stroomgebiedbeheerplannen ... 249
4.4.3.2. De bekkenbeheerplannen ... 249
4.4.3.3. De deelbekkenbeheerplannen ... 251

4.4.3.4. Hiërarchie tussen de waterbeheerplannen 251
4.5. De milieudoelstellingen en hun verwezenlijking 252
4.5.1. Het vaststellen en bereiken van de milieudoelstellingen 252
4.5.2. Instrumenten voor het bereiken van de milieudoelstellingen 253
4.5.2.1. Analyses en beoordelingen 253
4.5.2.2. Register van beschermde gebieden 253
4.5.2.3. Monitoringprogramma's 254
4.5.2.4. Maatregelenprogramma's 254
4.5.2.5. Kostenterugwinning van waterdiensten 254
4.6. Algemene instrumenten van het integraal waterbeleid 254
4.6.1. De watertoets 255
4.6.1.1. Toepassingsgebied van de watertoets 255
4.6.1.2. Inhoud van de watertoets 256
4.6.1.3. Modaliteiten van de watertoets 257
4.6.1.4. De relatie tussen de watertoets, de zorgplicht en het integratiebeginsel 258
4.6.2. De oeverzones 259
4.6.2.1. De functies van oeverzones 259
4.6.2.2. De afbakening van oeverzones 259
4.6.2.3. Gebruiksbeperkingen in oeverzones 259
4.6.2.3.1. Verbod op bemesting 260
4.6.2.3.2. Verbod op bestrijdingsmiddelen 260
4.6.2.3.3. Verbod op het aanbrengen van bagger- en ruimingsspecie 260
4.6.2.3.4. Verbod op het uitvoeren van grondbewerkingen 260
4.6.2.3.5. Verbod op het oprichten van bovengrondse constructies 261
4.6.2.3.6. Natuurtechnische milieubouw 261
4.6.2.3.7. Bijzondere gebruiksbeperkingen 261
4.6.2.4. Beheer van oeverzones 261
4.6.3. Onteigening ten algemenen nutte en recht van voorkoop 262
4.6.3.1. Onteigening ten algemenen nutte 262
4.6.3.2. Recht van voorkoop 262
4.6.3.2.1. Voorwerp van het recht van voorkoop 263
4.6.3.2.2. De procedure van het recht van voorkoop 263
4.6.4. De aankoopplicht en de vergoedingsplicht 264
4.6.4.1. De aankoopplicht 264
4.6.4.2. De vergoedingsplicht 264
5. De watermolens in het integraal waterbeleid 265
5.1. Watermolens en het beheer van waterlopen 265
5.2. Watermolens en het integraal waterbeleid 266
6. Besluit 267
Hoofdstuk 7. Vismigratie 269
1. Inhoud en doelstelling van de Beneluxbeschikking Vismigratie 269
2. De omzetting van de Beneluxbeschikking Vismigratie in het interne recht: het Decreet van 9 juli 2003 betreffende het Integraal Waterbeleid 269
3. De implementatie van de Beneluxbeschikking Vismigratie 270
3.1. De inventarisatie van de vismigratieknelpunten op prioritaire waterlopen in het Vlaams Gewest 270
3.2. De sanering van de vismigratieknelpunten op prioritaire waterlopen in het Vlaams Gewest 271
3.2.1. Handleiding voor de sanering van vismigratieknelpunten 271
3.2.2. Richtingwijzer voor de sanering van vismigratieknelpunten 271
3.2.3. Subsidieregelingen voor de sanering van vismigratieknelpunten 273

3.2.3.1. De samenwerkingsovereenkomst 'Milieu als opstap naar duurzame ontwikkeling' ... 273
3.2.3.2. Het subsidiebesluit Polders en Wateringen ... 273
3.3. De sanering van vismigratieknelpunten in de praktijk ... 274
3.3.1. MINA-plan 3 ... 274
3.3.2. NARA 2005 ... 274
4. Watermolens en vismigratie ... 275
4.1. Probleemstelling ... 275
4.2. De sanering van vismigratieknelpunten ter hoogte van watermolens ... 276
4.2.1. Watermolens en hun bescherming als monument, als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht of als onderdeel van een landschap ... 276
4.2.1.1. Beschermde watermolens ... 276
4.2.1.2. Niet-beschermde watermolens ... 276
4.2.2. Watermolens en de richtingwijzer voor de sanering van vismigratieknelpunten ... 277
4.2.2.1. Het herstel van de natuurlijke situatie ... 277
4.2.2.2. Semi-natuurlijke oplossingen ... 277
4.2.2.3. Technische oplossingen ... 281
4.2.2.4. Een aangepast beheer van stuwen en sluizen ... 281
4.2.3. Afspraken over de debietverdeling tussen hoofdloop en nevengeul en het beheer van stuwen en sluizen ... 282
4.2.3.1. De debietverdeling tussen hoofdloop en nevengeul ... 282
4.2.3.2. Het beheer van stuwen en sluizen ... 282
4.2.3.3. Het juridisch instrumentarium voor de afspraken over de debietverdeling tussen hoofdloop en nevengeul en het beheer van stuwen en sluizen ... 282
5. Besluit ... 284
Hoofdstuk 8. Opwekking van elektriciteit uit waterkracht ... 285
1. Inleiding ... 285
2. De opwekking van elektriciteit uit waterkracht in het Vlaams Gewest ... 286
2.1. Inleidende begrippen ... 286
2.2. Het potentieel aan kleine waterkrachtcentrales in Vlaanderen ... 287
2.3. Het nut van het opwekken van elektriciteit uit waterkracht ... 288
3. De oprichting van kleine waterkrachtcentrales en de inrichting van bestaande watermolens als kleine waterkrachtcentrales: juridische aspecten ... 289
3.1. Het vergunningsbeleid ... 289
3.2. Conflictpunten met andere beleidsdomeinen ... 290
3.2.1. De erfgoedzorg ... 291
3.2.2. Het natuurbehoud en de vismigratie ... 291
3.2.3. Het integraal waterbeleid ... 292
4. Watermolens en de opwekking van elektriciteit uit waterkracht: de stand van zaken 293
5. Steunmaatregelen voor het opwekken van elektriciteit uit hernieuwbare energiebronnen ... 294
5.1. Juridisch kader ... 294
5.2. Het systeem van de groenestroomcertificaten ... 294
5.2.1. De toekenning van groenestroomcertificaten ... 294
5.2.2. De certificatenverplichting ... 295
5.3. De kosteloze distributie van groene stroom ... 296
5.4. De ecologiepremie en de verhoogde investeringsaftrek voor energiebesparende investeringen ... 297
5.4.1. De ecologiepremie ... 297
5.4.2. De verhoogde investeringsaftrek voor energiebesparende investeringen ... 297
6. Besluit ... 298

Deel 3. Aanbevelingen voor een geïntegreerd beleid inzake watermolens 299
Hoofdstuk 1. Beleidsaanbevelingen 299
1. Watermolens en het oude stuwrecht 299
2. De bescherming van watermolens 300
3. Watermolens en de ruimtelijke ordening 300
4. De ruiming van de onbevaarbare waterlopen ter hoogte van watermolens 301
5. Natuurbehoud en Erfgoedzorg 301
6. Vismigratie en Erfgoedzorg 302
7. De inrichting van watermolens als kleine waterkrachtcentrales 302
Hoofdstuk 2. Technische aanbevelingen 303
1. Eigendomsrecht en rechten op het gebruik van water 303
2. Ruimtelijke Ordening 303
3. Milieueffectrapportage 303
4. Natuurbehoud en Vismigratie 304
5. Integraal Waterbeleid 305
6. Vismigratie 306
Samenvatting 307
Onderdeel A. Het molenrecht, het stuwrecht en het recht van molenban 307
Onderdeel B. De watermolen in zijn omgeving 309
1. Eigendomsrecht en rechten op het gebruik van water 309
2. Ruimtelijke ordening 311
3. Milieueffectrapportage 314
4. Erfgoedzorg 314
5. Natuurbehoud en bosbeheer 317
6. Integraal Waterbeleid 321
7. Vismigratie 323
8. Opwekking van elektriciteit uit waterkracht 324
Bibliografie 326

Voorwoord

Het opzet van de studie

De Afdeling Europa en Milieu van de Vlaamse Leefmilieuadministratie AMINAL gaf binnen het kader van het onderzoeksprogramma 'Toegepast Wetenschappelijk Onderzoek Leefmilieu' (TWOL) de opdracht tot het uitvoeren van deze studie over het juridisch statuut van de watermolens.

De overheid wenst inzake watermolens een geïntegreerd beleid te voeren dat een aantal doelstellingen realiseert, zoals erfgoedzorg, integraal waterbeleid, landbouw en natuurbehoud. De rechten van de eigenaars en gebruikers van gronden stroomopwaarts en stroomafwaarts van de watermolen en de rechten van de andere watergebruikers moeten daarbij gerespecteerd worden.

Om de integratiegedachte te kunnen realiseren, was het vooreerst noodzakelijk duidelijkheid te scheppen over het juridisch statuut van de watermolens in strikte zin. In de studie diende een antwoord gegeven te worden op de vraag of de historische molenrechten en stuw- of waterrechten nog steeds bestaan en wat hun precieze inhoud is. Daarnaast moest het regelgevend kader worden onderzocht dat van toepassing is bij het uitwerken van voornoemd geïntegreerd beleid inzake watermolens. Hierbij werd in eerste instantie gedacht aan de regelgeving omtrent de bescherming van erfgoed, het integraal waterbeleid en de relevante burgerrechtelijke aspecten. Ook de regelgeving omtrent de ruimtelijke ordening, het natuurbehoud en de opwekking van elektriciteit uit waterkracht werd onderworpen aan een analyse.

De opdracht van het onderzoeksteam bestond er **niet** in een geïntegreerd beleid inzake watermolens uit te werken. Het wordt de taak van de bevoegde overheidsdiensten om – met het onderzoeksrapport als uitgangspunt – de integratie van de verschillende beleidsdomeinen te realiseren.

Het onderzoeksteam

Het onderzoek werd uitgevoerd door een team juristen van de Universiteit Hasselt. Binnen de instelling zijn zij verbonden aan het Centrum voor Milieukunde (CMK), een multidisciplinair onderzoeksinstituut waar zij met biologen, scheikundigen en economen samenwerken.

De studie werd geleid door **Prof. Dr. Anne Mie Draye**, hoogleraar aan de Universiteit Hasselt. **Tom Nulens** werkt als fulltime navorser aan de studie. Ook **Prof. Dr. Nan Torfs**, hoogleraar aan de Universiteit Hasselt, **Dr. Alain De Vocht**, doctor-navorser aan de Universiteit Hasselt, **Drs. Bernard Vanheusden**, assistent aan de Universiteit Hasselt, en **Meester Tom De Gendt** en **Tom Loose**, vrijwillig wetenschappelijk medewerkers aan de Universiteit Hasselt, werkten mee aan het onderzoek via het nalezen van teksten en het geven van advies vanuit hun eigen academisch en professionele achtergrond.

De stuurgroep

Het onderzoeksteam werd ondersteund door een stuurgroep van deskundigen, met vertegenwoordigers van de betrokken afdelingen van het Departement Leefmilieu en Infrastructuur.

De stuurgroep bestond meer bepaald uit:

- Dhr. **Remy Merckx**, directeur-afdelingshoofd van de afdeling Europa en Milieu van AMINAL
- Dhr. **Johan De Beer**, afdeling Europa en Milieu van AMINAL
- Mevr. **Fabienne Vanderstraeten**, afdeling Europa en Milieu van AMINAL
- Dhr. **Marnik De Cock**, afdeling Europa en Milieu van AMINAL
- Dhr. **Marc Smaers**, afdeling Europa en Milieu van AMINAL
- Mevr. **Anne Van Renterghem**, afdelingshoofd van de afdeling Juridische Dienstverlening van LIN
- Mevr. **Ann Carette**, afdeling Juridische Dienstverlening van LIN
- Dhr. **Koen Martens**, afdeling Water van AMINAL
- Mevr. **Saar Monden**, afdeling Water van AMINAL
- Dhr. **Filip Raymaekers**, afdeling Water van AMINAL
- Dhr. **Xavier Coppens**, afdeling Natuur van AMINAL
- Dhr. **Joris Scheers**, afdelingshoofd van de afdeling Monumenten en Landschappen van AROHM
- Dhr. **Hilbrand De Vuyst**, afdeling Monumenten en Landschappen van AROHM
- Dhr. **Joris De Schepper**, afdeling Monumenten en Landschappen van AROHM
- Mevr. **Els Hofkens**, afdeling Monumenten en Landschappen van AROHM
- Mevr. **Ellen Leroy**, afdeling Monumenten en Landschappen van AROHM
- Dhr. **Guy Tack**, afdeling Monumenten en Landschappen van AROHM
- Dhr. **Johan Coeck**, Instituut voor Natuurbehoud

Met de stuurgroep werd een viertal vergaderingen georganiseerd. Een eerste vergadering had betrekking op de afbakening van het onderzoeksdomein en nadere verwachtingen en aandachtspunten. Op de volgende vergaderingen werden telkens de conclusies van de onderzochte beleidsdomeinen gepresenteerd en besproken. Naar het einde van de studie kwamen ook de algemene conclusies en de aanbevelingen aan bod. Verder werd regelmatig telefonisch/elektronisch overleg gepleegd.

De structuur van het onderzoeksrapport

Voorafgaande opmerking

De materie werd bijgehouden tot **15 november 2005**. Dit impliceert dat onder meer de bekendmaking van het Besluit van de Vlaamse regering van 9 september 2005 'betreffende de geografische indeling van watersystemen en de organisatie van het integraal waterbeleid in uitvoering van Titel I van het Decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid' in het Belgisch Staatsblad van 2 december 2005 niet in het onderzoeksrapport werd opgenomen. Het desbetreffende besluit trad in werking op 12 december 2005.

In **DEEL 1** wordt een bespreking gewijd aan het juridisch statuut van de watermolens in strikte zin.

In **HOOFDSTUK 1. Situering van de bestaande watermolens in het Vlaams Gewest** wordt een beknopte synthese gegeven van de verschillende soorten watermolens. Met behulp van een lijst van watermolens wordt gepoogd de huidige toestand van de in het Vlaams Gewest gelegen watermolens weer te geven.

In **HOOFDSTUK 2. Het molenrecht, het stuwrecht en het recht van molenban** wordt vanuit een historische invalshoek een beschrijving gegeven van het molenrecht, het stuwrecht en het recht van molenban. Daarbij komen de volgende thema's aan bod: de oorsprong (in de feodaliteit), de invloed van de Franse revolutie en de hedendaagse situatie.

In **DEEL 2** wordt een uitgebreide analyse gemaakt van de regelgeving en het beleid die van toepassing zijn op watermolens. Er wordt gestreefd naar een zo volledig mogelijk overzicht van de toepasselijke bepalingen, dat voor de toekomst als basisdocument zou kunnen fungeren ten behoeve van de uitwerking van een geïntegreerd beleid inzake watermolens.

HOOFDSTUK 1. Eigendomsrecht en rechten op het gebruik van water probeert een overzicht te bieden van de rechten en plichten van de oevereigenaars van bevaarbare, onbevaarbare en niet-geklasseerde waterlopen. Om de rechtspositie van de oevereigenaars te kunnen bestuderen, bleek het noodzakelijk in een eerste paragraaf duidelijkheid te verschaffen omtrent het juridisch statuut van de verschillende soorten (natuurlijke) waterlopen. De begrippen openbaar domein en privaat domein vormen de kern van dat onderzoek naar het juridisch statuut van de waterlopen. In een tweede paragraaf wordt een bondig inzicht gegeven in het publieke gebruiksrecht op het stromend water. De eigenlijke studie van de oeverrechten wordt aangevat in de derde paragraaf. Per waterloop wordt onderzocht welke de rechten en plichten van de oevereigenaars zijn. Vervolgens wordt nagegaan in welke mate deze rechten beperkt (kunnen) worden. De verhouding tussen de eigenaar of gebruiker van een watermolen en de andere oevereigenaars staat hierbij centraal.

HOOFDSTUK 2. Ruimtelijke ordening probeert een inzicht te bieden in de situering van de watermolens binnen de bestemmingsgebieden die zijn vastgelegd op de gewestplannen, de bijzondere plannen van aanleg en, in voorkomend geval, de ruimtelijke uitvoeringsplannen. De bestemmingsvoorschriften van de gebieden waarin watermolens vaak gelegen zijn, worden naderbij bekeken. Verder wordt er aandacht besteed aan de vergunningsplichtige werken, handelingen en functiewijzigingen en de van deze stedenbouwkundige vergunningsplicht vrijgesteld werken, handelingen en functiewijzigingen. De werken en functiewijzigingen aan zonevreemde watermolens en bijhorende constructies, al dan niet beschermd als monument, nemen een aparte plaats in.

HOOFDSTUK 3. Milieueffectrapportage bevat een beknopte toelichting bij de verplichting om – voor projecten enerzijds, voor plannen en programma's anderzijds – een milieueffectrapportage op

te stellen. Specifiek voor watermolens wordt onderzocht of het opstuwen van het water van een waterloop, het aanleggen van een visdoorgang en het opwekken van hydro-elektrische energie onderworpen is aan de m.e.r.-plicht.

HOOFDSTUK 4. Erfgoedzorg probeert een overzicht te bieden van de bescherming van watermolens als monument, als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht en als onderdeel van een landschap. Per beschermingscategorie wordt achtereenvolgens de beschermings-procedure, de toepasselijke beschermingsvoorschriften, de werken waarvoor een stedenbouwkundige vergunning of een machtiging moet worden aangevraagd, de beschikbare premiestelsels en de fiscale stimuli besproken. Verder wordt er aandacht besteed aan archeologische opgravingen en toevalsvondsten ter hoogte van watermolens.

HOOFDSTUK 5. Natuurbehoud en Bosbeheer bevat een overzicht van de internationale en de interne regelgevingen die betrekking hebben op het natuurbehoud en het bosbeheer. Specifiek voor het Natuurbehoudsdecreet wordt er een onderscheid gemaakt tussen horizontale beschermingsmaatregelen (natuurvergunning, zorgplicht, integratiebeginsel, stand-stillbeginsel), gebiedsgerichte beschermingsmaatregelen (Vlaams Ecologisch Netwerk, Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk, natuurreservaten, speciale beschermingszones, watergebieden van internationale betekenis) en soortgerichte beschermingsmaatregelen. Verder wordt er aandacht besteed aan de beschermingsbepalingen die voortvloeien uit het Bosdecreet.

HOOFDSTUK 6. Integraal waterbeleid bevat een overzicht van de internationale en interne regelgevingen die betrekking hebben op het integraal waterbeleid. Het beheer van de verschillende soorten waterlopen vormt het voorwerp van een eerste paragraaf. De doelstellingen van de Kaderrichtlijn Water en de implementatie daarvan in het Decreet Integraal Waterbeleid worden in een tweede paragraaf besproken. Van bijzonder belang voor watermolens zijn de algemene instrumenten van het integraal waterbeleid, waaronder de watertoets en de oeverzones.

HOOFDSTUK 7. Vismigratie handelt over de doelstelling van de Beneluxbeschikking Vismigratie om vóór 1 januari 2010 de vrije migratie van alle vissoorten in alle hydrografische stroomgebieden te verzekeren. Het beleid inzake de sanering van vismigratieknelpunten staat daarbij centraal. De sanering van vismigratieknelpunten ter hoogte van watermolens neemt een belangrijke plaats in.

HOOFDSTUK 8. Opwekking van elektriciteit uit waterkracht probeert na te gaan welke de juridische mogelijkheden en obstakels zijn voor de inrichting van een watermolen als kleine waterkrachtcentrale. Daarnaast wordt er een bondig overzicht gegeven van de beschikbare steunmaatregelen voor het opwekken van elektriciteit uit waterkracht.

In **DEEL 3** worden een aantal aanbevelingen voor een geïntegreerd beleid inzake watermolens geformuleerd. Daarbij wordt er een onderscheid gemaakt tussen louter technische aanbevelingen en beleidsaanbevelingen.

Voorbehoud
De voorbeelden die een bepaalde theorie ondersteunen en de standpunten die tot een bepaalde conclusie leiden, zijn geheel voor rekening van de onderzoekers. Uit de opname van voorbeelden en de formulering van standpunten in het voorliggende onderzoeksrapport mag niet worden afgeleid dat deze de uitdrukkelijke of stilzwijgende toestemming van de verschillende betrokken administraties hebben. Evenmin mag ervan uitgegaan worden dat de voorbeelden en standpunten a priori gevolgen zullen hebben voor het gevoerde beleid van de verschillende betrokken administraties.

Dankwoord

Eerst en vooral wil het onderzoeksteam de leden van de **stuurgroep** (cfr. supra) bedanken voor hun deskundige begeleiding en zeer gewaardeerde aanmoediging en ondersteuning.

Daarnaast gaat onze dank uit naar alle academici, beleidsverantwoordelijken en deskundigen die in de loop van het onderzoek zeer bereidwillig hun medewerking verleenden. In het bijzonder wensen wij te vermelden:

Dhr. **Paul Bauters**, erevoorzitter vzw Levende Molens
Prof. Dr. **Marc Boes**, KU Leuven
Dhr. **Yves Coutant**, bestuurslid Molenzorg vzw
Mevr. **Delphine de Hemptinne**, afdeling Natuur van AMINAL
Dhr. **Lieven Denewet**, voorzitter Molenzorg Vlaanderen vzw,
eindredacteur tijdschrift Molenecho's
Drs. **Jürgen De Staercke**, KU Leuven
Dhr. **Jozef Druyts**, molenaar Straalmolen te Balen-Olmen
Dhr. **Marc Draeck**, afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie van het Departement Economie, Werkgelegenheid, Binnenlandse Aangelegenheden en Landbouw
Dhr. **Willy Huybrechts**, Instituut voor Natuurbehoud
Mevr. **Els Martens**, afdeling Natuur van AMINAL
Mevr. **Paula Paulissen**, architecte
Dhr. **Jan Spaans**, voorzitter Vereniging van Vlaamse Polders en Wateringen
Prof. Dr. **Fred Stevens**, KU Leuven
Dhr. **Walter Van den Branden**, conservator provinciaal Molenmuseum Mola te Wachtebeke
Dhr. **Pascal Van Ghelue**, cel Milieueffectrapportage van AMINAL
Dhr. **Patrick Van Roy**, architect
Dhr. **Dirk Vansintjan**, Ecopower cvba
Dhr. **Nico Verwimp**, afdeling Natuur van AMINAL
Prof. Dr. **Hendrik Vuye**, FUNDP Namen
Dhr. **Edgar Winderickx**, lid molenaarsfamilie Beersel-Dworp

Diepenbeek, 15 december 2005

Prof. Dr. Anne Mie Draye
Tom Nulens
Drs. Bernard Vanheusden

Deel 1. Watermolens, molenrechten, stuwrechten en banrechten

Hoofdstuk 1. Situering van de bestaande watermolens in het Vlaams Gewest

1. Soorten watermolens[10]

Watermolens kunnen onderverdeeld worden naargelang het **type** waterrad.

Een molen met een *bovenslagrad* komt voornamelijk voor op een golvend terrein. Het water wordt door middel van een goot omgeleid, zodat het van bovenaf op de schoepen valt. Het houdt de molen ook bij lage waterstanden draaiend.

Een molen met een *middenslagrad* wordt aangedreven doordat het water ongeveer tegen het midden van het rad duwt, ter hoogte van de as.

Een molen met een *onderslagrad* komt voor in vlakke gebieden, op waterlopen met een voldoende hoog debiet. In tegenstelling tot een bovenslag- en een middenslagrad, dat in werking gesteld wordt door het gewicht van het water, wordt de beweging van een onderslagrad veroorzaakt door de snelheid van het water dat tegen de onderste schoepen duwt.

Een *turbinewatermolen* ten slotte maakt gebruik van de druk van het water, en niet meer van de snelheid of het gewicht ervan.

Dit onderscheid is niet onbelangrijk. Het overstromingsgevaar in de nabijheid van watermolens met een bovenslagrad is in principe groter dan in de nabijheid van watermolens met een onderslagrad. De mate van het opstuwen van het water is hier niet vreemd aan.

Watermolens kunnen ook onderverdeeld worden naargelang hun **functie**.

Historisch wordt er een onderscheid gemaakt tussen korenmolens, olieslagmolens, houtzaagmolens, papier- en kartonmolens, schorsmolens, vlaszwingelmolens,… Het opwekken van elektriciteit door middel van waterkracht is een andere mogelijke functie van de watermolen. Vandaag de dag kan een watermolen tevens een cultuurtoeristische functie hebben.

Een laatste onderscheid dient gemaakt te worden tussen **maalvaardige/draaivaardige** watermolens en watermolens die niet meer (kunnen) functioneren.

De onderhoudskosten van watermolens die niet regelmatig draaien, zijn beduidend groter dan de kosten voor het onderhoud van maalvaardige en draaivaardige molens. Dit onderscheid is vooral relevant voor watermolens die beschermd zijn als monument, als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht of een landschap.

---

[10] P. BAUTERS, *Van Zadelsteen tot zetelkruier: 2.000 jaar molens in Vlaanderen*, 2000, Gent, Provincie Oost-Vlaanderen, 1998, 17-22.

2. Lijst van bestaande watermolens in het Vlaams Gewest

Als uitgangspunt voor het onderzoek naar het juridisch statuut van de watermolens wordt gebruik gemaakt van een lijst van de nog bestaande watermolens in het Vlaams Gewest. Deze lijst is gebaseerd op de gegevens van het Belgisch molenbestand van de vereniging Molenzorg vzw[11] en de databank 'vismigratieknelpunten op prioritaire waterlopen in het Vlaams Gewest' van het Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer en de Universitaire Instelling Antwerpen.[12]

De meest recente versie van de lijst van de nog bestaande watermolens in het Vlaams Gewest is bij dit document bijgevoegd.

Deel 1 van de lijst bevat gegevens omtrent de naam van de watermolen, het adres, het type en de functie en de eigenaar van de watermolen. Deel 2 van de lijst bevat gegevens omtrent de waterloop waarlangs de watermolen gelegen is, de prioriteit die aan de waterloop gegeven wordt in het kader van het beleid inzake vismigratie, het al dan niet beschermd zijn van de watermolen, de eventuele aanwezigheid van een bypass of een visdoorgang langs de watermolen, en de huidige toestand van de watermolen.

De geografische spreiding van de watermolens in het Vlaams Gewest is als volgt:[13]

- Antwerpen: 23
- Limburg: 135
- Oost-Vlaanderen: 80
- Vlaams-Brabant: 112
- West-Vlaanderen: 8

Het totale aantal watermolens in het Vlaams Gewest, steeds volgens de geraadpleegde bronnen, bedraagt 358. Ongeveer 45 % van die molens is vandaag beschermd als monument, als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht of een landschap. Uit de databank vismigratieknelpunten blijkt dat op de prioritaire waterlopen in het Vlaams Gewest momenteel 136 watermolens een belemmering geacht worden te vormen voor de vismigratie.

[11] De website van Molenzorg Vlaanderen vzw kan geraadpleegd worden op www.molenechos.org.
[12] De databank kan geraadpleegd worden op www.vismigratie.be.
[13] Deze gegevens werden afgeleid uit de hoger vernoemde lijst van de nog bestaande watermolens in het Vlaams Gewest.

Hoofdstuk 2. Het molenrecht, het stuwrecht en het recht van molenban

1. De feodaliteit als maatschappelijk stelsel

De feodaliteit is een maatschappelijk stelsel dat de middeleeuwen beheerste, waarbij de adel de feitelijke alleenheerschappij over een bepaald gebied uitoefende. Ze kent haar oorsprong in het Karolingische Rijk, ten tijde van Karel de Grote.

1.1. Opkomst en ondergang van het Karolingische Rijk[14]

Pepijn de Korte (714-768), de zoon van Karel Martel, was de eerste koning van het Huis der Karolingen, de dynastie die van 751 tot 987 zou duren. Na de dood van Pepijn de Korte werd zijn koninkrijk verdeeld onder Karel de Grote en zijn broer Carloman. Toen Carloman in 771 stierf, werd Karel de Grote koning van het gehele Karolingische Rijk.

Karel de Grote (742-814) verenigde een groot gedeelte van het vroegere West-Romeinse Rijk onder zijn heerschappij. Op het toppunt van zijn macht heerste hij over een gebied dat reikte van de Elbe en de Oder tot aan de Pyreneeën. Op 25 december 800 werd Karel de Grote door paus Leo III tot 'keizer van het West-Romeinse Rijk' gekroond. Daardoor werd hij onafhankelijk van de Oost-Romeinse keizer, die tot dan toe de officiële wereldlijke heerser over de gelovigen van het vroegere West-Romeinse Europa was geweest.

Om zijn rijk efficiënter te kunnen besturen, voerde Karel de Grote een centralisatiepolitiek die tot uiting kwam in:

- Het uitvaardigen van *capitularia*: algemene wetten voor alle onderdanen van het rijk.
- Het aanstellen van *missi dominici*: rondreizende ambtenaren om controle uit te oefenen op het plaatselijk bestuur.
- De veralgemening van de vazalliteit, waarbij hij zijn leenmannen grond aanbood in ruil voor bestuurlijke en militaire diensten.
- De ontwikkeling van een eenheidscultuur om de banden tussen zijn onderdanen te versterken.

Karel de Grote werd bij zijn dood opgevolgd door zijn enige zoon **Lodewijk de Vrome** (778-840). Na Lodewijk de Vrome werd het rijk naar Frankisch recht onder diens drie zonen verdeeld, waarmee ruwweg de basis gelegd werd voor wat later Frankrijk en het Heilig Roomse Rijk zouden worden.

Na de verdeling van het Karolingische Rijk in het **Verdrag van Verdun** van 843 bleven de Karolingen oorspronkelijk de troon behouden:

- In het westen, het huidige Frankrijk, bleef de dynastie regeren totdat het Huis Capet in 987 de troon overnam.
- In het midden, het huidige Noord-Italië en Lotharingen, bleef de dynastie regeren tot 887.
- In het oosten, wat later het Heilig Roomse Rijk werd, bleef de dynastie regeren totdat het Huis van Saksen in 911 de troon overnam.
-

[14] Bron: Wikipedia - http://nl.wikipedia.org/wiki/Karel_de_Grote

1.2. Het ontstaan van de feodaliteit[15]

De Karolingische koningen baseerden hun macht oorspronkelijk op de jaarlijkse veldtochten. De koning kon zijn mannen belonen met de buit die tijdens die veldtochten veroverd werd. Toen Karel de Grote een groot deel van Europa veroverd had en er buiten zijn landsgrenzen geen rijke gebieden over waren om te plunderen, moest hij een andere methode bedenken om zijn mannen aan zich te binden.

Karel de Grote gaf zijn vertrouwelingen voor een bepaalde tijd een stuk grond (feodum) in leen als persoonsgebonden *beneficium*, eventueel gecombineerd met een ambt. Dat leen maakte de keizer tot leenheer of suzerein, en de begunstigde van het leen tot leenman of vazal. De leenman legde een eed af dat hij het gebied in naam van de keizer zou regeren en dat hij hem in geval van oorlog militaire bijstand zou verlenen. In ruil daarvoor bood de keizer hem bescherming en levensonderhoud.

Karel de Grote kon bv. het ambt van graaf of hertog in leen geven, waardoor de begunstigde de hoogste drager van het ambtelijk, juridisch en militair gezag van een bepaald gebied werd. De leenman beschikte aldus over een deel van het koninklijk gezag.

De verdeling van het Karolingische Rijk in 843 was de aanzet voor het verval van het centrale staatsgezag. Ook het erfelijk worden van de leengoederen en ambten heeft daar in grote mate toe bijgedragen. De leenmannen verdeelden hun gebieden onder hun eigen vazallen en werden zo op hun beurt leenheer. Theoretisch gezien moesten ze nog verantwoording afleggen aan de keizer of de koning, maar in de praktijk stelden ze zich steeds meer onafhankelijk op ten aanzien van hun leenheer: ze beschouwden de koninklijke rechten als hun persoonlijke prerogatieven. Hun gebieden groeiden op die manier feitelijk uit tot onafhankelijke vorstendommen.

Door de verzakelijking van het leenstelsel ging het politieke en militaire karakter van de leenverhouding geleidelijk aan verloren. In het privaatrecht bleef de feodaliteit echter bestaan tot aan de Franse Revolutie.

1.3. Koninklijke rechten en heerlijke rechten[16]

1.3.1. De koninklijke rechten of regalia

In het Karolingische rijk werden de rechten en goederen die toekwamen aan de koningen en hun rechtsopvolgers, **koninklijke rechten of regalia** genoemd. Bij het uiteenvallen van dat rijk verwierven de rechtstreekse leenmannen die rechten binnen hun gebied.

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen *regalia maiora* (of essentialia) en *regalia minora* (of accidentialia).

Tot de eerste categorie van koninklijke rechten behoorde het recht om overheidsgezag uit te oefenen, en de afzonderlijke rechten die uit dat recht voortvloeiden: afkondigen van vredes, recht spreken, handhaven van orde en rust, oproepen tot krijgsdienst, ambtenaren benoemen, munt slaan, belastingen innen, wegen aanleggen,…

---

[15] Bron: Wikipedia - http://nl.wikipedia.org/wiki/Feodaliteit
[16] Bron: Wikipedia - http://nl.wikipedia.org/wiki/Heer_%28leenman%29 en http://nl.wikipedia.org/wiki/Landsheerlijkheid

Tot de tweede categorie van koninklijke rechten behoorde onder meer het recht op de bevaarbare waterlopen, en daaruit voortvloeiend *het stuwrecht*, het recht van opwas, het visrecht, het veerrecht en het tolrecht op die waterlopen; het recht op de heerwegen, en daaruit voortvloeiend het tolrecht op die wegen; het recht op de wind; *het molenrecht*; het recht op de stranden; het recht op de onbeheerde, woeste gronden, het recht op de nalatenschap van vreemdelingen en bastaarden, het jachtrecht en het marktrecht.

De graven, de hertogen en de prinsbisschoppen oefenden de koninklijke rechten aanvankelijk uit in naam van de koning of de keizer. Nadat hun ambten erfelijk geworden waren, beschouwden ze die rechten als hun eigen prerogatieven. Ze werden **landsheren** genoemd. De regalia minora konden ze uit handen geven, de regalia maiora bleven steeds in hun bezit.

In wat vandaag tot het grondgebied van het Vlaams Gewest behoort, beschikten de volgende landsheren over de koninklijke rechten: de graaf van Vlaanderen, de hertog van Brabant en de prinsbisschop van Luik (sedert de annexatie van het graafschap Loon).

1.3.2. De heerlijke rechten

Een **heer** is de heerser over een heerlijkheid. Hij staat als leenman overwegend onder het gezag van een landsheer. Een heerlijkheid kon ook rechtstreeks onder het gezag van de keizer of koning staan. Een voorbeeld hiervan is de heerlijkheid Mechelen.

Heerlijkheden kunnen beschouwd worden als de voorlopers van de huidige gemeenten, maar ze waren vaak beduidend kleiner.

Het bezit van een heerlijkheid gaf de heer bepaalde **heerlijke rechten**. Zo kon de heer onder meer lokale overheidsdienaars en gezagsdragers te benoemen, belastingen heffen,... Hij kon recht spreken, maar meestal beschikte hij enkel over de lage of middele rechtsmacht.[17] De heer had tevens het recht op de onbevaarbare waterlopen in zijn heerlijkheid, met daaruit voortvloeiend het *stuwrecht*, het recht van opwas, het visrecht en het tolrecht op die waterlopen. De *banrechten* zijn een ander voorbeeld van heerlijke rechten.

[17] In de middeleeuwen werd er een onderscheid gemaakt tussen de hoge, de middele en de lage rechtsmacht. De titularis van de hoge rechtsmacht, meestal de landsheer, was bevoegd voor het berechten van de zwaarste misdrijven. De titularis van de middele rechtsmacht was bevoegd voor het berechten van een aantal lichtere misdrijven. De titularis van de lage rechtsmacht was bevoegde voor misdrijven die enkel bestraft worden met een geldboete.

2. Ontstaan en evolutie van het molenrecht, het stuwrecht en het recht van molenban

2.1. Definities[18]

Het **molenrecht** is het recht om een wind- of watermolen op te richten en uit te baten.

Het **stuwrecht** is het recht om het water van een waterloop tot op een bepaald peil op te stuwen en te gebruiken om het rad van een watermolen in beweging te brengen.

Het **windrecht** is het recht om van de wind gebruik te maken om de wieken van een windmolen in beweging te brengen.

Het **recht van molenban of molendwang** is het heerlijk recht dat de inwoners van een heerlijkheid verplicht om exclusief gebruik te maken van de molen van de heer, de zogenoemde banmolen.

Het windrecht valt buiten het bestek van deze studie. Het molenrecht, het stuwrecht en het recht van molenban of molendwang worden wel besproken.

2.2. Watermolens in de Frankische tijd[19]

In de Frankische tijd beschikte elkeen over het recht om een watermolen of enig ander kunstwerk op een bevaarbare of onbevaarbare waterloop op te richten, op voorwaarde dat hij hierdoor aan anderen geen schade toebracht.

Indien de initiatiefnemer eigenaar van beide oevers van een waterloop was, had hij van niemand de toestemming nodig om een watermolen op te richten. Indien de initiatiefnemer eigenaar van één oever van de waterloop was, moest hij met de eigenaar van de andere oever een overeenkomst proberen te bereiken.

2.3. Watermolens in het feodale tijdperk

2.3.1. Het molenrecht in de feodaliteit[20]

In het **graafschap Vlaanderen** was het recht om een watermolen op te richten in handen van de landsheer, oorspronkelijk de graaf van Vlaanderen.[21] Het molenrecht behoorde immers tot de koninklijke rechten, meer bepaald de regalia minora. De landsheer beschikte dan ook over heel wat molens, die rechtstreeks van de centrale administratie afhingen.

De graaf van Vlaanderen kon aan plaatselijke heren - en in principe zelfs aan particulieren - via een octrooi het recht verlenen om in zijn gebied een watermolen op te richten en uit te baten. Hij kon tevens een watermolen in leen geven of voor een periode van zes of negen in

---

[18] Bron: F.C.J. KETELAAR, *Oude zakelijke rechten vroeger, nu en in de toekomst*, Leiden, Universitaire Pers, 1978, 262.
[19] P. BAUTERS, *Kracht van wind en water: molens in Vlaanderen*, Leuven, Davidsfonds, 1989, 119-120.
[20] P. BAUTERS, *Kracht van wind en water: molens in Vlaanderen*, Leuven, Davidsfonds, 1989, 120-152.
[21] Het molenrecht in Vlaanderen ging van de Franse kroon over op de graven van Vlaanderen en daarna op de hertogen van Bourgondië, de Spaanse en ten slotte de Oostenrijkse tak van de Habsburgers.

pacht geven aan een particulier, die voortaan als molenaar mocht optreden. Particulieren die gedurende dertig jaar in het bezit waren een watermolen, verkregen er het eigendomsrecht op, op grond van de verkrijgende verjaring.

Vanaf 1385 was de toestemming van de Rekenkamer van Rijsel vereist om een watermolen op te richten. Na de annexatie van Frans-Vlaanderen, waartoe Rijsel behoorde, door Frankrijk in 1678 werden de octrooien die het molenrecht verleenden, toegekend door een 'Financieel Bureau'. Op de octrooien werd een heffing geïnd door de watergraaf.[22]

Doordat het molenrecht een belangrijke bron van fiscale inkomsten was, werd er zeer sterk de hand aan gehouden. Keizer Karel V vaardigde op 21 februari 1547 het eerste molenplakkaat uit, genaamd 'Placcaert verbiedende te erigeren enige Windt-, Water- ofte Rosmeulens zonder Octroy van de Majesteyt, ofte titel van Vrye Maelderye.' Het plakkaat stelde dat niemand van de vazallen en onderdanen wind- of watermolens mocht bezitten of oprichten zonder dat keizer hiervoor zijn toestemming gegeven had. Wie zonder toestemming van de keizer een watermolen oprichtte, werd verplicht de molen opnieuw af te breken. Hij moest tevens een aanzienlijke boete betalen. Het molenplakkaat werd op 21 juli 1628 een tweede maal bekend gemaakt onder Filips IV.

Het molenrecht in het graafschap Vlaanderen bleef domaniaal tot aan de Franse revolutie.

In het **hertogdom Brabant** en in het **graafschap Loon** is het molenrecht geleidelijk aan een heerlijk recht geworden. Een plaatselijke heer kon een watermolen oprichten, zonder dat hij hiervoor de toestemming moest vragen aan het landsheerlijk gezag waaronder hij viel. Indien een particulier een watermolen wilde oprichten, moest hij daarvoor wel toestemming vragen aan zijn heer.

2.3.2. Het stuwrecht in de feodaliteit[23]

In het feodaal tijdperk waren de wind en het water vatbaar voor private toe-eigening. Een heer had niet alleen de beschikking over een bepaald gebied, maar ook over de wind die over dat gebied waaide en het water dat door dat gebied stroomde.[24] Dit wordt door de rechtspraak erkend.[25]

In het **graafschap Vlaanderen** was het recht om het water van een *bevaarbare waterloop* tot op een bepaald peil op te stuwen en te gebruiken om het rad van een watermolen in beweging te brengen, in handen van de landheer, oorspronkelijk de graaf van Vlaanderen. Het recht op de bevaarbare waterlopen, waarvan het stuwrecht deel uitmaakt, behoorde immers tot de koninklijke rechten, meer bepaald de regalia minora.

Het recht om het water van een *onbevaarbare waterloop* tot op een bepaald peil op te stuwen en te gebruiken om het rad van een watermolen in beweging te brengen, was in handen van de plaatselijke heren.

Wie de toestemming kreeg om een watermolen op te richten en uit te baten, kreeg tevens het recht om het water van de waterloop tot op een bepaald peil op te stuwen en te gebruiken om

[22] P. BAUTERS, *Kracht van wind en water: molens in Vlaanderen*, Leuven, Davidsfonds, 1989, 166.
[23] P. BAUTERS, *Kracht van wind en water: molens in Vlaanderen*, Leuven, Davidsfonds, 1989, 166-169.
[24] P. BAUTERS, *Vlaamse molens, Wind- en watermolens in Vlaanderen: geschiedenis, bouw, werking, recht,* Antwerpen, Koninklijke Vereniging voor Natuur- en Stedeschoon, 1978, 86.
[25] Brussel, 5 mei 1873, *Pas.* 1873, II, 207-213, zoals bevestigd door Cass. 5 februari 1874, *Pas.* 1874, I, 76-79.

het rad van de watermolen in beweging te brengen. Het stuwrecht was in het feodaal tijdperk een noodzakelijk accessorium van het molenrecht.[26]

De rechtspraak was aanvankelijk verdeeld over de aard van dit stuwrecht. In een arrest van 1844 zegt het Hof van Cassatie dat een vergunning om op een bevaarbare waterloop een kunstwerk op te richten geen onherroepelijk recht inhoudt om gebruik te maken van het water van die waterloop.[27] Dertig jaar later stelt het Hof van Cassatie echter dat de graaf van Vlaanderen ***een onherroepelijk gebruiksrecht op het water*** van een bevaarbare waterloop kon concederen.[28] Die stelling wordt sindsdien algemeen aanvaard in de rechtspraak, zowel voro de bevaarbare als voor de onbevaarbare waterlopen.[29]

Sommige rechtspraak voert zelfs aan dat het stuwrecht een eigendomsrecht op het water van een waterloop inhoudt.[30] Het Hof van Beroep van Brussel stelt in 1890 echter dat zelfs voor de watermolens die voor de inwerkingtreding van het Burgerlijk Wetboek zijn opgericht, het stuwrecht geen eigendomsrecht op het water van een waterloop inhoudt.[31] Het merendeel van de rechtspraak is het daarmee eens.

Het **hertogdom Brabant** en het **graafschap Loon** kenden een gelijkaardige invulling van het oude stuwrecht. De begunstigde van dat recht verkreeg eveneens een onherroepelijk gebruiksrecht op het water van een waterloop.

2.3.3. Het recht van molenban in de feodaliteit[32]

Het recht van molenban of molendwang, dat zijn oorsprong kent in de tiende eeuw na Christus, is een *banrecht.*[33] Banrechten zijn heerlijke rechten die de inwoners van een heerlijkheid verplichten exclusief gebruik te maken van de installaties van de heer.

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen wettelijke en conventionele banrechten. Een banrecht dat door de heer opgelegd werd zonder inspraak van de inwoners van zijn rechtsgebied, is een wettelijk banrecht. Een conventioneel banrecht ontleent zijn bestaansrecht aan het leencontract en is gebaseerd op een overeenkomst tussen de heer en de inwoners van de heerlijkheid. Na verloop van tijd kwam het conventioneel banrecht ook in de handen van niet-leenheren, corporaties en gemeenten terecht. Soms kon zelfs verkrijgende verjaring van een banrecht worden ingeroepen.

---

[26] Brussel, 5 mei 1873, *Pas.* 1873, II, 207-213; Brussel, 30 maart 1874, *Pas.* 1874, II, 208-213; Brussel, 7 juli 1887, *Pas.* 1887, II, 105-110; F.C.J. KETELAAR, *o.c*, 264.
[27] Cass. 14 november 1844, *Pas.* 1844, I, 408-411.
[28] Cass. 5 februari 1874, *Pas.* 1874, I, 76-79.
[29] Zie hiervoor Brussel, 30 maart 1874, *Pas.* 1874, II, 208-213; Brussel, 7 juli 1887, *Pas.* 1887, II, 105-110; Gent, 27 juli 1889, *Pas.* 1889, II, 305-307; Rb. Hoei, 1 april 1893, *Pas.* 1893, III, 281-289.
[30] Zie hiervoor Luik, 9 mei 1833, *Pas.* 1833, II, 144-146; Rb. Namen, 21 mei 1889, *Pas.* 1889, III, 128-130; Gent, 17 maart 1892, *Pas.* 1892, II, 324-327.
[31] Brussel, 11 november 1890, *Pas.* 1890, II, 305-307.
[32] Bronnen: E. PICARD, N. D'HOFFSCHMIDT, J. DE LE COURT en A. BEECKMAN, *Pandectes belges: encyclopédie de législation, de doctrine et de jurisprudence belges,* Brussel, Larcier, 1878-1933, v° *Banalité*, 665-675; P. BAUTERS, *Vlaamse molens, Wind- en watermolens in Vlaanderen: geschiedenis, bouw, werking, recht,* Antwerpen, Koninklijke Vereniging voor Natuur- en Stedeschoon, 1978, 86-89; P. BAUTERS, *Kracht van wind en water: molens in Vlaanderen*, Leuven, Davidsfonds, 1989, 120-152; J. BRUGGEMAN, *Moulins. Maîtres des eaux, maîtres des vents*, Parijs, Rempart, 1997, 24-27; J. CEYSSENS, *Le droit de banalité*, Luik, Imprimerie de Thier, 1896, 68 p.; N. DE HARLEZ DE DEULIN, *Les ouvrages hydrauliques*, in : *Héritages de Wallonie*, Alleur, Editions du Perron, 1997, 63.
[33] De Franse benaming voor 'banrecht' is *banalité*. Daardoor werd in Vlaanderen ook de term 'banaliteit' gebruikt.

Wijnpersen, ovens, brouwerijen en sommige dieren waren regelmatig het voorwerp van een banrecht, maar het recht van molenban werd veruit het meest toegepast. Een wind- of watermolen die beschikte over een dergelijk banrecht, kreeg de benaming *banmolen*.

Aanvankelijk vestigde het recht van molenban een persoonlijke dienstbaarheid op de inwoners van de heerlijkheid. Geleidelijk aan werd het recht van molenban echter een zakelijk recht, zodat het gold voor elke particulier die zijn graan binnen de heerlijkheid liet malen.

De inwoners van een heerlijkheid waarin een banmolen gelegen was, waren verplicht hun graan te laten malen op de wind- of watermolen in kwestie. Diegenen die hun graan toch op een andere molen lieten malen, moesten een boete betalen. Het 'onrechtmatig' gemalen graan werd in beslag genomen. Ook de uitvoer van op de banmolen gemalen graan kon verboden worden.

Het recht van molenban hield tevens een verbod in om binnen het rechtsgebied van de heer een concurrerende wind- of watermolen op te richten. De heer kon molens die in weerwil van zijn banrecht waren opgericht, laten afbreken. Daaruit volgt dat het voor de inwoners van een heerlijkheid in de praktijk nagenoeg onmogelijk was om zelf een watermolen op te richten en uit te baten.

De heer had het vermogen om de molenban ten opzichte van bepaalde personen af te schaffen. Soms werd deze vrijstelling een recht, onder meer bij onbruikbaarheid van de molen, bij onveiligheid van de wegen naar de molen enz. In Brugge en Veurne werd een dergelijke vrijstelling verleend.[34]

2.4. Watermolens in de Franse revolutie en daarna

Bovengenoemde rechten bleven onafgebroken bestaan tot aan de Franse Revolutie. De revolutie maakte een einde aan het eeuwenoude feodale stelsel en aan een groot deel feodale en heerlijke rechten. In de periode 1789-1794 werden een twintigtal decreten uitgevaardigd om te bepalen welke rechten hun rechtskracht verloren en welke rechten bleven voortbestaan, maar voortaan afgekocht konden worden. Met de annexatie van de Oostenrijkse Nederlanden door Frankrijk op 1 oktober 1795 kwam ook een einde aan het oude recht in wat vandaag het grondgebied van het Vlaams Gewest uitmaakt.

2.4.1. Evolutie van het molenrecht sinds de Franse revolutie[35]

Het recht een watermolen op te richten en uit te baten was in de feodaliteit grotendeels voorbehouden aan de landsheer en de plaatselijke heren. Sedert de Franse Revolutie staat dit recht open voor iedereen.[36]

De verplichting om voor de oprichting van een watermolen een vergunning of machtiging te vragen, bleef echter intact, zodat, mits formele en terminologische wijzigingen, de molenplakkaten van 1547 en 1628 gewoon bleven doorleven. Ze waren immers voornamelijk fiscaal geïnspireerd en ook het nieuwe bewind kon het niet zonder belastingen stellen.

---

[34] P. BAUTERS, *Kracht van wind en water: molens in Vlaanderen*, Leuven, Davidsfonds, 1989, 166-169.
[35] P. BAUTERS, *Kracht van wind en water: molens in Vlaanderen*, Leuven, Davidsfonds, 1989,164.
[36] Op 3 maart 1791 deelt de Nationale Vergadering in een 'Avis au Publique' mee dat elke particulier voortaan het recht heeft op zijn gronden een wind- of watermolen op te richten.

Hieronder volgt een overzicht van de verschillende regelgevingen die betrekking hebben op de oprichting van watermolens op bevaarbare en onbevaarbare waterlopen.

Artikel 9 van het **Besluit van het Franse Directoire van 9 maart 1798**[37] (19 Ventôse an 6) bepaalt dat voor de oprichting van watermolens op bevaarbare en vlotbare waterlopen een machtiging moet aangevraagd worden. De centrale administratie wordt belast met de toekenning van dergelijke machtigingen.

Arrêté du Directoire exécutif, contenant des mesures pour assurer le libre cours des rivières et canaux navigables et flottables.

Art. 9: *Il est enjoint aux administrations et municipales et aux commissaires du Directoire exécutif établi près d'elles, de veiller avec la plus sévère exactitude à ce qu'il ne soit établi aucun […] moulin, digue ou autre obstacle quelconque au libre cours des eaux dans les rivières navigables et flottables, dans les canaux d'irrigation ou de desséchements généraux, sans en avoir préalablement obtenu la permission de l'administration centrale, qui ne pourra l'accorder que de l'autorisation expresse du Directoire exécutif.*

Art. 10: *Ils veilleront pareillement à ce que nul ne détourne le cours des eaux des rivières et canaux navigables ou flottables, et n'y fasse des prises d'eau ou saignées pour l'irrigation des terres, qu'après y avoir été autorisé par l'administration centrale, et sans pouvoir excéder le niveau qui aura été déterminé.*

Het **Koninklijk Besluit van 28 augustus 1820**[38] bepaalt voor het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden dat een machtiging vereist is voor de oprichting van molens op bevaarbare <u>en</u> niet-bevaarbare waterlopen, en voor de werken aan bestaande molens op die waterlopen.

Koninklijk Besluit betreffende de toepassing van de wetten op de oprichting van molens en fabrieken die zich op de waterlopen bevinden

Art. 1: *De bestaande en in vigeur zijnde verordeningen en bepalingen op het etablisseren van molens, usines en soortgelijke stichtingen, of andere werken, op stroomend water gevestigd, zijn niet alleen toepasselijk op de zoodanigen, welke op de bevaarbare of vlotbare rivieren zijn gelegen, of worden ondernomen; maar in het algemeen op al diegenen, welke, door stroomend water, het zij bevaarbaar of niet, worden bewogen, of op hetzelve gelegen zijn ; en dat derhalve, geene zoodanige molens, usines of andere werken, op de niet-bevaarbare wateren vermogen te worden aangelegd, of, in den aanleg der reeds bestaande, veranderingen gemaakt, zonder voorafgaande autorisatie en consent der bevoegde autoriteit, en zonder dat daar omtrent zijn in acht genomen al de voorschriften en formaliteiten, bij voorschreven verordeningen en bepalingen vastgesteld.*

Het **Koninklijk Besluit van 10 september 1830**[39] bepaalt voor het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden dat de bestendige deputaties belast worden met het toekennen van machtigingen voor de oprichting van watermolens op niet-bevaarbare en niet-vlotbare waterlopen, en voor de werken aan bestaande watermolens op die waterlopen.

Arrêté royal qui attribue aux députations permanentes des états la surveillance des cours d'eau non navigables ni flottables

Art. 1: *Les députations permanentes des états des divers provinces et du grand-duché de Luxembourg exerceront à l'avenir la surveillance sur les cours d'eau non navigables ni flottables.*

Art. 2: *Les permissions pour établir ou changer des moulins et autres établissements d'industries activés par des cours d'eau non navigables, ni flottables, seront également accordées par les députations des états.*

---

[37] Arrêté du Directoire exécutif, contenant des mesures pour assurer le libre cours des rivières et canaux navigables et flottables, *Pasin.* 1798, 221-224.

[38] Besluit van 28 augustus 1820 betreffende de toepassing van de wetten op de oprichting van molens en fabrieken die zich op de waterlopen bevinden, *Journ. Offic.*, nr. 19; Pasin. 1820, 5.

[39] Arrêté royal qui attribue aux députations permanentes des états la surveillance des cours d'eau non navigables ni flottables, *Journ. Offic.*, nr. 59.

De **Wet van 7 mei 1877**[40] neemt het principe over dat de bestendige deputatie belast wordt met het uitreiken van machtigingen voor de oprichting van watermolens op niet-bevaarbare en niet-vlotbare waterlopen, en voor de werken aan bestaande watermolens op die waterlopen.

Wet op de politie der onbevaarbare en onvlotbare waterlopen

Art. 23: *Geen molen […] en in het algemeen geen blijvend of tijdelijk werk, van aard om eenigen invloed uit te oefenen op het gebied der waters, mag opgericht, weggeruimd of gewijzigd worden, zonder voorafgaandelijke machtiging der bestendige deputatie.*

De **Wet van 28 december 1967**[41] heft de wet van 7 mei 1877 op. De Koning, op voorstel van de minister van Landbouw, is voortaan belast met het uitreiken van machtigingen voor de oprichting van nieuwe watermolens en de werken aan bestaande watermolens langs onbevaarbare waterlopen van de eerste categorie. De bestendige deputatie blijft belast met het uitreiken van machtigingen voor de oprichting van nieuwe watermolens en de werken aan bestaande watermolens langs onbevaarbare waterlopen van de tweede en de derde categorie.

Wet betreffende de onbevaarbare waterlopen

Art. 14: *Particulieren, polders, wateringen en openbare instellingen mogen slechts buitengewone werken van wijziging aan onbevaarbare waterlopen uitvoeren nadat zij daartoe machtiging hebben verkregen:*
1. van de Koning, op voorstel van de minister van Landbouw, voor werken die betrekking hebben op waterlopen van de eerste categorie;
2. van de bestendige deputatie van de provincie, voor werken die betrekking hebben op waterlopen van de tweede en van de derde categorie.

2.4.2. Evolutie van het stuwrecht sinds de Franse revolutie[42]

De **Franse revolutie** maakte een einde aan de greep van feodale machthebber op de wind en het water. Voortaan kon er geen onherroepelijk gebruiksrecht op het water van een waterloop meer verleend worden.

De wetten en decreten die een einde gemaakt hebben aan de feodaliteit, raken echter niet aan de definitief verworven stuwrechten. Het voortbestaan van die rechten wordt in de rechtspraak en de rechtsleer erkend.[43] Een stuwrecht is definitief verworven indien de titularis ervan het recht verkregen heeft op grond van een titel of op grond van verkrijgende verjaring van dertig jaar.[44]

Vermits het recht van de Franse revolutie in onze gewesten pas van kracht werd bij de annexatie van de Oostenrijkse Nederlanden door Frankrijk op 1 oktober 1795, moet men ervan uitgaan dat bestaande watermolens die opgericht werden *vóór 2 oktober 1765*, nog steeds in het bezit zijn van het oude stuwrecht. Watermolens die opgericht werden in de dertigjarige

[40] *B.S.* 23 mei 1877, zoals gewijzigd door de wetten van 15 maart 1950 en 10 juni 1955.
[41] Wet van 28 december 1967 betreffende de onbevaarbare waterlopen, *B.S.* 15 februari 1968.
[42] P. BAUTERS, *Kracht van wind en water: molens in Vlaanderen*, Leuven, Davidsfonds, 1989, 166-169.
[43] Zie hiervoor Luik, 9 mei 1833, *Pas.* 1833, II, 144-146; Brussel, 30 maart 1874, *Pas.* 1874, II, 208-213; Rb. Namen, 21 mei 1889, *Pas.* 1889, III, 128-130; C. AUBRY en C. RAU, *o.c.*, 54 ; F. LAURENT, *Principes de droit civil*, VII, Brussel, Bruylant, 1878, nr. 270; H. DE PAGE en R. DEKKERS, *Les principaux contrats usuels. Les biens*, in: *Traité élémentaire de droit civil belge. Principes – doctrine – jurisprudence*, V, Brussel, Bruylant, 1975, nr. 1027 ; J.M. PARDESSUS, *Traité des servitudes ou services fonciers*, Brussel, Hauman, 1840, nrs. 95-98.
[44] R. DERINE, F. VAN NESTE en H. VANDENBERGHE, *Zakenrecht*, I B, in: *Beginselen van Belgisch Privaatrecht*, Antwerpen, Standaard, 1974, 763; E. PICARD, N. D'HOFFSCHMIDT, J. DE LE COURT en A. BEECKMAN, *Pandectes belges: encyclopédie de législation, de doctrine et de jurisprudence belges*, Brussel, Larcier, 1878-1933, v° Chute d'eau, nr. 29.

periode die de annexatie bij Frankrijk voorafgaat, moeten het bestaan van hun stuwrecht aantonen door een titel voor te leggen.

Het stromend water is sinds de inwerkingtreding van het **Burgerlijk Wetboek** een *res communis*, het behoort toe aan de gemeenschap. Het is een zaak die, althans in haar geheel, niet vatbaar is voor private toe-eigening.[45] De gemeenschap heeft er een publiek genotsrecht op, dat echter beperkt wordt door het algemeen genotsrecht van de oevereigenaars van een onbevaarbare waterloop.[46]

Het Burgerlijk Wetboek had geen terugwerkende kracht, wat het statuut van het water betreft. De definitief verworven stuwrechten op de bevaarbare en de onbevaarbare waterlopen zijn bijgevolg niet afgeschaft.

De houders van dergelijke stuwrechten hebben vandaag de dag recht op een schadevergoeding wanneer de uitoefening van hun stuwrecht onmogelijk gemaakt of bemoeilijkt wordt, ongeacht of het stuwrecht betrekking heeft op een bevaarbare of een onbevaarbare waterloop.[47]

Het stuwrecht werd in de twintigste eeuw vaak afgekocht door de overheid. Dit blijkt uit de volgende voorbeelden. De gemeente Tielen stelde in 1951 het minister van Landbouw voor het stuwrecht van de watermolen van Tielen af te kopen.[48] Het stuwrecht van de heer Leo Roman, eigenaar van een watermolen in Maarke-Kerkem, werd in 1962 afgekocht voor 30.000 BEF.[49] De stad Hasselt kocht in 1998 voor 50.000 BEF het stuwrecht van de Dorpsmolen op de Demer in Kuringen af.[50]

---

[45] Brussel, 8 juni 1858, *Pas. 1858*, II, 315-320; Rb. Namen, 21 mei 1889, *Pas.* 1889, III, 128-130.

[46] In *Hoofdstuk 1 – Eigendomsrecht en rechten op het gebruik van water* van Deel 2 wordt nader ingegaan op het publiek genotsrecht van de gemeenschap en het algemeen genotsrecht van de oevereigenaars van de onbevaarbare waterlopen, vastgelegd in artikel 644 van het Burgerlijk Wetboek.

[47] Zie hiervoor Cass., 5 februari 1874, Pas. 1874, I, 76-79; Brussel, 5 mei 1873, *Pas.* 1873, II, 207-213; Brussel, 18 december 1873, *Pas.* 1874, II, 82-83; Brussel, 7 juli 1887, *Pas.* 1887, II, 105-110; Gent, 27 juli 1889, *Pas.* 1889, II, 61-64; R. DERINE, F. VAN NESTE en H. VANDENBERGHE, *o.c.*, 764; E. PICARD, N. D'HOFFSCHMIDT, J. DE LE COURT en A. BEECKMAN, *Pandectes belges: encyclopédie de législation, de doctrine et de jurisprudence belges*, Brussel, Larcier, 1878-1933, v° Chute d'eau, nr. 17.

[48] Bron : Gemeentearchief Kasterlee, Raadsverslagen gemeente Tielen, 1 februari 1951.

[49] Bron : uittreksel uit een verslag van de gemeenteraad van Maarke-Kerkem van 1962.

[50] Bron : Het Belang van Limburg, 10-11 november 1998, 13.

2.4.3. Evolutie van het recht van molenban sinds de Franse revolutie[51]

Bij **Decreet van 4 - 11 augustus 1789**[52] schafte de Franse Nationale Vergadering de feodaliteit af, samen met de feodale rechten en plichten die een *dienstbaarheid op personen* deden ontstaan. De andere rechten blijven bestaan, maar kunnen voortaan afgekocht worden. Het recht van molenban als een dienstbaarheid op personen wordt afgeschaft.

Décret portant abolition du régime féodal, des justices seigneuriales, des dîmes, de la vénalité des offices, des privilèges, des annates, de la pluralité des bénéfices,etc.

Art. 1: *L'Assemblée nationale détruit entièrement le régime féodal, et décrète que, dans les droits et devoirs tant féodaux que censuels, ceux qui tiennent à la mainmorte réelle ou personnelle, et à la servitude personnelle et ceux qui les représentent, sont abolis sans indemnité, et tous les autres déclarés rachetables, et que le prix et le mode du rachat seront fixés par l'Assemblée nationale. Ceux desdits droits qui ne sont point supprimés par ce décret, continueront néanmoins à être perçus jusqu'au remboursement.*

Het **Decreet van 15 – 28 maart 1790**[53] regelt de gevolgen van de afschaffing van de feodaliteit en bepaalt welke rechten afgeschaft zijn en welke rechten blijven voortbestaan, maar afgekocht kunnen worden. Het recht van molenban wordt grotendeels afgeschaft. In een drietal gevallen blijf het recht echter bestaan:

- Het recht van molenban kent zijn oorsprong in een overeenkomst tussen de inwoners van een rechtsgebied en een particulier die geen heer is.
- Het recht van molenban kent zijn oorsprong in een overeenkomst tussen de inwoners van een rechtsgebied en een plaatselijk heer, die zich tot meer verbindt dan het in goede staat houden van de banmolen.
- Het recht van molenban kent zijn oorsprong in de toekenning, door een plaatselijke heer aan de inwoners van een rechtsgebied verleend, van een recht van gebruik van de bossen of weiden van de heer.

Décret relatif aux droits féodaux

Titre II – Des droits seigneuriaux qui sont supprimés sans indemnité

Art. 23: *Tous les droits de banalité de fours, moulins, pressoirs, boucheries, taureaux, verrats, forges et autres, ensemble les sujétions qui y sont accessoires, ainsi que les droits de verte-moute et de vent, le droit prohibitif de la quête-mouture ou chasse-des-meuniers, soit qu'ils soient fondés sur la coutume ou sur un titre acquis par prescription, ou confirmés par des jugements, sont abolis et supprimés sans indemnité, sous les seules exceptions ci-après.*

Art. 24: *Sont exceptées de la suppression ci-dessus, et seront rachetables:*
1° les banalités qui seront prouvées avoir été établies par une convention souscrite entre une communauté d'habitants et un particulier non seigneur;
2° les banalités qui seront prouvées avoir été établies par une convention souscrite entre une communauté d'habitants et son seigneur, et par laquelle le seigneur aura fait à la communauté quelque avantage de plus que de s'obliger à tenir perpétuellement en état les moulins, fours ou autres objets banaux;
3° celles qui seront prouvées avoir eu pour cause une concession faite par le seigneur à la communauté des habitants, de droits d'usage dans ses bois ou prés, ou de communes en propriété.

Het **Decreet van 25 - 28 augustus 1792**[54] gaat nog verder en schaft alle heerlijke rechten zonder onderscheid af. In één enkel geval bleef het recht van molenban als heerlijk recht bestaan: als het recht zijn oorsprong heeft in een overeenkomst die betrekking heeft op de toe-

[51] P. BAUTERS, *Kracht van wind en water: molens in Vlaanderen*, Leuven, Davidsfonds, 1989, 153.
[52] Décret portant abolition du régime féodal, des justices seigneuriales, des dîmes, de la vénalité des offices, des privilèges, des annates, de la pluralité des bénéfices,etc., *Pasin.* 1789, 33-35.
[53] Décret relatif aux droits féodaux, *Pasin.* 1790, 114-121.
[54] Décret relatif aux droits féodaux, *Pasin.* 1792, 315-318.

kenning ('*concession primitive*') van een stuk grond. Het voortbestaan van dergelijk recht van molenban dient bewezen te worden door het voorleggen van de authentieke titel.[55] Een advies van de Raad van State van 3 juli 1808 erkent het voortbestaan van dergelijke banrechten.[56]

Décret relatif aux droits féodaux

Art. 5: *[…]*
Tous ceux des droits conservés par les articles 9, 10, 11, 17, 24 et 27 du titre II du décret du 15 mars 1790, et connus sous la dénomination de […] banalités […] sont abolis sans indemnité, a moins qu'ils ne soient justifiés avoir pour cause une concession primitive de fonds, laquelle cause ne pourra être établie, qu'autant qu'elle se trouvera clairement énoncée dans l'acte primordial d'inféodation, d'acensement ou de bail à cens, qui devra être rapporté.

Art. 8: *Seront simplement rachetables ceux desdits droits qui se trouveront justifiés dans la forme prescrite par les articles 5 et 7 du présent décret.*

Het **Decreet van 17 juli 1793**[57] gaat over tot de afschaffing van alle heerlijke vergoedingen en feodale rechten, voor zover ze hun oorsprong hebben in de feodaliteit. Enkel de echte grondrechten blijven bestaan.[58] Dit decreet raakt niet aan de hiervoor beschreven uitzonderingsregeling, vastgelegd in artikel 5 van het decreet van 25 – 28 augustus 1792.

Décret qui supprime sans indemnité toutes les redevances ci-devant seigneuriales et droits féodaux, même ceux conservés par le décret du 25 août 1792.

Art. 1: *Toutes redevances ci-devant seigneuriales, droits féodaux, censuels, fixes et casuels, même ceux conservés par la le décret du 25 août dernier, sont supprimés sans indemnité.*

Art. 2: *Sont exceptées des dispositions de l'article précédent les rentes ou prestations purement foncières en non féodales.*

Toen de Oostenrijkse Nederlanden op 1 oktober 1795 bij Frankrijk werden ingelijfd, werd ook in het gebied dat vandaag het grondgebied van het Vlaams Gewest uitmaakt, het molenbansysteem een deel van de geschiedenis. Aldus verdween een rechtsinstituut dat bijna een millennium onveranderlijk had standgehouden.

[55] Zie hierover het advies van de Raad van State van 10 Brumaire van het jaar 14 (1 november 1805), *Pasin*. 1805, 277-278.
[56] Dit advies is niet gepubliceerd, maar wordt veelvuldig geciteerd door rechtspraak en rechtsleer.
[57] Décret qui supprime sans indemnité toutes les redevances ci-devant seigneuriales et droits féodaux, même ceux conservés par le décret du 25 août 1792, *Pasin.* 1793, 291-296.
[58] Zie hierover het advies van de Raad van State van 10 Brumaire van het jaar 14 (1 november 1805), *Pasin*. 1805, 277-278.

3. Besluit

Het molenrecht, in combinatie met het recht van molenban, was in **de feodaliteit** een voorrecht van de landsheer en de plaatselijke heren. Particulieren konden enkel een watermolen oprichten in een gebied dat niet onderworpen was aan het recht van molenban en mits ze een octrooi verkregen dat hen de toestemming verleende de watermolen in kwestie op te richten.

De landsheer en de plaatselijke heren stond meestal niet zelf in voor de uitbating van hun watermolens. De molens werden beleend of voor een bepaalde duur in pacht gegeven aan een particulier, die voortaan als molenaar mocht optreden.

Het stuwrecht was in de feodaliteit een noodzakelijk accessorium van het molenrecht. Wie de toestemming kreeg om een watermolen op te richten, kreeg ook het recht om het water van een waterloop tot op een bepaald peil op te stuwen en daarmee het rad van de watermolen in beweging te brengen. Het stuwrecht wordt juridisch gekwalificeerd als een onherroepelijk genotsrecht op het waterloop van een waterloop.

Wanneer het eigendomsrecht van de watermolen via een titel overgedragen werd, ging ook het stuwrecht over naar de nieuwe watermoleneigenaar. De molenaar die gedurende een periode van dertig jaar onafgebroken een watermolen in bezit had, werd door verkrijgende verjaring eigenaar van die watermolen. Ook het stuwrecht ging dan over naar de nieuwe watermoleneigenaar.

De **Franse revolutie** maakte definitief een einde aan het recht van molenban. Enkel in het theoretische geval waarin het banrecht zijn bestaansgrond kent in een overeenkomst die betrekking heeft op de toekenning van een stuk grond, kan het recht van molenban vandaag nog bestaan.

Watermolens die opgericht werden vóór 2 oktober 1765, zijn nog steeds in het bezit van het oude stuwrecht. Watermolens die opgericht werden in de dertigjarige periode die de annexatie bij Frankrijk voorafgaat, moeten het bestaan van hun stuwrecht aantonen door een titel voor te leggen.

De houders van een dergelijk stuwrecht hebben recht op een schadevergoeding wanneer de uitoefening van hun stuwrecht onmogelijk gemaakt of bemoeilijkt wordt, ongeacht of het stuwrecht betrekking heeft op een bevaarbare of een onbevaarbare waterloop.

Deel 2. De watermolen in zijn omgeving

Hoofdstuk 1. Eigendomsrecht en rechten op het gebruik van water

1. Inleiding

Dit hoofdstuk poogt een overzicht te bieden van de rechten en plichten van de oevereigenaars: de eigenaars van gronden die aan een waterloop grenzen of door een waterloop doorkruist worden.

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen de oevereigenaars van een bevaarbare waterloop, een onbevaarbare waterloop en een niet-geklasseerde waterloop. Het belang van dit onderscheid mag niet onderschat worden, vermits de rechten en plichten van de oevereigenaars van een bevaarbare waterloop in belangrijke mate verschillen van die van de oevereigenaars van een onbevaarbare waterloop en een niet-geklasseerde waterloop.

Om de rechtspositie van de oevereigenaars van de waterlopen te kunnen bestuderen, is het noodzakelijk duidelijkheid te verschaffen omtrent het juridisch statuut van de bevaarbare, onbevaarbare en niet-geklasseerde waterlopen. Het onderzoek naar het statuut van de verschillende waterlopen vormt daarom het voorwerp van een eerste paragraaf.

De begrippen openbaar domein en privaat domein van de overheid vormen de kern van het onderzoek naar het juridisch statuut van de waterlopen. Gezien het belang van de consequenties die een dergelijk onderscheid tussen de verschillende overheidsgoederen met zich meebrengt, werd ervoor geopteerd in een eerste onderdeel de oorsprong en de evolutie van de beide begrippen van naderbij te bekijken. Daarnaast wordt er een beknopt overzicht gegeven van de rechtsregels die respectievelijk van toepassing zijn op het openbaar domein en het privaat domein. In een tweede onderdeel wordt nagegaan in welke mate de begrippen openbaar domein en privaat domein toegepast moeten worden op de bevaarbare, onbevaarbare waterlopen en niet-ingedeelde waterlopen.

De tweede paragraaf omvat een bondig inzicht in het publieke gebruiksrecht op het stromend water. De eigenlijke studie van de oeverrechten wordt aangevat in paragraaf drie. Per soort waterloop wordt onderzocht welke de rechten van de oevereigenaars zijn. Vervolgens wordt nagegaan in welke mate deze rechten beperkt (kunnen) worden. De verhouding tussen de rechten van de eigenaar of gebruiker van een watermolen en de rechten van de eigenaars en gebruikers stroomopwaarts en stroomafwaarts van de watermolen zal hierbij centraal staan.

In dit stadium van het onderzoek werd ervoor geopteerd de regelgevingen in verband met de ruimtelijke ordening, de milieueffectrapportage, de erfgoedzorg, het natuurbehoud en het bosbeheer, het integraal waterbeleid, de vismigratie en de opwekking van elektriciteit uit waterkracht niet te integreren in de studie van de oeverrechten. Desgevallend zal bij de studie van de desbetreffende onderzoeksdomeinen gewezen worden op de raakvlakken en/of tegenstrijdigheden met de rechten van de oevereigenaars.

2. Het statuut van de bevaarbare, onbevaarbare en niet-geklasseerde waterlopen

2.1. Het begrip waterloop

De wet geeft geen definitie van het begrip waterloop.[59] Mede door het ontbreken van een wettelijke grondslag heeft de rechtspraak gepoogd zelf een begripsomschrijving te formuleren. Ook de rechtsleer was zich bewust van het belang van de vraag te weten wat een waterloop is.[60]

Het Hof van Beroep van Gent gaf in 1876 de volgende omschrijving van het begrip waterloop: "Als waterloop moet worden aangemerkt elk gedeelte van de grondoppervlakte, op bestendige wijze ingenomen door natuurlijk water dat langs de helling van het terrein natuurlijkerwijze en door een vaste bedding afvloeit".[61]

Het Hof van Beroep van Luik poneerde in 1948 een gelijkaardige stelling: "Een noodzakelijke en voldoende voorwaarde om te kunnen spreken van een waterloop, is het feit dat er water in een permanente bedding stroomt".[62] Diezelfde definitie wordt tevens aangehaald in het verslag dat de commissie van Landbouw opgesteld heeft naar aanleiding van het wetsvoorstel dat zou uitmonden in de Wet van 28 december 1967.

Volgens VANDEN ABEELE bestaat een waterloop essentieel uit stromend water en een vaste bedding, samengesteld uit een bodem en twee oevers. Het gedeelte van de oever dat zich onder het normale hoogste waterpeil bevindt, wordt de binnenoever genoemd. Het gedeelte van de oever dat zich boven het normale hoogste waterpeil bevindt, wordt de buitenoever genoemd en behoort toe aan de eigenaar van het aanpalende erf. De binnenoever maakt deel uit van de waterloop, de buitenoever niet.[63]

Er moet een onderscheid gemaakt worden tussen natuurlijke en kunstmatige waterlopen. Natuurlijke waterlopen zijn buiten de wil van de mens ontstaan en kunnen onderverdeeld worden in bevaarbare, onbevaarbare en niet-ingedeelde waterlopen. Kunstmatige waterlopen of kanalen zijn door de mens aangelegd, ze kunnen onderverdeeld worden in bevaarbare en onbevaarbare kanalen.

Natuurlijke waterlopen vinden hun oorsprong in de regel in bronnen.[64] Naargelang ze vorderen in hun tocht naar de zee, worden waterlopen breder en dieper en kunnen ze als transportwegen voor goederen- en personenverkeer gebruikt worden.

Elke natuurlijke waterloop heeft een eigen juridisch statuut vanaf zijn oorsprong tot aan zijn monding in een andere waterloop of rechtstreeks in de zee. Hieronder zal worden uiteengezet

---

[59] Het voorontwerp van decreet tot wijziging en aanvulling van het decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid bevat wel een definitie van het begrip waterloop: "*Elk deel van het oppervlaktewater dat bestendig of gedurende geregelde tijdstippen op natuurlijke of kunstmatige wijze is ingenomen door stromend water en dat ofwel als waterweg, ofwel als onbevaarbare waterloop ofwel als gracht is ingedeeld.*"

[60] Het overgrote deel van de waterlopen is officieel ingedeeld bij de bevaarbare of de onbevaarbare waterlopen. Betwisting is enkel mogelijk over de waterlopen die noch bij de bevaarbare, noch bij de onbevaarbare waterlopen ingedeeld zijn.

[61] Gent, 20 januari 1876, *Pas.* 1876, II, 181.

[62] Luik, 2 november 1948, *Pas.* 1949, II, 66.

[63] F. VANDEN ABEELE, *Niet-bevaarbare waterlopen*, in Administratief Lexicon, Brugge, Die Keure, 1959, nr. 16.

[64] Het is echter niet vereist dat het water zijn oorsprong neemt in een eigenlijke bron. Elke afloop van water kan een waterloop doen ontstaan, ongeacht de oorzaak van de afloop of van de beweging van het water.

dat het juridisch statuut van de waterlopen verschilt naargelang ze als bevaarbaar of onbevaarbaar gekwalificeerd worden. Ook de omvang van het waterbekken is van belang om te bepalen welke rechtsregels toepasselijk zijn op een waterloop.

Als men wil bepalen wie de eigenaar is van een waterloop, dient steeds een onderscheid gemaakt te worden tussen het stromend water en de bedding.

2.2. Het stromend water van een waterloop[65]

2.2.1. Het begrip stromend water

"*Het stromend water is een onontbeerlijk element voor de landbouw, de veeteelt, de scheepvaart en de gewone levensbehoeften van de mens. Het water van een waterloop wordt tevens bevolkt door allerhande vissoorten, die door vissers kunnen worden gevangen. Daarnaast is het stromend water een krachtbron: het natuurlijke of door opstuwing kunstmatig versterkte verval van het water wordt al eeuwen aangewend om het molenwiel van een watermolen te laten draaien en zo de molenstenen over elkaar te doen glijden en het graan te malen. Ten slotte leggen ook de sport en het vermaak beslag op het water: zwemmen en roeien zijn vermakelijkheden die in of op het water gebeuren*." [66]

Het stromend water onderscheidt zich van het stilstaand water van moerassen, meren, vijvers en reservoirs. Het heeft eveneens een ander statuut dan het regenwater en het bronwater. Het regenwater is een res nullius: diegene die het zich het eerst toe-eigent, wordt er eigenaar van. Het bronwater behoort toe aan de eigenaar op wiens grond de bron ontspringt.[67]

2.2.2. Het statuut van het stromend water[68]

Het stromend water behoort tot de categorie van de **res communes**[69]: het is een zaak die, althans in haar geheel, niet vatbaar is voor private toe-eigening. Het stromend water behoort toe aan de gemeenschap: iedereen heeft het nodig en moet er gebruik van kunnen maken. Andere voorbeelden van dergelijke gemene zaken zijn het licht, de lucht en het water van de zee.[70]

De res communes hebben een wettelijke grondslag in **artikel 714 B.W.**:

Er zijn zaken die aan niemand toebehoren en waarvan het gebruik aan allen gemeen is. Politiewetten bepalen hoe het genot daarvan geregeld wordt.

Het stromend water mag niet beschouwd worden als een onbeheerd goed, want niemand is in staat om er door toe-eigening het exclusieve eigendomsrecht over te verwerven. **Artikel 713 B.W.** bepaalt immers het volgende over de onbeheerde goederen:

Goederen die geen eigenaar hebben, behoren toe aan de Staat.

[65] F. VANDEN ABEELE, *o.c.*, nr. 16.
[66] F. VANDEN ABEELE, *o.c.*, nr. 1.
[67] H. DE PAGE en R. DEKKERS, *o.c.*, nr. 988.
[68] A. LIMPENS, *Handboek der erfdienstbaarheden*, Antwerpen, Standaard, 1955, nr. 102.
[69] De officiële Romeinse benaming van deze goederen is *res omnium communes*. In navolging van de rechtspraak en de rechtsleer zullen wij hieronder de kortere term 'res communes' hanteren.
[70] Hoewel geen enkele uitdrukkelijke wetsbepaling het water van de waterlopen bij de res communes rangschikt, is de rechtspraak en de rechtsleer het hierover eens. Zie H. DE PAGE en R. DEKKERS, o.c., nr. 1006; R. DERINE, F. VAN NESTE en H. VANDENBERGHE, *o.c.*, 732.

Het stromend water mag dan wel in zijn geheel, als element, een res communis zijn die niet vatbaar is voor private toe-eigening, hetzelfde kan niet gezegd worden van een bepaalde hoeveelheid water. In die hoedanigheid is het water slechts een gemene zaak zolang het aan niemand toebehoort. Door toe-eigening wordt die hoeveelheid water het voorwerp van zakelijke rechten.

2.3. De bedding van een waterloop

Met de bedding van een waterloop wordt bedoeld het terrein dat normaal door water bedekt is of overspoeld wordt. Hierbij wordt geen rekening gehouden met overstromingen of andere abnormale feiten. Is een waterloop niet onderhevig aan het getij, bevindt de grens ervan zich op de hoogste plaats waar het water kan stijgen zonder over te lopen. Is een waterloop wel onderhevig aan het getij, moet de grens getrokken worden bij de hoogste waterstand, bereikt bij een gewoon getij.[71]

Alvorens het statuut van de bedding van de bevaarbare en onbevaarbare waterlopen te bespreken, is het ons inziens onontbeerlijk een inzicht te verschaffen in de begrippen openbaar domein en privaat domein. Een waterloop die behoort tot het openbaar domein, is immers aan geheel andere rechtsregels onderworpen dan een waterloop die behoort tot het privaat domein.

2.3.1. Het openbaar en het privaat domein

Het moderne onderscheid tussen het openbaar en het privaat domein van de overheid is een creatie van de negentiende-eeuwse rechtsleer en rechtspraak. De opstellers van het Burgerlijk Wetboek kenden dat onderscheid niet. Toch hebben het openbaar en privaat domein hun grondslag in vroegere tijden. Om die reden is het nuttig in een eerste onderdeel de historische oorsprong en de evolutie van beide begrippen te onderzoeken. In een tweede onderdeel wordt het huidige regime dat respectievelijk van toepassing is op het openbaar en het privaat domein, van naderbij bekeken.

2.3.1.1. Oorsprong en evolutie van het openbaar en het privaat domein[72]

2.3.1.1.1. Het Romeinse Rijk

Het onderscheid tussen wat vandaag onder het openbaar domein en het privaat domein begrepen wordt, dateert uit de periode van het Romeinse Rijk. De toenmalige rechtsgeleerden maakten een onderscheid tussen de *res publicae* en de *res fisci*.

De res publicae behoren toe aan het Romeinse volk, niemand kan erover beschikken. Ze maken deel uit van de res *quorum commercium non sit*, de goederen die buiten de handel zijn, en zitten in dezelfde categorie als de *res communes*, de zaken die nuttig zijn voor de mens, maar niet aan zijn macht onderworpen kunnen worden. De res publicae kunnen slechts vervreemd worden nadat ze door een verklaring van de overheid hun hoedanigheid van res publicae verloren hebben.

Historische voorbeelden van dergelijke res publicae zijn onder meer de wegen, de straten, de bevaarbare waterlopen, de havens en de openbare gebouwen.

[71] R. DERINE, F. VAN NESTE en H. VANDENBERGHE, *o.c.*, 177-178.
[72] F. VAN NESTE, *Zakenrecht 1: Goederen, bezit en eigendom*, in: *Beginselen van Belgisch Privaatrecht*, I, Brussel, Story-Scientia, 1990, 158-161.

De res fisci bestaan uit goederen die een bron van inkomsten voor de staatskas betekenen. Deze behoren aan de keizer in diens hoedanigheid van keizer, en niet ten persoonlijke titel.

Tot de categorie van de res fisci behoren onder meer de gronden, de bossen, de kastelen en de onbevaarbare waterlopen.

De res publicae komen overeen met de moderne betekenis van het openbaar domein, de res fisci vallen min of meer samen met het moderne begrip privaat domein.

2.3.1.1.2. De feodaliteit

In het feodale tijdperk vervaagt het onderscheid tussen de res publicae en de res fisci. De oorzaak hiervan ligt bij de feodale machthebber: deze krijgt naast de res fisci ook de res publicae in handen.

Typerend voor het feodale systeem is de verwarring die algemeen bestaat tussen de begrippen soevereiniteit en eigendom. De feodale machthebber, die de soevereine macht uitoefent over een grondgebied, wordt tevens beschouwd als de eigenaar van al hetgeen deel uitmaakt van dat grondgebied: de wegen, de bevaarbare waterlopen, de kanalen,… kortom de zaken die in het Romeinse Rijk tot de res publicae behoorden. De feodale machthebber behoudt zich het recht voor om over deze res publicae te beschikken.

Zo gebeurde het dat de heer aan een particulier de toestemming verleende om een kanaal aan te leggen. De heer had op deze kanalen een recht van politie en toezicht, als een gevolg van hun publieke bestemming, de scheepvaart. Maar de kanalen zelf werden het eigendom van de particulieren die ze aangelegd hadden.

Bovendien wordt de vermenging in de hand gewerkt door het geringe economische nut van de res publicae. Zij worden als onbelangrijk beschouwd en de rechtsgeleerden besteden er weinig of geen aandacht aan.

Als een gevolg van het vermengen van de beide rechtsbegrippen hanteren de middeleeuwse rechtsgeleerden het begrip *koninklijk domein* (domaine royal) of *kroondomein* (domaine de la Couronne). De res publicae en de res fisci vormen samen het geheel van de goederen die aan de koning toebehoren.

2.3.1.1.3. De Franse revolutie

De Franse revolutie brengt een kentering. De vorst verliest zijn soevereine macht ten voordele van de Natie (la Nation). Het kroondomein wordt eigendom van de Natie, de vorst behoudt er slechts het beheer over en het genot van.

Bij decreet van **22 november – 1 december 1790**[73] komt de *Code Domanial* tot stand. Hierin wordt het kroondomein nu eens ‘domaine public’ genoemd, dan weer ‘domaine national’ en zelfs ‘domaines nationaux’. Het geheel wordt gedefinieerd als: “l’ensemble des propriétés foncières et des droits réels ou mixtes qui appartiennent à la nation.”

Toch voert de Code Domanial het onderscheid tussen res publicae en res fisci opnieuw in.

[73] Décret relatif aux domaines nationaux, aux échanges et concessions et aux apanages, *Pasin*. 1790, 30-33.

Artikel 1[74] handelt over de bezittingen die door de Franse revolutie aan de vorst werden ontnomen en voortaan aan de Natie toebehoren. Deze categorie goederen komt overeen met de res fisci, maar krijgt de benaming 'domaine national' of 'domaine public'.

De eigenlijke res publicae, de goederen die tot eenieders nut strekken, worden nog steeds als economisch minder belangrijk beschouwd. Ze worden beschouwd als ondergeschikt aan de goederen van de eerste categorie. In artikel 2[75] worden ze omschreven als 'les dépendances du domaine public'. Ook de aanwassen en gorzingen van de zee worden in artikel 2 vermeld.

Artikel 1 van de Code Domanial omvat de goederen die in het moderne recht het privaat domein van de Staat uitmaken. Ze krijgen de benaming 'domaine public' mee.

Artikel 2 van de Code Domanial komt deels overeen met wat vandaag het eigenlijke openbaar domein is. De aanwassen en gorzingen van de zee behoren echter tot het privaat domein. Het geheel wordt 'dépendances du domaine public' genoemd.
De begrippen 'domaine public', 'domaine national' en 'domaines nationaux' worden in de Code Domanial door elkaar gebruikt. Ze hebben alle de betekenis van nationaal domein.

De theorie van de onvervreemdbaarheid van het voormalige kroondomein, die in Frankrijk in 1566 geponeerd werd, houdt niet langer stand: men moest namelijk goederen verkopen om de staatskas opnieuw te kunnen vullen.[76] Toch blijven er sommige goederen buiten de handel, met namen diegene die door hun aard of hun bestemming niet vatbaar zijn voor private eigendom.

2.3.1.1.4. Het Burgerlijk Wetboek[77]

Het Burgerlijk Wetboek van 1804 wijdt in Boek II, Titel I een hoofdstuk aan 'de goederen met betrekking tot hun bezitters'. De opstellers van het Burgerlijk Wetboek hadden niet de bedoeling een statuut voor het openbaar domein uit te werken. Ze wilden enkel wijzen op de tegenstelling tussen de goederen waarover het individu de vrije beschikking heeft en de goederen die niet aan particulieren kunnen toebehoren.

In die zin bepaalt **artikel 537, tweede lid B.W.**:

Goederen die niet aan bijzondere personen toebehoren, worden beheerd en kunnen alleen worden vervreemd met inachtneming van de vormen en overeenkomstig de regels die daarvoor in het bijzonder bepaald zijn.

Er werd bepaald dat die goederen later het voorwerp zouden uitmaken van een afzonderlijk wetboek: 'un code de droit public et de lois administratives'.

---

[74] Artikel 1 bepaalt het volgende: "*Le domaine national proprement dit s'entend de toutes les propriétés foncières et de tous les droits réelles ou mixtes qui appartiennent à la nation, soit qu'elle en ait la possession et la jouissance actuelles, soit qu'elle ait seulement le droit d'y rentrer par voie de rachat, droit de réversion ou autrement.*"
[75] Artikel 2 bepaalt het volgende: "*Les chemins publics, les rues et places des villes, les fleuves et rivières navigables, les rivages, lais en relais de la mer, les portes, les havres, les rades, etc., et en général toutes les portions du territoire national qui ne sont pas susceptibles d'une propriété privée, sont considérés comme des dépendances du domaine public.*"
[76] Artikel 8 bepaalt het volgende: "*Les domaines nationaux et les droits qui en dépendent sont et demeurent inaliénables sans le consentement et le concours de la nation; mais ils peuvent être vendus et aliénés à titre perpétuel et incommutable, en vertu d'un décret formel du Corps Législatif, sanctionné par le Roi, en observant les formalités prescrites pour la validité de ces sortes d'aliénations.*"
[77] H. DE PAGE en R. DEKKERS, *o.c.*, nr. 747; F. VAN NESTE, *o.c.*, 160-161.

Artikel 538 B.W. nam nagenoeg letterlijk de tekst van artikel 2 van de hoger genoemde Code Domanial over. De huidige Nederlandstalige tekst van het artikel bepaalt het volgende:

> *De wegen, banen en straten die ten laste zijn van de [Staat], de bevaarbare of vlotbare stromen en rivieren, de stranden, aanwassen en gorzingen van de zee, de havens, ook getijhavens, de reden en, in het algemeen, alle gedeelten van het [Belgisch] grondgebied die niet vatbaar zijn voor bijzondere eigendom, worden beschouwd als behorend tot het openbaar domein.*

Deze 'aanhorigheden van het openbaar domein' komen slechts gedeeltelijk overeen met de goederen die vandaag tot het openbaar domein gerekend worden. Artikel 538 B.W. spreekt van 'bevaarbare of vlotbare stromen en rivieren', die wel degelijk tot het openbaar domein behoren. Maar er wordt ook gewag gemaakt van 'aanwassen en gorzingen van de zee', die in de rechtsleer en rechtspraak algemeen beschouwd worden als deel uitmakend van het privaat domein.[78]

Artikel 539 B.W. bepaalde oorspronkelijk:

> *Alle goederen die onbeheerd zijn en geen eigenaar hebben, alsook de goederen van personen die zonder erfgenamen overlijden of wier erfenis is verlaten, behoren tot het domein van de Natie.*

In 1807 werd de notie 'domein van de Natie' (domaine de la Nation*)* in artikel 539 B.W. vervangen door het begrip 'openbaar domein' (domaine public*)* om de terminologie van het wetboek aan te passen aan de administratie van het keizerrijk.

Wat in artikel 539 B.W. aangeduid wordt als goederen die behoren tot het openbaar domein, behoort vandaag tot het privaat domein.

Artikel 540 B.W. bepaalt het volgende:

> *Poorten, muren, grachten, wallen van versterkte plaatsen en van vestigingen maken ook deel uit van het openbaar domein.*

Wat in artikel 540 B.W. aangeduid wordt als goederen die behoren tot het openbaar domein, behoort vandaag evenzeer tot het openbaar domein.

Artikel 541 B.W. bepaalde oorspronkelijk:

> [*Maken deel uit van het openbaar domein]* de *gronden, vestingwerken en wallen van plaatsen die geen versterkte plaatsen meer zijn: zij behoren toe aan de Natie, behalve indien zij op geldige wijze vervreemd zijn of de eigendom ervan tegen de Natie verjaard is.*

Om dezelfde reden als bij artikel 539 B.W. werd in 1807 in artikel 541 B.W. de notie 'Natie' (Nation*)* vervangen door het begrip 'Staat' (Etat*)*.

Artikel 541 B.W. heeft het over dezelfde goederen als in artikel 540 B.W., met het verschil dat de goederen uit artikel 541 B.W. gedesaffecteerd zijn, ze hebben hun publieke bestemming verloren. Dergelijke goederen maken vandaag deel uit van het privaat domein, volgens de opstellers van het Burgerlijk Wetboek maken ze deel uit van het openbaar domein.

[78] Zie Gent, 13 oktober 1908, *Pas.* 1909, II, 273, bevestigd door Cass. 2 juni 1910, *Pas.* 1910, I, 314.

Het Burgerlijk Wetboek vermeldt in de artikelen 538-541 diverse goederen, waarvan de gebruikte termen en indelingen niet of slechts gedeeltelijk bruikbaar zijn. Uit de bepalingen kan geen enkel logisch verband afgeleid worden. Het begrip 'openbaar domein' in het Burgerlijk Wetboek heeft dus geen enkele technische waarde.

Ons inziens hebben de opstellers van het Burgerlijk Wetboek met de term 'openbaar domein', net zoals in de Code Domanial, in de gevallen van de artikelen 538-541 enkel en alleen het 'nationaal domein' bedoeld: het geheel van het openbaar en het privaat domein van alle publieke rechtspersonen. De opstellers beoogden geenszins een onderscheid te maken tussen goederen die vandaag tot het publiek of het privaat domein behoren.

2.3.1.1.5. De theorie van het openbaar domein

In de loop van de negentiende eeuw won bij de Franse en Belgische rechtsgeleerden de gedachte terrein dat voor sommige goederen van de overheid een regime tot stand moest komen dat afwijkt van dat van het privaatrecht. Een herinvoering van het principe van de onvervreemdbaarheid, zoals in het Romeinse Rijk, werd nodig geacht, aangezien het algemeen belang ermee gediend zou zijn dat bepaalde goederen van de overheid niet zomaar vervreemd kunnen worden. Op die manier ontwikkelde zich de theorie van het openbaar domein.

Het onderscheid tussen de goederen van het privaat en het openbaar domein is van doctrinaire oorsprong, het werd door de rechtspraak verder ontwikkeld. Het onderscheid heeft geen wettelijke basis, maar heeft in bijzondere regelgeving wel erkenning en bekrachtiging gevonden.

2.3.1.1.5.1. Opvattingen in de rechtsleer

Het moderne onderscheid tussen openbaar en privaat domein gaat terug op de Franse rechtsgeleerde PROUDHON[79]. Volgens hem behoren tot het openbaar domein *de lichamelijke goederen die tot het gebruik van allen bestemd zijn, zonder onderscheid van persoon*. Dit gebruik kan voortvloeien uit de aard van het goed (vb. bevaarbare waterlopen) of uit een wettekst (vb. wegen). Het privaat domein bestaat uit *alle goederen van openbare rechtspersonen die niet bestemd zijn tot het gebruik van allen*. Samen vormen zij de domeingoederen.

Dit standpunt werd in Frankrijk gevolgd door PLANIOL en RIPERT[80], en in België door WODON[81].

Inmiddels werd dit criterium van onderscheid door de rechtsleer verlaten. Men vond het weliswaar gerechtvaardigd dat een aantal overheidsgoederen aan een bijzonder rechtsregime onderworpen werden en met name onvervreemdbaar en onverjaarbaar zijn; maar er bestond discussie over welke overheidsgoederen juist tot de categorie van het openbaar domein behoren. Sommige goederen, zoals gevangenissen, die algemeen beschouwd worden als deel uitmakend van het openbaar domein, zouden volgens dit criterium er niet toe behoren. Men kan immers moeilijk aannemen dat een gevangenis tot het openbaar domein behoort omdat een beslissing van de overheid het gevangenisgebouw voor het gebruik van allen *zonder onderscheid van de persoon* bestemd heeft.[82] Hetzelfde geldt voor een kazerne, een vesting, een

[79] J.B.V. PROUDHON, *Traité du domaine public, ou de la distinction des biens considérés principalement par rapport au domaine public*, Brussel, Tarlier, 1835, 368 p.
[80] M. PLANIOL, G., RIPERT, en M. PICARD, *Traité pratique de droit civil français*, III, Parijs, Librairie générale de droit et de jurisprudence, 1952, nr. 490-509.
[81] L. WODON, *Le droit des eaux et des cours d'eau*, 1874, Brussel, Bruylant, 2 delen.
[82] P. WIGNY, *Droit administratif: principes généraux*, Brussel, Bruylant, 1962, 222.

gespecialiseerd laboratorium van de Staat,… Daarom ging de rechtsleer op zoek naar alternatieve criteria.

Een dergelijk alternatief werd voorgesteld door LAURENT[83]. Hij omschreef een openbaar domeingoed als *elk onroerend goed dat aan drie voorwaarden voldoet: het goed is uit zijn aard niet vatbaar voor bijzondere eigendom, het is bestemd tot het gebruik van allen en het is een gedeelte van het nationaal grondgebied.* Deze visie kende echter geen verdere navolging in de rechtsleer en rechtspraak.

De res communes voldoen aan deze drie voorwaarden, maar worden niet beschouwd als goederen van het openbaar domein. Ze hebben geen bijzondere bescherming nodig, want de overheid kan door haar politionele bevoegdheid het gebruik ervan reglementeren.

Een derde standpunt, met name dat het openbaar domein bestaat uit *de goederen die bestemd zijn tot het gebruik van allen of voor een openbare dienst,* ontstond in de twintigste eeuw en heeft aanleiding gegeven tot verschillende interpretaties.

Een eerste groep rechtsgeleerden, waaronder DE PAGE en DEKKERS[84], GENOT en MARCOTTY, gaf een erg ruime interpretatie aan dit criterium. Ze pasten het toe zonder beperkingen, met als gevolg dat het onderscheid tussen het openbaar en het privaat domein overbodig werd. Deze opvatting werd bekritiseerd omdat op die manier bijna alle goederen van de overheid aan het normale rechtsverkeer onttrokken worden.

Een tweede groep rechtsgeleerden, waaronder WALINE[85], MAST[86] en VRANCKX[87], hanteerde dan ook een meer beperkte interpretatie van dit criterium. Volgens WALINE behoort tot het openbaar domein *elk goed dat aan een openbare rechtspersoon toebehoort en onontbeerlijk is voor het vervullen van een openbare dienst of voor het behartigen van een openbare noodwendigheid en dat in die functie door geen enkel ander goed vervangen kan worden*. Die onontbeerlijkheid kan voortvloeien uit de aard van de zaak zelf, uit een bijzondere aanpassing van de zaak of uit het historisch, cultureel of wetenschappelijk belang van de zaak.[88]

De recente Belgische rechtsleer volgt het criterium van WALINE.

2.3.1.1.5.2. Opvattingen in de rechtspraak

De indeling van de domeingoederen in publiek domein en privaat domein werd door de rechtspraak spoedig algemeen aanvaard.

De traditionele rechtspraak van het Hof van Cassatie volgt de visie van PROUDHON.[89] Volgens deze jurisdictie behoren tot het openbaar domein *de goederen die zonder onderscheid tot het gebruik van allen bestemd zijn, of die door een uitdrukkelijke wettekst in het openbaar domein opgenomen zijn.*[90] De goederen van de openbare rechtspersonen behoren tot het privaat domein, tenzij het tegendeel blijkt uit de wet of uit de bestemming van het goed.[91]

---

[83] F. LAURENT, *o.c.*, VII, nr. 178-353.
[84] H. DE PAGE en R. DEKKERS, *o.c.*, nr. 781.
[85] M. WALINE, *Droit Administratif*, Parijs, Sirey, 1963, 817.
[86] A. MAST en J. DUJARDIN, *Overzicht van het Belgisch Administratief Recht*, Mechelen, Kluwer, 2002, 263.
[87] A.W. VRANCKX, *Notarieel administratief recht*, Brugge, Die Keure, 1963, nr. 35.
[88] A. MAST en J. DUJARDIN, *o.c.*, 283.
[89] In tegenstelling tot zijn Belgische variant hanteert het Franse Hof van Cassatie sinds 1950 het criterium van WALINE.
[90] Cass. 3 februari 1860, *Pas.* 1860, I, 121; Cass. 28 maart 1878, *Pas.* 1878, I, 149; Cass. 12 juli 1878, *Pas.* 1878, I, 348; Cass. 2 juni 1898, *Pas.* 1898, I, 219; Cass. 2 oktober 1924, *Pas.* 1924, I, 529; Cass. 21 januari 1926, *Pas.*

Op het tweede deel van dit criterium – tot het openbaar domein behoren de goederen die door een uitdrukkelijke wettekst in het openbaar domein zijn opgenomen – kwam het Hof van Cassatie later terug.[92] De rechtsleer had hierbij immers een voorbehoud gemaakt, omdat het al te misleidend was. Zoals hierboven uiteengezet werd, kan men zich door de terminologie van de artikelen 538-541 B.W. niet gebonden achten. De opstellers van het Burgerlijk Wetboek kenden immers het onderscheid tussen het openbaar domein en het privaat domein niet.

Het Hof van Cassatie interpreteert het criterium van PROUDHON sindsdien op de volgende manier: *een goed behoort tot het openbaar domein doordat het door een uitdrukkelijke of impliciete beslissing van de bevoegde overheid wordt bestemd tot het gebruik van allen, zonder onderscheid des persoons.* Een overheidsbeslissing is dus noodzakelijk om een goed bij het openbaar domein te rangschikken.

De lagere rechtbanken vertonen de laatste decennia de neiging om het criterium van WALINE over te nemen in hun rechtspraak.[93] Het Hof van Cassatie houdt echter koppig vast aan het criterium van PROUDHON.

Op 25 september 2000 mocht het Hof van Cassatie zich opnieuw uitspreken over een goed dat al dan niet tot het openbaar domein behoort. Er bestond discussie over de vraag of het uitbaten van de standplaats van een fotozaak, gesitueerd in het treinstation Brussel-Zuid, zijn oorsprong heeft in een concessie op het openbaar domen of in een handelshuurovereenkomst. Het vonnis van de rechtbank van koophandel, waartegen men cassatieberoep had aangetekend, omschrijft het openbaar domein als "niet alleen de goederen die rechtstreeks tot eenieders gebruik worden aangewend, maar die, wegens hun bestemming of hun natuurlijke ligging of wegens hun inrichting, noodzakelijkerwijs voor een openbare dienst worden aangewend, en tevens voor de werking van de openbare dienst onontbeerlijk worden geacht." De rechtbank van koophandel volgt hier duidelijk het criterium van WALINE.

Het Hof van Cassatie herhaalt in zijn arrest echter zijn traditionele rechtspraak: "Overwegende dat goederen van het openbaar domein, omdat ze tot eenieders gebruik bestemd zijn, buiten de handel vallen."[94]

2.3.1.2. Rechtsregels toepasselijk op het openbaar en het privaat domein

In het kader van dit onderzoek kan het niet de bedoeling zijn een volledig overzicht te geven van de verschillende rechtsregels waaraan de goederen van respectievelijk het openbaar en het privaat domein onderworpen zijn. We zullen ons dan ook beperken tot een overzicht van de bepalingen die van belang zijn voor de beschrijving van het juridisch statuut van de waterlopen.

2.3.1.2.1. Wiens goederen behoren tot het openbaar en het privaat domein?

De domeingoederen zijn de goederen van de *publiekrechtelijke rechtspersonen*. Daaronder wordt verstaan:

- de federale Staat
- de Gemeenschappen en de Gewesten
- de provincies
- de gemeenten

1926, I, 187; Cass. 14 oktober 1926, *Pas.* 1927, I, 67; Cass. 17 november 1927, *Pas.* 1928, I, 17; Cass. 30 maart 1933, *Pas.* 1933, I, 185; Cass. 9 maart 1950, *Pas.* 1950, I, 485; Cass. 12 oktober 1954, *Pas.* 1955, I, 106.

[91] Cass. 8 maart 1951, *Pas.* 1951, I, 162-165.

[92] Cass. 3 mei 1968, *Pas.* 1968, I, 1033. Zie ook: Cass. 20 april 1978, *Pas.* 1978, I, 937.

[93] Vred. Lier, 13 juli 1971, *T. Vred.* 1973, 222.

[94] Cass. 25 september 2000, *Pas.* 2000, I, 491.

- de verenigingen van gemeenten
- de instellingen van openbaar nut
- de polders en de wateringen.

2.3.1.2.2. Juridisch statuut van de goederen van het openbaar domein[95]

2.3.1.2.2.1. Aard van de rechten op de goederen van het openbaar domein[96]

PROUDHON was van mening dat men ten aanzien van het openbaar domein niet van eigendom in de burgerrechtelijke zin kan spreken. Als er al sprake zou zijn van een vorm van privaatrechtelijke eigendom van deze zaken, zou die niet aan de overheid of aan een particulier mogen toebehoren, maar aan het publiek. De latere rechtsleer aanvaardde echter dat de overheid het eigendom van de goederen van het openbaar domein kan hebben.

De goederen van het openbaar domein zijn vatbaar voor het eigendomsrecht. In vele gevallen is de overheid zelf eigenaar. Goederen van het openbaar domein kunnen door de openbare rechtspersonen verkregen worden via de gewone wijzen van eigendomsverkrijging, zoals verjaring of natrekking. De overheid kan de eigendomsvordering en de bezitsvorderingen instellen. De Belgische rechtspraak heeft dit principe herhaaldelijk gehuldigd.[97]

Eigendom en domanialiteit sluiten elkaar dus niet uit, maar ze vallen ook niet zonder meer samen. BUTTGENBACH omschrijft de rechten op de goederen van het openbaar domein als volgt: "un droit spécial, de nature administrative, qui permet à l'administration d'assurer la régularité et la continuité de l'affectation contre les emprises des particuliers."[98]

2.3.1.2.2.2. Rechtsregels toepasselijk op het openbaar domein[99]

De goederen van het openbaar domein worden in de eerste plaats beschermd door de toepassing van regels van publiek recht: het politietoezicht van de bevoegde overheid.

Ze worden ook beschermd door strafrechtelijke bepalingen: overtredingen op de openbare weg, overtredingen voorzien in het reglement van de scheepvaart,…

De regels van het burgerlijk recht zijn slechts gedeeltelijk toepasselijk op de goederen van het openbaar domein. Die rechtsregels kunnen worden samengevat als volgt: de goederen van het openbaar domein zijn **buiten de handel**. Er kan niet vrij over beschikt worden, ze hebben een uitzonderingsstatuut verkregen op grond van hun bijzondere bestemming.

De goederen van het openbaar domein zijn in beginsel onvervreemdbaar en onverjaarbaar.[100] Erfdienstbaarheden, vruchtgebruik, erfpacht en opstal kunnen deze goederen niet bezwaren.[101] Ze kunnen niet verhuurd worden en zijn niet vatbaar voor beslag.[102]

---

[95] H. DE PAGE en R. DEKKERS, *o.c.*, nr. 746-748.
[96] R. DERINE, F. VAN NESTE en H. VANDENBERGHE, *o.c.*, 171-173.
[97] Cass. 5 februari 1853, *Pas.* 1853, I, 237 ; Cass. 15 januari 1880, *Pas.* 1880, I, 55 ; Cass. 15 juni 1882, *Pas.* 1882, I, 243 ; Cass. 19 december 1889, *Pas.* 1890, I, 42 ; Cass. 18 juni 1891, *Pas.* 1891, I, 165; Cass. 2 oktober 1924, *Rev. Adm.* 1925, 170.
[98] A. BUTTGENBACH, *Théorie générale du droit administratif belge*, in : *Manuel de droit Administratif*, Brussel, Larcier, 1966, nr. 389.
[99] A. MAST en J. DUJARDIN, *o.c.*, 265.
[100] Zie artikel 2226 B.W.; Cass. 23 februari 1893, *Pas.* 1893, I, 105. De Wet van 10 april 1841 op de buurtwegen voorziet in een uitzondering op het principe van de onverjaarbaarheid van het openbaar domein: indien een buurtweg gedurende dertig jaar niet meer gebruikt en niet meer onderhouden wordt, kan hij door verjaring het eigendom worden van een aangelande.

Deze bepalingen gelden echter niet op een absolute wijze. Ze gelden enkel als er een onverenigbaarheid bestaat tussen de mogelijke rechten en aanspraken van particulieren op de goederen van het openbaar domein en de bestemming die aan die goederen werd gegeven.

De rechtspraak heeft de regel van de onvervreemdbaarheid gemilderd wanneer er geen onverenigbaarheid bestaat. Zo is een goed dat behoort tot het openbaar domein, vervreemdbaar in zoverre de publieke bestemming ervan dit gedoogt.[103] Onder diezelfde voorwaarde is verjaring mogelijk.

Ook kan er een erfdienstbaarheid op een goed van het openbaar domein worden gevestigd of behouden, op voorwaarde dat ze niet onverenigbaar is met de openbare bestemming van dat domein, geen beletsel vormt voor het openbaar gebruik ervan en geen afbreuk doet aan het recht van het bestuur om dat gebruik te regelen volgens de noden en het belang van de gemeenschap.[104]

De Wet van 30 juni 1994, die een artikel 1412bis in het Gerechtelijk Wetboek heeft ingevoegd, creëert een uitzondering op het principe van de onbeslagbaarheid van goederen van het openbaar domein. De wet voorziet in de mogelijkheid voor publiekrechtelijke rechtspersonen om een lijst op te stellen van de domeingoederen die vatbaar zijn voor beslag. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen de goederen die behoren tot het openbaar domein en de goederen die behoren tot het privaat domein. Indien een dergelijke lijst niet bestaat of de erin opgenomen goederen niet volstaan om de schuldeisers te betalen, kan beslag gelegd worden op de goederen die kennelijk niet nuttig zijn voor de uitoefening van de taak van de betrokken rechtspersoon of voor de continuïteit van de openbare dienst.[105]

Een aantal rechtsgeleerden meent dat het mogelijk is over een goed van het openbaar domein een huurovereenkomst te sluiten, in zoverre die overeenkomst niet in strijd is met de openbare bestemming en het gebruik van het openbaar domein.[106]

De overheid kan een particulier de toestemming verlenen om een gedeelte van het openbaar domein voor een bepaalde duur en op een wijze die het recht van anderen uitsluit, in gebruik te nemen. Die toelatingen kunnen de vorm hebben van een eenzijdige rechtshandeling van de overheid (vergunning) of een overeenkomst tussen de overheid en de particulier (concessie).

Kenmerkend voor dergelijke toelatingen tot private ingebruikneming van een gedeelte van het openbaar domein is dat ze, hoewel ze tegenover derden inroepbaar zijn, tegenover de overheid geen subjectief recht op het behoud van de concessie verlenen, en dus precair en herroepbaar zijn.

Het intrekken van een vergunning geeft in beginsel geen recht op schadevergoeding. Ook concessies kunnen ingetrokken worden, maar in een dergelijk geval zal de domeinbeheerder rekening moeten houden met wat overeengekomen is: indien bedongen is dat de concessie-

---

[101] Cass. 10 maart 1892, *Pas.* 1892, I, 213 ; Cass. 18 maart 1926, *Pas.* 1926, I, 307.
[102] Cass. 5 maart 1896, *Pas.* 1896, I, 104; Cass. 9 maart 1950, *Pas.* 1950, I, 485 ; Cass. 3 mei 1968, *Pas.* 1968, I, 1.033 ; Cass. 4 januari 1974, *Pas.* 1974, I,455 ; Cass. 27 mei 1983, *Pas.* 1983, I, 1.080.
[103] Cass.. 6 december 1957, *Pas.* 1958, I, 366 ; Cass. 11 september 1964, *Pas.* 1965, I, 29; Gent, 9 december 1947, *Rec. J. Dr. Adm.* 1948, 59, met noot P. DE VISSCHER.
[104] Cass. 27 september 1990, *R.W.* 1990-91, 852-854. Zie ook Cass. 6 december 1957, *Pas.* 1958, I, 366; Cass. 11 september 1964, *Pas.* 1965, I, 29.
[105] Zie artikel 1412bis, § 2 Ger.w.
[106] A. VRANCKX, H. COREMANS en J. DUJARDIN, *Beheer over de onroerende goederen van openbare rechtspersonen*, in: *Administratieve Rechtsbibliotheek*, Brugge, die Keure, 2000, 27.

houder recht heeft op schadevergoeding bij het intrekken van de concessie, zal de domeinbeheerder de concessiehouder moeten vergoeden.[107]

2.3.1.2.3. Juridisch statuut van de goederen van het privaat domein

2.3.1.2.3.1. Aard van de rechten op de goederen van het privaat domein

De goederen van het privaat domein zijn niet essentieel verschillend van de goederen waarover private personen kunnen beschikken. De openbare overheden hebben op die goederen een werkelijk eigendomsrecht.

Hun domaniaal karakter heeft enkel tot gevolg dat het beheer en de beschikking over dergelijke goederen onderworpen is aan bepaalde administratieve voorschriften.

Zo mogen de onroerende goederen van het privaat domein slechts krachtens een wet vervreemd worden. De regels inzake verkrijging en vervreemding van goederen door een gemeente, een provincie of een openbaar centrum voor maatschappelijk welzijn zijn respectievelijk vastgesteld in de Nieuwe Gemeentewet, in de provinciewet en in de organieke wet van 8 juli 1976 betreffende de openbare centra voor maatschappelijk welzijn.

2.3.1.2.3.2. Rechtsregels toepasselijk op het privaat domein[108]

In tegenstelling tot de goederen van het openbaar domein beschikken de goederen van het privaat domein niet over een bijzonder regime dat afwijkt van de regels van het burgerlijk recht.

De goederen van het privaat domein zijn in de handel. Daaruit volgt dat ze vervreemdbaar zijn en vatbaar voor verjaring. Erfdienstbaarheden en hypothekering kunnen deze goederen bezwaren. Ze mogen het voorwerp uitmaken van overeenkomsten. De verhuring van de goederen van het privaat domein is geregeld door bijzondere wetten.[109]

De goederen van het privaat domein kunnen, net als de goederen van het openbaar domein, in principe niet in beslag genomen worden. Er wordt dan ook verwezen naar de bespreking van de rechtsregels die van toepassing zijn op het openbaar domein.

2.3.1.3. Besluit

Het moderne onderscheid tussen het openbaar domein en het privaat domein van de overheid is een creatie van de negentiende-eeuwse rechtsleer en rechtspraak. De opstellers van het Burgerlijk Wetboek kenden het onderscheid niet.

Er kan niet zonder meer bepaald worden wat het hedendaagse indelingscriterium tussen openbaar en privaat domein is. De rechtspraak en de rechtsleer hanteren immers verschillende criteria om uit te maken of een goed tot het openbaar domein behoort.

In de rechtsleer lijkt de visie van WALINE algemeen aanvaard: “maakt deel uit van het openbaar domein elk goed dat aan een openbare rechtspersoon toebehoort en onontbeerlijk is voor

[107] Voor een overzicht van het recht inzake de privatieve ingebruikneming van goederen van het openbaar domein: D. LAGASSE, “La gestion du domaine public”, *A.P.T.* 2003, 87-111.
[108] A. MAST en J. DUJARDIN, *o.c.*, 266.
[109] Zie artikel 1712 van het Burgerlijk Wetboek.

het vervullen van een openbare dienst of voor het behartigen van een openbare noodwendigheid en dat in die functie door geen enkel ander goed vervangen kan worden."

De rechtspraak van het Hof van Cassatie sluit echter aan bij de oude visie van PROUDHON: "een goed behoort tot het openbaar domein doordat het door een uitdrukkelijke of impliciete beslissing van de bevoegde overheid wordt bestemd tot het gebruik van allen, zonder onderscheid des persoons."

Het belang van het onderscheid tussen het openbaar en het privaat domein ligt voornamelijk in de rechten die derden erop kunnen verwerven.

De goederen van het openbaar domein zijn in beginsel buiten de handel, er kan niet over beschikt worden. Die goederen zijn onvervreemdbaar en onverjaarbaar, ze kunnen niet bezwaard worden met erfdienstbaarheden of andere zakelijke rechten. Beslag is slechts mogelijk onder de voorwaarden bepaald in artikel 1412bis van het Gerechtelijk Wetboek.

Die regels worden soepel geïnterpreteerd door de rechtspraak, die in toenemende mate rekening houdt met de vraag of de openbare bestemming van het goed door de private ingebruikneming in het gedrang komt. Een al te streng doortrekken van de gevolgen van die onvervreemdbaarheid brengt immers de valorisering van de goederen van het openbaar domein in het gedrang.[110]

De goederen van het privaat domein zijn niet buiten de handel, er kan over beschikt worden. Die goederen zijn vervreemdbaar en verjaarbaar, ze kunnen bezwaard worden met erfdienstbaarheden of andere zakelijke rechten. Beslag is slechts mogelijk onder de voorwaarden bepaald in artikel 1412bis van het Gerechtelijk Wetboek.

2.3.2. De bedding van een bevaarbare waterloop

2.3.2.1. De bevaarbare waterlopen in het Romeinse Rijk

De bevaarbare waterlopen maken in het Romeinse Rijk deel uit van de categorie van de res publicae, de zaken die aan het gehele Romeinse volk toebehoren. Als een gevolg hiervan zijn de bevaarbare waterlopen buiten de handel, niemand kan erover beschikken. Elke burger mag erop vissen, water scheppen, zich baden,…

2.3.2.2. De bevaarbare waterlopen in de feodaliteit[111]

In de feodaliteit vervaagt het onderscheid tussen de res publicae en de res fisci. Samen vormen ze het geheel van de goederen die aan de vorst toebehoren. De rechtsleer hanteert dan ook het meer omvattende begrip koninklijk domein of kroondomein.

In Frankrijk behoren de bevaarbare waterlopen sinds 1669 tot het kroondomein[112], dat als onvervreemdbaar en onverjaarbaar beschouwd wordt. Vanaf dat ogenblik kunnen particulie-

[110] De goederen van het openbaar domein zijn in aanzienlijke mate aantrekkelijk voor de privé-sector met het oog op de realisatie van allerhande projecten. De privé-sector deinst hier echter voor terug omdat het Belgische domeinrecht in zijn huidige vorm allesbehalve investeringen in openbare domeingoederen aanmoedigt. Iedere private ingebruikneming van het openbaar domein is immers steeds herroepbaar. Om die reden wordt het nut van een domeingoederenrecht recentelijk door verschillende rechtsgeleerden in vraag gesteld.
[111] Voor een overzicht, zie E. DEFACQZ, *Ancien droit Belgique ou Précis analytique des lois et coutumes observées en Belgique avant le code civil*, II, Brussel, Bruylant, 1873, 85-91.
[112] Artikel 41 van de Ordonnantie van 1669 bepaalt:

ren geen onherroepelijke rechten meer verkrijgen op bevaarbare waterlopen. De rechten die particulieren voor die datum op grond van een titel of een geldig bezit op die waterlopen verworven hebben, blijven echter behouden.

Het graafschap Henegouwen heeft een gelijkaardige evolutie gekend. Artikel 16 van het Charter van 1616 bepaalt dat de koninklijke wegen en de bevaarbare waterlopen niet vatbaar zijn voor verjaring, ongeacht de duur van het bezit.

Een dergelijke wetgeving werd in het graafschap Vlaanderen en in het hertogdom Brabant niet afgekondigd. In wat vandaag tot het grondgebied van het Vlaams Gewest behoort, kon het eigendomsrecht van de bevaarbare waterlopen bijgevolg overgedragen worden.

Het recht op de bevaarbare waterlopen behoorde tot de koninklijke rechten, meer bepaald de regalia minora. Daaruit vloeiden de volgende rechten voort: het stuwrecht, het recht van opwas, het visrecht, het veerrecht en het tolrecht op de bevaarbare waterlopen.[113]

De koninklijke rechten werden in onze gewesten uitgeoefend door de graaf van Vlaanderen, de hertog van Brabant en de graaf van Loon. Zij waren als landsheer eigenaar van de bevaarbare waterlopen die in hun gebied stroomden.

Plaatselijke heren of particulieren konden de toestemming verkrijgen om het water van een bevaarbare waterloop tot op een bepaald peil op te stuwen en te gebruiken om het rad van een watermolen in beweging te brengen. Een dergelijk stuwrecht had de vorm van een onherroepelijk gebruiksrecht op het water van de waterloop.

2.3.2.3. De bevaarbare waterlopen na de Franse revolutie[114]

In de periode na 1789 worden een aantal decreten uitgevaardigd die het statuut van de bevaarbare waterlopen regelen.

Bij **Decreet van 22 november – 1 december 1790**[115] komt de *Code Domanial* tot stand. Artikel 2 van dat decreet vermeldt de bevaarbare waterlopen bij de delen van het grondgebied die niet vatbaar zijn voor private toe-eigening. Ze worden tevens omschreven als 'les dépendances du domaine public'. Hierboven werd reeds gesteld dat het begrip 'openbaar domein' in deze context de betekenis heeft van nationaal domein, het geheel van de goederen die toebehoren aan de Natie.

Bij **Decreet van 28 september – 6 oktober 1791**[116] komt de *Code Rural* tot stand. Artikel 4 van dat decreet herhaalt nog eens dat de bevaarbare waterlopen niet vatbaar zijn voor private toe-eigening.

Bij hetzelfde artikel verleent de decreetgever de oevereigenaars van een bevaarbare waterloop een genotsrecht op het water van die waterloop, zonder dat de overheid hiervoor haar toe-

---

"Het eigendom van de waterlopen waarop schepen kunnen varen, maakt deel uit van het kroondomein, niettegenstaande de titels en het bezit die ermee in strijd zijn. De rechten van […] molens en andere gebruiken die particulieren op grond van een titel of een geldig bezit verkregen hebben op die waterlopen, blijven echter behouden."

[113] Voor een meer uitvoerige bespreking van de koninklijke rechten wordt verwezen naar *Hoofdstuk 2. Het molenrecht, het stuwrecht en het recht van molenban* van Deel 1.

[114] C. AUBRY en C. RAU, *o.c.*, 93-95; H. DE PAGE en R. DEKKERS, *o.c.*, nr. 1028.

[115] Décret relatif aux domaines nationaux, aux échanges et concessions et aux apanages, *Pasin*. 1790, 30-33.

[116] Décret concernant les biens et usages ruraux et la police rurale, *Pasin.* 1791, 376-387.

stemming moet verlenen. Als beperking wordt enkel bepaald dat de oevereigenaar het algemeen belang niet mag schaden en de scheepvaart niet mag hinderen.[117]

Dit leidt in de praktijk tot talloze misbruiken. De bevaarbare en vlotbare waterlopen geraken belemmerd door de bouw van dammen, sluizen en dijken, door takken, waterplanten, enz. Als een gevolg hiervan overstromen de gronden van de oevereigenaars, wordt de scheepvaart bemoeilijkt en raken de waterlopen zelf dichtgeslibd. Toen reeds werd men geconfronteerd met problemen die vandaag ook nog actueel zijn. Meer dan zes jaar gaan er voorbij vooraleer de overheid beslist in te grijpen.

Het **Besluit van 9 maart 1798** (19 Ventôse an VI)[118] heeft tot doel een einde te maken aan dergelijke misbruiken. Ambtenaren krijgen de opdracht de bevaarbare waterlopen te bezichtigen en vaststellingen te doen over de toestand van de waterlopen en de kunstwerken die zich op die waterlopen bevinden. Kunstwerken die niet gerechtvaardigd kunnen worden door een eigendomstitel, worden afgebroken.

Voortaan mogen kunstwerken op een bevaarbare waterloop enkel opgericht worden nadat de administratie van het bevoegde departement hiervoor haar toestemming verleend heeft.[119] De oevereigenaars van een bevaarbare waterloop moeten eveneens de toestemming van de overheid vragen om water te scheppen uit die waterloop.

Er wordt ten slotte bepaald dat er een maximumhoogte vastgesteld moet worden waarboven men niet mag stuwen.[120]

2.3.2.4. De bevaarbare waterlopen in het Burgerlijk Wetboek

Artikel 538 B.W. bepaalt dat de bevaarbare waterlopen deel uitmaken van het openbaar domein:

> *De wegen, banen en straten die ten laste zijn van de Staat, de bevaarbare of vlotbare stromen en rivieren, de stranden, aanwassen en gorzingen van de zee, de havens, ook getijhavens, de reden en, in het algemeen, alle gedeelten van het Belgisch grondgebied die niet vatbaar zijn voor bijzondere eigendom, worden beschouwd als behorend tot het openbaar domein.*

Zoals hierboven uiteengezet werd, heeft het begrip 'openbaar domein' hier slechts de betekenis van nationaal domein. De opstellers van het Burgerlijk Wetboek kenden het onderscheid tussen het openbaar en het privaat domein immers niet.

---

[117] Artikel 4 bepaalt het volgende: *"Nul ne peut se prétendre propriétaire exclusif d'une rivière navigable ou flottable. En conséquence, tout propriétaire riverain peut, en vertu du droit commun, y faire des prises d'eau, sans néanmoins en détourner ni embarrasser le cours d'une manière nuisible au bien général et à la navigation établie."*

[118] Arrêté du Directoire exécutif, contentant des mesures pour assurer le libre cours des rivières et canaux navigables et flottables, *Pasin.* 1798, 221-224.

[119] Artikel 9 bepaalt het volgende: *"Il est enjoint aux administrations centrales et municipales et aux commissaires du Directoire exécutif établi près d'elles, de veiller avec la plus sévère exactitude à ce qu'il ne soit établi, par la suite, aucun pont, aucune chaussée permanente ou mobile, aucune écluse ou usine, aucun batardeau, moulin, digue ou autre obstacle quelconque au libre cours des eaux dans les rivières navigables et flottables, dans les canaux d'irrigation ou de desséchements généraux, sans en avoir préalablement obtenu la permission de l'administration centrale, qui ne pourra l'accorder que de l'autorisation expresse du Directoire exécutif. "*

[120] Artikel 10 bepaalt het volgende: *"Ils veilleront pareillement à ce que nul ne détourne le cours des eaux des rivières et canaux navigables ou flottables, et n'y fasse des prises d'eau ou saignées pour l'irrigation des terres, qu'après y avoir été autorisé par l'administration centrale, et sans pouvoir excéder le niveau qui aura été déterminé. "*

Artikel 556 B.W. regelt de rechtstoestand van de aanspoelingen. Die komen ten goede aan de oevereigenaars.

Aanslijkingen en aanwassen die langzamerhand en ongemerkt ontstaan aan bij een stroom of rivier gelegen gronden, worden aanspoelingen genoemd.
De aanspoeling komt ten goede aan de eigenaar van de oever, onverschillig of het een stroom of een al dan niet bevaarbare of vlotbare rivier betreft; in het eerste geval echter moet het voetpad of jaagpad worden vrijgelaten, overeenkomstig de verordeningen.

Artikel 560 B.W. voert een weerlegbaar vermoeden ten voordele van de Staat in met betrekking tot het eigendomsrecht van de eilanden, eilandjes en aanslijkingen die in de bedding van een bevaarbare waterloop ontstaan.

Eilanden, eilandjes en aanslijkingen die in de bedding van stromen of van bevaarbare of vlotbare rivieren ontstaan, behoren toe aan de Staat, tenzij er een daarmee strijdige titel of verjaring is.

Artikel 563 B.W. verleent de eigenaars van de erven die overstroomd worden door een bevaarbare waterloop die zijn bedding verlaat en een nieuwe loop aanneemt, als vergoeding het eigendomsrecht op de oude bedding van de waterloop, naar evenredigheid van de omvang van de verloren grond. De oevereigenaars van de oude bedding kunnen er dus geen aanspraak op maken.

Wanneer een stroom of een […] bevaarbare of vlotbare rivier een nieuwe loop aanneemt en zijn oude bedding verlaat, verkrijgen de eigenaars van de overstroomde erven, als vergoeding, de oude verlating bedding, ieder naar evenredigheid van de hoeveelheid grond die hij verloren heeft.

2.3.2.5. Het hedendaagse statuut van de bedding van een bevaarbare waterloop

2.3.2.5.1. Het eigendom van de bedding

De bedding van een bevaarbare waterloop behoort toe aan de Staat.[121] Dit blijkt uit artikel 538 van het Burgerlijk Wetboek, dat de bevaarbare waterlopen beschouwt als deel uitmakend van het nationaal domein van de Staat.[122]

Door de bijzondere Wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen, zoals gewijzigd, zijn de gewesten bevoegd voor 'de waterwegen en hun aanhorigheden en voor het juridisch stelsel van de waterwegenis, welke ook de beheerder ervan zij.'[123]

De federale overheid blijft echter bevoegd voor het vaststellen van de minimale technische veiligheidsnormen en de regels van de algemene politie en de reglementering op het verkeer en vervoer, alsmede van de technische voorschriften inzake de verkeers- en vervoermiddelen.[124]

Het eigendomsrecht van de Staat op de bevaarbare waterlopen is op 1 januari 1989 van rechtswege en zonder vergoeding overgedragen aan de verschillende gewesten.

[121] Gent, 22 juli 1844, *Pas.* 1849, II, 292.
[122] F. LAURENT, *o.c.*, VI, nr. 11; VII, nr. 254 e.v.
[123] Artikel 6, § 1, X, 2° en 2°bis van de Wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen, *B.S.* 15 augustus 1980.
[124] Artikel 6, § 3, 4° en § 4, 3° van de Wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen, *B.S.* 15 augustus 1980.

2.3.2.5.2. Het domaniaal karakter van de bedding

De bevaarbare waterlopen behoren tot het openbaar domein. De rechtspraak en de rechtsleer is hier nagenoeg unaniem over.[125]

Tot het openbaar domein behoort meer bepaald de bedding van de bevaarbare waterlopen, samen met de onontbeerlijke aanhorigheden zoals dijken die worden aangelegd om de waterloop in stand te houden.[126] De zijtakken van bevaarbare waterlopen, vanaf de plaats waar ze bevaarbaar worden, zijn eveneens aanhorigheden van het openbaar domein. Ook alle kunstwerken die het gebruik ervan als waterweg mogelijk maken, zoals havens, kaaien en dijken, worden beschouwd als goederen van het openbaar domein.

Als eilanden en aanslijkingen die aan een oevereigenaar toebehoorden, door het water van een bevaarbare waterloop overspoeld worden, verliest de oevereigenaar het eigendomsrecht ervan zolang de overstroming duurt. Deze maken tijdelijk deel uit van het openbaar domein.[127]

De oevers van bevaarbare waterlopen behoren echter niet tot het openbaar domein.[128] Ze worden wel bezwaard met een erfdienstbaarheid van jaag- en voetpad.[129]

2.3.3. De bedding van een onbevaarbare waterloop

2.3.3.1. De onbevaarbare waterlopen in het Romeinse Rijk[130]

De onbevaarbare waterlopen maken in het Romeinse Rijk deel uit van de categorie van de res fisci, de goederen die de keizer toebehoren in zijn hoedanigheid van keizer, en niet ten persoonlijke titel. Ze behoren niet tot de res publicae, want ze zijn niet bestemd voor het gebruik door het gehele Romeinse volk. Enkel de oevereigenaars hebben een genotsrecht op het water ervan. De keizer mag vrij beschikken over de onbevaarbare waterlopen.

2.3.3.2. De onbevaarbare waterlopen in de feodaliteit[131]

De onbevaarbare waterlopen zijn in het feodale tijdperk het eigendom van de plaatselijke heren. Ze behoren niet tot het kroondomein van de feodale machthebber.

De plaatselijke heren mogen vrij beschikken over de onbevaarbare waterlopen die binnen hun gebied stromen. Zo kunnen ze een particulier de toestemming geven om het water van een onbevaarbare waterloop tot op een bepaald peil op te stuwen en te gebruiken om het rad van een watermolen in beweging te brengen. Een dergelijk stuwrecht had de vorm van een onherroepelijk gebruiksrecht op het water van de waterloop.

---

[125] H. DE PAGE en R. DEKKERS, o.c., nr. 798, p. 695; LAURENT, *o.c.*, VI, nr. 8: de bevaarbare waterlopen maken deel uit van het openbaar domein omdat ze exclusief bestemd zijn voor het gebruik van het publiek; R. DERINE, F. VAN NESTE en H. VANDENBERGHE, *o.c.*, 729. Zie ook Rb. Brussel, 16 november 1971, *Pas.* 1972, III, 20-23.
[126] Rb. Mechelen, 16 november 1971, *Pas.* 1972, III, 20.
[127] R. DERINE, F. VAN NESTE en H. VANDENBERGHE, *o.c.*, 178.
[128] G. DOR en J. DEMBOUR, *Le domaine public - Le domaine privé - Les servitudes légales d'utilité publique*, in : *Les Novelles : corpus iuris belgici. Lois politiques et administratives*, IV, Brussel, Larcier, 1955, nr. 47.
[129] Ut infra 3.2.2.2.
[130] L. WODON, *o.c.*, 2 delen; A. DELBEKE en H. MAVAUT, Une *these nouvelle sur la propriété des cours d'eau non navigables*, Brussel, Larcier, 1894, 152.
[131] H. DE PAGE en R. DEKKERS, *o.c.*, nr. 1027; J.M. PARDESSUS, *o.c.*, nrs. 95-98.

De plaatselijke heren kunnen tevens het eigendomsrecht op een onbevaarbare waterloop overdragen aan een particulier.[132]

Een onbevaarbare waterloop wordt dus geacht toe te behoren aan een plaatselijke heer, tenzij een particulier door middel van een titel of door verjaring kan aantonen dat hij het eigendomsrecht op de waterloop verworven heeft.

2.3.3.3. De onbevaarbare waterlopen na de Franse Revolutie[133]

Bij **Decreet van 22 november – 1 december 1790**[134] komt de *Code Domanial* tot stand. Artikel 2 van dat decreet vermeldt enkel de bevaarbare waterlopen bij de delen van het grondgebied die niet vatbaar zijn voor private toe-eigening. Ze worden tevens omschreven als 'les dépendances du domaine public'. Het decreet zegt niets over de onbevaarbare waterlopen.

De **Wet van 4 mei 1803** (24 Floréal an 11)[135] bepaalt dat de ruimingswerken en het onderhoud van de kunstwerken op de onbevaarbare waterlopen zal gebeuren zoals dat in het verleden geregeld werd door plaatselijke reglementen. Alles blijft dus bij het oude. De ruiming van de onbevaarbare waterlopen gebeurde in de middeleeuwen door de oevereigenaars. De kunstwerken op de onbevaarbare waterlopen werden vanzelfsprekend onderhouden door de eigenaars van die kunstwerken.

Het **Koninklijk Besluit van 28 augustus 1820**[136] maakt het Besluit van 9 maart 1798 (19 Ventôse an VI) ook van toepassing op de onbevaarbare waterlopen. Daardoor mogen kunstwerken op een onbevaarbare waterloop enkel opgericht worden nadat de administratie van het bevoegde departement hiervoor haar toestemming verleend heeft. Ook kan de administratie een maximumhoogte vaststellen, waarboven men niet mag stuwen.

2.3.3.4. De onbevaarbare waterlopen in het Burgerlijk Wetboek

Artikel 538 B.W. vernoemt enkel de bevaarbare waterlopen als deel uitmakend van het openbaar domein:

> *De wegen, banen en straten die ten laste zijn van de Staat, de bevaarbare of vlotbare stromen en rivieren, de stranden, aanwassen en gorzingen van de zee, de havens, ook getijhavens, de reden en, in het algemeen, alle gedeelten van het Belgisch grondgebied die niet vatbaar zijn voor bijzondere eigendom, worden beschouwd als behorend tot het openbaar domein.*

Zoals hierboven uiteengezet werd, heeft het begrip 'openbaar domein' hier slechts de betekenis van 'nationaal domein'. De opstellers van het Burgerlijk Wetboek kenden het onderscheid tussen het openbaar en het privaat domein immers niet.

---

[132] F. LAURENT, *o.c.*, VI, nr. 15.

[133] C. AUBRY en C. RAU, *o.c.*, 93-95; D. DALLOZ en A. DALLOZ, *Répertoire méthodique et alphabétique de législation de doctrine et de jurisprudence en matière de droit civil, commercial, criminel, administratif, de droit des gens et de droit public*, Parijs, Bureau de la jurisprudence générale, 1846-1870, v° Propriété féodale, nr. 483-486; H. DE PAGE en R. DEKKERS, *o.c.*, nr. 1028.

[134] Décret relatif aux domaines nationaux, aux échanges et concessions et aux apanages, *Pasin*. 1790, 30-33.

[135] Loi relatif au curage des canaux et rivières non navigables, et à l'entretien des digues qui y correspondent, *Pasin.* 1803, 106.

[136] Besluit betreffende de toepassing van de wetten op de oprichting van molens en fabrieken die zich op de waterlopen bevinden, *Journ. Offic.*, nr. 19; *Pasin.* 1820, 5.

Uit artikel 538 B.W. mag echter niet *a contrario* afgeleid worden dat de onbevaarbare waterlopen niet tot het nationaal domein behoren. De opsomming in het artikel is immers niet exhaustief.

Artikel 556 B.W. regelt de rechtstoestand van de aanspoelingen. Die komen ten goede aan de oevereigenaars.

Aanslijkingen en aanwassen die langzamerhand en ongemerkt ontstaan aan bij een stroom of rivier gelegen gronden, worden aanspoelingen genoemd.
De aanspoeling komt ten goede aan de eigenaar van de oever, onverschillig of het een stroom of een al dan niet bevaarbare of vlotbare rivier betreft; in het eerste geval echter moet het voetpad of jaagpad worden vrijgelaten, overeenkomstig de verordeningen.

Artikel 561 B.W. kent het eigendomsrecht van de eilanden en aanslijkingen die in een onbevaarbare waterloop ontstaan, toe aan de oevereigenaars.

Eilanden en aanslijkingen die in niet bevaarbare en niet vlotbare rivieren ontstaan, behoren de eigenaars van de oevers toe, aan de zijde waar het eiland zich gevormd heeft; indien het eiland niet aan een enkele zijde is ontstaan, behoort het de eigenaars van beide oevers toe, te rekenen van een lijn die verondersteld wordt in het midden van de rivier te zijn getrokken.

Artikel 563 B.W. verleent de eigenaars van de erven die overstroomd worden door een onbevaarbare waterloop die zijn bedding verlaat en een nieuwe loop aanneemt, als vergoeding het eigendomsrecht op de oude bedding van de waterloop, naar evenredigheid van de omvang van de verloren grond. De oevereigenaars van de oude bedding kunnen er dus geen aanspraak op maken.

Wanneer een […] niet bevaarbare of vlotbare rivier een nieuwe loop aanneemt en zijn oude bedding verlaat, verkrijgen de eigenaars van de overstroomde erven, als vergoeding, de oude verlating bedding, ieder naar evenredigheid van de hoeveelheid grond die hij verloren heeft.

Artikel 644 B.W. verleent de oevereigenaars van een onbevaarbare waterloop een genotsrecht op het water van die waterloop. Voor de bespreking van dit artikel wordt verwezen naar het onderdeel dat handelt over de rechten van de oevereigenaars van een onbevaarbare waterloop.

2.3.3.5. Het hedendaagse statuut van de bedding van de onbevaarbare waterlopen

Het eigendomsrecht van de bedding van de onbevaarbare waterlopen heeft sinds de invoering van het Burgerlijk Wetboek geleid tot een enorme discussie in de rechtspraak en de rechtsleer. Zijn de onbevaarbare waterlopen het eigendom van de oevereigenaars of behoren ze toe aan de Staat? Als ze deel uitmaken van het nationaal domein, behoren ze dan tot het openbaar domein of moeten ze ingedeeld worden bij de goederen die deel uitmaken van het privaat domein?

Zoals hierboven reeds vermeld werd, moet er steeds een onderscheid gemaakt worden tussen de bedding van een onbevaarbare waterloop en het water dat er doorheen stroomt.

Het water van een onbevaarbare waterloop is een res communis. Het is in zijn geheel niet vatbaar voor toe-eigening. Als zodanig behoort het niet tot het openbaar domein, politiewetten moeten het gebruik ervan regelen.

Achtereenvolgens zal de evolutie in de wetgeving, de rechtsleer en de rechtspraak ter sprake komen. Ook de verschillende beleidsstandpunten zullen kort toegelicht worden.

2.3.3.5.1. Evolutie in de wetgeving

De wetgever heeft in de **Wet van 7 mei 1877** 'op de politie van de onbevaarbare en onvlotbare waterlopen'[137] geen stelling ingenomen omtrent het eigendomsrecht van de bedding van de onbevaarbare waterlopen. Een amendement dat het eigendomsrecht van de bedding aan de oevereigenaars toekende, werd verworpen.[138]

Toch erkent de wetgever in artikel 30 de mogelijkheid voor een oevereigenaar om op grond van een titel of verjaring het eigendomsrecht van een onbevaarbare waterloop te verwerven.

Artikel 14 van de **Wet van 15 maart 1950** 'tot wijziging van de wetgeving betreffende de onbevaarbare waterlopen'[139] bepaalt het volgende:

De bedding van de afgeschafte waterloop wordt verondersteld toe te behoren aan de gemeente waarop zij ligt. Gedurende zes maanden, te rekenen van de betekening die hun daarvan door het gemeentebestuur gedaan wordt, hebben de aangelanden van de verlaten bedding het recht zich te doen machtigen, in volle eigendom over het vrijgemaakt terrein te beschikken, mits ze zich ertoe verbinden, naar het verslag van deskundigen, de waarde te betalen, hetzij van het eigendom, hetzij van de meerwaarde, in geval zou bewezen zijn dat ze eigenaars waren van de grond.

De wet voert een weerlegbaar vermoeden in dat de bedding van een afgeschafte onbevaarbare waterloop toebehoort aan de gemeente. Het begrip 'afgeschafte' houdt in dat het water de bedding op een kunstmatige wijze, meer bepaald door toedoen van de mens, verlaten heeft.

De oevereigenaars hebben een voorkooprecht op die afgeschafte bedding. Diegene die van dit recht wenst gebruik te maken, moet de volle waarde van de grond betalen. Die waarde moet vooraf door deskundigen worden vastgesteld. Het beroep op deskundigen is verplicht, enerzijds om te vermijden dat de gemeente een oevereigenaar begunstigt met een al te lage verkoopprijs, anderzijds om te beletten dat zij door vaststelling van een overdreven hoge prijs een oevereigenaar uitschakelt.

In het geval dat de oevereigenaar door titel of verjaring het bewijs kan leveren dat hij eigenaar is van de bedding, wordt bepaald dat hij slechts de meerwaarde moet betalen.

Het bepaalde in artikel 14 doet geen afbreuk aan artikel 563 B.W. waarin de toestand geregeld wordt van de oude bedding die, buiten toedoen van de mens, verlaten wordt door een waterloop die zich een nieuwe bedding heeft gegraven. In dat geval hebben de eigenaars van de gronden die door de waterloop werden ingenomen, als vergoeding het recht de oude bedding in te nemen, elk in de mate van de terreinoppervlakte die hun werd afgenomen door de nieuwe bedding.[140]

Artikel 16 van de **Wet van 28 december 1967** 'betreffende de onbevaarbare waterlopen'[141] bepaalt het volgende:

[137] Wet op de politie van de onbevaarbare en onvlotbare waterlopen, *B.S.* 23 mei 1877.
[138] Zie de noot bij de Wet van 7 mei 1877, *Pasin.* 1877, p. 89, kol. 1.
[139] Wet tot wijziging van de wetgeving betreffende de onbevaarbare waterlopen, *B.S.* 2 april 1950.
[140] F. VANDEN ABEELE, *o.c.*, nr. 24.
[141] Wet betreffende de onbevaarbare waterlopen, B.S. 15 februari 1968.

De bedding van een onbevaarbare waterloop wordt geacht toe te behoren aan het Rijk, aan de provincie die belast is met de ruimings-, onderhouds- en herstellingswerken of aan de gemeente, naar gelang het een waterloop van de eerste, van de tweede of van de derde categorie betreft".
Gedurende zes maanden, te rekenen van de betekening die hun daarvan door de bevoegde overheid gedaan wordt, hebben de aangelanden van de verlaten bedding het recht zich te doen machtigen, in volle eigendom over het vrijgemaakt terrein te beschikken, mits ze zich er toe verbinden, naar het verslag van deskundigen, de waarde te betalen, hetzij van het eigendom, hetzij van de meerwaarde, in geval zou bewezen zijn dat ze eigenaars waren van de grond.

De Wet voert een weerlegbaar vermoeden in dat de bedding van een onbevaarbare waterloop toebehoort aan het openbaar bestuur dat belast is met de ruimings-, onderhouds- en herstellingswerken aan de waterloop. Naargelang het een onbevaarbare waterloop van de eerste, tweede of derde categorie betreft, is dit de Staat, de provincie of de gemeente.

Opvallend is dat dit artikel niet alleen handelt over de afgeschafte bedding, zoals in artikel 14 van de Wet van 15 maart 1950 het geval was. Het begrip 'afgeschafte' werd weggelaten, zodat ook de bedding van de onbevaarbare waterloop waarover water stroomt, vermoed wordt het eigendom te zijn van de het openbaar bestuur dat belast is met de ruimings-, onderhouds- en herstellingswerken aan de waterloop.

Het voorkooprecht van de oevereigenaars op de verlaten bedding blijft behouden.

2.3.3.5.2. De standpunten in de rechtsleer[142]

In de rechtsleer werden alle mogelijke standpunten omtrent het eigendomsrecht van de bedding van een onbevaarbare waterloop verdedigd. Hierna worden de verschillende opvattingen toegelicht.

Volgens een deel van de rechtsleer, gesteund door bepaalde lagere rechtspraak[143], is de bedding van de onbevaarbare waterlopen het **private eigendom van de oevereigenaars**.[144] De onbevaarbare waterlopen behoren niet tot het openbaar domein, maar zijn bezwaard met een erfdienstbaarheid van openbaar nut.

1. Deze rechtsgeleerden beroepen zich op artikel 538 B.W. dat enkel de bevaarbare waterlopen vermeldt als behorende tot het nationaal domein van de Staat. Zij leiden daaruit af dat de onbevaarbare waterlopen vatbaar zijn voor private eigendom.

Hierbij dient de volgende kanttekening geplaatst worden: artikel 538 B.W. geeft geen exhaustieve opsomming van de goederen die deel uitmaken van het nationaal domein. Uit de tekst van het artikel mag niet *a contrario* worden afgeleid dat de onbevaarbare waterlopen geen deel uitmaken van het nationaal domein.

2. Artikel 644 van het Burgerlijk Wetboek is van toepassing op de waterlopen die "volgens artikel 538 niet behoren tot het openbaar domein." Zij leiden daaruit af dat de onbevaarbare waterlopen vatbaar zijn voor private

[142] Voor een overzicht van de verschillende strekkingen in de rechtsleer: M. RIVES, "De la Propriété des eaux", *Revue des revues de droit*, 1845, 59-92; D. DALLOZ en A. DALLOZ, *o.c.*, v° Eaux, nrs. 208-213; C. DEMOLOMBE, *Traité des Servitudes ou services fonciers*, in: *Cours de Code Napoléon*, XI, Parijs, Durand en Hachette, 1872, nr. 130 e.v.; G. DOR en J. DEMBOUR, *o.c.*, nr. 50ter – 54.
[143] Brussel, 16 juli 1846, *Pas.* 1846, II, 260-263; Rb. Gent, 6 en 27 maart 1872, *Pas.* 1872, III, 171; Rb. Namen, 2 februari 1883, *J.T.* 1883, 121; Rb. Bergen, 6 januari 1933, *Pas.* 1933, III, 125; Rb. Namen, 4 maart 1936, *Pas.* 1937, III, 12-14; Rb. Doornik, 20 januari 1937, *Rev. De l'Adm. 1937,* 326; Rb. Gent, 11 maart 1942, *Rev. Prat. Not.* 1943, 453 ; Rb. Namen, 23 april 1945, *Pas.* 1946, III, 76.
[144] Deze visie wordt verkondigd door onder anderen C. DEMOLOMBE, *o.c.*, nr. 130 e.v.; V. GENOT, *Des cours d'eau non navigables ni flottables: étude critique de la législation et de la jurisprudence judiciaire et administrative*, Brussel, Bruylant, 1930, 30; F. KERREMANS, "Onbevaarbare en onvlotbare waterlopen: eigendomsrecht", *T. Not.* 1954, 33-41; F. LAURENT, *o.c.*, VI, nr. 16 ; L. WODON, *o.c.*, nr. 130.

eigendom. Artikel 645 van het Burgerlijk Wetboek geeft hen een bijkomend argument: wanneer er tussen de oevereigenaars een geschil ontstaat over de uitoefening van het genotsrecht, moet de rechtbank het geschil beslechten door de verschillende belangen tegen elkaar af te wegen. Een van die belangen, zo zegt artikel 645, is de eerbiediging van het eigendomsrecht. Daaruit leiden de rechtsgeleerden af dat onbevaarbare waterlopen vatbaar zijn voor private eigendom.

3. Ze baseren zich tevens op het recht van natrekking uit artikel 551 van het Burgerlijk Wetboek: "Alles wat met de zaak verenigd wordt en één lichaam ermee uitmaakt, behoort de eigenaar toe." Welnu, de bedding is verenigd met de oever, de ene kan niet bestaan zonder de andere.

4. Daarnaast roepen ze de Wet van 28 augustus 1820 in, die in zijn preambule het volgende bepaalt: "Overwegende voorts, dat de Regtbanken alleszins bevoegd zijn, om, met betrekking tot stromende wateren, welke noch bevaarbare noch vlotbaar rivieren zijn, en dus tot het Staatsdomein niet behooren, te beslissen omtrent den eigendom van dezelve."

Een ander deel van de rechtsleer[145], gesteund door de rechtspraak van het Hof van Beroep van Brussel[146], is van mening dat de bedding van de onbevaarbare waterlopen deel uitmaakt van het **openbaar domein**.

1. Deze rechtsgeleerden beroepen zich op het criterium dat het Hof van Cassatie gebruikt om te bepalen of een goed al dan niet tot het openbaar domein behoort. Ze zijn van mening dat de onbevaarbare waterlopen zonder onderscheid bestemd zijn voor het gebruik van allen.

Hierbij moet opgemerkt worden dat onbevaarbare waterlopen niet zonder onderscheid bestemd zijn voor het gebruik van allen. In de praktijk zijn het enkel de oevereigenaars die er gebruik van maken.

2. De wetgever heeft de oevereigenaars in de artikelen 556, 561 en 644 van het Burgerlijk Wetboek bijzondere rechten op onbevaarbare waterlopen verleend. Deze bepalingen zouden nutteloos zijn, indien de bedding van de onbevaarbare waterlopen zou toebehoren aan de oevereigenaars.

3. Artikel 563 van het Burgerlijk Wetboek regelt het geval waarin een waterloop zijn oorspronkelijke bedding verlaat en een nieuwe loop aanneemt. De eigenaars van de overstroomde erven krijgen als vergoeding voor de grond die ze verloren hebben, een deel van de oude bedding. Als de oevereigenaars van de oorspronkelijke bedding het eigendomsrecht hadden op die bedding, zouden ze door deze bepaling zonder vergoeding onteigend worden. Dit kan niet de bedoeling geweest zijn van de opstellers van het Burgerlijk Wetboek.

4. De oevereigenaars hebben geen recht op schadevergoeding wanneer een onbevaarbare waterloop wordt afgeschaft of omgelegd en wanneer het erf waardoor de waterloop loopt, onteigend wordt. Bij het bevaarbaar maken van een waterloop hebben ze enkel recht op een vergoeding voor het ongemak dat de erfdienstbaarheid van jaag- en voetpad met zich meebrengt.[147]

Deze argumenten weerleggen de stelling dat de bedding van de onbevaarbare waterlopen aan de oevereigenaars toebehoort, maar er kan geenszins uit afgeleid worden dat de bedding deel uitmaakt van het openbaar domein.

DE PAGE en DEKKERS[148] en VAN NESTE[149], gesteund door de rechtspraak van het Hof van Beroep van Gent[150], leren dat de bedding van de onbevaarbare waterlopen een **onbeheerd**

---

[145] Deze visie wordt verkondigd door onder anderen D. DALLOZ en A. DALLOZ, *o.c.*, *v°* Eaux, nr. 209; J.B.V. PROUDHON, *o.c.*, 368p. en M. RIVES, *o.c.*, 59-93.

[146] Brussel, 21 februari 1870, *Pas.* 1870, II, 186-189; 29 mei 1873, *Pas.* 1873, II, 274-275; 29 november 1890, *Pas.* 1891, II, 165; 28 december 1906, *Pas.* 1907, II, 144; 9 januari 1935, *Pas.* 1935, II, 159-161. Zie ook Gent, 22 juli 1844, *Pas.* 1849, II, 294; 19 februari 1849, *Pas.* 1849, II, 292-297; Luik, 5 februari 1880, *Pas.* 1880, II, 313-314.

[147] Zie artikel 3 van de Wet van 22 januari 1808.

[148] H. DE PAGE en R. DEKKERS, *o.c.*, nr. 769. Zie ook P.A. MERLIN, *Répertoire universel et raisonné de jurisprudence*, Brussel, Tarlier, 1828, v° Rivière, § 11, nr. 5.

[149] F. VAN NESTE, o.c., nr. 92; V. DE TOLLENAERE, "Commentaire" in: *Rev. adm. B.*, 1968, 245-254; W. LIPPENS, "De nieuwe wet op de onbevaarbare waterlopen", *De Gemeente* 1969, 17-30; A. MAST en J. DUJARDIN, *o.c.*, nrs. 230-233; C. PAULUS, "De wet van 28 december 1967 betreffende de onbevaarbare waterlopen", *T.B.P.* 1968, 360-369.

goed is. Ze behoort, zoals het water, aan iedereen toe. De onbevaarbare waterlopen behoren bijgevolg niet tot het openbaar domein.

1. Artikel 538 van het Burgerlijk Wetboek geeft een opsomming van de goederen die deel uitmaken van het openbaar domein. De onbevaarbare waterlopen worden niet vermeld, bijgevolg behoren ze niet tot het openbaar domein.

Uit artikel 538 B.W. kan niet worden afgeleid dat de onbevaarbare waterlopen geen deel uitmaken van het openbaar domein. De opstellers van het Burgerlijk Wetboek kenden het onderscheid tussen het openbaar en het privaat domein immers niet. Zoals reeds vermeld werd, geeft artikel 538 B.W. een niet-exhaustieve opsomming van de goederen van het nationaal domein.

2. De stelling dat de bedding van de onbevaarbare waterlopen niemand toebehoort, is verenigbaar met de bepalingen van artikel 561, 563 en 644 van het Burgerlijk Wetboek.

Artikel 561 B.W. bepaalt dat de eilandjes die in onbevaarbare waterlopen ontstaan, het eigendom zijn van de oevereigenaars. Zonder deze bepaling zouden de eilandjes aan de Staat toebehoren, op grond van de artikelen 539 en 713 B.W.

Artikel 563 B.W. regelt, zoals gezegd, het geval waarin een waterloop zijn oorspronkelijke bedding verlaat en een nieuwe loop aanneemt. De eigenaars van de overstroomde erven krijgen als vergoeding voor de grond die ze verloren hebben, een deel van de oude bedding. Zonder deze bepaling zou de oude bedding aan de Staat toebehoren, op grond van de artikelen 539 en 713 B.W.

Artikel 644 B.W. verleent de oevereigenaars een genotsrecht op het water van een onbevaarbare waterloop. Een dergelijk recht kan gevestigd worden op een goed dat gemeenschappelijk is aan iedereen.

Een laatste visie wordt verkondigd door onder anderen VANDEN ABEELE[151], DELBEKE en MAVAUT[152]. Volgens hen behoort de bedding van een onbevaarbare waterloop tot het **privaat domein**.

1. Artikel 538 van het Burgerlijk Wetboek geeft een opsomming van de goederen die deel uitmaken van het openbaar domein. De onbevaarbare waterlopen worden er niet in vermeld, omdat ze vatbaar zijn voor private toe-eigening. Er is geen sociale noodzaak om ze uit de handel te houden. Dit blijkt ook uit de analyse van de historische evolutie van de bedding van de onbevaarbare waterlopen: zowel bij de Romeinen als in de Middeleeuwen kon erover beschikt worden.

2. Artikel 563 van het Burgerlijk Wetboek regelt het geval waarin een waterloop zijn oorspronkelijke bedding verlaat en een nieuwe loop aanneemt. De eigenaars van de overstroomde erven krijgen als vergoeding voor de grond die ze verloren hebben, een deel van de oude bedding. Als de oevereigenaars van de oorspronkelijke bedding het eigendomsrecht hadden op die bedding, zouden ze door deze bepaling zonder vergoeding onteigend worden. Dit kan niet de bedoeling geweest zijn van de opstellers van het Burgerlijk Wetboek.

3. Artikel 644 van het Burgerlijk Wetboek verleent de oevereigenaars een exclusief genotsrecht op het water van een onbevaarbare waterloop. Als de bedding van een onbevaarbare waterloop een goed zou zijn dat gemeenschappelijk is aan iedereen, zou dit artikel geen enkel nut hebben.

4. Artikel 645 van het Burgerlijk Wetboek bepaalt dat de vrederechter, bij een geschil tussen de oevereigenaars over het genot van het water van een onbevaarbare waterloop, het belang van de landbouw moet overeenbrengen met 'de eerbiediging van het eigendomsrecht'. Het begrip 'eigendomsrecht' slaat hier niet op het eigendomsrecht van de oevers van de waterloop, want het belang van de landbouw en het belang van het eigendomsrecht van de oevers zijn identiek. Het begrip wijst erop dat een of meerdere oevereigenaars op grond van een titel of verjaring het eigendomsrecht van (een deel van) de waterloop verworven hebben. Een dergelijke wijze van verkrijging van

---

[150] Gent, 7 juli 1835, *Pas.* 1835, II, 278-280; 10 juli 1943, *Pas*. 1944, II, 60-63; 6 juli 1872, *Pas.* 1872, 333-335; Zie ook Brussel, 7 juli 1835, *Pas.* 1835, II, 278-280; 14 februari 1871, *Pas.* 1871, II, 161-163; 8 januari 1904, *Pas.* 1904, II, 165-166; 9 januari 1935, *Pas.* 1935, II, 159-161.

[151] F. VANDEN ABEELE, *o.c.*, nr. 5.

[152] A. DELBEKE en H. MAVAUT, Une *these nouvelle sur la propriété des cours d'eau non navigables*, Brussel, Larcier, 1894, 172 p. Zie ook R. CHICOISNEAU, *Nouveau Dictionnaire des Lois*, Brussel, Sauvin, 1854, 699 p.

het eigendomsrecht van een onbevaarbare waterloop is onverenigbaar met de stelling dat de onbevaarbare waterlopen behoren tot het openbaar domein, dat onvervreemdbaar en onverjaarbaar is.

5. Tijdens de discussie in de Franse Raad van State naar aanleiding van het ontwerp van Burgerlijk Wetboek[153] wordt gesproken van de mogelijkheid dat het eigendomsrecht van (een deel van) de waterloop in handen is van een oevereigenaar. Aan die discussie namen onder anderen deel: TREILHARD (opsteller van de artikelen 644-645 B.W.), TRONCHET, CAMBACERES en BIGOT-PREAMENEU. Allen erkenden expliciet dat de onbevaarbare waterlopen vatbaar zijn voor private toe-eigening.

2.3.3.5.3. De rechtspraak van het Hof van Cassatie

Het Hof van Cassatie heeft zich op **23 april 1852**[154] voor het eerst uitgesproken over het eigendomsrecht van de bedding van de onbevaarbare waterlopen. De onbevaarbare waterlopen maken, volgens het Hof, deel uit van 'het openbaar domein van de gemeente' en niet van 'het openbaar domein van de Staat'.

Hierbij moet echter opgemerkt worden dat het Hof van Cassatie nog geen onderscheid maakt tussen het openbaar domein en het privaat domein. Dat onderscheid werd door het hoogste rechtscollege voor het eerst gemaakt op 3 februari 1860. Het Hof van Cassatie gebruikt in 1852 nog steeds de klassieke betekenis van de notie 'openbaar domein', met name het geheel van de goederen van de openbare rechtspersonen, zowel de goederen die vandaag tot het openbaar domein behoren als de goederen die vandaag tot het privaat domein behoren.

Het Hof van Cassatie kreeg op **13 oktober 1904**[155] opnieuw de kans de kwestie van het eigendomsrecht van de bedding van de onbevaarbare waterlopen definitief te beslechten, maar sprak zich er niet over uit.

Een derde cassatiearrest bracht op **2 december 1948**[156] meer duidelijkheid over de kwestie.

"Overwegende dat de artikelen 538 en 644, al. 1 B.W. aan de waterlopen die noch bevaarbaar noch vlotbaar zijn, niet het karakter toekennen van aanhorigheden van het openbaar domein, doch uit de artikelen 556 en 563 van hetzelfde wetboek samen genomen, blijkt dat, naar het oordeel van de wetgever, de beddingen dier waterlopen deel uitmaken van het domein van de Staat, indien er geen tegenstrijdige titel bestaat."

Het Hof van Cassatie erkent dat artikel 538 en 644 B.W. aan de onbevaarbare waterlopen niet het karakter van nationaal domein toekennen. Het roept twee andere artikelen in om die thesis te staven. De Staat is, aldus het Hof, eigenaar van de bedding van een onbevaarbare waterloop, tenzij een oevereigenaar een titel kan voorleggen die aantoont dat hij het eigendomsrecht van de oever heeft.

Deze stelling lag aan de basis van de redactie van artikel 14 van de Wet van 15 maart 1950.

Het Hof van Cassatie heeft zich echter niet uitgesproken over het domaniaal karakter van de onbevaarbare waterlopen. Behoren ze tot het openbaar domein of maken ze deel uit van het privaat domein?

Een cassatiearrest van **10 april 1959**[157] bevat een aanzet tot oplossing. DAMBRE en BURSSENS zijn van mening dat het Hof van Cassatie in dit arrest beslist heeft dat de onbevaarbare waterlopen niet tot het openbaar domein behoren.[158]

---

[153] In de periode van het Franse consulaat was de Raad van State bevoegd voor het opstellen van wetsontwerpen, het amenderen ervan en het bepalen van de draagwijdte (ratio legis) van de wetten.
[154] Cass. 23 april 1852, *Pas.* 1852, 245-251.
[155] Cass. 13 oktober 1904, *Pas.* 1905, I, 7-9.
[156] Cass. 2 december 1948, *Pas.* 1948, I, 609.

In het geding zijn de stad Sint-Niklaas en dhr. THUYSBAERT. De stad heeft een onbevaarbare waterloop, die de scheidingslijn vormde tussen het eigendom van THUYSBAERT en een naburig eigendom, gedempt en vervangen door een riolering. THUYSBAERT vraagt een herstel in de oorspronkelijke toestand op grond van zijn vermeend bezit van de waterloop.

Het bestreden vonnis, in hoger beroep gewezen door de rechtbank van eerste aanleg van Dendermonde, bepaalt dat zowel het stromend water als de bedding van een onbevaarbare waterloop deel uitmaakt van het openbaar domein en bijgevolg niet vatbaar is voor verjaring, noch het voorwerp kan uitmaken van een bezitsvordering.

De eiser in cassatie voert als enige middel aan dat het stromend water een res communis is en dat de bedding van een onbevaarbare waterloop tot het privaat domein behoort, en bijgevolg vatbaar is voor verjaring.

Het Hof van Cassatie verklaart de bezitsvordering onontvankelijk, maar voegt er wel de volgende overweging aan toe:
"Dat, inderdaad, zo het aan de eiser vrij stond zich met een niet bevaarbare noch vlotbare waterloop te vergenoegen als afsluiting van zijn erf, die daad van louter vermogen, naar luid van artikel 2232 van het Burgerlijk Wetboek, noch voor bezit noch voor de verjaring van zulkdanige afsluiting als grondslag kan dienen;
Waaruit volgt dat, ware het middel gegrond, de rechter niettemin terecht zou beslist hebben dat de vordering, zo zij is ingesteld, niet ontvankelijk is."

DAMBRE en BURSSENS interpreteren de laatste zinsnede als volgt: als de vordering ontvankelijk geweest zou zijn, zou het middel gegrond geweest zijn. Daarmee zou het Hof van Cassatie impliciet erkennen dat de bedding van de onbevaarbare waterlopen deel uitmaakt van het privaat domein.

Ons inziens kan niet met zekerheid vastgesteld worden dat het Hof van Cassatie deze draagwijdte heeft willen geven aan de zinsnede 'ware het middel gegrond'.

2.3.3.5.4. De rechtspraak van de Raad van State

De Raad van State heeft zich op **27 april 1976**[159] in de zaak Koninklijk Belgisch Yachting Verbond uitgesproken over het domaniaal karakter van de onbevaarbare waterlopen:
"Overwegende dat het onderscheid tussen bevaarbare en de onbevaarbare waterlopen vreemd is aan de toelating, het verbod, de feitelijke mogelijkheid of onmogelijkheid om een bepaalde waterloop te bevaren; dat dit onderscheid enkel betrekking heeft op het al dan niet behoren van een waterloop tot het openbaar domein van de Staat, op de gevolgen die daaruit voortvloeien inzake het onderhoud van die waterloop en op de rechten die enkelingen er op kunnen doen gelden; dat alle wijzen van gebruik van een onbevaarbare waterloop, die met de normale bestemming van de waterloop verenigbaar zijn, toegelaten zijn, zodat het bevaren van een onbevaarbare waterloop niet a priori verboden is."

Bij de griffie van de Raad van State werd door de onderzoekers het auditoraatsverslag van toenmalig auditeur L. VERSCHOOTEN in de zaak Koninklijk Belgisch Yachting Verbond opgevraagd, in de hoop dat dit verslag zekerheid zou verschaffen over de draagwijdte van de bovenstaande passage. Helaas brengt het auditoraatsverslag geen uitsluitsel. Niettemin zijn de onderzoekers geneigd te geloven dat de Raad van State in dit arrest de stelling onderschrijft dat de bedding van de onbevaarbare waterlopen, in tegenstelling tot die van de bevaarbare waterlopen, niet tot het openbaar domein behoort.

---

[157] Cass. 10 april 1959, *Arr. Cass.* 1959, 612-613.
[158] M. DAMBRE en F. BURSSENS, *Burgerlijk wetboek*, Brugge, Die Keure, 2001, 128, annotatie bij artikel 538 B.W.
[159] R.v.St., nr. 17.569, 27 april 1976, *Arr. R.v.St.* 1976,426-433.

2.3.3.5.5. Beleidsstandpunten

* Vlaams parlementslid Bart Vandendriessche stelde op **22 oktober 1997** een schriftelijke vraag[160] over het eigendomsrecht van de al dan niet afgeschafte bedding van onbevaarbare waterlopen aan Theo Kelchtermans, de toenmalige Vlaamse minister van Leefmilieu en Tewerkstelling, en Wivina Demeester-Demeyer, de toenmalige Vlaamse minister van Financiën, Begroting en Gezondheidsbeleid. Uit het gecoördineerd antwoord van de beide ministers is de volgende passage van belang:

"*Zolang een onbevaarbare waterloop zijn functie als waterloop vervult, zijn het water evenals de bedding en de binnenoevers (tot op het hoogste punt dat wordt bespoeld door het water) onlosmakelijk met elkaar verbonden en maken deze elementen samen de onbevaarbare waterloop uit. De wet van 28 december 1967 betreffende de onbevaarbare waterlopen geeft criteria aan volgens welke zodanige waterlopen worden gerangschikt in eerste, tweede en derde categorie. Zodanig gerangschikte waterlopen zijn res communis – zij horen aan iedereen toe – en worden door de overheid alleen beheerd opdat zij hun functie kunnen vervullen.*

Net als de burgers kan de overheid op de bedoelde waterlopen geen eigendomsrechten laten gelden zolang de waterloop zijn functie als waterloop vervult. Het is pas wanneer de onbevaarbare waterloop deze functie niet meer vervult, dat de regeling inzake het eigendomsrecht van de bedding zoals bepaald in artikel 16 van voornoemde wet haar volle toepassing kan krijgen

Aldus bepaalt dit artikel dat de bedding van een waterloop van de eerste, tweede en derde categorie respectievelijk – en dit krachtens een weerlegbaar vermoeden – toebehoort aan (thans) het Vlaams Gewest, de provincie of de gemeente. Aangezien de wet zelf hieromtrent een weerlegbaar vermoeden heeft ingesteld, betekent dit dat derden het bewijs kunnen leveren dat zij eigenaar zijn van de betrokken (droge) bedding."

Hieruit blijkt dat er beleidsmatig werd uitgegaan van het standpunt dat de bedding van een onbevaarbare waterloop, 'zolang de waterloop zijn functie als waterloop vervult', net zoals het stromend water een **res communis** is. Hierboven werd aangetoond dat een res communis geen deel kan uitmaken van het openbaar domein. Ze hebben geen bijzondere bescherming nodig, want de overheid kan door haar politionele bevoegdheid het gebruik ervan regelen.

* Reeds lange tijd is het de algemene beleidsvisie van AMINAL, Afdeling Water en LIN, Afdeling Juridische Dienstverlening dat de bedding van de onbevaarbare waterlopen tot het **openbaar domein** behoort. Dit standpunt werd volgens de Afdeling Water steeds door de bevoegde minister gedragen.[161]

2.3.3.5.6. Door de onderzoekers ingenomen standpunt

Volgens de heersende rechtspraak van het Hof van Cassatie, het hoogste rechtscollege in ons land, behoort een goed tot het openbaar domein wanneer het door een uitdrukkelijke of impliciete beslissing van de bevoegde overheid bestemd is voor het gebruik van allen, zonder onderscheid van personen.[162] De goederen van de openbare rechtspersonen die niet bestemd zijn tot het gebruik van allen, behoren tot het privaat domein.

De bedding van een onbevaarbare waterloop heeft wel degelijk een *openbaar nut*, met name het afvoeren van water. Dit openbaar nut dient echter duidelijk te worden onderscheiden van het door het Hof van Cassatie vereiste criterium: 'bestemming voor het *gebruik van allen*, zonder onderscheid van personen'. De bedding van een onbevaarbare waterloop is niet bestemd voor het gebruik van allen, zonder onderscheid van personen, en kan bijgevolg niet gekwalificeerd worden als behorend tot het openbaar domein.[163]

---

[160] *Vr. en Antw.* Vl. Parl. 1997-98, 15 december 1997, 748-750 (Vr. nr. 46 VANDENDRIESSCHE).

[161] Dit standpunt werd door diverse vertegenwoordigers van de stuurgroep bevestigd. Kennelijk bestaan er niet veel geschreven bronnen die dit standpunt innemen.

[162] Zie onder meer Cass. 3 mei 1968, *Arr.Cass.* 1968, 1100 en *Pas.* 1968, I, 1033; Cass. 20 april 1978, *Arr.Cass.* 1978, 955-958 en *Pas.* 1978, I, 937-949.

[163] De stelling van de onderzoekers wordt onderschreven door J. DE STAERCKE, auteur van het boek Domeingoederenrecht, dat in januari 2006 bij Intersentia verschijnt in de Reeks Instituut voor Administratief Recht: "*Het*

Uit de analyse van de wetgeving, de rechtspraak en de rechtsleer blijkt ons inziens dat de bedding van de onbevaarbare waterlopen geacht wordt te behoren tot het privaat domein van het Vlaams Gewest, de provincie of de gemeente, naargelang het een waterloop van de eerste, tweede of derde categorie betreft, tenzij een particulier kan bewijzen dat hij op grond van een titel of verjaring zelf eigenaar geworden is van de bedding.

2.3.4. De bedding van een niet-geklasseerde waterloop[164]

Een niet-geklasseerde waterloop is een waterloop die noch tot de categorie van de bevaarbare waterlopen, noch tot de categorie van de onbevaarbare waterlopen behoort. Het onderscheid tussen de onbevaarbare waterlopen en de niet-geklasseerde waterlopen gaat terug tot in het Romeinse Rijk.

We proberen opnieuw een oplossing aan te reiken door de historische evolutie van het eigendomsbegrip van de niet-geklasseerde waterlopen van naderbij te bekijken. De niet-geklasseerde waterlopen werd in het Romeinse Rijk en in de feodaliteit aangeduid als 'beken'.

Het Romeinse recht maakt een onderscheid tussen de bevaarbare en onbevaarbare waterlopen, die deel uitmaken van respectievelijk de res publicae en de res fisci, en de beken, die aan de oevereigenaars toebehoren.

Ook in het feodaal tijdperk blijven de beken het eigendom van de oevereigenaars. DIDEROT en D'ALEMBERT vatten het middeleeuwse statuut van de waterlopen treffend samen in hun Encyclopédie[165]: "*Les fleuves et les rivières navigables sont au roi, mais l'usage en est public, les petites rivières appartiennent aux seigneurs justiciers, chacun en droit soi, les ruisseaux appartiennent aux riverains.*"

De wetten en decreten die een einde maken aan de feodaliteit, hebben het onderscheid tussen de onbevaarbare waterlopen en de beken niet afgeschaft. Ook de opstellers van het Burgerlijk Wetboek hebben het statuut van de beken onveranderd gelaten. Het eigendomsrecht van de oevereigenaars op die waterlopen blijft dus intact.

De **Wet van 7 mei 1877**[166] is van toepassing op alle onbevaarbare waterlopen en beken van het Rijk, ongeacht de grootte van hun waterbekken. De beken maken deel uit van de beschrijvende tabellen, die in uitvoering van de wet door de bestendige deputaties zijn opgesteld. De wetgever heeft geen stelling ingenomen omtrent het eigendomsrecht van de onbevaarbare waterlopen en beken. Alles blijft dus bij het oude.

De **Wet van 15 maart 1950**[167] is van toepassing op "*alle rivieren en beken, met uitzondering van die of van de gedeelten van die welke door de regering bij de bevaarbare waterlopen ge-*

---

belang van het onderscheid tussen bevaarbare en onbevaarbare waterlopen zou hierin gelegen zijn dat de eerste categorie tot het openbaar domein behoort, en de tweede niet. De bedding van onbevaarbare waterlopen maakt deel uit van het privaat domein van het Gewest, de provincie of de gemeente waarop de waterloop vloeit, naargelang het een waterloop van de eerste, tweede of derde categorie betreft. Met recht, want men kan van de bedding van een onbevaarbare waterloop moeilijk stellen dat het door eenieder wordt gebruikt (ontbreken van het materieel element). Ook hier mag een openbaar nut niet met een openbaar gebruik verward worden."

[164] A. DELBEKE en H. MAVAUT, o.c., 172 p.; F. VANDEN ABEELE, *o.c.*, nrs. 56-58.

[165] D. DIDEROT en J. D'ALEMBERT, *Encyclopédie, ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*, 1751-1780, v° Rivières.

[166] Wet op de politie van de onbevaarbare en onvlotbare waterlopen, *B.S.* 23 mei 1877.

[167] Wet tot wijziging van de wetgeving betreffende de onbevaarbare waterlopen, *B.S.* 2 april 1950.

rangschikt zijn en van de stroomopwaarts gelegen gedeelten waarvan het waterbekken minder dan 100 hectare bedraagt."

De gedeelten van onbevaarbare waterlopen stroomopwaarts gelegen van het punt waar het waterbekken 100 hectare bedraagt, vallen dus buiten het toepassingsgebied van de wet. Ze maken dan ook geen deel uit van de beschrijvende tabellen die in uitvoering van die wet door de bestendige deputaties zijn opgesteld. Artikel 14, dat een vermoeden invoert dat de bedding van een afgeschafte onbevaarbare waterloop toebehoort aan de gemeente op wiens grondgebied ze ligt, geldt dus niet voor de niet-geklasseerde waterlopen.

De **Wet van 28 december 1967**[168] is van toepassing op "*de rivieren en beken welke door de regering niet bij de bevaarbare waterlopen gerangschikt zijn, stroomafwaarts van het punt waarop hun waterbekken tenminste 100 hectare bedraagt.*"

Ook hier vallen de gedeelten van onbevaarbare waterlopen stroomopwaarts gelegen van het punt waar het waterbekken 100 hectare bedraagt, buiten het toepassingsgebied van de wet. Ze maken dan ook geen deel uit van de beschrijvende tabellen die in uitvoering van die wet door de bestendige deputaties zijn opgesteld.[169] Artikel 16, dat een vermoeden invoert dat de bedding van een onbevaarbare waterloop toebehoort aan de gemeente waarop zij ligt, geldt dus niet voor de niet-geklasseerde waterlopen.

Hieruit moge blijken dat de hoger vernoemde wetten het eigendomsrecht van de oevereigenaars op de niet-geklasseerde waterlopen onaangetast hebben gelaten.

2.3.5. Besluit

De bevaarbare waterlopen maken deel uit van het openbaar domein van de overheid. Het eigendomsrecht van de bedding van de bevaarbare waterlopen is in handen van het Vlaams Gewest.

De onbevaarbare waterlopen maken deel uit van het privaat domein van de overheid. De bedding van de onbevaarbare waterlopen wordt vermoed eigendom te zijn van de overheid die belast is met de ruimings-, onderhouds- en herstellingswerken. De onbevaarbare waterlopen van de eerste categorie zijn eigendom van het Vlaams Gewest, het eigendomsrecht van de onbevaarbare waterlopen van de tweede en de derde categorie is respectievelijk in handen van de provincie en de gemeente.

Het vermoeden dat artikel 16 van de Wet van 1967 creëert, is echter weerlegbaar. Een particulier heeft het recht om te bewijzen dat hij door middel van een titel of door verjaring het eigendomsrecht van de bedding van een onbevaarbare waterloop verworven heeft.

In het oude recht konden de plaatselijke heren immers vrij beschikken over de onbevaarbare waterlopen die binnen hun heerlijkheid stroomden. De 'vergunningen' die de plaatselijke heren aan particulieren verleend hebben, blijven na 1789 hun rechtskracht behouden. De wetten en decreten die de feodaliteit hebben afgeschaft, raken niet aan de definitief verworven rechten op de onbevaarbare waterlopen. Het Burgerlijk Wetboek en de latere wetgeving op de onbevaarbare waterlopen laten die rechten eveneens intact.

De niet-geklasseerde waterlopen ten slotte behoren toe aan de oevereigenaars.

---

[168] Wet op de onbevaarbare waterlopen, *B.S.* 15 februari 1968.

[169] De Koning heeft echter de mogelijkheid om, ingevolge artikel 4 van de Wet van 1967, gedeelten van waterlopen waarvan het waterbekken geen 100 hectare bedraagt, bij de onbevaarbare waterlopen te rangschikken.

3. Rechten van de gemeenschap op het stromend water[170]

Zoals reeds werd uiteengezet, behoort het water van een waterloop tot de categorie van de res communes. Het water behoort dus toe aan de gemeenschap: iedereen heeft er nood aan en moet er gebruik van kunnen maken.

De gemeenschap heeft een publiek genotsrecht op het water van een bevaarbare of onbevaarbare waterloop, afgezien van het bijzondere genotsrecht dat artikel 644 van het Burgerlijk Wetboek aan de oevereigenaars van een onbevaarbare waterloop verleent.[171]

Iedereen mag uit een waterloop water putten voor voeding of huishoudelijk gebruik. Eenieder heeft het recht om, tot bevrediging van zijn persoonlijke noodwendigheden, het water te gebruiken om te baden, linnen te wassen, het vee te laten drenken. Ook het gebruik voor louter vermaak wordt toegestaan: zwemmen, vissen, roeien,… Men mag per boot (kano, kajak) op een waterloop rondvaren, op voorwaarde dat dit niet verboden is door de overheid en enkel als het materieel mogelijk is.[172]

Dat recht is een persoonlijke dienstbaarheid, namelijk een recht van gebruik. Zij behoren aan elk mens, ingevolge de algemene bestemming van het stromend water in de natuur.[173]

Dat publiek genotsrecht ondergaat echter talrijke **beperkingen**.

1. Het gebruik van het stromend water door de gemeenschap is geen eigenlijk recht, het is enkel een 'vermogen' dat niet afdwingbaar is. De uitoefening van dit vermogen mag geen afbreuk doen aan de rechten van de oevereigenaars van onbevaarbare waterlopen. Enkel laatstgenoemden hebben een werkelijk recht, dat steeds voorrang heeft op het gebruik door de gemeenschap. Er kan dus geen sprake zijn van een belangenstrijd tussen het publiek en de oevereigenaars.

2. De gemeenschap heeft vaak geen vrije toegang tot een waterloop, omdat de aangrenzende gronden meestal toebehoren aan een private eigenaar. In de praktijk kan het genotsrecht enkel uitgeoefend worden door hen die ook het recht bezitten tot de waterloop te naderen, hetgeen eigendom van de oever of een zakelijk recht daarop veronderstelt. Een niet-oevereigenaar heeft steeds de toestemming van de oevereigenaar nodig om toegang te hebben tot een waterloop.

De gemeenschap zal in voorkomend geval wel toegang hebben tot een waterloop op de plaats waar een openbare weg langs de oever loopt of waar een brug over de waterloop gaat. Iedereen mag in dergelijke omstandigheden gebruik maken van zijn vermogen om water te scheppen uit die waterloop.

3. Het gebruik door de gemeenschap wordt verder beperkt door de politiereglementen uitgevaardigd krachtens artikel 714 van het Burgerlijk Wetboek en door de Wet van 28 december 1967 betreffende de onbevaarbare waterlopen.

---

[170] R. DERINE, F. VAN NESTE en H. VANDENBERGHE, *o.c.*, 732.
[171] Het genotsrecht van de oevereigenaars van een onbevaarbare waterloop wordt uitgebreid bestudeerd onder 3.3.1.
[172] Advies van het Vast Comité van de Raad van Wetgeving van 18 juli 1938, in F. VANDEN ABEELE, *o.c.*, nr. 18.
[173] A. LIMPENS, *o.c.*, nr. 104.

Zo bepaalt artikel 10 van het Koninklijk Besluit van 5 augustus 1970 houdende het algemeen politiereglement van de onbevaarbare waterlopen[174] o.m. dat het verboden is de oevers of de dijken van een waterloop op enigerlei wijze te beschadigen of te verzwakken en de waterlopen op enigerlei wijze te versperren of er voorwerpen in te plaatsen die de waterafvoer hinderen.

4. Een laatste beperking van het gebruik door de gemeenschap is het algemeen verbod de oppervlaktewateren te verontreinigen. Artikel 2 van de Wet van 26 maart 1971 op de bescherming van de oppervlaktewateren tegen verontreiniging[175], zoals gewijzigd, verbiedt voorwerpen of stoffen in het water te werpen of te deponeren, verontreinigde of verontreinigende vloeistoffen erin uit te lozen of er gassen in te brengen.[176] Het is eveneens verboden vaste stoffen of vloeistoffen te deponeren op een plaats vanwaar ze door een natuurlijk verschijnsel in het water kunnen terechtkomen.

[174] Koninklijk Besluit houdende algemeen politiereglement van de onbevaarbare waterlopen, *B.S.* 5 november 1970.
[175] Wet op de bescherming van de oppervlaktewateren tegen verontreiniging, *B.S.* 1 mei 1971.
[176] Artikel 2 van de Wet van 26 maart 1971 voorziet een uitzondering voor de lozing van afvalwater waarvoor een vergunning verleend is, en de lozing van huishoudelijk afvalwater in openbare riolen.

4. Rechten van de oevereigenaars van bevaarbare, onbevaarbare en niet-geklasseerde waterlopen

4.1. Wie is een oevereigenaar van een waterloop?

Een oevereigenaar van een waterloop is de eigenaar van een stuk grond dat onmiddellijk aan een waterloop grenst of dat door een waterloop doorkruist wordt.[177] Men is het erover eens dat alleen de eigenaars van terreinen die onmiddellijk aan de rivier grenzen, als oevereigenaars mogen beschouwd worden.

4.2. De rechten van de oevereigenaars van bevaarbare waterlopen[178]

Zoals hierboven werd uiteengezet, behoren de bevaarbare waterlopen tot het openbaar domein. Het gevolg is dat particulieren op die waterlopen enkel rechten hebben die verenigbaar zijn met de openbare bestemming ervan, nl. de scheepvaart.

4.2.1. De rechten van de oevereigenaars

4.2.1.1. Het gebruik van het water voor land- en tuinbouwdoeleinden of industriële doeleinden

De oevereigenaars van een bevaarbare waterloop hebben geen algemeen genotsrecht op het water van die waterloop, zoals de oevereigenaars van een onbevaarbare waterloop. De waterlopen die tot het openbaar domein behoren, worden immers uitdrukkelijk uitgesloten van het toepassingsgebied van artikel 644 van het Burgerlijk Wetboek.[179] Er bestaat geen wetsartikel dat de oevereigenaars van een bevaarbare waterloop een gelijkaardig recht toekent.

De oevereigenaars kunnen de overheid wel toestemming vragen om gebruik te mogen maken van het water van de waterloop voor land- en tuinbouwdoeleinden of voor industriële doeleinden. Een dergelijke toestemming heeft de vorm van een concessie of een vergunning op het openbaar domein.

Artikel 2 van de **Wet van 8 mei 1888**[180] bepaalt dat een voorafgaande machtiging van de minister van Landbouw, Nijverheid en Openbare Werken[181] vereist is om een deel van het water van een bevaarbare waterloop af te leiden voor irrigatie van de aangrenzende gronden.

> *Geen […] geul tot bespoelen van gronden zal in de bevaarbare of vlotbare rivieren, […] aangebracht worden zonder voorafgaande en steeds herroepbare machtiging van de Minister van Landbouw, Nijverheid en Openbare Werken.*
> *De beslissingen betrekkelijk de provinciale en gemeentelijke waters zullen op het gelijkluidend advies de belanghebbende provinciale of gemeentelijke besturen worden genomen.*

Het **Koninklijk Besluit van 15 oktober 1935**[182] legt een aantal beperkingen op aan de uitoefening van deze vergunning van watervang.

---

[177] F. LAURENT, *o.c.*,VII, nr. 270.
[178] E. PICARD, N. D'HOFFSCHMIDT, J. DE LE COURT, en A. BEECKMAN, *Pandectes belges: encyclopédie de législation, de doctrine et de jurisprudence belges*, Brussel, Larcier, 1882-1900, v° eaux courantes (navigables et flottables), nrs. 151-170.
[179] Artikel 644 B.W. is enkel van toepassing op de onbevaarbare en niet-ingedeelde waterlopen.
[180] Wet van 8 mei 1888 houdende opheffing van artikel 8 der wet van 6 Frimiaire jaar VII, nopens de private veren en de artikelen 9, 10 en 12 des besluits van 19 Ventôse jaar VI, bepalingen voorschrijvende om de vrije loop der bevaarbare of vlotbare rivieren en kanalen te verzekeren, *B.S.* 20 mei 1888.
[181] Sedert de Staatshervormingen is de Administratie Waterwegen en Zeewezen van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap bevoegde voor het verlenen van concessies op bevaarbare waterlopen.

Zo moeten de oevereigenaars over de grachten, kreken en afvoer- of bevloeiingsgreppels die ze gebruiken voor land- en tuinbouwdoeleinden of voor industriële doeleinden, voetbrugjes van minstens 45 cm plaatsen, zodat het jaagpad niet onderbroken wordt.[183] De watervanginrichtingen zelf moeten in goede staat onderhouden worden.

Het is verboden de bedding of de aanhorigheden van de waterloop te beschadigen. Het is tevens verboden iets in het water of in de watervanginrichtingen te werpen.[184] Het is ten slotte verboden een watervang voort te gebruiken, wanneer het water onder de voor de scheepvaart vastgestelde hoogte gedaald is.[185]

Ook het **Besluit van de Vlaamse Regering van 3 mei 1991**[186] regelt het afleveren van vergunningen van watervang op de bevaarbare waterlopen.

4.2.1.2. Het oprichten van kunstwerken op bevaarbare waterlopen[187]

De overheid kan een oevereigenaar een machtiging verlenen om een kunstwerk op te richten op een bevaarbare waterloop. Een dergelijke machtiging heeft eveneens de vorm van een concessie of een vergunning op het openbaar domein.

Artikel 2 van de **Wet van 8 mei 1888** bepaalt dat voor de bouw van kunstwerken op bevaarbare waterlopen een voorafgaande machtiging van de minister van Landbouw, Nijverheid en Openbare Werken vereist is.

> *Geen brug, geen bestendige of beweegbare veerdam, geen sluis of fabriek, geen keerdam, molen, dijk of welkdanige andere hinderpaal belemmerende de vrije loop der waters, geen werk op de kanten en glooiingen, zoals toegangstrappen, hellingsvlakken, bruggetjes, aanlegplaatsen tot in- of ontschepen, meerpalen, enz. zal worden gemaakt […] in de bevaarbare of vlotbare rivieren, […] zonder voorafgaande en steeds herroepbare machtiging van de Minister van Landbouw, Nijverheid en Openbare Werken.*

Voor de oprichting van kunstwerken waarvan het onderhoud niet schadelijk is voor de scheepvaart, is in principe geen machtiging vereist.

Alle kunstwerken die het water op een niet-natuurlijke manier opstuwen, moeten voorzien zijn van een **peilpegel**. Een peilpegel is een ijzeren staaf die in de muur van een kunstwerk wordt aangebracht en die het hoogst toegelaten waterpeil, pegelpeil genoemd, aangeeft. Zodra het water dit peil bereikt, moet de eigenaar van het kunstwerk de sluizen openzetten om het water door te laten.

Het Vlaams Gewest is exclusief bevoegd om de hoogte van het pegelpeil te bepalen. Het doet dit in het kader van zijn politiebevoegdheid op de onbevaarbare waterlopen. Het Vlaams Gewest heeft tevens het recht om de hoogte van dit pegelpeil op een later tijdstip te wijzigen. De

---

[182] Reglement betreffende de politie en de scheepvaart der bevaarbare waterwegen onder beheer van den Staat, *B.S.* 15 oktober 1936.
[183] Artikel 89 van het K.B. van 15 oktober 1935.
[184] Artikel 91 van het K.B. van 15 oktober 1935.
[185] Artikel 97 van het K.B. van 15 oktober 1935.
[186] Besluit van de Vlaamse Executieve betreffende het afleveren van vergunningen voor het capteren van water uit de in het Vlaamse gewest gelegen bevaarbare waterlopen, kanalen en havens, *B.S.* 19 juli 1991.
[187] E. PICARD, N. D'HOFFSCHMIDT, J. DE LE COURT, en A. BEECKMAN, *o.c.*, v° Chute d'eau, nrs. 92-122.

eigenaar of gebruiker van een kunstwerk waarvan het pegelpeil verlaagd wordt, heeft in principe geen recht op schadevergoeding. [188]

Indien er schade berokkend wordt aan stroomopwaarts gelegen gronden doordat er gestuwd is tot boven het pegelpeil, is de eigenaar of gebruiker van het kunstwerk hiervoor aansprakelijk op grond van de artikelen 1382 en volgende van het Burgerlijk Wetboek.[189]

Daarnaast bepaalt artikel 16 van het decreet van 28 september – 6 oktober 1791[190] dat de eigenaar of gebruiker van een kunstwerk aansprakelijk is voor alle schade die het water veroorzaakt aan de wegen of eigendommen, onafhankelijk van het feit of er gestuwd werd tot boven het pegelpeil of niet. Dit artikel omvat dus een aansprakelijkheid die niet gebaseerd is op een fout van de eigenaar of gebruiker van het kunstwerk. De theorie van de burenhinder wordt toepasselijk geacht wanneer een eigenaar hinder moet ondergaan die de normale ongemakken van de nabuurschap overschrijdt.

Verder is de eigenaar of gebruiker van een kunstwerk die een overstroming veroorzaakt van andermans wegen of eigendommen doordat hij gestuwd heeft tot boven het pegelpeil, strafrechtelijk aansprakelijk op grond van artikel 550 van het Strafwetboek.

Artikel 550[191] maakt een onderscheid tussen de toestand waarin de overstroming geen schadelijke gevolgen heeft en de toestand waarin de overstroming aanleiding geeft tot schade in hoofde van een derde. In het eerste geval kan de eigenaar of gebruiker van het kunstwerk enkel bestraft worden met een geldboete, in het tweede geval kan hij tevens een gevangenisstraf krijgen.

Artikel 549[192] van het Strafwetboek regelt ten slotte het geval waarin het opstuwen van het water aanleiding geeft tot schade in hoofde van een derde, zonder dat er sprake is van een overstroming. Een dergelijke inbreuk geeft aanleiding tot een politiestraf. Artikel 549 vereist wel kwaad opzet in hoofde van de eigenaar of gebruiker van het kunstwerk.

4.2.2. Beperkingen van het eigendomsrecht van de oevereigenaars

4.2.2.1. Het visrecht in de bevaarbare waterlopen

Het visrecht in de bevaarbare waterlopen behoort vandaag toe aan het Vlaams Gewest. De uitoefening ervan wordt geregeld door de Wet van 1 juli 1954[193] op de riviervisserij.

---

[188] Cass. 21 oktober 1856, *Pas.* 1857, I, 26-32. Hieronder zullen we de Wet van 16 september 1807 bespreken, die onder bepaalde voorwaarden wel een recht op schadevergoeding doet ontstaan.

[189] Artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek bepaalt het volgende:
"Elke daad van de mens waardoor aan een ander schade wordt veroorzaakt, verplicht degene door wiens schuld de schade is ontstaan, deze te vergoeden.

[190] Het verbod om in bevaarbare waterlopen te stuwen tot boven het pegelpeil heeft eveneens zijn grondslag in artikel 16 van het decreet van 28 september – 6 oktober 1791. Dit decreet is nog steeds van kracht, het strafwetboek heeft deze bepalingen niet opgeheven.

[191] Artikel 550 van het Strafwetboek bepaalt het volgende:
"*Met geldboete van vijftig frank tot vijfhonderd frank worden gestraft de eigenaars, de pachters of alle andere personen die molens, fabrieken of vijvers in gebruik hebben en die andermans wegen of eigendommen onder water zetten door het verhogen van hun overlaten boven het peil dat door de bevoegde overheid is bepaald.*
Indien uit die feiten enige beschadiging ontstaat, wordt, naast geldboete, gevangenisstraf van acht dagen tot een maand opgelegd."

[192] Artikel 549 van het Strafwetboek bepaalt het volgende:
"Al wie, kwaadwillig of bedrieglijk, andermans erf onder water zet of er het water op een schadelijke wijze op overbrengt, wordt veroordeeld tot geldboete van 26 frank tot 300 frank."

[193] Wet op de riviervisserij, *B.S.* 29 juli 1954.

De overheid kan aan een particulier tegen betaling een visvergunning toestaan. Ook kan ze particulieren een vrijstelling verlenen voor het bekomen van een visvergunning.

Artikel 5 van die Wet bepaalt dat diegene die van het Vlaams Gewest een visvergunning gekregen heeft, over een breedte van 1,50 m van de oever gebruik mag maken om zijn visrecht uit te oefenen.

De oevereigenaar van een bevaarbare waterloop moet dus een particulier die een visvergunning gekregen heeft, op zijn eigendom dulden. Hieronder zal blijken dat de oevereigenaar van een onbevaarbare waterloop deze verplichting niet heeft.

4.2.2.2. De erfdienstbaarheid van jaag- en voetpad

Binnenschepen werden in Vlaanderen pas rond 1920 uitgerust met een motor. Vóór die periode werden de schepen, indien ze niet uitgerust waren met een zeil, voortgetrokken door personen, paarden of tractoren. Om ongehinderd te kunnen jagen, werd in een ver verleden een erfdienstbaarheid van jaag- en voetpad ingesteld. Die erfdienstbaarheid bestaat vandaag de dag nog steeds.

Artikel 7 van titel XXVIII van de verordening van **13 augustus 1669** "houdende het algemeen reglement van de waters en bossen" voert op de oevers van bevaarbare waterlopen een *erfdienstbaarheid van jaag- en voetpad* in. Op de ene oever van een bevaarbare waterloop moet een strook van 7,80 meter vrijgelaten worden voor een jaagpad; op de andere oever wordt eveneens een strook van 7,80 meter gereserveerd, die dienst moet doen als voetpad. De grond zelf blijft het eigendom van de oevereigenaars.

Het Franse keizerlijk decreet van **22 januari 1808**[194] verklaart artikel 7 van de verordening van 13 augustus 1669 van toepassing op alle bevaarbare waterlopen van het toenmalige Franse keizerrijk, waartoe België ook behoorde.

Zo bepaalt artikel 2 van dat decreet dat de oevereigenaars van een bevaarbare waterloop gehouden zijn de strook die bestemd is voor het jaagpad, vrij te houden. De oevereigenaars hebben ingevolge artikel 3 recht op een billijke schadevergoeding wanneer een waterloop ingedeeld wordt bij de bevaarbare waterlopen. Vanaf dat ogenblik is hun eigendom immers bezwaard met een erfdienstbaarheid van jaag- of voetpad.

Artikel 4 van hetzelfde decreet bepaalt ten slotte dat de administratie de breedte van de jaag- of voetpaden kan inperken, in het geval er zich voorafgaandelijk een haag, muur of kunstwerk bevindt op het deel van het eigendom dat bezwaard is met de erfdienstbaarheid van jaag- of voetpad. Voorwaarde is dan wel dat het jagen hierdoor niet verhinderd wordt.

Het K.B. van **15 oktober 1935**[195] maakt het voor een oevereigenaar mogelijk aan de overheid de toestemming te vragen om een kunstwerk op te richten op de grond langs een bevaarbare waterloop die belast is met de erfdienstbaarheid van jaag- en voetpad.[196] Alvorens dit te doen moet zij de grens van het openbaar domein nauwkeurig laten vaststellen.

---

[194] Décret qui déclare l'article 7, titre XXVIII de l'ordonnance de 1669 applicable à toutes les rivières navigables de l'empire, *Pas.* 1808, 213-214.
[195] Reglement betreffende de politie en de scheepvaart der bevaarbare waterwegen onder beheer van den Staat, *B.S.* 15 oktober 1936.
[196] Art. 89, eerste lid van het K.B. van 15 oktober 1935 bepaalt het volgende:

Artikel 93 van hetzelfde Koninklijk Besluit regelt het gebruik van het jaagpad langs de bevaarbare waterlopen. Niet-oevereigenaars moeten aan de overheid de toestemming vragen om met voertuigen of paarden te rijden op jaagpaden die geen openbare wegen zijn. De jaagpaden die openbare wegen zijn, zijn publiek toegankelijk. De oevereigenaars zelf behouden alle rechten die verenigbaar zijn met de erfdienstbaarheid van jaagpad.

4.2.2.3. Beplantingen op en langs bevaarbare waterlopen

Artikel 7[197] van de hoger vernoemde Wet van 13 augustus 1669 verbiedt de oevereigenaars van een bevaarbare waterloop beplantingen uit te voeren op een strook van 9,75 meter vanaf de buitenste rand van de linkeroever, waar de schepen voortgetrokken worden, en op een strook van 3,25m vanaf de buitenste rand van de rechteroever.

Op de overtreding van deze regel staat een geldboete van 500 pond en de verbeurdverklaring van de geplante bomen. De boete van 500 pond is bij artikel 2 van de Wet van 1 mei 1849[198] verminderd tot 200 frank.[199] De politierechter is bevoegd om van deze overtreding kennis te nemen.

Artikel 89 van het hoger vernoemde K.B. van 15 oktober 1935 koppelt het uitvoeren van beplantingen langs bevaarbare waterlopen aan het verlenen van een machtiging door de minister van Openbare Werken. Deze machtiging wordt steeds onder een onbestendige titel verleend en is op elk ogenblik herroepbaar.

Een machtiging is echter niet vereist voor het planten van hoogstammige bomen op minstens twee meter van de bovenste rand van de waterloop en voor het planten van andere bomen en levende hagen op minstens een halve meter van de bovenste rand van de waterloop.

Artikel 90 van hetzelfde K.B. koppelt het aanbrengen van beplantingen in de bedding van een bevaarbare waterloop en op zijn aanhorigheden aan het verlenen van een machtiging door de minister van Openbare Werken.

4.2.2.4. Verbod het water te verontreinigen[200]

De wet van 26 maart 1971[201] houdt een algemeen verbod in de oppervlaktewateren te verontreinigen. Artikel 2 van die wet verbiedt voorwerpen of stoffen in het water te werpen, veront-

---

"Op de langs bevaarbare en vlotbare rivieren gelegen gronden die met dienstbaarheid van jaag- en voetpad bezwaard zijn, mogen door de particulieren geen werken of beplantingen uitgevoerd worden binnen de grenzen respectievelijk vastgesteld in artikel 7 van titel XXVIII van de verordening van 13 augustus 1669 en bij het koninklijk besluit van 4 november 1920 gewijzigd door het koninklijk besluit van 12 november 1934 en door het besluit van de Regent van 13 mei 1946, zonder dat daartoe vooraf de machtiging werd bekomen van het Minister van Openbare Werken. Deze machtiging doet geen afbreuk aan de rechten van de Staat zoals deze rechten uit voormelde verordening voortvloeien; ze wordt steeds onder een onbestendige titel verleend en is steeds herroepelijk."

[197] Artikel 7 bepaalt het volgende:
"De eigenaars van erven, palende aan de bevaarbare rivieren, zullen langs de boorden tenminste vier en twintig voet (7,80m) breedte vrij laten voor koninklijke weg en paardentreinen, zonder dat zij bomen planten, noch afsluiting of haag aanbrengen mogen op minder dan dertig voet (9,75m) aan de kant waar de schepen voorgetrokken worden en op minder dan tien voet (3,25m) aan de andere boord, op straffe van 500 pond boete, verbeurdverklaring der bomen en dat zij, de overtreders, er toe verplicht worden de wegen te herstellen en opnieuw in staat te brengen op hun kosten."

[198] Loi sur les tribunaux de police simple et correctionnelle, *B.S.* 21 juni 1849.

[199] Dit bedrag werd, in tegenstelling tot andere bedragen in de Wet van 15 oktober 1935, niet omgezet naar de euro.

[200] F. LAURENT, *o.c.*, VII, nr. 297.

reinigde of verontreinigende vloeistoffen erin te lozen of er gassen in te brengen. Ook is het verboden stoffen of vloeistoffen te deponeren op een plaats vanwaar ze door een natuurlijk verschijnsel in het water kunnen terechtkomen.

4.2.3. Rechtstoestand van de oevereigenaar ten opzichte van de overheid

Het politietoezicht op de bevaarbare waterlopen behoort sinds de staatshervormingen toe aan het Vlaams Gewest. Die overheidsinstantie kan algemene reglementen uitvaardigen met betrekking tot de scheepvaart op, de ruiming en het onderhoud van de bevaarbare waterlopen.[202] Ze mag ook bijzondere reglementen uitvaardigen die betrekking hebben op een welbepaalde bevaarbare waterloop.

Afgezien daarvan staat het Vlaams Gewest ook in voor het beheer van de bevaarbare waterlopen als domeingoederen. In het kader van die beheersbevoegdheid kan het Vlaams Gewest het privatief gebruik van de bevaarbare waterlopen regelen.

De rechten op een bevaarbare waterloop die het Vlaams Gewest aan een particulier verleent, hebben de vorm van een concessie of een vergunning[203] op het openbaar domein. De rechtstoestand die een dergelijke handeling doet ontstaan, is in essentie precair. De overheid kan op elk ogenblik beslissen om de toelating weer in te trekken.

De concessiehouder heeft geen recht op een schadevergoeding wanneer de overheid beslist om vroegtijdig een einde te maken aan de concessie, tenzij de concessieovereenkomst uitdrukkelijk bepaalt dat een schadevergoeding verschuldigd is wanneer de overheid om redenen van algemeen belang de concessie beëindigt.

De vergunninghouder heeft in principe geen recht op schadevergoeding wanneer de overheid een einde maakt aan de vergunning.

Dat principe is echter onderhevig aan drie uitzonderingsgevallen, waarin wel een schadevergoeding vereist is.

1. In de middeleeuwen kon de feodale machthebber een onherroepelijk genotsrecht op het water van een bevaarbare waterloop verlenen. De wetten en decreten die een einde gemaakt hebben aan de feodaliteit, raken niet aan de definitief verworven stuwrechten.

Zo kon de graaf van Vlaanderen een domaniale watermolen verkopen aan een plaatselijke heer of aan een particulier. De verkoop van de molen verleende de verkrijger een onherroepelijk genotsrecht op het water van de bevaarbare waterloop waarlangs de molen gelegen was. Het stuwrecht was in die tijd immers een noodzakelijk accessorium van het molenrecht.

De houder van het stuwrecht kan aanspraak maken op een schadevergoeding wanneer hij geheel of gedeeltelijk beroofd wordt van dat recht.

2. De toestemming tot privatieve ingebruikneming is verleend onder de verplichting om bepaalde werken uit te voeren.

---

[201] Wet op de bescherming van de oppervlaktewateren tegen verontreiniging, *B.S.* 1 mei 1971.

[202] Zie voor het vroegere politietoezicht van de Staat: het Koninklijk Besluit van 1 mei 1889 en het Koninklijk Besluit van 15 oktober 1935.

[203] Voor het toekennen van vergunningen voor het privatieve gebruik van de bevaarbare waterlopen, zie het Besluit van de Vlaamse regering van 29 maart 2002, gewijzigd door het Besluit van de Vlaamse regering van 25 juni 2004.

3. Op grond van artikel 48 van de **Wet van 16 september 1807**[204] heeft de vergunninghouder onder bepaalde voorwaarden een recht op schadevergoeding ten gevolge van werken uitgevoerd door de overheid. In veel gevallen zal de vergunninghouder de eigenaar zijn van een watermolen.

Artikel 48 van de Wet van 16 september 1807 bepaalt het volgende:

> *Wanneer molens of andere werkinrichtingen voor de uitvoering van een drooglegging of voor de aanleg van een nieuwe scheepvaartweg of van een brug dienen te worden afgebroken, verplaatst of gewijzigd of het peil van het water dient te worden verminderd, zal de noodzakelijkheid ervan door de ingenieurs van Bruggen en Wegen worden vastgesteld. De prijs van de schatting wordt door de Staat betaald wanneer hij de werken uitvoert; wanneer de concessiehouders de werken uitvoeren, zal de prijs van de schatting worden betaald alvorens zij het werk van de molens en werkinrichtingen mogen stilleggen.*
> *Er zal eerst worden onderzocht of de molens en werkinrichtingen wettig zijn gevestigd en of de titel van vestiging de eigenaars niet verplicht hun vestiging zonder schadeloosstelling te zien afbreken zo het algemeen nut dit vereist.*

De openbare werken die recht geven op schadevergoeding in hoofde van de watermoleneigenaar, worden restrictief opgesomd:

- Drooglegging van een moeras
- Aanleg van een nieuwe scheepvaartweg[205]
    - Het bevaarbaar maken van een onbevaarbare waterloop
    - Het verbeteren van de scheepvaartmogelijkheden op een bevaarbare waterloop
- Aanleg van een brug.

Wanneer de overheid ruimings- of onderhoudswerken aan de waterloop uitvoert, kan de vergunninghouder zich niet beroepen op artikel 48.

Ook de aard van het nadeel dat de watermoleneigenaar van die werken ondervindt, is van belang voor de toepassing van het artikel. De watermoleneigenaar heeft enkel recht op een schadevergoeding ingeval, door toedoen van de openbare werken:

- de molen afgebroken, verplaatst of gewijzigd wordt.
- het stuwrecht definitief of tijdelijk verminderd wordt.

Om aanspraak te kunnen maken op een schadevergoeding, moet de watermoleneigenaar in de eerste plaats aantonen dat zijn watermolen 'wettig is gevestigd', met andere woorden zijn grondslag vindt in een vergunning of een concessie verleend door de overheid.

De watermoleneigenaar kan bewijzen dat zijn watermolen wettig is gevestigd door de authentieke titel van vestiging voor te leggen, waarin hem het recht verleend werd om een watermolen op te richten en/of uit te baten, samen met het stuwrecht, het recht om het water van de bevaarbare waterloop te gebruiken om de molen in werking te stellen. Zoals reeds werd aangetoond, is het stuwrecht onder het oude recht een noodzakelijk accessorium van het molenrecht.

---

[204] Wet van 16 september 1807 betreffende het droogleggen van moerassen, *Bull. Off.*, 162, nr. 2.797; *Pasin.* 1807, 177-178.

[205] Luik, 9 mei 1833, *Pas.* 1833, II, 144-146, bevestigd door Cass. 28 april 1834, *Pas.* 1834, I, 245-247; Cass. 22 maart 1862, *Pas.* 1866, I, 119-130; Brussel, 5 mei 1873, *Pas.* 1873, II, 207-210, bevestigd door Cass. 5 februari 1874, *Pas.* 1874, I, 76-79; Brussel, 22 mei 1906, *B.J.* 1906, 721-276. Brussel, 8 februari 1843, *Pas.* 1843, II, 106-107: het tijdelijk niet kunnen functioneren van een watermolen (le chômage), veroorzaakt door kanalisatiewerken aan de waterloop, geeft recht op een schadevergoeding in hoofde van artikel 48 van de Wet van 16 september 1807.

Als hij geen authentieke titel kan voorleggen, kan hij proberen aan te tonen dat hij 'sinds onheuglijke tijden'[206] in het bezit is van de watermolen. Een dergelijk bezit wordt gelijkgesteld met een authentieke titel.[207] Daarnaast moet hij bewijzen dat hij al die tijd van het water van de bevaarbare waterloop gebruik heeft gemaakt om de molen in werking te stellen.

Een tweede voorwaarde voor het verlenen van een schadevergoeding aan de watermoleneigenaar is de afwezigheid van een clausule in de titel van vestiging die een recht op schadevergoeding uitsluit. Een dergelijke clausule kan enkel betrekking hebben op de werken die de overheid uitvoert in het kader van haar politietoezicht op de bevaarbare waterlopen.[208]

Wanneer de watermoleneigenaar niet beschikt over de authentieke titel van vestiging, maar kan aantonen dat hij 'sinds onheuglijke tijden' in het bezit is van de watermolen, wordt vermoed dat de oorspronkelijke akte geen dergelijke clausule bevatte. Het is de taak van de overheid om het tegendeel te bewijzen.

4.2.4. Rechtstoestand van de eigenaar van een watermolen op een bevaarbare waterloop

De hierboven aangegeven bevindingen worden kort toegepast op de rechtstoestand van de eigenaar van een watermolen op een bevaarbare waterloop, in zijn hoedanigheid van oevereigenaar van die waterloop. Er wordt echter de aandacht gevestigd op het feit dat dit in de praktijk een weinig voorkomende situatie is.

4.2.4.1. Watermolens die beschikken over het oude stuwrecht[209]

In de middeleeuwen verleenden de feodale machthebbers 'vergunningen' om op bevaarbare waterlopen watermolens op te richten. Het recht tot oprichting van een watermolen verleende de begunstigde eveneens een recht om het water zover op te stuwen als voor de werking van de watermolen nodig was. Het stuwrecht was in die periode een noodzakelijk accessorium van het molenrecht. De rechtspraak en de rechtsleer zijn het erover eens dat deze 'vergunningen' een onherroepelijk genotsrecht op het water van een bevaarbare waterloop verleenden.

De 'vergunningen' die de feodale machthebbers in het oude recht aan particulieren verleend hebben, blijven ook na de Franse revolutie hun rechtskracht behouden. De wetten en decreten die de feodaliteit hebben afgeschaft, raken niet aan de definitief verworven rechten op bevaarbare waterlopen. Een stuwrecht is definitief verworven indien de titularis ervan het recht verkregen heeft op grond van een titel of op grond van verkrijgende verjaring van dertig jaar.

Vermits het recht van de Franse revolutie in onze gewesten pas van kracht werd bij de annexatie van de Oostenrijkse Nederlanden door Frankrijk op 1 oktober 1795, moet men ervan uitgaan dat bestaande watermolens die opgericht werden ***vóór 2 oktober 1765***, nog steeds in het bezit zijn van het oude stuwrecht. Watermolens die opgericht werden in de dertigjarige periode die de annexatie bij Frankrijk voorafgaat, moeten het bestaan van hun stuwrecht aantonen door een titel voor te leggen.

---

[206] Volgens de rechtspraak en de rechtsleer duidt dit 'bezit sinds onheuglijke tijden' op een bezit dat minstens teruggaat tot 30 jaar vóór 1795.
[207] Gent, 27 juli 1889, *Pas.* 1890, II, 61-64.
[208] Voor een voorbeeld van dergelijke clausule, zie Brussel, 6 juli 1876, *Pas.* 1876, II, 52-54.
[209] Voor een meer uitgebreide bespreking van het oude stuwrecht wordt verwezen naar *Hoofdstuk 2..Het molenrecht, het stuwrecht en het recht van molenban* van Deel 1.

De moleneigenaar wiens stuwrecht verminderd of afgeschaft wordt doordat de overheid in het kader van haar politietoezicht het pegelpeil verlaagt, heeft recht op een schadevergoeding. De administratieve reglementen moeten het stuwrecht immers respecteren.

De Wet van 16 september 1807 verleent de moleneigenaar een recht op schadevergoeding als zijn watermolen afgebroken, verplaatst of gewijzigd wordt of zijn stuwrecht verminderd wordt voor de drooglegging van een moeras, voor de aanleg van een nieuwe scheepvaartweg of voor de aanleg van een brug.

4.2.4.2. Watermolens die niet (meer) beschikken over het oude stuwrecht

In het moderne recht verleent de overheid die belast is met het politietoezicht op de bevaarbare waterlopen, machtigingen om op die waterlopen watermolens op te richten. Een dergelijke machtiging heeft de vorm van een concessie of vergunning op het openbaar domein en is dus in essentie precair.

Daarnaast moet de moleneigenaar aan de overheid een machtiging vragen om het water van de waterloop zover op te stuwen als voor de werking van de watermolen nodig is. Die machtiging heeft eveneens de vorm van een concessie of vergunning op het openbaar domein.

Alle watermolens moeten voorzien zijn van een peilpegel. De moleneigenaar die schade veroorzaakt doordat hij opstuwt tot boven het pegelpeil, kan strafrechtelijk en burgerrechtelijk aangesproken worden. De moleneigenaar wiens stuwrecht verminderd of afgeschaft wordt doordat de overheid in het kader van haar politietoezicht het pegelpeil verlaagt, heeft, in tegenstelling tot de eigenaar van een molen die beschikt over het oude stuwrecht, in principe geen recht op schadevergoeding.

De Wet van 16 september 1807 verleent de moleneigenaar echter een recht op schadevergoeding als zijn watermolen afgebroken, verplaatst of gewijzigd wordt of zijn stuwrecht verminderd wordt voor de drooglegging van een moeras, voor de aanleg van een nieuwe scheepvaartweg of voor de aanleg van een brug.

4.3. De rechten van de oevereigenaars van onbevaarbare waterlopen

De artikelen 644-645 B.W. staan onder de titel ‘Erfdienstbaarheden die ontstaan uit de ligging van de plaatsen’. Ze regelen op een onvolledige wijze de rechten van de oevereigenaars op het water van de onbevaarbare waterlopen die over hun erven vloeien.

Recentere wetten hebben de regels van het Burgerlijk Wetboek aangevuld of gedeeltelijk opgeheven. Belangrijk in dit opzicht zijn het Veldwetboek van 7 oktober 1886[210], de Wet op de Wateringen van 5 juli 1956[211] en de Wet op de Polders van 3 juni 1957[212], de Wet van 28 december 1967 op de onbevaarbare waterlopen[213] en de Wet van 1 juli 1954 op de riviervisserij[214].

4.3.1. De rechten van de oevereigenaars

4.3.1.1. Het genotsrecht op het water van een onbevaarbare waterloop

[210] Veldwetboek, *B.S.* 14 oktober 1886.
[211] Wet betreffende de wateringen, *B.S.* 5 augustus 1956.
[212] Wet betreffende de polders, *B.S.* 21 juni 1957.
[213] Wet betreffende de onbevaarbare waterlopen, *B.S.* 15 februari 1968.
[214] Wet op de riviervisserij, *B.S.* 29 juli 1954.

Artikel 644 van het Burgerlijk Wetboek verleent de oevereigenaars van een onbevaarbare waterloop een algemeen genotsrecht op het water van die waterloop.

In een eerste deel zullen we nagaan onder welke voorwaarden het artikel zijn toepassing kent. In een tweede gedeelte bespreken we de inhoud van het genotsrecht op het water van een onbevaarbare waterloop. De juridische kwalificatie van het genotsrecht wordt het voorwerp van een derde deel. Ten slotte zullen we nagaan in welke mate dit genotsrecht beperkt wordt.

4.3.1.1.1. Wettelijke grondslag

Artikel 644 van het Burgerlijk Wetboek *Hij wiens eigendom paalt aan een lopend water dat volgens artikel 538, in de titel* ***Onderscheiding van de goederen****, niet behoort tot het openbaar domein, mag zich, waar het voorbijloopt, daarvan bedienen tot bevloeiing van zijn eigendommen.* *Hij wiens erf door dat water doorsneden wordt, mag daarvan zelfs gebruik maken in de tussenruimte die het water er doorloopt, echter onder de verplichting om het op de plaats waar het zijn erf verlaat, zijn gewone loop terug te geven.*
Artikel 645 van het Burgerlijk Wetboek *Wanneer een geschil ontstaat tussen de eigenaars voor wie die waters nut kunnen opleveren, moet de rechtbank, bij haar uitspraak, het belang van de landbouw overeenbrengen met de eerbiediging van het eigendomsrecht; en in alle gevallen moeten de bijzondere en plaatselijke verordeningen betreffende de loop en het gebruik van de waters in acht worden genomen.*

4.3.1.1.2. Toepassingsgebied van artikel 644 B.W.[215]

Artikel 644 B.W. is slechts van toepassing als de volgende vier voorwaarden vervuld zijn:
- een stromend water
- een onbevaarbare of niet-geklasseerde waterloop
- een natuurlijke bedding
- een aangrenzend privé-eigendom.

4.3.1.1.2.1. Een stromend water

Artikel 644 B.W. spreekt enkel van een lopend of stromend water. Het genotsrecht geldt dus niet voor het stilstaande water van meren, vijvers, moerassen, poelen, waterputten, fonteinen en voor bronwater. Deze wateren zijn meestal de eigendom van diegene op wiens terrein ze zich bevinden. Stromend water sluit verder regenwater uit. Het is een res communis, terwijl regenwater een res nullius is, vatbaar voor toe-eigening.

Het is niet vereist dat het stromend water een regelmatige en ononderbroken loop heeft. Een stromend water behoudt zijn statuut als de bron tijdelijk opdroogt of als het water voor een gedeelte ondergronds stroomt.

4.3.1.1.2.2. Een onbevaarbare of niet-geklasseerde waterloop

Artikel 644 B.W. spreekt niet over het recht van de oevereigenaars van de onbevaarbare waterlopen, maar wel over het recht van hem 'wiens grond paalt aan een lopend water dat volgens artikel 538, in de titel Onderscheiding van de goederen, niet behoort tot het openbaar

[215] H. DE PAGE en R. DEKKERS, *o.c.*, nr. 1007 e.v.

domein'.[216] De bevaarbare waterlopen worden dus expliciet uitgesloten van het toepassingsgebied van artikel 644 B.W.

Op welke waterlopen is het genotsrecht dan wel van toepassing?

Artikel 1 van de Wet van 28 december 1967 definieert de onbevaarbare waterlopen als 'de rivieren en beken welke door de regering niet bij de bevaarbare waterlopen gerangschikt zijn, *stroomafwaarts van het punt waarop hun waterbekken ten minste 100 hectare bedraagt.'* Deze laatste voorwaarde komt niet voor in de ruimere beschrijving van artikel 644 B.W. Ook beken met een geringer waterbekken vormen een stromend water dat niet behoort tot het openbaar domein in de zin van artikel 538 B.W., hoewel ze geen onbevaarbare waterlopen zijn in de zin van artikel 1 van de Wet van 28 december 1967. Het debiet van het water en de oorsprong ervan hebben geen enkel belang voor de toepassing van artikel 644 B.W.[217]

Artikel 644 B.W. is dus van toepassing op de onbevaarbare en de niet-geklasseerde waterlopen.

4.3.1.1.2.3. Een natuurlijke bedding

Artikel 644 B.W. is enkel van toepassing op stromend water dat in een natuurlijke bedding stroomt, wat in principe de kanalen en waterleidingen uitsluit. Deze laatste zijn immers door de mens aangelegd.

Of een waterloop na wijzigings- of verbeteringswerken nog een natuurlijke bedding heeft, is in de meeste gevallen een feitenkwestie.[218]

Een particulier graaft op zijn terrein een kanaal, waardoor hij een hoeveelheid water van een natuurlijke waterloop afleidt. Dergelijke kanalen zijn volledig kunstmatig wat de bedding betreft, ook al worden ze gevoed door natuurlijk water. Ze behoren toe aan de particulier op wiens terrein ze werden gegraven. Artikel 644 B.W. is niet van toepassing.

Anders is de situatie, wanneer het kanaal al het water van een natuurlijk waterloop opneemt in een nieuwe, zij het kunstmatige bedding. Indien die waterloop zonder kanalisatie onderworpen zou zijn aan artikel 644 B.W., zullen de oevereigenaars van dergelijk kanaal aanspraak mogen maken op de toepassing van dat artikel. In dat geval vervangt het kanaal als het ware de natuurlijke waterloop.[219]

4.3.1.1.2.4. Een aangrenzend privé-eigendom

Het eigendom van de particulier die zich op het genotsrecht wil beroepen, moet grenzen aan een onbevaarbare waterloop of erdoor doorkruist worden. De particulier tussen wiens eigendom en de waterloop een openbare weg of een private weg toebehorend aan een ander, loopt, kan geen aanspraak maken op de toepassing van artikel 644 B.W.[220]

De oevereigenaars van een onbevaarbare waterloop verliezen hun genotsrecht als het water door de kracht van de natuur zijn oorspronkelijke bedding heeft verlaten en een nieuwe bedding heeft gevormd. Ze kunnen geen aanspraak maken op de verlaten bedding. De eigenaars van de overstroomde gronden, die de nieuwe bedding van de waterloop vormen, krijgen als

---

[216] Voor de bespreking van de draagwijdte van artikel 538 van het Burgerlijk Wetboek wordt verwezen naar punt 2.3.1.1.4.
[217] R. DERINE, F. VAN NESTE en H. VANDENBERGHE, *o.c.*, 734.
[218] Luik, 20 december 1905, *Pas.* 1906, II, 79.
[219] Rb. Luik, 15 juli 1903, *B.J.* 1905, 235.
[220] Brussel, 24 december 1900, *Pas.* 1901, II, 307; Vred. Nijvel, 9 februari 1956, *Rec. Jur. Trib. Arr. Nivelles*, 1956, 146; F. LAURENT, *o.c.*, VII, nr. 272; contra: J.M. PARDESSUS, *o.c.*, nr. 105.

vergoeding een deel van de verlaten bedding, naar evenredigheid van de hoeveelheid grond die ze verloren hebben. Daarnaast kunnen ze als de nieuwe oevereigenaars aanspraak maken op de toepassing van artikel 644 B.W.[221]

De hoedanigheid van oevereigenaar hangt daarentegen niet af van de omvang van zijn eigendom: een klein stukje grond is voldoende om de toepassing van artikel 644 B.W. mogelijk te maken.[222]

4.3.1.1.3. Inhoud van het recht van de oevereigenaars

Artikel 644 B.W. maakt een onderscheid naargelang de onbevaarbare waterloop de grens vormt van het eigendom van de oevereigenaar of, in het andere geval, er dwars doorheen loopt. In het eerste geval spreekt men van de eigenaar van één oever van een onbevaarbare waterloop, in het tweede geval van de eigenaar van beide oevers.

4.3.1.1.3.1. Het recht van de eigenaar van één oever[223]

Artikel 644, eerste lid B.W. bepaalt: "Hij wiens eigendom paalt aan een lopend water [...], mag zich, waar het voorbijloopt, daarvan bedienen tot bevloeiing van zijn eigendommen."

'Waar het voorbijloopt'

De oevereigenaar wiens grond aan een onbevaarbare waterloop grenst, mag geen wijzigingen aanbrengen aan de natuurlijke loop van het water, hij mag het water enkel gebruiken op de *plaats waar het voorbijloopt*. We zullen verderop zien dat de oevereigenaar wiens grond door een onbevaarbare waterloop doorkruist wordt, wel wijzigingen mag aanbrengen aan de natuurlijk loop van het water.

Indien het wegens de helling van het terrein of een andere natuurlijke hindernis voor de oevereigenaar niet mogelijk is om op zijn grond water aan de waterloop te onttrekken, kan de oevereigenaar dit op een hoger of lager gelegen oever doen, mits hij hierover een overeenkomst gesloten heeft met de eigenaar van die oever.[224]

'Bevloeiing'

De rechtspraak en de rechtsleer aanvaarden vrijwel unaniem dat dit begrip slechts exemplatief is en niet enkel wijst op het gebruik voor land- en tuinbouw. 'Bevloeiing' moet dus extensief geïnterpreteerd worden.[225]

Alle gebruiken van het water die aan de natuurlijke bestemming beantwoorden, zijn toegelaten volgens artikel 644 B.W.:

- Gebruik voor het huishouden
- Gebruik voor land- en tuinbouwbehoeften
- Gebruik voor industriële doeleinden
- Gebruik voor persoonlijk genoegen.

---

[221] D. DALLOZ en A. DALLOZ, *o.c.*, v° Servitude, nr. 209. Zie ook artikel 563 van het Burgerlijk Wetboek.
[222] F. LAURENT, *o.c.*, VII, nr. 274.
[223] R. DERINE, F. VAN NESTE en H. VANDENBERGHE, *o.c.*, 739-742; H. DE PAGE en R. DEKKERS, *o.c.*, nr. 1009-1010.
[224] F. LAURENT, *o.c.*, VII, nr. 276.
[225] F. LAURENT, *o.c.*, VII, nr. 283; G. MARCOTTY, "Des droits de riveraineté sur les cours d'eau non navigables ni flottables", *B.J.* 1913, col. 1305, nr. 8. Het feit dat de rechter in artikel 645 B.W. de opdracht krijgt de belangen van de landbouw in overeenstemming te brengen met de eerbiediging van het eigendomsrecht, toont aan dat de wetgever niet enkel bekommerd was om de belangen van de landbouw.

De wet verbiedt enkel het misbruik van dergelijke toepassingsmogelijkheden van het water.

De oevereigenaar heeft echter niet het recht om het water van de waterloop naar believen te gebruiken, zonder rekening te houden met de oevereigenaars stroomafwaarts van zijn grond. We zullen verderop zien dat het recht van de oevereigenaar beperkt wordt door het gelijke recht van de andere oevereigenaars.

'Zijn eigendommen'

Het lijdt geen twijfel dat de oevereigenaar het water niet alleen mag gebruiken voor de bevloeiing van de grond die aan de waterloop grenst, maar ook voor de bevloeiing van de gronden die vlak ernaast liggen en ook tot zijn eigendom behoren.[226]

Er bestaat meer onduidelijkheid over de erven van de oevereigenaar die niet in de onmiddellijke omgeving van de waterloop gelegen zijn. DE PAGE, DEMOLOMBE en LAURENT zijn van mening dat de oevereigenaar het water van de onbevaarbare waterloop niet mag gebruiken op deze gronden. De overige rechtsgeleerden aanvaarden deze mogelijkheid wel, onder bepaalde voorwaarden.[227]

4.3.1.1.3.2. Het recht van de eigenaar van beide oevers[228]

Artikel 644, tweede lid B.W. bepaalt: "Hij wiens erf door dat water doorsneden wordt, mag daarvan zelfs gebruik maken in de tussenruimte die het water er doorloopt, echter onder de verplichting om het op de plaats waar het zijn erf verlaat, zijn gewone loop terug te geven."

De eigenaar van beide oevers mag, net zoals de eigenaar van één oever, het water van een onbevaarbare waterloop aanwenden voor alle gebruiken die aan de natuurlijke bestemming ervan beantwoorden.

'In de tussenruimte die het water er doorloopt'

De eigenaar wiens grond door een onbevaarbare waterloop doorkruist wordt, heeft een uitgebreider recht dan de oevereigenaar wiens grond louter aan de waterloop grenst. Hij mag namelijk wijzigingen aanbrengen aan de oorspronkelijke loop van het stromend water, het omleiden, bepaalde bochten uitschakelen of er nieuwe maken, met de rivier een vijver aanleggen, zolang het water zich volledig op zijn terrein bevindt.[229]

Die verschillende regeling is gemakkelijk te begrijpen. Iemand die eigenaar is van beide oevers, hoeft geen rekening te houden met het gelijkwaardige recht van de eigenaar van de tegenoverliggende oever.

'Onder de verplichting om het op de plaats waar het zijn erf verlaat, zijn gewone loop terug te geven'

De eigenaar van beide oevers moet het water zijn gewone loop teruggeven op de plaats waar het zijn grond verlaat, dat wil zeggen op de plaats waar hij geen eigenaar meer is van beide oevers. Hij heeft evenmin als de eigenaar van één oever het recht om het water naar believen

[226] D. DALLOZ en A. DALLOZ, *o.c.*, v° Servitude, nr. 210.
[227] F. LAURENT, *o.c.*, VII, nr. 280; C. DEMOLOMBE, *o.c.*, nr. 150.
[228] R. DERINE, F. VAN NESTE en H. VANDENBERGHE, *o.c.*, 742-744.
[229] Brussel, 7 maart 1832, *Pas.* 1832, II, 66. Voor al deze werkzaamheden moet de oevereigenaar wel een machtiging aanvragen bij de bevoegde overheidsinstantie.

te gebruiken, zonder rekening te houden met de oevereigenaars stroomafwaarts van zijn grond.

Indien het wegens de helling van het terrein of een andere natuurlijke hindernis niet mogelijk is de rivier haar gewone loop terug te geven bij het verlaten van het terrein dat zij doorloopt, volstaat het dat de eigenaar het water naar de dichtst bij gelegen plaats voert waar de teruggave mogelijk is.

4.3.1.1.3.3. Oprichten van kunstwerken op een onbevaarbare waterloop

De oevereigenaar van een onbevaarbare waterloop, die ingevolge artikel 644 B.W. een genotsrecht heeft op het water van die waterloop, mag tevens werken uitvoeren om dat genot daadwerkelijk te kunnen uitoefenen. Zo mag hij greppels, geulen of afwateringskanalen aanleggen om het water op zijn grond te leiden. Hij mag zelfs een stuwdam opwerpen om het waterpeil te doen stijgen en daartoe steunen op de tegenoverliggende oever.[230] Verder mag de oevereigenaar watermolens en fabrieken oprichten die in werking gesteld worden door het opstuwende effect van het water.

Een vergunning van de bevoegde overheid is echter vereist voor alle vaste of tijdelijke werken die de toestand van het water kunnen beïnvloeden. Uitgravingen, rioleringen, sluizen, stuw- en keerdammen oefenen een invloed uit op de normale loop van het water en vereisen dus een dergelijke vergunning.

Ook voor het oprichten van watermolens en fabrieken is een vergunning vereist. Het Hof van Cassatie heeft in 1883 gezegd dat de verplichting een machtiging aan te vragen voor de oprichting van een watermolen op een onbevaarbare waterloop, moet beschouwd worden als een loutere politiemaatregel.[231]

Als de oevereigenaar voor de uitoefening van zijn genotsrecht geen vaste of tijdelijke kunstwerken installeert op de oever, is geen vergunning van de bestendige deputatie vereist. Zolang de oevereigenaar geen schade aanricht aan de stroomafwaarts gelegen gronden, mag hij ongestoord water onttrekken aan de waterloop.[232]

4.3.1.1.4. Aard van het recht van de oevereigenaars[233]

4.3.1.1.4.1. Het is een volwaardig recht

Artikel 644 B.W. omvat een volwaardig recht, geen louter vermogen dat precair zou zijn.

4.3.1.1.4.2. Het is een zakelijk recht

Het recht van de oevereigenaars, neergelegd in artikel 644 B.W., is een onroerend zakelijk recht, dat niet door onbruik tenietgaat.[234] Het kan door verkrijgende verjaring worden verkre-

[230] Voorwaarden zijn dan wel dat hij daarvoor gemachtigd wordt door de rechter en dat hij de eigenaar van de tegenoverliggende oever een billijke en voorafgaandelijke schadevergoeding betaalt. Zie verderop: erfdienstbaarheid van steun.
[231] Cass. 22 juni 1883, *Pas.* 1883, I, 286.
[232] F. VANDEN ABEELE, *o.c.*, 71 p.
[233] R. DERINE, F. VAN NESTE en H. VANDENBERGHE, *o.c.*, 728, 746-748; H. DE PAGE en R. DEKKERS, *o.c.*, nr. 1012.
[234] Cass. 15 februari 1836, *Pas.* 1836, I, 189; D. DALLOZ en A. DALLOZ, *o.c.*, v° Servitudes, nr. 217; R. DERINE, F. VAN NESTE en H. VANDENBERGHE, *o.c.*, 178-179.

gen en wordt beschermd door de bezitsvorderingen. Het kan tevens onafhankelijk van het goed worden overgedragen of zelfs in huur worden gegeven.

We hebben hierboven aangetoond dat een onbevaarbare waterloop hetzij deel uitmaakt van het privaat domein van het Vlaams Gewest, de provincie of de gemeente, naargelang het om een waterloop van de eerste, tweede of derde categorie gaat, hetzij het eigendom is van een particulier, die al dan niet oevereigenaar is.

Artikel 644 B.W. heeft voornamelijk belang voor de onbevaarbare waterlopen die niet het eigendom zijn van de oevereigenaar. In dat geval wordt het eigendomsrecht op de onbevaarbare waterloop beperkt ten behoeve van de aangrenzende erven. In het andere geval houdt het eigendomsrecht van de oevereigenaar van een onbevaarbare waterloop vanzelfsprekend het recht in gebruik te maken van het water van die waterloop.

4.3.1.1.4.3. Het is een natuurlijke erfdienstbaarheid

DERINE, VAN NESTE en VANDENBERGHE voeren aan dat het recht van de oevereigenaars van een onbevaarbare waterloop een gebruiksrecht op het water van die waterloop inhoudt. Daaruit besluiten ze dat het recht geen erfdienstbaarheid in de zin van artikel 637 B.W. is.

LIMPENS[235] kiest ervoor de rangschikking van het genotsrecht bij de natuurlijke erfdienstbaarheden die voortvloeien uit de ligging van de plaatsen te behouden. Het recht op het water van een onbevaarbare waterloop kan volgens hem onmogelijk een recht van gebruik zijn, vermits het recht niet bestaat om te voldoen aan de noodwendigheden van een persoon, maar enkel ten behoeve van een erf, waaraan zij verbonden zijn. Een tweede argument tegen de kwalificatie als gebruiksrecht ligt omvat in artikel 631 B.W. Dat artikel bepaalt dat een recht van gebruik niet aan anderen kan worden afgestaan of verhuurd. Het genotsrecht op het water kan wel overgedragen worden.

De stelling van LIMPENS lijkt het best toepasbaar op het door ons ingenomen standpunt wat betreft het statuut van de onbevaarbare waterlopen.

4.3.1.1.5. Beperkingen van het genotsrecht van de oevereigenaars[236]

Het genotsrecht van de oevereigenaars van een onbevaarbare waterloop is niet absoluut. Het is onderhevig aan een aantal beperkingen.

4.3.1.1.5.1. Het gelijke recht van de andere oevereigenaars[237]

Het genotsrecht van de oevereigenaar wordt beperkt door het gelijke recht van de andere oevereigenaars. Noch de eigenaar van één oever, noch die van beide oevers mag al het water opnemen ten nadele van de lager gelegen oevereigenaars.

Bij de discussie naar aanleiding van het opstellen van artikel 644 B.W. werd oorspronkelijk de volgende tekst gesuggereerd: "Hij wiens erf door dat water doorsneden wordt, mag daarvan zelfs *naar believen* gebruik maken in de tussenruimte die het water er doorloopt, […]." CAMBACERES hield in de Raad van State bij de bespreking van het ontwerp van Burgerlijk Wetboek een pleidooi voor het weglaten van de woorden 'naar believen', omdat hij niet wilde

[235] A. LIMPENS, *o.c.*, nr. 102.
[236] R. DERINE, F. VAN NESTE en H. VANDENBERGHE, *o.c.*, 744-746.
[237] F. LAURENT, *o.c.*, VII, nr. 335-353.

dat het genotsrecht van de hoger gelegen oevereigenaar het genotsrecht van de lager gelegen oevereigenaar onmogelijk zou maken. Als een gevolg van zijn pleidooi werden de bewoordingen dan ook geschrapt uit de definitieve tekst van het artikel.

Hieruit blijkt dat de wetgever aan de oevereigenaar van een hoger gelegen erf geen uitgebreider recht heeft willen toekennen dan aan de oevereigenaar van een lager gelegen erf. Alle oevereigenaars hebben dus hetzelfde recht om te genieten van het water van een onbevaarbare waterloop.

Wanneer het beschikbare water onvoldoende is om in de behoeften van alle oevereigenaars te voorzien, moet de rechter soeverein bepalen welke hoeveelheid aan ieder toekomt.[238]

De wetgever heeft voor dergelijke situaties in **artikel 645 B.W.** de rechter[239] een bijzondere taak opgelegd: hij moet regelend en verzoenend optreden om alle, soms tegenstrijdige rechten en belangen, in de mate van het mogelijke, overeen te brengen.

Artikel 645 B.W. bepaalt dat 'wanneer er een geschil ontstaat tussen de eigenaars voor wie [het water van een onbevaarbare waterloop] nut [kan] opleveren, de rechtbank, bij haar uitspraak, het belang van de landbouw [moet] overeenbrengen met de eerbiediging van het eigendomsrecht.'

Volgens de wet moet de rechtbank, bij haar uitspraak, rekening houden met *het belang van de landbouw*. Deze bewoordingen zijn, net zoals in artikel 644 B.W., exemplatief bedoeld. De rechter moet dus ook rekening houden met industriële belangen en alle andere mogelijke belangen.[240]

Op grond van dit artikel kan de vrederechter een programma opstellen waarbij hij onder meer het watervolume kan bepalen dat elke oevereigenaar mag gebruiken, de dagen, uren, seizoenen waarop de oevereigenaars mogen irrigeren, de perioden, dagen, uren waarop ze hun sluizen mogen openen of moeten sluiten.[241]

Die discretionaire bevoegdheid van de vrederechter ontsnapt aan de controle van het Hof van Cassatie.[242]

Artikel 645 B.W. bepaalt verder nog dat 'in alle gevallen de bijzondere en plaatselijke verordeningen betreffende de loop en het gebruik van de waters in acht moeten worden genomen'.

De vrijheid van de rechter bij het regelen van het genot van het water wordt dus beperkt door de rechten die ontstaan zijn uit een overeenkomst[243], uit verjaring[244] of uit de bestemming

---

[238] Zie verder, bij de bespreking van artikel 645 van het Burgerlijk Wetboek.
[239] Het Gerechtelijk Wetboek kent in zijn artikel 591, 6° deze bevoegdheid toe aan de vrederechter.
[240] Brussel, 19 april 1821, *Pas.* 1821, II, 361.
[241] F. LAURENT, *o.c.*, VII, nr. 346.
[242] H. DE PAGE en R. DEKKERS, *o.c.*, nr. 1014; R. DERINE, F. VAN NESTE en H. VANDENBERGHE, *o.c.*, 752.
[243] De oevereigenaars kunnen onder elkaar het gebruik van het water naar believen regelen. Zo kan een oevereigenaar zijn volledige gebruiksrecht afstaan aan een andere oevereigenaar. Daarnaast kan een oevereigenaar zijn gebruiksrecht beperken: een lager gelegen oevereigenaar kan afzien van het recht om van een hoger gelegen oevereigenaar te eisen dat hij het water op de plaats waar het diens erf verlaat, zijn gewone loop teruggeeft.
[244] Het gebruiksrecht van de oevereigenaars gaat niet teniet door onbruik. Verkrijgende verjaring kan wel een invloed hebben op het gebruiksrecht van de oevereigenaars. Opdat verkrijgende verjaring zou plaatsvinden, is het nodig dat er een onverenigbaarheid bestaat in het gebruiksrecht, zodat die wordt omgezet in een erfdienstbaarheid. Die onverenigbaarheid moet de andere oevereigenaars in de onmogelijkheid stellen om hun recht ten volle uit te oefenen.

door de huisvader. Ook de bestaande administratieve reglementen moeten gerespecteerd worden.

Het woord 'verordening' omvat tevens de regelingen die reeds bestonden vóór de inwerkingtreding van het Burgerlijk Wetboek. Definitief verworven stuwrechten, onder het Ancien Régime verleend door een plaatselijke heer, moeten gerespecteerd worden. Ze kunnen niet in conflict komen met het recht van de oevereigenaars.

Een inbreuk op het genotsrecht van een oevereigenaar door een andere oevereigenaar geeft aanleiding tot schadeloosstelling in de volgende gevallen:

- Er is een schade die het gevolg is van een fout, veroorzaakt door een andere oevereigenaar. (artikel 1382 B.W.).
- Er is een schade, zonder dat er sprake is van een fout in hoofde van de andere oevereigenaar. De theorie van de hinder uit nabuurschap kan toegepast worden (artikel 544 B.W.).
- De andere oevereigenaar geeft geen gevolg aan het vonnis van een rechtbank die soeverein beslist heeft over het gebruik van het water.

4.3.1.1.5.2. Politietoezicht door de bevoegde overheid[245]

Het politietoezicht op de onbevaarbare waterlopen behoort toe aan het Vlaams Gewest voor de waterlopen van de eerste categorie en aan de bestendige deputatie voor de waterlopen van de tweede en de derde categorie. Zij mogen maatregelen nemen om de vrije loop van het water te verzekeren, om te verhinderen dat het water schade veroorzaakt en om het genotsrecht op het water of de verdeling ervan op een zo goed mogelijke manier te verzekeren.

De bevoegde overheid kan de uitoefening van het genotsrecht op het water regelen, doch enkel in het algemeen belang. Er kan in zo'n geval geen sprake zijn van een recht op schadevergoeding in hoofde van de oevereigenaars.[246] Wanneer de overheid echter buiten haar algemene taak van toezicht op de onbevaarbare waterlopen handelt, kan een oevereigenaar op wiens recht een inbreuk gemaakt wordt, wel aanspraak maken op schadevergoeding. Zo heeft de oevereigenaar van een onbevaarbare waterloop recht op een vergoeding als de uitoefening van zijn genotsrecht bemoeilijkt wordt doordat de overheid een deel van het water gebruikt voor de noodwendigheden van zijn fabrieken.[247]

De overheid kan bij wijze van algemeen reglement of individuele beslissing het gebruik van het water regelen.

De overheid kan een <u>administratief reglement</u> uitvaardigen om het algemeen regime van een onbevaarbare waterloop te regelen. Ze moet bij het opstellen van dat reglement proberen te verschillende belangen te verzoenen: de eigendoms- of genotsrechten van de oevereigenaars, de land- en tuinbouw, de industrie, de handel, de veiligheid en de volksgezondheid.

Een dergelijk reglement komt in de plaats van vroegere titels en bezitsvormen die het genotsrecht op het water regelden. De rechten die verworven zijn door een titel of door verjaring, behouden echter de gevolgen die verenigbaar zijn met de beschikkingen van dat reglement.

---

[245] C. AUBRY en C. RAU, *o.c.*, nr. 246; E. PICARD, N. D'HOFFSCHMIDT, J. DE LE COURT en A. BEECKMAN, *o.c.*, v° Eaux courantes (non navigables ni flottables), nr. 387-532.
[246] Cass. 6 juni 1834, *Pas.* 1834, I, 262; Cass. 8 januari 1842, *Pas.* 1842, I, 108-111; Cass. 9 juli 1846, *Pas.* 1846, I, 390-393; Cass. 9 januari 1854, *Pas.* 1854, I, 45-51; Cass. 10 juli 1855, *Pas.* 1855, I, 315-326.
[247] Cass. 22 juni 1883, *Pas.* 1883, I, 286.

De overheid kan tevens een individuele beslissing nemen om het regime van een bepaald deel van een onbevaarbare waterloop te bepalen. Zo mag ze de hoogte vastleggen waarboven niet gestuwd mag worden, ze mag vergunningen toekennen voor het oprichten van kunstwerken die het water op een niet-natuurlijke manier opstuwen en de afbraak of de wijziging vorderen van kunstwerken die een hindernis vormen voor de vrije loop van het water.[248]

De overheid verleent bij het toekennen van dergelijke vergunningen geen nieuwe rechten aan de verkrijger, ze regelt in het kader van haar politiebevoegdheid enkel een vooraf bestaand recht. De overheid mag enkel weigeren een dergelijke vergunning te verlenen indien zij daartoe ernstige en voldoende gronden heeft. Dit is het geval wanneer het landbouwbelang of industrieel belang van de oevereigenaar niet opweegt tegen de schade aan de waterloop of aan hoger of lager gelegen erven, veroorzaakt door de uitvoering van de werken.[249]

4.3.1.1.5.2.1. Vaststellen van de maximale stuwhoogte

De overheid is bevoegd om voor alle kunstwerken die het water op een niet-natuurlijke manier opstuwen, de hoogte van het pegelpeil te bepalen.[250] De eigenaars en gebruikers van de kunstwerken moeten erop toezien dat het water in geen enkel geval opgestuwd wordt tot boven het pegelpeil.[251] In geval van dringende noodzaak moeten ze de bevelen opvolgen van het college van burgemeester en schepenen of van een daarvoor aangestelde ambtenaar.[252]

De overheid heeft tevens het recht om de hoogte van dit pegelpeil op een later tijdstip te doen wijzigen, zelfs al heeft het water die hoogte op geen enkel ogenblik overschreden.[253] De eigenaars of gebruikers van de kunstwerken moeten de peilpegels op eigen kosten verplaatsen of de stand ervan wijzigen.[254]

De eigenaar of gebruiker van een kunstwerk op een onbevaarbare waterloop, waarvan het pegelpeil wordt verlaagd, heeft in principe geen recht op schadevergoeding.[255]

Artikel 48 van de Wet van 16 september 1807[256] vormt ook hier een uitzondering op dat principe. De eigenaar of gebruiker van een kunstwerk op een onbevaarbare waterloop heeft onder bepaalde voorwaarden een recht op schadevergoeding als zijn stuwrecht verminderd wordt ten gevolge van openbare werken. Het artikel is immers zowel van toepassing op de bevaarbare waterlopen als op de onbevaarbare waterlopen.

Voor het bekomen van een schadevergoeding op grond van artikel 48 van de Wet van 1807 wordt dan ook verwezen naar wat uiteengezet werd in het onderdeel van de oeverrechten op de bevaarbare waterlopen.

---

[248] Rb. Antwerpen, 14 november en 11 december 1897, *J.T.* 1898, 352 en 528.
[249] Voor werken die niet steunen op het in artikel 644 van het Burgerlijk Wetboek ingestelde recht, kan de toelating geweigerd worden van zodra daaruit enige schade voor derden kan voortvloeien.
[250] Cass. 5 november 1855, *Pas.* 1855, I, 438-447.
[251] Het verbod om in onbevaarbare waterlopen te stuwen tot boven het pegelpeil heeft zijn grondslag in artikel 16 van het decreet van 28 september – 6 oktober 1791. Zie ook Cass. 9 januari 1854, *Pas.* 1845, I, 46-51.
[252] Artikel 2 van het K.B. van 5 augustus 1970 houdende algemeen politiereglement van de onbevaarbare waterlopen, *B.S.* 5 november 1970.
[253] Luik, 5 januari 1861, *Pas.* 1861, I, 229.
[254] Artikel 3 van het K.B. van 5 augustus 1970, *B.S.* 5 november 1970.
[255] Cass. 10 juli 1855, *Pas.* 1855, I, 315; Cass. 21 oktober 1856, *Pas.* 1857, I, 26.
[256] Wet van 16 september 1807 betreffende het droogleggen van moerassen, *Bull. Off.*, 162, nr. 2.797; *Pasin.* 1807, 177-178.

De burgerrechtelijke en de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de eigenaar of de gebruiker van een kunstwerk op een onbevaarbare waterloop in het geval van schade aan andermans wegen of eigendommen, al dan niet veroorzaakt door het opstuwen boven het pegelpeil, wordt op dezelfde manier geregeld als bij de bevaarbare waterlopen. Voor een bespreking van de aansprakelijkheidsregeling wordt daarom verwezen naar paragraaf 4.2.1.2 van dit hoofdstuk.

4.3.1.1.5.2.2. Buitengewone werken van wijziging en verbetering

De waterbeheerder mag de oevereigenaars machtigingen toekennen voor het oprichten van kunstwerken op onbevaarbare waterlopen die het water op een niet-natuurlijke manier opstuwen en voor wijzigingen aan de bedding of het tracé van onbevaarbare waterlopen. Die werken vallen onder de buitengewone werken van wijziging en verbetering, bepaald in de artikel 10-15 van de Wet van 28 december 1967.[257]

Zo is er een machtiging nodig voor het bouwen van wachtbekkens, sluizen, stuwen en vistrappen, oeververstekingen,… Een machtiging is tevens vereist om de bedding van een onbevaarbare waterloop te verhogen[258] en om de waterloop te overwelven[259].

Een machtiging van de waterbeheerder is niet vereist voor vaste of tijdelijke werken die de toestand van het water niet beïnvloeden.

Het plaatsen van staken om inzakkingen van de oever te beletten[260], het plaatsen van een trapje of dorpel om het scheppen van water te vergemakkelijken, zijn voorbeelden van dergelijke niet-vergunningsplichtige werken. Het college van burgemeester en schepenen is in zo'n geval belast met het verlenen van vergunningen.[261]

Kunstwerken die opgericht zijn zonder machtiging, hebben geen wettelijk bestaansrecht. De waterbeheerder kan te allen tijde de afbraak ervan vorderen. Hij kan eveneens de kunstwerken laten verwijderen die een hindernis vormen voor de vrije loop van het water.

De rechtbank is niet bevoegd om de afbraak te vorderen van werken die gemachtigd zijn door de waterbeheerder, noch om voorwaarden toe te kennen aan het verlenen van een machtiging door de waterbeheerder.

Wanneer gemachtigde werken een inbreuk vormen op de rechten van de andere oevereigenaars, kan de rechtbank wel een schadevergoeding toekennen aan die oevereigenaars, te betalen door de initiatiefnemer van de werken. De waterbeheerder kan echter niet aansprakelijk gesteld worden voor de schade die is ontstaan door werken waarvoor ze een machtiging verleend heeft.[262]

4.3.1.1.5.3. Verbod het water te verontreinigen[263]

Het genotsrecht van de oevereigenaar gaat niet zover dat het hem in staat stelt het water zodanig te vervuilen dat het niet meer kan gebruikt worden voor huishoudelijke behoeften.

Dat wil niet zeggen dat de oevereigenaar na gebruik het water in zijn oorspronkelijke vorm zijn gewone loop moet teruggeven. Een dergelijke interpretatie zou het industrieel en zelfs het

---

[257] Wet betreffende de onbevaarbare waterlopen, *B.S.* 15 februari 1968.
[258] Brussel, 16 juni 1896, *Pas.* 1897, II, 29.
[259] Brussel, 24 november 1903, *B.J.* 1904, 823.
[260] Cass. 12 juli 1895, *Pas.* 1895, I, 263; Cass. 16 februari 1911, *Pas.* 1911, I, 86; Cass. 28 maart 1927, *Pas.* 1927, I, 187.
[261] Artikel 2 van het Koninklijk Besluit van 28 augustus 1820.
[262] Brussel, 8 juni 1858, *B.J.* 1860, 1315.
[263] F. LAURENT, *o.c.*, VII, nr. 297.

huishoudelijk gebruik van water onmogelijk maken. De verontreiniging van het water moet zo veel mogelijk beperkt worden.

Het Franse Hof van Cassatie heeft in dat opzicht bepaald dat het genotsrecht van de oevereigenaar het verbod inhoudt het water onbruikbaar te maken voor de behoeften van land- en tuinbouw en voor huishoudelijk gebruik.[264]

De wet van 26 maart 1971[265] houdt een algemeen verbod in de oppervlaktewateren te verontreinigen. Voor een bespreking van dit verbod wordt verwezen naar paragraaf 4.2.2.4.

4.3.1.2. Het visrecht in de onbevaarbare waterlopen[266]

Het visrecht in de onbevaarbare waterlopen behoort vandaag toe aan de oevereigenaars, ieder van zijn kant en tot in het midden van de waterloop. De uitoefening ervan wordt geregeld door de Wet van 1 juli 1954[267] op de riviervisserij, zoals gewijzigd.

De oevereigenaars moeten in principe in het bezit zijn van een visvergunning. De overheid verleent die vergunningen tegen betaling. In voorkomend geval kan een oevereigenaar vrijgesteld worden van het aanvragen van zo'n visvergunning.

De oevereigenaars mogen hun visrecht overdragen aan derden, hetzij kosteloos hetzij tegen vergoeding.[268] Een niet-oevereigenaar die zonder toelating van diegene aan wie het visrecht behoort, vist op een onbevaarbare waterloop, kan worden veroordeeld tot een geldboete en tot verbeurdverklaring van zijn vistuig.[269]

---

[264] Fr. Cass. 16 januari 1866, in D. DALLOZ, *Table alphabétique des vingt-deux années du Recueil périodique de jurisprudence, de législation et de doctrin*e, Parijs, Bureau de la jurisprudence générale, 1866, I, 206.
[265] Wet op de bescherming van de oppervlaktewateren tegen verontreiniging, *B.S.* 1 mei 1971.
[266] F. VANDEN ABEELE, *o.c.*, nr. 19.
[267] *B.S.* 29 juli 1954.
[268] Zie M. HANOTIAU, *Le droit de pêche des propriétaires riverains dans les cours non navigables ni flottables*, noot bij Rb. Dinant, 5 maart 1964, *R.C.J.B.* 1965, 156-167.
[269] Artikel 23 van de Wet van 1 juli 1954.

4.3.2. Beperkingen van het eigendomsrecht van de oevereigenaars

4.3.2.1. In het kader van de onderhouds-, herstellings- en ruimingswerken aan een onbevaarbare waterloop[270]

De oevereigenaars zijn verplicht doorgang te verlenen aan de personeelsleden van de bevoegde overheidsinstantie die belast zijn met de uitvoering van onderhouds-, herstellings- en ruimingswerken aan een onbevaarbare waterloop.

Ze moeten dulden dat uit de bedding van de waterloop opgehaalde voorwerpen en voor de uitvoering van de werken benodigde materialen, gereedschappen en werktuigen tijdelijk op hun gronden of eigendommen geplaatst worden.

De producten die voortkomen uit de ruimingswerken, worden gelijkmatig verdeeld over de beide oevers. Ze mogen binnen een strook van vijf meter vanaf het einde van de oeverzone op de gronden van de oevereigenaars geplaatst worden. Indien ze verontreinigd of schadelijk zijn, moeten ze zo snel mogelijk verwijderd worden op kosten van de bevoegde overheidsinstantie.

De oevereigenaars hebben enkel recht op schadevergoeding indien ze schade lijden naar aanleiding van de uitvoering van de werken.

Artikel 12 van het K.B. van 5 augustus 1970[271] bestraft de niet-nakoming van dergelijke verplichtingen met een gevangenisstraf van 1-7 dagen en/of een geldboete van 1-25 euro.

4.3.2.2. In het kader van het algemeen politiereglement van de onbevaarbare waterlopen

Artikel 10 van het K.B. van 5 augustus 1970 verbiedt de oevereigenaars van een onbevaarbare waterloop:

- de oevers of dijken van een waterloop te beschadigen of te verzwakken.
- de waterloop te versperren of er voorwerpen of stoffen in te plaatsen die de wateraf-voer hinderen.
- binnen een afstand van 0,50 m vanaf de bovenste boord van de waterloop grond te ploegen, te eggen, te spitten of op een andere wijze los te maken.
- de peilpegels te verwijderen, onkenbaar te maken of iets aan de stand of plaats ervan te veranderen.
- de toestanden die door de voornoemde handelingen worden geschapen, in stand te houden.

Artikel 12 van datzelfde K.B. bestraft de niet-nakoming van dergelijke verplichtingen met een gevangenisstraf van 1-7 dagen en/of een geldboete van 1-25 euro.

4.3.2.3. In het kader van het bouwen en planten langs een onbevaarbare waterloop

De provincieraad is bevoegd gebleven voor het bepalen van regels in verband met het oprichten van gebouwen en beplantingen langs onbevaarbare waterlopen. De provinciale verordeningen met betrekking tot de onbevaarbare waterlopen moeten hieromtrent dan ook een regeling bevatten.

---

[270] Artikel 17 van de Wet van 28 december 1967 op de onbevaarbare waterlopen, *B.S.* 15 februari 1968.
[271] K.B. houdende algemeen politiereglement van de onbevaarbare waterlopen, *B.S.* 5 november 1970.

Opvallend is dat de provinciale verordeningen die betrekking hebben op het bouwen en planten langs een onbevaarbare waterloop, een duidelijk verschillende regeling bevatten.

Een machtiging van het college van burgemeester en schepenen is vereist om te bouwen en te planten:

- Antwerpen: op een afstand van 12 meter van de rand van de waterloop.
- Vlaams-Brabant: op een afstand van 4 meter van de rand van de waterloop.
- Limburg: op een afstand van 6 meter van de rand van de waterloop.
- Oost-Vlaanderen: op een afstand van 3 meter van de rand van de waterloop.
- West-Vlaanderen: op een afstand van 5 meter van de rand van de waterloop.

Deze regeling heeft voornamelijk belang voor het aanbrengen van beplantingen langs onbevaarbare waterlopen, hetgeen stedenbouwkundig niet vergunningsplichtig is. Voor het bouwen langs onbevaarbare waterlopen is wel een stedenbouwkundige vergunning vereist.

4.3.3. Rechtstoestand van de eigenaar van een watermolen op een onbevaarbare waterloop

De hierboven aangegeven bevindingen worden kort toegepast op de rechtstoestand van de eigenaar van een watermolen op een onbevaarbare waterloop, in zijn hoedanigheid van oevereigenaar van die waterloop.

4.3.3.1. Watermolens die beschikken over het oude stuwrecht

In de middeleeuwen kenden de plaatselijke heren ‘vergunningen’ toe om op onbevaarbare waterlopen watermolens op te richten. Het recht tot oprichting van een watermolen verleende de begunstigde eveneens een recht om het water zover op te stuwen als voor de werking van de watermolen nodig was. Het stuwrecht was in die periode een noodzakelijk accessorium van het molenrecht. De rechtspraak en de rechtsleer zijn het erover eens dat deze ‘vergunningen’ een onherroepelijk gebruiksrecht op het water van een onbevaarbare waterloop verleenden.

De ‘vergunningen’ die de plaatselijke heren in het oude recht aan particulieren verleend hebben, blijven ook na de Franse revolutie hun rechtskracht behouden. De wetten en decreten die de feodaliteit hebben afgeschaft, raken niet aan de definitief verworven rechten op onbevaarbare waterlopen. Een stuwrecht is definitief verworven indien de titularis ervan het recht verkregen heeft op grond van een titel of op grond van verkrijgende verjaring van dertig jaar.

Vermits het recht van de Franse revolutie in onze gewesten pas van kracht werd bij de annexatie van de Oostenrijkse Nederlanden door Frankrijk op 1 oktober 1795, moet men ervan uitgaan dat bestaande watermolens die opgericht werden ***vóór 2 oktober 1765***, nog steeds in het bezit zijn van het oude stuwrecht. Watermolens die opgericht werden in de dertigjarige periode die de annexatie bij Frankrijk voorafgaat, moeten het bestaan van hun stuwrecht aantonen door een titel voor te leggen.

Het recht van de moleneigenaar wordt niet beperkt door het genotsrecht van de andere oevereigenaars van de waterloop. De vrederechter, die in het kader van artikel 645 van het Burgerlijk Wetboek het genot van water moet regelen, moet de definitief verworven rechten op onbevaarbare waterlopen respecteren. Ze kunnen niet in conflict komen met het genotsrecht dat artikel 644 van het Burgerlijk Wetboek aan de oevereigenaars verleent.

Alle watermolens moeten voorzien zijn van een peilpegel. De moleneigenaar die schade veroorzaakt doordat hij opstuwt tot boven het pegelpeil, kan strafrechtelijk en burgerrechtelijk aangesproken worden. De moleneigenaar wiens stuwrecht verminderd of afgeschaft wordt doordat de overheid in het kader van haar politietoezicht het pegelpeil verlaagt, heeft recht op schadevergoeding. De administratieve reglementen moeten het onherroepelijk genotsrecht op het water immers respecteren.

De Wet van 16 september 1807 verleent de moleneigenaar een recht op schadevergoeding als zijn watermolen afgebroken, verplaatst of gewijzigd wordt of zijn stuwrecht verminderd wordt voor de drooglegging van een moeras, voor de aanleg van een nieuwe scheepvaartweg of voor de aanleg van een brug.

4.3.3.2. Watermolens die niet (meer) beschikken over het oude stuwrecht

De moleneigenaar, oevereigenaar van een onbevaarbare waterloop, heeft ingevolge artikel 644 van het Burgerlijk Wetboek een genotsrecht op het water van die waterloop. Hij mag het water aanwenden voor alle gebruiken die aan de natuurlijke bestemming ervan beantwoorden, dus ook om een watermolen in werking te stellen.

De moleneigenaar moet de overheid die belast is met het politietoezicht op de onbevaarbare waterloop in kwestie, een machtiging vragen om op die waterloop een watermolen op te richten. Hij moet tevens een machtiging vragen om het water van de waterloop zover op te stuwen als voor de werking van de watermolen nodig is.

Het genotsrecht van de moleneigenaar wordt beperkt door het gelijke recht van de andere oevereigenaars van de waterloop. Wanneer het beschikbare water onvoldoende is om in de behoeften van alle oevereigenaars te voldoen, moet de vrederechter soeverein bepalen welke hoeveelheid aan ieder toekomt. De vrederechter kan op die manier beslissen om het stuwrecht van de moleneigenaar te verminderen.

Alle watermolens moeten voorzien zijn van een peilpegel. De moleneigenaar die schade veroorzaakt doordat hij opstuwt tot boven het pegelpeil, kan strafrechtelijk en burgerrechtelijk aangesproken worden. De moleneigenaar wiens stuwrecht verminderd of onmogelijk gemaakt wordt doordat de overheid in het kader van haar politietoezicht het pegelpeil verlaagt, heeft in principe geen recht op schadevergoeding.

De Wet van 16 september 1807 verleent de moleneigenaar echter een recht op schadevergoeding als zijn watermolen afgebroken, verplaatst of gewijzigd wordt of zijn stuwrecht verminderd wordt voor de drooglegging van een moeras, voor de aanleg van een nieuwe scheepvaartweg of voor de aanleg van een brug.

4.3.4. De wettelijke erfdienstbaarheden van waterleiding, afvloeiing, droogmaking of drainering en steun

Het Burgerlijk Wetboek bevat geen bepalingen over het leiden van water over andermans terrein. Daardoor werd de exploitatie van een landbouwbedrijf aanzienlijk bemoeilijkt. De landbouwer die water dat hij elders in overvloed ter beschikking had, naar zijn waterarme grond wilde voeren, was aangewezen op de goede wil van de eigenaar van het tussenliggende erf. Evenmin mocht de landbouwer het overtollige water van zijn erf laten aflopen. Dat was immers geen natuurlijke afvloeiing in de traditionele betekenis die aan artikel 640 van het

Burgerlijk Wetboek[272] wordt gegeven. Ook de eigenaar van een waterzieke of overstroomde grond stond machteloos, indien hij zijn buur er niet toe kon bewegen het water over diens erf naar een andere plaats te mogen voeren.[273]

De wetten van 27 april 1848[274] en 10 juni 1851[275] en het Veldwetboek van 7 oktober 1886[276] hebben die leemte opgevuld.

4.3.4.1. De erfdienstbaarheid van waterleiding

Artikel 15 van het Veldwetboek

Iedere eigenaar die ter bevloeiing van zijn erf gebruik wil maken van natuurlijk of kunstmatig gewonnen water waarover hij het recht heeft te beschikken, kan tegen billijke en voorafgaande schadeloosstelling het recht verkrijgen om dit water over de tussengelegen erven te leiden.

Artikel 15 van het Veldwetboek omvat een erfdienstbaarheid van waterleiding. Deze erfdienstbaarheid bestaat erin dat een eigenaar die een beschikkingsrecht heeft over natuurlijk of kunstmatig gewonnen water, van de vrederechter een doorgang over de tussenliggende erven naar een hem toebehorend verder gelegen erf kan verkrijgen, mits betaling van een vergoeding.

Voorbeelden van een dergelijk natuurlijk of kunstmatig gewonnen water zijn het bronwater, het regenwater, het sneeuwwater, het water van een vijver of een put, het water van het distributienet. De eigenaar kan hierover beschikken als eigenaar, of krachtens een recht dat voortvloeit uit een titel, concessie of erfdienstbaarheid.[277]

VANDEN ABEELE is samen met KLUYSKENS[278] van mening dat deze erfdienstbaarheid niet kan worden ingeroepen ten aanzien van onbevaarbare waterlopen. Onbevaarbare waterlopen zouden buiten het toepassingsgebied van artikel 15 van het Veldwetboek vallen.

DERINE, VAN NESTE en VANDENBERGHE stellen echter dat indien men aanvaardt dat een oevereigenaar het water van een onbevaarbare waterloop mag gebruiken voor een niet aan de waterloop gelegen terrein, men ook moet aannemen dat hij, in geval van onwil van de eigenaars van de tussenliggende erven, zich op artikel 15 zou mogen beroepen.[279]

De erfdienstbaarheid van waterleiding kan volgens artikel 18 van het Veldwetboek niet worden gevestigd op gebouwen, binnenplaatsen, tuinen, parken en besloten erven die aan een

---

[272] Artikel 640 B.W. voert ten laste van de lager gelegen erven een natuurlijke erfdienstbaarheid in:
"Lager gelegen erven zijn jegens de hoger liggende gehouden het water te ontvangen dat daarvan buiten 's mensen toedoen natuurlijk afloopt.
De eigenaar van het lager gelegen erf mag geen dijk opwerpen waardoor de afloop verhinderd wordt.
De eigenaar van het hoger gelegen erf mag niets doen waardoor de erfdienstbaarheid van het lager gelegen erf verzwaard wordt."
[273] R. DERINE, F. VAN NESTE en H. VANDENBERGHE, *o.c.*, 764.
[274] Loi sur les irrigations, *B.S.* 30 april 1848. Deze wet voert de erfdienstbaarheden van waterleiding, afvloeiing, drooglegging en steun in. Deze regels worden later overgenomen in het Veldwetboek.
[275] Deze wet voert de erfdienstbaarheid van drainering in. Deze bepaling wordt later overgenomen in het Veldwetboek.
[276] Veldwetboek, *B.S.* 14 oktober 1886.
[277] F. VANDEN ABEELE, *o.c.*, 33; R. DERINE, F. VAN NESTE en H. VANDENBERGHE, *o.c.*, 768.
[278] A. KLUYSKENS, *Zakenrecht*, in: *Beginselen van burgerlijk recht*, Antwerpen, Standaard, 1942, nr. 267bis.
[279] R. DERINE, F. VAN NESTE en H. VANDENBERGHE, *o.c.*, 768; Zie ook F. LAURENT, *o.c.*, VII, nrs. 379 en 384; H. DE PAGE en R. DEKKERS, *o.c.*, nr. 538; G. GALOPIN en M. WILLE, *Les biens, la propriété et les servitudes: cours de droit civil*, Luik, Vaillant, 1943, nr. 306.

woning palen. Het woord 'gebouwen' heeft hier een zeer ruime betekenis: ook stallen, magazijnen en fabrieken vallen onder het toepassingsgebied van deze uitzondering. Het openbaar domein kan evenmin lijdend erf zijn, in tegenstelling tot het privaat domein.[280]

Deze erfdienstbaarheid bestaat niet van rechtswege. Het is noodzakelijk dat de vrederechter vooraf zijn toelating geeft. De rechter mag die toelating weigeren wanneer er geen noodzaak is of er een andere oplossing kan worden gevonden, of wanneer het nadeel dat de tussenliggende eigenaar zou ondervinden niet in verhouding is met het voordeel dat de ander van de waterleiding zou verkrijgen. De rechter stelt tevens de concrete wijze van uitoefening van de erfdienstbaarheid vast, eventueel ook de hoeveelheid water die mag worden aangevoerd. Hij kan tevens het traject wijzigen om de uitoefening van de erfdienstbaarheid minder schadelijk te maken. Ten slotte bepaalt de rechter het bedrag van de verschuldigde vergoeding, op grond van de werkelijk geleden schade ten gevolge van de waterleiding.[281]

4.3.4.2. De erfdienstbaarheid van afvloeiing

Artikel 16 van het Veldwetboek

De eigenaars van de lager gelegen erven moeten het water van de aldus bevloeide gronden ontvangen, met dien verstande dat hun een vergoeding verschuldigd kan zijn.

Artikel 16 van het Veldwetboek voert een erfdienstbaarheid in voor de afvoer van irrigatiewater dat met behulp van de erfdienstbaarheid van waterleiding werd aangevoerd. Merk op dat aan de eigenaar van het lijdende erf een vergoeding *kan* verschuldigd zijn. Soms ondervindt de eigenaar van het lijdend erf immers meer voordeel dan nadeel van de afvloeiing.

De erfdienstbaarheid van afvloeiing kan volgens artikel 18 van het Veldwetboek niet worden gevestigd op gebouwen, binnenplaatsen, tuinen, parken en besloten erven die aan een woning palen.[282]

In principe is geen rechterlijke machtiging vereist voor de uitoefening van deze erfdienstbaarheid. Indien door de afvloeiing schade wordt toegebracht aan de lager gelegen terreinen, kan de eigenaar van het heersend erf verplicht worden werken uit te voeren om die schade tot een minimum te beperken.

4.3.4.3. De erfdienstbaarheid van drooglegging of drainering

Artikel 17 van het Veldwetboek

Dit recht om water over de tussengelegen erven te leiden kan onder dezelfde voorwaarden worden verleend aan de eigenaar van een moeras of van een geheel of gedeeltelijk overstroomde grond om het schadelijke water afloop te geven, alsmede aan de eigenaar van een vochtige grond die door middel van ondergrondse leidingen of greppels moet worden drooggemaakt.

Artikel 17 van het Veldwetboek omvat twee verschillende gevallen. Aan de ene kant gaat het om moerassen en geheel of gedeeltelijk overstroomde gronden, waarvan de eigenaar in de gelegenheid gesteld wordt het schadelijke water te laten afvloeien.[283] Aan de andere kant ver-

[280] R. DERINE, F. VAN NESTE en H. VANDENBERGHE, *o.c.*, 768.
[281] R. DERINE, F. VAN NESTE en H. VANDENBERGHE, *o.c.*, 768; H. VUYE, *Bezit en bezitsbescherming van onroerende goederen en onroerende rechten*, Brugge, Die Keure, 1994, 265.
[282] R. DERINE, F. VAN NESTE en H. VANDENBERGHE, *o.c.*, 768.
[283] Artikel 17 van het Veldwetboek heeft het decreet van 16 september 1807 over de drooglegging van moerassen niet opgeheven. Dat decreet blijft van toepassing voor de drooglegging van moerassen tot openbare nut.

leent het de eigenaar van een vochtige grond het recht deze droog te maken door middel van ondergrondse leidingen of bovengrondse greppels.[284]

In beide gevallen gaat men ervan uit dat het schadelijke water ofwel naar een ander terrein dat aan dezelfde eigenaar toebehoort, wordt gevoerd, ofwel naar een plaats waar het water mag worden geloosd, bijvoorbeeld een riool of een waterloop.[285]

Artikel 17 is, in tegenstelling tot de artikelen 15, 16 en 19, niet beperkt tot de behoeften van de landbouw. De drooglegging mag ook gevraagd worden voor de industriële exploitatie van een terrein, voor het oprichten van huizen op een terrein en zelfs om het doordringen van schadelijk water in huizen te verhinderen.

Artikel 17 bepaalt dat het recht van drainering *onder dezelfde voorwaar*den kan worden verleend. Bedoeld worden de voorwaarden van artikel 15. Een toelating van de rechter en een billijke en voorafgaande vergoeding zijn dus nodig.[286]

De erfdienstbaarheid van drooglegging of drainering kan volgens artikel 18 van het Veldwetboek niet worden gevestigd op gebouwen, binnenplaatsen, tuinen, parken en besloten erven die aan een woning palen.[287]

4.3.4.4. De erfdienstbaarheid van steun

Artikel 19 van het Veldwetboek

Iedere eigenaar die tot bevloeiing van zijn eigendom gebruik wil maken van het water waarover hij het recht heeft te beschikken, kan tegen billijke en voorafgaande schadeloosstelling het recht verkrijgen om de voor zijn watervang noodzakelijke kunstwerken te doen rusten op het erf van de aangelande van de andere oever.
Die kunstwerken moeten derwijze worden gebouwd en onderhouden dat zij geen schade berokkenen aan de naburige erven.
Gebouwen, alsmede binnenplaatsen en tuinen die aan een woning palen, zijn aan deze erfdienstbaarheid niet onderworpen.

Artikel 19 van het Veldwetboek verleent de oevereigenaar van een onbevaarbare waterloop het recht de voor watervang noodzakelijke kunstwerken te doen rusten op het erf van de eigenaar van de tegenoverliggende oever. Dit recht wordt een erfdienstbaarheid van steun genoemd.

Dit recht moet in verband gebracht worden met het in artikel 644 van het Burgerlijk Wetboek vastgelegd genotsrecht op het water van een onbevaarbare waterloop.[288] Het waterpeil van een onbevaarbare waterloop kan te laag zijn om het genotsrecht ook daadwerkelijk te kunnen uitoefenen. In een dergelijk geval mag de oevereigenaar een stuwdam of een sluis bouwen om het waterpeil te doen stijgen. Om die dam of sluis te bouwen, heeft hij een steunpunt nodig op de andere oever.[289]
Als de oevereigenaar ook de eigenaar is van de tegenoverliggende oever, is er geen enkel probleem. In dat geval heeft hij enkel een machtiging van de bevoegde overheid nodig om de stuwdam of de sluis op te richten.

---

[284] R. DERINE, F. VAN NESTE en H. VANDENBERGHE, *o.c.*, 772.
[285] Een machtiging van de bevoegde overheid is vereist voor de aanleg van een doorgang naar de riool of waterloop.
[286] R. DERINE, F. VAN NESTE en H. VANDENBERGHE, *o.c.*, 773.
[287] R. DERINE, F. VAN NESTE en H. VANDENBERGHE, *o.c.*, 768.
[288] Artikel 19 heeft, ondanks haar algemene formulering, geen betrekking op het gebruik van het water van bevaarbare waterlopen.
[289] R. DERINE, F. VAN NESTE en H. VANDENBERGHE, *o.c.*, 774-775.

Artikel 19 is van toepassing op de situatie waarin de oevereigenaar en de eigenaar van de tegenoverliggende oever niet een en dezelfde persoon zijn. De oevereigenaar heeft het recht in dergelijk geval een stuwdam of sluis te bouwen om het waterpeil te doen stijgen en daartoe, indien nodig, te steunen op de tegenoverliggende oever.

De vestiging van deze erfdienstbaarheid van steun is onderworpen aan enkele voorwaarden.

1. Het recht van steun wordt enkel toegekend, als de irrigatie vereist is in het belang van de landbouw of de tuinbouw. Steun voor industrieel of huishoudelijk gebruik wordt niet verleend. In Frankrijk en Nederland werd het toepassingsgebied van die erfdienstbaarheid, net als de overige erfdienstbaarheden die bij ons in het Veldwetboek staan, uitgebreid tot het huishoudelijk gebruik en het industrieel gebruik.

Hieruit blijkt dat artikel 19 en de interpretatie die men eraan geeft, niet in overeenstemming zijn met het algemeen genotsrecht van artikel 644 van het Burgerlijk Wetboek, dat niet alleen voor landbouw, maar ook voor industrieel en huishoudelijk gebruik mag worden aangewend.

2. Als geen overeenkomst bereikt kan worden met de eigenaar van de tegenoverliggende oever, moet de vrederechter beslissen over de vestiging van de erfdienstbaarheid van steun.

3. De eigenaar van de tegenoverliggende oever heeft recht op een billijke en voorafgaande schadevergoeding, zowel in het geval van een overeenkomst tussen de beide oevereigenaars als in het geval van een toelating door de vrederechter.

4. De opgerichte werken mogen geen schade berokkenen aan de naburige erven.

5. De erfdienstbaarheid van steun kan niet worden gevestigd op gebouwen, binnenplaatsen en aan woningen grenzende tuinen. In tegenstelling tot de andere erfdienstbaarheden van het Veldwetboek kunnen parken en besloten erven wel onderworpen worden aan een erfdienstbaarheid van steun.

De eigenaar van de tegenoverliggende oever kan van de stuwdam of sluis gebruik maken voor de irrigatie van zijn erf, mits hij bijdraagt in de kosten van constructie en onderhoud ervan, naar verhouding van de oppervlakte die hij wil bevloeien en van de hoeveelheid water waarover hij zal beschikken.[290]

4.3.4.5. Gerechtelijke regeling van de erfdienstbaarheden

Artikel 21 van het Veldwetboek

Geschillen betreffende de vestiging van de in de vorige artikelen vermelde erfdienstbaarheden, de bepaling van de loop, de afmetingen en de vorm van de waterleiding, de bouw en het onderhoud van de kunstwerken voor de watervang, de verandering van reeds bestaande werken en de vergoeding van de eigenaar van het erf waardoor het water loopt, of dat het aflopend water ontvangt, of waarop het kunstwerk rust, worden gebracht voor de vrederechter van het kanton waar de erfdienstbaarheid gelegen is. De rechter moet het belang van het werk overeenbrengen met de eerbiediging van het eigendomsrecht.

De vestiging van de erfdienstbaarheden van afvloeiing en steun kan in principe gebeuren door een overeenkomst tussen de eigenaar van het heersende erf en de eigenaar van het lijdende erf, zonder tussenkomst van de vrederechter. Voor de vestiging van de erfdienstbaarheden van waterleiding, drooglegging en drainering is de voorafgaande toelating van de vrederechter vereist.

Betwistingen over de vestiging, de modaliteiten en de vergoeding van de vier hiervoor besproken erfdienstbaarheden behoren tot de bevoegdheid van de vrederechter.

[290] Artikel 20 Veldwetboek.

Artikel 21 bepaalt dat de rechter het belang van het werk moet overeenbrengen met de eerbiediging van het eigendomsrecht. Dat is eenzelfde verzoenende opdracht als diegene die tot uiting komt in artikel 645 van het Burgerlijk Wetboek over het gebruik van stromend water.

Opmerking:
De erfdienstbaarheden van het Veldwetboek, de erfdienstbaarheid van drooglegging of drainering uitgezonderd, kunnen in België alleen worden ingeroepen voor land- en tuinbouwbehoeften. In Frankrijk en Nederland werd het toepassingsgebied van die erfdienstbaarheden uitgebreid tot het huishoudelijk gebruik (bevoorrading met drinkwater) en het industrieel gebruik (exploitatie van een terrein).

4.4. De rechten van de oevereigenaars van niet-geklasseerde waterlopen[291]

We hebben hierboven aangetoond dat de bedding van de niet-geklasseerde waterlopen toebehoort aan de oevereigenaars.

De bepalingen van de artikelen 644 - 645 van het Burgerlijk Wetboek en de artikelen 15 - 21 van het Veldwetboek zijn eveneens van toepassing op deze waterlopen. Al hetgeen hiervoor werd gesteld over het genotsrecht op het stromend water van een onbevaarbare waterloop, geldt tevens voor de niet-geklasseerde waterlopen.

Het visrecht op de niet-geklasseerde waterlopen behoort toe aan de oevereigenaars, ieder aan zijn kant en tot het midden van de waterloop.

De bestendige deputaties zijn krachtens de besluiten van 28 augustus 1820[292] en 10 september 1830[293] belast met het politietoezicht op de niet-geklasseerde waterlopen. De vernoemde besluiten maken immers geen onderscheid tussen een onbevaarbare waterloop en een niet-geklasseerde waterloop.

Zo is de bestendige deputatie bevoegd voor het verlenen van machtigingen voor de oprichting van watermolens, fabrieken, sluizen, stuwen en andere vaste of tijdelijke werken op en langs een niet-geklasseerde waterloop.

De provincieraden kunnen daarnaast bij reglement een regeling uitwerken voor het onderhoud van en buitengewone werken aan de niet-geklasseerde waterlopen en voor het politietoezicht op die waterlopen. De provincies Antwerpen en Oost-Vlaanderen hebben in 1955 een dergelijk reglement opgesteld, West-Vlaanderen volgde in 1967.

Daaruit blijkt dat de oevereigenaars belast worden met de uitvoering van de ruimings-, onderhouds- en herstellingswerken aan de niet-geklasseerde waterlopen. De eigenaars van de kunstwerken op die waterlopen staan in voor het onderhoud en het herstel ervan.[294]

---

[291] F. VANDEN ABEELE, *o.c.*, nrs. 56-58.
[292] Koninklijk Besluit betreffende de toepassing van de wetten op de oprichting van molens en fabrieken die zich op de waterlopen bevinden, *Journ. Offic.*, nr. 19; *Pasin.* 1820, 5.
[293] Koninklijk Besluit dat de bestendige deputaties bevoegd maakt voor het toezicht op de onbevaarbare en onvlotbare waterlopen, *Journ. Offic*., nr. 59.
[294] Het voorontwerp van decreet tot wijziging van het decreet van 18 juli 2003 bepaalt dat de waterlopen waarop de Wet van 1967 niet toepasselijk is, voortaan worden ingedeeld bij de onbevaarbare waterlopen van de derde categorie.

Artikel 23 van de Wet van 28 november 1967 bepaalt dat de provincieraden hun reglementen betreffende de onbevaarbare waterlopen in overstemming met de wet en de uitvoeringsbesluiten moeten brengen. Ze moeten in die reglementen tevens een regeling uitwerken voor de niet-geklasseerde waterlopen.

Aan geen van beide verplichtingen werd voldaan. Geen van de Vlaamse provincies heeft tot op heden zijn reglementen aangepast aan de vigerende wetgeving op de onbevaarbare waterlopen.

5. Besluit

De rechten van de oevereigenaars verschillen naargelang hun gronden grenzen of doorkruist worden door een bevaarbare waterloop, een onbevaarbare waterloop of een niet-geklasseerde waterloop.

De **bevaarbare waterlopen** maken deel uit van het openbaar domein van de overheid. Daaruit volgt dat de oevereigenaars op die waterlopen enkel rechten en aanspraken kunnen hebben die verenigbaar zijn met de publieke bestemming ervan, namelijk het gebruik voor de scheepvaart. Deze rechten hebben een precair karakter: de overheid kan er op elk ogenblik om redenen van algemeen belang een einde aan maken.

Zo kan een oevereigenaar van een bevaarbare waterloop aan de overheid de toestemming vragen om het water te gebruiken voor land- en tuinbouwdoeleinden of voor industriële doeleinden. Een dergelijke toestemming heeft de vorm van een concessie of een vergunning op het openbaar domein.

De overheid kan een oevereigenaar op dezelfde manier de toestemming verlenen om een kunstwerk (vb. watermolen) op te richten in de bedding of op de oevers van een bevaarbare waterloop. Als zo'n kunstwerk het water op een niet-natuurlijke manier opstuwt, moet het voorzien zijn van een peilpegel, die het hoogst toegelaten waterpeil aangeeft. De eigenaar of gebruiker van dat kunstwerk die schade veroorzaakt doordat hij opstuwt tot boven het pegelpeil, kan strafrechtelijk en burgerrechtelijk aansprakelijk gesteld worden. Ingeval het opstuwen schade berokkent zonder dat er sprake is van een fout, wordt de theorie van de burenhinder toepasselijk geacht.

De concessiehouder heeft geen recht op schadevergoeding wanneer de overheid vroegtijdig een einde maakt aan de concessie, tenzij de overeenkomst uitdrukkelijk bepaalt dat een schadevergoeding verschuldigd is wanneer de overheid om redenen van algemeen belang de concessie beëindigt. De vergunninghouder heeft in principe geen recht op schadevergoeding wanneer de overheid eenzijdig een einde maakt aan de vergunning.

De Wet van 16 september 1807 verleent de eigenaar van een kunstwerk op een bevaarbare waterloop echter een recht op schadevergoeding als het kunstwerk moet worden afgebroken, verplaatst of gewijzigd of als de stuwkracht wordt verminderd, ten gevolge van openbare werken.

De 'vergunningen' die in het oude recht uitgereikt werden, verleenden de verkrijger ervan een onherroepelijk genotsrecht op het water van een bevaarbare waterloop. Dergelijke definitief verworven stuwrechten bestaan nog steeds en kunnen slechts door de overheid worden beperkt of ingetrokken mits betaling van een billijke schadevergoeding.

Het eigendomsrecht van de oevereigenaars wordt beperkt door de erfdienstbaarheid van jaag- en voetpad, door de uitoefening van het visrecht en door het verbod beplantingen aan te brengen op en langs de waterloop.

De **onbevaarbare waterlopen** worden geacht deel uit te maken van het privaat domein van het openbaar bestuur dat belast is met de ruimings-, onderhouds- en herstellingswerken. Een particulier kan echter bewijzen dat hij door middel van een titel of door verjaring het eigendomsrecht van (een deel van) een onbevaarbare waterloop verworven heeft.

Artikel 644 van het Burgerlijk Wetboek verleent de oevereigenaars van een onbevaarbare waterloop een zakelijk genotsrecht op het water van die waterloop. Dat genotsrecht omvat alle gebruiken van het water die aan de natuurlijke bestemming ervan beantwoorden.

De oevereigenaar wiens grond aan een onbevaarbare waterloop grenst, mag het water enkel gebruiken op de plaats waar het voorbijstroomt. De oevereigenaar wiens grond door een onbevaarbare waterloop doorkruist wordt, mag wel wijzigingen aanbrengen aan de loop van het water, onder de verplichting om het op de plaats waar de waterloop zijn grond verlaat, zijn gewone loop terug te geven.

De oevereigenaar mag tevens kunstwerken (vb. een watermolen) oprichten in de bedding of op de oevers van een onbevaarbare waterloop, om het genot van het water daadwerkelijk te kunnen uitoefenen. Een vergunning van de bevoegde overheid is echter vereist voor alle vaste of tijdelijke werken die de toestand van het water kunnen beïnvloeden. Als zo'n kunstwerk het water op een niet-natuurlijke manier opstuwt, moet het voorzien zijn van een peilpegel, die het hoogst toegelaten waterpeil aangeeft. De eigenaar of gebruiker van dat kunstwerk die schade veroorzaakt doordat hij opstuwt tot boven het pegelpeil, kan strafrechtelijk en burgerrechtelijk aansprakelijk gesteld worden. Ingeval het opstuwen schade berokkent zonder dat er sprake is van een fout, wordt de theorie van de burenhinder toepasselijk geacht.

De erfdienstbaarheden van waterleiding, afvloeiing en steun vergemakkelijken de uitoefening van het genotsrecht op het water voor land- en tuinbouwbehoeften. De erfdienstbaarheid van drooglegging of drainering kan ook verleend worden als het water aangewend wordt voor industriële of andere doeleinden.

Het genotsrecht van de oevereigenaar wordt beperkt door het gelijke recht van de andere oevereigenaars. Alle oevereigenaars hebben hetzelfde recht om te genieten van het water van een onbevaarbare waterloop. Wanneer het beschikbare water onvoldoende is om in de behoeften van alle oevereigenaars te voorzien, moet de vrederechter soeverein bepalen welke hoeveelheid aan ieder toekomt. De vrijheid van de vrederechter bij het regelen van het genot van het water wordt echter beperkt door de rechten die ontstaan zijn uit een vroegere titel of uit verjaring. Ook de 'vergunningen' die in het oude recht een onherroepelijk genotsrecht op het water verleenden, moeten gerespecteerd worden.

De overheid kan in het kader van haar politietoezicht op de onbevaarbare waterlopen het genotsrecht van de oevereigenaars regelen. In zo'n geval kan er geen sprake zijn van schadevergoeding in hoofde van de oevereigenaars. Wanneer de overheid echter buiten haar politiebevoegdheid handelt, kan een oevereigenaar op wiens recht inbreuk gemaakt wordt, wel aanspraak maken op schadevergoeding.

De Wet van 16 september 1807 verleent de eigenaar van een kunstwerk op een onbevaarbare waterloop een recht op schadevergoeding als het kunstwerk moet worden afgebroken, verplaatst of gewijzigd of als de stuwkracht wordt verminderd, ten gevolge van openbare werken.

Het eigendomsrecht van de oevereigenaars wordt beperkt door politiereglementen, door de onderhouds-, herstellings- en ruimingswerken op de waterloop en door het verbod te bouwen en beplantingen aan te brengen op en langs de waterloop.

De **niet-geklasseerde waterlopen** zijn het eigendom van de oevereigenaars. Artikel 644 van het Burgerlijk Wetboek verleent hen een zakelijk genotsrecht op het water van die waterlopen. Dat genotsrecht omvat alle gebruiken van het water die aan de natuurlijke bestemming ervan beantwoorden.

De oevereigenaar mag tevens kunstwerken oprichten in de bedding of op de oevers van een niet-geklasseerde waterloop, om het genot van het water daadwerkelijk te kunnen uitoefenen. Een vergunning van de bevoegde overheid is echter vereist voor alle vaste of tijdelijke werken die de toestand van het water kunnen beïnvloeden.

Het genotsrecht van de oevereigenaar wordt beperkt door het gelijke recht van de andere oevereigenaars. Wanneer het beschikbare water onvoldoende is om in de behoeften van alle oevereigenaars te voorzien, moet ook hier de vrederechter soeverein bepalen welke hoeveelheid aan ieder toekomt.

De provinciale overheid kan in het kader van haar politietoezicht op de niet-geklasseerde waterlopen het genotsrecht van de oevereigenaars regelen.

Hoofdstuk 2. Ruimtelijke ordening

1. Inleiding

Watermolens zijn binnen het Vlaams Gewest gelegen in zeer diverse ruimtelijke zones. Elk van die zones heeft een specifieke bodembestemming, met daaraan gekoppeld welbepaalde bestemmingsvoorschriften. De vergunningverlenende overheid - in de meeste gevallen is dit de gemeente - moet zich bij de beoordeling van aanvragen voor een stedenbouwkundige vergunning baseren op de bestemmingsvoorschriften. Die voorschriften zijn het juridisch kader voor het afleveren van stedenbouwkundige vergunningen op grond waarvan de eigenaar van een watermolen werkzaamheden mag uitvoeren aan en rond zijn watermolen, een stuw mag bouwen om het water op te houden,…

Dit hoofdstuk probeert een inzicht te bieden in de situering van de watermolens binnen de bestemmingsgebieden die zijn vastgelegd op de gewestplannen en de bijzondere plannen van aanleg. Aansluitend zal onderzocht worden of reeds ruimtelijke uitvoeringsplannen werden uitgevaardigd waarin specifieke voorschriften voor watermolens werden opgenomen. De bestemmingsvoorschriften van de gebieden waarin de meeste watermolens gelegen zijn, zullen naderbij bekeken worden.

Verder zal er aandacht besteed worden aan de vergunningsplichtige werken, handelingen en functiewijzigingen en de van deze vergunningsplicht vrijgestelde werken, handelingen en functiewijzigingen. Daarbij zullen de werken en functiewijzigingen aan zonevreemde watermolens en bijhorende constructies, al dan niet beschermd als monument, een belangrijke plaats innemen.

2. Planologie

2.1. Van plannen van aanleg tot ruimtelijke structuurplannen en ruimtelijke uitvoeringsplannen[295]

De **Wet van 29 maart 1962**[296] (hierna: Stedenbouwwet) voorzag in de opmaak van *plannen van aanleg* of bodembestemmingsplannen. Die plannen leggen voor een bepaald deel van het grondgebied de bestemming juridisch vast. Ze bestaan uit kaarten met bijhorende toelichting, waarop de bestemmingen in zones worden afgebakend. Bij elke bestemmingscategorie horen algemene en specifieke stedenbouwkundige voorschriften.

De Stedenbouwwet maakte een onderscheid tussen het nationaal plan van aanleg, streekplannen, gewestplannen en algemene en bijzondere (gemeentelijke) plannen van aanleg. In de praktijk werden slechts twee bodembestemmingsplannen frequent gebruikt: de gewestplannen en de bijzondere plannen van aanleg. Door het gedetailleerde karakter van de gewestplannen zagen de meeste gemeenten af van de opmaak van een algemeen plan van aanleg.

[295] Bron: E. DE PUE, L. LAVRYSEN en P. STRYCKERS, *Milieuzakboekje*, Mechelen, Kluwer, 2005, 109-284; website www.ruimtelijkeordening.be

[296] Wet van 29 maart 1962 houdende de organisatie van de ruimtelijke ordening en van de stedebouw, *B.S.* 12 april 1962, zoals gewijzigd.

Bij **Decreet van 22 oktober 1996**[297] (hierna: Coördinatiedecreet) werd de Stedenbouwwet gecoördineerd.

Het **Decreet van 18 mei 1999**[298] (hierna: Decreet Ruimtelijke Ordening) vervangt – nu reeds voor een goed deel en op termijn volledig – de gecoördineerde versie van de Stedenbouwwet. Gedurende een overgangsperiode blijven de niet-opgeheven bepalingen van het Coördinatiedecreet van kracht. Die overgangsperiode was aanvankelijk beperkt tot vijf jaar[299], maar bij decreet van 13 juli 2001 werd die beperking opgeheven.

Het Decreet Ruimtelijke Ordening voorziet in de opmaak van ruimtelijke structuurplannen, ruimtelijke uitvoeringsplannen en stedenbouwkundige verordeningen op drie bestuurlijke niveaus: het Vlaams Gewest, de provincies en de gemeenten.

Een *ruimtelijk structuurplan* (hierna: RSP) is geen bodembestemmingsplan, maar een beleidsdocument dat het kader aangeeft voor de gewenste ruimtelijke structuur. Het geeft een langetermijnvisie op de ruimtelijke ontwikkeling van het gebied in kwestie. Het is erop gericht samenhang te brengen in de voorbereiding, de vaststelling en de uitvoering van beslissingen die de ruimtelijke ordening aanbelangen.[300] RSP's zijn enkel bindend voor de overheden tot wie zij zich richten.

Voor het Vlaams Gewest werd een Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (hierna: RSP-V)[301] opgesteld. De vijf Vlaamse provincies hebben een provinciaal RSP opgesteld[302], een zestigtal gemeenten heeft ook al een gemeentelijk RSP opgesteld.[303]

Een *ruimtelijk uitvoeringsplan* (hierna: RUP) is een beleidsdocument waarmee de overheid voor een bepaald gebied de bodembestemming en de inrichting vastlegt. RUP'S vervangen op termijn de plannen van aanleg. Op basis van de voorschriften die zijn opgenomen in het RUP, kunnen stedenbouwkundige vergunningen afgeleverd worden. Zowel de overheden als de burgers zijn gebonden door de RUP's.

De Vlaamse regering kan voor een deel of delen van het grondgebied van het Vlaams Gewest gewestelijke RUP's opmaken ter uitvoering van het RSP-V.

De provincies kunnen voor een deel of delen van hun grondgebied provinciale RUP's opmaken ter uitvoering van het provinciaal RSP.

---

[297] Decreet betreffende de ruimtelijke ordening, gecoördineerd op 22 oktober 1996, *B.S.* 15 maart 1997, zoals gewijzigd.

[298] Decreet van 19 mei 1999 houdende de organisatie van de ruimtelijke ordening, *B.S.* 8 juni 1999, zoals gewijzigd.

[299] Oorspronkelijk artikel 171, tweede lid van het Decreet Ruimtelijke Ordening. De overgangsperiode ging in op de dag van de inwerkingtreding van het decreet, 1 mei 2000, en zou bijgevolg een einde genomen hebben op 30 april 2005.

[300] Artikel 18 van het Decreet Ruimtelijke Ordening.

[301] Het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen werd op 23 september 1997 door de Vlaamse regering definitief vastgesteld en op 17 december 1997 door het Vlaams Parlement bekrachtigd. De voornoemde beslissingen werden op 21 maart 1998 in het Belgisch Staatsblad gepubliceerd. Een herziening van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen werd op 12 december 2003 door de Vlaamse regering definitief vastgesteld en op 19 maart 2004 door het Vlaams Parlement bekrachtigd. De herziening verscheen op 21 april 2004 in het Belgisch Staatsblad. Het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen is geldig tot 2007.

[302] Antwerpen was in 2001 de eerste provincie die een provinciaal ruimtelijk structuurplan vaststelde. In 2002 volgde West-Vlaanderen, een jaar later was het de beurt aan Limburg. In 2004 stelden ook Oost-Vlaanderen en Vlaams-Brabant een provinciaal ruimtelijk structuurplan op.

[303] Stand van zaken op 15 november 2005: zevenenzeventig gemeenten hebben een ruimtelijk structuurplan opgesteld. Bron: www.ruimtelijkeordening.be

De gemeenten kunnen voor een deel of delen van hun grondgebied gemeentelijke RUP's opmaken ter uitvoering van het gemeentelijk RSP. Het opmaken van gemeentelijke RUP's is pas mogelijk vanaf het ogenblik waarop de gemeente beschikt over een goedgekeurd gemeentelijk RSP. Vóór die datum kunnen de gemeenten volgens de oude procedure algemene en bijzondere plannen van aanleg opmaken en wijzigen.

Plannen van aanleg die werden opgesteld in uitvoering van de Stedenbouwwet, blijven bestaan totdat ze – geheel of gedeeltelijk – vervangen worden door RUP's.

Stedenbouwkundige verordeningen ten slotte bevatten specifieke voorschriften van technische aard, die gerespecteerd moeten worden bij het afleveren van een stedenbouwkundige vergunning. Zowel de Vlaamse regering als de provincies en de gemeenten kunnen stedenbouwkundige verordeningen uitvaardigen voor het geheel of een gedeelte van hun grondgebied.

2.2. De zonevreemdheidsproblematiek[304] [305]

'Zonevreemdheid' betekent dat een bestaand vergund of als vergund beschouwd gebouw of constructie geconfronteerd wordt met een bestemmingsvoorschrift waarmee de constructie niet overeenstemt. Zonevreemde gebouwen en constructies zijn onderworpen aan een restrictiever vergunningsregime dan zone-eigen[306] gebouwen en constructies. Er bestaat echter een gunstigere afwijkingsregeling voor werken en functiewijzigingen aan zonevreemde beschermde monumenten.[307]

Zonevreemdheid is geen nieuw fenomeen. Het is ontstaan bij de inkleuring van de gewestplannen in de jaren '70.

Voor een beter begrip van de huidige problematiek wordt hieronder een beknopt overzicht gegeven van de opeenvolgende wetten en decreten op de ruimtelijke ordening en de afwijkingsregelingen inzake zonevreemdheid die daarin werden opgenomen.

* De **Stedenbouwwet van 1962** was de eerste algemene wetgeving op de ruimtelijke ordening. Zoals hierboven reeds vermeld werd, voorzag de Stedenbouwwet in de opmaak van plannen van aanleg op diverse niveaus, waaronder de gewestplannen, die aan elke vierkante centimeter van het grondgebied een welbepaalde functie of bestemming toekenden. Het Koninklijk Besluit van 28 december 1972[308] voorzag in een lijst met algemene voorschriften die gelden voor de verschillende bodembestemmingen.

---

[304] De zonevreemdheidsproblematiek komt nu reeds aan bod, omdat het begrip 'zonevreemdheid' onmiddellijk hierna gehanteerd zal worden in paragraaf 2.3. : de situering van de watermolens op de plannen van aanleg en de stedenbouwkundige voorschriften van de bestemmingsgebieden waarin watermolens zich bevinden.

[305] AROHM, *Gebiedsgericht beleid voor zonevreemd wonen. Handleiding voor de gemeente*, Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2001, 48 p.; A.M. DRAYE, "Zonevreemdheid, definitieve oplossingen?" in K. DEKETELAERE en M. DEKETELAERE (eds.), *Jaarboek Milieurecht 2001*, LeuveM, Milieurechtstandpunten, nr. 16, Brugge, Die Keure, 2002, 197-219; J. GHYSELS en P. FLAMEY (eds.), *Zonevreemde woningen*, Diegem, Kluwer, 2002, 268p.; B. ROELANTS, *Buiten de zone. Zonevreemd bouwen en exploiteren. Overzicht van wetgeving en rechtspraak*, Brugge, Die Keure, 1998, 132p.; B. ROELANTS, *Zonevreemde monumenten anno 2003: juridische omkadering*, Gent, Larmuseau, De Smedt & Roelandts, 2003, 9 p.

[306] Zone-eigen is dan datgene wat overeenstemt met de bestemmingsvoorschriften.

[307] Voor de bespreking van het vergunningsregime van zonevreemde gebouwen en constructies, respectievelijk het vergunningsregime van zonevreemde beschermde monumenten wordt verwezen naar de paragrafen 3.4. en 3.5. van dit hoofdstuk.

[308] Koninklijk Besluit van 28 december 1972 houdende de inrichting en de toepassing van de ontwerpgewestplannen en de gewestplannen, *B.S.* 10 februari 1973, zoals gewijzigd.

De opstellers van de gewestplannen legden de algemene bestemming van gebiedsdelen vast en hielden vaak geen rekening met individuele gebouwen en inrichtingen die *de facto* een afwijkende bestemming hadden. Die gebouwen en inrichtingen werden hierdoor zonevreemd.

* Met het oog op de valorisatie van het zonevreemd gebouwenpatrimonium werden in het **K.B. van 28 december 1972** een aantal uitzonderingsbepalingen ingeschreven. Er mochten verbouwingswerken uitgevoerd worden aan gebouwen waarvan de bestemming niet met het gewestplan overeenstemde, op voorwaarde dat het bestaande bouwvolume met niet meer dan 20 % werd vergroot. Gebouwen die reeds tot woning hadden gediend of deel hadden uitgemaakt van een bewoond geheel, konden opnieuw voor bewoning worden ingericht, op voorwaarde dat het architectonisch karakter en de bestemming van het gebied werden geëerbiedigd en het gebouw zowel voldeed aan de regels van de kunst als aan de reglementaire voorschriften inzake stabiliteit, hygiëne en brandveiligheid. Verder gold de zogenoemde opvullingsregel: het oprichten van nieuwe zonevreemde gebouwen en constructies was toegelaten op voorwaarde dat het gebouw of de constructie de goede plaatselijke ordening niet schaadde, de bestemming van het gebied niet in gevaar werd gebracht en de grond gelegen was binnen een huizengroep aan dezelfde kant van een voldoende uitgeruste openbare weg.

* Deze uitzonderingsbepalingen werden gewijzigd door het **Koninklijk Besluit van 13 december 1978**[309]. Niet enkel de verbouwing, maar ook de uitbreiding van zonevreemde gebouwen kon voortaan worden vergund. De beperking van de vermeerdering van het bouwvolume tot 20 % werd vervangen door het verbod om de goede plaatselijke aanleg in het gedrang brengen. Opvulling was voortaan slechts mogelijk indien de afstand tussen de zijgevels van de minst van elkaar verwijderde huizen niet meer dan zeventig meter bedroeg.

* In een arrest van 1981[310] oordeelde de Raad van State echter dat de gewijzigde uitzonderingsbepalingen geen algemene toepassing konden krijgen. De overheid reageerde hierop door de bewuste bepalingen in een spoeddecreet vast te leggen: **het minidecreet van 28 juni 1984**[311]. Het decreet breidde de afwijkingsmogelijkheden zeer sterk uit. Bestaande zonevreemde woningen mochten 'binnen bepaalde perken en op een stedenbouwkundig verantwoorde wijze' verder gebruikt, verbouwd, herbouwd of uitgebreid worden. Eenzelfde regeling werd uitgewerkt voor zonevreemde bedrijfsgebouwen. Verder maakt het decreet wijzigingen van zone-eigen functies naar zonevreemde functies mogelijk. Het gevolg van deze regeling was dat het uitzonderingsregime in de praktijk heel vaak toegepast werd.

* Met het zogenoemde 'Nooddecreet' van **23 juni 1993**[312] gooide men het roer om. De mogelijkheid tot herbouwen en uitbreiden van bestaande zonevreemde woningen werd afgeschaft. Enkel het verbouwen op dezelfde plaats van een bestaand vergund gebouw bleef mogelijk, zonder dat dit een oppervlakte- of volumevermeerdering tot gevolg mocht hebben. De opvullingsregel werd afgeschaft. Wijzigingen van een zone-eigen functie naar een zonevreemde functie bleven mogelijk.

---

[309] Koninklijk Besluit van 13 december 1978 tot wijziging, voor het Vlaams Gewest, van het Koninklijk Besluit van 28 december 1972 betreffende de inrichting en de toepassing van de ontwerpgewestplannen en de gewestplannen, *B.S.* 13 januari 1979.

[310] R.v.St., VZW Werkgroep Milieubeheer Brasschaat, nr. 21.384, 11 september 1981, *R.W.* 1981-82, 1876: de gewijzigde uitzonderingsbepalingen zijn slechts van toepassing zijn binnen de gebieden waarvoor na 1978 een herbestemming werd doorgevoerd met een gewestplanwijziging annex openbaar onderzoek. *RATIO:* de wijziging in 1978 van het K.B. van 28 december 1972, die impliciet ook de voorschriften van de gewestplannen wijzigde, werd niet voorafgegaan door een openbaar onderzoek, terwijl de procedure voor vaststelling en wijziging van de plannen van aanleg dit vereist.

[311] Decreet van 28 juni 1984 houdende aanvulling van de wet van 29 maart 1962 houdende organisatie van de ruimtelijke ordening en van de stedebouw, *B.S.* 30 augustus 1984.

[312] Decreet van 23 juni 1993 houdende wijziging van artikel 79 van de Stedenbouwwet van 29 maart 1962, *B.S.* 14 augustus 1993.

* Op **13 juli 1994**[313] kwam er opnieuw een beperkte versoepeling voor de verbouwingen en uitbreidingen van zonevreemde woningen. Er kwam tevens een overgangsregime voor de afschaffing van de opvullingsregel.

* Het **Coördinatiedecreet van 1996** coördineert de wetgeving inzake ruimtelijke ordening die sinds 1962 was opgebouwd. Aan de uitzonderingsbepalingen voor zonevreemde gebouwen veranderde er niets.

* De volledige regelgeving inzake ruimtelijke ordening en ruimtelijke planning werd in 1999 uiteindelijk herschreven in het **Decreet Ruimtelijke Ordening**. De artikelen 145bis en 195bis van dat decreet voorzagen in een overgangsregeling voor het verlenen van stedenbouwkundige vergunningen voor zonevreemde gebouwen, in afwachting van een specifieke regeling in de ruimtelijke uitvoeringsplannen.

M. DILLEN, directeur-generaal van de Vlaamse Confederatie Bouw (VCB), schreef op 6 september 2000 een opinieartikel in *De Standaard* met als titel 'Decreet ruimtelijke ordening is tijdbom onder waardevolle gebouwen'[314]. Hij stelde dat elk waardevol gebouw dat zonevreemd is en niet als monument beschermd is, ten dode opgeschreven is als gevolg van de nieuwe regels inzake de ruimtelijke ordening. Op dat ogenblik voorzag het Decreet Ruimtelijke Ordening in een uitdoofscenario voor de afgifte van zonevreemde stedenbouwkundige vergunningen, gekoppeld aan een concrete vervaldag, nl. 18 juni 2004. Na die datum zouden geen stedenbouwkundige vergunningen voor zonevreemde gebouwen meer kunnen worden afgeleverd. Voortaan zouden er enkel nog niet-vergunningsplichtige werken en handelingen aan zonevreemde gebouwen mogen worden uitgevoerd.

Er was via de ruimtelijke uitvoeringsplanning een plaatsvervangende planologische oplossing vooropgesteld, maar die bleek geen evidentie te zijn op de hierboven genoemde vervaldag. De gemeenten hadden immers tot 30 april 2005 de tijd om een RSP op te maken waarin een visie op zonevreemde gebouwen en constructies uitgewerkt zou worden. Pas na de goedkeuring van zo'n RSP kon die visie via de opmaak van een RUP geconcretiseerd worden.

* Het **wijzigingsdecreet van 13 juli 2001**[315] heeft de bewuste vervaldag uit het Decreet Ruimtelijke Ordening geschrapt. Daaruit volgt niet dat er voortaan onbeperkt in de tijd stedenbouwkundige vergunningen voor zonevreemde gebouwen kunnen worden afgeleverd. De uitzonderingsregelingen voor het zonevreemd bouwen, bedoeld in artikel 145bis (niet-beschermde gebouwen en constructies) en artikel 195bis (beschermde gebouwen), gelden slechts zolang de bestemming van het betrokken perceel waarop het gebouw of de constructie is gelegen, door een plan van aanleg wordt bepaald. Van zodra een RUP in werking treedt, eindigt de toepasbaarheid van de artikelen 145bis en 195bis. Dat RUP moet in principe een regeling omtrent de afgifte van stedenbouwkundige vergunningen voor zonevreemde gebouwen bevatten. In de parlementaire voorbereiding[316] van het wijzigingsdecreet wordt de mogelijkheid om zonevreemde gebouwen uit te breiden, te verbouwen of te herbouwen omschreven als een *basisrecht*.

---

[313] Decreet van 13 juli 1994 houdende de wijziging van artikel 79 van de Wet van 29 maart 1962 houdende organisatie van de ruimtelijke ordening en de stedebouw, *B.S.* 17 september 1994.
[314] M. DILLEN, "Decreet ruimtelijke ordening is tijdbom onder waardevolle gebouwen", *De Standaard*, 6 september 2000.
[315] *B.S.* 3 augustus 2001.
[316] *Parl. St.* Vl. Parl. 2000-2001, 720/1 t.e.m. 720/7.

* Artikel 193, §3, lid 3 van het Decreet Ruimtelijke Ordening voorzag in de verplichting voor de gemeenten om ten laatste op 1 mei 2006 te beschikken over een goedgekeurd RUP met stedenbouwkundige voorschriften voor zonevreemde gebouwen. Het **wijzigingsdecreet van 22 april 2005**[317] heeft die bepaling echter geschrapt. De gemeenten zijn momenteel niet meer verplicht om een 'RUP zonevreemde gebouwen' op te stellen.

2.3. Watermolens en planologie

2.3.1. De situering van de watermolens op de plannen van aanleg

Het voorziene tijdsbestek van de studie laat niet toe op systematische wijze na te gaan in welk bestemmingsgebied op de plannen van aanleg elke watermolen gelegen is.

Om toch een eerste, algemeen inzicht in de situering van de watermolens te bieden, werden steekproefsgewijs dertig watermolens geselecteerd, waarbij werd nagegaan in welk bestemmingsgebied op de gewestplannen en de bijzondere plannen van aanleg de betrokken watermolens gelegen zijn. De watermolens in de steekproef werden geselecteerd op basis van hun ruimtelijke spreiding in het Vlaams Gewest.

Tabel I geeft een overzicht van de verdeling van de watermolens over de vijf Vlaamse provincies.

Tabel I. Watermolens in het Vlaams Gewest

Provincie	**Watermolens**	**%**
Antwerpen	23	6,4
Limburg	135	37,8
Oost-Vlaanderen	80	22,3
Vlaams-Brabant	112	31,3
West-Vlaanderen	8	2,2
Totaal	**358**	**100**

Bron: lijst van watermolens in het Vlaams Gewest

Rekening houdend met de relatieve spreiding van de watermolens in het Vlaams Gewest werd voor de selectie van de dertig watermolens de volgende verdeelsleutel gehanteerd: twee watermolens bevinden zich in de provincie Antwerpen, elf in de provincie Limburg, zeven in de provincie Oost-Vlaanderen, negen in de provincie Vlaams-Brabant en één in de provincie West-Vlaanderen.

[317] *B.S.* 29 april 2005.

Tabel II bevat de lijst van de steekproefsgewijs geselecteerde watermolens.

Tabel II. Steekproefsgewijs geselecteerde watermolens

1. Watermolen van Tielen, Kasterlee (Antwerpen)
2. Schemelbertmolen, Liezele-Puurs (Antwerpen)
3. Groenmolen, Alken (Limburg)
4. Binkenmolen, Bocholt (Limburg)
5. Kasteelmolen, Bree (Limburg)
6. Kapitelmolen, Diepenbeek (Limburg)
7. Elsartmolen, Hasselt (Limburg)
8. Kleine Molen, Lummen (Limburg)
9. Langerenmolen, Maaseik (Limburg)
10. Molen van Opkanne, Riemst (Limburg)
11. Motmolen, Tongeren (Limburg)
12. Molen Janssen, Voeren (Limburg)
13. Broekmolen, Zutendaal (Limburg)
14. 't Waterkot, Aalst (Oost-Vlaanderen)
15. Boembekemolen, Brakel (Oost-Vlaanderen)
16. Gotegemmolen, Erpe-Mere (Oost-Vlaanderen)
17. Spaanse Molen, Kruibeke (Oost-Vlaanderen)
18. Fonteintjesmolen, Ninove (Oost-Vlaanderen)
19. Nonnenmolen, Oudenaarde (Oost-Vlaanderen)
20. IJzerkotmolen, Zwalm (Oost-Vlaanderen)
21. Molen van Schoonhoven, Aarschot (Vlaams-Brabant)
22. Herisemmolen, Beersel (Vlaams-Brabant)
23. Ezeldijkmolen, Diest (Vlaams-Brabant)
24. Tommenmolen, Grimbergen (Vlaams-Brabant)
25. Dijlemolens, Leuven (Vlaams-Brabant)
26. Herbodinnemolen, Londerzeel (Vlaams-Brabant)
27. Uithemmolen, Rotselaar (Vlaams-Brabant)
28. Dalemse Molen, Tienen (Vlaams-Brabant)
29. Watermolen van Dormaal, Zoutleeuw (Vlaams-Brabant)
30. Watermolen, Anzegem (West-Vlaanderen)

Om na te gaan in welk bestemmingsgebied op de gewestplannen en de bijzondere plannen van aanleg de betrokken watermolens gelegen zijn, werd gebruik gemaakt van de geografische informatie die het Ondersteunend Centrum GIS-Vlaanderen op zijn website www.gisvlaanderen.be verschaft. Twee van de op die website beschikbare internetloketten zijn 'Geo-Vlaanderen. Gewestplan' en 'Geo-Vlaanderen. BPA-APA, toestand 1/1/2002'.

Tabel III geeft een overzicht van de bestemmingsgebieden op het gewestplan of het bijzonder plan van aanleg waarin de geselecteerde watermolens zich bevinden.

Tabel III. Bestemmingsgebieden op het gewestplan (het algemeen of bijzonder plan van aanleg) waarin de geselecteerde watermolens gelegen zijn

1.	Watermolen van Tielen, Kasterlee	Landschappelijk waardevol agrarisch gebied
2.	Schemelbertmolen, Liezele-Puurs	Parkgebied
3.	Groenmolen, Alken	Industriegebied (BPA: zone van esthetische waarde)
4.	Binkenmolen, Bocholt	Natuurgebied
5.	Kasteelmolen, Bree	Woongebied (BPA: zone voor halfopen en open bebouwing)
6.	Kapitelmolen, Diepenbeek	Agrarisch gebied
7.	Elsartmolen, Hasselt	Landschappelijk waardevol agrarisch gebied
8.	Kleine Molen, Lummen	Agrarisch gebied
9.	Langerenmolen, Maaseik	Woongebied met landelijk karakter
10.	Molen van Opkanne, Riemst	Woongebied met landelijk karakter (BPA: zone voor halfopen bebouwing)
11.	Motmolen, Tongeren	Woongebied
12.	Molen Janssen, Voeren	Woongebied met landelijk karakter
13.	Broekmolen, Zutendaal	Natuurgebied
14.	't Waterkot, Aalst	Landschappelijk waardevol agrarisch gebied
15.	Boembekemolen, Brakel	Parkgebied
16.	Gotegemmolen, Erpe-Mere	Natuurgebied
17.	Spaanse Molen, Kruibeke	Woongebied (BPA: strook voor gebouwen met publieke bestemming)
18.	Fonteintjesmolen, Ninove	Natuurreservaat
19.	Nonnenmolen, Oudenaarde	Woongebied
20.	IJzerkotmolen, Zwalm	Natuurgebied
21.	Molen van Schoonhoven, Aarschot	Agrarisch gebied met ecologisch belang + waterwinningsgebied
22.	Herisemmolen, Beersel	Agrarisch gebied met ecologisch belang
23.	Ezeldijkmolen, Diest	Woongebied
24.	Tommenmolen, Grimbergen	Parkgebied
25.	Dijlemolens, Leuven	Woongebied
26.	Herbodinnemolen, Londerzeel	Landschappelijk waardevol agrarisch gebied
27.	Uithemmolen, Rotselaar	Landschappelijk waardevol agrarisch gebied
28.	Dalemse Molen, Tienen	Landschappelijk waardevol agrarisch gebied
29.	Watermolen van Dormaal, Zoutleeuw	Landschappelijk waardevol agrarisch gebied
30.	Watermolen, Anzegem	Agrarisch gebied

Tussen haakjes staat de aanduiding van een bestemmingsgebied op een algemeen plan van aanleg (APA) of een bijzonder plan van aanleg (BPA).

Bronnen: *http://geo-vlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/gwp/*
en *http://geo-vlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/bpa-apa/*

Uit de gegevens van Tabel III blijkt dat een eerste groep watermolens (9/30) zich bevindt in woongebied in de ruime zin (woongebied, woongebied met landelijk karakter, gebied met een culturele, historische en/of esthetische waarde). Een tweede groep watermolens (12/30) is gelegen in agrarisch gebied, dat veelal als landschappelijk waardevol of als ecologisch belangrijk aangeduid wordt. Een derde groep watermolens (8/30) bevindt zich in groengebied (natuurgebied, of natuurreservaat) of parkgebied. Eén watermolen bevindt zich in een industriegebied, maar binnen een door een bijzonder plan van aanleg afgebakende zone van esthetische waarde. Dit is een vrij uitzonderlijke situatie. Eén watermolen bevindt zich tevens in een waterwinningsgebied.

Een diepgaander onderzoek zal moeten aantonen in welke mate de gegevens van de hoger genoemde steekproef representatief zijn voor het gehele Vlaamse molenbestand. In het kader van deze studie worden de resultaten van de steekproef aangewend voor de bespreking van de stedenbouwkundige voorschriften van de bestemmingsgebieden waarin de watermolens zich bevinden.

Ter illustratie wordt nog verwezen naar een artikel van WEYMEIS met als titel 'Restauratie of verval?' in *Het Nieuwsblad* van 29 mei 1999[318]. De auteur geeft een bondig overzicht van de bestemmingsgebieden waarin de beschermde watermolens in Vlaanderen gelegen zijn. Volgens zijn gegevens waren er in 1999 137 beschermde watermolens in Vlaanderen: 42 in natuurgebied, 3 in een natuurreservaat, 17 in parkgebied, 57 in agrarisch gebied, 18 in woongebied en 3 in een gebied voor dagrecreatie. Deze gegevens bevestigen de resultaten van de steekproef.

2.3.2. De stedenbouwkundige voorschriften van de bestemmingsgebieden waarin watermolens zich bevinden

Het **Koninklijk Besluit van 28 december 1972**[319] bevat een overzicht van de *algemene bestemmingsvoorschriften* die gekoppeld zijn aan alle gewestplannen. Elk gewestplan bevat daarnaast een aantal voorschriften die specifiek zijn voor het betrokken plan. Dit zijn *aanvullende bestemmingsvoorschriften*. Hetzelfde geldt voor de algemene en bijzondere plannen van aanleg. Voor een overzicht van de aanvullende bestemmingsvoorschriften wordt verwezen naar de specifieke plannen van aanleg.

Het Koninklijk Besluit van 28 december 1972 maakt een onderscheid tussen woongebieden, industriegebieden, dienstverleningsgebieden, landelijke gebieden, recreatiegebieden en gebieden bestemd voor ander grondgebruik.

De **Omzendbrief van 8 juli 1997**[320] bevat een aantal richtlijnen die gevolgd dienen te worden bij de toepassing van de algemene bestemmingsvoorschriften. Deze richtlijnen zullen bepalend zijn bij de beoordeling van een aanvraag tot stedenbouwkundige vergunning of verkavelingsvergunning.

Hierna wordt een overzicht gegeven van de bestemmingsgebieden waarin watermolens gelegen zijn. Indien ze relevant zijn voor de eigenaar of gebruiker van een watermolen, worden tevens de stedenbouwkundige voorschriften van de betrokken bestemmingsgebieden besproken.

2.3.2.1. Woongebieden

Onder de term woongebieden worden begrepen: de effectieve woongebieden, de woonuitbreidingsgebieden, de woonparken en de woongebieden met een landelijk karakter.

[318] C. WEYMEIS, "Restauratie of verval?", *Het Nieuwsblad*, 29 mei 1999.
[319] Koninklijk Besluit van 28 december 1972 betreffende de inrichting en de toepassing van de ontwerpgewestplannen en de gewestplannen, *B.S.* 10 februari 1973, zoals gewijzigd.
[320] Omzendbrief van 8 juli 1997 betreffende de inrichting en de toepassing van de ontwerpgewestplannen en de gewestplannen, *B.S.* 23 augustus 1997, zoals gewijzigd.

Woongebieden zijn bestemd voor wonen, alsmede voor handel, dienstverlening, ambacht en kleinbedrijf,[321] voor groene ruimten, voor sociaal-culturele inrichtingen, voor openbare nutsvoorzieningen, voor toeristische voorzieningen en voor agrarische bedrijven. Deze bedrijven, voorzieningen en inrichtingen mogen enkel worden toegestaan voorzover ze verenigbaar zijn met de onmiddellijke omgeving en op voorwaarde dat ze de woonfunctie van het gebied niet in gevaar brengen.[322]

Watermolens die gelegen zijn in een woongebied, zijn overwegend zone-eigen. Molens die ingericht zijn als woning, kunnen perfect in een woongebied gelegen zijn. Ook watermolens die uitgebaat worden als horecazaak (dienstverleningsfunctie), zijn zone-eigen in een woongebied. Molens die 'om den brode' malen of op kleine schaal elektriciteit opwekken, kunnen in een woongebied gelegen zijn, indien ze onder de term 'ambacht en kleinbedrijf' vallen. De Omzendbrief van 8 juli 1997 geeft als voorbeeld van een ambachtelijk bedrijf een graanmaalderij. Watermolens die ingericht zijn als museum, zijn zone-eigen in een woongebied. Een museum is immers een voorbeeld van een sociaal-culturele inrichting die zich in een woongebied mag bevinden.

Op de gewestplannen kan verder nog worden aangegeven welke de woningdichtheid van het gebied is, dat het gaat om woongebieden met een landelijk karakter of dat het gebieden van culturele, historische en/of esthetische waarde betreft.[323]

Een watermolen kan op het gewestplan behoren tot een gebied van culturele, historische en/of esthetische waarde. In een dergelijk gebied wordt de wijziging van de bestaande toestand onderworpen aan bijzondere voorwaarden, gegrond op de wenselijkheid van het behoud. Indien het aangevraagde project een invloed kan hebben op de culturele, historische en/of esthetische waarde van een gebied, is het aangewezen de Afdeling Monumenten en Landschappen te raadplegen.[324]

2.3.2.2. Industriegebieden

Industriegebieden zijn bestemd voor de vestiging van industriële of ambachtelijke bedrijven die wegens hun aard of wegens economische en sociale redenen of omdat deze bedrijven niet behoren tot de normale uitrusting van andere gebieden, moeten worden afgezonderd van de andere bestemmingen. Deze gebieden omvatten een bufferzone. Voorzover de veiligheid en de goede werking van het bedrijf dit vereist, kunnen ze woongelegenheid voor de bewakers omvatten. Bovendien worden in industriegebieden complementaire dienstverlenende bedrijven ten behoeve van dergelijke industriële of ambachtelijke bedrijven toegelaten.[325]

Wat de industriegebieden betreft, kan op de gewestplannen verder een onderscheid gemaakt worden tussen gebieden voor vervuilende industrieën, gebieden voor milieubelastende industrieën en gebieden voor ambachtelijke bedrijven en KMO's.

Watermolens die 'om den brode' malen, kunnen zone-eigen zijn in een industriegebied. Voorwaarde is dan wel dat bovenop de hoofdbestemming van het gebied geen nadere aanwijzingen werden aangebracht of dat het bestemmingsgebied 'gebied voor ambachtelijke bedrij-

[321] Voorzover deze taken van bedrijf om redenen van goede ruimtelijke ordening niet in een daartoe aangewezen gebied moeten worden afgezonderd. Deze voorwaarde houdt in dat de inrichting of activiteit bestaanbaar moet zijn met de bestemming van woongebied.
[322] Artikel 5, lid 1 en 2 van het K.B. van 28 december 1972.
[323] Artikel 6 van het K.B. van 28 december 1972.
[324] Artikel 3M3 van de Omzendbrief van 8 juli 1997.
[325] Artikel 7 van het K.B. van 28 december 1972; artikel M4 van de Omzendbrief van 8 juli 1997.

ven en KMO's in overdruk op het industriegebied aangeduid is. Onder dezelfde voorwaarde kunnen watermolens die elektriciteit opwekken, zone-eigen zijn in een industriegebied. Watermolens die een andere functie hebben, zijn zonevreemd in een industriegebied.[326]

2.3.2.3. Landelijke gebieden

Onder de term landelijke gebieden worden begrepen: de agrarische gebieden, de bosgebieden, de groengebieden, de parkgebieden en de bufferzones.

Agrarische gebieden zijn bestemd voor de landbouw in de ruime zin.[327] Ze bevatten de voor het bedrijf noodzakelijke gebouwen, de woning van de exploitanten, verblijfsgelegenheden, voorzover deze een integrerend deel van een leefbaar bedrijf uitmaken (m.o.o. hoevetoerisme), en para-agrarische bedrijven.[328]

Para-agrarische bedrijven zijn bedrijven waarvan de activiteit onmiddellijk bij de landbouw aansluit en erop afgestemd is. De Omzendbrief van 8 juli 1997 stelt dat de volgende criteria een rol kunnen spelen bij de beoordeling van een para-agrarisch bedrijf: het grondgebonden karakter van het bedrijf, de nauwe relatie met het landbouwproductieproces en de strikte relatie met de voortgebrachte landbouwproducten (vb. graan).[329]

Watermolens die graan malen, kunnen op grond van de bovenstaande criteria in principe als para-agrarische bedrijven aangeduid worden. Dergelijke watermolens zijn dan zone-eigen in agrarisch gebied.

Bosgebieden zijn de beboste of te bebossen gebieden, bestemd voor het bosbedrijf.[330] Daarin zijn de gebouwen toegelaten die noodzakelijk zijn voor de exploitatie van en het toezicht op de bossen, evenals jagers- en vissershutten, op voorwaarde dat deze niet gebruikt kunnen worden als woonverblijf, al ware het maar tijdelijk.[331]

Watermolens in bosgebieden zijn zonevreemd.

Groengebieden zijn bestemd voor het behoud, de bescherming en het herstel van het natuurlijk milieu. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen natuurgebieden, natuurreservaten en natuurgebieden met wetenschappelijke waarde.

Natuurgebieden kunnen de volgende elementen bevatten: bossen, wouden, vennen, heiden, moerassen, duinen, rotsen, aanslibbingen, stranden en andere dergelijke gebieden. Ook beken en rivieren kunnen deel uitmaken van een natuurgebied. In deze gebieden mogen jagers- en vissershutten gebouwd worden, voorzover ze niet kunnen worden gebruikt als woonverblijf, als ware het maar tijdelijk. Handelingen en werken zijn in natuurgebieden enkel toegestaan indien ze nodig zijn voor het behoud, de bescherming en het herstel van het natuurlijk milieu.

Zijn verboden in een natuurgebied: het oprichten van gebouwen, behalve jagers- en vissershutten, het door ontginning overschakelen naar agrarisch bodemgebruik, het ontginnen van heiden of vennen en het wijzigen van de vegetatie ervan.

---

[326] Verder dient nog vermeld te worden dat zuiver commerciële activiteiten in beginsel niet verenigbaar zijn met de bestemming industriegebied.
[327] Onder landbouw in ruime zin wordt begrepen: de effectieve landbouw, de tuinbouw, de veeteelt en de visteelt.
[328] Artikel 11 van het K.B. van 28 december 1972.
[329] Artikel M8 van de Omzendbrief van 8 juli 1997.
[330] Onder bosbedrijf wordt verstaan: de instandhouding en economische exploitatie van bossen.
[331] Artikel 12 van het K.B. van 28 december 1972.

Zijn schadelijk voor een natuurgebied: cultuurtechnische verbeteringen, de aanleg van wegen en infrastructuurwerken en het ontbossen.

Natuurreservaten en natuurgebieden met wetenschappelijke waarde zijn gebieden die wegens hun wetenschappelijke of pedagogische waarde in hun huidige staat bewaard moeten worden. In deze gebieden zijn enkel de handelingen en werken toegestaan die nodig zijn voor de actieve of passieve bescherming van het gebied. Daaronder moeten worden verstaan: de beheerswerken die nodig zijn voor het behoud, de bescherming en het herstel van de natuurreservaten.[332]

Watermolens in groengebieden zijn zonevreemd.

Parkgebieden zijn groene zones die binnen de stedenbouwwetgeving soms wel en soms niet tot de ruimtelijk kwetsbare gebieden gerekend worden. Deze gebieden moeten in hun staat bewaard worden of zijn bestemd om zodanig ingericht te worden dat ze, in de al dan niet verstedelijkte gebieden, hun sociale functie vervullen.

Handelingen en werken kunnen in parkgebieden enkel worden toegestaan indien ze strikt noodzakelijk zijn voor de openstelling, het behoud, de verfraaiing en/of de aanleg van het park.[333]

Watermolens in parkgebieden zijn zonevreemd.

2.3.2.4. Recreatiegebieden

Recreatiegebieden zijn bestemd voor het aanbrengen van recreatieve en toeristische accommodatie, al dan niet met inbegrip van de verblijfsaccomodatie. In deze gebieden kunnen de handelingen en werken aan beperkingen worden onderworpen om het recreatief karakter te bewaren.

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen gebieden voor dagrecreatie en gebieden voor dag- en verblijfsrecreatie. Eerstgenoemde gebieden kunnen enkel recreatieve en toeristische accommodatie bevatten, met uitsluiting van alle verblijfsaccomodatie. Laatstgenoemde gebieden kunnen tevens verblijfsrecreatie bevatten.[334]

Watermolens die een recreatieve of toeristische functie hebben, kunnen perfect gelegen zijn in recreatiegebieden.

[332] Artikel 13 van het K.B. van 28 december 1972; artikel M10 van de Omzendbrief van 8 juli 1997.
[333] Artikel 14, lid 1 van het K.B. van 28 december 1972; artikel M11 van de Omzendbrief van 8 juli 1997.
[334] Artikel 16 van het K.B. van 28 december 1972.

2.3.2.5. Gebieden in overdruk van andere gebieden

Er dient een onderscheid gemaakt te worden tussen bestemmingsgebieden die steeds in overdruk op landelijke gebieden worden aangeduid en bestemmingsgebieden die in overdruk op alle mogelijke gebieden kunnen worden aangeduid.

* Landelijke gebieden kunnen een aanvullende aanduiding krijgen, die in overdruk op de basiskleur aangebracht wordt. Hierbij kan een onderscheid gemaakt worden tussen landschappelijk waardevolle gebieden, landelijke gebieden met toeristische waarde en ecologisch waardevolle landelijke gebieden.

Landschappelijk waardevolle gebieden zijn gebieden waarvoor bepaalde beperkingen gelden met als doel het landschap te beschermen of aan landschapsontwikkeling te doen.

In deze gebieden mogen enkel werken en handelingen worden uitgevoerd die overeenstemmen met de bestemming van het gebied, voorzover ze de esthetische waarde van het landschap niet in gevaar brengen.

Aan watermolens die gelegen zijn in een landschappelijk waardevol gebied kunnen slechts handelingen of werken uitgevoerd worden, indien die in overeenstemming zijn met de bestemming van het gebied. Bovendien moet de aanvraag getoetst worden aan een esthetisch criterium, wat inhoudt dat de beoogde handelingen of werken moeten kunnen worden overeengebracht met de eisen van vrijwaring van het landschap.[335]

Landelijke gebieden met toeristische waarde zijn gebieden waarin, met behoud van de landelijke bestemming, recreatieve en toeristische accommodatie toegestaan is, met uitsluiting van de verblijfsaccommodatie.[336]

Watermolens die een recreatieve of toeristische functie hebben, kunnen perfect gelegen zijn in landelijke gebieden met toeristische waarde. Verblijfsaccomodatie is echter expliciet uitgesloten.

Ecologisch waardevolle gebieden zijn gebieden die omwille van de belangrijkheid van de fauna en flora die zij herbergen, of omwille van hun invloed op aanpalende groengebieden een uitgesproken ecologische waarde hebben. Alleen die werken en handelingen mogen er worden uitgevoerd die het specifieke milieu van planten en dieren en de landschappelijke waarde niet schaden.

Aan watermolens die gelegen zijn in ecologisch waardevolle gebieden, kunnen slechts werken of handelingen uitvoeren die het specifieke milieu van planten en dieren en de landschappelijke waarde niet schaden.

* Een aantal bestemmingsgebieden kunnen in overdruk op alle mogelijke gebieden worden aangeduid.

Het gewestplan kan dergelijke bestemmingsgebieden in overdruk bevatten voor uitbreidingen van ontginningsgebieden, waterwinningsgebieden, reservatie- en erfdienstbaarheidsgebieden, renovatiegebieden, overstromingsgebieden en andere gebieden.[337]

---

[335] Artikel 15, lid 1 tot 3 van het K.B. van 28 december 1972; artikel M12 van de Omzendbrief van 8 juli 1997.
[336] Artikel 15, lid 4 van het K.B. van 28 december 1972.
[337] Artikel 3 van het K.B. van 28 december 1972.

Voor watermolens zijn enkel de waterwinningsgebieden en de overstromingsgebieden relevant.

Waterwinningsgebieden zijn de gebieden waar ten aanzien van de uitvoering van handelingen en werken beperkingen kunnen worden opgelegd om de waterwinning te beschermen.

In **overstromingsgebieden** is de uitvoering van alle handelingen en werken ofwel verboden ofwel onderworpen aan bijzondere voorwaarden, zolang de noodzakelijke maatregelen ter voorkoming van de zich geregeld voordoende overstromingen niet genomen zijn.[338]

2.3.3. De situering van de watermolens op de ruimtelijke uitvoeringsplannen[339]

Binnen het tijdsbestek van het onderzoek bleek het enkel mogelijk na te gaan of de reeds bestaande gewestelijke RUP's specifieke voorschriften voor watermolens bevatten. Verder onderzoek naar de situering van de watermolens op de provinciale en gemeentelijke RUP's is dan ook aan te bevelen.

Er werden reeds enkele gewestelijke RUP's definitief vastgesteld door de Vlaamse regering.

Een deel van deze plannen betreft de afbakening van een gebied dat bestemd is voor verblijf in het kader van openluchtrecreatie (campings). Dergelijke RUP's werden in Vlaams-Brabant onder meer vastgesteld voor Aarschot, Beersel, Overijse en Galmaarden en hebben sinds de definitieve vaststelling van het provinciaal RSP het statuut van provinciaal RUP.

Er werden ook enkele gewestelijke RUP's vastgesteld die betrekking hebben op de afbakening van een zone voor windturbines. Hoogstraten, Gistel en Beveren-Kruibeke beschikken momenteel over een dergelijk RUP.

Een derde soort gewestelijke RUP's heeft betrekking op de uitbreiding van een historisch gegroeid bedrijf. Onder meer Hoeselt (bedrijf Cordeel), Oostrozebeke (bedrijf Spano) en Kaprijke (bedrijf Lotus) beschikken momenteel over een dergelijk RUP.

Een vierde soort gewestelijke RUP's heeft betreking op onderdelen van de Grote Eenheid Natuur. Dergelijke RUP's bestaan momenteels reeds voor onder meer Aarschot, Boutersem en Halen.

Bij het afsluiten van dit onderzoek waren er slechts twee RUP's vastgesteld die betrekking hebben op de afbakening van een regionaalstedelijk gebied, namelijk in Aalst en Turnhout.

Geen van deze ruimtelijke uitvoeringsplannen bevat specifieke voorschriften voor de watermolens die er al dan niet gelegen zijn.

[338] Artikel 18 K.B. 28 december 1972.
[339] Stand van zaken per 15 november 2005.

3. Vergunningsbeleid[340]

3.1. De vergunningverlening door de gemeenten

Om volledig zelf stedenbouwkundige vergunningen te mogen verlenen volgens de procedure van het Decreet Ruimtelijke Ordening[341], moet een gemeente voldoen aan vijf voorwaarden.

Een gemeente moet meer bepaald beschikken over:
- een goedgekeurd gemeentelijk ruimtelijk structuurplan
- een gemeentelijke stedenbouwkundige ambtenaar
- een conform verklaard plannenregister
- een vastgesteld vergunningenregister
- een register van de onbebouwde percelen.

Zolang een gemeente niet voldoet aan die voorwaarden, worden de aanvragen voor een stedenbouwkundige vergunning behandeld volgens de 'oude' procedure van het Coördinatiedecreet van 1996.[342] Die procedure vereist in een aantal gevallen het advies van de gemachtigde ambtenaar, aangesteld door de Vlaamse regering.

Op dit moment hebben vijf gemeenten voldaan aan alle voorwaarden: Avelgem, Hoogstraten, Stabroek, Vilvoorde en Zwevegem.[343] Enkel voor Avelgem en Vilvoorde werd dit reeds bij Ministerieel Besluit vastgesteld in het Belgisch Staatsblad. Dit gebeurde op 19 september 2005. Voor de beide gemeenten geldt de nieuwe procedure vanaf 1 november 2005.

3.2. Vergunningsplichtige werken, handelingen en wijzigingen

Het Decreet Ruimtelijke Ordening bevat in **artikel 99** een overzicht van werken, handelingen en wijzigingen waarvoor een stedenbouwkundige vergunning aangevraagd moet worden.

Vergunningsplichtige werken, handelingen en wijzigingen

Werken:
- *Bouwen.*
- *Een of meer vaste inrichtingen plaatsen.* [344]
- *Een bestaand bouwwerk of een bestaande vaste inrichting afbreken.*
- *Een bestaand bouwwerk of een bestaande vaste inrichting herbouwen, verbouwen of uitbreiden, met inbegrip van de instandhoudings- en onderhoudswerken die betrekking hebben op de stabiliteit van een bouwwerk of een vaste inrichting.*

[340] Het Decreet Ruimtelijke Ordening maakt een onderscheid tussen stedenbouwkundige vergunningen (de vroegere bouwvergunningen) en verkavelingsvergunningen. De laatste categorie van vergunningen wordt hier niet behandeld.
[341] De nieuwe procedure voor het verlenen van vergunningen is vervat in de artikelen 106 – 126 van het Decreet Ruimtelijke Ordening.
[342] Artikel 190, §2 van het Decreet Ruimtelijke Ordening.
[343] Stand van zaken per 15 november 2005.
[344] Bouwen en plaatsen van vaste inrichtingen in de zin van het Decreet Ruimtelijk Ordening is het oprichten van een gebouw of een constructie of het plaatsen van een inrichting, zelfs uit niet-duurzame metalen, in de grond gebouwd, aan de grond bevestigd of op de grond steunend omwille van de stabiliteit, en bestemd om ter plaatse te blijven staan, ook al kan het ook uit elkaar worden genomen, verplaatst of is het volledig ondergronds. Dit behelst ook het functioneel samenbrengen van materialen waardoor een vaste inrichting of constructie ontstaat, en het aanbrengen van verhardingen.

Handelingen:
- *Met bomen begroeide oppervlakten bedoeld in artikel 3, §§ 1 en 2 van het Bosdecreet van 13 juni 1990, ontbossen.*
- *Hoogstammige bomen die alleen of in groeps- of lijnverband staan, vellen, voorzover ze geen deel uitmaken van met bomen begroeide oppervlakten in de zin van artikel 3, §§ 1 en 2 van het Bosdecreet van 19 juni 1990.*
- *Een grond gewoonlijk gebruiken, aanleggen of inrichten voor het opslaan van gebruikte of afgedankte voertuigen, van allerhande materialen, materieel of afval.*
- *Een grond gewoonlijk gebruiken, aanleggen of inrichten voor het parkeren van voertuigen, wagens of aanhangwagens.*
- *Een grond gewoonlijk gebruiken, aanleggen of inrichten voor het plaatsen van een of meer verplaatsbare inrichtingen die voor bewoning kunnen worden gebruikt, zoals woonwagens, kampeerwagens, afgedankte voertuigen, tenten.*
- *Een grond gewoonlijk gebruiken, aanleggen of inrichten voor het plaatsen van een of meer verplaatsbare inrichtingen of rollend materieel die hoofdzakelijk voor publicitaire doeleinden worden gebruikt.*

Wijzigingen:
- *Het reliëf van de bodem aanmerkelijk wijzigen.*
- *Het aantal woongelegenheden in een gebouw die bestemd zijn voor de huisvesting van een gezin of een alleenstaande, wijzigen, ongeacht of het gaat om een eengezinswoning, een etagewoning, een flatgebouw, een studio of een al dan niet gemeubileerde kamer.*
- *Publiciteitsinrichtingen of uithangborden plaatsen of wijzigen.*
- *Recreatieve terreinen aanleggen of wijzigen, waaronder een golfterrein, een voetbalterrein, een tennisveld, een zwembad.*
- *De hoofdfunctie van een onroerend bebouwd goed geheel of gedeeltelijk wijzigen met het oog op een nieuwe functie, voorzover deze functiewijziging voorkomt op een door de Vlaamse regering op te stellen lijst van vergunningsplichtige functiewijzigingen.*

Een stedenbouwkundige vergunning is op grond van deze bepalingen vereist voor het oprichten of afbreken van een watermolen, voor het herbouwen, verbouwen of uitbreiden van de watermolen en voor instandhoudings- en onderhoudswerken die betrekking hebben op de stabiliteit van de watermolen.

De Vlaamse regering heeft bij **Besluit van 14 april 2000**[345] een lijst opgesteld van vergunningsplichtige functiewijzigingen.

Vergunningsplichtige functiewijzigingen

Een stedenbouwkundige vergunning is vereist als een van de hierna vermelde hoofdfuncties van een onroerend bebouwd goed geheel of gedeeltelijk wordt gewijzigd in een andere hierna vermelde hoofdfunctie:
- *Wonen*
- *Verblijfsrecreatie*
- *Dagrecreatie*
- *Landbouw in de ruime zin*
- *Handel, horeca, kantoorfunctie en diensten*
- *Industrie en ambacht.*

Een stedenbouwkundige vergunning is vereist als de hoofdfunctie van een onroerend bebouwd goed geheel of gedeeltelijk wordt gewijzigd van de hoofdfunctie gemeenschapsvoorzieningen en openbare nutsvoorzieningen naar een van de hierboven vermelde hoofdfuncties.

Een stedenbouwkundige vergunning is vereist als het onroerend bebouwd goed een exploitatiewoning bij een gebouw dat onder de functiecategorie 'landbouw in de ruime zin' of 'industrie en ambacht' valt, betreft en de nieuwe hoofdfunctie na overdracht van enig zakelijk recht geen binding meer heeft met de al dan niet beëindigde exploitatie.

[345] Besluit van de Vlaamse regering van 14 april 2000 tot bepaling van de vergunningsplichtige functiewijzigingen en van de werken, handelingen en wijzigingen waarvoor geen stedenbouwkundige vergunning nodig is, B.S. 18 mei 2000, zoals gewijzigd door het Besluit van de Vlaamse regering van 26 april 2002, *B.S.* 20 juni 2002.

Bij wijze van voorbeeld de volgende gevallen:

- *De eigenaar of gebruiker van een watermolen die het molengebouw voorheen gebruikte als woning en er nu een horecazaak in wil vestigen, moet hiervoor een stedenbouwkundige vergunning aanvragen.*
- *Hetzelfde geldt voor de eigenaar of gebruiker van een watermolen die voorheen 'om den brode' maalde en nu van de watermolen een centrum voor dagrecreatie wil maken.*

Een gewestelijke, provinciale en een gemeentelijke stedenbouwkundige verordening kunnen de bovenstaande vergunningsplichtige werken, handelingen en wijzigingen aanvullen.[346]

3.3. Werken, handelingen en wijzigingen die vrijgesteld zijn van de vergunningsplicht

Artikel 99, § 1, 1° van het Decreet Ruimtelijke Ordening bepaalt dat geen stedenbouwkundige vergunning vereist is voor **instandhoudings- en onderhoudswerken die geen betrekking hebben op de stabiliteit**.

Onder instandhoudings- of onderhoudswerken die geen betrekking hebben op de stabiliteit, worden werken verstaan die het gebruik van het gebouw voor de toekomst ongewijzigd veilig stellen door het bijwerken, herstellen of vervangen van geërodeerde of versleten materialen of onderdelen.

Daaronder worden echter niet de werken begrepen die betrekking hebben op de constructieve elementen van het gebouw, zoals:

- het vervangen van dakgebintes of dragende balken van het dak, met uitzondering van plaatselijke herstellingen.
- Het geheel of gedeeltelijk herbouwen of vervangen van buitenmuren, zelfs met recuperatie van de bestaande stenen.

Instandhoudings- en onderhoudswerken aan een watermolen die geen betrekking hebben op de stabiliteit, zijn vrijgesteld van de vergunningsplicht.

Artikel 99, § 2 van het Decreet Ruimtelijke Ordening bepaalt dat de Vlaamse regering een lijst kan vaststellen van de werken, handelingen en wijzigingen waarvoor, wegens hun aard en/of omvang, geen stedenbouwkundige vergunning vereist is.

De Vlaamse regering heeft bij **Besluit van 14 april 2000** een dergelijke lijst opgesteld.

De omstandigheid dat voor bepaalde werken, handelingen en wijzigingen geen stedenbouwkundige vergunning vereist is, doet geen afbreuk aan het feit dat de bestemmingsvoorschriften van de stedenbouwkundige verordeningen, de plannen van aanleg en de ruimtelijke uitvoeringsplannen in acht moeten worden genomen.

Hieronder volgt een overzicht van de werken, handelingen en wijzigingen die vrijgesteld zijn van de stedenbouwkundige vergunningsplicht.

---

[346] Voor een bespreking van de stedenbouwkundige verordeningen wordt verwezen naar A.M. DRAYE, "Stedenbouwkundige verordeningen", in: B. HUBEAU en W. VANDEVYVERE (eds.) *Handboek Ruimtelijke Ordening en Stedenbouw*, Brugge, Die Keure, 2004, 20 p.

Werken, handelingen en wijzigingen die vrijgesteld zijn van de vergunningsplicht[347]

Een stedenbouwkundige vergunning is niet vereist voor de volgende werken, handelingen en wijzigingen. Voorwaarde is wel dat ze niet strijdig zijn met de voorschriften van stedenbouwkundige verordeningen, bouwverordeningen, verkavelingsverordeningen, ruimtelijke uitvoeringsplannen, plannen van aanleg, verkavelingsvergunningen, bouwvergunningen of stedenbouwkundige vergunningen. Ook andere van toepassing zijnde regelgeving blijft van kracht.

- *Tijdelijke werken, handelingen en wijzigingen die nodig zijn voor de uitvoering van vergunde werken, voorzover deze plaatsvinden binnen de werkstrook afgebakend in de stedenbouwkundige vergunning.*
- *De plaatsing van sanitaire en elektrische installaties, verwarmings-, isolerings-, of verluchtingsinstallaties in een gebouw, voorzover deze noch een vergunningsplichtige functiewijziging, noch - wanneer het een woning betreft - een wijziging van het aantal woongelegenheden met zich meebrengt.*
- *De uitvoering van inrichtingswerkzaamheden binnen een gebouw of werkzaamheden voor de geschiktmaking van lokalen, voorzover deze noch de oplossing van een constructieprobleem, noch een vergunningsplichtige functiewijziging, noch - wanneer het een woning betreft - een wijziging van het aantal woongelegenheden met zich meebrengen.*
- *De plaatsing van de volgende publiciteitsinrichtingen of uithangborden:*
  a) de bevestiging aan een vergund gebouw van niet-lichtgevende uithangborden, met een totale maximale oppervlakte van 4 m²
  b) publiciteitsinrichtingen die voortvloeien uit wettelijke of reglementaire bepalingen
  c) publiciteitsinrichtingen die enkel informatie van de overheid bevatten of deel uitmaken van sensibiliseringscampagnes van de overheid
  d) door de overheid beschikbaar gestelde dragers met het oog op socio-culturele en politieke affichage
  e) verkiezingspubliciteit, op voorwaarde dat aan de volgende voorwaarden is voldaan:
  ** het betreft een verkiezing van het Europese, nationale of Vlaams Parlement, of het betreft provincie-, gemeente- of districtsraadsverkiezingen.*
  ** de publiciteit wordt aangebracht in een woongebied in de ruime zin, een industriegebied in de ruime zin of op een huiskavel.*
  ** de publiciteit heeft een maximale oppervlakte van 4 m² per bord.*
  ** de publiciteit wordt aangebracht ten vroegste vanaf de aanvang van de sperperiode voor de verkiezingen en wordt verwijderd ten laatste 14 dagen na de verkiezingsdatum.*
  f) publiciteitsinrichtingen, aangebracht op een onroerend goed, waarbij wordt bekendgemaakt dat dit goed te koop of te huur is, op voorwaarde dat de totale maximale oppervlakte niet meer bedraagt dan 4 m² en dat de publiciteitsinrichting ten laatste 14 dagen na de verhuring of verkoping wordt verwijderd.
- *De plaatsing van dakvlakvensters en/of fotovoltaïsche zonnepanelen en/of zonneboilers in het dakvlak, tot een maximum van 20 % van de oppervlakte van het dakvlak, bij vergunde gebouwen die niet in een ruimtelijk kwetsbaar gebied*[348] *gelegen zijn.*
- *De plaatsing van fotovoltaïsche zonnepanelen en/of zonneboilers op een plat dak bij vergunde gebouwen die niet in een ruimtelijk kwetsbaar gebied gelegen zijn.*
- *De aanleg van de volgende verhardingen op de hoogte van het natuurlijke maaiveld in de onmiddellijke omgeving van vergunde woongebouwen:*
  a) de strikt noodzakelijke toegangen en opritten naar het gebouw of de gebouwen
  b) tuinpaden in de zij- en achtertuinstrook
  c) terrassen, voorzover ze niet gelegen zijn in de voortuinstrook, minimum 1 m van de zijdelingse en achterste perceelsgrenzen verwijderd blijven en in totaal niet groter zijn dan 50 m².
- *De plaatsing van een ondergronds regenwaterreservoir, een septische put, een bezinkput, een ondergrondse waterzuiveringsinstallatie, een infiltratiebed en/of een ondergrondse brandstoftank voor huishoudelijk gebruik bij een vergunde woning, als die minstens één meter van de zijdelingse en achterste perceelsgrenzen verwijderd blijven.*

[347] Artikel 3 van het Besluit van 14 april 2000.

[348] Onder ruimtelijk kwetsbare gebieden in de zin van het Besluit van 14 april 2000 wordt verstaan: de groengebieden, natuurgebieden, natuurgebieden met wetenschappelijke waarde, natuurreservaten, natuurontwikkelingsgebieden, parkgebieden, bosgebieden, valleigebieden, brongebieden, agrarische gebieden met ecologische waarde of belang, agrarische gebieden met bijzondere waarde, groten eenheden natuur, grote eenheden natuur in ontwikkeling en de ermee vergelijkbare gebieden, aangewezen op de plannen van aanleg, alsook de beschermde duingebieden en voor het duingebied belangrijke landbouwgebieden. Opgemerkt dient te worden dat de parkgebieden hier hetzelfde statuut krijgen als de groengebieden. De uitzonderingsregeling boot het uitvoeren van bouwwerken aan zonevreemde gebouwen en constructies is niet van toepassing op de ruimtelijk kwetsbare gebieden, *parkgebieden uitgezonderd*.

- *De plaatsing van de ondergrondse aansluitingen van gebouwen op het openbare water-, gas-, elektriciteits-, telefoon- en rioleringsnetwerk, alsmede op andere openbare nutsvoorzieningen of voorzieningen van algemeen belang.*
- *De vervanging van ondergrondse brandstoftanks bij een vergund brandstoffenverdeelstation, voorzover de totale capaciteit van de tanks niet toeneemt en voorzover deze tanks niet gelegen zijn in een ruimtelijk kwetsbaar gebied.*
- *De volledige afbraak van vrijstaande bouwwerken of constructies, mits aan alle van de volgende vereisten voldaan is:*
  a) het betreft geen kleine elementen en constructies, geïsoleerd of deel uitmakende van een geheel, die van belang zijn voor de kwaliteit van de leefomgeving, een volkskundige, historische of esthetische waarde hebben, als referentie dienen voor de bevolking van een buurt of wijk, of bijdragen tot het gevoelen van een plaatselijke bevolking tot een bepaalde plek te behoren, zoals: fonteinen, kiosken, pompen, putten, kruisen, calvaries, veldkapellen, standbeelden, wegwijzers, schandpalen, grenspalen, mijlpalen, lantaarnpalen, uurwerken, klokkenspelen, zonnewijzers, hekkens, omheiningsmuren, luifels, graven, herkenningstekens van merkwaardige gebeurtenissen uit het verleden, balies, straatmeubilair, waterkunstwerkjes, bakhuizen, houtskeletbouw, koetshuizen, oranjerieën, priëlen, ijskelders.
  b) het betreft geen gebouwen of constructies die opgenomen zijn in de inventaris van het bouwkundige erfgoed.
  c) de grondoppervlakte bedraagt minder dan 100 m².
- *De plaatsing van de volgende afsluitingen:*
  a) afsluitingen die bestaan uit houten of kunststof palen met prikkel- of schrikdraad
  b) afsluitingen met een maximumhoogte van 2 m, die bestaan uit betonnen of metalen palen en draad of draadgaas, uit één betonplaat met een maximumhoogte van 40 cm en draad of draadgaas, opgericht ter afsluiting van een goed
  c) voortuinmuurtjes in metselwerk met een maximale hoogte van 50 cm
  d) smeedijzeren poorten, geplaatst tussen twee gemetselde kolommen met een maximale hoogte van 2 m.
  De vrijstellingen, genoemd in b), c) en d) gelden niet in de ruimtelijk kwetsbare gebieden en in een definitief of voorlopig beschermd landschap.
- *De plaatsing van de volgende lichte constructies in functie van de land- en tuinbouw, voorzover ze in een agrarisch gebied of in een ermee vergelijkbaar gebied liggen:*
  a) plastiektunnels met een maximumhoogte van 2,5 m, voorzover ze dienen voor de teelt van landbouwgewassen en na de oogst worden verwijderd
  b) hagelnetten of antivogelnetten, bestaande uit palen waarover een net wordt gespannen
  c) constructies ter ondersteuning van de gewassen.
- *De plaatsing in de onmiddellijke omgeving van een vergund woongebouw van zaken die tot de normale tuinuitrusting behoren, zoals:*
  a) maximaal één houten tuinhuisje ofwel één houten hok voor dieren ofwel één houten duiventil. De constructie wordt opgericht ofwel tegen een bestaande vergunde muur, ofwel op ten minste 1 meter van de perceelsgrenzen. De oppervlakte mag maximaal 10 m² bedragen. Deze constructie mag niet worden opgericht in de voortuinstrook. De kroonlijsthoogte is beperkt tot 2,5 m; de nokhoogte is beperkt tot 3 m.
  b) maximaal één volière ofwel één serre. De constructie wordt opgericht ofwel tegen een bestaande vergunde muur, ofwel op ten minste 1 meter van de perceelsgrenzen. De oppervlakte mag maximaal 10 m² bedragen. Deze constructie mag niet worden opgericht in de voortuinstrook. De kroonlijsthoogte is beperkt tot 2,5 m; de nokhoogte is beperkt tot 3 m.
  c) siervijvers met aanhorigheden met een totale maximale oppervlakte van 30 m²
  d) rotstuintjes
  e) pergola's
  f) tuinmuurtjes, niet zijnde afsluitingsmuren, met een maximumhoogte van 1,2 meter
  g) barbecues
  h) speeltoestellen
  i) tuinornamenten
  j) brievenbussen.
  De vrijstellingen genoemd in a), b) en c), gelden niet in de ruimtelijk kwetsbare gebieden.
- *De oprichting van bijenstallen of bijenkorven, voorzover deze niet in een woongebied of in een ermee vergelijkbaar gebied gelegen zijn.*
- *De drainage van een goed voor landbouwdoeleinden door de aanleg van een geheel van ondergrondse zuig- en/of moerleidingen, omhullingsmaterialen en eindbuizen en van een geheel van boven- en/of ondergrondse uitmondingsvoorzieningen, controleputten en hulpstukken, mits aan de volgende vereisten voldaan is:*
  a) de bovengrondse zichtbare voorzieningen hebben maximale afmetingen van 1 x 1 m en liggen gelijk met het maaiveld of met het talud van de ontvangende waterloop.

b) het drainageproject heeft geen betrekking op een goed met een aaneengesloten oppervlakte groter dan of gelijk aan 5 hectare.
c) de drainagewerken worden niet uitgevoerd in een ruimtelijk kwetsbaar gebied of een overstromingsgebied, noch op minder dan 50 m van één van deze gebieden.
d) de drainagewerken worden niet uitgevoerd in de perimeter van de vogelrichtlijngebieden, in een watergebied van internationale betekenis, in een definitief of voorlopig beschermd landschap of in een archeologische site.
e) voor de drainagewerken is geen milieueffectrapport vereist.

- *Het vellen van hoogstammige bomen, voorzover aan de volgende voorwaarden voldaan is:*
  a) ze maken geen deel uit van een bos.
  b) ze zijn gelegen in een woongebied, een industriegebied of een daarmee vergelijkbaar gebied, en niet in een woonparkgebied of in een daarmee vergelijkbaar gebied.
  c) ze bevinden zich op huiskavels van een vergunde woning of een vergund bedrijfsgebouw, maar niet op de grens met het openbaar domein.
  d) ze zijn gelegen binnen een straal van maximaal 15 m rondom de vergunde woning of het bedrijfsgebouw.
- *Het vellen van alleenstaande hoogstammige bomen of van bomen in lijnverband omwille van acuut gevaar en mits voorafgaandelijke schriftelijke instemming van het Bosbeheer.*
- *Het vellen van hoogstammige bomen die gelegen zijn op terreinen waarvoor een goedgekeurd beheerplan of een goedgekeurde beheersvisie bestaat, voor zover het vellen van de hoogstammige bomen als activiteit in dat beheerplan of die beheersvisie is opgenomen.*
- *De plaatsing van volgende zaken:*
  a) de plaatsing tegen de gevel van bestaande gebouwen van paneelantennes voor een zend- en ontvanginstallatie voor telecommunicatie, in de kleur van de gevel of in een neutrale, onopvallende kleur, mits de bijbehorende technische installatie in het gebouw of ondergronds wordt ondergebracht.
  b) de plaatsing tegen de gevel van bestaande gebouwen van signaalapparatuur voor een zend- en ontvanginstallatie voor telecommunicatie, waarvan geen enkele afmeting groter is dan 1 m, mits de bijbehorende technische installatie in het gebouw of ondergronds wordt ondergebracht.
  c) de plaatsing van een zend- en ontvanginstallatie voor telecommunicatie, met inbegrip van de bijbehorende technische installatie in bestaande gebouwen, mits de gehele installatie in het gebouw of ondergronds wordt ondergebracht. Desgevallend wordt de zend- en ontvangstinstallatie geplaatst achter materialen met hetzelfde uitzicht als de voorheen aanwezige materialen, maar die de eigenschap hebben om de radiogolven door te laten.
  d) de plaatsing van een zend- en ontvanginstallatie voor telecommunicatie op bestaande gebouwen gelegen in een industriegebied in de ruime zin, mits de bijbehorende technische installatie in het gebouw of ondergronds wordt ondergebracht en de totale hoogte van de dragende structuur maximaal 5 meter boven het gebouw bedraagt.
  e) de plaatsing van een schotelantenne met een maximale diameter van 80 cm, op de achtergevel van gebouwen, in de kleur van de gevel of in een neutrale, onopvallende kleur.
  f) de plaatsing van een schotelantenne met een maximale diameter van 120 cm, op een plat dak, mits de totale hoogte maximaal 150 cm boven het gebouw bedraagt.
  g) de plaatsing van een schotelantenne met een maximale diameter van 120 cm, in de achtertuinstrook, mits de totale hoogte maximaal 150 cm boven het maaiveld bedraagt.
- *De plaatsing van een zend- en ontvanginstallatie voor telecommunicatie op een bestaande vergunde pyloon of mast mits de hoogte niet toeneemt, en de bijbehorende technische installatie geplaatst wordt onder of onmiddellijk aansluitend bij die pyloon of mast, of ondergronds.*
- *Het gewoonlijk gebruik, de aanleg of inrichting van een grond voor:*
  a) het in de onmiddellijke omgeving van een vergund woongebouw opslaan van allerhande bij de woning horende materialen, materieel of huishoudelijk afval, zoals brandhout, snoeihout, afvalcontainers, vuilnisbakken, composthopen, composteringsvaten, met een totaal maximaal volume van 10 m³, niet zichtbaar vanaf de openbare weg.
  b) het in de onmiddellijke omgeving van een vergund woongebouw plaatsen van één verplaatsbare inrichting die voor bewoning kan worden gebruikt, zoals een woonwagen, kampeerwagen of tent.
- *De uitvoering van de volgende werken op openbaar domein, voorzover het niet gaat om ruimtelijk kwetsbare gebieden:*
  a) de aanleg, in openlucht, van fietsparkings, parkeerruimten en bushaltes, waarvan de oppervlakte maximaal 150 m² bedraagt, met een reliëfwijziging van minder dan 50 cm. Deze mogen niet gelegen zijn in een beschermd stads- of dorpsgezicht, noch in de onmiddellijke omgeving van een definitief of voorlopig beschermd monument.
  b) het aanbrengen van een andere verharding op de rijweg of de vervanging van de bestaande verharding, zonder verbreding van de rijweg, tenzij de bestaande rijweg een aardeweg, grintweg, steengruisweg of kasseiweg is. Deze mogen niet gelegen zijn in een beschermd stads- of dorpsgezicht, noch in de onmiddellijke omgeving van een definitief of voorlopig beschermd monument.

c) de aanleg van verhoogde kruispunten, verkeersdrempels en andere verkeersremmende ingrepen.
d) de aanleg of herinrichting van collectoren en riolen in woonstraten en woonerven.
e) de aanleg of herinrichting van nutsvoorzieningen langs openbare wegen en pleinen, zoals verlichtings- en electriciteitspalen, verkeerssignalisatie, openbare telefooncellen, rustbanken, openbare toiletten, schuilhuisjes ten behoeve van het openbaar vervoer en allerlei straatmeubilair.
f) de plaatsing op verlichtingspalen, op weginfrastructuur of op spoorweginfrastructuur van een zend- en ontvanginstallatie voor telecommunicatie, mits die installatie niet meer dan 3 m boven de bestaande infrastructuur uitsteekt. De eraan verbonden bovengrondse technische installatie mag niet groter zijn dan 1,5 m³ in de woongebieden in de ruime zin, en 3 m³ in de andere gevallen. De technische installatie mag ook ondergronds worden aangebracht.
g) de inrichting en herinrichting van bestaande openbare speelterreinen en begraafplaatsen, zonder terreinuitbreiding.
h) de gewone ruimings-, onderhouds- en herstellingswerken aan de onbevaarbare waterlopen.
i) de plaatsing van glasbollen, kledingcontainers en andere houders voor de selectieve verzameling en ophaling van afval, voorzover de gezamenlijke oppervlakte van die houders kleiner is dan 10 m².
j) waterbeheersingswerken die niet zonder gevaar of schade kunnen worden uitgesteld, zoals het doorbreken, verstevigen of herstellen van dijken bij rechtstreeks overstromingsgevaar voor vergunde gebouwen.
k) de ondergrondse aanleg van lokale verdeel- en afvoerleidingen voor allerlei grond- en afvalstoffen zoals elektrische leidingen, aardgasleidingen, waterleidingen, rioleringen en telecommunicatieleidingen.
l) de plaatsing van seizoensgebonden, niet-overdekte terrassen aan horecazaken, voorzover deze terrassen niet groter zijn dan 100 m² en voorzover een minimale obstakelvrije loopweg van 1,50 m voor voetgangersverkeer wordt gegarandeerd.

- *De optrekking van installaties en gebouwen in gebieden die op de plannen van aanleg of op de ruimtelijke uitvoeringsplannen aangegeven zijn als militair domein, mits aan de volgende voorwaarden voldaan is:*
  a) die installaties en gebouwen zijn van strategisch belang.
  b) die installaties en gebouwen komen voor op een lijst, gevoegd bij een protocol dat gesloten werd tussen de federale minister van Landsverdediging en de Vlaamse minister die bevoegd is voor de ruimtelijke ordening.
  c) die installaties zijn niet gelegen in een definitief of voorlopig beschermd landschap.
- *De sloop of verwijdering van zaken die vallen onder de bovenstaande bepalingen.*
- *De plaatsing van kleinschalige technische infrastructuur door of in opdracht van de federale, Vlaamse, provinciale of gemeentelijke overheid om gegevens omtrent gezondheids-, milieu- en/of veiligheidsaspecten te verzamelen of bekend te maken.*
- *De aanpassing en inrichting van bestaande perrons voor de spoorwegen of voor andere vormen van openbaar vervoer, zonder verlenging.*
- *De volgende werken, die opgenomen zijn in een goedgekeurd natuurinrichtingsproject, in een goedgekeurd inrichtingsplan in het kader van een landinrichtingsproject of in een van openbaar nut verklaarde ruilverkaveling:*
  a) het aanleggen of geheel of gedeeltelijk dempen van grachten voor de detailontwatering van een gebied, voorzover de bodem van de aan te leggen grachten niet dieper is dan 1,5 m, gemeten vanaf het maaiveld.
  b) het verwijderen van wegbedverhardingen en heraanvullen met cultuurgronden.
  c) het aanleggen van amfibiepoelen of veedrinkpoelen met een maximale oppervlakte van 100 vierkante meter en een maximale diepte van anderhalve meter.
- *De doorvoering van kleine, technische aanpassingen aan bestaande waterzuiveringsinstallaties, aan installaties voor de productie en verdeling van drinkwater, elektriciteit of aardgas, voorzover die aanpassingen niet gepaard gaan met een capaciteitsverhoging, met het oprichten of uitbreiden van gebouwen, met het aanleggen of uitbreiden van bovengrondse bekkens of bovengrondse tanks of met het verkleinen van de bestaande groenbuffers ten opzichte van de aanpalende eigendommen.*
- *De plaatsing van standbeelden, gedenktekens en andere artistieke werken door of in opdracht van de federale, Vlaamse, provinciale of gemeentelijke overheid.*
- *De plaatsing of verbouwing van alleenstaande veldkapelletjes of andere gebruikelijke uitingen van volksdevotie met een maximale oppervlakte van 6 m² en een maximale hoogte van 6 m.*
- *De tijdelijke plaatsing van tenten, stellingen, tribunes of kramen bij manifestaties of feestelijkheden, voor zover die plaatsing een maximale duur van 8 weken per jaar niet overschrijdt.*
- *De tijdelijke reliëfwijzigingen ten behoeve van de organisatie van sportmanifestaties, voor zover:*
  a) deze slechts maximaal driemaal per jaar worden georganiseerd.
  b) deze worden georganiseerd in recreatiegebied in de ruime zin, industriegebied in de ruime zin, gebied voor gemeenschapsvoorzieningen en openbare nutsvoorzieningen of agrarisch gebied in de

ruime zin.
c) deze niet worden georganiseerd in een beschermd landschap, een habitatrichtlijngebied, een vogelrichtlijngebied, een watergebied van internationale betekenis, een beschermd duingebied of een voor een beschermd duingebied aangeduid landbouwgebied.
d) het reliëf wordt binnen 10 dagen na de aanvang van de werken in zijn oorspronkelijke staat hersteld.

- *De uitvoering van de volgende werken die betrekking hebben op de bodemsanering, voor zover ze opgenomen zijn in een conform verklaard bodemsaneringsproject en voorzover er geen verhardingen worden aangelegd:*
  a) het plaatsen, veranderen of verwijderen van ondergrondse constructies of installaties.
  b) het verwijderen en aanvullen van grond tot op de hoogte van het oorspronkelijke maaiveld.
  c) het gedurende een periode van minder dan 6 maanden plaatsen van bovengrondse constructies of installaties.

Tijdelijke werken, handelingen en wijzigingen die nodig zijn voor de uitvoering van vergunde werken aan een watermolen, zijn niet vergunningsplichtig. Inrichtingswerkzaamheden en werkzaamheden voor de geschiktmaking van lokalen binnen een molengebouw zijn vrijgesteld van de vergunningsplicht. Waterbeheersingswerken die niet zonder gevaar of schade kunnen worden uitgesteld, en gewone ruimings-, onderhouds- en herstellingswerken aan onbevaarbare waterlopen zijn eveneens vrijgesteld van de vergunningsplicht.

De afbraak van een watermolen is slechts vrijgesteld van de vergunningsplicht ingeval de watermolen niet behoort tot het bouwkundig erfgoed[349], de grondoppervlakte minder dan 100 m² bedraagt en de watermolen niet van belang is voor de kwaliteit van de leefomgeving, geen volkskundige, historische of esthetische waarde heeft, niet als referentie dient voor de bevolking van een buurt of wijk[350] en niet bijdraagt tot het gevoelen van een plaatselijke bevolking tot een bepaalde plek te behoren.

Deze vrijstellingsregeling zal in de praktijk zeer zelden toegepast kunnen worden, vermits de meeste waardevolle watermolens behoren tot het bouwkundig erfgoed en/of als referentie dienen voor de plaatselijke bevolking.

De vrijstellingen gelden niet voor werken, handelingen en wijzigingen aan of in definitieve of voorlopig beschermde monumenten, onverminderd de regelgeving inzake beschermde stads- en dorpsgezichten, landschappen en archeologische sites.[351]

*De hierboven besproken vrijstellingsregeling geldt bijgevolg **niet** voor watermolens die definitief of voorlopig beschermd zijn als monument.*

Functiewijzigingen die vrijgesteld zijn van de vergunningsplicht[352]

[349] De inventaris van het bouwkundig erfgoed 'Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen' wordt opgesteld krachtens artikel 3, 2° van het Koninklijk Besluit van 1 juni 1972 tot oprichting van een Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg bij het Ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur. De inventaris dient als uitgangspunt voor het beschermen van monumenten, stads- en dorpsgezichten. Watermolens die behoren tot de inventaris van het bouwkundig erfgoed, worden in het Besluit van 14 april 2000 in de praktijk gelijkgesteld met beschermde watermolens. De inventaris van het bouwkundig erfgoed heeft echter nog geen juridische grondslag.
[350] Dit is een omschrijving van het begrip 'baken'.
[351] Artikel 4 van het Besluit van 14 april 2000.
[352] Artikel 2 van het Besluit van 14 april 2000.

Een stedenbouwkundige vergunning is niet vereist als de hoofdfunctie van een onroerend bebouwd goed geheel of gedeeltelijk wordt gewijzigd van een van de hieronder opgesomde hoofdfuncties naar de hoofdfunctie gemeenschapsvoorzieningen en openbare nutsvoorzieningen:

- *Wonen*
- *Verblijfsrecreatie*
- *Dagrecreatie*
- *Landbouw in de ruime zin*
- *Handel, horeca, kantoorfunctie en diensten*
- *Industrie en ambacht.*

Een stedenbouwkundige vergunning is niet vereist voor het in een woongebouw uitoefenen van functies die complementair zijn aan het wonen, zoals kantoorfunctie, vrij beroep, handel, horeca, dienstverlening en ambacht, voorzover aan de volgende voorwaarden voldaan is:

- *Het woongebouw is gelegen in een woongebied of in een daarmee vergelijkbaar gebied.*
- *De woonfunctie blijft behouden als hoofdfunctie.*
- *De complementaire functie beslaat een geringere oppervlakte dan de woonfunctie met een totale maximale vloeroppervlakte van 100 m².*
- *De complementaire functie is niet strijdig met de voorschriften van stedenbouwkundige verordeningen, bouwverordeningen, verkavelingsverordeningen, ruimtelijke uitvoeringsplannen, plannen van aanleg, verkavelingsvergunningen.*

Een wijziging van de huidige functie van een watermolen naar de molenvreemde functie 'gemeenschapsvoorzieningen en openbare nutsvoorzieningen' (vb. een bezoekerscentrum) is niet vergunningsplichtig. Het uitoefenen van een aan het wonen complementaire functie (vb. een verkooppunt voor graanproducten) in een watermolen die gelegen is in een woongebied of een daarmee vergelijkbaar gebied, is onder bepaalde voorwaarden vrijgesteld van de vergunningsplicht.

Een provinciale en een gemeentelijke stedenbouwkundige verordening kunnen een vergunningsplicht invoeren voor de werken, handelingen en wijzigingen die daarvan vrijgesteld zijn op grond van het Besluit van 14 april 2000.

3.4. Werken en functiewijzigingen bij zonevreemde gebouwen of constructies

Heel wat gebouwen en constructies bevinden zich in een zone waarvan de planologische voorschriften niet overeenstemmen met de functie van het gebouw. De situatie van de zonevreemde gebouwen en constructies wordt momenteel geregeld in Hoofdstuk IV. 'Rechtszekerheid inzake vergunde woningen en gebouwen, die gelegen zijn buiten de geëigende bestemmingszone' van Titel IV van het Decreet Ruimtelijke Ordening. Artikel 145bis bevat een uitzonderingsregeling voor het bouwwerken aan zonevreemde gebouwen en constructies. Artikel 195bis bevat een afwijkingsregeling voor bouwwerken aan zonevreemde beschermde monumenten.

3.4.1. Instandhoudings- en onderhoudswerken aan zonevreemde gebouwen en constructies

Zoals hierboven reeds vermeld werd, moet er een onderscheid gemaakt worden tussen instandhoudings- en onderhoudswerken die betrekking hebben op de stabiliteit en instandhoudings- en onderhoudswerken die geen betrekking hebben op de stabiliteit. In het eerste geval zijn de werkzaamheden vergunningsplichtig, in het tweede geval zijn ze vrijgesteld van de vergunningsplicht, ook voor zonevreemde gebouwen en constructies.

Het Decreet Ruimtelijke Ordening voorziet bij **artikel 195bis, eerste lid, 3°** in een regeling voor het uitvoeren van vergunningsplichtige instandhoudings- en onderhoudswerken aan gebouwen of constructies.

Bij de beoordeling van aanvragen tot stedenbouwkundige vergunning voor instandhoudings- en onderhoudswerken die betrekking hebben op de stabiliteit, kunnen de vergunningverlenende overheid en de gemachtigde ambtenaar afwijken van de voorschriften van het gewestplan, het algemeen plan van aanleg en/of het bijzonder plan van aanleg.

Instandhoudings- en onderhoudswerken die betrekking hebben op de stabiliteit van gebouwen of constructies, zijn toelaatbaar, voorzover aan de volgende voorwaarden is voldaan:

- Het gaat om een gebouw of een constructie.
- Het gebouw of de constructie moet bestaan en moet vergund zijn.
- Het gebouw of de constructie mag niet verkrot zijn.
- De goede ruimtelijke ordening mag niet worden geschaad.

Er gelden volgens artikel 195bis geen gebiedsbeperkingen, zodat dergelijke vergunningen ook in ruimtelijke kwetsbare gebieden en recreatiegebieden kunnen worden verleend.

Artikel 195quater van het Decreet Ruimtelijke Ordening bevat de mogelijkheid voor de eigenaar van een gebouw om het Vlaams Gewest te verplichten zijn perceel, met inbegrip van alle op dat perceel vergunde of geacht vergunde gebouwen, aan te kopen in het geval van een definitieve weigering tot het verlenen van een vergunning voor het uitvoeren van onderhouds- en instandhoudingswerken op basis van ruimtelijke motieven.

3.4.2. Bouwwerken aan zonevreemde gebouwen en constructies

Bij de beoordeling van aanvragen tot stedenbouwkundige vergunning voor bouwwerken aan zonevreemde gebouwen en constructies vormen de voorschriften van de gewestplannen en de algemene plannen van aanleg op zichzelf geen weigeringsgrond.

Het Decreet Ruimtelijke Ordening voorziet bij **artikel 145bis, §1** immers in een uitzonderingsregeling voor het uitvoeren van bouwwerken aan zonevreemde gebouwen en constructies.

Die regeling blijft gelden zolang de bestemming van het gebied geregeld wordt in plannen van aanleg. Ze vervalt op het ogenblik dat er een ruimtelijk uitvoeringsplan van kracht wordt.

3.4.2.1. Algemene voorwaarden die gelden voor alle bouwwerken

Zonevreemde gebouwen en constructies kunnen verbouwd, uitgebreid of herbouwd worden, voorzover aan de volgende algemene voorwaarden is voldaan:

3.4.2.1.1. Een gebouw of constructie

De uitzonderingsregeling geldt zowel voor zonevreemde gebouwen als voor zonevreemde constructies. Hieronder zal blijken dat artikel 195bis, dat voorziet in een gelijkaardige regeling voor zonevreemde beschermde monumenten, niet van toepassing is op zonevreemde constructies die geen gebouw zijn.

3.4.2.1.2. Een bestaand, hoofdzakelijk vergund gebouw of een bestaande, hoofdzakelijk vergunde constructie

Het gebouw of de constructie moet bestaan en *hoofdzakelijk* vergund zijn of moet geacht worden vergund te zijn. Dit criterium is soepeler dan de 'volledige vergunning' die geëist wordt in de regeling voor zonevreemde beschermde monumenten.

In de parlementaire voorbereiding van het Decreet Ruimtelijke Ordening[353] wordt een opsomming gegeven van de gevallen waarin een bestaand gebouw als vergund beschouwd wordt:

- De aanvrager, de gemeente of AROHM beschikt over een goedgekeurd bouwplan dat overeenstemt met de bestaande toestand en/of over een vergunning voor een bestemmingswijziging, waarbij de vergunde bestemming overeenstemt met de bestaande toestand.
- Het gebouw werd voor de inwerkingtreding van de Wet van 29 maart 1962 opgericht, op voorwaarde dat noch de gemeente, noch AROHM kunnen bewijzen dat het gebouw vanaf 1962 werd verbouwd of de bestemming werd gewijzigd in strijd met de regelgeving.
- Het gebouw, waarvoor geen vergunning kan worden voorgelegd, werd opgericht tussen de inwerkingtreding van de Wet van 29 maart 1962 en de goedkeuring van het definitief gewestplan, op voorwaarde dat noch de gemeente, noch AROHM kunnen bewijzen dat het gebouwd werd opgericht en/of verbouwd of de bestemming ervan werd gewijzigd in strijd met de regelgeving.
- Het gebouw, waarvoor geen vergunning kan worden voorgelegd en dat werd opgericht na de inwerkingtreding van het gewestplan, is niet in strijd met de bestemming, op voorwaarde dat zowel de gemeente als AROHM niet meer over de vergunningsdossiers uit de betrokken bouwperiode blijken te beschikken.

3.4.2.1.3. Het verkrottingscriterium

Het gebouw of de constructie mag niet verkrot zijn, er moet met andere woorden voldaan worden aan elementaire stabiliteitsvereisten op het ogenblik van de eerste vergunningsaanvraag.

3.4.2.1.4. De goede ruimtelijke ordening

Elke uitzondering op de bestemmingsvoorschriften van de gewestplannen en de algemene plannen van aanleg kan slechts worden vergund op voorwaarde dat de goede ruimtelijke ordening niet wordt geschaad, hetgeen betekent dat de ruimtelijke draagkracht van het gebied niet wordt overschreden en de voorziene verweving van functies, de aanwezige of te realiseren bestemming in de onmiddellijke omgeving niet in het gedrang worden gebracht of verstoord worden.

3.4.2.1.5. Beperking van het aantal woongelegenheden

Het aantal woongelegenheden blijft zowel bij het verbouwen, het herbouwen als bij het uitbreiden beperkt tot het bestaande aantal.

3.4.2.1.6. Inrichtingen waarvoor een milieuvergunning vereist is

Voor inrichtingen in gebouwen die geen woningen zijn, waarvoor een milieuvergunning vereist is, moet bovendien voldaan worden aan de volgende voorwaarden:

- Op het moment van de vergunningsaanvraag beschikt de aanvrager over de nodige milieuvergunning.
- Het gebouw werd uitgebaat in de loop van het jaar voorafgaand aan de vergunningsaanvraag.
- De activiteiten in een gebouw dat men op dezelfde plaats wil herbouwen, moeten dateren van vóór 17 juli 1984. Bovendien is de milieuvergunning nog geldig voor een periode van minstens 10 jaar op het ogenblik van het indienen van de aanvraag.

[353] Zie Parl.St. Vl.Parl. 1998-1999, 1332/8, 199-120.

3.4.2.2. Specifieke voorwaarden eigen aan de aard van de bouwwerken

Naargelang het zonevreemde gebouw of de zonevreemde constructie verbouwd, herbouwd of uitgebreid wordt, gelden er specifieke voorwaarden:

3.4.2.2.1. Verbouwen

Een gebouw of constructie mag verbouwd worden op voorwaarde dat het bestaande bouwvolume gerespecteerd wordt.

3.4.2.2.2. Herbouwen

Er moet een onderscheid gemaakt worden tussen het herbouwen van een gebouw of constructie op dezelfde plaats en het herbouwen van een gebouw op een andere plaats.

Een gebouw of constructie mag op dezelfde plaats herbouwd worden[354], op voorwaarde dat het bestaande bouwvolume gerespecteerd wordt en voorzover het karakter, de verschijningsvorm en de functie van het gebouw of de constructie behouden blijven.

Een gebouw mag op een andere plaats herbouwd worden, op voorwaarde dat het bestaande bouwvolume gerespecteerd wordt en voorzover:

- het gebouw getroffen is door een rooilijn of zich in een achteruitbouwzone bevindt.
- de verplaatsing van het gebouw is ingegeven door redenen van goede plaatselijke ordening, voorzover de eindtoestand na herbouwen een betere plaatselijke aanleg oplevert en zich richt naar de omgevende bebouwing en/of plaatselijk courante inplantingswijzen. De redenen van goede plaatselijke ordening moeten minstens een betere integratie in de al dan niet bebouwde omgeving beogen, alsmede een betere terreinbezetting en een kwalitatief concept.

Indien het bestaande bouwvolume meer dan 1.000 m³ bedraagt, moet het volume van de herbouwde woning beperkt blijven tot 1.000 m³.

3.4.2.2.3. Uitbreiden

Er moet een onderscheid gemaakt worden tussen het uitbreiden van een woning en het uitbreiden van een gebouw dat geen woning is.

Een woning mag uitgebreid worden op voorwaarde dat het totale bouwvolume na de uitbreiding, met inbegrip van de bijgebouwen die er fysisch een geheel mee vormen, maximaal 1.000 m³ bedraagt. Het bouwvolume zelf mag met maximaal 100 % vermeerderd worden.

Een gebouw dat geen woning is, mag uitgebreid worden met een gebouw of een vaste inrichting, op voorwaarde dat de uitbreiding het noodzakelijke gevolg is van:

- Algemene, sectoriële of bijzondere voorwaarden die overeenkomstig het decreet van 28 juni 1985 betreffende de milieuvergunning de bevordering van de kwaliteit van het leefmilieu beogen.
- Voorwaarden die betrekking hebben op de gezondheid van de mens, na advies van de bevoegde administratie.
- Maatregelen die zijn voorgeschreven door sociale inspecteurs die bevoegd zijn in het kader van de Wet van 16 november 1972 betreffende de arbeidsinspectie.

[354] Als herbouwen op dezelfde plaats in de zin van het decreet wordt beschouwd: het herbouwen van een nieuw gebouw dat op minstens 3/4 van de oppervlakte van de bestaande gebouwen wordt opgericht.

- Maatregelen die zijn voorgeschreven in het kader van de Wet van 2 april 1971 betreffende de bestrijding van voor planten en plantaardige producten schadelijke organismen.
- Maatregelen die zijn voorgeschreven in het kader van de Wet van 24 maart 1987 betreffende de dierengezondheid.
- Maatregelen die zijn voorgeschreven in het kader van de Wet van 14 augustus 1986 betreffende de bescherming en het welzijn der dieren.

3.4.2.2.4. Aanpassingswerken

Er mogen ten slotte aanpassingswerken worden uitgevoerd aan een gebouw dat geen woning is, zonder dat het overdekte volume wordt uitgebreid.

3.4.2.3. Beperking van het toepassingsgebied van artikel 145bis, §1

De regeling van artikel 145bis, §1, met uitzondering van het verbouwen van een gebouw of constructie, geldt **niet** voor de *recreatiegebieden en de ruimtelijk kwetsbare gebieden, de parkgebieden uitgezonderd*. Onder recreatiegebieden wordt verstaan: de gebieden voor dagrecreatie, gebieden voor verblijfsrecreatie en de ermee vergelijkbare gebieden, aangewezen op de plannen van aanleg. Onder ruimtelijk kwetsbare gebieden wordt verstaan: de groengebieden, natuurgebieden, natuurgebieden met wetenschappelijke waarde, natuurreservaten, natuurontwikkelingsgebieden, parkgebieden, bosgebieden, valleigebieden, brongebieden, agrarische gebieden met ecologische waarde of belang, grote eenheden natuur, grote eenheden natuur in ontwikkeling en de ermee vergelijkbare gebieden, beschermde duingebieden en voor het duingebied belangrijke landbouwgebieden.[355] Merk op dat de regeling wel blijft gelden voor de parkgebieden en de landschappelijk waardevolle (agrarische) gebieden.

Zoals uit de hierboven besproken steekproef blijkt, is een aanzienlijk deel van de watermolens in het Vlaams Gewest gelegen in groengebied. De eigenaars of gebruikers van dergelijke watermolens kunnen zich niet beroepen op de uitzonderingsregeling van artikel 145bis, §1. In die gebieden zijn enkel onderhouds- en instandhoudingswerken aan de watermolen toegelaten.

3.4.3. Functiewijzigingen aan zonevreemde gebouwen

Artikel 145bis §2 van het Decreet Ruimtelijke Ordening bepaalt dat de bevoegde overheid bij de beoordeling van aanvragen tot stedenbouwkundige vergunning voor een wijziging van de hoofdfunctie van een zonevreemd 'onroerend bebouwd goed' in een aantal gevallen mag afwijken van de voorschriften van een gewestplan of een algemeen plan van aanleg.

Het gaat om de volgende gevallen:
- Een wijziging van de hoofdfunctie van een bestaand, vergund landbouwbedrijf naar een woonfunctie, als de volgende voorwaarden nageleefd worden:[356]
    - Het landbouwbedrijf is niet gelegen in een recreatiegebied of een ruimtelijk kwetsbaar gebied, met uitzondering van parkgebied.
    - De bedrijfswoning en de bijgebouwen die er fysisch één geheel mee vormen, krijgen een woonfunctie, met uitsluiting van meergezinswoningen, maar met

[355] Bij Decreet van 22 april 2005 werden de agrarische gebieden met een bijzondere waarde uit de definitie van ruimtelijk kwetsbare gebieden geschrapt.
[356] De wijziging van de hoofdfunctie van een bestaand, vergund landbouwbedrijf naar een woonfunctie kan eventueel gecombineerd worden met de werken en handelingen die toegelaten zijn volgens artikel 145bis, §1 van het Decreet Ruimtelijke Ordening.

inbegrip van tijdelijke verblijfsgelegenheden, op voorwaarde dat landbouw als nevenbestemming aanwezig blijft.
    - De bedrijfsgebouwen mogen niet afgesplitst worden van de bedrijfswoning en kunnen een nieuwe functie krijgen als woningbijgebouwen of als accommodatie voor tijdelijke verblijfsgelegenheden, op voorwaarde dat landbouw als nevenbestemming aanwezig blijft.
- Een wijziging van de hoofdfunctie van een bestaand, vergund gebouw, voorzover deze wijziging is opgesomd in een door de Vlaamse regering vastgestelde lijst.

Bij **Besluit van 28 november 2003**[357] heeft de Vlaamse regering inmiddels een lijst van vergunningsplichtige functiewijzigingen vastgesteld die kunnen worden toegestaan voor bestaande, niet-verkrotte, hoofdzakelijk vergunde of vergund geachte zonevreemde gebouwen.

Het gaat om de volgende functiewijzigingen:[358]

- Het gedeeltelijk wijzigen van een woonfunctie in een complementaire functie, meer bepaald een kantoor- of dienstenfunctie, voorzover aan de volgende voorwaarden voldaan is:
    - De complementaire functie beslaat een totale maximale vloeroppervlakte van 100 m²
    - De woonfunctie beslaat een grotere oppervlakte dan de complementaire functie.[359]

  Vb: Een verzekeringsagent ontvangt zijn klanten in een lokaal van zijn zonevreemde woning.
- Het gedeeltelijk wijzigen van een woonfunctie in een andere complementaire functie, voorzover aan de volgende voorwaarden voldaan is:
    - De complementaire functie heeft betrekking op het gebruik als een logiesverstrekkend bedrijf, categorie kamers, voorzover het maximaal vier kamers en/of accommodaties betreft, met uitzondering van elke vorm van restaurant en café.
    - De aanvraag wordt voor advies voorgelegd aan Toerisme Vlaanderen.[360]

  Vb: Drie kamers voor bed & breakfast en een ontbijtruimte in de schuur van een zonevreemde woning.
- Het geheel of gedeeltelijk wijzigen van een niet-agrarische functie van maximaal één eengezinswoning per gebouwencomplex in een woonfunctie, voorzover aan de volgende voorwaarden voldaan is:
    - Het gebouw of gebouwencomplex maakt deel uit van een gebouwengroep.
    - In de ruimere omgeving van het gebouw of gebouwencomplex komen nog andere gebouwen met een woonfunctie voor.[361]

  Vb: Een oud industriegebouw in een KMO-zone in het stadscentrum wordt ingericht als loft.
- Het geheel of gedeeltelijk wijzigen van de functie van een gebouw of gebouwencomplex naar de functie 'handel, horeca, kantoorfunctie of diensten', voorzover aan de volgende voorwaarden voldaan is:
    - Het gebouw of gebouwencomplex is gelegen in een industriegebied in de ruime zin.
    - In de ruimere omgeving van het gebouw of gebouwencomplex komen nog andere gebouwen met een functie 'handel, horeca, kantoorfunctie of diensten' voor.
    - Als op het industriegebied in kwestie meer dan drie bedrijven gevestigd zijn, moet minstens 50 % van die bedrijven reeds een hoofdfunctie 'handel, horeca, kantoorfunctie of diensten' hebben.[362]

  Vb: Een ambachtelijke bedrijf in een industriegebied tussen bestaande vergunde handelszaken wordt omgevormd naar een winkel.
- Het geheel of gedeeltelijk wijzigen van de functie van een gebouw of gebouwencomplex, voorzover aan de volgende voorwaarden voldaan is:
    - Het gebouw of gebouwencomplex is gelegen in een industriegebied in de ruime zin.
    - De nieuwe functie heeft betrekking op een inrichting voor luidruchtige binnenrecreatie, zoals een karting, een fuifzaal of een schietstand.[363]

  Vb: Een leegstaande loods met voldoende geluidwerende muren in industriegebied wordt ingericht als een gemeentelijke fuifzaal.

---

[357] Besluit van de Vlaamse regering van 28 november 2003 tot bepaling van de toelaatbare functiewijzigingen voor gebouwen, gelegen buiten de geëigende bestemmingszone, *B.S.* 10 februari 2004.
[358] Verslag aan de Vlaamse regering bij het hoger genoemde Besluit van de Vlaamse regering van 28 november 2003.
[359] Deze functiewijziging is voor zone-eigen gebouwen vrijgesteld van de vergunningsplicht.
[360] Deze functiewijziging is ook voor zone-eigen gebouwen vergunningsplichtig.
[361] Deze functiewijziging is ook voor zone-eigen gebouwen vergunningsplichtig.
[362] Deze functiewijziging is ook voor zone-eigen gebouwen vergunningsplichtig.
[363] Deze functiewijziging is ook voor zone-eigen gebouwen vergunningsplichtig.

- Het geheel of gedeeltelijk wijzigen van de agrarische functie van een gebouw of gebouwencomplex, voorzover aan de volgende voorwaarden voldaan is:
    - Het gebouw of gebouwencomplex is gelegen in een agrarisch gebied in de ruime zin.
    - Het gebouw of gebouwencomplex maakt deel uit van een gebouwengroep.
    - De nieuwe functie heeft betrekking op de opslag van allerhande materialen of materieel.[364]

  Vb: Berging van oldtimers, opslag van hout voor een schrijnwerkerij.
- Het geheel of gedeeltelijk wijzigen van de agrarische functie van een gebouw of gebouwencomplex, voorzover aan de volgende voorwaarden voldaan is:
    - Het gebouw of gebouwencomplex is gelegen in een agrarisch gebied in de ruime zin.
    - De nieuwe functie heeft betrekking op een paardenhouderij, een manege, een dierenasiel, een dierenpension, een dierenartsenpraktijk, een tuinaanlegbedrijf, een kinderboerderij of een instelling waar hulpbehoevenden al dan niet tijdelijk verblijven en landbouwactiviteiten of aan de landbouw verwante activiteiten beoefenen.[365]

  Vb: Het omvormen van een leegstaande boerderij naar een dagverblijf voor autistische kinderen, met onder meer therapeutische verzorging van pony's en schapen.
- Het geheel of gedeeltelijk wijzigen van de functie van een gebouw of gebouwencomplex, voorzover aan de volgende voorwaarden voldaan is:
    - Het gebouw of gebouwencomplex is opgenomen in de inventaris van het bouwkundig erfgoed.
    - De voortzetting van de vroegere functie blijkt niet haalbaar of garandeert de duurzame leefbaarheid van het gebouw of gebouwencomplex niet.
    - De nieuwe functie laat de erfgoedwaarde bestaan, of verhoogt ze.
    - De Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen brengt een gunstig advies uit over de aanvraag.

Het besluit stelt nog dat dergelijke functiewijzigingen slechts kunnen worden toegestaan, indien aan de volgende algemene voorwaarden voldaan is:

- Het gaat niet om functiewijzigingen in overstromingsgebieden, recreatiegebieden en ruimtelijk kwetsbare gebieden, met uitzondering van parkgebieden.
- Voor de meeste functiewijzigingen moet het gebouw of gebouwencomplex gelegen zijn langs een voldoende uitgeruste weg.
- Het gebouw of gebouwencomplex is niet meer geschikt voor de vergunde of vergund geachte functie[366], en is bouwfysisch wel geschikt voor de nieuwe functie[367].
- De goede ruimtelijke ordening mag niet worden geschaad.

Zo zal een watermolen die gelegen is in agrarisch gebied of natuurgebied, een bestemming moeten krijgen die geen sterke negatieve invloeden heeft op de omgevende landbouwstructuur of natuurlijke ruimtelijke structuur. De nieuwe bestemming van de watermolen mag geen grootschalige ontwikkelingen in de hand werken en moet nauw aansluiten bij de activiteiten in het betrokken gebied. De watermolen in kwestie kan bv. gerestaureerd worden en functioneren als een 'levende molen' met een educatieve waarde en tegelijkertijd als bezoekerscentrum op maat van het omgevende landbouw- of natuurgebied.

---

[364] Deze functiewijziging is ook voor zone-eigen gebouwen vergunningsplichtig.

[365] Deze functiewijziging is voor zone-eigen gebouwen vrijgesteld van de vergunningsplicht, indien de nieuwe hoofdfunctie van het gebouw onder de noemer 'gemeenschapsvoorzieningen en openbare nutsvoorzieningen' valt.

[366] Een gebouw of gebouwencomplex is niet meer geschikt voor een functie als economische, maatschappelijke, milieutechnische, gebruikstechnische of andere redenen de uitoefening van deze functie in de weg staan. Zie artikel 2, §4, lid 2 van het Besluit van 28 november 2003.

[367] Een gebouw of gebouwencomplex is bouwfysisch geschikt voor een nieuwe functie indien gedurende een periode van twee jaar voor de aanvraag tot functiewijziging aan het gebouw of gebouwencomplex geen ingrijpende werken zijn uitgevoerd, en indien het gebouw of gebouwencomplex zonder ingrijpende werken klaargemaakt kan worden voor de nieuwe functie.

3.5. Werken en functiewijzigingen aan zonevreemde beschermde monumenten

3.5.1. Instandhoudings- en onderhoudswerken aan zonevreemde beschermde monumenten

De regeling voor instandhoudings- en onderhoudswerken aan zonevreemde beschermde monumenten is identiek aan de regeling die geldt voor zonevreemde gebouwen en constructies. Er wordt dan ook verwezen naar wat besproken werd onder 3.4.1.

3.5.2. Bouwwerken aan zonevreemde beschermde monumenten

Bij de beoordeling van aanvragen tot stedenbouwkundige vergunning voor het uitvoeren van bouwwerken aan zonevreemde beschermde monumenten kunnen de vergunningverlenende overheid en de gemachtigde ambtenaar afwijken van de voorschriften van het gewestplan, het algemeen plan van aanleg en/of het bijzonder plan van aanleg.

Het Decreet Ruimtelijke Ordening voorziet bij **artikel 195bis** immers in een afwijkingsregeling voor het uitvoeren van bouwwerken aan zonevreemde gebouwen die met toepassing van het Decreet van 3 maart 1976 definitief **als monument** zijn beschermd.

Die regeling blijft gelden zolang de bestemming van het gebied geregeld wordt in plannen van aanleg. Ze vervalt op het ogenblik dat er een ruimtelijk uitvoeringsplan van kracht wordt.

3.5.2.1. Algemene voorwaarden die gelden voor alle bouwwerken

Zonevreemde beschermde monumenten kunnen verbouwd, uitgebreid of herbouwd worden, voorzover aan de volgende algemene voorwaarden is voldaan:

3.5.2.1.1. Een gebouw

De regeling geldt enkel voor zonevreemde gebouwen. Zonevreemde constructies die geen gebouw zijn, kunnen op basis van artikel 195bis niet worden verbouwd, uitgebreid of herbouwd. Dit houdt een belangrijke beperking van het toepassingsgebied in.

3.5.2.1.2. Een definitieve bescherming als monument

Het gebouw moet definitief beschermd zijn als monument in het kader van het Decreet van 3 maart 1976. Gebouwen die zijn opgenomen op de lijst van voorlopig beschermde monumenten, komen (nog) niet in aanmerking voor de toepassing van artikel 195bis. De regeling geldt slechts vanaf de opname op de lijst van definitief beschermde monumenten. Een gebouw dat definitief beschermd is als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht of landschap komt evenmin in aanmerking voor de toepassing van artikel 195bis.

3.5.2.1.3. Instandhouding van de erfgoedwaarde(n) van het beschermde monument

De bouwwerken aan het beschermde monument moeten de waarde(n) waarvoor het gebouw als monument beschermd werd, instandhouden. Dit is een noodzakelijk gevolg van de bescherming als monument.

3.5.2.1.4. Een bestaand, volledig vergund gebouw

Het gebouw moet bestaan en *volledig* vergund zijn. In tegenstelling tot zonevreemde niet-beschermde gebouwen geldt het verzachtende criterium dat het gebouw slechts 'hoofdzakelijk' vergund moet zijn om in aanmerking te komen voor het uitvoeren van bouwwerken, hier niet.

3.5.2.1.5. Een verkrottingscriterium?

De afgifte van een stedenbouwkundige vergunning voor bouwwerken aan een zonevreemd beschermd monument is niet gekoppeld aan de voorwaarde dat het gebouw niet verkrot mag zijn. De bescherming van een gebouw als monument impliceert dat de eigenaar verplicht is het gebouw in goede staat te houden door de nodige onderhouds- en instandhoudingswerken uit te voeren.

3.5.2.1.6. De goede ruimtelijke ordening

Elke afwijking van de bestemmingsvoorschriften van de gewestplannen, de algemene plannen van aanleg en de bijzondere plannen van aanleg kan slechts worden vergund op voorwaarde dat de goede ruimtelijke ordening niet wordt geschaad, hetgeen betekent dat de ruimtelijke draagkracht van het gebied niet wordt overschreden en dat de voorziene verweving van functies, de gewenste ruimtelijke structuur, de aanwezige of te realiseren bestemming in de onmiddellijke omgeving niet in het gedrang worden gebracht of verstoord worden.

3.5.2.2. Specifieke voorwaarden eigen aan de aard van de bouwwerken

Naargelang een zonevreemd beschermd monument verbouwd, herbouwd of uitgebreid wordt, gelden er specifieke voorwaarden:

3.5.2.2.1. Verbouwen

Een beschermd gebouw mag verbouwd worden op voorwaarde dat het bestaande bouwvolume gerespecteerd wordt.

3.5.2.2.2. Herbouwen

Een beschermd gebouw mag enkel op dezelfde plaats herbouwd worden, en op voorwaarde dat het bestaande bouwvolume gerespecteerd wordt.

3.5.2.2.3. Uitbreiden

Een beschermd gebouw mag uitgebreid worden met maximaal 20 % van het bestaande bouwvolume. De volumebeperkingen die van toepassing zijn op niet-beschermde zonevreemde gebouwen, gelden hier niet.

3.5.2.3. Beperking van het toepassingsgebied van artikel 195bis?

Zonevreemde beschermde monumenten zijn niet aan gebiedsbeperkingen onderworpen. Het uitvoeren van bouwwerken aan dergelijke gebouwen kan in principe in elk bestemmingsgebied worden uitgevoerd, ongeacht of de bestemming wordt bepaald door een gewestplan, een algemeen plan van aanleg of een bijzonder plan van aanleg.

Zonevreemde beschermde watermolens die gelegen zijn in recreatiegebieden en ruimtelijk kwetsbare gebieden, kunnen dus ook verbouwd, uitgebreid en herbouwd worden.

3.5.3. Functiewijzigingen aan zonevreemde beschermde monumenten

Artikel 195bis, lid 1, 2° van het Decreet Ruimtelijke Ordening bepaalt dat de bevoegde overheid bij de beoordeling van aanvragen tot stedenbouwkundige vergunning voor een wijziging van de hoofdfunctie van een zonevreemd beschermd monument in een aantal gevallen mag afwijken van de voorschriften van een gewestplan, een algemeen plan van aanleg en/of een bijzonder plan van aanleg.

De algemene voorwaarden die gelden voor bouwwerken aan zonevreemde beschermde monumenten, zijn eveneens van toepassing op functiewijzigingen aan dergelijke gebouwen.

Als bijkomende voorwaarden wordt gesteld:
- De voortzetting van de vroegere functie van het beschermd monument moet onmogelijk blijken of kan geen duurzame leefbaarheid van het gebouw garanderen.
- De nieuwe functie van het beschermd monument moet de erfgoedwaarde ongeschonden laten of verhogen.

Artikel 195bis sluit geen enkele functie uit voor zonevreemde beschermde monumenten.

3.5.4. Besluit

De hierboven beschreven regeling voor werken en functiewijzigingen aan zonevreemde gebouwen die definitief beschermd zijn als monument (artikel 195 bis Decreet Ruimtelijke Ordening), is heel wat soepeler dan de regeling voor werken en functiewijzigingen aan zonevreemde gebouwen die niet beschermd zijn (artikel 145 bis Decreet Ruimtelijke Ordening). Daarom is het van het grootste belang dat de watermolens die een aanzienlijke historische, industrieel-archeologische of sociaal-culturele waarde hebben, beschermd worden als monument.

4. Doorwerking van de beginselen van het natuurbehoud en het integraal waterbeleid in de ruimtelijke ordening

- De overheidsinstantie die een beslissing moet nemen over een aanvraag tot stedenbouwkundige vergunning, moet er zorg voor dragen dat door verlenen van de vergunning geen vermijdbare schade aan de natuur kan ontstaan. In voorkomend geval moeten er voorwaarden opgelegd worden om de schade te voorkomen, te beperken of, indien dit niet mogelijk is, te herstellen. Anders moet de vergunning geweigerd worden.

Dit is een toepassing van het **beginsel van de integratie van natuuroverwegingen** in andere vergunningsstelsels, vastgelegd in artikel 16 van het Decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu.[368] Voor een bespreking van het integratiebeginsel wordt verwezen naar onderdeel 5.1.3. van *Hoofdstuk 5. Natuurbehoud en bosbeheer*.

- De overheidsinstantie die een beslissing moet nemen over een aanvraag tot stedenbouwkundige vergunning, moet er zorg voor dragen dat door verlenen van de vergunning geen schadelijk effect op het watersysteem wordt veroorzaakt. In voorkomend geval moeten er voorwaarden opgelegd worden om het schadelijk effect te voorkomen, te beperken of, indien dit niet mogelijk is, te herstellen. Anders moet de vergunning geweigerd worden.

Dit is een toepassing van de **watertoets**, vastgelegd in artikel 8 van het Decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid.[369] Voor een bespreking van de watertoets wordt verwezen naar onderdeel 4.6.1. van *Hoofdstuk 6. Integraal Waterbeleid*.

De overheidsinstantie die belast is met het opstellen van een plan van aanleg, een stedenbouwkundige verordening, een ruimtelijk structuurplan of een ruimtelijk uitvoeringsplan, moet de watertoets eveneens toepassen.

- Elke natuurlijke persoon of rechtspersoon die handelingen verricht of hiertoe de opdracht verleent, en die weet of redelijkerwijze kan vermoeden dat de natuurelementen in de onmiddellijke omgeving daardoor kunnen worden vernietigd of ernstig geschaad, moet alle maatregelen te nemen die redelijkerwijze van hem kunnen worden gevergd om de vernietiging of beschadiging van natuurelementen in de onmiddellijke omgeving te voorkomen, te beperken of, indien dit niet mogelijk is, te herstellen.

Dit is een toepassing van de **zorgplicht**, vastgelegd in artikel 14 van het Decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu. Voor een bespreking van dit principe wordt verwezen naar onderdeel 5.1.2. van *Hoofdstuk 5. Natuurbehoud en bosbeheer.*

[368] *B.S.* 10 januari 1998, zoals gewijzigd.
[369] *B.S.* 24 november 2003.

5. Besluit

Binnen het bestek van deze studie wordt enkel rekening gehouden met de bestemmingsvoorschriften van de verschillende plannen van aanleg. Onderzoek wees immers uit dat er nog geen (gewestelijke) ruimtelijke uitvoeringsplannen met specifieke voorschriften voor watermolens werden opgesteld.

De meeste watermolens liggen in een woongebied, een agrarisch gebied, een groengebied of een parkgebied. Watermolens die ingericht zijn als woning of als kleine waterkrachtcentrale, die uitgebaat worden als horecazaak of waar 'om den brode' gemaald wordt, liggen meestal zone-eigen in een woongebied. Watermolens die graan malen, kunnen in principe als para-agrarisch bedrijf aangeduid worden. Dergelijke molens liggen zone-eigen in een agrarisch gebied. De ligging van watermolens in groengebieden zal vaak een problematisch karakter vertonen. Als ze al niet zonevreemd gelegen zijn, zullen werken en handelingen aan en rond de molen in de meeste gevallen verboden zijn en/of schadelijk zijn voor het natuurgebied.

Een stedenbouwkundige vergunning is vereist voor de oprichting van een watermolen, voor bouwwerken en functiewijzigingen aan een bestaande watermolen, voor instandhoudings- en onderhoudswerken die betrekking hebben op de stabiliteit van het molengebouw, voor de plaatsing van een stuw of een sluis en voor de aanleg van een visdoorgang.

Een stedenbouwkundige vergunning is niet vereist voor inrichtingswerkzaamheden binnen het molengebouw, voor instandhoudings- en onderhoudswerken die geen betrekking hebben op de stabiliteit van het molengebouw, voor de volledige afbraak van een watermolen, een stuw of een sluis mits aan een aantal voorwaarden voldaan is, voor ruimings-, onderhouds- en instandhoudingswerken aan een onbevaarbare waterloop en voor waterbeheersingswerken die niet zonder gevaar of schade kunnen worden uitgesteld. Deze vrijstellingsregeling geldt enkel voor watermolens die niet definitief of voorlopig beschermd zijn als monument.

Voor zonevreemde watermolens en de bijhorende constructies die niet gelegen zijn in een recreatiegebied of een ruimtelijk kwetsbaar gebied geldt een uitzonderingsregeling: het verbouwen, herbouwen, uitbreiden en wijzigen van functie is mogelijk mits een aantal voorwaarden vervuld worden. Instandhoudings- en onderhoudswerken die betrekking hebben op de stabiliteit, mogen, ongeacht de ligging van de watermolen, worden uitgevoerd.

Zonevreemde watermolens die definitief beschermd zijn als monument, genieten, ongeacht de ruimtelijke zone waarin ze liggen, van een afwijkingsregeling: het verbouwen, herbouwen, uitbreiden en wijzigen van de functie is mogelijk mits een aantal voorwaarden vervuld worden.

Hoofdstuk 3. Milieueffectrapportage

1. Ontstaan van de verplichting tot milieueffectrapportage[370]

Een *milieueffectrapportage* (hierna: m.e.r.) is een instrument dat bepaalde beginselen van het milieubeleid helpt realiseren, met name het voorzorgsbeginsel en het beginsel van preventief handelen.

Het uitgangspunt van de m.e.r. is dat de potentiële schadelijke effecten voor mens en milieu van menselijke activiteiten en daarvoor bestaande alternatieven in een zo vroeg mogelijk stadium van de technische planning en de besluitvorming moeten worden onderzocht.[371]

In het kader van de m.e.r. wordt een *milieueffectrapport* (hierna: MER) opgemaakt.

Hieronder wordt een overzicht gegeven van de historische totstandkoming van de m.e.r.-plicht. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen de m.e.r. voor projecten en de m.e.r. voor plannen of programma's.[372]

1.1. De m.e.r. voor projecten

De Raad van Ministers van de Europese Gemeenschappen keurde op 27 juni 1985 de **Richtlijn 85/337/EEG** 'betreffende de milieueffectbeoordeling van bepaalde openbare en particuliere projecten'[373] (hierna: Project-m.e.r.-Richtlijn) goed. Deze richtlijn houdt de invoering in van een m.e.r. voor projecten die aanzienlijke effecten op het milieu kunnen hebben. De lidstaten moesten de richtlijn *uiterlijk op 3 juli 1988* omgezet hebben in de interne regelgeving.

Bij twee **besluiten van de Vlaamse Executieve van 23 maart 1989**[374] werd bepaald voor welke vergunningsplichtige activiteiten een m.e.r. vereist is, vooraleer een aanvraag tot stedenbouwkundige vergunning of milieuvergunning kan worden ingediend. Het dossier voor de aanvraag tot stedenbouwkundige vergunning of milieuvergunning voor projecten of exploitaties die onderworpen zijn aan de m.e.r.-plicht, moet een MER bevatten.

België werd op 2 mei 1996 door het Hof van Justitie veroordeeld wegens de niet-volledige en niet-correcte omzetting van de Project-m.e.r.-Richtlijn binnen de voorgeschreven termijn.[375]

---

[370] K. DE COCK, *Milieueffecten- en veiligheidsrapportering in het Vlaams Gewest: een analyse van titel IV van het decreet van 5 april 1995 houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid (DABM),*, Brugge, die Keure, 2004, 458; E. DE PUE, L. LAVRYSEN en P. STRYCKERS, *Milieuzakboekje*, Mechelen, Kluwer, 2005, 63-82; 91-95; de website Milieueffectrapportage in Vlaanderen: www.mervlaanderen.be.

[371] *Parl. St.* Vl. R. 2001-2002, nr. 1312/1, 50.

[372] Deze begrippen worden onder paragraaf 2.1. gedefinieerd.

[373] *PB. L.* nr. 175 van 5 juli 1985, 40-48.

[374] Besluit van de Vlaamse Executieve van 23 maart 1989 houdende organisatie van de milieueffectbeoordeling van bepaalde categorieën van hinderlijke inrichtingen, *B.S.* 17 mei 1989, zoals gewijzigd (hierna: Besluit Hinderlijke Inrichtingen); Besluit van de Vlaamse Executieve van 23 maart 1989 houdende bepaling voor het Vlaams Gewest van de categorieën van werken en handelingen, andere dan hinderlijke richtingen, waarvoor een milieueffectrapport is vereist voor de volledigheid van de aanvraag om bouwvergunning, *B.S.* 17 mei 1989, zoals gewijzigd (hierna: Besluit Andere dan Hinderlijke Inrichtingen). Eerstgenoemd besluit kwam tot stand in uitvoering van het Decreet van 28 juni 1985 betreffende de milieuvergunning. Laatstgenoemd besluit kwam tot stand in uitvoering van de Stedenbouwwet van 1962.

[375] H.v.J. 2 mei 1996, nr. C-133/94, *Jur. H.v.J.* 1996, 2323.

Op 3 maart 1997 keurde de Raad van Ministers van de Europese Unie de **Richtlijn 97/11/EG** **‘**tot wijziging van Richtlijn 85/337/EEG betreffende de milieueffectbeoordeling van bepaalde openbare en particuliere projecten’[376] goed. Deze richtlijn voorzag in het wegwerken van een aantal gebreken van de Project-m.e.r.-Richtlijn. De lidstaten moesten die richtlijn *uiterlijk op 14 maart 1999* omgezet hebben in de interne regelgeving.[377]

België werd op 19 november 2002 door het Hof van Justitie veroordeeld wegens de niet-volledige en niet-correcte omzetting van Richtlijn 97/11/EG binnen de voorgeschreven termijn.[378]

Het **Decreet van 18 december 2002**[379] zorgde voor een gedeeltelijke omzetting van Richtlijn 97/11/EG. Er werd een nieuwe titel in het Decreet van 5 april 1995 houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid[380] (hierna: Decreet Algemeen Milieubeleid) ingevoegd. Artikel 4 en de bijlagen I, II, III en IV van Richtlijn 97/11/EG werden echter niet omgezet.

De Europese Commissie bracht op 9 juli 2003 een met redenen omkleed advies uit wegens de niet-uitvoering van het voornoemde arrest van het Hof van Justitie. De Commissie had de intentie België opnieuw te dagvaarden om het Hof van Justitie te verzoeken een geldboete op te leggen.

Het **Besluit van 10 december 2004**[381] zorgde echter voor de omzetting van artikel 4 en de bijlagen I, II, III en IV van Richtlijn 97/11/EG. Het vervangt grotendeels de besluiten van 23 maart 1989.[382] Bijlage I bij dat besluit bevat een lijst van projecten waarvoor steeds een MER moet worden opgesteld. Bijlage II bij dat besluit bevat een lijst van projecten die onderworpen zijn aan de m.e.r.-plicht, maar waarvoor de initiatiefnemer een gemotiveerd verzoek tot ontheffing kan indienen.

1.2. De m.e.r. voor plannen en programma’s

De Raad van Ministers van de Europese Unie keurde op 27 juni 2001 de **Richtlijn 2001/42/EG** **‘**betreffende de beoordeling van de gevolgen voor het milieu van bepaalde plannen en programma’s’[383] (hierna: Plan-m.e.r.-Richtlijn) goed. Deze richtlijn houdt de invoering in van een m.e.r. voor plannen en programma’s die aanzienlijke effecten op het milieu kunnen hebben. De lidstaten moesten de richtlijn *uiterlijk op 21 juli 2004* omgezet hebben in de interne regelgeving.

---

[376] *PB. L.* nr. 73 van 14 maart 1997, 5-15.
[377] Richtlijn 85/337/EEG werd recentelijk opnieuw gewijzigd. Op 26 mei 2003 keurden het Europees Parlement en de Raad van Ministers van de Europese Unie de Richtlijn 2003/35/EG tot voorziening in inspraak van het publiek in de opstelling van bepaalde plannen en programma's betreffende het milieu en, met betrekking tot inspraak van het publiek en toegang tot de rechter, tot wijziging van de Richtlijnen 85/337/EEG en 96/61/EG van de Raad van Ministers, goed. Die richtlijn zal hier niet ter sprake komen.
[378] H.v.J. 19 november 2002, nr. C-319/01, *Jur. H.v.J.*, 2002, 10.779.
[379] Decreet van 18 december 2002 tot aanvulling van het Decreet van 5 april 1995 houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid met een titel betreffende milieueffect- en veiligheidsrapportage, *B.S.* 13 februari 2003, zoals gewijzigd.
[380] Decreet van 5 april 1995 houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid, B.S. 3 juni 1995, zoals gewijzigd.
[381] Besluit van de Vlaamse regering van 10 december 2004 houdende vaststelling van de categorieën van projecten onderworpen aan milieueffectrapportage, *B.S.* 27 februari 2005.
[382] Dit besluit laat enkele bepalingen van het Besluit Hinderlijke Inrichtingen ongemoeid: de artikelen 10-13 en 21-24. Ook enkele bepalingen van het Besluit Andere dan Hinderlijke Inrichtingen blijven bestaan: de artikelen 5-12 en 19.
[383] *PB. L.* nr. 197 van 21 juli 2001, 30-37.

Het hoger genoemde **Decreet van 18 december 2002** zorgde voor een gedeeltelijke omzetting van de Plan-m.e.r.-Richtlijn. Er werd nog geen uitvoeringsbesluit goedgekeurd dat lijsten opstelt van plannen en programma's waarvoor steeds een MER moet worden opgesteld en van plannen en programma's die onderworpen zijn aan de m.e.r.-plicht, maar waarvoor de initiatiefnemer een gemotiveerd verzoek tot ontheffing kan indienen.

De goedkeuring van het betreffende uitvoeringsbesluit is voorzien voor eind 2005.[384]

2. De m.e.r.-plicht in Vlaanderen[385]

2.1. Definities

Het Decreet van 18 december 2002 heeft het Decreet Algemeen Milieubeleid aangevuld met een Titel IV over milieueffect- en veiligheidsrapportage. Die titel bevat een aantal definities in verband met milieueffectrapportage.

Het Decreet Algemeen Milieubeleid omschrijft een *m.e.r.* als de procedure die al dan niet leidt tot het opstellen en goedkeuren van een MER over een voorgenomen project, plan of programma en, in voorkomend geval, tot het gebruik ervan als hulpmiddel bij de besluitvorming over dat project, plan of programma.[386]

De m.e.r. heeft tot doel, in de besluitvorming over projecten, plannen en programma's die aanzienlijke milieueffecten kunnen veroorzaken, aan het milieubelang en de veiligheid en de gezondheid van de mens een plaats toe te kennen die evenwaardig is aan de sociale, economische en andere maatschappelijke belangen.[387]

In een *MER* worden de te verwachten gevolgen voor mens en milieu in hun onderlinge samenhang op een systematische en wetenschappelijk verantwoorde wijze geanalyseerd en geevalueerd, en wordt aangegeven op welke wijze de aanzienlijke milieueffecten vermeden, beperkt, verholpen of gecompenseerd kunnen worden,

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen een MER voor een project (hierna: project-MER) en een MER voor een plan of programma (hierna: plan-MER).[388]

Een *project* is een voorgenomen vergunningsplichtige activiteit of een vergunningsplichtige activiteit die opnieuw moet worden vergund. Een project kan bestaan in de uitvoering van bouwwerken, de totstandbrenging en de exploitatie van andere installaties, werkzaamheden of andere ingrepen in het milieu, of de exploitatie van een inrichting.[389] Een project kan tevens bestaan in een voorgenomen activiteit met negatieve gevolgen voor het milieu die in het kader

---

[384] Bron: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Algemeen Milieu- en Natuurbeleid, Cel Milieueffectrapportage. Bij het afsluiten van deze studie op 15 november 2005 was er nog geen uitvoeringsbesluit goedgekeurd.

[385] K. DE COCK, *Milieueffecten- en veiligheidsrapportering in het Vlaams Gewest: een analyse van titel IV van het decreet van 5 april 1995 houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid (DABM)*, Brugge, die Keure, 2004, 458; E. DE PUE, L. LAVRYSEN en P. STRYCKERS, *o.c.*, 63-82; 91-95; de website Milieueffectrapportage in Vlaanderen: www.mervlaanderen.be.

[386] Artikel 4.1.1., §1, 1° van het Decreet Algemeen Milieubeleid.

[387] Artikel 4.1.4. van het Decreet Algemeen Milieubeleid.

[388] Artikel 4.1.1., §1, 7° en 8° van het Decreet Algemeen Milieubeleid.

[389] Een inrichting is het hele door een exploitant beheerde gebied waar gevaarlijke stoffen aanwezig zijn in een of meer installaties, met inbegrip van gemeenschappelijke of bijbehorende infrastructuur of activiteiten.

van de internationale samenwerking wordt meegefinancierd door het Vlaamse Gewest of de Vlaamse Gemeenschap.[390]

Een *plan of programma* is een beleidsdocument waarin voornemens, ontwikkelingen of grootschalige activiteiten worden aangekondigd en dat wordt opgemaakt en vastgesteld, gewijzigd of herzien op initiatief of onder toezicht van de federale overheid, het Vlaamse Gewest, de provincies, de intercommunales en/of de gemeenten, of waarvoor in het kader van de internationale samenwerking medefinanciering voorzien is door de Europese Gemeenschap, het Vlaamse Gewest of de Vlaamse Gemeenschap, voorzover het voorgenomen plan of programma aanzienlijke milieueffecten kan hebben op het grondgebied van het Vlaamse Gewest.[391]

2.2. De m.e.r.-plicht voor projecten

Voorgenomen projecten worden, alvorens een vergunning kan worden aangevraagd voor de vergunningsplichtige activiteit die het voorwerp uitmaakt van het project, in een aantal gevallen aan een m.e.r. onderworpen. De Vlaamse regering moet een lijst opstellen van projecten waarvoor steeds een MER moet worden opgesteld.[392]

Dit is gebeurd bij ***Besluit van 10 december 2004.*** *Bijlage I bij dat besluit bevat een lijst van m.e.r.-plichtige projecten waarvoor steeds een project-MER moet worden opgesteld.*

Een project-MER omvat onder meer de analyse en evaluatie van het al dan niet optreden van een schadelijk effect op het watersysteem en de op te leggen voorwaarden om dat effect te vermijden, te beperken of, indien dat niet mogelijk is, te herstellen.of te compenseren. Dit is een toepassing van de **watertoets**, vastgelegd in artikel 8 van het Decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid.[393] Voor een bespreking van de watertoets wordt verwezen naar onderdeel 4.6.1. van *Hoofdstuk 6. Integraal Waterbeleid*.

De Vlaamse regering kan op gemotiveerd verzoek van de initiatiefnemer een voorgenomen project dat aan een m.e.r. onderworpen is, *vrijstellen* van de m.e.r.-plicht, als de bescherming van het algemeen belang noodzakelijk maakt dat op uitzonderlijke omstandigheden wordt gereageerd met het onverwijld uitvoeren van het project.

De Vlaamse regering kan op gemotiveerd verzoek van de initiatiefnemer een voorgenomen project dat aan een m.e.r. onderworpen is, *ontheffen*[394] van de m.e.r.-plicht in de volgende gevallen:[395]

- Het project kan geen aanzienlijke effecten hebben voor het milieu en een project-MER kan redelijkerwijze geen nieuwe of bijkomende gegevens betreffende aanzienlijke milieueffecten bevatten.

---

[390] Artikel 4.1.1., §1, 5° van het Decreet Algemeen Milieubeleid.
[391] Artikel 4.1.1., §1, 4° van het Decreet Algemeen Milieubeleid.
[392] Artikel 4.2.2., §§ 1 en 3 van het Decreet Algemeen Milieubeleid.
[393] *B.S.* 24 november 2003.
[394] Er wordt in het decreet een onderscheid gemaakt tussen vrijstelling en ontheffing. Een vrijstelling wordt verleend door de politieke overheid en houdt een politieke keuze in. Een ontheffing wordt gegeven door de administratie en is gebaseerd op technisch-methodologische gronden. Zie *Parl. St.* Vl. R. 2001-2002, nr. 1312/1, 86.
[395] Als het voorgenomen plan of programma, waarvoor een ontheffingsverzoek werd ingediend, aanzienlijke effecten kan hebben voor mens of milieu in andere lidstaten van de Europese Unie en/of in verdragspartijen bij het Verdrag inzake milieueffectrapportage in grensoverschrijdend verband, ondertekend in Espoo op 25 februari 1991, en/of in andere gewesten of als de bevoegde autoriteiten van deze lidstaten, verdragspartijen en/of gewesten daarom verzoeken, bezorgt de administratie hierover onverwijld welbepaalde informatie aan de bevoegde autoriteiten van de betrokken lidstaten, verdragspartijen en/of gewesten

- Vroeger werd reeds een plan-MER goedgekeurd betreffende een plan of programma waarin het project past en een nieuw project-MER kan redelijkerwijze geen nieuwe of bijkomende gegevens betreffende aanzienlijke milieueffecten bevatten.
- Vroeger werd reeds een project-MER goedgekeurd betreffende een project waarvan het voorgenomen initiatief een herhaling, voortzetting of alternatief is en een nieuw project-MER kan redelijkerwijze geen nieuwe of bijkomende gegevens betreffende aanzienlijke milieueffecten bevatten.[396]

Bijlage II bij het ***Besluit van 10 december 2004*** *bevat een lijst van m.e.r.-plichtige projecten waarvoor de initiatiefnemer een gemotiveerd verzoek tot ontheffing kan indienen.*

De initiatiefnemer die verplicht is om een project-MER op te stellen, maar nalaat dit te doen, wordt gestraft met een geldboete van 30 tot 30.000 euro.

2.3. De m.e.r.-plicht voor plannen en programma's

Voorgenomen plannen en programma's worden, alvorens ze kunnen worden goedgekeurd, in een aantal gevallen aan een m.e.r. onderworpen. De Vlaamse regering moet lijsten opstellen van de plannen en programma's waarvoor steeds een m.e.r. moet worden opgesteld.[397]

Dit is nog niet gebeurd. Zolang er geen uitvoeringsbesluit is dat het toepassingsgebied van de plan-m.e.r. omschrijft, kan niet formeel worden geëist dat plan-MER's worden opgesteld.[398]

In artikel 3, lid 2 van de Plan-m.e.r.-Richtlijn wordt bepaald dat minstens de volgende plannen en programma's onderworpen moeten worden aan een m.e.r.:

- Voorgenomen plannen en programma's die betrekking hebben op landbouw, bosbouw, visserij, energie, industrie, vervoer, afvalstoffenbeheer, waterbeheer, telecommunicatie, toerisme en ruimtelijke ordening of grondgebruik, evenals alle andere plannen en programma's die betekenisvolle milieueffecten kunnen hebben, en die het kader vormen voor de toekenning van vergunningen voor de in de bijlagen I en II bij de Project-m.e.r.-Richtlijn genoemde projecten.
- Plannen en programma's waarvoor een beoordeling vereist is in hoofde van artikel 6 of 7 van de Habitatrichtlijn.

Een plan-MER omvat onder meer de analyse en evaluatie van het al dan niet optreden van een schadelijk effect op het watersysteem en de op te leggen voorwaarden om dat effect te vermijden, te beperken of, indien dat niet mogelijk is, te herstellen.of te compenseren. Dit is een toepassing van de **watertoets**, vastgelegd in artikel 8 van het Decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid.[399] Voor een bespreking van de watertoets wordt verwezen naar onderdeel 4.6.1. van *Hoofdstuk 6. Integraal Waterbeleid*.

De Vlaamse regering kan op gemotiveerd verzoek van de initiatiefnemer een voorgenomen plan of programma dat aan een m.e.r. onderworpen is, *vrijstellen* van de m.e.r.-plicht als de

---

[396] Als het voorgenomen project, waarvoor een ontheffingsverzoek werd ingediend, aanzienlijke effecten kan hebben voor mens of milieu in andere lidstaten van de Europese Unie en/of in verdragspartijen bij het Verdrag inzake milieueffectrapportage in grensoverschrijdend verband, ondertekend in Espoo op 25 februari 1991, en/of in andere gewesten of als de bevoegde autoriteiten van deze lidstaten, verdragspartijen en/of gewesten daarom verzoeken, bezorgt de administratie hierover onverwijld welbepaalde informatie aan de bevoegde autoriteiten van de betrokken lidstaten, verdragspartijen en/of gewesten

[397] Artikel 4.2.2., §§ 1 en 3 van het Decreet Algemeen Milieubeleid.

[398] *Parl. St.* Vl. R., 2001-2002, nr. 1312/1, 82.

[399] *B.S.* 24 november 2003.

bescherming van het algemeen belang het noodzakelijk maakt dat op een noodsituatie wordt gereageerd met het onverwijld opmaken, vaststellen en uitvoeren van het plan of programma.

De Vlaamse regering kan op gemotiveerd verzoek van de initiatiefnemer een voorgenomen plan of programma dat aan een m.e.r. onderworpen is, *ontheffen* van de m.e.r.-plicht in de volgende gevallen:[400]

- Het plan of programma kan geen aanzienlijke gevolgen hebben voor het milieu, omdat het plan of programma het gebruik van een klein gebied op lokaal niveau bepaalt of omdat het kleine wijzigingen aan een plan of programma betreft.
- Het plan of programma houdt de uitwerking, herziening of voortzetting in van een plan of programma waarvoor reeds eerder een plan-MER werd goedgekeurd, en een nieuw plan-MER redelijkerwijze geen nieuwe of bijkomende gegevens betreffende aanzienlijke milieueffecten kan bevatten.
- Het plan of programma kan geen aanzienlijke gevolgen voor het milieu hebben en het betreft geen plan of programma zoals bedoeld in artikel 3, § 2 van de Plan-m.e.r.-Richtlijn.

De initiatiefnemer die verplicht is om een plan-MER op te stellen, maar nalaat dit te doen, wordt gestraft met een geldboete van 30 tot 30.000 euro.

3. Watermolens en de m.e.r.-plicht

3.1. Projecten die onderworpen zijn aan de m.e.r.-plicht

Het hoger genoemde **Besluit van 10 december 2004** bevat in bijlage I een lijst van projecten waarvoor steeds een MER moet worden opgesteld. Bijlage II bij dat besluit bevat een lijst van projecten die onderworpen zijn aan de m.e.r.-plicht, maar waarvoor de initiatiefnemer een gemotiveerd verzoek tot ontheffing kan indienen. De bevoegde administratie beslist geval per geval over deze verzoeken tot ontheffing. Ze beslist op basis van de selectiecriteria die zijn vastgesteld in bijlage II bij het Decreet Algemeen Milieubeleid.[401]

Hieronder volgt een overzicht van de categorieën van projecten van <u>bijlage I bij het besluit</u> die verband houden met het waterbeheer:[402]

- Projecten voor de overbrenging van water tussen stroomgebieden, wanneer deze overbrenging ten doel heeft eventuele waterschaarste te voorkomen en de hoeveelheid overgebracht water meer bedraagt dan 10 miljoen m³.
- Projecten voor de overbrenging van water tussen stroomgebieden wanneer het meerjarig gemiddelde jaardebiet van het bekken waaraan het water wordt onttrokken meer bedraagt dan 2.000 miljoen m³ en de hoeveelheid overgebracht water 5 % van deze limiet overschrijdt.
- Stuwdammen en andere installaties voor het stuwen of permanent opslaan van water, met inbegrip van spaarbekkens voor drinkwatervoorziening, wanneer een nieuwe of

[400] Als het voorgenomen plan of programma, waarvoor een ontheffingsverzoek werd ingediend, aanzienlijke effecten kan hebben voor mens of milieu in andere lidstaten van de Europese Unie en/of in verdragspartijen bij het Verdrag inzake milieueffectrapportage in grensoverschrijdend verband, ondertekend in Espoo op 25 februari 1991, en/of in andere gewesten of als de bevoegde autoriteiten van deze lidstaten, verdragspartijen en/of gewesten daarom verzoeken, bezorgt de administratie hierover onverwijld welbepaalde informatie aan de bevoegde autoriteiten van de betrokken lidstaten, verdragspartijen en/of gewesten

[401] Artikel 2 van het Besluit van 10 december 2004.

[402] Deze bepalingen zijn meer dan waarschijnlijk niet van toepasselijk op watermolens, vermits de drempelwaarden die erin vermeld worden, erg hoog liggen.

extra hoeveelheid water van meer dan 10 miljoen m³ wordt gestuwd of opgeslagen, en voor de aanleg van een waterbekken, wanneer de oppervlakte 50 ha of meer bedraagt.

- Wijziging of uitbreiding van de hierboven vermelde projecten, wanneer die wijziging of uitbreiding aanleiding geeft tot de overschrijding van de drempelwaarden.
- Wijziging of uitbreiding van de hierboven vermelde projecten, waarvoor reeds een vergunning is afgegeven, die zijn of worden uitgevoerd en die aanzienlijke gevolgen voor het milieu kunnen hebben.

Hieronder volgt een overzicht van de categorieën van projecten van <u>bijlage II bij het besluit</u> die verband houden met het waterbeheer:

- Waterbeheersingswerken voor landbouwdoeleinden:
    - Een irrigatieproject van 100 ha of meer.
    - Een droogleggingsproject van 50 ha of meer.
    - Een droogleggingsproject van 15 ha of meer dat een aanzienlijke verlaging van de freatische grondwatertafel in een bijzonder beschermd gebied tot gevolg kan hebben.
- Waterbeheersingswerken op onbevaarbare waterlopen die gelegen zijn in of een aanzienlijke invloed kunnen hebben op een bijzonder beschermd gebied[403], met uitzondering van instandhoudings-, herstel- of onderhoudswerken, zoals:
    - De aanleg van overstromingsgebieden
    - De aanleg van wachtbekkens
    - De aanleg van nieuwe waterlopen.
- Installaties voor de productie van hydro-elektrische energie met een (elektrisch) vermogen van 5 megawatt of meer.
- Werken inzake kanalisering, met inbegrip van de vergroting of verdieping van de vaargeul, en ter beperking van overstromingen, met inbegrip van de aanleg van sluizen, stuwen, dijken, overstromingsgebieden en wachtbekkens, die gelegen zijn in of een aanzienlijke invloed kunnen hebben op een bijzonder beschermd gebied.
- Stuwdammen en andere installaties voor het stuwen of het voor lange termijn opslaan van water met een oppervlakte van 15 ha of meer of met een nuttige inhoud van 1 miljoen m³ of meer.
- Projecten voor de overbrenging van water tussen stroomgebieden, als deze overbrenging tot doel heeft eventuele waterschaarste te voorkomen en de hoeveelheid overgebracht water 75 miljoen m³ of meer per jaar bedraagt en het project niet de overbrenging van drinkwater via leidingen betreft.
- Wijziging of uitbreiding van de hierboven vermelde projecten, waarvoor reeds een vergunning is afgegeven, die zijn of worden uitgevoerd en die aanzienlijke gevolgen voor het milieu kunnen hebben.

[403] Onder bijzonder beschermde gebieden in de zin van het Besluit van 10 december 2004 worden verstaan: speciale beschermingszones, watergebieden van internationale betekenis, beschermde duingebieden of voor duingebied belangrijke landbouwgebieden, natuurgebieden, natuurgebieden met wetenschappelijke waarde en de ermee vergelijkbare gebieden, bosgebieden, valleigebieden, brongebieden, overstromingsgebieden, agrarische gebieden met ecologisch belang of ecologische waarde en de ermee vergelijkbare gebieden, beschermde monumenten, stads- en dorpsgezichten, landschappen en archeologische zones, waterwingebieden en bijhorende beschermingszones, VEN-gebieden en erfgoedlandschappen.

3.2. Specifieke projecten voor watermolens

3.2.1. Het opstuwen van water

Het aanbrengen van installaties voor het opstuwen van water ter hoogte van watermolens is **niet** m.e.r.-plichtig. De drempelwaarden kunnen naar alle waarschijnlijkheid niet bereikt worden.

Ter illustratie: de watermolen van Rotselaar is een van de grootste molens in het Vlaams Gewest. Hij bevindt zich op de Dijle. De waterloop is er ongeveer 15 meter breed. Er wordt over een afstand van twee kilometer twee meter opgestuwd. Dat geeft in totaal een hoeveelheid water van 60.000 m³/s. De drempelwaarde voor de m.e.r.-plicht bij het opstuwen van water is 1.000.000 m³/s.[404]

3.2.2. De aanleg van een visdoorgang

De aanleg van een visdoorgang ten behoeve van de vrije vismigratie is volgens de huidige stand van de regelgeving **niet** m.e.r.-plichtig. Er wordt een omzendbrief opgesteld die de verschillende rubrieken van de bijlagen I en II bij het Besluit van 10 december 2004 verduidelijkt. De aanleg van een visdoorgang valt volgens de cel m.e.r. niet onder rubriek 1c van bijlage II, "voorzover dat project geen waterhuishoudingsdoelstelling heeft, en dus geen regulerende werking op het debiet heeft."[405]

In het verleden werden weliswaar MER's opgesteld voor projecten die onder meer de aanleg van een visdoorgang vooropstelden. Dat gebeurde krachtens de regelgeving van de hierboven vermelde Besluiten van 23 maart 1989, waarbij waterhuishoudingsprojecten MER-plichtig waren voorzover ze het waterregime beïnvloedden in natuurgebieden, natuurreservaten, ecologisch waardevolle gebieden en vogelrichtlijngebieden. De aanleg van een visdoorgang werd in die projecten vaak gekoppeld aan de realisatie van een overloopgebied of overstromingsgebied.

Ter illustratie: op 2 oktober 2000 werd het MER 'Aanleg van vismigratielopen en natuurlijke overloopgebieden in het Zwalmbekken' conform verklaard. In het MER werd onder meer de aanleg van visdoorgangen ter hoogte van de Ter Biestmolen, de IJzerkotmolen, de Zwalmmolen en de Bostmolen bestudeerd.

Verder moet nog opgemerkt worden dat uit het gegeven dat er voor een bepaald type project een MER wordt opgemaakt, niet mag afgeleid worden dat dit type project *a priori* MER-plichtig is.

Ter illustratie: De Afdeling Water laat momenteel een MER opstellen voor een beekherstelproject in het landschapspark 'De Kevie' in Tongeren. Daarbij is het de bedoeling om de Jeker opnieuw langs de watermolen 'de Blaarmolen' te leggen. Dit impliceert echter niet dat voor elke verlegging van een waterloop een MER opgesteld moet worden.

3.2.3. Het opwekken van hydro-elektrische energie

[404] Bron: Dirk Vansintjan, Ecopower cvba.
[405] Bron: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Algemeen Milieu- en Natuurbeleid, Cel Milieueffectrapportage.

Een watermolen die hydro-elektrische energie wil opwekken, zal naar alle waarschijnlijkheid **geen** MER moeten opmaken. Volgens het Vlaams Waterbeleidsplan 2002-2006 hebben alle watermolens in het Vlaams Gewest samen een vermogen van 4,2 megawatt.[406] De drempelwaarde voor de m.e.r.-plicht is 5 megawatt.

Ter illustratie: Ecopower cvba financiert projecten met hernieuwbare energie ter hoogte van watermolens in Overijse en Aarschot. De watermolen van Overijse heeft een maximaal vermogen van 9,9 kilowatt, de Molen van Schoonhoven in Aarschot heeft een potentieel van 7 kilowatt.

4. Besluit

Op grond van de **Richtlijnen 85/337/EEG** en **2001/42/EG** van de Raad van Ministers van de Europese Unie moet het Vlaams Gewest een milieueffectrapportage (m.e.r.) invoeren voor projecten, plannen en programma's die aanzienlijke effecten op het milieu kunnen hebben.

Het **Decreet van 18 december 2002** en het **Besluit van 10 december 2004** zorgden voor de omzetting van de Europese regelgeving inzake de m.e.r.-plicht voor *projecten*. Het uitvoeringsbesluit bevat een lijst van m.e.r.-plichtige projecten waarvoor steeds een MER moet worden opgesteld, en een lijst van m.e.r.-plichtige projecten waarvoor de initiatiefnemer een gemotiveerd verzoek tot ontheffing kan indienen.

Het Decreet van 18 december 2002 zorgt eveneens voor een gedeeltelijke omzetting van de Europese regelgeving inzake de m.e.r.-plicht voor *plannen en programma's*. Er werd nog geen uitvoeringsbesluit goedgekeurd dat lijsten opstelt van plannen en programma's die onderworpen zijn aan de m.e.r.-plicht.

Uit een analyse van de beide lijsten van m.e.r.-plichtige projecten, bijgevoegd bij het Besluit van 10 december 2004, blijkt dat noch het aanbrengen van installaties voor het opstuwen van water ter hoogte van watermolens, noch de aanleg van een visdoorgang ten behoeve van de vrije vismigratie, noch het opwekken van hydro-elektrische energie door een watermolen m.e.r.-plichtig is. In combinatie met andere projecten, zoals de aanleg van een gecontroleerd overstromingsgebied, kunnen dergelijke activiteiten wel m.e.r.-plichtig zijn.

[406] VIWC, *Waterbeleidsplan Vlaanderen 2002-2006*, Brussel, 2001, Deel II, 2.8. Zie ook Administratie Economie, Werkgelegenheid, Binnenlandse Aangelegenheden en Landbouw, Afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie en ODE Vlaanderen, *Kleine Waterkracht*, Brussel, 1999, 16 p.

Hoofdstuk 4. Erfgoedzorg

1. Inleiding[407]

De oprichting van de Koninklijke Commissie voor Monumenten[408] in 1835 wordt algemeen beschouwd als het beginpunt van de officiële Belgische erfgoedzorg. Deze commissie kreeg als opdracht de bevoegde minister te adviseren over herstellingen aan historische, oudheidkundige of artistieke monumenten en over de plannen voor het onderhouden, herstellen en bouwen van openbare gebouwen en kerken.

Toch zou het nog bijna honderd jaar duren eer er een wet met algemene draagwijdte werd gestemd die een aangepast beschermingsbeleid inzake monumenten en landschappen mogelijk maakte. Met de Wet van 7 augustus 1931 op het behoud van monumenten en landschappen werd uiteindelijk het tijdperk van de actuele erfgoedzorg ingeluid.

In 1938 richtte de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen een subcomité voor het behoud van de molens op. Dat comité stelde een lijst van wind- en watermolens op waarvan het behoud noodzakelijk was. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden in totaal 49 molens beschermd. De Gempemolen in Sint-Joris-Winge (1944) behoort tot de eerste watermolens die als monument beschermd werden.

Alvorens dieper in te gaan op de verschillende beschermingsmogelijkheden van het onroerend erfgoed in Vlaanderen, wordt een definitie gegeven van de begrippen, monument, stads- of dorpsgezicht en landschap.

Een **monument** is een onroerend goed - werk van de mens, van de natuur of van beide - dat van algemeen belang is omwille van zijn artistieke, wetenschappelijke, historische, volkskundige, industrieel-archeologische of andere sociaal-culturele waarde, met inbegrip van de cultuurgoederen die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende uitrusting en de decoratieve elementen.[409]

Een **stads- of dorpsgezicht** is een groepering van één of meer monumenten en/of onroerende goederen met omgevende bestanddelen zoals beplantingen, omheiningen, waterlopen, bruggen, wegen, straten en pleinen, die van algemeen belang is omwille van zijn artistieke, wetenschappelijke, historische, volkskundige, industrieel-archeologische of andere sociaal-culturele waarde.

Wordt eveneens als stads- of dorpsgezicht beschouwd: de directe, er onmiddellijk mee verbonden visuele omgeving van een monument, die door haar beeldbepalende karakter de intrinsieke waarde van het monument tot zijn recht doet komen, dan wel door haar fysische eigenschappen de instandhouding en het onderhoud van het monument kan waarborgen.[410]

---

[407] Bron: A.M. DRAYE, *Monumenten en landschappen in België. Juridische aspecten*, Antwerpen, Maklu, 1993, 21-62; F. DELAEY, "Evolutie in de zorg voor windmolens in (West-)Vlaanderen", *Molenechos* 2005, nr. 1-2, 123 p.

[408] De Koninklijke Commissie voor Monumenten kreeg als oorspronkelijke benaming 'Commission pour la conservation des monuments du pays' mee. In 1912 werd haar bevoegdheid uitgebreid tot landschappen. Toen veranderde haar naam in 'Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen'.

[409] Artikel 2, lid 2 van het Decreet van 3 maart 1976 tot bescherming van monumenten en stads- en dorpsgezichten.

[410] Artikel 2, lid 3 van het Decreet van 3 maart 1976 tot bescherming van monumenten en stads- en dorpsgezichten.

Een **landschap** is een begrensde grondoppervlakte met een geringe dichtheid van bebouwing en een onderlinge samenhang waarvan de verschijningsvorm en de samenhang het resultaat zijn van natuurlijke processen en maatschappelijke ontwikkelingen.[411]

Watermolens worden meestal beschermd als monument of als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht. In een beperkt aantal gevallen maakt een watermolen deel uit van een beschermd landschap. Een bescherming als landschap kan in principe niet samenvallen met een bescherming als stads- of dorpsgezicht.[412] Een watermolen kan wel tegelijk beschermd worden als monument en als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht of een landschap.

2. De bescherming van monumenten en stads- en dorpsgezichten[413]

De Wet van 7 augustus 1931 op het behoud van monumenten en landschappen[414] was de eerste wetgeving die de bescherming van monumenten beoogde. Het **Decreet van 3 maart 1976**[415] (hierna: Monumentendecreet) heeft de Wet van 7 augustus 1931 grotendeels opgeheven, voor wat de monumenten betreft. Het heeft tevens een nieuw begrip geïntroduceerd: de stads- en dorpsgezichten. Het decreet regelt de bescherming van monumenten en stads- en dorpsgezichten in het Vlaams Gewest en de instandhouding, het onderhoud en het herstel van de beschermde monumenten en stads- en dorpsgezichten.

Opdat een watermolen in aanmerking kan komen voor een bescherming als monument of als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht, moeten er twee voorwaarden vervuld zijn:

- Het monument, stads- of dorpsgezicht moet van algemeen belang zijn.
- Het monument, stads- of dorpsgezicht moet een of meer van de volgende waarden bezitten:
    - Artistieke waarde
    - Wetenschappelijke waarde
    - Historische waarde
    - Volkskundige waarde
    - Industrieel-archeologische waarde
    - Sociaal-culturele waarde.

2.1. De beschermingsprocedure[416]

Hieronder volgt een beknopt overzicht van de beschermingsprocedure voor monumenten en stads- en dorpsgezichten. Enkel de hoofdlijnen worden vermeld.

Iedereen kan een voorstel formuleren om een watermolen te beschermen als monument of als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht. Het volstaat een met redenen omklede aanvraag in te dienen bij een provinciale cel van de Afdeling Monumenten en Landschappen. De provinciale cel stelt een verslag op en legt een voorstel tot bescherming voor aan de minister, bevoegd voor Monumenten en Landschappen.

---

[411] Artikel 3, 1° van het Decreet van 16 april 1996 betreffende de landschapszorg, zoals gewijzigd.
[412] Historisch gezien bestaat hier echter een beperkte uitzondering op. Een aantal stedelijke gebieden (bv. Gent) werd in de jaren ’40 en ’50 beschermd als landschap. Na de inwerkingtreding van het Decreet van 3 maart 1976 werden diezelfde stedelijke gebieden beschermd als stadsgezicht. Dit uitzonderingsgeval is echter niet relevant voor de watermolenproblematiek.
[413] A.M. DRAYE (ed.), *La protection du patrimoine immobilier. De bescherming van het onroerend erfgoed*, in: *Répertoire notarial*, Brussel, Larcier, 2003, 289 p.
[414] *B.S.* 5 september 1931.
[415] Decreet van 3 maart 1976 tot bescherming van monumenten en stads- en dorpsgezichten, *B.S.* 22 april 1976, zoals gewijzigd.
[416] Artikelen 5-9 van het Monumentendecreet.

Indien de minister instemt met een mogelijke bescherming, wordt de watermolen geplaatst op een ontwerp van lijst van voor bescherming vatbare monumenten, stads- en dorpsgezichten. Dat ontwerp van lijst wordt bekrachtigd via een Ministerieel Besluit en bij uittreksel bekendgemaakt in het Belgisch Staatsblad. Het vermeldt de redenen die tot bescherming aanleiding geven en de erfdienstbaarheden die met het oog op de bescherming worden opgelegd. Het ontwerp van lijst wordt betekend aan de betrokken eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en vruchtgebruikers.

Vanaf de betekening van het ontwerp van lijst zijn de rechtsgevolgen van de bescherming gedurende een periode van maximaal twaalf maanden voorlopig van toepassing op de betrokken watermolen.[417] In die periode wordt het advies ingewonnen van de dienst ruimtelijke ordening, de provincie en de gemeente waarin de watermolen gelegen is. De eigenaar[418] van de watermolen krijgt de mogelijkheid om zijn opmerkingen en/of bezwaren mee te delen. Aan de gemeente wordt gevraagd om een openbaar onderzoek te organiseren. Ten slotte geeft de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen een advies over het beschermingsdossier.

Uiteindelijk beslist de minister of de watermolen definitief beschermd wordt of van het ontwerp van lijst geschrapt wordt. De beslissing tot bescherming wordt bekrachtigd via een Ministerieel Besluit (hierna: beschermingsbesluit) en bij uittreksel bekendgemaakt in het Belgisch Staatsblad. Het beschermingsbesluit wordt betekend aan de betrokken eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en vruchtgebruikers.

2.2. Beschermingsvoorschriften

2.2.1. Instandhouding en onderhoud van een watermolen die beschermd is als monument of als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht

De eigenaar van een watermolen die beschermd is als monument of als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht, moet de molen in goede staat behouden door het uitvoeren van de nodige instandhoudings- en onderhoudswerken. Hij mag de watermolen niet ontsieren, beschadigen of vernielen.[419]

De algemene voorschriften inzake instandhouding en onderhoud van monumenten, stads- en dorpsgezichten werden vastgesteld in het **Besluit van de Vlaamse regering van 17 november 1993**[420] (hierna: Onderhoudsbesluit). Naast die algemene voorschriften bevat het beschermingsbesluit in voorkomend geval een aantal specifieke voorschriften inzake instandhouding en onderhoud van het betrokken monument, stads- of dorpsgezicht.

Hieronder volgt een overzicht van de algemene voorschriften inzake instandhouding en onderhoud die van belang zijn voor de eigenaar van een watermolen die voorlopig of definitief beschermd is als monument of als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht.

---

[417] Die termijn kan, bij gemotiveerde beslissing van de Vlaamse regering, eenmaal met ten hoogste zes maanden worden verlengd.
[418] Met de eigenaar van een watermolen wordt in dit hoofdstuk gelijkgesteld: de houder van zakelijke rechten op de watermolen, zoals de vruchtgebruiker, de erfpachter, de opstalhouder.
[419] Artikel 11 van het Monumentendecreet.
[420] Besluit van de Vlaamse regering van 17 november 1993 tot bepaling van de algemene voorschriften inzake instandhouding en onderhoud van monumenten en stads- en dorpsgezichten, *B.S.* 10 maart 1994, zoals gewijzigd.

1. Het Onderhoudsbesluit bevat in de eerste plaats een reeks voorschriften inzake instandhouding en onderhoud van gebouwen.[421]

Voorschriften betreffende de gebouwen en de elementen van straat- of pleinaankleding in het algemeen

- *Dakschade moet onmiddellijk hersteld worden, lekken moeten gedicht of afgedekt worden.*
- *Dakgoten, afvoerleidingen en zolderingen moeten tijdig gereinigd worden.*
- *De nodige maatregelen moeten genomen worden tegen ongunstige weersomstandigheden en tegen dierlijke vervuiling.*
- *Gebroken of gebarsten ruiten moeten onmiddellijk vervangen worden, ramen en dakvensters moeten tijdig gesloten worden.*
- *Ondergelopen kelders moeten leeggepompt worden.*
- *De nodige veiligheidsmaatregelen moeten genomen worden, inzonderheid tegen brand, blikseminslag, waterschade, diefstal en tegen moedwillige of toevallige beschadiging.*
- *In geval van nood moeten onmiddellijk consolidatie- en beveiligingsmaatregelen genomen worden.*

De eigenaar van het monument moet elk schadegeval en elke noodmaatregel die hij genomen heeft, melden aan de Afdeling Monumenten en Landschappen en aan de betrokken gemeente.

2. De instandhoudings- en onderhoudsplicht geldt niet alleen voor de buitenzijde. De eigenaar van een monument moet ook het interieur ervan in goede staat bewaren, het vrijwaren voor beschadiging en vernieling en alle werken verrichten die noodzakelijk zijn voor de instandhouding en het onderhoud ervan.[422]

Voorschriften betreffende het interieur van monumenten

- *De nodige veiligheidsmaatregelen moeten genomen worden, inzonderheid tegen brand, blikseminslag, waterschade, diefstal en tegen moedwillige of toevallige beschadiging.*
- *De lichtkwaliteit en de klimatologische omstandigheden zoals de warmte en de vochtigheid in het gebouw moeten geregeld en onder controle gehouden worden, zodat geen nadelige omstandigheden voor de goede bewaring van de inboedel kunnen ontstaan.*
- *Voorzieningen zoals elektrische installatie, verwarming, klimaatregeling, beveiliging en dergelijke moeten onderhouden worden.*
- *Houtworm-, schimmel- en zwamaantasting moet tijdig bestreden worden.*
- *In geval van nood moeten onmiddellijk consolidatie- en beveiligingsmaatregelen genomen worden.*

De roerende goederen die zich in het monument bevinden en die onroerend zijn door bestemming, moeten ter plaatse worden bewaard. Wanneer verplaatsing buiten de watermolen noodzakelijk is voor tentoonstellingsdoeleinden, voor conserverings- of restauratiewerken of om veiligheidsredenen, worden de voorwaarden daarvan geregeld in een overeenkomst tussen de eigenaar van het monument, de uitvoerder van de werkzaamheden en de Afdeling Monumenten en Landschappen.[423]

[421] Artikel 2 van het Onderhoudsbesluit.
[422] Artikel 7 van het Onderhoudsbesluit.
[423] Artikel 6 van het Onderhoudsbesluit.

3. Verder bevat het Onderhoudsbesluit een reeks technische voorschriften voor wind- en watermolens.[424]

Gemeenschappelijke voorschriften voor wind- en watermolens

- *Alle wiggen moeten goed aangespied zijn en, waar molenbouwkundig vereist, met bezethouten geborgd.*
- *De assen van scharnier- en draaipunten alsook kamsleutels, kammen, staven, prondelblokken en rijn mogen niet loszitten.*
- *De bouten van alle ophangende, scharnierende balken moeten in goede staat zijn.*
- *De sporrepot moet steeds vast opgespied zijn of bijgeregeld, zodat het onderijzer er een verticale stand tegenover heeft.*
- *Kammen en spillen werken op voldoende diepte.*
- *Alle valdeuren moeten automatisch dichtvallen.*
- *Alle wielen moeten centrisch draaien.*
- *Geschuur en/of hobbelen van een roerend onderdeel mogen niet voorkomen.*
- *Alle lagerpunten moeten gesmeerd zijn. Voor stenen lagerpunten moet dit gebeuren met ongezouten reuzel en grafiet. Houten kammen en spillen moeten gesmeerd worden met een smeermiddel dat het hout niet aantast.*
- *Malen met te weinig graantoevoer, zodat de stenen de geur afgeven van vuursteen, is niet toegelaten.*
- *Aan weer en wind blootgesteld houten onderdelen moeten minstens om de drie jaar ingestreken worden met een goedgekeurd houtbeschermingsproduct.*

Belangrijk in dit opzicht is eveneens **artikel 14** van het Onderhoudsbesluit. Dat artikel bepaalt dat een ***maalvaardige (water)molen minstens één keer per maand in werking gesteld moet worden*** om het onderhoud ervan als werktuig te verzekeren. Met de inwerkingstelling wordt bedoeld het functioneren van het totale productieproces, indien dit nog mogelijk is.

Artikel 15 van het Onderhoudsbesluit bepaalt dat een (water)molen volgens de regels van de kunst moet worden bediend. De Afdeling Monumenten en Landschappen kan na vaststelling van zware fouten aan een molenaar het verbod opleggen om de (water)molen te bedienen.

4. Het Onderhoudsbesluit bevat tevens een aantal specifieke voorschriften voor watermolens.[425]

Voorschriften voor watermolens

- *De werking van watermolens is onderworpen aan de wetten en reglementeringen op de bevaarbare en onbevaarbare waterlopen.*
- *De van overheidswege opgelegde maximale waterhoogte moet gerespecteerd worden.*
- *De molenaar moet altijd in staat zijn om bij wateroverlast de nodige maatregelen te nemen op basis van een goede hydrografische kennis van het gebied waarin de watermolen gelegen is.*
- *De molenaar moet de maximale grenzen van de hoogwaterstanden in zijn gebied kennen. Als het sluiswerk in dit verband ontoereikend blijkt, moet de watermoleneigenaar ervoor zorgen dat er verbeteringswerken uitgevoerd worden.*
- *Bij afwezigheid van meer dan een dag moet de molenaar de sluizen en schuiven zo trekken dat risico's voor wateroverlast uitgesloten zijn.*
- *Het is verboden het waterrad te laten draaien indien beschadiging door boomtakken, boomstronken en huishoudelijk afval en aanslibbing aan het wiel mogelijk is. Deze materialen moeten zo snel mogelijk verwijderd worden.*
- *De eigenaar of vruchtgebruiker van de watermolen moet de Vlaamse regering of haar gemachtigde schriftelijk waarschuwen in geval van afkalvende oevers, uitspoelende boomvoeten en onderspoeling van de bouwwerken.*
- *De bypass van de bouwwerken moet onderhouden worden.*

[424] Artikelen 14 – 18 van het Onderhoudsbesluit.
[425] Artikel 19 van het Onderhoudsbesluit.

Het eerste voorschrift dat specifiek voor watermolens geldt, moet als volgt begrepen worden. De eigenaar van een watermolen die gelegen is op een onbevaarbare waterloop, moet de bepalingen van de Wet van 28 december 1967[426] en het Koninklijk Besluit van 5 augustus 1970 houdende algemeen politiereglement van de onbevaarbare waterlopen[427] respecteren. Indien een watermolen gelegen is op een bevaarbare waterloop, is de eigenaar ervan onderworpen aan het Koninklijk Besluit van 15 oktober 1935 houdende Algemeen Reglement der Scheepvaartwegen van het Koninkrijk[428], de bijzondere reglementen van de scheepvaartwegen en het Ministerieel Besluit van 15 december 1995 houdende de regeling van de kunstwerken op de bevaarbare waterwegen in het Vlaamse Gewest, onderworpen aan het algemeen reglement der scheepvaartwegen van het Koninkrijk[429].

De verdere voorschriften beogen het vermijden van wateroverlast en het nemen van passende maatregelen ingeval er wateroverlast optreedt.

5. Ten slotte bevat het Onderhoudsbesluit een aantal voorschriften voor machines, vervoermiddelen, werktuigen, instrumenten en hun toebehoren.[430]

Voorschriften voor machines, vervoermiddelen, werktuigen, instrumenten en hun toebehoren

- De toestellen moeten in goede staat behouden worden, ze moeten gevrijwaard worden voor beschadiging en vernieling en de nodige instandhoudings- en onderhoudswerken moeten worden uitgevoerd.
- De toestellen moeten volgens de regels van de kunst bediend worden. De Afdeling Monumenten en Landschappen kan na vaststelling van zware fouten het verbod opleggen om het toestel te bedienen.
- De toestellen moeten worden beschermd tegen roestvorming en aantasting of ontaarding van het materiaal.
- Het is verboden onderdelen van toestellen te vervangen of te herstellen door middel van niet-originele materialen of met niet-originele technieken.
- Het is verboden de toestellen te voorzien van een niet-originele beschildering.

2.2.2. Werken waarvoor een bindend advies van de gemachtigde ambtenaar vereist is, of waarvoor een machtiging gevraagd moet worden

De instandhoudings- en onderhoudsplicht die geldt voor de eigenaar van een watermolen die beschermd is als monument of als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht, sluit niet uit dat de bestemming van de watermolen gewijzigd mag worden of dat er werken aan de molen uitgevoerd mogen worden. Dergelijke ingrepen moeten wel afgewogen worden ten opzichte van de waarde(n) waarvoor de watermolen en/of zijn omgeving beschermd werd. Er is altijd een vergunning of een machtiging vereist om werken te kunnen uitvoeren.

Heel wat werken of handelingen die aan een beschermde watermolen kunnen worden uitgevoerd, zijn vergunningsplichtig in het kader van de wetgeving op de ruimtelijke ordening.[431] Het Onderhoudsbesluit voorziet in een aanvullende lijst van werken en handelingen die niet vergunningsplichtig zijn in het kader van het Decreet Ruimtelijke Ordening, maar waarvoor een machtiging gevraagd moet worden.

Indien voor de geplande werken of handelingen een stedenbouwkundige vergunning, een milieuvergunning of een natuurvergunning vereist is, moet het advies van de gemachtigde amb-

[426] Wet van 28 december 1967 betreffende de onbevaarbare waterlopen, *B.S.* 15 februari 1968, zoals gewijzigd.
[427] *B.S.* 5 november 1970.
[428] *B.S.* 15 oktober 1936, zoals gewijzigd.
[429] *B.S.* 8 februari 1996.
[430] Artikelen 20 tot 26 van het Onderhoudsbesluit.
[431] Zie hierboven in *Hoofdstuk 2. Ruimtelijke Ordening* van Deel 2.

tenaar van de cel Monumenten en Landschappen gevraagd worden. Dat advies is bindend voorzover het negatief is of voorwaarden oplegt.

Indien de geplande werken of handelingen niet vergunningsplichtig zijn in het kader van het Decreet Ruimtelijke Ordening, moet een machtiging gevraagd worden aan de gemachtigde ambtenaar van de cel Monumenten en Landschappen[432]. Die onderzoekt of de ingrepen verzoenbaar zijn met de waarde(n) waarvoor de watermolen en/of zijn omgeving beschermd werd.

De werken of handelingen mogen pas worden uitgevoerd nadat de vergunning of machtiging werd afgeleverd. Ze moeten uitgevoerd worden overeenkomstig de in de vergunning of machtiging bepaalde voorwaarden.

Hieronder volgt een overzicht van de instandhoudings- en onderhoudswerken waarvoor een machtiging gevraagd moet worden aan de gemachtigde ambtenaar van de cel Monumenten en Landschappen.[433]

Instandhoudings- en onderhoudswerken waarvoor een machtiging vereist is in het kader van het Onderhoudsbesluit

- *De dakbedekking geheel of gedeeltelijk vervangen door andere materialen of met een ander uitzicht dan de aanwezige.*
- *Ongeschilderde elementen beschilderen, schilderen in andere kleuren, kleurschakeringen of met een andere verfsoort dan de aanwezige.*
- *Niet-bepleisterde elementen bepleisteren, bepleisterde elementen ontpleisteren, bepleisteren met een andere samenstelling of textuur.*
- *Voegen verwijderen, voegen of hervoegen op een andere wijze of met een voegspecie van een andere samenstelling of kleur dan de aanwezige.*
- *Het anders dan met zuiver water onder gecontroleerde lage druk reinigen, inzonderheid schoonmaken door hydropneumatische zandstraling, door chemische reiniging met afbijtmiddelen of reiniging met pasta's, alsook het gebruiken van hydrofoberingsmiddelen en scheikundige verstevigings- of reinigingsmiddelen.*
- *Decoratieve gevelelementen, smeedijzer en beeldhouwwerk aanbrengen, vervangen of wijzigen.*
- *Constructieve elementen zoals leem, balken, gietijzeren zuilen, muurdelen en metselwerk verstevigen door structuren toe te voegen of ze vervangen door een ander materiaal of met een ander uitzicht dan het aanwezige.*
- *Buitenschrijnwerken zoals deuren, ramen, luiken, poorten, gootconstructies, alsmede beslag, hang- en sluitwerk wijzigen of vervangen door een ander materiaal of met een ander uitzicht dan het aanwezige.*
- *Beglaasde al dan niet figuratieve elementen aanbrengen, wijzigen of vervangen door ander materiaal of met een ander uitzicht dan het aanwezige.*
- *Publiciteitspanelen, lichtreclames, uithangborden, opschriften en dergelijke aanbrengen, wijzigen of vervangen.*
- *Stoffen die onder de wetgeving op de hinderlijke, gevaarlijke en ongezonde inrichtingen vallen, stapelen.*
- *Uitrustingen en toestellen die onder de wetgeving op de hinderlijke, gevaarlijke en ongezonde inrichtingen vallen, installeren.*
- *Leidingen of apparaturen voor nutsvoorzieningen zichtbaar aanbrengen.*

[432] Vanaf het ogenblik van de inwerkingtreding van het Besluit van de Vlaamse Regering van 4 juni 2004 tot oprichting van het intern verzelfstandigd agentschap zonder rechtspersoonlijkheid RWO - Vlaanderen, moet een machtiging gevraagd worden aan de entiteiten van RWO - Vlaanderen.

[433] Artikelen 3 - 5 en 8 van het Onderhoudsbesluit. Het Onderhoudsbesluit dateert van 1993, het Decreet Ruimtelijke Ordening werd zes jaar later van kracht. Een aantal instandhoudings- en onderhoudswerken die ten tijde van de opmaak van het Onderhoudsbesluit niet vergunningsplichtig waren in het kader van de regelgeving op de ruimtelijke ordening, zijn dat wel sinds de inwerkingtreding van artikel 99 van het Decreet Ruimtelijke Ordening. Voorbeelden hiervan zijn het vellen van bomen, het wijzigen van het reliëf en de bodem en het plaatsen van publiciteitspanelen.

- *Straatmeubilair zoals bloembakken, banken, lantaarns, verlichtingspalen, pompen, parkeermeters, hekken, tuinmuren, afsluitingen, wachthuisjes, telefooncellen en andere beeldbepalende elementen aanbrengen, wijzigen of vervangen.*
- *Bestrating, trottoirs en stoepen wijzigen of vervangen door een ander materiaal dan het aanwezige.*
- *Graafwerken uitvoeren die de stabiliteit van gebouwen en constructies in gevaar kunnen brengen.*
- *Opgravingen doen met het doel archeologische monumenten te ontdekken en te onderzoeken.*
- *Om het even welke ingreep op bomen en vegetatiecomplexen uitvoeren, evenals op de betrokken wortelzones, zoals onder meer snoeien, ontwateren of grondverdichten.*
- *Om het even welke ingreep op geologische of geomorfologische merkwaardigheden die het uitzicht ervan kan veranderen of het voortbestaan van deze elementen in gevaar kan brengen.*
- *Werken of werkzaamheden uitvoeren die het uitzicht of de indeling van het interieur wijzigen.*
- *Werken of werkzaamheden aan de interieurdecoratie uitvoeren, inzonderheid aan wand-, plafondbeschilderingen, lambrisering, historische beschilderingen op andere elementen, bepleistering, stucwerk, verflagen of andere afwerkingslagen, zijde-, leder-, doek- en papierbehang.*
- *Schilderwerken uitvoeren.*
- *De bevloering en trappen verhogen, verlagen, wegnemen en/of vernieuwen.*
- *Plafonds en gewelven uitbreken, vernieuwen, aanpassen, verhogen of verlagen.*
- *Werken uitvoeren aan kunstwerken, voorwerpen en meubilair die onroerend zijn door bestemming, ze verplaatsen of – zelfs tijdelijk – verwijderen.*
- *Technische voorzieningen zoals verwarming, klimaatregeling, elektrische installatie, geluidsinstallatie, sanitair, liften en beveiligingsinstallaties plaatsen of vernieuwen.*
- *Alle activiteiten die de verdwijning van bomen en struiken tot gevolg hebben, met uitzondering van normale, oordeelkundig uitgevoerde onderhoudswerken zoals het kappen en snoeien van opgaande bomen, hakhout, knotbomen, leibomen en gekandelaarde bomen, en het scheren en snoeien van hagen en andere geschoren vormen.*
- *Alle werken en werkzaamheden die de leeftijd van bomen kunnen beïnvloeden, zoals verankeringen, standplaatswijzigingen en grondwerken.*
- *Machines, vervoermiddelen, werktuigen, instrumenten en hun toebehoren volledig of gedeeltelijk uiteenhalen, verplaatsen of de technische kenmerken ervan wijzigen.*

2.3. De onderhoudspremie en de restauratiepremie

2.3.1. De onderhoudspremie voor beschermde monumenten, stads- en dorpsgezichten

Het **Besluit van de Vlaamse regering van 14 juli 2004**[434] (hierna: Onderhoudspremiebesluit) stelt een premiestelsel vast voor onderhoudswerken en -handelingen aan beschermde monumenten, stads- en dorpsgezichten. Deze regeling vervangt de vroegere subsidieregeling uit het Besluit van de Vlaamse regering van 29 september 1994.

De eigenaar van een watermolen die beschermd is als monument of als erfgoedkenmerk of erfgoedelement van een stads- of dorpsgezicht[435], kan een premie aanvragen voor onderhoudswerkzaamheden of -handelingen aan de watermolen of aan een gedeelte ervan. Ook voor het onderhoud van cultuurgoederen die integrerend deel uitmaken van de watermolen, kan een premie aangevraagd worden.[436]

[434] Besluit van de Vlaamse regering van 14 juli 2004 tot het vaststellen van een onderhoudspremie voor beschermde monumenten en stads- en dorpsgezichten, *B.S.* 29 december 2004.
[435] Het Onderhoudspremiebesluit voorziet in een aantal voorwaarden voor onderdelen van een stads- of dorpsgezicht om in aanmerking te komen voor een onderhoudspremie. Een onroerend erfgoed moet in een goedgekeurd herwaarderingsplan aangemerkt worden als bijzonder erfgoedkenmerk (structureel component) of als kenmerkend erfgoedelement (visueel component) die de eigenheid van het beschermde stads- of dorpsgezicht bepalen en de waarde(n) vormen die aan de grondslag ligt (liggen) van de bescherming. Er werd nog geen enkel herwaarderingsplan goedgekeurd, zodat er nog geen onderhoudspremies voor een stads- of dorpsgezicht kunnen worden toegekend.
[436] Artikel 2 van het Onderhoudspremiebesluit.

Hieronder volgt een beknopt overzicht van de berekening van de onderhoudspremie voor monumenten en stads- en dorpsgezichten en de te volgen procedure. Enkel de hoofdlijnen worden vermeld.

2.3.1.1. Berekening van de onderhoudspremie[437]

De onderhoudspremie wordt berekend op basis van een reële kostenraming. Het bedrag van de premie bedraagt minimaal 1.000 euro en maximaal 30.000 euro, exclusief BTW. [438]

De gewone onderhoudspremie bedraagt 40 % van de kostenraming. Er geldt een verhoogde premieregeling voor onderhoudswerkzaamheden aan monumenten zonder economisch nut (de zogenoemde ZEN-monumenten) die niet verhuurd (kunnen) worden. Dergelijke monumenten komen in aanmerking voor een onderhoudspremie van 80 % van de kostenraming, indien ze zichtbaar zijn van op de openbare weg of permanent toegankelijk zijn voor het publiek. Artikel 16 van het Besluit van 14 december 2001 houdende vaststelling van het premiestelsel voor restauratiewerken aan beschermde monumenten[439] geeft een opsomming van dergelijke goederen. De molenrompen van windmolens worden erin vermeld, watermolens niet.

Watermolen kunnen naar alle waarschijnlijkheid niet aangemerkt worden als ZEN-monumenten.

2.3.1.2. De procedure[440]

Om in aanmerking te komen voor de toekenning van een onderhoudspremie, moet de watermoleneigenaar een aanvraag indienen bij de provinciale cel van de Afdeling Monumenten en Landschappen. De cel onderzoekt of de aanvraag voldoet aan de doelstellingen en de wettelijke voorschriften van de onderhoudspremie. In voorkomend geval kent de minister bevoegd voor Monument en Landschappen de onderhoudspremie toe. De officiële kennisgeving van het besluit waarbij de minister de onderhoudspremie toekent, geldt tevens als machtiging voor het uitvoeren van de werkzaamheden.

Uiterlijk binnen een termijn van twee jaar na de toekenning van de premie moeten de onderhoudswerkzaamheden of -handelingen uitgevoerd en voorlopig opgeleverd zijn en moet de uitbetaling van de onderhoudspremie aangevraagd zijn bij de cel Monumenten en Landschappen. Als aan die voorwaarden voldaan is, wordt de premie uitbetaald. Als een van die voorwaarden niet vervuld is binnen de voorziene termijn van twee jaar, wordt de watermoleneigenaar ambtshalve geacht af te zien van de premie.

Per kalenderjaar wordt er slechts één onderhoudspremie toegekend per monument of per duidelijk onderscheiden onderdeel van een monument. Voor beschermde monumenten met een waardevol interieur kan een extra premie aangevraagd worden voor onderhoudswerken aan dat interieur of aan de cultuurgoederen die er integrerend deel van uitmaken.

2.3.1.3. De onderhoudswerkzaamheden en -handelingen die in aanmerking komen voor een onderhoudspremie[441]

---

[437] Artikel 7 van het Onderhoudspremiebesluit.
[438] Voor werkzaamheden die door de premienemer in eigen beheer worden uitgevoerd, wordt de onderhoudspremie enkel berekend op de kostprijs voor de levering van materialen en de huur van toestellen en stellingen.
[439] *B.S.* 19 januari 2002, zoals gewijzigd. De opsomming van artikel 16 begint met woord 'inzonderheid'.
[440] Artikelen 5 – 11 van het Onderhoudspremiebesluit.

Het Onderhoudspremiebesluit bevat een lange opsomming van werkzaamheden en handelingen die in aanmerking komen voor een onderhoudspremie: voor beschermde monumenten in het algemeen, voor beschermde monumenten met waardevol interieur(elementen), voor beschermde beiaarden, torenuurwerken en luiklokken, voor beschermde orgels, ***voor beschermde wind- en watermolens***, voor beschermd industrieel erfgoed en voor als monument beschermde historische parken en bomen.

Algemene onderhoudswerken aan beschermde monumenten en aan erfgoedelementen en –kenmerken van beschermde stads- en dorpsgezichten voorzover deze erfgoedelementen en –kenmerken vermeld zijn in het goedgekeurde herwaarderingsplan

- *Dakschade herstellen, lekken dichten of afdekken.*
- *Daken ontmossen, dakgoten, afvoerleidingen en rioleringen onderhouden, herstellen en aanbrengen.*
- *Goten bereikbaar maken door middel van juist geplaatste dakkapellen of dakluiken, hoogelegen goten beloopbaar maken.*
- *Ladder- en klimhaken en steigergaten herstellen of plaatsen.*
- *Maatregelen nemen tegen ongunstige weersomstandigheden en tegen dierlijke vervuiling.*
- *Houtworm, schimmel-, zwam- en vochtaantasting bestrijden.*
- *Gevels of onderdelen ervan onderhouden en herstellen door te metselen, te bepleisteren en te voegen en door beschermings- en afwerkingslagen aan te brengen zoals kaleien, schilderen, vernissen, vergulden, vertinnen en verzilveren.*
- *Historisch houtwerk zoals deuren, ramen, luiken, poorten, gootconstructies, beplanking met inbegrip van hang- en sluitwerk en beglazing herstellen, vervangen of opnieuw aanbrengen.*
- *Glas-in-lood met inbegrip van de draagstructuur reinigen en herstellen.*
- *Muren en andere constructieve elementen reinigen, ontmossen, hydrofugeren, verharden en behandelen tegen opstijgend vocht, evenals alle andere behandelingen met waterwerende en materiaalverstevigende producten.*
- *Vriesbarstige beeldhouwwerken, architectuurelementen en sierobjecten afdekken en beschermen.*
- *Funderingen verstevigen.*
- *Maatregelen nemen om de stabiliteit te verzekeren.*
- *Maatregelen tegen corrosie, aftakeling en ontaarding van materialen nemen.*
- *Geërodeerde materialen of onderdelen bijwerken, herstellen of vervangen.*
- *Maatregelen ter beveiliging tegen diefstal en moedwillige of toevallige beschadigingen nemen.*
- *Onderhoud, herstel en beheer van kenmerkende structuren zoals waterpartijen, vijvers, waterbekkens, waterlopen, walgrachten, grachten en greppels en eventueel de afvoer van vrijgekomen materiaal, duikers, beschoeiingen, taluds, wegen en paden, laanbepalingen, bomenrijen, bomen- en heestergroepen, solitaire bomen en struiken, hagen, loofgangen, borders en perken, bruggetjes, tuin- en kaaimuren, schuttingen, hekken, pergola's, prieeltjes, tuin- en parkornamentiek en tuin- en parkmeubilair.*
- *Onderhoud, herstel en beheer van kleine landschapselementen.*
- *Onderhoud, herstel en beheer van beplantingen op de percelen met een houtige begroeiing zoals parkbossen, hakhout- en middelhoutbestanden, struwelen.*
- *Onderhoud, herstel en beheer van open vegetatietypen, zoals historisch permanent grasland of heide, onder meer door te begrazen, te maaien, te plaggen, met inbegrip van de afvoer van maaisel en plaggen en door veekeringen en schuilhokken te plaatsen.*
- *Onderhoud, herstel en beheer van aarden wallen en dijken.*
- *Bomen, struiken en hagen snoeien, knotten, leiden en verzorgen.*
- *Niet-verkoopbare delen van bomen opruimen, zoals het takhout en de boomstronken in het kader van middel- en hakhoutbeheer en van omvormingsbeheer en in parkbossen.*
- *Bouwen of plaatsen van een kleinschalige opslagplaats in tuinen en parken voor gereedschap dat nodig is voor de instandhoudings- en onderhoudswerkzaamheden.*
- *Werkzaamheden en diensten voor materiaalstudies, technische studies en stabiliteitsstudies.*
- *Andere werkzaamheden uitvoeren met het oog op het voorkomen van de ontwaarding en op de instandhouding en het onderhoud.*

[441] Artikel 3 van het Onderhoudspremiebesluit.

Algemene onderhoudswerken aan beschermde monumenten

- *Werkzaamheden aan het interieur of aan cultuurgoederen die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende uitrusting en de decoratieve elementen, zoals het onderhouden en conserveren van de interieurdecoratie, beelden, schilderijen, het fixeren en herstellen van verf en afwerkingslagen op wanden en plafonds, lambriseringen, schrijnwerk, historische beschilderingen op waardevolle elementen, schouwen, stucwerk, terracotta, zijde, leder, textiel en papier.*
- *Trappen, vloeren en zolderingen onderhouden en dringende herstellingswerkzaamheden uitvoeren.*
- *Elektrische installaties en verwarmingsinstallaties, beveiligingssystemen, lichtinstallaties, klimaatregelingen en andere technische voorzieningen zoals inbraak-, brand- en bliksembeveiligingsinstallaties onderhouden, herstellen of vervangen.*
- *Onderhoud, herstel of vervanging van degelijke vaste, onder- en bovenaan verankerde trappen en loopbruggen, voldoende breed en voorzien van stevige handgrepen en leuningen om alle zolders bereikbaar te maken.*
- *Werkzaamheden om kapvoeten, kappen, stucgewelven en zolders toegankelijk te maken.*
- *Veilige bevloeringen op zolderverdiepingen aanbrengen of herstellen.*
- *Elementaire noodverlichting en waterdichte en geaarde stopcontacten aanbrengen.*
- *Maatregelen nemen tegen brand, diefstal, moedwillige of toevallige beschadigingen, blikseminslag en waterschade.*
- *Beveiliging van de openbare weg en de gebruiker tegen steenval.*

Specifiek voor (water)molens bepaalt het Onderhoudspremiebesluit dat de volgende onderhouds- en herstellingswerkzaamheden in aanmerking komen voor een onderhoudspremie:

Onderhoudswerken aan de als monument beschermde molens

- *Het onderhouden, herstellen en regelen van het gaande werk, de waterraderen, de sluizen, de verdeelwerken, het gevlucht, de bijbehorende machines, werktuigen en hun toebehoren.*
- *Het onderhouden en herstellen van de voor- en achterwaterloop*.

De watermoleneigenaar kan dus aanspraak maken op een premie voor het onderhoud en herstel van de molenuitrusting, het waterrad, het sluis- en verdeelwerk en de bijbehorende machines en werktuigen. Een premie kan tevens verleend worden voor het onderhoud en herstel van het gedeelte van de waterloop stroomopwaarts en stroomafwaarts van de watermolen.

2.3.2. De restauratiepremie voor beschermde monumenten

Het **Besluit van de Vlaamse regering van 14 december 2001**[442] (hierna: Restauratiepremiebesluit) stelt een premiestelsel vast voor restauratiewerkzaamheden aan beschermde monumenten. Deze regeling vervangt de vroegere subsidieregeling uit het Besluit van de Vlaamse regering van 5 april 1995.

De eigenaar van een watermolen die beschermd is als monument, kan een restauratiepremie aanvragen voor werkzaamheden aan de watermolen of aan een gedeelte ervan. Ook voor de restauratie van cultuurgoederen die integrerend deel uitmaken van de watermolen, kan een premie aangevraagd worden.
Hieronder volgt een beknopt overzicht van de berekening van de restauratiepremie voor monumenten en de te volgen procedure. Enkel de hoofdlijnen worden vermeld.

[442] Besluit van de Vlaamse regering van 14 december 2001 houdende vaststelling van het premiestelsel voor restauratiewerken aan beschermde monumenten, *B.S.* 19 januari 2002, zoals gewijzigd.

2.3.2.1. Berekening van de restauratiepremie[443]

De restauratiepremie wordt berekend op basis van een reële kostenraming, die verhoogd wordt met 10 % als tussenkomst in de algemene kosten.[444] Het bedrag van de premie bedraagt minimaal 2.500 euro.[445]

De grootte van de premie en de verdeling van de kosten verschillen naargelang de eigendom van de watermolen: er is een regeling voor de privé-sector en een regeling voor de openbare sector. Beide sectoren worden hieronder afzonderlijk behandeld.

2.3.2.1.1. De privé-sector[446]

Opmerking
Het overgrote deel van de watermolens is eigendom van natuurlijke personen. Soms behoort een watermolen echter toe aan een privaatrechtelijke rechtspersoon. Voorbeelden hiervan zijn de Herisemmolen in Beersel-Alsemberg (vzw Herisemmolen), de Boembekemolen in Brakel-Michelbeke (vzw Natuurpunt, Afdeling Zwalmvallei) en de Metsterenmolen in Sint-Truiden (bvba Metsterenmolen).

2.3.2.1.1.1. De gewone premie

Als de premienemer een natuurlijke persoon, een privaatrechtelijke rechtspersoon of een autonoom provincie- of gemeentebedrijf met rechtspersoonlijkheid is, bedraagt de restauratiepremie 40 % van de kostenraming, verdeeld als volgt:
- 25 % wordt gedragen door het Vlaams Gewest.
- 7,5 % wordt gedragen door de provincie.
- 7,5 % wordt gedragen door de gemeente.

2.3.2.1.1.2. De verhoogde premie

Als de restauratiewerkzaamheden betrekking hebben op een (water)molen, bedraagt de restauratiepremie 80 % van de kostenraming, verdeeld als volgt:
- 50 % wordt gedragen door het Vlaams Gewest.
- 15 % wordt gedragen door de provincie.
- 15 % wordt gedragen door de gemeente.

Om aanspraak te kunnen maken op zo'n restauratiepremie van 80 %, moeten de volgende voorwaarden vervuld zijn:
- De watermolen is reeds maalvaardig, de restauratiewerken bereiden de maalvaardigheid voor of ze betreffen het maalvaardig maken van de watermolen.
- De watermolen is opengesteld voor het publiek.
- De watermoleneigenaar heeft een toegankelijkheidsovereenkomst met de Vlaamse regering gesloten.

Restauratiewerken aan watermolens die niet maalvaardig zijn of gerestaureerd worden, worden gesubsidieerd voor 40 %.

---

[443] Artikel 3 van het Restauratiepremiebesluit.
[444] Onder deze algemene kosten vallen onder andere: het honorarium van de ontwerper, de kosten voor een veiligheidscoördinator, de kosten om het dossier, de plannen en de bestekken op te maken en te verspreiden, en om de aanbesteding te organiseren.
[445] Voor werkzaamheden die door de premienemer in eigen beheer of door een gespecialiseerd opleidingscentrum worden uitgevoerd, wordt de restauratiepremie enkel berekend op de kostprijs voor de levering van materialen en de huur van toestellen en stellingen, voor een maximaal bedrag van 55.000 euro.
[446] Artikelen 15 – 19 van het Restauratiepremiebesluit.

2.3.2.1.1.3. De bijzondere premie voor open-monumentenverenigingen

Er kan een bijzondere restauratiepremie worden toegekend aan open-monumentenverenigingen: verenigingen of stichtingen die als hoofddoel de instandhouding, het beheer en de ontsluiting hebben van een of meer open monumenten waarvan ze eigenaar of erfpachter zijn.[447]

Als de restauratiewerkzaamheden aangevraagd worden door een open-monumentenvereniging, bedraagt de restauratiepremie 80 % van de kostenraming, verdeeld als volgt:

- 50 % wordt gedragen door het Vlaams Gewest.
- 15 % wordt gedragen door de provincie.
- 15 % wordt gedragen door de gemeente.

2.3.2.1.1.4. De premie voor een promotioneel restauratieproject

Als een watermolen gerestaureerd wordt met de bedoeling deze na uitvoering van de werkzaamheden te vervreemden, kan de eigenaar van het Vlaams Gewest een restauratiepremie van 10 % van de kostenraming krijgen. De gemeente of de provincie kan vrijwillig een bijdrage verlenen. Een dergelijk *promotioneel restauratieproject* kan de watermolen een andere bestemming geven.

2.3.2.1.2. De openbare sector[448]

Opmerking
Ook openbare besturen kunnen eigenaar zijn van een watermolen. De ’s Hertogenmolens in Aarschot, de Volmolen in Mechelen en de Getijdemolen in Rupelmonde zijn het eigendom van de respectievelijke stad of gemeente waarin ze gelegen zijn. De Laermolen is het eigendom van de stad Hoogstraten, maar de vzw De Laermolen heeft de watermolen in erfpacht. De Zwalmmolen in Munkzwalm is eigendom van de provincie Oost-Vlaanderen, de Korenbloem en de Slagmolen van Ellikom in het domein van Bokrijk zijn eigendom van de provincie Limburg. De Tuiltermolen in Hasselt is eigendom van AMINAL, Afdeling Natuur.

De Staat, de gemeenschappen, de gewesten en de openbare instellingen die onder hun toezicht staan, kunnen geen restauratiepremie aanvragen. De regionale en de lokale openbare besturen hebben die mogelijkheid wel.

2.3.2.1.2.1. Regionale besturen[449]

Voor restauratiewerkzaamheden aan beschermde monumenten, toebehorend aan regionale besturen, worden de kosten als volgt verdeeld:

- Het Vlaams Gewest: 60 %
- Het regionale bestuur: 40 %.

[447] De voorwaarden voor de toekenning van de bijzondere restauratiepremie voor open-monumentenverenigingen zijn echter uiterst zwaar – zie artikel 18 van het Restauratiepremiebesluit.
[448] Artikelen 20 – 28 van het Restauratiepremiebesluit.
[449] Het Restauratiepremiebesluit geeft een opsomming van wat onder een *regionaal bestuur* begrepen wordt: de provincies, bisschoppelijke seminaries, kathedrale kerkfabrieken en de besturen die bij of krachtens de wet als regionale besturen worden aangewezen.

2.3.2.1.2.2. Lokale besturen[450]

Voor restauratiewerkzaamheden aan beschermde monumenten, toebehorend aan lokale besturen, worden de kosten als volgt verdeeld:

- Het Vlaams Gewest: 60 %
- De provincie: 20 %
- Het lokale bestuur: 20 %.

2.3.2.2. De procedure[451]

Om in aanmerking te komen voor een restauratiepremie, moet de watermoleneigenaar een aanvraag indienen bij de provinciale cel van de Afdeling Monumenten en Landschappen. De cel onderzoekt of de aanvraag voldoet aan de doelstellingen en de wettelijke voorschriften van de restauratiepremie. In voorkomend geval kent de minister de premie toe. De officiële kennisgeving van het besluit waarbij de minister de restauratiepremie toekent, geldt tevens als vergunning voor het uitvoeren van de werkzaamheden.

De restauratiepremie wordt in drie schijven betaald:

- Bij aanvang van de werkzaamheden wordt 25% van de premie uitbetaald
- Op het ogenblik waarop de werkzaamheden voor de helft zijn uitgevoerd, wordt 50% van de premie uitbetaald
- Na de voorlopige oplevering van de werkzaamheden wordt het saldo, de resterende 25% van de premie, uitbetaald.

Indien de restauratiepremie maximaal 40 % van de kostenraming bedraagt, moet de private watermoleneigenaar geen rekening houden met de wetgeving op de overheidsopdrachten. Indien de restauratiepremie meer dan 40 % bedraagt, moet de private watermoleneigenaar wel voldoen aan de wetgeving op de overheidsopdrachten.

Openbare besturen moeten altijd rekening houden met de wetgeving op de overheidsopdrachten, onder meer wat betreft de aanstelling van de ontwerper en de uitvoerders.

Uiterlijk binnen een termijn van vijf jaar na de toekenning van de restauratiepremie moeten de werkzaamheden volledig zijn uitgevoerd, voorlopig opgeleverd en het saldo van de premie zijn aangevraagd. Indien hieraan niet wordt voldaan, wordt de watermoleneigenaar ambtshalve geacht afstand te doen van de premie en moet hij eventuele voorschotten aan de Vlaamse regering terugbetalen.

2.3.2.3. De restauratiewerkzaamheden die in aanmerking komen voor een restauratiepremie[452]

Het **Restauratiepremiebesluit** geeft een gedetailleerde opsomming van de werkzaamheden die in aanmerking komen voor een restauratiepremie:

---

[450] Het Restauratiepremiebesluit geeft een opsomming van wat onder een *lokaal bestuur* begrepen wordt: de gemeenten, verenigingen van gemeenten, openbare centra voor maatschappelijk welzijn, zuivere en gemengde intercommunales, polders, wateringen, verenigingen van polders en wateringen, de sociale woonorganisaties met uitzondering van de huurderorganisaties, kerkfabrieken en elke andere rechtspersoon die voor de uitoefening van een openbare eredienst of voor verenigingen van vrijzinnigen onroerende goederen beheert, alsook de besturen die bij of krachtens de wet als lokale besturen worden aangewezen.

[451] Artikelen 9 - 14 van het Restauratiepremiebesluit.

[452] Artikel 5 van het Restauratiepremiebesluit.

- *de beveiliging en de stabiliteit van het monument, inzonderheid onderstuttingen, afschermingen, schoringen, verstevigingen, consolideringen, onderkappingen.*
- *de beveiliging tegen brand, vandalisme en diefstal.*
- *de beveiliging van het monument tegen ongunstige weersomstandigheden en natuurrampen, inzonderheid door het dichten van daken, sluiten van muuropeningen, aanbrengen en herstellen van voorzieningen voor afwatering, goten en aflopen, beveiliging tegen insijpelingen, bestrijding van opstijgend grondwater, beveiliging tegen blikseminslag en stormschade.*
- *de toegankelijkheid en bereikbaarheid van het monument met het oog op zijn instandhouding en onderhoud, inzonderheid ladders, trappen, leuningen, loopbruggen, noodverlichting en stopcontacten, ladder- en klimhaken voor het volledig bereiken van alle dakvlakken en torenspitsen, handgrepen of richels op gevaarlijke of hoge plaatsen, afschroefbare roosters, bevloering op zolderverdiepingen, beloopbaar en bereikbaar maken van hooggelegen goten, plaatsen of vastzetten van dakluiken, herstellen van steigergaten.*
- *de behandeling van waardevolle elementen van het monument onder meer door verharding, houtworm- en zwambestrijding.*
- *het herstel van nog aanwezige waardevolle elementen van het monument.*
- *de vervanging van nog aanwezige elementen van het monument die niet meer hersteld kunnen worden.*
- *het opnieuw aanbrengen van niet meer aanwezige waardevolle elementen, voor zover voldoende materiële gegevens of iconografisch materiaal aanwezig zijn om een wetenschappelijk verantwoorde reconstructie mogelijk te maken en voor zover de reconstructie vereist is om een storende lacune aan te vullen.*
- *het verwijderen van storende elementen, het wegwerken van onoordeelkundig uitgevoerde ingrepen, het wegwerken of aan het zicht onttrekken van misplaatste toevoegsels.*
- *de eerste afwerking die deel uitmaakt van de restauratiewerkzaamheden;*
- *visuele, grafische of digitale registratie van de restauratiewerkzaamheden en vondsten door middel van foto-opnamen, video-opnamen, opmetingen, en dergelijke.*

De volgende bijkomende restauratiewerkzaamheden komen in aanmerking voor een restauratiepremie, indien die aangevraagd wordt door een lokaal of regionaal bestuur, of door een open-monumentenvereniging:

- *het beveiligen van een publiek toegankelijk monument tegen intens gebruik inzonderheid door versteviging van vloerplaten, aanvullende stabiliteitswerken en het aanbrengen van isolatie ter voorkoming van condensatie.*
- *werken die noodzakelijk zijn om het monument te ontsluiten voor personen met een handicap, zoals rolstoelgebruikers en blinden.*
- *de technische infrastructuur die noodzakelijk is voor het behoud en de valorisatie van het monument, zoals de verwarming, de acclimatisatie of verlichting en het aanbrengen of vervangen van leidinge*n.

2.3.3. De relatie tussen de onderhoudspremie en de restauratiepremie voor monumenten

Het onderhoud van monumenten moet aanzien worden als een eerstelijnszorg. Immers, een goed onderhoud vermindert de nood aan restauraties. Minder restaureren betekent ook dat de monumenten hun authenticiteit langer behouden. De restauratie van monumenten blijft wel noodzakelijk als een tweedelijnszorg.

Onderhoud is dus essentieel, restauratie is optioneel. Toch sluit het een het ander niet uit. Een restauratiepremie kan dan ook gecombineerd worden met een onderhoudspremie, zolang de beide premies geen betrekking hebben op dezelfde werken.

De private eigenaar kan bijomend en binnen bepaalde voorwaarden de kosten van het eigen aandeel indienen voor fiscale aftrek.

2.3.4. De onderhoudspremie en de restauratiepremie in de praktijk[453]

Het Vlaams Parlement heeft bij de opmaak van de uitgavenbegroting voor 2005 een algemeen budget van ongeveer **44 miljoen euro** uitgetrokken voor de toekenning van onderhoudspremies en restauratiepremies.

Wat de onderhoudspremie betreft, wordt er 2.740.000 euro uitgetrokken voor de privé-sector en 940.000 euro voor de openbare sector. Wat de restauratiepremie betreft, wordt er 13.595.000 euro uitgetrokken voor de privé-sector en 12.900.000 euro voor de openbare sector. Het saldo is bestemd voor restauratiewerken in de sector van de erediensten.

Het budget voor de toekenning van onderhoudspremies en restauratiepremies schommelde de afgelopen vijf jaar tussen 44 miljoen euro en 48 miljoen euro.

Er bestaan geen exacte gegevens over het aandeel van de onderhoudswerken en de restauratiewerken aan beschermde watermolens in het budget. Het bureau Financiële Ondersteuning van de Afdeling Monumenten en Landschappen kon wel een *benadering* geven van het aandeel van de restauratiewerken aan 'beschermde molens' in de uitgavenbegroting voor 2003.[454] Er werd inzake molens 1.415.000 euro uitgetrokken voor restauratiewerken in de privé-sector en 710.000 euro voor restauratiewerken in de openbare sector.

2.4. De fiscale aftrekbaarheid van uitgaven voor werken aan beschermde monumenten of onderdelen van beschermde stads- en dorpsgezichten[455]

Artikel 104 van het Wetboek van Inkomstenbelastingen van 1992 bevat voor natuurlijke personen een regeling voor de fiscale aftrekbaarheid van uitgaven voor bepaalde werken aan onroerende goederen:

> **Artikel 104.**
> *Binnen de grenzen en onder de voorwaarden bepaald in de artikelen 107 tot 116, worden van het totale nettoinkomen de volgende bestedingen afgetrokken, in zover zij in het belastbare tijdperk werkelijk zijn betaald:*
> *[...]*
> *8° de helft tot ten hoogste 25.000 euro van het niet door subsidies gedekte gedeelte van de uitgaven die de eigenaar van niet-verhuurde gebouwde onroerende goederen, delen van gebouwde onroerende goederen of landschappen die zijn beschermd overeenkomstig de wetgeving op het behoud van Monumenten en Landschappen, heeft gedaan voor het onderhoud en de restauratie ervan, voor zover die onroerende goederen, delen van onroerende goederen of landschappen, voor het publiek toegankelijk zijn; de Koning bepaalt de wijze van uitvoering van deze bepaling en inzonderheid wat, voor de toepassing van de belastingwet, wordt verstaan onder "voor het publiek toegankelijk zijn".*
> *[...].*

Opdat een gebouwd onroerend goed in aanmerking zou komen voor een fiscale tegemoetkoming, moeten gedurende het belastbare tijdperk waarvoor de aftrek wordt aangevraagd, een aantal voorwaarden vervuld zijn:

- Het onroerend goed is beschermd als monument of als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht.
- Het onroerend goed is niet verhuurd.
- Het onroerend goed is toegankelijk voor het publiek:
    - Het onroerend goed is zichtbaar vanaf de openbare weg.

[453] Bron: bureau Financiële Ondersteuning van de Afdeling Monument en Landschappen.
[454] Onder 'beschermde molens' vallen zowel de windmolens en de watermolens.
[455] A.M. DRAYE (ed.), *La protection du patrimoine immobilier. De bescherming van het onroerend erfgoed*, in: *Répertoire notarial*, Brussel, Larcier, 2003, 289 p.

    - Het onroerend goed is niet zichtbaar vanaf de openbare weg. In dat geval moet er een toegankelijkheidsovereenkomst met de Afdeling Monumenten en Landschappen gesloten worden.
- De uitgaven hebben betrekking op onderhoudswerken of restauratiewerken.

De belastingplichtige kan jaarlijks de helft van de uitgaven voor werken aan beschermde eigendommen fiscaal aftrekken, tot een maximum bedrag van 25.000 euro (te indexeren), BTW inbegrepen. Er is geen minimumbedrag vastgesteld. De sommen worden in aanmerking genomen voor de belastbare periode waarin ze effectief uitbetaald zijn. Indien de werken al gesubsidieerd werden via een onderhoudspremie of een restauratiepremie, komt enkel het gedeelte dat de belastingplichtige zelf betaalt, in aanmerking voor de fiscale aftrek.

3. De bescherming van landschappen

De Wet van 7 augustus 1931 op het behoud van monumenten en landschappen[456] was de eerste wetgeving die de bescherming en het beheer van landschappen beoogde. Het **Decreet van 16 april 1996**[457] (hierna: Landschapsdecreet) heeft de Wet van 7 augustus 1931 volledig opgeheven voor wat de landschappen betreft. Dat decreet regelt de bescherming van landschappen in het Vlaams Gewest en de instandhouding, het herstel en het beheer van de beschermde landschappen.

Sinds het wijzigingsdecreet van 13 februari 2004 bevat het Landschapsdecreet tevens een regeling voor de bescherming van erfgoedlandschappen. Deze regeling is echter nog niet operationeel. Een erfgoedlandschap is een ankerplaats[458] of een deel ervan die volgens de procedures van het Decreet van 18 mei 1999 houdende de organisatie van de ruimtelijke ordening of het Decreet betreffende de ruimtelijke ordening, gecoördineerd op 22 oktober 1996, aangeduid is in de plannen van aanleg of de ruimtelijke uitvoeringsplannen.[459] De aanduiding van de erfgoedlandschappen gebeurt volgens een tweestapsprocedure. In een eerste fase worden door de Vlaamse regering bij besluit ankerplaatsen aangeduid. De ankerplaatsen vormen in een tweede fase de basis voor de aanduiding, in overdruk op de plannen van aanleg of de ruimtelijke uitvoeringsplannen, van erfgoedlandschappen.

Binnen het bestek van deze studie wordt enkel de bescherming van landschappen besproken.

Opdat een landschap, waarbinnen desgevallend een watermolen kan gelegen zijn, in aanmerking kan komen voor een bescherming als landschap, moeten er twee voorwaarden vervuld zijn:
- Het landschap moet van algemeen belang zijn.
- Het landschap moet een of meer van de volgende waarden bezitten:
    - Natuurwetenschappelijke waarde
    - Historische waarde
    - Esthetische waarde
    - Sociaal-culturele waarde.

---

[456] *B.S.* 5 september 1931, zoals gewijzigd.
[457] Decreet van 16 april 1996 betreffende landschapszorg, *B.S.* 21 mei 1996, zoals gewijzigd.
[458] Een ankerplaats is volgens artikel 3, 11° van het Landschapsdecreet een gebied dat behoort tot de meest waardevolle landschappelijke plaatsen, dat een complex van gevarieerde erfgoedelementen is die een geheel of ensemble vormen, dat ideaal-typische kenmerken vertoont vanwege de gaafheid of representativiteit, of ruimtelijk een plaats inneemt die belangrijk is voor de zorg of het herstel van de landschappelijke omgeving.
[459] Artikel 3, 12° van het Landschapsdecreet.

3.1. Beschermingsprocedure[460]

Hieronder volgt een beknopt overzicht van de beschermingsprocedure voor landschappen. Enkel de hoofdlijnen worden vermeld.
Iedereen kan een voorstel formuleren om een landschap, met inbegrip van watermolen, te beschermen. Het volstaat een met redenen omklede aanvraag in te dienen bij een provinciale cel van de Afdeling Monumenten en Landschappen. De cel stelt een verslag op en legt een voorstel tot bescherming voor aan de minister, bevoegd voor Monumenten en Landschappen.

Indien de minister instemt met een mogelijke bescherming, wordt het landschap voorlopig beschermd. De voorlopige bescherming als landschap wordt bekrachtigd via een Ministerieel Besluit en bij uittreksel bekendgemaakt in het Belgisch Staatsblad. Het vermeldt de redenen die tot bescherming aanleiding geven en de erfdienstbaarheden die met dat doel worden opgelegd. Het besluit tot voorlopige bescherming wordt betekend aan de betrokken eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en vruchtgebruikers.

Vanaf de kennisneming van het besluit tot voorlopige bescherming zijn de rechtsgevolgen van de bescherming gedurende een periode van maximaal twaalf maanden voorlopig van toepassing op het landschap.[461] In die periode wordt het advies ingewonnen van de diensten ruimtelijke ordening, landinrichting, economie, natuurbehoud, landbouw, waterbeheer en infrastructuur. Ook van de provincie en de gemeente waarin het landschap gelegen is, wordt het advies ingewonnen. De watermoleneigenaar krijgt de mogelijkheid om zijn opmerkingen en/of bezwaren mee te delen. Aan de gemeente wordt gevraagd om een openbaar onderzoek te organiseren. Ten slotte geeft de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen een advies over het beschermingsdossier.

Uiteindelijk beslist de minister of het landschap definitief beschermd wordt. De beslissing tot definitieve bescherming wordt bekrachtigd via een Ministerieel Besluit (hierna: beschermingsbesluit) en bij uittreksel bekendgemaakt in het Belgisch Staatsblad. Het beschermingsbesluit wordt betekend aan de betrokken eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en vruchtgebruikers. Het beschermingsbesluit wordt overgeschreven op het kantoor van de hypotheekbewaarder.

3.2. Beschermingsbepalingen

3.2.1. Instandhouding en onderhoud van een beschermd landschap

Voor de eigenaar van een watermolen die gelegen is binnen een beschermd landschap, geldt de verplichting om de watermolen in goede staat behouden door de nodige instandhoudings- en onderhoudswerken uit te voeren. Hij mag het landschap niet ontsieren, beschadigen of vernielen.[462]

De algemene voorschriften inzake instandhouding en onderhoud van landschappen werden vastgesteld in het **Besluit van de Vlaamse regering van 3 juni 1997**[463] (hierna: Onderhoudsbesluit Landschappen).

---

[460] Artikelen 6 – 13 van het Landschapsdecreet.
[461] Die termijn kan, bij gemotiveerde beslissing van de Vlaamse regering, eenmaal met ten hoogste zes maanden worden verlengd.
[462] Artikel 14 van het Landschapsdecreet.
[463] Besluit van de Vlaamse regering van 3 juni 1997 houdende algemene beschermingsvoorschriften, advies- en toestemmingsprocedure, instelling van een register en vaststelling van een herkenningsteken voor beschermde landschappen, *B.S.* 1 oktober 1997, zoals gewijzigd.

Hieronder volgt een overzicht van de algemene voorschriften inzake de instandhouding en het onderhoud die van belang zijn voor de eigenaar van een watermolen die gelegen is in een voorlopig of definitief beschermd landschap.[464]

Voorschriften betreffende de landschappen in het algemeen

Verplichting tot onderhoud en instandhouding van:
- *Constructies en structuren in het landschap, zoals bruggen, duikers,* ***stuwen****, kenmerkende structuren van het afwateringsnet, taluds, oude wegen, hekken, veldkapellen, hoevegebouwen, stallingen en* ***andere constructies waarvan het belang voor het landschap is aangetoond.***
- *Tuin- en parkstructuren zoals* ***waterlopen en grachten****, vijvers en waterbekkens, wegen en paden, laanbeplantingen en bomenrijen, bomengroepen en solitaire bomen, heestergroepen en solitaire struiken, perken en borders, hagen en afsluitingen, paviljoenen en ijskelders, muren en trappen, bruggen, schuttingen, loofgangen en pergola's, priëlen en hekken, tuin- en parkornamentiek en tuin- en parkmeubilair.*
- *Lijn- en puntvormige landschapselementen zoals poelen, houtkanten, houtwallen, bomen, bomenrijen en hagen.*
- *Houtige begroeiing, zoals parkbossen, hakhout- en middelhoutbestanden, struwelen.*
- *Grasland, schraalland en heide.*
- *Aarden wallen, dijken, waterpartijen, grachten en greppels voor zover deze bepalend zijn voor de waarden van het landschap.*

Het is verboden:
- *Afvalstoffen, afgedankte voorwerpen, ruwe of verwerkte materialen achter te laten, op te slaan of te verwerken, met uitzondering van tijdelijke stockage op akkerland van stalmest, van compost en van afvalresidu's verkregen bij de verwerking van suikerbieten.*
- *Reclame aan te brengen en te voeren.*
- *Vloeistoffen of gassen die nadelig kunnen zijn voor de aanwezige flora, fauna en bodem te lozen, met uitzondering van de bemesting van cultuurgronden zoals bepaald in het mestdecreet.*
- *Activiteiten uit te oefenen die door de beduidende verstoring van de rust en de stilte in het gebied de waarden van het beschermde landschap aantasten, onder meer het houden van testen, oefenritten en wedstrijden met mechanische voertuigen, het gebruik van vaartuigen met of zonder hulpmotor, het kleiduifschieten, het gebruik van modelvliegtuigen met afstandsbediening, het beoefenen van georganiseerde ruitersport, het houden van manifestaties of sportactiviteiten.*

3.2.2. Werken waarvoor een bindend advies van de gemachtigde ambtenaar vereist is, of waarvoor een machtiging gevraagd moet worden[465]

De instandhoudings- en onderhoudsplicht die geldt voor een watermolen die gelegen is in een beschermd landschap, sluit niet uit dat de bestemming ervan gewijzigd mag worden of dat er werken uitgevoerd mogen worden. Dergelijke ingrepen moeten wel afgewogen worden ten opzichte van de waarde(n) waarvoor het landschap beschermd werd. Er is altijd een vergunning of een machtiging vereist om werken te kunnen uitvoeren.

Indien voor de geplande werken of handelingen een stedenbouwkundige vergunning, een milieuvergunning of een natuurvergunning vereist is, moet het advies van de gemachtigde ambtenaar van de cel Monumenten en Landschappen gevraagd worden. Dat advies is bindend voorzover het negatief is of voorwaarden oplegt.

Indien voor de geplande werken of handelingen die strijdig zijn met de maatregelen en richtlijnen van het beschermingsbesluit, geen vergunning vereist is, moet een machtiging gevraagd worden van de gemachtigde ambtenaar van de cel Monumenten en Landschappen.[466] Die on-

[464] Artikel 4 van het Onderhoudsbesluit Landschappen
[465] Artikel 14 van het Landschapsdecreet.
[466] Vanaf het ogenblik van de inwerkingtreding van het Besluit van de Vlaamse Regering van 4 juni 2004 tot oprichting van het intern verzelfstandigd agentschap zonder rechtspersoonlijkheid RWO - Vlaanderen, moet een machtiging gevraagd worden aan de entiteiten van RWO - Vlaanderen.

derzoekt of de ingrepen verzoenbaar zijn met de waarde(n) waarvoor het monument beschermd werd.

De werken of handelingen mogen pas worden uitgevoerd nadat de vergunning of machtiging werd afgeleverd. Ze moeten uitgevoerd worden overeenkomstig de in de vergunning of machtiging bepaalde voorwaarden.

Hieronder volgt een overzicht van de werken of handelingen waarvoor aan de gemachtigde ambtenaar van de cel Monumenten en Landschappen een machtiging gevraagd moet worden.[467]

Voorschriften betreffende de landschappen in het algemeen

Behoudens gunstig advies of machtiging is het verboden:
- *Dieren in het wild uit te zetten.*
- *Chemische verdelgingsmiddelen, groeiremmers, groeistimulatoren, hormonale behandelingen, thermische onkruidverdelgers of andere verdelgingsmiddelen te gebruiken op de percelen die niet als akkerland, weiland, boomgaard, moestuin of bloemperk worden gebruikt.*
- *Ondergrondse en bovengrondse leidingen te plaatsen en te vervangen, met uitzondering van deze dienende voor de ter plaatse gevestigde vergunde woningen en bedrijven waarvoor evenwel bijkomende voorwaarden kunnen opgelegd worden.*

Voorschriften betreffende gebouwen of constructies en wegen

Behoudens gunstig advies of machtiging is het verboden:
- *Een gebouw of eender welke constructie op te richten uit om het even welk materiaal, in de grond ingebouwd, aan de grond bevestigd, op de grond steunend, of aan om het even welke drager vastgemaakt.*
- *Bestaande gebouwen of constructies te verbouwen of te heropbouwen, in die mate dat het uitwendig aspect ervan wordt gewijzigd.*
- *Eender welke verplaatsbare constructie of delen ervan die al dan niet voor bewoning kunnen worden gebruikt, te plaatsen.*
- *Bestaande afsluitingen wijzigen nieuwe aanbrengen, met uitzondering van gladde schrikdraad en prikkeldraad ten behoeve van veekering. Het normaal onderhoud van de bestaande afsluitingen is toegelaten.*
- *Wegen en padden aanleggen, verbreden, opbreken of afsluiten of hun tracé wijzigen.*
- *Wegen en paden verharden.*
- *Het onderhoud en het herstel van de bestaande wegverhardingen en verharde wegranden zijn toegelaten met gebruik van dezelfde materialen, inzonderheid voor normaal landbouwgebruik.*

Voorschriften betreffende reliëf, waterhuishouding en hydrografie

Behoudens gunstig advies of machtiging is het verboden:
- *Om het even welk werk uit te voeren dat de aard en de structuur van de grond, het uitzicht en het reliëf van het terrein, het hydrografisch net of het grondwaterpeil kan wijzigen.*
- *Elke activiteit of handeling te verrichten die een wijziging van de waterhuishouding of van het waterpeil tot gevolg kan hebben.*
- *Slib achter te laten. Een normaal onderhoud van de openbare waterlopen blijft toegelaten voorzover het slib oordeelkundig wordt opengespreid en voldoet aan de geldende normen.*

Voorschriften betreffende fauna, flora en vegetatie

Behoudens gunstig advies of machtiging is het verboden:
- *Grasland te scheuren of grasland om te zetten naar akkerland.*
- *Grasland of akkerland om te zetten naar bos, behalve in bosgebieden of gronden die in het kader van een ruimtelijk bestemmingsplan bestemd zijn voor bebossing en/of bosuitbreiding.*
- *Heide en schraalland om te zetten naar akkerland, grasland of bos.*
- *Moerassen en rietlanden om te zetten naar om het even welk ander bodemgebruik.*
- *Kruidachtige gewassen of hun onderdelen, met uitzondering van de cultuurgewassen. vernietigen of verzamelen. Het verzamelen ten behoeve van wetenschappelijk onderzoek blijft toegelaten in zoverre dit niet het voortbestaan van de populaties in gevaar kan brengen.*

[467] Artikelen 5-9 en 11-12 van het Onderhoudsbesluit Landschappen.

Deze bepaling is niet van toepassing op het maaien of reiten en het afvoeren van het maaisel, het plaggen en afvoeren van de plaggen.
- *Nesten, eieren en broedsels vernietigen, voor zover het soorten betreft die kenmerkend zijn voor het betrokken landschapstype.*
- *Dieren doden of vangen, uitgezonderd voor wetenschappelijke doeleinden, voor de jacht en voor het bestrijden van schadelijke dieren door de overheid, voor zover het soorten betreft die kenmerkend zijn voor het betrokken landschapstype.*
- *Bestrijdingsmiddelen te gebruiken op grasland en wegbermen, uitgezonderd voor de pleksgewijze bestrijding van distels en brandnetels.*
- *Bomen en heesters aanplanten en uitzaaien in de akkers en graslanden.*
- *Infrastructuur en constructies eigen aan het vissen aanbrengen.*

3.3. De onderhoudspremie en de landschapspremie

3.3.1. De onderhoudspremie voor beschermde landschappen

Het **Besluit van de Vlaamse regering van 4 april 2003**[468] (hierna: Premiebesluit Landschappen) stelt een premiestelsel vast voor instandhoudings- en onderhoudswerkzaamheden in beschermde landschappen. Deze regeling vervangt de vroegere subsidieregeling uit het Besluit van de Vlaamse regering van 12 oktober 1994.[469]

De eigenaar van een watermolen die beschermd is als onderdeel van een landschap, kan een onderhoudspremie aanvragen voor werkzaamheden aan de watermolen en zijn omgeving.

Hieronder volgt een beknopt overzicht van de berekening van de onderhoudspremie voor landschappen en de te volgen procedure. Enkel de hoofdlijnen worden vermeld.

3.3.1.1. Berekening van de onderhoudspremie[470]

De onderhoudspremie wordt berekend op basis van een reële kostenraming. De werkzaamheden die op forfaitaire basis worden uitgevoerd, worden eveneens opgenomen in de kostenraming. Het bedrag van de premie bedraagt maximaal 20.000 euro.

De onderhoudspremie bedraagt 40 % van de kostenraming, inclusief BTW. Voor het gedeelte van de kostenraming boven 50.000 euro wordt geen onderhoudspremie toegekend.

3.3.1.2. Procedure[471]

Om in aanmerking te komen voor de toekenning van een onderhoudspremie, moet de watermoleneigenaar een aanvraag indienen bij de provinciale cel van de Afdeling Monumenten en Landschappen. De cel onderzoekt of de aanvraag voldoet aan de doelstellingen en de wettelijke voorschriften van de onderhoudspremie. In voorkomend geval kent de bevoegde minister de onderhoudspremie toe. De officiële kennisgeving van het besluit waarbij de minister de onderhoudspremie toekent, geldt tevens als machtiging voor het uitvoeren van de werken.

Uiterlijk binnen een termijn van twee jaar na de toekenning van de premie moeten de onderhoudswerkzaamheden uitgevoerd en voorlopig opgeleverd zijn, moet de uitbetaling van de onderhoudspremie aangevraagd zijn bij de cel Monumenten en Landschappenen en moeten de

[468] Besluit van de Vlaamse regering van 4 april 2003 tot instelling van een premiestelsel voor beschermde landschappen, *B.S.* 20 juni 2003.
[469] Het Besluit van de Vlaamse regering van 12 oktober 1994 werd nog niet afgeschaft!
[470] Artikelen 7 – 9 van het Premiebesluit Landschappen.
[471] Artikelen 3 – 12 van het Premiebesluit Landschappen.

eindafrekening van de kosten, een verslag van de werkzaamheden en alle verantwoordingsstukken ingediend zijn. Als aan die voorwaarden voldaan is, wordt de premie uitbetaald. Als een van die voorwaarden niet vervuld is binnen de voorziene termijn van twee jaar, wordt de watermoleneigenaar ambtshalve geacht af te zien van de premie.

Per kalenderjaar wordt er slechts één onderhoudspremie toegekend per beschermd landschap of per deel ervan met een uniform bodemgebruik.

3.3.1.3. De onderhouds- en instandhoudingswerkzaamheden die in aanmerking komen voor een onderhoudspremie

Het Premiebesluit Landschappen bevat een opsomming van algemene onderhouds- en instandhoudingswerken die in aanmerking komen voor een onderhoudspremie voor beschermde landschappen.[472]

Algemene onderhouds- en instandhoudingswerkzaamheden

- *het onderhoud en de instandhouding van constructies en structuren in het beschermde landschap, zoals bruggen, duikers,* ***stuwen****, kenmerkende structuren van het afwateringsnet, taluds, oude wegen, hekken, veldkapellen, hoevegebouwen, stallingen en* ***andere constructies die van belang zijn voor de waarde van het beschermde landschap.***
- *het onderhoud en de instandhouding van tuin- en parkstructuren, zoals* ***grachten, vijvers en waterbekkens, waterlopen,*** *duikers, beschoeiingen, taluds, wegen en paden, laanbeplantingen, bomenrijen, bomen- en heestergroepen, solitaire bomen en struiken, hagen, loofgangen, borders en perken, bruggetjes, tuin- en kaaimuren, schuttingen, hekken, pergola's, prieeltjes, tuin- en parkornamentiek en tuin- en parkmeubilair, voorzover zij van belang zijn voor de historische en esthetische waarde van het beschermde landschap.*
- ***de ontslibbing****, het onderhoud en de instandhouding van waterpartijen, zoals vijvers, walgrachten, grachten en greppels, en eventueel de afvoer van het vrijgekomen materiaal, voorzover dat van wezenlijk belang is voor de natuurwetenschappelijke of historische waarde van het beschermde landschap.*
- *het onderhoud en de instandhouding van kleine landschapselementen.*
- *het onderhoud en de instandhouding van de beplantingen op percelen met een houtige begroeiing, zoals parkbossen, hakhout- en middelhoutbestanden, struwelen.*
- *het onderhoud en de instandhouding van open vegetatietypen, zoals historisch permanent grasland of heide, onder meer door begrazen, maaien, plaggen, met inbegrip van de afvoer van maaisel en plaggen, het plaatsen van veekeringen en schuilhokken.*
- *het onderhoud en de instandhouding van aarden wallen en dijken, voorzover die bepalend zijn voor de esthetische en historische waarde van het beschermde landschap.*
- *het snoeien, knotten, leiden en verzorgen van bomen, struiken en hagen.*
- *het opruimen van niet-verkoopbare delen van bomen, zoals het takhout en de boomstronken, in het kader van middel- en hakhoutbeheer en van omvormingsbeheer en in parkbossen.*
- *het onderhoud en de instandhouding van constructies en infrastructuur, zoals paden, afsluitingen, voorlichtingsborden, overstapjes, brugjes, die nodig zijn voor ontsluitings-, onderzoeks- en voorlichtingswerkzaamheden.*
- *het onderhoud en de instandhouding van een kleinschalige waterzuiveringsinstallatie met een capaciteit die kleiner is dan 20 IE.*
- *het onderhoud en de instandhouding van wegaanpassingen ten behoeve van de fauna die medebepalend is voor de natuurwetenschappelijke waarde van het beschermde landschap.*
- *het bouwen of plaatsen van een kleinschalige opslagplaats voor gereedschap dat nodig is voor instandhoudings- en onderhoudswerkzaamheden.*
- *de uitvoering van andere werkzaamheden met het oog op het voorkomen van de ontwaarding en op de instandhouding en het onderhoud van het beschermde landschap.*

3.3.2. De landschapspremie voor beschermde landschappen

[472] Artikel 2 van het Premiebesluit Landschappen.

Het Premiebesluit Landschappen stelt tevens een premiestelsel vast voor het opmaken en uitvoeren van een landschapsbeheerplan. Een landschapspremie kan worden toegekend voor het uitvoeren van instandhoudings- en onderhoudswerkzaamheden, herstel- en verbeteringswerkzaamheden en ontsluitings-, onderzoeks- en voorlichtingswerkzaamheden die vermeld zijn in een landschapsbeheerplan.

De eigenaar van een watermolen die gelegen is in een beschermd landschap, kan een landschapspremie aanvragen voor beheerswerkzaamheden.

Hieronder volgt een beknopt overzicht van de berekening van de landschapspremie voor landschappen en de te volgen procedure. Enkel de hoofdlijnen worden vermeld.

3.3.2.1. Berekening van de landschapspremie[473]

De landschapspremie wordt berekend op basis van een reële kostenraming, die verhoogd wordt met 10 % als tussenkomst in de algemene kosten. De werkzaamheden die op forfaitaire basis worden uitgevoerd, worden eveneens opgenomen in de kostenraming. Het bedrag van de premie bedraagt minimaal 500 euro.

De landschapspremie voor instandhoudings-, onderhouds-, herstel- en verbeteringswerkzaamheden bedraagt 70 % van de kostenraming. De landschapspremie voor ontsluitings-, onderzoeks- en voorlichtingswerkzaamheden bedraagt 20 % van de kostenraming.

3.3.2.2. Procedure[474]

Om in aanmerking te komen voor een landschapspremie, moet de watermoleneigenaar een aanvraag indienen bij de provinciale cel van de Afdeling Monumenten en Landschappen. De cel onderzoekt of de aanvraag voldoet aan de doelstellingen en de wettelijke voorschriften van de landschapspremie. In voorkomend geval kent de minister de premie toe. De officiële kennisgeving van het besluit waarbij de minister de landschapspremie toekent, geldt tevens als vergunning voor het uitvoeren van de werkzaamheden.

De landschapspremie wordt in drie schijven betaald:
- Bij aanvang van de werkzaamheden wordt 25% van de premie uitbetaald.
- Op het ogenblik waarop de werkzaamheden voor de helft zijn uitgevoerd, wordt 50% van de premie uitbetaald.
- Na de voorlopige oplevering van de werkzaamheden wordt het saldo, de resterende 25% van de premie, uitbetaald.

Uiterlijk binnen een termijn van drie jaar na de toekenning van de landschapspremie moeten de werkzaamheden volledig zijn uitgevoerd, voorlopig opgeleverd, het saldo van de premie zijn aangevraagd en moeten de eindafrekening van de kosten, een verslag van de werkzaamheden en alle verantwoordingsstukken ingediend zijn. Indien hieraan niet wordt voldaan, wordt de watermoleneigenaar ambtshalve geacht afstand te doen van de premie en moet hij eventuele voorschotten aan de Vlaamse regering terugbetalen.

3.3.2.3. Werkzaamheden die in aanmerking komen voor een landschapspremie

[473] Artikel 28 – 29 van het Premiebesluit Landschappen.
[474] Artikelen 21 – 33 van het Premiebesluit Landschappen.

Het Premiebesluit Landschappen bevat een opsomming van onderhouds- en instandhoudingswerken, herstel- en verbeteringswerkzaamheden en ontsluitings-, onderzoeks- en voorlichtingswerkzaamheden die in aanmerking komen voor een landschapspremie voor beschermde landschappen.[475]

Onderhouds- en instandhoudingswerkzaamheden die vermeld zijn in een landschapsbeheerplan

- *het onderhoud en de instandhouding van constructies en structuren in het beschermde landschap, zoals bruggen, duikers,* ***stuwen****, kenmerkende structuren van het afwateringsnet, taluds, oude wegen, hekken, veldkapellen, hoevegebouwen, stallingen en* ***andere constructies die van belang zijn voor de waarde van het beschermde landschap****.*
- *het onderhoud en de instandhouding van tuin- en parkstructuren, zoals* ***grachten, vijvers en waterbekkens, waterlopen****, duikers, beschoeiingen, taluds, wegen en paden, laanbeplantingen, bomenrijen, bomen- en heestergroepen, solitaire bomen en struiken, hagen, loofgangen, borders en perken, bruggetjes, tuin- en kaaimuren, schuttingen, hekken, pergola's, prieeltjes, tuin- en parkornamentiek en tuin- en parkmeubilair, voorzover zij van wezenlijk belang zijn voor de historische en esthetische waarde van het beschermde landschap.*
- ***de ontslibbing****, het onderhoud en de instandhouding van waterpartijen, zoals vijvers, walgrachten, grachten en greppels, en eventueel de afvoer van het vrijgekomen materiaal, voorzover dat van belang is voor de natuurwetenschappelijke of historische waarde van het beschermde landschap.*
- *het onderhoud en de instandhouding van kleine landschapselementen.*
- *het onderhoud en de instandhouding van de beplantingen op percelen met een houtige begroeiing, zoals parkbossen, hakhout- en middelhoutbestanden, struwelen.*
- *het onderhoud en de instandhouding van open vegetatietypen, zoals historisch permanent grasland, of heide, onder meer door begrazen, maaien, plaggen, met inbegrip van de afvoer van maaisel en plaggen, het plaatsen van veekeringen en schuilhokken.*
- *het onderhoud en de instandhouding van aarden wallen en dijken, voorzover die bepalend zijn voor de esthetische en historische waarde van het beschermde landschap.*
- *het snoeien, knotten, leiden en verzorgen van bomen, struiken en hagen.*
- *het opruimen van niet-verkoopbare delen van bomen, zoals het takhout en de boomstronken, in het kader van middel- en hakhoutbeheer en van omvormingsbeheer en in parkbossen.*
- *het onderhoud en de instandhouding van constructies en infrastructuur, zoals paden, afsluitingen, voorlichtingsborden, overstapjes en brugjes die nodig zijn voor ontsluitings-, onderzoeks- en voorlichtingswerkzaamheden.*
- *het onderhoud en de instandhouding van een kleinschalige waterzuiveringsinstallatie met een capaciteit die kleiner is dan 20 IE.*
- *het onderhoud en de instandhouding van weginfrastructuur ten behoeve van landschapsbeheer.*
- *het bouwen of plaatsen van een kleinschalige opslagplaats voor gereedschap dat nodig is voor instandhoudings- en onderhoudswerkzaamheden.*
- *andere werkzaamheden in het kader van een beheer met het oog op het voorkomen van ontwaarding en op de instandhouding en het onderhoud van het geheel of een deel van het beschermde landschap.*

Herstel- en verbeteringswerkzaamheden die vermeld zijn in een landschapsbeheerplan

- *het herstellen en verbeteren van constructies en structuren in het beschermde landschap, zoals bruggen, duikers,* ***stuwen****, kenmerkende structuren van het afwateringsnet, taluds, oude wegen, hekken, veldkapellen, hoevegebouwen, stallingen en andere constructies die van belang zijn voor de waarde van het beschermde landschap.*
- *het herstellen en verbeteren van tuin- en parkstructuren, zoals* ***grachten, vijvers en waterbekkens, waterlopen****, duikers, beschoeiingen, taluds, wegen en paden, laanbeplantingen, bomenrijen, bomen- en heestergroepen, solitaire bomen en struiken, hagen, loofgangen, borders en perken, bruggetjes, tuin- en kaaimuren, schuttingen, hekken, pergola's, prieeltjes, tuin- en parkornamentiek en tuin- en parkmeubilair, voor zover zij van wezenlijk belang zijn voor de historische en esthetische waarde van het beschermde landschap.*
- *het heraanleggen, herstellen en verbeteren van waterpartijen, zoals vijvers, walgrachten en grachten, en eventueel de afvoer van het vrijgekomen materiaal, voorzover dat van belang is voor de waarde van het beschermde landschap.*
- *het herstellen en verbeteren van de waterbeheersing en van de bodemstabiliteit, zoals het plaatsen van stuwen, beschoeiingen voor het herstel van de waterhuishouding. Herprofileringswerken zijn niet inbegrepen.*

[475] Artikel 13 van het Premiebesluit Landschappen.

- *het herstellen en verbeteren van kleine landschapselementen.*
- *het herstellen en verbeteren van de beplantingen op percelen met een houtige begroeiing,., zoals parkbossen, hakhout- en middelhoutbestanden en struwelen.*
- *het verwijderen en bestrijden van met de waarde van het landschap onverenigbare houtige begroeiing, onder meer door bramen en duindoorn en niet-streekgebonden soorten, zoals Amerikaanse vogelkers, te kappen en te rooien.*
- *het herstellen en verbeteren van open vegetatietypen, zoals historisch permanente graslanden, of heide.*
- *het herstellen en verbeteren van structuurkenmerken van waterlopen, onder meer door meandering, oeverherstel.*
- *het herstellen en verbeteren van aarden wallen en dijken, voorzover die bepalend zijn voor de esthetische en historische waarde van het beschermde landschap.*
- *het opruimen en verwijderen van storende elementen, zoals weekendverblijven, caravans, door derden gestort materiaal.*
- *het plaggen en afvoeren van plaggen, zoals het afsteken van zoden voor graslandbeheer in functie van het herstellen van historisch permanent grasland en voor heidebeheer.*
- *het herstellen en verbeteren van de waterkwaliteit door de aanleg van een kleinschalige waterzuiveringsinstallatie met een capaciteit die kleiner is dan 20 IE.*
- *het aanpassen van wegen voor landschapsbeheer, zoals het maken van paddentunnels, het aanbrengen van wildrasters, verkeersdrempels.*
- *andere werkzaamheden met het oog op het herstel en de verbetering van het geheel of een deel van het beschermde landschap.*

Ontsluitings-, onderzoeks- en voorlichtingswerkzaamheden die vermeld zijn in een landschapsbeheerplan

- *het plaatsen van infrastructuur, zoals rasters, afsluitingen, overstapjes, brugjes, slagbomen, draaibomen.*
- *het aanleggen van paden en wegen, zoals knuppelpaden, exploitatiewegen, wandelpaden, leerpaden.*
- *het plaatsen van constructies, zoals observatie- en schuilhutten, rustbanken, vuilnisbakken.*
- *het plaatsen van voorlichtingsborden.*
- *het oprichten van kleinschalige educatieve voorzieningen.*
- *het maken van kleinschalige niet verharde parkeerplaatsen.*
- *andere werkzaamheden met het oog op een gepaste ontsluiting van het geheel of een deel van het beschermde landschap of met het oog op een deskundig onderzoek van of voorlichting over het geheel of een deel van het beschermde landschap.*

3.3.3. De relatie tussen de onderhoudspremie en de landschapspremie voor landschappen

Het onderscheid tussen onderhouds- en landschapspremie is analoog met het premiestelsel voor beschermde monumenten. De onderhoudspremie ondersteunt via een eenvoudige procedure en binnen beperkte budgetten het normale onderhoud van delen van een landschap. Met de landschapspremie wordt een integraal beheer nagestreefd van het gehele landschap of deelentiteiten ervan. Een hogere premiemogelijkheid die zowel voor de opmaak als voor de uitvoering van het beheerplan geldt, dient als stimulans.

Onderhoud is dus essentieel, beheer is optioneel. Toch sluit het een het ander niet uit. Een landschapspremie kan dan ook gecombineerd worden met een onderhoudspremie, zolang de beide premies niet betrekking hebben op dezelfde werken.

3.3.4. De onderhoudspremie en de landschapspremie in de praktijk[476]

[476] Decreet houdende aanpassing van de algemene uitgavenbegroting van de Vlaamse Gemeenschap voor het begrotingsjaar 2005.

Het Vlaams Parlement heeft bij de opmaak van de algemene uitgavenbegrotingen voor 2004 en 2005 kredieten uitgetrokken voor de toekenning van onderhoudspremies en landschapspremies voor beschermde landschappen.

Voor 2004 werd er 250.000 euro uitgetrokken voor de privé-sector en 250.000 euro voor de openbare sector. Voor 2005 werd er nog slechts 83.000 euro uitgetrokken voor de privé-sector. De kredieten voor de openbare sector bleven op 250.000 euro.

De hoogte van deze kredieten is beperkt. Binnen deze kredieten is er geen zicht op bestedingen voor watermolens. Er dient nog gewezen te worden op het feit dat dit een recente regeling is, die nog weinig operationeel is.

3.4. De fiscale aftrekbaarheid van uitgaven voor werken aan onderdelen van beschermde landschappen[477]

De regeling van de fiscale aftrekbaarheid van de uitgaven voor bepaalde werken aan onroerende goederen, vastgelegd in **artikel 104 van het Wetboek van Inkomstenbelastingen van 1992,** geldt eveneens voor delen van beschermde landschappen. Deze regeling is niet alleen van toepassing op onroerende goederen die gelegen zijn in een beschermd landschap, maar ook op andere onderdelen van het beschermd landschap.

Voor een bespreking van die regeling wordt dan ook verwezen naar paragraaf 2.4. van dit hoofdstuk.

4. Vergelijking van de beschermingen als monument, als stads- of dorpsgezicht en als landschap

[477] A.M. DRAYE, *Monumenten en landschappen in België. Juridische aspecten*, Antwerpen, Maklu, 1993, 156-157.

Criterium	Monument	Stads- of Dorpsgezicht	Landschap
Voornaamste regelgeving	• Decreet 3 maart 1976 • Besluit 17 november 1993 • Besluit 14 juli 2004 • Besluit 14 december 2001	• Decreet 3 maart 1976 • Besluit 17 november 1993 • Besluit 14 juli 2004	• Decreet 16 april 1996 • Besluit 3 juni 1997 • Besluit 4 april 2003
Beschermde watermolens[478]	175 watermolens	108 watermolens	14 watermolens
Premies	• Onderhoudspremie: ○ 40 - 80 % van de kosten ○ 1.000 euro - 30.000 euro • Restauratiepremie: ○ 40 – 80 % van de kosten ○ Minimaal 2.500 euro	• Onderhoudspremie: ○ Voor werken aan erfgoed-elementen en -kenmerken in herwaarderings-plan ○ 40 - 80 % van de kosten ○ 1.000 euro - 30.000 euro • GEEN restauratie-premie	• Onderhoudspremie: ○ 40 % van de kosten ○ Maximaal 20.000 euro • Landschapspremie: ○ 20 - 70 % van de kosten ○ Minimaal 500 euro
Begroting 2005	• Onderhoudspremie: (Eén budget voor monumen-ten en stads- en dorpsgezich-ten) ○ Privé-sector: 2.740.000 euro ○ Openbare sec-tor: 940.000 eu-ro • Restauratiepremie: ○ Privé-sector: 13.959.000 euro ○ Openbare sec-tor: 12.900.000 euro	• Onderhoudspremie: (Eén budget voor monumen-ten en stads- en dorpsgezich-ten) ○ Privé-sector: 2.740.000 euro ○ Openbare sector: 940.000 euro	Eén budget voor onderhouds-premie en landschapspremie: • Privé-sector: 83.000 euro • Openbare sector: 250.000 euro
Fiscale tegemoetkoming	Fiscale aftrek: • 50 % van de kosten voor werken aan monumenten • Maximaal 25.000 euro, geïndexeerd	Fiscale aftrek: • 50 % van de kosten voor werken binnen stads- en dorpsge-zichten • Maximaal 25.000 euro, geïndexeerd	Fiscale aftrek: • 50 % van de kosten voor werken binnen landschappen • Maximaal 25.000 euro, geïndexeerd

5.Het archeologisch patrimonium

[478] Bron: Databank watermolens in het Vlaams Gewest.

De bescherming van het archeologisch patrimonium maakt het voorwerp uit van een **Decreet van 30 juni 1993**[479] (hierna: Archeologiedecreet). Het decreet bevat twee verschillende luiken. Het regelt in de eerste plaats de bescherming, het behoud, de instandhouding, het herstel en het beheer van het archeologisch patrimonium. Daarnaast bevat het decreet een regeling voor de archeologische opgravingen en de toevalsvondsten.

In het decreet wordt een onderscheid gemaakt tussen archeologische monumenten en archeologische zones:

- *Archeologische monumenten* zijn alle overblijfselen en voorwerpen of enig ander spoor van menselijk bestaan die getuigenis afleggen van tijdperken en beschavingen waarvoor opgravingen of vondsten een betekenisvolle bron van informatie zijn.
- *Archeologische zones* zijn alle gronden die van wetenschappelijk en cultuurhistorisch belang zijn wegens de mogelijk aanwezige archeologische monumenten, met inbegrip van een bufferzone.[480]

De eigenaar en de gebruiker moeten de archeologische monumenten die zich op hun gronden bevinden, bewaren en beschermen en ze voor beschadiging en vernieling behoeden.[481]

Binnen het bestek van deze studie worden enkel de archeologische opgravingen en de toevalsvondsten besproken. De eigenlijke bescherming als archeologisch patrimonium wordt buiten beschouwing gelaten. Er werden immers nog geen archeologische monumenten of zones beschermd.

5.1. Archeologische opgravingen

Archeologische opgravingen, archeologische prospecties met ingreep in de bodem of graafwerken met de bedoeling onroerende archeologische monumenten op te sporen en vrij te leggen en roerende archeologische monumenten te verzamelen of uit hun originele context te verwijderen, zijn verboden zonder voorafgaande en schriftelijke vergunning van de afdeling Monumenten en Landschappen. De verleende vergunning geldt voor een welbepaald archeologisch monument of een welbepaalde archeologische zone en voor een welbepaalde termijn.

De aflevering van een dergelijke vergunning is afhankelijk van:

- De noodzaak of wenselijkheid om het archeologisch monument of de archeologische zone voor de toekomst te bewaren.
- Het belang van het archeologisch monument of de archeologische zone.
- De kwalificaties en de middelen waarover de aanvrager beschikt om de opgravingen tot een goed einde te brengen.
- Het sluiten van een schriftelijke overeenkomst tussen de vergunningaanvrager, de eigenaar en de gebruiker, die de vergoeding voor eventuele schade en de bestemming van de roerende archeologische monumenten regelt.
- Het aangaan van een verbintenis door de vergunningaanvrager om binnen te bepalen termijnen interimverslagen en een volledig eindverslag in te dienen en te publiceren.
- Het aanvaarden door de vergunningaanvrager van een toezicht door de administratie of haar gemachtigde, en de Vlaamse Archeologische Raad.

Archeologische prospecties zonder ingreep in de bodem zijn zonder meer toegestaan.[482]

---

[479] Decreet van 30 juni 1993 houdende bescherming van het archeologisch patrimonium, *B.S.* 15 september 1993, zoals gewijzigd.
[480] Artikel 3 van het Archeologiedecreet.
[481] Artikel 4 van het Archeologiedecreet.
[482] Artikel 6 van het Archeologiedecreet.

Het **Besluit van 20 april 1994**[483] bepaalt de algemene voorwaarden[484] voor het uitvoeren van archeologische opgravingen en de kwalificaties[485] waarover de opgravers moeten beschikken. De eigenaar en gebruiker van een archeologisch monument of een archeologische zone moet de nodige onderhouds- en instandhoudingsmaatregelen nemen.[486]

De Vlaamse regering kan een opgraving tot algemeen nut verklaren en daartoe de tijdelijke bezetting van de grond bevelen. Dit kan gepaard gaan met het opschorten of intrekken van verleende stedenbouwkundige vergunningen, verkavelingsvergunningen en milieuvergunningen. [487]

Stedenbouwkundige vergunningen voor openbare besturen, die worden afgeleverd door de Vlaamse regering of de gewestelijke stedenbouwkundige ambtenaar, zijn onderworpen aan het voorafgaand advies van de afdeling Monumenten en Landschappen, indien de werken waarvoor de vergunning wordt aangevraagd, een invloed kunnen hebben op de ondergrond. Het bedoelde advies is bindend voorzover het voorwaarden oplegt.

Hetzelfde geldt voor aanvragen van natuurlijke personen en rechtspersonen die betrekking hebben op werken, handelingen of wijzigingen van algemeen belang die een invloed kunnen hebben op de ondergrond. [488]

Het gebruik van metaaldetectoren om archeologische monumenten op te sporen en te verzamelen is verboden zonder voorafgaande en schriftelijke vergunning van afdeling Monumenten en Landschappen. Een vergunning kan enkel worden verleend in het kader van een vergunde archeologische opgraving en archeologische prospectie met ingreep in de bodem.[489]

Ter hoogte van watermolens in Hoogstraten (Laermolen), Aarschot ('s Hertogenmolens), Rotselaar (Molen Van Doren), Tervuren (Gordaelmolen) en Ninove (Abdijwatermolen) werden in het verleden archeologische opgravingen gedaan.

5.2. Toevalsvondsten[490]

Eenieder die, niet in het kader van een vergunde archeologische opgraving, een goed vindt waarvan hij weet of redelijkerwijze moet vermoeden dat het een archeologisch monument betreft, doet een toevalsvondst. De vinder moet binnen drie dagen aangifte doen bij de administratie. De administratie stelt de eigenaar en de gebruiker, ingeval zij niet de vinder zijn, en de betrokken gemeente hiervan in kennis.

De gevonden archeologische monumenten en hun vindplaats moeten tot de tiende dag na de melding in onveranderde toestand door de eigenaar, gebruiker en vinder bewaard blijven, beschermd worden tegen beschadiging of vernieling en toegankelijk gesteld worden voor onderzoek, zonder dat dit aanleiding kan geven tot het vorderen van enige schadevergoeding.

---

[483] Het Besluit van de Vlaamse regering van 20 april 1994 tot uitvoering van het Decreet van 30 juni 1993 houdende de bescherming van het archeologisch patrimonium, B.*S.* 15 juli 1994, zoals gewijzigd.
[484] Artikel 14 van het Besluit van 20 april 1994.
[485] Artikelen 12 en 13 van het Besluit van 20 april 1994.
[486] Artikel 5, § 1 van het Besluit van 20 april 1994.
[487] Artikel 7 van het Archeologiedecreet.
[488] Artikel 5 van het Archeologiedecreet.
[489] Artikel 9 van het Archeologiedecreet. Zie ook de artikelen 18 en 19 van het Besluit van 20 april 1994.
[490] Artikel 8 van het Archeologiedecreet.

Het reeds vermelde **Besluit van 20 april 1994** bepaalt de algemene beschermingsvoorschriften die op de bij toevalsvondsten gevonden archeologische monumenten van toepassing zijn. De eigenaar en de vinder van een archeologisch monument of een archeologische zone moeten de nodige onderhouds- en instandhoudingsmaatregelen nemen.[491]

De eigenaar of gebruiker van een watermolen die op zijn grond een toevalsvondst doet, moet de bovenstaande regeling in acht nemen.

6. Doorwerking van de beginselen van het natuurbehoud en het integraal waterbeleid in de erfgoedzorg

[491] Artikel 5, § 2 van het Besluit van 20 april 1994.

- De gemachtigde ambtenaar van de cel Monumenten en Landschappen die een beslissing moet nemen over een aanvraag tot machtiging voor het uitvoeren van werken of handelingen aan een beschermd monument, binnen een beschermd stads- of dorpsgezicht of binnen een beschermd landschap, of over een aanvraag tot vergunning voor archeologische opgravingen, graafwerken of archeologische prospecties met ingreep op de bodem, moet er zorg voor dragen dat door verlenen van de machtiging of vergunning geen vermijdbare schade aan de natuur kan ontstaan. In voorkomend geval moeten er voorwaarden opgelegd worden om de schade te voorkomen, te beperken of, indien dit niet mogelijk is, te herstellen. Anders moet de machtiging of vergunning geweigerd worden.

Dit is een toepassing van het **beginsel van de integratie van natuuroverwegingen** in andere vergunningsstelsels, vastgelegd in artikel 16 van het Decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu.[492] Voor een bespreking van het integratiebeginsel wordt verwezen naar onderdeel 5.1.3. van *Hoofdstuk 5. Natuurbehoud en bosbeheer*.

Hetzelfde geldt voor de overheidsinstantie die een beslissing moet nemen over een aanvraag tot stedenbouwkundige vergunning voor het uitvoeren van werken of handelingen aan een beschermd monument, binnen een beschermd stads- of dorpsgezicht of binnen een beschermd landschap.

- De gemachtigde ambtenaar van de cel Monumenten en Landschappen die een beslissing moet nemen over een aanvraag tot machtiging voor het uitvoeren van werken of handelingen aan een beschermd monument, binnen een beschermd stads- of dorpsgezicht of binnen een beschermd landschap, of over een aanvraag tot vergunning voor archeologische opgravingen, graafwerken of archeologische prospecties met ingreep op de bodem, moet er zorg voor dragen dat door verlenen van de machtiging of vergunning geen schadelijk effect op het watersysteem wordt veroorzaakt. In voorkomend geval moeten er voorwaarden opgelegd worden om het schadelijk effect te voorkomen, te beperken of, indien dit niet mogelijk is, te herstellen. Anders moet de machtiging of vergunning geweigerd worden.

Dit is een toepassing van de **watertoets**, vastgelegd in artikel 8 van het Decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid.[493] Voor een bespreking van de watertoets wordt verwezen naar onderdeel 4.6.1. van *Hoofdstuk 6. Integraal Waterbeleid*.

Hetzelfde geldt voor de overheidsinstantie die een beslissing moet nemen over een aanvraag tot stedenbouwkundige vergunning voor het uitvoeren van werken of handelingen aan een beschermd monument, binnen een beschermd stads- of dorpsgezicht of binnen een beschermd landschap.

- De eigenaar of gebruiker van een watermolen die handelingen verricht of hiertoe de opdracht verleent, en die weet of redelijkerwijze kan vermoeden dat de natuurelementen in de onmiddellijke omgeving daardoor kunnen worden vernietigd of ernstig geschaad, moet alle maatregelen te nemen die redelijkerwijze van hem kunnen worden gevergd om de vernietiging of beschadiging van natuurelementen in de onmiddellijke omgeving te voorkomen, te beperken of, indien dit niet mogelijk is, te herstellen.

Dit is een toepassing van de **zorgplicht**, vastgelegd in artikel 14 van het Decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu. Voor een bespreking van dit principe wordt verwezen naar onderdeel 5.1.2. van *Hoofdstuk 5. Natuurbehoud en bosbeheer.*

---

[492] *B.S.* 10 januari 1998, zoals gewijzigd.
[493] *B.S.* 24 november 2003.

- De eigenaar of gebruiker van een watermolen moet ten slotte rekening houden met de doelstelling van het verzekeren de **vrije vismigratie**, vastgelegd in artikel 5, 4°, c) van het Decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid. Voor een bespreking van dit principe wordt verwezen naar *Hoofdstuk 7. Vismigratie.*

7. Besluit

De eigenaar of gebruiker van een watermolen die **beschermd** is **als monument of als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht**, moet de molen in goede staat behouden door het uitvoeren van de nodige onderhouds- en instandhoudingswerken. Hij mag de watermolen niet ontsieren, beschadigen of vernielen.

Het beschermingsbesluit kan een aantal specifieke voorschriften bevatten die betrekking hebben op de instandhouding en het onderhoud van de watermolen. Daarnaast moet de eigenaar of gebruiker rekening houden met een reeks algemene voorschriften, waaronder enkel voorschriften voor watermolens.

Om werken aan de watermolen te mogen uitvoeren of de bestemming van de watermolen te mogen wijzigen, moet de eigenaar of gebruiker hetzij een stedenbouwkundige vergunning aanvragen, hetzij een machtiging van de provinciale cel Monumenten en Landschappen vragen.

De eigenaar of gebruiker van de watermolen die beschermd is als monument, kan een *onderhoudspremie* aanvragen voor bepaalde onderhoudswerken en -handelingen aan het molengebouw, de molenuitrusting, het waterrad, het sluiswerk en de bijbehorende machines, werktuigen en hun toebehoren. Hetzelfde geldt voor onderhoudswerken aan de waterloop waarop de molen zich bevindt. De onderhoudspremie bedraagt 40 % van de kosten van de werken of handelingen, met een minimumbedrag van 1.000 euro en een maximumbedrag van 30.000 euro.

De eigenaar of gebruiker van de watermolen die beschermd is als erfgoedkenmerk of erfgoedelement van een stads- of dorpsgezicht, kan volgens dezelfde regeling een onderhoudspremie aanvragen.

Ingeval de watermolen beschermd is als monument, kan de eigenaar of gebruiker tevens een *restauratiepremie* aanvragen voor bepaalde restauratiewerken aan de watermolen of aan een gedeelte ervan. De restauratiepremie bedraagt in de privé-sector 40 of 80 % van de kosten van de werken, naargelang de watermolen maalvaardig is (of maalvaardig wordt gerestaureerd) en opengesteld wordt voor het publiek. In de openbare sector worden de kosten verdeeld tussen het Vlaams Gewest en de regionale of lokale besturen.

De eigenaar of gebruiker van de watermolen – gesteld dat deze een natuurlijke persoon is – kan jaarlijks de helft van het niet-gesubsidieerde gedeelte van de kosten van de onderhouds- en restauratiewerken aan zijn molen *fiscaal aftrekken*, tot een maximaal bedrag van 25.000 euro (te indexeren).

De eigenaar of gebruiker van een watermolen die deel uitmaakt van een **beschermd landschap**, moet de molen in goede staat behouden door het uitvoeren van de nodige onderhouds- en instandhoudingswerken. Hij mag de watermolen niet ontsieren, beschadigen of vernielen.

Het beschermingsbesluit kan een aantal specifieke voorschriften bevatten die betrekking hebben op de instandhouding en het onderhoud van de watermolen. Daarnaast moet de eigenaar of gebruiker rekening houden met een reeks algemene voorschriften, waaronder enkel voorschriften voor watermolens.

Om werken aan de watermolen te mogen uitvoeren of de bestemming van de watermolen te mogen wijzigen, moet de eigenaar of gebruiker hetzij een stedenbouwkundige vergunning aanvragen, hetzij een machtiging van de provinciale cel Monumenten en Landschappen vragen.

De eigenaar of gebruiker van de watermolen kan een *onderhoudspremie* aanvragen voor bepaalde onderhoudswerken en -handelingen aan de watermolen of aan een gedeelte ervan. De onderhoudspremie bedraagt 40 % van de kosten van de werken of handelingen.

De eigenaar of gebruiker van de watermolen kan een *landschapspremie* aanvragen voor bepaalde instandhoudings- en onderhoudswerken, herstel- en verbeteringswerken en ontsluitings-, onderzoeks- en voorlichtingswerken die vermeld zijn in een landschapsbeheerplan. De landschapspremie voor instandhoudings- en onderhoudswerken, herstel- en verbeteringswerken bedraagt 70 % van de kosten van de werken. De landschapspremie voor ontsluitings-, onderzoeks- en voorlichtingswerken bedraagt 20 % van de kosten van de werken.

De eigenaar of gebruiker van de watermolen – gesteld dat deze een natuurlijke persoon is – kan jaarlijks de helft van het niet-gesubsidieerde gedeelte van de kosten van de onderhoudswerken aan zijn molen *fiscaal aftrekken*, tot een maximaal bedrag van 25.000 euro (te indexeren).

De eigenaar of gebruiker van een watermolen moet de nodige onderhouds- en instandhoudingsmaatregelen nemen om de **archeologische monumenten** die zich op zijn grond bevinden, te bewaren en te beschermen en ze voor beschadiging en vernieling te behoeden.

Om *archeologische opgravingen*, archeologische prospecties met ingreep in de bodem of graafwerken uit te voeren, moet de eigenaar of gebruiker een vergunning aanvragen.

Het *gebruik van metaaldetectoren* om archeologische monumenten op te sporen en te verzamelen is eveneens vergunningsplichtig, en kan enkel worden toegestaan in het kader van een vergunde archeologische opgraving en een archeologische prospectie met ingreep in de bodem.

Indien de eigenaar of gebruiker van een watermolen op zijn grond een *toevalsvondst* doet, heeft hij een meldingsplicht en moet hij de nodige bewarende maatregelen nemen.

Hoofdstuk 5. Natuurbehoud en bosbeheer

1. Inleiding[494]

Watermolens maken gebruik van een stuwsysteem dat het water van een waterloop opstuwt om op die manier een waterrad of turbine in werking te stellen. Het opstuwen van het water blijft echter niet zonder gevolgen, zowel voor de vrije vismigratie als voor de habitatkwaliteit in de omgeving van de watermolens.

Probleemstelling 1: belemmering van de vrije vismigratie ter hoogte van de watermolens

Het opstuwen kan leiden tot de fragmentatie of versnippering van waterlopen. Een stuw zorgt immers voor een verval, waardoor sommige vissoorten niet meer stroomopwaarts kunnen migreren.

Vissen migreren naargelang de soort en het levensstadium om verschillende redenen en over verschillende afstanden. Meestal verplaatsen zij zich tussen paai-, opgroei- en overwinteringsgebieden, inclusief de dagelijkse verplaatsingen die nodig zijn voor het vinden van voedsel en verplaatsing als gevolg van ongunstige omstandigheden. Naargelang deze gebieden overlappen of verder van elkaar verwijderd liggen, is er sprake van sedentaire of migrerende vissoorten. Hoewel een groot aantal factoren hierin een rol speelt, zijn het vaak de seizoengebonden variaties in temperatuursregime en debiet die ervoor zorgen dat de migratiedrang wordt opgewekt.

Aangezien dergelijke verplaatsingen in vele gevallen functioneel zijn voor de overleving van een populatie, is het behoud en herstel van de vrije vismigratie essentieel. De fragmentatie van waterlopen belemmert echter de bereikbaarheid van de verschillende rivierhabitats.

Er is dus een goede afstemming nodig tussen het behoud en herstel van de watermolens en hun omgeving als onroerend erfgoed en het verwezenlijken van een vrije vismigratie ter hoogte van watermolens.

Probleemstelling 2: afname van de habitatdiversiteit in het watersysteem ter hoogte van de watermolens

Het opstuwen heeft tot gevolg dat de stroomopwaartse rivierdelen en habitats als het ware 'verdrinken'. Er komt een hogere waterkolom op de waterloop te staan en de stroomsnelheden in het stroomopwaartse traject dalen. De energie van de waterloop die normaal gespreid wordt over de volledige loop en die verantwoordelijk is voor de vorming van een aantal typische habitats (stroomkuilen, zandbanken en holle oevers), wordt geconcentreerd op een beperkt aantal plaatsen. Het diverse stromingspatroon met snel en traag stromende zones maakt plaats voor een egaal stromingspatroon. Daardoor gaan de meeste sneller stromende habitats verloren, wat geleid heeft tot de achteruitgang of het lokaal uitsterven van stroomminnende soorten.

De bouw van nieuwe stuwen, het opnieuw in gebruik nemen van oude stuwen of het verhogen van reeds bestaande stuwen kan een bijkomende vernietiging betekenen van de typische rivierhabitats.

---

[494] Bronnen: AMINAL, Afdeling Water, *Vismigratie. Een handboek voor herstel in Vlaanderen en Nederland*, Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2005, 208 p.; D. DE CHARLEROY, J. COECK en W. HUYBRECHTS, *Hoe "groen" is hydro-elektriciteit? Nota betreffende de ecologische effecten van de productie van hydro-elektriciteit op waterlopen in het Vlaams Gewest*, Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer en Instituut voor Natuurbehoud, Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2000, 16 p.

Er is dus een goede afstemming nodig tussen het behoud en herstel van de watermolens en hun omgeving als onroerend erfgoed en het habitatherstel van waterlopen ter hoogte van watermolens.

Werkwijze

In dit hoofdstuk worden de verschillende regelgevingen met betrekking tot het natuurbehoud en het bosbeheer toegelicht. In een eerste paragraaf komen de verdragen van Bern en Bonn aan bod. De Habitatrichtlijn en de Vogelrichtlijn vormen het voorwerp van een tweede paragraaf. In de derde paragraaf komen het Natuurbehoudsdecreet en het Bosdecreet aan bod.
De vismigratieproblematiek wordt, gezien de raakpunten met het integraal waterbeleid, in *Hoofdstuk 7. Vismigratie* besproken.

De verschillende bepalingen die van toepassing zijn op watermolens, zullen in dit hoofdstuk extra belicht worden.

2. Verdrag inzake het behoud van wilde dieren en planten en hun natuurlijk leefmilieu in Europa, opgemaakt te Bern op 19 september 1979[495]

2.1. Inhoud en doelstelling van het Verdrag van Bern

Het **Verdrag inzake het behoud van wilde dieren en planten en hun natuurlijk leefmilieu in Europa** (hierna: Verdrag van Bern), een initiatief van de Raad van Europa, is een bindend internationaal wetgevend instrument dat de bescherming van in het wild levende dier- en plantensoorten en hun habitats regelt.

Het verdrag werd op 19 september 1979 in het Zwitserse Bern ondertekend. Op 1 juni 1982 werd het internationaal van kracht. België heeft het verdrag goedgekeurd bij Wet van 20 april 1989[496] en geratificeerd op 24 augustus 1990. Op 1 december 1990 trad het in ons land in werking.

Het Verdrag van Bern heeft tot doel te zorgen voor de instandhouding van in het wild levende dier- en plantensoorten en hun habitats waarvoor een grensoverschrijdende samenwerking noodzakelijk is. De bedreigde en kwetsbare dier- en plantensoorten verdienen in dat opzicht bijzondere aandacht.[497]

2.2. Beschermingsmaatregelen in het kader van het Verdrag van Bern

2.2.1. Gebiedsgerichte beschermingsbepalingen[498]

Ieder verdragsluitend land moet passende en noodzakelijke maatregelen nemen om de habitats van de in het wild voorkomende dier- en plantensoorten te beschermen en om de bedreigde habitats in stand te houden. Er moet in het bijzonder aandacht besteed worden aan de bescherming van de overwinterings-, rust-, voeder-, broed- of ruiplaatsen die van belang zijn voor de trekkende diersoorten.

Deze maatregelen moeten worden opgenomen in het nationale plannings- en natuurontwikkelingsbeleid en in de beheersmaatregelen over natuurvervuiling.[499] Dit is een toepassing van het beginsel van integratie van natuuroverwegingen in de vergunningsstelsels.

2.2.2. Soortgerichte beschermingsbepalingen[500]

Ieder verdragsluitend land moet passende en noodzakelijke maatregelen nemen om de in het wild voorkomende dier- en plantensoorten te beschermen.

Ook deze maatregelen moeten worden opgenomen in het nationale plannings- en natuurontwikkelingsbeleid en in de beheersmaatregelen over natuurvervuiling.

---

[495] Bron: E. DE PUE, L. LAVRYSEN en P. STRYCKERS, *Milieuzakboekje*, Mechelen, Kluwer, 2005, 746-749.
[496] *B.S.* 29 december 1990.
[497] Artikel 1 van het Verdrag van Bern.
[498] Artikel 4 van het Verdrag van Bern.
[499] Artikel 3, lid 2 van het Verdrag van Bern.
[500] Artikelen 5 – 10 van het Verdrag van Bern.

2.2.2.1. Plantensoorten[501]

Bijlage I bij het Verdrag van Bern bevat een lijst van strikt te beschermen in het wild voorkomende plantensoorten.

Het opzettelijk plukken, verzamelen, afsnijden of ontwortelen van de in het wild voorkomende plantensoorten die opgenomen zijn in bijlage I, moet verboden worden. Voorzover nodig kan een verdragsluitend land het bezit of de verkoop van deze plantensoorten verbieden.

Bijlage I bevat geen soorten die in Vlaanderen voorkomen.

2.2.2.2. Diersoorten[502]

Bijlage II bij het Verdrag van Bern bevat een lijst van strikt te beschermen in het wild voorkomende diersoorten.

Wat de in bijlage II opgesomde diersoorten betreft, moeten de volgende handelingen verboden worden:

- Ze opzettelijk vangen, in bezit houden of opzettelijk doden.
- Hun broed- of rustplaatsen opzettelijk aantasten of vernielen.
- Ze opzettelijk verstoren, met name gedurende de voortplantingsperiode, de periode waarin de jongen afhankelijk zijn en de overwinteringsperiode.
- Hun eieren opzettelijk vernielen of rapen in de natuur, of hun eieren in bezit houden, zelfs leeg.
- Ze houden en binnenlands verhandelen, hetzij levend hetzij dood, met inbegrip van opgezette exemplaren en van ieder gemakkelijk te herkennen deel of product van deze dieren.

Bijlage II bevat heel wat soorten die in Vlaanderen voorkomen, waaronder een de steur.

Bijlage III bij het Verdrag van Bern bevat een lijst van in het wild voorkomende diersoorten die niet opgenomen zijn in Bijlage II, maar waarvoor maatregelen vereist zijn voor de instandhouding van hun habitats.

Inzake de exploitatie van de diersoorten genoemd in bijlage III, moeten voorschriften worden vastgesteld om hun populaties niet in gevaar te brengen, meer bepaald:

- Het instellen van gesloten seizoenen en/of het treffen van andere maatregelen waarbij de exploitatie wordt geregeld.
- Het instellen van een tijdelijk of plaatselijk verbod van exploitatie.
- Het regelen van de verkoop, het in bezit houden en het vervoer van levende en dode dieren.[503]

Wat het vangen of doden van de in bijlage III opgesomde diersoorten betreft, zijn niet-selectieve middelen verboden, evenals de middelen die plaatselijk tot de verdwijning van de populatie kunnen leiden of die de rust van de populaties ernstig kunnen verstoren. De verboden middelen en methoden worden opgesomd in bijlage IV bij het Verdrag van Bern.

Verstoring en/of doding door het gebruik van waterturbines wordt niet vermeld in bijlage III.

---

[501] Artikel 5 van het Verdrag van Bern.
[502] Artikelen 6 – 8 van het Verdrag van Bern.
[503] In Vlaanderen zijn hiervoor bepalingen opgenomen in het Besluit van de Vlaamse Executieve van 20 mei 1992 tot uitvoering van de Wet van 1 juli 1954 op de riviervisserij, *B.S.* 4 september 1992.

2.2.3. Afwijkingen op de beschermingsmaatregelen[504]

Afwijkingen op de gebiedsgerichte en soortgerichte beschermingsmaatregelen zijn mogelijk, op voorwaarde dat er geen andere bevredigende oplossing bestaat en dat de afwijking geen aantasting van het voortbestaan van de desbetreffende populatie met zich meebrengt.

In de volgende gevallen mag afgeweken worden van de beschermingsmaatregelen:

- Ter bescherming van fauna of flora.
- Ter voorkoming van belangrijke schade aan gewassen, veestapel, bossen, visgronden, wateren en andere vormen van bezit.
- In het belang van de volksgezondheid en de openbare veiligheid, de veiligheid in de lucht of andere essentiële openbare belangen.
- Ten behoeve van onderzoek en onderwijs, herbevolking, het opnieuw uitzetten van exemplaren, teelt en kweek.
- Teneinde het onder streng gecontroleerde omstandigheden mogelijk te maken op selectieve wijze en in beperkte mate wilde dieren en planten in kleine hoeveelheden te verzamelen, te houden of op iedere verantwoorde wijze te exploiteren.

2.3. De watermolens en het Verdrag van Bern

De bepalingen van het Verdrag van Bern leggen de watermoleneigenaar geen rechtstreekse verplichtingen op inzake de bescherming van in het wild voorkomende dier- en plantensoorten en hun habitats. De verdragsbepalingen zijn enkel bindend voor de verdragsluitende staten, die de nodige beschermings- en instandhoudingsmaatregelen moeten nemen, in de vorm van regelgeving.

Het Decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu[505] bevat in Hoofdstuk VI een aantal bepalingen die betrekking hebben op de bescherming van in het wild voorkomende dier- en plantensoorten. Op die manier worden de bepalingen van het Verdrag van Bern geïmplementeerd in de Vlaamse regelgeving. Voor een overzicht van die bepalingen verwijzen we naar de bespreking van het desbetreffende decreet.

[504] Artikel 9 van het Verdrag van Bern.

[505] Decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu, *B.S.* 10 januari 1998, zoals gewijzigd.

3. Verdrag inzake de bescherming van trekkende wilde diersoorten, opgemaakt te Bonn op 23 juni 1979[506]

3.1. Inhoud en doelstelling van het Verdrag van Bonn

Het **Verdrag inzake de bescherming van trekkende wilde diersoorten** (hierna: Verdrag van Bonn), tot stand gekomen onder de auspiciën van het milieuprogramma van de Verenigde Naties, is een bindend internationaal wetgevend instrument dat erop gericht is een bepaalde vorm van bescherming te verlenen aan trekkende wilde diersoorten en hun habitats.

Het Verdrag van Bonn werd op 23 juni 1979 in het toenmalige West-Duitse Bonn ondertekend. Op 1 november 1983 werd het internationaal van kracht. België heeft het verdrag goedgekeurd bij Wet van 27 april 1990[507] en geratificeerd op 11 juli 1990. Op 1 oktober 1990 trad het in ons land in werking.

Het Verdrag van Bonn heeft tot doel de wereldwijde instandhouding van de trekkende wilde diersoorten en hun habitats. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen de bedreigde trekkende soorten (opgesomd in bijlage I bij het verdrag) en de trekkende soorten waarvan de beschermingsstatus niet gunstig is of waarvan de beschermingsstatus aanzienlijk gebaat zou zijn bij internationale samenwerking (opgesomd in bijlage II bij het verdrag).

3.2. Beschermingsmaatregelen in het kader van het Verdrag van Bonn

3.2.1. Bedreigde trekkende soorten[508]

Bijlage I bij het Verdrag van Bonn bevat een lijst van bedreigde trekkende diersoorten.

Ieder verdragsluitend land moet passende en noodzakelijke maatregelen nemen om de bedreigde trekkende soorten die minstens een deel van hun verspreidingsgebied op zijn grondgebied hebben, onmiddellijk te beschermen, meer bepaald door:

- Het in stand houden of herstellen van de habitats die van belang zijn om het dreigend gevaar van uitsterven van een trekkende soort af te wenden.
- Het wegnemen, compenseren of verkleinen van de negatieve gevolgen van activiteiten of hindernissen die de trek van een soort ernstig belemmeren of onmogelijk maken.
- Het voorkomen, verzachten of in de hand houden van invloeden die een soort bedreigen of ernstiger kunnen gaan bedreigen, met name door het uitzetten van uitheemse soorten strikt aan banden te leggen of door reeds aanwezige uitheemse soorten strikt in de hand te houden, hun aantallen te beperken of ze uit te roeien.

Aan de populaties van de bedreigde trekkende soorten mogen geen dieren worden onttrokken, tenzij:

- Voor wetenschappelijke doeleinden.
- Om verbetering te brengen in de voortplanting of het voortbestaan van de soort.
- Om te voldoen aan de behoeften van hen voor wie deze soort vanouds een gebruikelijk bestaansmiddel vertegenwoordigt.
- Bijzondere omstandigheden zulks vereisen.

---

[506] Bron: E. DE PUE, L. LAVRYSEN en P. STRYCKERS, *o.c.*, 749-750.
[507] *B.S.* 29 december 1990.
[508] Artikel III van het Verdrag van Bonn.

Dergelijke uitzonderingen moeten beperkt blijven in ruimte en tijd en mogen geen nadelige gevolgen hebben voor de betrokken diersoort.

3.2.2. Trekkende soorten waarvan de beschermingsstatus niet gunstig is of waarvan de beschermingsstatus aanzienlijk gebaat zou zijn bij internationale samenwerking[509]

Bijlage II bij het Verdrag van Bonn bevat een lijst van trekkende soorten waarvan de beschermingsstatus niet gunstig is of waarvan de beschermingsstatus aanzienlijk gebaat zou zijn bij internationale samenwerking.

Ieder verdragsluitend land moet bilaterale of multilaterale overeenkomsten sluiten om het behoud en het beheer van die trekkende soorten te verzekeren. Het doel van een dergelijke overeenkomst is het herstel of de handhaving van een gunstige beschermingsstatus voor iedere trekkende soort.

In uitvoering van deze bepaling hebben de verdragsluitende landen o.a. overeenkomsten gesloten ter bescherming van vleermuizen, zeehonden, kleine walvisachtigen en trekvogels.

3.2.3. Andere trekkende soorten[510]

Het Verdrag van Bonn voorziet ook in een algemene beschermingsbepaling voor trekkende wilde diersoorten. Ieder verdragsluitend land moet passende en noodzakelijke maatregelen nemen om te voorkomen dat een trekkende soort bedreigd wordt in zijn voortbestaan. In het bijzonder moet voor alle trekkende soorten onderzoek bevorderd of ondersteund worden of hieraan medewerking verleend worden.

3.3. De watermolens en het Verdrag van Bonn

De bepalingen van het Verdrag van Bonn leggen de watermoleneigenaar geen rechtstreekse verplichtingen op inzake de bescherming van trekkende wilde diersoorten en hun habitats. De verdragsbepalingen zijn enkel bindend voor de verdragsluitende staten, die de nodige beschermings- en instandhoudingsmaatregelen moeten nemen, in de vorm van regelgeving.

Opgemerkt moet worden dat elk verdragsluitend land de nodige maatregelen moet nemen om de gevolgen van activiteiten of hindernissen die de trek van een soort ernstig belemmeren of onmogelijk maken, weg te nemen, te compenseren of te verkleinen. Deze bepaling biedt aldus een juridische grondslag voor het beleid inzake de sanering van vismigratieknelpunten.

Het Decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu, zoals gewijzigd, bevat in Hoofdstuk VI een aantal bepalingen die betrekking hebben op de bescherming van trekkende wilde diersoorten. Op die manier worden de bepalingen van het Verdrag van Bonn geïmplementeerd in de Vlaamse regelgeving.

[509] Artikel IV van het Verdrag van Bonn.
[510] Artikel II, lid 2 van het Verdrag van Bonn.

4. Richtlijn 79/409/EEG van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 2 april 1979 inzake het behoud van de vogelstand en Richtlijn 92/43/EEG van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna[511]

4.1. Inhoud en doelstelling van de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn[512]

Het beleid inzake natuurbehoud van de Europese Unie steunt op twee belangrijke regelgevingen: de **Richtlijn 79/409/EEG van 2 april 1979 inzake het behoud van de vogelstand**[513] (hierna: Vogelrichtlijn) en de **Richtlijn 92/43/EEG van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna**[514] (hierna: Habitatrichtlijn). De eerstgenoemde richtlijn trad in werking op 7 april 1981, de laatstgenoemde richtlijn werd van kracht op 5 juni 1994.

De Vogelrichtlijn heeft als doelstelling de bescherming en instandhouding van alle vogels die op het grondgebied van de Europese Unie in het wild leven, en hun habitats.[515] De doelstelling van de Habitatrichtlijn is gelijklopend aan die van de Vogelrichtlijn, maar betreft de dier- en plantensoorten, andere dan vogels, die op het grondgebied van de Europese Unie in het wild voorkomen, en de natuurlijke habitats.[516]

Zowel de Vogelrichtlijn als de Habitatrichtlijn voorziet in de afbakening van speciale beschermingszones. Die gebieden worden geïntegreerd in een coherent Europees ecologisch netwerk van beschermde natuurgebieden, dat de naam **Natura 2000** krijgt. Het uiteindelijke doel is de ontwikkeling en de instandhouding van een Europees netwerk van beschermde natuurgebieden.

4.2. De Habitatrichtlijn

4.2.1. Totstandkoming van habitatrichtlijngebieden

Om de natuurlijke habitats en de in het wild voorkomende dier- en plantensoorten van communautair belang in een gunstige staat van instandhouding te behouden of te herstellen, voor-

---

[511] Bron: E. DE PUE, L. LAVRYSEN en P. STRYCKERS, *o.c.*, 555; 670-671; Milieu- en Natuurraad van Vlaanderen, *Advies over de implementatie van de Europese Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn*, Brussel, 2000, 32 p.

[512] Hoewel de Vogelrichtlijn slechts in beperkte mate van toepassing is op het studiedomein (de watermolensite als habitat voor een aantal vogels), wordt ze toch in het onderzoek opgenomen, met name omwille van de beschermingsregeling, die gelijklopend is aan die van de Habitatrichtlijn. Het Decreet Natuurbehoud heeft de beide regelingen overgenomen.

[513] PB. L. nr. 103 van 25 april 1979.

[514] PB. L. nr. 206 van 22 juli 1992.

[515] Artikel 1 van de Vogelrichtlijn bepaalt het volgende: "1. Deze richtlijn heeft betrekking op de instandhouding van alle natuurlijk in het wild levende vogelsoorten op het Europees grondgebied van de Lid-Staten waarop het Verdrag van toepassing is. Zij betreft de bescherming, het beheer en de regulering van deze soorten en stelt regels voor de exploitatie ervan.
2. Deze richtlijn is van toepassing op vogels, hun nesten, hun eieren en hun leefgebieden."

[516] Artikel 2, lid 1 van de Habitatrichtlijn bepaalt het volgende: "Deze richtlijn heeft tot doel bij te dragen tot het waarborgen van de biologische diversiteit door het instandhouden van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna op het Europese grondgebied van de Lid-Staten waarop het Verdrag van toepassing is."

ziet de Habitatrichtlijn in de aanduiding van speciale beschermingszones, habitatrichtlijngebieden genaamd.

De procedure voor het aanduiden van habitatrichtlijngebieden verloopt als volgt. In een eerste fase stellen de lidstaten een nationale lijst op van gebieden die in aanmerking komen als habitatrichtlijngebied. Daarbij moeten ze aangeven welke typen natuurlijke habitats en welke dier- en plantensoorten in die gebieden voorkomen. De Europese Commissie stelt in een tweede fase per biogeografische regio (dus niet per lidstaat) een lijst op van gebieden van communautair belang. In een laatste fase wijzen de lidstaten de gebieden die door de Europese Commissie tot gebieden van communautair belang zijn verklaard, aan als habitatrichtlijngebied.[517]

4.2.2. Beschermingsmaatregelen in het kader van de Habitatrichtlijn[518]

De Habitatrichtlijn voorziet in een aantal beschermingsmaatregelen voor de natuurlijke habitats en de habitats van de dier- en plantensoorten[519] die voorkomen in de gebieden die voorlopig of definitief beschermd zijn als habitatrichtlijngebied. Die maatregelen kaderen in het gebiedsgericht natuurbeleid van de Europese Unie.

Bijlage I van de Habitatrichtlijn bevat een lijst van natuurlijke habitats waarvoor de aanwijzing van habitatrichtlijngebieden vereist is. Bijlage II van de Habitatrichtlijn bevat een lijst van dier- en plantensoorten waarvoor de aanwijzing van habitatrichtlijngebieden vereist is.

De Habitatrichtlijn bevat tevens een aantal maatregelen voor de algemene bescherming van dier- en plantensoorten, ongeacht of ze tot een speciale beschermingszone behoren. Die maatregelen kaderen in het soortgericht natuurbeleid van de Europese Unie.

Bijlage IV bij de Habitatrichtlijn bevat een lijst van dier- en plantensoorten die strikt beschermd moeten worden. Bijlage V bij de Habitatrichtlijn ten slotte bevat een lijst met dier- en plantensoorten die in beperkte mate geëxploiteerd mogen worden.

4.3. De Vogelrichtlijn

4.3.1. Totstandkoming van vogelrichtlijngebieden

Om de in het wild levende vogelsoorten en hun habitats op een niveau te houden of te brengen dat beantwoordt aan de ecologische, wetenschappelijke en culturele vereisten, voorziet de Vogelrichtlijn in de aanduiding van speciale beschermingszones, vogelrichtlijngebieden genaamd.

De lidstaten moeten vogelrichtlijngebieden aanduiden voor de instandhouding van de trekkende vogelsoorten en de bijzonder kwetsbare vogelsoorten. De aanduiding van die vogelrichtlijngebieden moet tevens op een volwaardige manier bekendgemaakt worden.

[517] Artikel 4 van de Habitatrichtlijn.
[518] Voor een overzicht van de beschermingsmaatregelen wordt verwezen naar paragraaf 5 van dit hoofdstuk.
[519] De Habitatrichtlijn maakt een onderscheid tussen natuurlijke habitats en habitats van dier- en plantensoorten. Natuurlijke habitats worden beschermd, ongeacht de dier- en plantensoorten die erin voorkomen. Habitats van dier- en plantensoorten worden beschermd doordat er in bepaalde dier- en plantensoorten voorkomen.

4.3.2. Beschermingsmaatregelen in het kader van de Vogelrichtlijn[520]

De Vogelrichtlijn voorzag in een aantal beschermingsmaatregelen voor de habitats van de vogelsoorten die voorkomen in de gebieden die beschermd zijn als vogelrichtlijngebied. De Habitatrichtlijn maakt de beschermingsmaatregelen die gelden voor de habitatrichtlijngebieden, echter ook van toepassing op de vogelrichtlijngebieden. Die maatregelen kaderen in het gebiedsgericht natuurbeleid van de Europese Unie.

Bijlage I bij de Vogelrichtlijn bevat een lijst van vogelsoorten waarvoor de aanwijzing van vogelrichtlijngebieden vereist is.

De Vogelrichtlijn bevat tevens een aantal maatregelen voor de bescherming van vogelsoorten, ongeacht of ze tot een speciale beschermingszone behoren. Die maatregelen kaderen in het soortgericht natuurbeleid van de Europese Unie.

Bijlage II bij de Vogelrichtlijn bevat een lijst met vogelsoorten waarop gejaagd mag worden. Bijlage III bij de Vogelrichtlijn bevat een lijst met vogelsoorten die in beperkte mate geëxploiteerd mogen worden. De verboden middelen en methoden ten slotte worden opgesomd in bijlage IV bij de Vogelrichtlijn.

4.4. De omzetting van de Habitatrichtlijn en de Vogelrichtlijn in het interne recht: het Decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu

De Habitatrichtlijn werd aanvankelijk via het **Decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu**[521] (hierna: Natuurbehoudsdecreet) onvolledig en niet geheel correct omgezet, waardoor België op 1 juli 1999 door de Europese Commissie in gebreke werd gesteld.[522] Het wijzigingsdecreet van 19 juli 2002[523] voorziet in de volledige implementatie van de Habitatrichtlijn en de Vogelrichtlijn in Vlaanderen.

Afdeling 3bis van Hoofdstuk V van het Natuurbehoudsdecreet bevat de regeling inzake de beide speciale beschermingszones. Hoofdstuk VI van het Natuurbehoudsdecreet regelt de algemene bescherming van de dier- en plantensoorten en hun habitats.

Voor de toepassing van die regeling werden de volgende bijlagen toegevoegd aan het Natuurbehoudsdecreet:

- Bijlage I: de in Vlaanderen voorkomende natuurlijke habitattypes van Bijlage I bij de Habitatrichtlijn, die opgenomen worden in een habitatrichtlijngebied.

---

[520] Voor een overzicht van deze beschermingsmaatregelen wordt verwezen naar praragraaf 5 van dit hoofdstuk.

[521] Decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu, B.S. 10 januari 1998, zoals gewijzigd.

[522] Het Hof van Justitie veroordeelde België in 2002 voor een onvolledige omzetting van de Habitatrichtlijn (H.v.J. 5 december 2002, nr. C-324/01, *Jur. H.v.J.*, 2002, I, 11197). Enkele maanden later werd België ook veroordeeld voor een onvolledige omzetting van de Vogelrichtlijn (H.v.J. 27 februari 2003, nr. C-415/01, *Jur. H.v.J.*, 2003, I, 2081).

[523] Decreet van 19 juli 2002 houdende wijziging van het decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu, van het bosdecreet van 13 juni 1990, van het decreet van 16 april 1996 betreffende de landschapszorg, van het decreet van 21 december 1988 houdende oprichting van de Vlaamse Landmaatschappij, van de wet van 22 juli 1970 op de ruilverkaveling van landeigendommen uit kracht van wet zoals aangevuld door de wet van 11 augustus 1978 houdende bijzondere bepalingen eigen aan het Vlaamse Gewest, van het decreet van 23 januari 1991 inzake de bescherming van het leefmilieu tegen de verontreiniging door meststoffen en van de wet betreffende de politie over het wegverkeer, gecoördineerd bij koninklijk besluit van 16 maart 1968, B.S. 31 augustus 2002.

- Bijlage II: de in Vlaanderen voorkomende dier- en plantensoorten van Bijlage II bij de Habitatrichtlijn, die opgenomen worden in een habitatrichtlijngebied.
- Bijlage III: de in Vlaanderen voorkomende dier- en plantensoorten van Bijlage IV bij de Habitatrichtlijn, die strikt beschermd moeten worden.
- Bijlage IV: de in Vlaanderen voorkomende vogelsoorten van Bijlage I bij de Vogelrichtlijn, die opgenomen worden in een vogelrichtlijngebied.

Bijlage II van het Natuurbehoudsdecreet bevat een aantal vissoorten waarvoor vrije vismigratie en een goede habitatkwaliteit essentiële levensvoorwaarden zijn. Het gaat meer bepaald om de rivierprik, de beekprik, de bittervoorn, de grote modderkruiper, de kleine modderkruiper en de rivierdonderpad.

4.5. De watermolens, de Habitatrichtlijn en de Vogelrichtlijn

De bepalingen van de Habitatrichtlijn en de Vogelrichtlijn zelf leggen de eigenaar van een watermolen die zich in een speciale beschermingszone bevindt, geen rechtstreekse verplichtingen op inzake de bescherming van natuurlijke habitats, vogelsoorten, dier- en plantensoorten. De bepalingen van de beide richtlijnen zijn enkel bindend voor de overheden van de lidstaten, die de nodige beschermings- en instandhoudingsmaatregelen moeten nemen, in de vorm van regelgeving.

Het Decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu, zoals gewijzigd, bevat in Hoofdstuk VI een aantal bepalingen die betrekking hebben op de bescherming van dier- en plantensoorten. Afdeling 3bis van Hoofdstuk V bevat, zoals hierboven reeds vermeld werd, de regeling inzake de speciale beschermingszones. Op die manier worden de bepalingen van de Habitatrichtlijn en de Vogelrichtlijn geïmplementeerd in de Vlaamse regelgeving. De eigenaar van een watermolen is erdoor gebonden.

5. Decreet betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu van 21 oktober 1997[524]

Het **Decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu**[525] (hierna: Natuurbehoudsdecreet) vervangt nagenoeg volledig de Wet van 12 juli 1973 op het natuurbehoud[526]. De voornaamste uitvoeringsbesluiten bij het Natuurbehoudsdecreet zijn het Besluit van de Vlaamse regering van 23 juli 1998 tot vaststelling van nadere regels ter uitvoering van het decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu[527] en het Besluit van de Vlaamse regering van 21 november 2003 houdende maatregelen ter uitvoering van het gebiedsgericht natuurbeleid[528]. De Omzendbrief van 10 november 1998[529] omvat een Code van Goede Natuurpraktijk voor het wijzigen van vegetatie en kleine landschapselementen.

In het Natuurbehoudsdecreet worden de volgende krachtlijnen onderscheiden:

1. Horizontaal natuurbeleid: maatregelen die overal, dus ook buiten de specifiek voor de natuur bestemde gebieden, kunnen worden genomen.
2. Gebiedsgericht natuurbeleid: maatregelen die binnen specifiek voor de natuur bestemde gebieden kunnen worden genomen.
3. Soortgericht natuurbeleid: maatregelen die voor de bescherming van dier- en plantensoorten of andere organismen kunnen worden genomen.
4. Doelgroepenbeleid: voorlichting en educatie in functie van het bevorderen van het draagvlak voor het natuurbehoud.

Deze krachtlijnen, met uitzondering van het doelgroepenbeleid, worden hieronder toegelicht.

5.1. Horizontaal natuurbeleid

Het **horizontaal natuurbeleid** is gericht op de bescherming van de natuur die niet gevat is door het gebiedsgericht natuurbeleid. Het gaat met name om instrumenten die kunnen worden ingezet voor natuur die niet aan een specifiek beschermd gebied verbonden is.

De Vlaamse regering is bevoegd om dergelijke ‘horizontale maatregelen’ te nemen. Het Natuurbehoudsdecreet voert verder een algemene zorgplicht in en maakt het integratiebeginsel van toepassing op de natuur. Het stand-stillbeginsel is een laatste invulling van het horizontaal natuurbeleid.

---

[524] Bron: E. DE PUE, L. LAVRYSEN en P. STRYCKERS, *o.c.*, 621-750.

[525] Decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu, *B.S.* 10 januari 1998, zoals gewijzigd. Het wijzigingsdecreet van 19 juli 2002 voerde een reeks maatregelen in met betrekking tot het Vlaams Ecologisch Netwerk en de implementatie van de Habitatrichtlijn en de Vogelrichtlijn.

[526] *B.S.* 11 september 1973. De artikelen 5, 35, 40, 47-50 en 51-57 van de Natuurbehoudwet werden niet opgeheven. Ze omvatten o.a. specifieke bepalingen voor de maritieme duinstreek en een verbod om naaldbomen te (her)planten of te laten groeien op minder dan zes meter van de oevers van bevaarbare of onbevaarbare waterlopen.

[527] *B.S.* 10 september 1998.

[528] *B.S.* 27 januari 2003.

[529] Omzendbrief LNW/98/01 van 10 november 1998 betreffende algemene maatregelen inzake natuurbehoud en wat de voorwaarden voor het wijzigen van vegetatie en kleine landschapselementen betreft volgens het besluit van de Vlaamse Regering van 23 juli 1998 tot vaststelling van nadere regels ter uitvoering van het Decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu, *B.S.* 17 februari 1999.

5.1.1. Maatregelen vanwege de Vlaamse regering (artikel 13 Natuurbehoudsdecreet)

5.1.1.1. Situering

De Vlaamse regering kan alle nodige maatregelen voor het behoud van de natuur nemen, ongeacht de bestemming van het betrokken gebied. Binnen de groen-, park-, buffer- en bosgebieden kan de Vlaamse regering tevens alle nodige maatregelen nemen voor het behoud van het natuurlijk milieu.

Concreet kan de Vlaamse regering onder meer maatregelen nemen voor de bescherming, instandhouding en ontwikkeling van de in het wild voorkomende dier- en plantensoorten en hun habitats, van kleine landschapselementen en van natuurlijke of halfnatuurlijke vegetaties.

5.1.1.2. De watermolens en de horizontale maatregelen van de Vlaamse regering

De Vlaamse regering heeft voorlopig enkel beschermingsmaatregelen genomen die betrekking hebben op de kleine landschapselementen en de vegetaties. Die maatregelen zijn vastgelegd in het **Besluit van 23 juli 1998**.[530] De maatregelen zijn van toepassing op de watermoleneigenaar, ongeacht of zijn molen gelegen is in een specifiek voor de natuur beschermd gebied.

Het is **verboden** wijzigingen aan te brengen aan holle wegen, graften, bronnen, historisch permanent grasland en poelen gelegen in groen-, park-, buffer- en bosgebieden, vennen en heiden, moerassen en waterrijke gebieden, en duinvegetaties. Bijlage V bij het Besluit van 23 juli 1998 geeft nader aan welke vennen, heiden, moerassen, waterrijke gebieden en duinvegetaties onder deze verbodsbepaling vallen.

Dit verbod geldt niet in de volgende situaties:

- Het gaat om normale onderhoudswerkzaamheden.[531]
- De werkzaamheden gebeuren op basis van een regelmatige stedenbouwkundige vergunning, waarbij het advies van AMINAL, Afdeling Natuur werd ingewonnen.
- De werkzaamheden gebeuren in het kader van een beheerplan voor natuurreservaten, openbare bossen of bosreservaten, een natuurinrichtingsproject, een landinrichtingsplan of een kavelplan.
- De werkzaamheden gebeuren op percelen van een vergunde woning en/of bedrijfsgebouw, binnen een straal van 100 meter rond de woning en/of het bedrijfsgebouw. Deze straal wordt beperkt tot 50 meter als het een groengebied, parkgebied, buffergebied of bosgebied betreft.[532]

De watermoleneigenaar moet een **natuurvergunning** aanvragen voor de volgende wijzigingen van vegetatie en kleine landschapselementen:[533]

---

[530] Zie het Besluit van de Vlaamse regering van 23 juli 1998 tot vaststelling van nadere regels ter uitvoering van het decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu, *B.S.* 10 september 1998.
[531] De Omzendbrief van 10 november 1998 omvat een Code van Goede Natuurpraktijk die aangeeft wat 'normale onderhoudswerken' zijn.
[532] Artikel 7 van het Besluit van 23 juli 1998.
[533] De natuurvergunningsplicht is van toepassing binnen de volgende gebieden: groengebieden, parkgebieden, buffergebieden, bosgebieden, valleigebieden, brongebieden, agrarische gebieden met ecologisch belang, agrarische gebieden met bijzondere waarde, natuurontwikkelingsgebieden, habitatrichtlijngebieden, vogelrichtlijngebieden, watergebieden van internationale betekenis en beschermde duingebieden.

- Het afbranden van vegetatie.
- Het met mechanische of chemische middelen vernietigen, beschadigen of doen afsterven van vegetatie, met uitsluiting van percelen met cultuurgewassen.
- Het wijzigen van historisch permanent grasland in bepaalde gebieden.
- Het aanplanten op de plaatsen met vegetatie respectievelijk het geheel of gedeeltelijk rooien van bosjes.
- Het wijzigen van het reliëf.
- *Het wijzigen van de waterhuishouding door drainage, ontwatering, dichten alsook het wijzigen van het overstromingsregime van vegetatie.*
- Het rooien of anderszins verwijderen en het beschadigen van houtachtige beplantingen op weg-, waterweg- of spoorwegbermen of op het talud van holle wegen, van houtachtige beplantingen langs waterlopen, dijken of taluds, van heggen, hagen, houtkanten, houtwallen, bomenrijen en hoogstamboomgaarden.[534]
- Het wijzigen van de vegetatie horende bij de kleine landschapselementen.
- *Het uitgraven, verbreden, rechttrekken, dichten van stilstaande waters, poelen of waterlopen.*

Belangrijk in dit opzicht is voornamelijk dat de watermoleneigenaar een natuurvergunning moet aanvragen indien hij de waterhuishouding en/of het overstromingsregime van vegetatie wil wijzigen, of de waterloop waarop zijn molen zich bevindt, wil uitgraven, verbreden, rechttrekken of dichten.

De watermoleneigenaar moet de volgende wijzigingen van vegetatie en kleine landschapselementen **melden** aan de bevoegde overheid:[535]

- Het rooien of anderszins verwijderen en het beschadigen van struwelen, loofbossen, houtachtige beplantingen op weg-, waterweg- of spoorwegbermen of op het talud van holle wegen, van houtachtige beplantingen langs waterlopen, dijken of taluds, van heggen, hagen, houtkanten, houtwallen, bomenrijen en hoogstamboomgaarden.
- Het uitgraven, verbreden, rechttrekken, dichten van stilstaande waters, poelen of beken.

Concreet heeft de watermoleneigenaar hier een meldingsplicht indien hij werken wil uitvoeren aan stilstaande waters, poelen of beken.

Vrijstelling van de natuurvergunningsplicht en de meldingsplicht is er in de volgende situaties:

- Het gaat om normale onderhoudswerkzaamheden.[536]
- De werkzaamheden gebeuren op basis van een regelmatige stedenbouwkundige vergunning, waarbij het advies van AMINAL, Afdeling Natuur werd ingewonnen.
- De werkzaamheden gebeuren in het kader van een beheerplan voor natuurreservaten, openbare bossen of bosreservaten, een natuurinrichtingsproject, een landinrichtingsplan of een kavelplan.
- De werkzaamheden gebeuren op percelen van een vergunde woning en/of bedrijfsgebouw, binnen een straal van 100 meter rond de woning en/of het bedrijfsgebouw. Deze straal wordt beperkt tot 50 meter als het een groengebied, parkgebied, buffergebied of bosgebied betreft.[537]

---

[534] Voor het vellen van alleenstaande, hoogstammige bomen moet een stedenbouwkundige vergunning aangevraagd worden, voorzover die bomen geen deel uitmaken van met bomen begroeide oppervlakten in de zin van artikel 3, §§ 1 en 2 van het Bosdecreet van 13 juni 1990.

[535] De meldingsplicht is niet van toepassing binnen de gebieden waar een natuurvergunningsplicht geldt, en evenmin in de gebieden van het IVON, de landschappelijk waardevolle agrarische gebieden, de woongebieden en de industriegebieden.

[536] De Omzendbrief van 10 november 1998 omvat een Code van Goede Natuurpraktijk die aangeeft wat 'normale onderhoudswerken' zijn.

[537] Artikelen 9 – 11 en 18 van het Besluit van 23 juli 1998.

5.1.2. De zorgplicht (artikel 14 Natuurbehoudsdecreet)

5.1.2.1. Situering

Het Natuurbehoudsdecreet voert met betrekking tot de natuur een algemene **zorgplicht** in: 'Iedereen die handelingen verricht of hiertoe de opdracht verleent, en die weet of redelijkerwijze kan vermoeden dat de natuurelementen[538] in de onmiddellijke omgeving door die handelingen kunnen worden vernietigd of ernstig geschaad, is verplicht om alle maatregelen te nemen die redelijkerwijze van hem kunnen worden gevergd om de vernietiging of de schade te voorkomen, te beperken of te herstellen.'

Deze zorgplicht is op het gehele grondgebied van het Vlaams Gewest van toepassing, ongeacht de ruimtelijke bestemming van de grond. Ze geldt zowel voor de verschillende overheden als voor natuurlijke personen en privaatrechtelijke rechtspersonen. Ze is zowel van toepassing bij nieuwe activiteiten als bij het voortzetten van bestaande activiteiten.

De draagwijdte van artikel 14 van het Natuurbehoudsdecreet is zo ruim mogelijk op te vatten, maar daardoor moeilijk hard te maken in de praktijk. Het is onduidelijk welke schade aan de natuur redelijkerwijze kan worden vermoed, hoever de onmiddellijke omgeving reikt, wat ernstige schade is en wat redelijkerwijze van iemand gevergd kan worden om de schade te voorkomen, te beperken of te herstellen. De Vlaamse regering kan via een code van goede natuurpraktijk richtlijnen voor de toepassing van de zorgplicht vastleggen. *Die code is nog niet opgesteld.*

Er bestaat nog geen cassatierechtspraak over de toepassing van artikel 14 van het Natuurbehoudsdecreet. In een arrest van 14 juni 2004[539] werd de Raad van State gevraagd zich uit te spreken over een schending van de zorgplicht door de overheid. De Raad beperkte zich echter tot de vaststelling dat het hem niet toekomt zijn beoordeling van de 'maatregelen die redelijkerwijze kunnen worden gevergd' in de plaats te stellen van die van de Vlaamse regering.

5.1.2.2. De watermolens en de zorgplicht

De watermoleneigenaar die een handeling verricht die schadelijke gevolgen kan hebben voor de natuur, moet rekening houden met de zorgplicht. Dat principe verplicht hem maatregelen te nemen die redelijkerwijze van hem kunnen verwacht worden om de vernietiging of beschadiging van natuurelementen in de onmiddellijke omgeving van de watermolen te voorkomen. Als schade aan de natuur onvermijdelijk is, moet ze zo veel mogelijk beperkt en bovendien hersteld worden.

Een concrete invulling van de zorgplicht zou kunnen zijn dat de watermoleneigenaar een deel van het water van de waterloop afstaat voor de ingebruikname van een visdoorgang ten behoeve van de realisatie van een vrije vismigratie en dat hij afspraken maakt over de debietsverdeling tussen de waterloop en de visdoorgang en over het beheer van de stuwen en sluizen. In dat opzicht dient er weliswaar rekening gehouden te worden met het voortbestaan van het stuwrecht en de instandhoudings- en onderhoudsplicht van watermolens die beschermd zijn als monument of als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht.

---

[538] 'Natuurelement' wordt in het Natuurbehoudsdecreet gedefinieerd als volgt: elk afzonderlijk element dat natuur in de zin van dit decreet bevat. 'Natuur' is volgens het Natuurbehoudsdecreet: de levende organismen, hun habitats, de ecosystemen waarvan zij deel uitmaken en de daarmee verbonden uit zichzelf functionerende ecologische processen, ongeacht of deze al dan niet voorkomen in aansluiting op menselijk handelen, met uitsluiting van de cultuurgewassen, de landbouwdieren en de huisdieren.

[539] R.v.St., nv Ronaco, nr. 132.388, 14 juni 2004.

5.1.3. Het integratiebeginsel (artikel 16 Natuurbehoudsdecreet)

5.1.3.1. Situering

Het beginsel van de **integratie** van natuuroverwegingen in andere vergunningsstelsels is geformuleerd in artikel 16 van het Natuurbehoudsdecreet. Het richt zich niet tot de burger, maar tot de overheden die vergunningen of machtigingen verlenen, meldingen of kennisgevingen ontvangen.[540]

In het geval van een activiteit waarvoor een vergunning of machtiging van de overheid vereist is, kan die activiteit enkel uitgevoerd worden indien geen vermijdbare schade aan de natuur kan ontstaan. Anders wordt de vergunning of machtiging geweigerd of worden er voorwaarden opgelegd om de schade te voorkomen, te beperken of te herstellen.[541]

In het geval van een activiteit waarvoor een melding of kennisgeving aan de overheid vereist is, kan die activiteit enkel uitgevoerd worden indien geen vermijdbare schade aan de natuur kan ontstaan en voor zover de aanvrager zich in voorkomend geval zal dienen te gedragen naar de nog op te stellen code van goede natuurpraktijk.

5.1.3.2. De watermolens en het integratiebeginsel

Elke overheid moet het beginsel van de integratie van natuuroverwegingen in acht nemen bij het verlenen van stedenbouwkundige vergunningen, milieu- en natuurvergunningen voor watermolens, maar ook voor werken aan een waterloop ten behoeve van watermolens.

Concreet zal de overheid een vergunningsaanvraag voor een activiteit (vb. het opstuwen van water) op een waterloop die een nieuw vismigratieknelpunt veroorzaakt, moeten weigeren indien de negatieve effecten die het knelpunt veroorzaakt, niet volledig kunnen worden weggewerkt.

5.1.3.3. De relatie tussen het integratiebeginsel en de watertoets

De overheidsinstantie die een beslissing moet nemen over een aanvraag tot vergunning of machtiging, moet er tevens zorg voor dragen dat door verlenen van die vergunning of machtiging geen schadelijk effect op het watersysteem wordt veroorzaakt. In voorkomend geval moeten er voorwaarden opgelegd worden om het schadelijk effect te voorkomen, te beperken of, indien dit niet mogelijk is, te herstellen. Anders moet de vergunning of machtiging geweigerd worden.

Dit is een toepassing van de **watertoets**, vastgelegd in artikel 8 van het Decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid.[542] Voor een bespreking van de watertoets wordt verwezen naar onderdeel 4.6.1. van *Hoofdstuk 6. Integraal Waterbeleid*.

De overheidsinstantie die belast is met het opstellen van een plan of programma, moet de watertoets eveneens toepassen.

---

[540] De artikelen 26bis en 36ter verzekeren specifiek voor het Vlaams Ecologisch Netwerk en de speciale beschermingszones de integratie van de natuuroverwegingen in andere vergunningsstelsels.
[541] Dit betekent niet dat alle schade vermeden moet worden, want dan zou geen enkele vergunning verleend mogen worden. De vergunning of toestemming mag slechts geweigerd worden als er een natuurvriendelijker alternatief bestaat dat de aanvrager van de vergunning of toestemming evenwel niet wil toepassen.
[542] *B.S.* 24 november 2003.

In voorkomend geval moet bij een aanvraag tot vergunning of machtiging voor het uitvoeren van bepaalde werken of handelingen in het kader van het Natuurbehoudsdecreet voldaan worden aan het integratiebeginsel én moet de watertoets toegepast worden.

5.1.4. Het stand-stillbeginsel (artikel 8 Natuurbehoudsdecreet)

Het Natuurbehoudsdecreet bevat ten aanzien van het natuurbehoud tevens een **stand-stillbeginsel.**

De Vlaamse regering moet de nodige maatregelen nemen om het stand-stillbeginsel toe te passen, zowel wat betreft de kwaliteit als de kwantiteit van de natuur.

Het stand-stillbeginsel werd opgenomen in het Decreet van 5 april 1995 houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid[543], maar het werd er niet gedefinieerd. De parlementaire voorbereiding[544] bij het voornoemde decreet geeft duidelijkheid omtrent de toepassing van het stand-stillbeginsel in het milieurecht:

> "De toepassing van dit principe houdt enerzijds in dat de milieukwaliteit in relatief schone gebieden of milieucompartimenten niet mag verslechteren en anderzijds dat de verontreiniging in verontreinigde compartimenten of gebieden niet mag toenemen, maar moet worden teruggedrongen.
> In die gevallen waar een betere waarde voor de werkelijke milieukwaliteit wordt waargenomen dan deze vervat in de milieukwaliteitsnormen, lijkt het volgens de [Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen] dan ook verantwoord de werkelijke milieukwaliteit te handhaven.
> De toepassing van het stand-stillbeginsel moet er immers toe bijdragen dat ecologisch waardevolle gebieden, waar een betere milieukwaliteit dan de basiskwaliteit een noodzaak is, gevrijwaard blijven van negatieve milieu-invloeden."

Toegepast op de regelgeving inzake natuurbehoud, houdt het stand-stillbeginsel enerzijds in dat de huidige toestand van de natuur niet mag verslechteren, en anderzijds dat de kwaliteit en de kwantiteit van de natuur, waar deze onvoldoende is, moet worden verbeterd.

Het stand-stillbeginsel impliceert verder dat niet te vermijden ingrepen in de natuur zullen moeten worden gecompenseerd, zodat een kwalitatieve en kwantitatieve achteruitgang van de toestand van de natuur wordt voorkomen.

5.2. Gebiedsgericht natuurbeleid

Het **gebiedsgericht natuurbeleid** verleent bepaalde gebieden een specifiek beschermingsniveau dat hoger ligt dan het beschermingsniveau dat door het horizontaal natuurbeleid geboden wordt.

Een van de voornaamste gebiedsgerichte maatregelen is de ontwikkeling van netwerken van waardevolle en gevoelige natuurgebieden, met name het Vlaams Ecologisch Netwerk en het Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk. In het Vlaams Ecologisch Netwerk is natuur de hoofdfunctie. Andere functies kunnen ook aanwezig zijn, maar die zijn ondergeschikt aan de natuurfunctie. In het Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk is de natuurfunctie nevengeschikt aan de andere functies.

Verder maken ook de speciale beschermingszones en de natuurreservaten deel uit van het gebiedsgericht natuurbeleid.

---

[543] *B.S.* 3 juni 1995, zoals gewijzigd.
[544] Memorie van toelichting bij het ontwerp van decreet houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid, *Parl. S*t. Vl. R., 1994-95, nr. 718/1, 101.

5.2.1. Het Vlaams Ecologisch Netwerk[545]

5.2.1.1. Situering

Het **Vlaams Ecologisch Netwerk** (hierna: VEN) is een samenhangend en georganiseerd geheel van gebieden in of deel uitmakend van de open ruimte, waarin een specifiek beleid inzake het natuurbehoud wordt gevoerd.

Het VEN bestaat uit twee verschillende onderdelen:

- Grote Eenheden Natuur (hierna: GEN): gebieden die hetzij natuurelementen over een oppervlakte van minstens de helft van het gebied bevatten, hetzij gebieden waarin een specifiek natuurelement met een hoge natuurkwaliteit aanwezig is.[546]
- Grote Eenheden Natuur in Ontwikkeling (hierna: GENO): gebieden die een of meer van de volgende kenmerken vertonen:
    - Aanwezigheid van natuurelementen, verspreid over de oppervlakte van het gebied, waarvan de gezamenlijke oppervlakte echter kleiner kan zijn dan de helft van het gebied.
    - Aanwezigheid van belangrijke fauna- of flora-elementen waarvan het voortbestaan moet worden ondersteund door maatregelen inzake het grondgebruik.
    - Terreinen die al dan niet door kunstmatige ingrepen zijn totstandgekomen, met belangrijke mogelijkheden voor natuurontwikkeling.[547]

Het Natuurbehoudsdecreet voorziet als operationele doelstelling dat binnen vijf jaar na inwerkingtreding van het decreet een oppervlakte van 125.000 hectare als VEN-gebied afgebakend wordt. Dit tijdsschema werd niet gehaald.[548] De Vlaamse regering opteert immers voor een aanpak in verschillende fasen. In een eerste fase werd een gebied met een oppervlakte van 86.699 ha afgebakend als VEN-gebied. De Vlaamse regering keurde op 18 juli 2003 de definitieve afbakening van dit eerste deel van het VEN goed. In een tweede fase zal de agrarische en de natuurlijke structuur in Vlaanderen verder in kaart gebracht worden.[549]

De overheid neemt alle nodige maatregelen om de natuur en het natuurlijk milieu in de VEN-gebieden te behouden, te herstellen en te ontwikkelen. In de GEN gebeurt dit bij voorrang ten opzichte van de andere functies. In de GENO gebeurt dit rekening houdend met de andere functies.

---

[545] Artikelen 17 – 26bis van het Natuurbehoudsdecreet; A. CARETTE, "De afbakening van Vlaams Ecologisch Netwerk en haar gevolgen", *T.M.R.* 2004, 270-300.

[546] Als GEN kunnen worden aangeduid: groengebieden, parkgebieden, buffergebieden, bosgebieden, gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbare nutsvoorzieningen met als overdruk overstromingsgebied of wachtbekken, militaire domeinen en de met een van deze gebieden vergelijkbare bestemmingsgebieden.

[547] Als GENO kunnen worden aangeduid: de gebieden die in aanmerking komen voor de aanduiding als GEN, alsook:

- ontginningsgebieden en ermee vergelijkbare bestemmingsgebieden die een van de voorgaande bestemmingen als nabestemming hebben;
- valleigebieden, de brongebieden, de agrarische gebieden met ecologisch belang of ecologische waarde, agrarische gebieden met bijzondere waarde, bosuitbreidingsgebieden en natuurontwikkelingsgebieden, en de met een van deze gebieden vergelijkbare bestemmingsgebieden.

[548] Het Natuurbehoudsdecreet trad in werking op 20 januari 1998. De operationele doelstelling moest dus bereikt worden vóór 20 januari 2003.

[549] Voor een volledige afbakening van de open ruimte moeten door middel van ruimtelijke uitvoeringsplannen (hierna: RUP's) bestemmingswijzigingen doorgevoerd worden. Hierbij is er een onderscheid tussen groene (omzetting naar natuurbestemming) en gele (omzetting naar landbouwbestemming) RUP's. Ongeveer 8.500 ha bestemmingswijziging is momenteel in voorbereiding. De definitieve afbakening van het VEN hangt dus samen met de totstandkoming van de ruimtelijke uitvoeringsplannen.

Concreet kunnen deze maatregelen betrekking hebben op natuurgerichte bosbouw en bosreservaten, de waterhuishouding[550], insijpelingsgebieden van grondwater, het microreliëf en de structuur van het landschap, het recreatieve en agrarische medegebruik en het beheer van natuurwaarden.

Bij **Besluit van 21 november 2003**[551] heeft de Vlaamse regering zulke maatregelen genomen. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen algemene beschermingsvoorschriften en bijkomende beschermingsvoorschriften betreffende het beheer in het algemeen, het bosbeheer, de fauna, de flora, de habitats en het waterbeheer.

5.2.1.2. De watermolens en het Vlaams Ecologisch Netwerk

5.2.1.2.1. De ligging van de watermolens in het Vlaams Ecologisch Netwerk

Om een algemeen inzicht in de ligging van de watermolens in het VEN te bieden, hebben de onderzoekers de eerder gehanteerde steekproefsgewijs geselecteerde dertig watermolens getoetst aan hun voorkomen in het VEN.

[550] De overheid voert binnen haar bevoegdheden in het VEN een beheer van de waterhuishouding gericht op de verwezenlijking van een duurzaam ecologisch functioneren van een watersysteem dat bij de bestaande of beoogde natuur behoort. In het bijzonder worden beoogd: het terugdringen van de risico's op verdroging, het herstel van verdroogde natuurgebieden en het beheer van de waterlopen gericht op het behoud en herstel van de natuurwaarden. Dit laatste mag geen disproportionele gevolgen hebben voor de gebieden buiten het VEN.

[551] Besluit van de Vlaamse regering van 21 november 2003 houdende maatregelen ter uitvoering van het gebiedsgericht natuurbeleid, , *B.S.* 27 januari 2003.

Tabel I geeft een overzicht van de ligging van de watermolens in het VEN.

Tabel I. Ligging in het Vlaams Ecologisch Netwerk

1.	Watermolen van Tielen, Kasterlee	Neen
2.	Schemelbertmolen, Liezele-Puurs	Neen
3.	Groenmolen, Alken	Neen
4.	Binkenmolen, Bocholt	Ja
5.	Kasteelmolen, Bree	Neen
6.	Kapitelmolen, Diepenbeek	Neen
7.	Elsartmolen, Hasselt	Neen
8.	Kleine Molen, Lummen	Neen
9.	Langerenmolen, Maaseik	Neen
10.	Molen van Opkanne, Riemst	Neen
11.	Motmolen, Tongeren	Neen
12.	Molen Janssen, Voeren	Neen
13.	Broekmolen, Zutendaal	Neen
14.	't Waterkot, Aalst	Neen
15.	Boembekemolen, Brakel	Ja
16.	Gotegemmolen, Erpe-Mere	?
17.	Spaanse Molen, Kruibeke	Neen
18.	Fonteintjesmolen, Ninove	Neen
19.	Nonnenmolen, Oudenaarde	Neen
20.	IJzerkotmolen, Zwalm	Ja
21.	Molen van Schoonhoven, Aarschot	Neen
22.	Herisemmolen, Beersel	Neen
23.	Ezeldijkmolen, Diest	Neen
24.	Tommenmolen, Grimbergen	Neen
25.	Dijlemolens, Leuven	Neen
26.	Herbodinnemolen, Londerzeel	Neen
27.	Uithemmolen, Rotselaar	Neen
28.	Dalemse Molen, Tienen	Neen
29.	Watermolen van Dormaal, Zoutleeuw	Neen
30.	Watermolen, Anzegem	Neen

Bron: http://geo-vlaanderen.gisvlaanderen.be/geo- vlaanderen/ven/

Wat de Gotegemmolen in Erpe-Mere betreft, hebben de onderzoekers geen uitspraak willen doen over hun ligging in het Vlaams Ecologisch Netwerk. Het geoloket 'Gebieden van het VEN en IVON' biedt immers geen zekerheid over het al dan niet voorkomen van de Gotegemmolen in het Vlaams Ecologisch Netwerk.

5.2.1.2.2. De watermolens en het Vlaams Ecologisch Netwerk

Een watermolen die aan de rand van een VEN-gebied gelegen is, werd er meestal niet in opgenomen. Een watermolen die midden in een VEN-gebied gelegen is, werd er wel in opgenomen.[552]

De watermoleneigenaar, wiens molen gelegen is in een VEN-gebied, moet rekening houden met de volgende bepalingen.

Het is, behoudens individuele of algemene ontheffing, **verboden** bestrijdingsmiddelen te gebruiken, de vegetatie en kleine landschapselementen te wijzigen, het reliëf van de bodem te

[552] Bron: Xavier Coppens, Afdeling Natuur.

wijzigen, werkzaamheden uit te voeren die het grondwaterpeil verlagen, de bestaande ontwatering en afwatering versterken en de structuur van de waterlopen te wijzigen.[553]

Dit verbod geldt niet in de volgende situaties:

- De werkzaamheden gebeuren op percelen van een vergunde woning en/of bedrijfsgebouw.
- De werkzaamheden gebeuren op basis van een stedenbouwkundige vergunning voor zonevreemde gebouwen en/of - bedrijven.
- De waterloopbeheerder brengt wijzigingen aan de structuur van de waterlopen en de oevers aan in functie van natuurontwikkeling of -herstel en voor de realisatie van projecten inzake de aanleg van overstromingsgebieden.
- Waterkerings- en kustverdedigingswerken.
- Ontginningen in de daartoe voorziene bestemmingen.
- Het normaal gebruik en onderhoud van openbare wegen, waterwegen, spoorwegen en nutsleidingen.

Belangrijk in dit opzicht is voornamelijk dat de watermoleneigenaar de waterhuishouding en de structuur van de waterloop waarop zijn molen zich bevindt, niet mag wijzigen.

De overheid mag geen vergunning of machtiging verlenen voor een activiteit die een onvermijdbare en onherstelbare schade aan de natuur in het VEN kan veroorzaken. Als voor een activiteit een kennisgeving of melding aan de overheid vereist is, moet de initiatiefnemer aantonen dat de activiteit geen onvermijdbare en onherstelbare schade aan de natuur in het VEN kan veroorzaken. Uitzonderlijk kan een dergelijke activiteit om dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard[554], wel toegelaten of uitgevoerd worden, bij afwezigheid van een minder schadelijk alternatief. In dat geval moeten schadebeperkende en compenserende maatregelen genomen worden.

Concreet zal de instantie die bevoegd is om een vergunning te verlenen voor het opstuwen van het water van een waterloop ter hoogte van een watermolen, moeten nagaan of die activiteit een onvermijdbare en onherstelbare schade aan de natuur in het VEN kan veroorzaken. Een dergelijke beoordeling zal eveneens vereist zijn in het kader van de aanvraag tot stedenbouwkundige vergunning voor de aanleg van een vistrap of nevengeul.

---

[553] Volgens artikel 5 van het Besluit van de Vlaamse Regering van 21 november 2003 houdende maatregelen ter uitvoering van het gebiedsgericht natuurbeleid moeten de laatste twee verboden als volgt geïnterpreteerd worden: het ontwateren of inbuizen van bron- en kwelzones, het inbuizen van beken en rivieren, sloten, grachten en greppels, het aanleggen van overstorten en het irrigeren van een goed. Artikel 6 van hetzelfde besluit bepaalt dat het verboden is in een VEN-gebied niet-inheemse planten te introduceren, permanent grasland te scheuren en strandvisserij te beoefenen.

[554] De memorie van toelichting bij het voorstel van decreet tot wijziging van het Natuurbehoudsdecreet verduidelijkt in welke zin het begrip 'dwingende redenen van groot openbaar belang' moeten worden begrepen. Dwingende redenen van groot openbaar belang hebben betrekking op situaties waarin de voorgenomen activiteiten onontbeerlijk zijn in het kader van maatregelen of beleidsopties die gericht zijn op de bescherming van voor het leven van de burger fundamentele waarden (gezondheid, veiligheid, milieu), fundamentele beleidsmaatregelen voor de staat en de samenleving en de uitvoering van economische en maatschappelijke activiteiten waardoor specifieke openbare dienstverplichtingen worden nagekomen. Bron: M.v.T., *Parl. St.* Vl. Parl. 2001-2002, nr. 967/1, 38.

5.2.2. Het Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk[555]

5.2.2.1. Situering

Het **Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk** (hierna: IVON) is het geheel van gebieden waarin de overheid zorg draagt voor het behoud van de aanwezige natuurwaarden, maatregelen neemt ter bevordering en versterking van die natuurwaarden, alsook stimulerende maatregelen neemt ter bevordering van de biologische diversiteit.

Het IVON omvat de volgende onderdelen:

- Natuurverwevingsgebieden: aaneengesloten gebieden waarin verschillende functies voorkomen. Ze zijn gekenmerkt door de aanwezigheid van hoge natuurwaarden, waarvan de duurzaamheid kan worden bereikt door het realiseren van het standstillbeginsel, het instandhouden en herstellen van de structuurkenmerken van de waterlopen, het instandhouden en herstellen van de waterhuishouding, het reliëf en de bodem en het bevorderen van het onderhoud en de ontwikkeling van de natuurwaarden.[556]
- Natuurverbindingsgebieden: gebieden die van belang zijn voor de migratie van planten en dieren tussen de VEN-gebieden en/of natuurreservaten en die strook- of lijnvormig zijn, met een aaneenschakeling van kleine landschapselementen.[557]

Het Natuurbehoudsdecreet voorziet als operationele doelstelling dat binnen vijf jaar na inwerkingtreding van het decreet een oppervlakte van 150.000 hectare natuurverwevingsgebieden afgebakend wordt. Die termijn werd niet gehaald.[558] Voor de natuurverbindingsgebieden werd geen operationele doelstelling voorzien.[559]

Het Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk werd nog niet afgebakend.

5.2.2.2. De watermolens en het Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk

Het Natuurbehoudsdecreet voorziet voor de natuurverwevingsgebieden zowel maatregelen die gericht zijn naar de overheden (verplicht) als maatregelen die gericht zijn naar de eigenaars en grondgebruikers (facultatief). Voor de natuurverbindingsgebieden zijn enkel stimulerende maatregelen naar de eigenaars en grondgebruikers mogelijk.

De overheid neemt in de natuurverwevingsgebieden alle nodige maatregelen om de natuur te beschermen en te ontwikkelen, zonder dat dit disproportionele gevolgen heeft voor de overige functies in het gebied. Zo kan er bij de uitvoering van het beleid aandacht besteed worden aan het behoud van de kwaliteit van de habitats en de kwantiteit van de natuurwaarden, het behoud van een gunstige waterhuishouding en het tegengaan van het risico van verdroging en aantasting van reliëf en bodem, het behoud of het herstel van voor de natuur gunstige structuurkenmerken van de waterlopen.

---

[555] Artikelen 27 – 31 van het Natuurbehoudsdecreet.

[556] Als natuurverwevingsgebied kunnen worden aangeduid: alle gebieden die ook als GEN of GENO kunnen worden aangeduid, alsmede de landschappelijk waardevolle agrarische gebieden en de recreatiegebieden.

[557] In tegenstelling tot de natuurverwevingsgebieden geeft het Natuurbehoudsdecreet niet aan waar verbindingsgebieden kunnen worden aangeduid. Er lijkt dus geen beperking te bestaan. Uit de definitie volgt wel dat er een ruimtelijke relatie moet bestaan met het VEN of met natuurreservaten.

[558] Het Natuurbehoudsdecreet trad in werking op 20 januari 1998. De operationele doelstelling moest dus bereikt worden vóór 20 januari 2003.

[559] De afbakening van de natuurverwevingsgebieden en/of de natuurverbindingsgebieden lijkt niet op korte termijn realiseerbaar.

Voor de eigenaars en grondgebruikers moet een onderscheid gemaakt worden naargelang van de bestemming van het natuurverwevingsgebied of het natuurverbindingsgebied. Gaat het niet om groengebied of bosgebied, dan kunnen slechts **stimulerende maatregelen** (vb. het verlenen van subsidies) genomen worden. Gaat het om groengebied of bosgebied, dan kunnen bepaalde activiteiten verboden worden en onderworpen worden aan het verlenen van een vergunning of machtiging, of aan de verplichting tot melding of kennisgeving aan de overheid.

Vermits er nog geen IVON-gebieden werden afgebakend, heeft deze regeling voorlopig geen consequenties voor de eigenaars en gebruikers van watermolens.

5.2.3. Natuurreservaten[560]

5.2.3.1. Situering

Natuurreservaten zijn terreinen die van belang zijn voor het behoud en de ontwikkeling van de natuur of het natuurlijk milieu.

Natuurreservaten kunnen aangewezen worden in gebieden die het Vlaams Gewest in eigendom of in huur heeft of die daartoe ter beschikking worden gesteld. Die gebieden worden Vlaamse natuurreservaten genoemd. Het Vlaams Gewest kan tevens gebieden van andere openbare of particuliere eigenaars erkennen. Die gebieden worden erkende natuurreservaten genoemd. In deze natuurreservaten wordt, via een aangepast beheer, een natuurstreefbeeld behouden of ontwikkeld.

5.2.3.2. De watermolens en de natuurreservaten

De watermoleneigenaar wiens molen gelegen is in een natuurreservaat, moet rekening houden met de volgende bepalingen.

Binnen de natuurreservaten is het op de erkende kadastrale percelen, behoudens ontheffing in een goedgekeurd beheerplan, onder meer verboden:

- Het waterpeil te wijzigen en op kunstmatige wijze water te lozen.
- In het wild levende diersoorten opzettelijk te verstoren, te vangen of te doden, hun eieren te rapen of te vernielen of hun nesten, voortplantingsplaatsen of rust- en schuilplaatsen te vernielen of te beschadigen.
- Planten opzettelijk te plukken, te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen
- Welk werk ook uit te voeren dat de aard van de grond, het uitzicht van het terrein, de bronnen en het hydrografisch net zou kunnen wijzigen.
- Bestrijdingsmiddelen te gebruiken.

Kadastrale percelen waarop watermolens gelegen zijn, worden meestal niet inbegrepen in de afbakening van een natuurreservaat. De bovenstaande verbodsbepalingen gelden bijgevolg niet voor het perceel waarop de watermolen gelegen is. Enkel de Boembekemolen in Michelbeke, beheerd door vzw Natuurpunt, maakt deel uit van een natuurreservaat.[561]

[560] Artikelen 32 – 36 van het Natuurbehoudsdecreet.
[561] Bron: Xavier Coppens, Afdeling Natuur.

5.2.4. Speciale beschermingszones[562]

5.2.4.1. Situering

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen vogelrichtlijngebieden en habitatrichtlijngebieden. Opgemerkt dient te worden dat deze gebieden elkaar gedeeltelijk overlappen.

5.2.4.1.1. Vogelrichtlijngebieden

De Vlaamse regering keurde op 17 oktober 1988 een eerste lijst goed met gebieden die aangewezen worden als vogelrichtlijngebied. De lijst bevat 23 gebieden met een totale oppervlakte van 101.806 ha. De lijst werd aangepast op 20 september 1996, 23 juni 1998 en 17 juli 2000. Momenteel is een oppervlakte van 97.745 ha aangeduid als vogelrichtlijngebied.

5.2.4.1.2. Habitatrichtlijngebieden

De Vlaamse regering keurde op 14 februari 1996 een eerste lijst goed met gebieden die in aanmerking komen als habitatrichtlijngebied. De lijst bevat 40 gebieden met een totale oppervlakte van ongeveer 70.000 ha. De Europese Commissie beoordeelde de lijst echter als onvolledig. Op 4 mei 2001 keurde de Vlaamse Regering een nieuwe, vervolledigde lijst met afgebakende gebieden goed. De nieuwe lijst telt 38 gebieden met een gezamenlijke oppervlakte van 101.891 ha. Bij Besluit van 24 mei 2002[563] stelde de Vlaamse regering definitief de gebieden vast die aan de Europese Commissie werden voorgesteld als in aanmerking komend als habitatrichtlijngebied. Het definitieve vaststellingsbesluit werd van kracht op 17 augustus 2002.

De Europese Commissie stelde op 7 december 2004 voor de beide biogeografische regio's waartoe Vlaanderen behoort (de Atlantische zone en de continentale zone) een lijst van gebieden van communautair belang op.[564] De Vlaamse regering moet die gebieden nog aanwijzen als habitatrichtlijngebieden. De Habitatrichtlijn stelt dat dit 'uiterlijk binnen zes jaar' moet gebeuren. Artikel 36bis §9 van het Natuurbehoudsdecreet bepaalt dat de Vlaamse regering drie maanden de tijd heeft om het aanwijzingsbesluit vast te stellen.

Dat besluit is er echter nog niet.

5.2.4.2. De watermolens en de speciale beschermingszones

5.2.4.2.1. De ligging van de watermolens in de speciale beschermingszones

[562] Artikelen 36bis en 36ter van het Natuurbehoudsdecreet.

[563] Besluit van de Vlaamse regering van 24 mei 2002 tot vaststelling van de gebieden die in uitvoering van artikel 4, lid 1 van Richtlijn 92/43/EEG van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna aan de Europese Commissie zijn voorgesteld als speciale beschermingszones, *B.S.* 17 augustus 2002. Dit besluit neemt de beslissing van de Vlaamse regering van 4 mei 2001 over.

[564] Beschikking van de Europese Commissie van 7 december 2004 tot vaststelling, op grond van Richtlijn 92/43/EEG van de Raad van de Europese Unie, van de lijst van gebieden van communautair belang voor de Atlantische biogeografische regio, *PB. L.* nr. 387 van 29 december 2004. Beschikking van de Europese Commissie van 7 december 2004 tot vaststelling, op grond van Richtlijn 92/43/EEG van de Raad van de Europese Unie, van de lijst van gebieden van communautair belang voor de continentale biogeografische regio, *PB. L.* nr. 382 van 28 december 2004.

Om een algemeen inzicht in de ligging van de watermolens in de speciale beschermingszones te bieden, hebben de onderzoekers de eerder gehanteerde steekproefsgewijs geselecteerde dertig watermolens getoetst aan hun voorkomen in de speciale beschermingszones.

Tabel II. Ligging in een habitatrichtlijngebied of een vogelrichtlijngebied

1.	Watermolen van Tielen, Kasterlee	Neen
2.	Schemelbertmolen, Liezele-Puurs	Neen
3.	Groenmolen, Alken	Neen
4.	Binkenmolen, Bocholt	Ja
5.	Kasteelmolen, Bree	Neen
6.	Kapitelmolen, Diepenbeek	Neen
7.	Elsartmolen, Hasselt	Neen
8.	Kleine Molen, Lummen	Ja
9.	Langerenmolen, Maaseik	Neen
10.	Molen van Opkanne, Riemst	Neen
11.	Motmolen, Tongeren	Neen
12.	Molen Janssen, Voeren	Neen
13.	Broekmolen, Zutendaal	Neen
14.	't Waterkot, Aalst	Neen
15.	Boembekemolen, Brakel	Ja
16.	Gotegemmolen, Erpe-Mere	Neen
17.	Spaanse Molen, Kruibeke	Neen
18.	Fonteintjesmolen, Ninove	Neen
19.	Nonnenmolen, Oudenaarde	Neen
20.	IJzerkotmolen, Zwalm	Neen
21.	Molen van Schoonhoven, Aarschot	Neen
22.	Herisemmolen, Beersel	Neen
23.	Ezeldijkmolen, Diest	Neen
24.	Tommenmolen, Grimbergen	Neen
25.	Dijlemolens, Leuven	Neen
26.	Herbodinnemolen, Londerzeel	Neen
27.	Uithemmolen, Rotselaar	Neen
28.	Dalemse Molen, Tienen	Neen
29.	Watermolen van Dormaal, Zoutleeuw	Neen
30.	Watermolen, Anzegem	Neen

Bron: http://geo-vlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/natura2000/

Uit de bovenstaande tabel blijkt dat slechts drie van de dertig geselecteerde watermolens gelegen zijn in een speciale beschermingszone.

5.2.4.2.2. De watermolens en de speciale beschermingszones

Watermolens die gelegen zijn in een speciale beschermingszone, zijn onderworpen aan een restrictief regime. Ze kunnen immers een belangrijke impact hebben op het betreffende gebied. Ook watermolens die niet gelegen zijn in een speciale beschermingszone, maar er vlakbij liggen, kunnen een impact hebben op het betreffende gebied.

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen voorlopig en definitief beschermde speciale beschermingszones.

Sinds de inwerkingtreding van het definitieve vaststellingsbesluit van 24 mei 2002 zijn de habitatrichtlijngebieden voorlopig beschermd. Ze worden definitief beschermd vanaf het

ogenblik van de inwerkingtreding van het aanwijzingsbesluit. De vogelrichtlijngebieden worden geacht reeds definitief beschermd te zijn.[565]

Vooraf dient opgemerkt te worden dat bij het nemen van de onderstaande beschermingsmaatregelen steeds rekening gehouden moet worden met de vereisten op economisch, sociaal en cultureel gebied en met de regionale en lokale bijzonderheden.[566]

5.2.4.2.2.1. Voorlopig beschermde speciale beschermingszones

De voornaamste beschermingsbepaling vinden we terug in **artikel 36ter, §§ 3 – 6** van het Natuurbehoudsdecreet: vergunningsplichtige activiteiten, plannen of programma's die een betekenisvolle aantasting van de natuurlijke kenmerken van een speciale beschermingszone zouden kunnen veroorzaken, moeten aan een **passende beoordeling** worden onderworpen.[567]

Indien zo'n activiteit, plan of programma MER-plichtig is, gebeurt de beoordeling in het kader van de milieueffectrapportage. In het andere geval moet de overheid het advies van AMINAL, Afdeling Natuur inwinnen.[568]

De overheid mag de vergunning slechts toestaan, het plan of het programma slechts goedkeuren indien uit de beoordeling blijkt dat die geen betekenisvolle aantasting van de natuurlijke kenmerken van de speciale beschermingszone kan veroorzaken.

In afwijking op het voorgaande kunnen vergunningsplichtige activiteiten, plannen of programma's die een negatieve beoordeling krijgen, toch toegestaan of goedgekeurd worden. Voorwaarden zijn wel dat er geen minder schadelijke alternatieven voorhanden zijn, dat er sprake is van dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard, zijn en dat de nodige compenserende maatregelen en actieve instandhoudingsmaatregelen genomen worden om te waarborgen dat de algemene samenhang van de speciale beschermingszones bewaard blijft.

Wat de toepassing van art. 36ter, §§ 3-6 betreft, dient nog melding gemaakt te worden van **Dienstorder LIN/2004/11 'Procedures Beschermingsgebieden' van 30 juni 2004**, dat door de administratieve overheden in acht dient genomen te worden bij de opmaak van gewestelijke ruimtelijke uitvoeringsplannen en bij het opstarten en uitvoeren van aan de stedenbouwkundige of milieuvergunningsplicht onderworpen projecten van het departement Leefmilieu en Infrastructuur, wanneer dergelijke plannen of projecten zich geheel of gedeeltelijk situeren in of grenzen aan een speciale beschermingszone. Ook de rol van AMINAL, afdeling Natuur met betrekking tot het geven van een subadvies in de procedure voor de aanvraag van een stedenbouwkundige vergunning of een milieuvergunning wordt daarin bepaald.

Concreet zal elke overheid die bevoegd is om vergunningen te verlenen voor het opstuwen van het water van een waterloop ter hoogte van een watermolen, moeten nagaan of die activiteit een betekenisvolle aantasting van de natuurlijke kenmerken van een speciale bescher-

---

[565] Artikel 36bis §7, derde lid van het Natuurbehoudsdecreet.

[566] Deze bepaling werd niet verder gedefinieerd.

[567] Het begrip 'betekenisvolle aantasting van de natuurlijke kenmerken van een speciale beschermingszone' werd als volgt gedefinieerd in het Natuurbehoudsdecreet: een aantasting die meetbare en aantoonbare gevolgen heeft voor de natuurlijke kenmerken van een speciale beschermingszone, in de mate er meetbare en aantoonbare gevolgen zijn voor de staat van instandhouding van de soort(en) of de habitat(s) waarvoor de betreffende speciale beschermingszone is aangewezen of voor de staat van instandhouding van de soort(en) vermeld in bijlage III van dit decreet, voor zover voorkomend in de betreffende speciale beschermingszone.

[568] Voorbeelden hiervan zijn aanvragen voor een stedenbouwkundige vergunning, een milieuvergunning en een verkavelingsvergunning en voorontwerpen van ruimtelijke uitvoeringsplannen.

mingszone kan veroorzaken. Een passende beoordeling zal eveneens vereist zijn in het kader van de aanvraag tot stedenbouwkundige vergunning voor de aanleg van een vistrap of nevengeul.

Beheerplannen voor natuurreservaten, beschermde landschappen, openbare bossen en bosreservaten, en plannen inzake landinrichting en ruilverkaveling moeten reeds rekening houden met de beschermings- en instandhoudingsmaatregelen die gelden voor de definitief beschermde speciale beschermingszones.[569] Er kunnen reeds natuurrichtplannen worden opgesteld voor voorlopig beschermde speciale beschermingszones. De minder strenge regeling voor de criteria van erkenning van reservaten, vastgesteld in artikel 36 van het Natuurbehoudsdecreet, is ook al van toepassing. [570]

5.2.4.2.2.2. Definitief beschermde speciale beschermingszones

Naast de bepalingen die reeds van toepassing waren op de voorlopig beschermde speciale beschermingszones, gelden nu ook de bepalingen van **artikel 36ter, §§ 1 en 2** van het Natuurbehoudsdecreet.

De overheid moet in de definitief beschermde speciale beschermingszones de nodige instandhoudingsmaatregelen nemen die beantwoorden aan de ecologische vereisten van de habitats en de soorten die er voorkomen.

Verder moet de overheid de nodige beschermingsmaatregelen nemen die de verslechtering van de natuurkwaliteit en de kwaliteit van het natuurlijk milieu van de natuurlijke habitats en de habitats van de soorten tegengaan en elke betekenisvolle verstoring van de soorten vermijden. Dit is een toepassing van het voorkomingsbeginsel.

Formeel gezien gelden de bepalingen van artikel 36ter, §§ 1 en 2 van het Natuurbehoudsdecreet voor de habitatrichtlijngebieden slechts vanaf het ogenblik van de inwerkingtreding van het aanwijzingsbesluit. Toch mag in de habitatrichtlijngebieden geen verslechtering van de natuurkwaliteit en de kwaliteit van het natuurlijk milieu optreden. De overheid moet in dat opzicht positieve maatregelen nemen. Deze kunnen echter pas aan particulieren worden opgelegd vanaf de aanwijzing van de habitatrichtlijngebieden door de Vlaamse regering.[571]

Er zijn een aantal maatregelen in voorbereiding.

[569] Zie hieronder, onder 5.2.4.2.2.

[570] Artikel 36bis, § 15 van het Natuurbehoudsdecreet. Zie in dit verband ook M.v.T., *Parl. St.* Vl. Parl. 2001-02, nr. 967/1, 27.

[571] Bron: AMINAL, Afdeling Natuur.

5.2.5. Watergebieden van internationale betekenis

5.2.5.1. Situering

De **Overeenkomst inzake watergebieden die van internationale betekenis zijn, in het bijzonder als woongebied voor watervogels** (hierna: Conventie van Ramsar)[572] is een bindend internationaal wetgevend instrument dat erop gericht is wereldwijd watergebieden van internationale betekenis af te bakenen, te beschermen en duurzaam te gebruiken.

De Conventie van Ramsar werd op 2 februari 1971 in het Iraanse Ramsar ondertekend. Op 21 december 1975 werd ze internationaal van kracht. België heeft de overeenkomst goedgekeurd bij Wet van 22 februari 1979[573] en geratificeerd op 4 maart 1986. Op 4 juli 1986 trad de Conventie van Ramsar in ons land in werking.

Het doel van de Conventie van Ramsar is de wereldwijde instandhouding van waterrijke gebieden van internationale betekenis - in het bijzonder als woongebied voor watervogels - en de bevordering van het verstandig beheren van watergebieden. Het begrip watergebieden verwijst naar moerassen, vennen, veen- en plasgebieden, natuurlijk of kunstmatig, blijvend of tijdelijk, met stilstaand of stromend water, zoet, brak of zout, met inbegrip van zeewater waarvan de diepte bij eb niet meer bedraagt dan 6 meter.[574]

Elk land dat tot de overeenkomst toetreedt, wijst de op zijn grondgebied gelegen watergebieden aan die op basis van hun internationale betekenis in ecologisch, botanisch, zoölogisch, limnologisch of hydrologisch opzicht in aanmerking komen voor opnamen in de 'lijst van watergebieden van internationale betekenis'.[575]

Bij **Koninklijk Besluit van 27 september 1984**[576] heeft België zes gebieden aangewezen als watergebieden van internationale betekenis. Van de zes Belgische Ramsar-gebieden liggen er vier in het Vlaams Gewest en één in het Waals Gewest. Het zesde gebied, de kustwateren, valt onder federale bevoegdheid.

De Ramsar-gebieden werden voor meer dan 95 % opgenomen in de vogelrichtlijngebieden. Iets meer dan de helft van de totale Ramsar-oppervlakte behoort eveneens tot de habitatrichtlijngebieden. Die twee laatste speciale beschermingszones hebben een beschermingsstatuut dat verder gaat dat van de Ramsar-gebieden. Van de totale Ramsar-oppervlakte geniet 25 % een wettelijke beschermings als natuurreservaat. Het gedeelte van het VEN dat momenteel werd afgebakend, dekt ongeveer 58 % van de Ramsar-gebieden. [577]

---

[572] De Conventie van Ramsar werd tweemaal gewijzigd: door het Protocol van Parijs op 3 december 1982 en door de Amendementen van Regina op 28 juni 1987.
[573] Wet van 22 februari 1979 houdende goedkeuring van de Overeenkomst inzake watergebieden die van internationale betekenis zijn, in het bijzonder als woongebied voor watervogels, opgemaakt te Ramsar (Iran) op 2 februari 1971, *B.S.* 12 april 1979.
[574] Artikel 1 van de Conventie van Ramsar.
[575] Artikel 2 van de Conventie van Ramsar.
[576] Koninklijk Besluit van 27 september 1984 tot aanwijzing van de watergebieden van internationale betekenis, *B.S.* 31 oktober 1984.
[577] M. DUMORTIER, L. DE BRUYN, M. HENS e.a., *Natuurrapport 2005. Toestand van de natuur in Vlaanderen: cijfers voor het beleid. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud nr. 24,* Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2005,, 318.

5.2.5.2. De watermolens en de watergebieden van internationale betekenis

De Vlaamse regering heeft een aantal beschermingsmaatregelen en beperkingen voor bepaalde activiteiten genomen die gelden in de gebieden die zijn aangewezen als watergebieden van internationale betekenis. Het gaat onder meer om de volgende maatregelen en beperkingen:

- Een natuurvergunningsplicht voor wijzigingen van vegetatie en kleine landschapselementen.[578]
- Een m.e.r.-plicht voor waterhuishoudingswerken die het waterregime beïnvloeden.[579]
- Een verbod voor jacht op waterwild met loodhagel.[580]
- Een verplichting om een natuurrichtplan op te stellen.[581]

De eigenaar van een watermolen die gelegen is in een watergebied van internationale betekenis, moet deze beschermingsmaatregelen in acht nemen.

5.3. Soortgericht natuurbeleid[582]

5.3.1. Algemeen

Het Natuurbehoudsdecreet geeft ook invulling aan een soortgericht natuurbeleid. Hoofdstuk VI bevat een aantal bepalingen inzake de bescherming van organismen en hun habitats.

De Vlaamse regering neemt alle nuttige maatregelen inzake de instandhouding van de populaties van de bedreigde, kwetsbare en/of zeldzame organismen[583] die in de bijlagen III en IV bij het Natuurbehoudsdecreet vermeld worden, en van hun habitats. Verder neemt de Vlaamse regering ook maatregelen die de instandhouding, het herstel of de ontwikkeling van de overige organismen beogen.

Er kunnen maatregelen genomen worden voor alle ontwikkelingsvormen van deze organismen. Ze kunnen overal of voor specifieke gebieden of habitats worden genomen. Ze kunnen blijvend, periodiek of tijdelijk van toepassing zijn en kunnen ondersteund worden door subsidies van de Vlaamse Gemeenschap.

De maatregelen kunnen betrekking hebben op:

- Soortenbescherming in het algemeen.
- De bescherming van geregeld voorkomende trekvogels in hun broed-, rui-, foerageer- en overwinteringsgebieden en rustplaatsen in hun trekzones.
- Het instellen van een stelsel van onttrekkingsvergunningen of quota.
- Het revalideren van gekwetste in het wild levende diersoorten.
- Een verbod op het opzettelijk verstoren van soorten en hun habitats tijdens de periode van voortplanting, afhankelijkheid van de jongen, trek en overwintering.
- Een verbod op het opzettelijk vernielen of rapen van eieren van in het wild levende soorten.
- Een verbod op het beschadigen of vernielen van woongebieden.

---

[578] Zie onderdeel 5.1.1.2. van dit hoofdstuk.
[579] Bijlage II bij het Besluit van de Vlaamse regering van 10 december 2004 houdende vaststelling van de categorieën van projecten onderworpen aan milieueffectrapportage, *B.S.* 17 februari 2005.
[580] Artikel 3bis van het Besluit van de Vlaamse regering van 28 oktober 1987 betreffende het gebruik van vuurwapens en munitie bij de jacht in het Vlaams Gewest, *B.S.* 14 november 1987, zoals gewijzigd.
[581] Artikel 48 van het Natuurbehoudsdecreet.
[582] Artikelen 51 en 52 van het Natuurbehoudsdecreet.
[583] Het begrip ‘organismen’ omvat meer dan alleen de dier- en plantensoorten. Het Natuurbehoudsdecreet definieert het begrip als volgt: flora, fauna en overige organismen andere dan de mens.

- Een verbod op het opzettelijk plukken en verzamelen, afsnijden, ontwortelen of vernielen van plantensoorten.
- Een verbod op het exploiteren van bepaalde populaties.
- Een verbod op het gebruik van niet-selectieve middelen die de plaatselijke verdwijning of ernstige verstoring van de rust van de soorten vermeld in de bijlage III tot gevolg kunnen hebben.
- Een verbod op het in bezit houden, vangen, doden en onttrekken van organismen.
- Een verbod op het gebruik van bepaalde middelen voor het vangen, doden, verzamelen, wegnemen of vernielen van organismen.
- Een verbod op het in handel brengen, te koop of in ruil aanbieden, te koop vragen van organismen.
- Een beperking van of een verbod op het vervoeren, in- en uitvoeren van organismen, levend of dood, of van gemakkelijk herkenbare delen of elk daaruit verkregen product.
- Een beperking van of een verbod op het uitzetten van organismen, voorzover deze een bedreiging vormt voor de natuur en het natuurlijk milieu.

5.3.2. Maatregelen in het kader van het soortgericht natuurbeleid

* Het **Koninklijk Besluit van 22 september 1980** houdende maatregelen, van toepassing in het Vlaamse Gewest, ter bescherming van bepaalde in het wild levende inheemse diersoorten, die niet onder de toepassing vallen van de wetten en besluiten op de jacht, de riviervisserij en de vogelbescherming[584], werd genomen ter uitvoering van de Natuurbehoudswet van 1973. Nu wordt het soortgericht natuurbeleid geregeld door Hoofdstuk VI van het Natuurbehoudsdecreet.

* Het **Koninklijk Besluit van 9 september 1981** betreffende de bescherming van vogels in het Vlaams Gewest[585] werd genomen in uitvoering van de Benelux-overeenkomst van 10 juni 1970 op het gebied van de jacht en de vogelbescherming[586]. Door het Besluit van de Vlaamse regering van 20 november 1985[587] werd het gewijzigd overeenkomstig de bepalingen van de Vogelrichtlijn. De vogelbescherming werd ingepast in de jachtwetgeving, maar maakt een afzonderlijke regeling uit.

* Het **Koninklijk Besluit van 16 februari 1976** houdende maatregelen ter bescherming van bepaalde in het wild groeiende plantensoorten[588] werd genomen ter uitvoering van de Natuurbehoudswet van 1973. Nu past deze bescherming binnen de maatregelen die genomen kunnen worden in uitvoering van Hoofdstuk VI van het Natuurbehoudsdecreet.

* Voor een aantal soorten werden specifieke **soortenbeschermingsplannen** opgesteld. Soortenbeschermingsplannen kunnen beheersmaatregelen aangeven om welbepaalde dier- of plantensoorten te beschermen. De das, de hamster, het gentiaanblauwtje, de vleermuizen, de boomkikker, de vroedmeesterpad, de pimpernel, de rivierdonderpad, de beekprik en de kleine modderkruiper vormen het voorwerp van een dergelijk soortenbeschermingsplan.[589]

---

[584] *B.S.* 31 oktober 1980, zoals gewijzigd.
[585] Koninklijk Besluit van 9 september 1981 betreffende de bescherming van vogels in het Vlaams Gewest, *B.S.* 31 oktober 1981, zoals gewijzigd.
[586] *B.S.* 19 oktober 1971, zoals gewijzigd.
[587] Besluit van de Vlaamse regering van 20 november 1985 tot wijziging van het Koninklijk Besluit van 9 september 1981betreffende de bescherming van vogels in het Vlaams Gewest, *B.S.* 31 december 1985.
[588] *B.S.* 24 maart 1976.
[589] Bron: Afdeling Natuur.

* De Vlaamse Landmaatschappij biedt een aantal **beheersovereenkomsten** aan, die erop gericht zijn de kwaliteit van het milieu, de natuur of het landschap te behouden of te verbeteren. Er zijn beheersovereenkomsten die betrekking hebben op weidevogelbeheer, hamsterbescherming, water, natuur, erosiebestrijding, botanisch beheer, perceelsrandenbeheer en het herstel, de ontwikkeling en het onderhoud van kleine landschapselementen.

5.3.3. De watermolens en het soortgericht natuurbeleid

De eigenaar van een watermolen moet rekening houden met de maatregelen die reeds genomen werden in het kader van de soortenbescherming.

5.4. Besluit

* De eigenaar van een watermolen die al dan niet gelegen is in een specifiek voor de natuur beschermd gebied, moet een aantal regels inzake natuurbehoud in acht nemen.

Ongeacht de bestemming van het gebied waarin de watermolen zich bevindt, moet de watermoleneigenaar steeds rekening houden met de **zorgplicht**: indien hij een handeling verricht die schadelijke gevolgen kan hebben voor de natuur, moet hij alle maatregelen nemen
die redelijkerwijze van hem kunnen verwacht worden om een dergelijke schade te voorkomen. Als de schade onvermijdelijk is, moet ze zo veel mogelijk beperkt en bovendien hersteld worden.

De administratieve overheid moet steeds het **beginsel van de integratie van natuuroverwegingen in andere vergunningsstelsels** in acht nemen bij het verlenen van vergunningen voor watermolens. In hoofdzaak zullen dit stedenbouwkundige vergunningen zijn. De vergunning moet geweigerd worden indien bij de toekenning ervan schade aan de natuur kan ontstaan die door de toepassing van een minder schadelijk alternatief kan vermeden worden.

De watermoleneigenaar die wijzigingen wil aanbrengen aan de waterhuishouding of de waterloop waarop zijn molen zich bevindt, wil verbreden, rechttrekken of dichten, moet in bepaalde gebieden een **natuurvergunning** aanvragen. Indien hij een stilstaand water, een poel of een beek wil verbreden, rechttrekken of dichten, moet hij zijn voornemen in bepaalde gebieden melden aan de bevoegde overheid. Hij mag geen wijzigingen aanbrengen aan holle wegen, graften, bronnen, historisch permanent grasland, poelen, vennen, heiden, moerassen, duinvegetaties en waterrijke gebieden.

* De eigenaar van een watermolen die gelegen is in een **VEN-gebied**, mag - behoudens ontheffing - geen wijzigingen aanbrengen aan de waterhuishouding, noch aan de structuur van de waterloop waarop zijn molen zich bevindt.

Een administratieve overheid mag geen vergunning verlenen voor een activiteit die een onherstelbare en onvermijdbare schade aan de natuur in het VEN kan veroorzaken. Uitzonderlijk kan een dergelijke activiteit om dwingende redenen van groot openbaar belang wel toegelaten of uitgevoerd worden, bij afwezigheid van een minder schadelijk alternatief. In dat geval moeten schadebeperkende en compenserende maatregelen genomen worden.

* De eigenaar van een watermolen die behoort tot een **natuurreservaat,** mag - behoudens ontheffing - het waterpeil niet wijzigen. Hij mag evenmin werkzaamheden uitvoeren die de aard van de grond rond zijn molen, het uitzicht van het terrein en de toestand van de waterloop waarop zijn molen zich bevindt, kunnen wijzigen. Indien het perceel waarop de watermolen zich bevindt, niet erkend is als onderdeel van het natuurreservaat, gelden die verbodsbepalingen daar niet.

* De eigenaar van een watermolen die gelegen is in een voorlopig beschermde **speciale beschermingszone**, mag geen activiteiten uitvoeren die de natuurlijke kenmerken van de speciale beschermingszone kunnen schaden.

Een administratieve overheid mag in principe geen vergunning verlenen voor een activiteit die een betekenisvolle aantasting van de natuurlijke kenmerken van de speciale beschermingszone kan veroorzaken. Dergelijke activiteiten worden aan een passende beoordeling onderworpen. Uitzonderlijk kan zo'n activiteit om dwingende redenen van groot openbaar belang wel toegelaten of uitgevoerd worden, bij afwezigheid van een minder schadelijk alternatief. In dat geval moeten schadebeperkende en compenserende maatregelen genomen worden.

Vanaf het ogenblik waarop de speciale beschermingszones definitief beschermd zijn, geldt tevens de verplichting de nodige beschermings- en instandhoudingsmaatregelen te nemen.

* Ten slotte moet de watermoleneigenaar rekening houden met de regelgeving in het kader van de **soortenbescherming**.

6. Bosdecreet van 13 juni 1990[590]

Het Boswetboek van 19 december 1854[591], waarin het beheer van de openbare bossen werd geregeld, werd grotendeels opgeheven door het **Bosdecreet van 13 juni 1990**[592] (hierna: Bosdecreet). De Wet van 28 december 1931[593], die gold voor de privé-bossen, werd door datzelfde decreet volledig opgeheven. Het Bosdecreet trad in werking op 8 oktober 1990 en werd sindsdien verschillende keren gewijzigd, onder meer naar aanleiding van het Natuurbehoudsdecreet van 21 oktober 1997 en het Algemeen Wijzigingsdecreet van 18 mei 1999[594].

Het Bosdecreet regelt het behoud, de bescherming, het beheer en het herstel van bossen en van hun natuurlijk milieu, en de aanleg van bossen. Het decreet is zowel van toepassing op de openbare bossen als op de privé-bossen.[595]

In het Bosdecreet worden de volgende krachtlijnen onderscheiden:
1. De multifunctionaliteit van bossen.
2. Efficiënt bosbeheer.
3. Het behoud van het bestaande bosareaal.
4. De bescherming van bossen.

Deze krachtlijnen worden hieronder toegelicht.

---

[590] D. MEULEMANS (ed.), *De grondige hervorming van het Bosdecreet. Gevolgen voor het beheer, de verkoop en de verhuring van privé-bossen*, Brugge, Die Keure, 2000, 261 p.; D. MEULEMANS en A. DEMEYER, "Overzicht van de recente wijzigingen van het Bosdecreet", in: K. DEKETELAERE en M. DEKETELAERE (eds.), *Jaarboek Milieurecht 2000*, LeuveM, Milieurechtstandpunten, nr. 15, Brugge, Die Keure, 2001, 273-313; E. DE PUE, L. LAVRYSEN en P. STRYCKERS, *o.c.*, 751-812.
[591] Boswetboek van 19 december 1854, *B.S.* 22 december 1854, zoals gewijzigd. De artikelen 11, 120-153, 169-170, 172 en 180-183 werden niet opgeheven door het Bosdecreet, wat het Vlaams Gewest betreft. De nog geldende bepalingen hebben onder meer betrekking op de rechtspleging, die op het ogenblik van de totstandkoming van het Bosdecreet tot de bevoegdheid van de federale wetgever behoorde.
[592] Bosdecreet van 13 juni 1990, *B.S.* 28 september 1990, zoals gewijzigd.
[593] Wet van 28 december 1931 op de bescherming van aan particulieren toebehoorende bosschen en wouden, *B.S.* 30 december 1931, err. *B.S.* 31 december 1931, zoals gewijzigd. Het Bosdecreet heeft deze wet voor het Vlaams Gewest volledig opgeheven.
[594] Decreet van 18 mei 1999 houdende wijzigingen van het Bosdecreet van 13 juni 1990, B.S. 23 juli 1999.
[595] Artikel 2 van het Bosdecreet.

6.1. Toepassingsgebied van het Bosdecreet[596]

6.1.1. Algemeen

Het Bosdecreet is van toepassing op de bossen die gelegen zijn in het Vlaams Gewest.

Een **bos** in de zin van het Bosdecreet is een grondoppervlakte waarvan de bomen en de houtachtige struikvegetatie het belangrijkste bestanddeel uitmaken, die een eigen fauna en flora bezit en die één of meer specifieke functies vervult.[597] Er wordt geen oppervlaktevereiste gesteld. Het decreet omschrijft evenmin wat bomen zijn. Dit is bijgevolg een feitenkwestie.[598]

Onder het toepassingsgebied van het Bosdecreet vallen eveneens:
- De kaalvlakten, voorheen met bos bezet, die tot het bos blijven behoren.
- Niet-beboste oppervlakten die nodig zijn voor het behoud van het bos.
- Bestendig bosvrije oppervlakten of stroken en recreatieve uitrustingen binnen het bos.
- Aanplantingen die hoofdzakelijk bestemd zijn voor de houtvoortbrengst, onder meer die van de populier en de wilg.
- Grienden.[599]
- De aangewezen parken en de erkende parken.[600]

Enkele onroerende goederen worden door artikel 3, § 3 van het Bosdecreet uitdrukkelijk uitgesloten uit de werkingssfeer van het Bosdecreet. Het gaat onder meer over boomgaarden, tuinen en sierbeplantingen.

De plannen van aanleg hebben geen invloed op het al dan niet toepasselijk zijn van het Bosdecreet. De kadastrale gegevens geven geen uitsluitsel. Het is de feitelijke toestand die telt.[601]

6.1.2. Soorten bossen

Het Bosdecreet is van toepassing op alle bossen die gelegen zijn in het Vlaams Gewest. Het speelt geen rol wie eigenaar is van het bos. Het Bosdecreet geldt zowel voor de openbare bossen als voor de privé-bossen.[602]

Een **openbaar bos** is een bos waarvan een publiekrechtelijke rechtspersoon eigenaar of medeeigenaar is. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen domeinbossen en andere openbare bos-

---

[596] A.M. DE BRABANDER, "Toepassingsgebied van het Bosdecreet", in: D. MEULEMANS (ed.), *De grondige hervorming van het Bosdecreet. Gevolgen voor het beheer, de verkoop en de verhuring van privé-bossen*, Brugge, Die Keure, 2000, 23-36.
[597] Artikel 3, § 1 van het Bosdecreet.
[598] Het decreet suggereert dat een bos uit bomen én uit houtachtige struikvegetaties bestaat. Letterlijke interpretatie hiervan zou grote gedeelten van het Vlaamse bosareaal buiten het toepassingsgebied van het Bosdecreet plaatsen. Een interpretatie in de zin van 'met of zonder' is wellicht de meest realistische. Een interpretatie in de zin van 'of' zou betekenen dat ook de zuivere struikvegetaties onder toepassingsgebied van het Bosdecreet vallen, wat strijdig lijkt met de geest van het decreet. Zie E. DE PUE, L. LAVRYSEN en P. STRYCKERS, *o.c.*, 754.
[599] Artikel 3, § 2 van het Bosdecreet.
[600] Artikel 4bis van het Bosdecreet.
[601] D. MEULEMANS en A. DEMEYER, "Overzicht van de recente wijzigingen van het Bosdecreet", in: K. DEKETELAERE en M. DEKETELAERE (eds.), *Jaarboek Milieurecht 2000*, LeuveM, Milieurechtstandpunten, nr. 15, Brugge, Die Keure, 2001, 278.
[602] De voorschriften van het Bosdecreet zijn in beginsel gemeenschappelijk voor de openbare bossen en voor de privé-bossen, tenzij in een eigen regeling is voorzien, waarbij dan rekening gehouden werd met de specifieke kenmerken van elke bosbezitsvorm en met de problemen die eigen zijn aan die bezitsvorm.

sen. Een domeinbos is een bos waarvan het volledige beheer werd toevertrouwd aan het Bosbeheer.[603] Een openbaar bos is een bos waarvan de eigenaar zelf het beheer in handen heeft.[604]

Een **privé-bos** is een bos waarvan uitsluitend natuurlijke personen of privaatrechtelijke rechtspersonen eigenaar zijn.[605]

Van de 146.381 ha bos in Vlaanderen is ongeveer 70 % in privé-bezit.[606]

Bossen of bosgedeelten die een bijzondere ecologische en wetenschappelijke functie te vervullen hebben, kunnen worden aangewezen of erkend als een **bosreservaat**. In dergelijke bosreservaten moeten speciale beschermings- en beheersmaatregelen genomen worden.[607]

6.2. De multifunctionaliteit van bossen

Het Bosdecreet erkent het principe van de *multifunctionaliteit* van bossen. Een bos wordt niet louter beschouwd als een geheel van bomen, maar als een ecosysteem dat gelijktijdig verschillende functies kan vervullen. De verschillende bosfuncties worden door het decreet erkend en voorzien van een eigen juridisch statuut.

Een bos kan de volgende functies hebben:[608]

- Economische functie: het voortbrengen van hout en andere bosproducten, waarvan de winning het voortbestaan van het bos niet bedreigt.
- Sociale en educatieve functie: de toegankelijkheid van het bos voor het publiek met het oog op recreatie of vorming.
- Milieubeschermende functie: een bos kan een rol vervullen voor de bescherming van waterwinningsgebieden, de erosiebestrijding, de regulering van het debiet van de waterlopen, de klimaatregeling, de waterzuivering of voor de afscherming van zones die het leefmilieu belasten.
- Organismebeschermende functie.
- Ecologische functie.
- Wetenschappelijke functie: het bos als studieobject voor de natuurwetenschappen. Deze functie wordt gevrijwaard door de erkenning en aanwijzing van bosreservaten.

Bij het beheer van openbare bossen moet steeds rekening gehouden worden met de **ecologische functie**. Voor elk openbaar bos en bosreservaat dat geheel of gedeeltelijk gelegen is in een speciale beschermingszone, moeten in het beheerplan tevens de nodige maatregelen van artikel 36ter, §§ 1 en 2 van het Natuurbehoudsdecreet worden opgenomen. [609]

Bij het beheer van de privé-bossen kan de ecologische functie in principe opzij geschoven worden. Deze mogelijkheid dient echter genuanceerd te worden omwille van de algemene

[603] De bevoegdheden inzake bosbeheer zijn toevertrouwd aan de Afdeling Bos en Groen van AMINAL. Aan het hoofd van een inspectie staat een woudmeester. Bepaalde bevoegdheden kunnen ook toevertrouwd worden aan de gemeenten.
[604] Artikel 4, lid 16 van het Bosdecreet.
[605] Artikel 4, lid 17 van het Bosdecreet.
[606] Bron: AMINAL, Afdeling Bos en Groen. De cijfers dateren van 2000.
[607] Artikel 22 van het Bosdecreet.
[608] De artikelen 5 – 30 van het Bosdecreet bevatten specifieke bepalingen omtrent de verschillende bosfuncties.
[609] Deze bepaling geldt zowel voor de voorlopig beschermde als voor de definitief beschermde speciale beschermingszones. Zie 5.2.4.2.2. van dit hoofdstuk.

zorgplicht voor de natuur, die vastgelegd is in het hierboven besproken artikel 14 van het Natuurbehoudsdecreet.[610]

In de openbare bossen is een voorafgaande machtiging van het Bosbeheer vereist voor de volgende werken en handelingen:

- Planten of onderdelen van planten verwijderen.
- Opgravingen of extracties van materiaal uit de bodem of uit de ondergrond verrichten.
- Werkzaamheden uitvoeren die niet in het beheerplan zijn opgenomen en die van aard zijn wijzigingen aan te brengen in de mineralogische en paleontologische sites, de archeologische grondvesten, het landschap, het reliëf, de waterhuishouding, de bodemvruchtbaarheid, de zuiverheid en het regime van de waterlopen, de vegetatie en de inheemse organismen.
- Dieren en planten introduceren.
- Vuur maken, behalve wanneer zulks nodig is als beheersmaatregel, als fytosanitaire maatregel bij wet verplicht of als onderdeel van een wetenschappelijk experiment.
- Bronnen, veen- of turflagen wijzigen.
- Dieren en planten verdelgen, dieren verplaatsen of vangen, hun jongen, eieren, nesten of schuilplaatsen storen.
- Bestrijdingsmiddelen gebruiken.
- Meststoffen gebruiken, behalve het opbrengen van stalmest in het kader van de bemesting van de plantput bij bosaanplanting.

Deze verbodsbepalingen gelden onverminderd de verbodsbepalingen opgenomen in de wetten, decreten en reglementen, en de ontheffingen opgenomen in het beheerplan.[611]

6.3. Efficiënt bosbeheer

Het Bosdecreet voorziet in een aantal instrumenten om het behoud of de uitbreiding van het bosareaal te verzekeren en de veelzijdige functies van het bos te vrijwaren.

6.3.1. Het beheerplan[612]

Het instrument bij uitstek om de verschillende functies van een bos te helpen verzekeren, is de verplichting tot het opstellen van een **beheerplan**.

Het beheerplan is een document waarin de functies en het gebruik van het bos vastgelegd worden, alsook de geëigende beheersmaatregelen die daaruit voortvloeien. Het beheerplan is bindend voor de opeenvolgende bosbeheerders.[613]

Alle openbare bossen worden beheerd door het Bosbeheer. Privé-bossen worden beheerd door de particulier die met het beheer belast is.

De verplichting om een beheerplan op te stellen, geldt voor alle domeinbossen, alle andere openbare bossen en de privé-bossen van ten minste vijf hectare. De opstelling van een beheerplan is facultatief voor de privé-bossen die kleiner zijn dan vijf hectare. Voor elk bosreservaat moet een beheerplan opgesteld worden.

---

[610] Artikel 19 van het Bosdecreet.
[611] Artikel 20 van het Bosdecreet.
[612] Artikelen 43 – 47 van het Bosdecreet. Een eerste Besluit van de Vlaamse regering van 27 juni 2003 (*B.S.* 10 september 2003) bevat de reglementering omtrent de beheerplannen van bossen.
[613] Artikel 4, littera 4 van het Bosdecreet.

Er kan maar in twee gevallen afgeweken worden van een goedgekeurd beheerplan, namelijk wanneer men voorafgaande de machtiging van het Bosbeheer verkregen heeft, of in geval van een dringende noodzakelijkheid.

6.3.2. De bosgroepen[614]

De **bosgroepen** zijn een gebiedsgericht instrument om door overleg, inrichting van terreinen, stimulering en ondersteuning via een efficiënte organisatie lokaal oplossingen aan te reiken om de nadelen van de bosversnippering weg te werken.

Een bosgroep is een duurzaam samenwerkingsverband tussen bosbeheerders binnen een bepaald gebied, om de verwezenlijking van de door het Bosdecreet opgelegde doelstellingen door een rationeler beheer mogelijk te maken.[615]

Binnen een bosgroep kan onder meer een gezamenlijk beheerplan opgesteld worden.

6.3.3. De inventarisatie van bossen[616]

De Afdeling Bos en Groen houdt een **inventaris** bij van alle bossen die gelegen zijn in het Vlaams Gewest, de gewestelijke bosinventaris genoemd. Bovendien kan elke bosbeheerder verplicht worden met een tussenperiode van minimaal vijf jaar een inventaris van zijn bossen op te maken. De inventaris heeft tot doel het bosbeleid te ondersteunen op het vlak van de bosbescherming, de bosuitbreiding en het bosbeheer.

De bosinventaris bestaat uit statistische gegevens over de verspreiding en de aard van de bossen en heeft onder meer betrekking op de kwantitatieve en kwalitatieve aspecten van het natuurlijk milieu in de bossen. De kwalitatieve gegevens hebben onder andere betrekking op de soortensamenstelling, de groei, de houtvoorraad of de vegetatieontwikkeling.

6.3.4. Subsidies[617]

De Vlaamse regering kan in het kader van de sociale en educatieve functie van het bos **subsidies** verlenen aan eigenaars en beheerders van openbare bossen en privé-bossen om de bescherming, de ontwikkeling, het herstel en het behoud van het bosareaal te garanderen, de openstelling van de bossen en de educatie van het publiek te bevorderen en de bosrecreatie te verbeteren.

Voor de openbare besturen en openbare instellingen kunnen deze subsidies betrekking hebben op de aankoop en de huur van bossen of gronden voor bosaanleg, op bosaanleg door aanplanting, bezaaiing of op spontane wijze, op het onderhoud van bossen en op de aanleg en het onderhoud van de bosinfrastructuur.

Voor natuurlijke personen of privaatrechtelijke rechtspersonen kan de subsidieregeling slaan op het onderhoud en de aanleg van de infrastructuur van bossen die voor het publiek toegankelijk zijn.

---

[614] Artikelen 41bis en 41ter van het Bosdecreet. Een tweede Besluit van de Vlaamse regering van 27 juni 2003 (B.S. 10 september 2003) bevat de reglementering omtrent de erkenning en subsidiëring van bosgroepen.
[615] Artikel 4, littera 8 van het Bosdecreet.
[616] Artikel 41quater van het Bosdecreet.
[617] Artikelen 13, 19bis, 41bis, § 2, 85 en 87 van het Bosdecreet.

Deze decretale regeling werd uitgevoerd bij **Besluit van de Vlaamse regering van 27 juni 2003**.[618]

De Vlaamse regering kan in het kader van de ecologische functie van het bos subsidies verlenen om maatregelen te nemen die de ontwikkeling van de natuur in het bos beogen, al dan niet afgestemd op de speciale beschermingszones en de door het natuurbeleid of het ruimtelijk beleid vooropgestelde gebiedscategorieën.

Deze decretale regeling werd uitgevoerd bij **Besluit van de Vlaamse regering van 27 juni 2003**.[619]

Het Bosdecreet voorziet ten slotte subsidies voor bebossing en herbebossing, voor de erkende bosgroepen en voor de vrijwillige samenvoeging van het beheer van twee of meer boseigendommen met een totale inbreng van meer dan vijf hectare.

6.4. Het behoud van het bestaande bosareaal

6.4.1. Begrippen

Het Bosdecreet omschrijft **ontbossing** als iedere handeling waardoor een bos geheel of gedeeltelijk verdwijnt en aan de grond een andere bestemming of gebruik wordt gegeven.[620]

Ontbossing mag niet verward worden met kaalslag.

Kaalslag wordt gedefinieerd als het kappen van het bosbestand zonder aan de grond een ander gebruik te geven. Kaalslag impliceert dus, in tegenstelling tot ontbossing, het verwijderen van alle bomen op een bepaalde oppervlakte, zonder dat daarna aan de grond een nieuwe bestemming gegeven wordt.[621]

Kappingen zijn de te vellen of gevelde bomen in een kap. Een kap is een oppervlakte die gelijktijdig aan een bosbouwkundige ingreep wordt onderworpen en die als een beheerseenheid wordt beschouwd. Vellen wordt in zijn gebruikelijke betekenis gehanteerd, zijnde het omhakken of omhouwen van bomen.[622]

6.4.2. Ontbossing

Ontbossing is krachtens artikel 90bis van het Bosdecreet principieel verboden. In de gevallen waarin ontbossing uitzonderlijk wel is toegelaten, moet meestal een voorafgaande stedenbouwkundige vergunning aangevraagd worden.

Een stedenbouwkundige vergunning tot ontbossing kan in de onderstaande gevallen verleend worden:

- Ontbossing in functie van de uitvoering van werken van algemeen belang.

---

[618] Besluit van de Vlaamse regering van 27 juni 2003 betreffende de subsidiëring van beheerders van openbare en privé-bossen, *B.S.* 10 september 2003.
[619] Besluit van de Vlaamse regering van 27 juni 2003 betreffende de subsidiëring van beheerders van openbare en privé-bossen, *B.S.* 10 september 2003.
[620] Artikel 4, littera 15 van het Bosdecreet.
[621] Artikel 4, littera 12 van het Bosdecreet.
[622] P. VITS, "Kappingen in bossen", in: D. MEULEMANS (ed.), *De grondige hervorming van het Bosdecreet. Gevolgen voor het beheer, de verkoop en de verhuring van privé-bossen*, Brugge, Die Keure, 2000, 89.

- Ontbossing in zones met de bestemming woongebied of industriegebied in de ruime zin.
- Ontbossing in zones die volgens de geldende plannen van aanleg of de ruimtelijke uitvoeringsplannen gelijk te stellen zijn met de bestemmingen woongebied of industriegebied in de ruime zin.
- Ontbossing van de uitvoerbare delen in een niet-vervallen vergunde verkaveling.

Het advies van het Bosbeheer moet aangevraagd worden.

Voor andere dan de hiervoor vermelde ontbossingen kan de Vlaamse minister, bevoegd voor het natuurbehoud, een *ontheffing* van het verbod tot het verlenen van een stedenbouwkundige vergunning tot ontbossing verlenen, op individueel en met redenen omkleed verzoek van de aanvrager. Het advies van het Bosbeheer moet aangevraagd worden.

In een aantal situaties is voor een toegelaten ontbossing echter geen stedenbouwkundige vergunning vereist:

- Voor ontbossing in natuurreservaten, voorzien in een goedgekeurd beheerplan, is er enkel een meldingsplicht aan de Afdeling Bos en Groen vereist.
- Voor het verwijderen van beplantingen met houtachtige gewassen van gronden gelegen in agrarisch gebied is er enkel een meldingsplicht aan de Afdeling Bos en Groen vereist als de verwijdering gebeurt binnen 22 jaar na de aanplanting en binnen drie jaar na de laatste exploitatie.

Elke ontbossing moet *gecompenseerd* worden, met het oog op het behoud van het bosareaal. De compensatieplicht heeft tot doel dat voor elk terrein waarvoor een stedenbouwkundige vergunning tot ontbossing wordt verleend, elders minstens een gelijke oppervlakte wordt bebost. Het compensatiemechanisme werd uitgewerkt in een Besluit van de Vlaamse regering van 16 februari 2001.[623]

6.4.3. Kaalslag[624]

De uitvoering van kaalslag is enkel toegelaten wanneer deze werd opgenomen in het goedgekeurd beheerplan of werd toegestaan met toepassing van artikel 50 van het Bosdecreet, wat de openbare bossen betreft, en van de artikelen 44, §2 en 81 van het Bosdecreet, wat de privébossen betreft.

Als kaalslag wordt niet beschouwd elke noodgedwongen kapping tot opruiming voortvloeiend uit gehele of gedeeltelijke bestandsvernietiging als een gevolg van bosbrand, ziekte, storm of andere externe factoren die door het Bosbeheer worden vastgesteld. Aanleg van tegenvuur onder de wettelijke voorwaarden en de opruiming die er naderhand op kan volgen, worden evenmin beschouwd als kaalslag.

Indien er sprake is van kaalslag, ontstaat er een kaalvlakte, die onder het toepassingsgebied van het Bosdecreet valt.

[623] Besluit van de Vlaamse regering van 16 februari 2001 tot vaststelling van nadere regels inzake compensatie van ontbossing en ontheffing van het verbos op ontbossing, *B.S.* 23 maart 200, zoals gewijzigd.
[624] Artikelen 93 en 94 van het Bosdecreet.

6.4.4. Kappingen[625]

Het Bosbeheer is, voor wat de openbare bossen betreft, belast met het vastleggen van het na te streven voorraadpeil en het jaarlijks gemiddeld kapquantum. De kapregeling is voor het overige een vast onderdeel van elk beheerplan.

Er kunnen vier soorten kappingen onderscheiden worden. De wettelijke regeling ervan verschilt naargelang de kappingen plaatshebben in openbare bossen of in privé-bossen.

In openbare bossen wordt een onderscheid gemaakt tussen de volgende kappingen:
- Kappingen die zijn opgenomen in een goedgekeurd beheerplan: er is geen machtiging van het Bosbeheer vereist.
- Kappingen die niet zijn opgenomen in het beheerplan of het kapquantum overschrijden: er is een machtiging van het Bosbeheer vereist.
- Buitengewone kappingen om sanitaire redenen of veiligheidsredenen: er is geen machtiging van het Bosbeheer vereist.
- Noodgedwongen kappingen tot ontruiming: er is geen machtiging van het Bosbeheer vereist.

In privé-bossen wordt een onderscheid gemaakt tussen de volgende kappingen:
- Kappingen die zijn opgenomen in een goedgekeurd beheerplan: er is geen machtiging aan het Bosbeheer vereist.
- Kappingen die niet zijn opgenomen in het beheerplan of het kapquantum overschrijden: er is een machtiging van het Bosbeheer vereist.
- Buitengewone kappingen om sanitaire redenen of veiligheidsredenen: er is een meldingsplicht aan het Bosbeheer.
- Noodgedwongen kappingen tot ontruiming: er is geen machtiging van het Bosbeheer vereist.

6.5. Bescherming van bossen

In alle bossen kunnen werkzaamheden die wijzigingen aan de fysische toestand (bodem, waterhuishouding,…) tot gevolg hebben, slechts worden uitgevoerd na machtiging van het Bosbeheer.[626] De Vlaamse regering kan de uitvoering van deze werkzaamheden, handelingen of wijzigingen van de fysische toestand regelen. Wijzigingen van geringe omvang kunnen door de Vlaamse regering vrijgesteld worden van machtiging.

Behoudens machtiging van het Bosbeheer of in uitvoering van een goedgekeurd beheersplan zijn ingrijpende wijzigingen en beschadigingen van de bodem, de strooisel-, kruid-, of boomlaag verboden.[627]

In alle bossen zijn de volgende werken en handelingen, onverminderd de verbodsbepalingen opgenomen in wetten, decreten en reglementen, zonder toestemming van de eigenaar en machtiging van het Bosbeheer, verboden:
- Het strooisel verwijderen.
- Keten, loodsen en alle andere constructies en verblijfsgelegenheden oprichten, en tenten en woonwagens, al dan niet op wielen, plaatsen, met uitzondering van die welke

[625] Artikelen 50 en 81 van het Bosdecreet.
[626] Artikel 90 van het Bosdecreet.
[627] Artikel 96 van het Bosdecreet.

vereist zijn voor het beheer en de bewaking van de bossen en voor de veiligheid en het welzijn van de personen die op rechtmatige wijze in het bos aanwezig zijn.
- Reclame aan de bomen bevestigen, reclameborden plaatsen en onverschillig welk ander middel van commerciële reclame gebruiken.
- De rust in het bos en van de bezoekers op welke wijze ook verstoren.
- Resten, vuilnis en afval, van welke aard ook, achterlaten buiten de daartoe ter beschikking gestelde verzamelplaatsen, met uitzondering van houtafval en boomschors die achterblijven na een toegestane exploitatie.
- Dieren houden binnen omheiningen.[628]
- Bomen beschadigen, planten wegnemen, uitrukken of afsnijden.
- Onverschillig welk voorwerp dat tot de uitrusting van het bos behoort, vernielen, beschadigen, verplaatsen en misbruiken.
- Prikkeldraad aanbrengen en/of instandhouden in en om de bossen, tenzij anders voorzien in het beheersplan.

In alle openbare bossen en in de bosreservaten zijn bovendien de volgende werken en handelingen, onverminderd de verbodsbepalingen opgenomen in wetten, decreten en reglementen, zonder toestemming van de eigenaar en machtiging van het Bosbeheer, verboden:
- Het dode hout, op de grond liggend of nog aan de stam bevestigd, verwijderen tenzij het behoort tot een partij verkochte bomen.
- Knoppen, scheuten, twijgen, bloeiwijzen, kegels, vruchten, zaden verzamelen en verwijderen.
- Bomen opsnoeien, behoudens wanneer deze maatregel werd opgenomen in een goedgekeurd beheersplan.

6.6. Doorwerking van de beginselen van het natuurbehoud en het integraal waterbeleid in het bosbeheer

- De gemachtigde ambtenaar van het Bosbeheer die een beslissing moet nemen over een aanvraag tot machtiging voor bepaalde werken of handelingen, moet er zorg voor dragen dat door verlenen van de machtiging geen vermijdbare schade aan de natuur kan ontstaan. In voorkomend geval moeten er voorwaarden opgelegd worden om de schade te voorkomen, te beperken of, indien dit niet mogelijk is, te herstellen. Anders moet de machtiging geweigerd worden.

Dit is een toepassing van het **beginsel van de integratie van natuuroverwegingen** in andere vergunningsstelsels, vastgelegd in artikel 16 van het Decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu.[629] Voor een bespreking van het integratiebeginsel wordt verwezen naar onderdeel 5.1.3. van *Hoofdstuk 5. Natuurbehoud en bosbeheer*.

Hetzelfde geldt voor de overheidsinstantie die een beslissing moet nemen over een aanvraag tot stedenbouwkundige vergunning voor ontbossing.

- De gemachtigde ambtenaar van het Bosbeheer die een beslissing moet nemen over een aanvraag tot machtiging voor bepaalde werken of handelingen, moet er zorg voor dragen dat door verlenen van de machtiging geen schadelijk effect op het watersysteem wordt veroorzaakt. In voorkomend geval moeten er voorwaarden opgelegd worden om het schadelijk effect te voor-

[628] Voor privé-bossen wordt er een uitzonderingsregeling toegestaan voor vee in bestaande graasweiden met aanplantingen van bomen op grote plantafstand.
[629] *B.S.* 10 januari 1998, zoals gewijzigd.

komen, te beperken of, indien dit niet mogelijk is, te herstellen. Anders moet de machtiging geweigerd worden.

Dit is een toepassing van de **watertoets**, vastgelegd in artikel 8 van het Decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid.[630] Voor een bespreking van de watertoets wordt verwezen naar onderdeel 4.6.1. van *Hoofdstuk 6. Integraal Waterbeleid*.

Hetzelfde geldt voor de overheidsinstantie die een beslissing moet nemen over een aanvraag tot stedenbouwkundige vergunning voor ontbossing.

De overheidsinstantie die belast is met het opstellen van een beheerplan voor een openbaar bos of een privé-bos, moet de watertoets eveneens toepassen.

- De houder van een machtiging voor bepaalde werken of handelingen of een stedenbouwkundige vergunning tot ontbossing is verplicht om bij de uitvoering van de gemachtigde of vergunde activiteit alle maatregelen te nemen die redelijkerwijze van hem kunnen worden gevergd om de vernietiging of ernstige beschadiging van natuurelementen in de onmiddellijke omgeving te voorkomen, te beperken of, indien dit niet mogelijk is, te herstellen. Als voorwaarde wordt nog gesteld dat de houder van de machtiging of de stedenbouwkundige vergunning weet of redelijkerwijze kan vermoeden dat het uitvoeren van de gemachtigde of vergunde activiteit de natuurelementen in de onmiddellijke omgeving kan vernietigen of ernstig beschadigen.

Dit is een toepassing van de **zorgplicht**, vastgelegd in artikel 14 van het Decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu. Voor een bespreking van dit principe wordt verwezen naar onderdeel 5.1.2. van *Hoofdstuk 5. Natuurbehoud en bosbeheer.*

6.7. De watermolens en het Bosdecreet

Er zijn geen gegevens beschikbaar over het aantal watermolens in het Vlaams Gewest dat gelegen is in of in de nabijheid van bossen. Toch kan redelijkerwijze worden aangenomen dat watermolens zich in beboste omgevingen kunnen bevinden.

De eigenaar of gebruiker van een watermolen die gelegen is in een gebied dat onder het Bosdecreet valt, moet rekening houden met de bepalingen van dat decreet. Hetzelfde geldt voor de overheidsinstantie die werken of handelingen uitvoert in een gebied dat onder het Bosdecreet valt.

De ruimtelijke bestemming van een gebied op de plannen van aanleg en de ruimtelijke uitvoeringsplannen is niet bepalend voor de toepasselijkheid van het Bosdecreet. Een bos kan net zo goed gelegen zijn in een woongebied als in een industriegebied.

* De eigenaar of gebruiker van een watermolen die gelegen is in *een openbaar bos of een privé-bos*, moet de toestemming van de eigenaar en een machtiging van het Bosbeheer vragen voor een aantal **werken en handelingen**. Die verplichting geldt onder meer voor het beschadigen van bomen, het wegnemen, uitrukken of afsnijden van planten, het vernielen, beschadigen of verplaatsen van elk voorwerp dat tot de uitrusting van het bos behoort. Voor ingrijpende wijzigingen en beschadigingen van de bodem, de strooisel-, kruid- en boomlaag moet enkel een machtiging van het Bosbeheer gevraagd worden.

[630] *B.S.* 24 november 2003.

De eigenaar of gebruiker van een watermolen die gelegen is in een *openbaar bos*, moet het Bosbeheer een machtiging vragen voor een aantal werken en handelingen. Die verplichting geldt onder meer voor het aanbrengen van wijzigingen aan de ondergrond, het landschap, het reliëf, de waterhuishouding, het regime van de waterlopen en de vegetatie. Het beheerplan kan ontheffing van die verplichting verlenen.

De eigenaar of gebruiker van een watermolen die gelegen is in een *privé-bos*, moet het Bosbeheer een machtiging vragen voor werkzaamheden die wijzigingen aan de fysische toestand tot gevolg hebben. Die verplichting komt overeen met de verplichting om aan het Bosbeheer een machtiging te vragen voor het aanbrengen in een openbaar bos van wijzigingen aan de ondergrond, het landschap, het reliëf, de waterhuishouding, het regime van de waterlopen en de vegetatie.

Indien de eigenaar of gebruiker van een watermolen wil overgaan tot **ontbossing** van een bebost gebied dat tot zijn eigendom behoort, moet deze een stedenbouwkundige vergunning tot ontbossing aanvragen. Een dergelijke vergunning kan slechts voor welbepaalde ontbossingen verleend worden. Voor andere ontbossingen moet een ontheffing gevraagd worden bij de Vlaamse minister die bevoegd is voor het natuurbehoud. In enkele gevallen is er geen stedenbouwkundige vergunning vereist. De eigenaar of gebruiker van de watermolen moet de ontbossing steeds compenseren.

Indien de eigenaar of gebruiker van een watermolen wil overgaan tot **kapping** van bomen in een gebied dat tot zijn eigendom behoort, moet deze een machtiging van het Bosbeheer vragen, behoudens wanneer de kapping opgenomen is in een goedgekeurd beheerplan en het kapquantum niet is overschreden.

* De <u>overheidsinstantie</u> die **werken of handelingen** uitvoert in een openbaar bos of een privé-bos, moet de bepalingen van het Bosdecreet eveneens eerbiedigen.

De administratieve overheid die in een beboste omgeving een nevengeul wil aanleggen, de waterhuishouding of het regime van een waterloop wil wijzigen, moet hiervoor een machtiging vragen aan het Bosbeheer.

Indien de overheid voor bepaalde werken of handelingen wil overgaan tot **ontbossing** van een gebied, moet deze een stedenbouwkundige vergunning tot ontbossing aanvragen. Een dergelijke vergunning kan slechts voor welbepaalde ontbossingen verleend worden. Voor andere ontbossingen moet een ontheffing gevraagd worden bij de Vlaamse minister die bevoegd is voor het natuurbehoud. In enkele gevallen is er geen stedenbouwkundige vergunning vereist. De overheid moet de ontbossing steeds compenseren.

Indien de overheid voor bepaalde werken of handelingen wil overgaan tot **kapping** van bomen in een bebost gebied, moet deze een machtiging van het Bosbeheer vragen, behoudens wanneer de kapping opgenomen is in een goedgekeurd beheerplan en het kapquantum niet is overschreden.

7. Besluit

Internationaal regelgevend kader inzake natuurbehoud

Het **Verdrag van Bern van 19 september 1979** regelt de instandhouding van in het wild voorkomende dier- en plantensoorten en hun habitats waarvoor een grensoverschrijdende samenwerking noodzakelijk is.

Het verdrag maakt een onderscheid tussen gebiedsgerichte bescherming en soortgerichte bescherming.

De Vlaamse regering moet maatregelen nemen om de *habitats* van in het wild voorkomende dier- en plantensoorten te beschermen en om de bedreigde habitats in stand te houden. Er moet in het bijzonder aandacht besteed worden aan de bescherming van de overwinterings-, rust-, voeder-, broed- en ruiplaatsen die van belang zijn voor de trekkende diersoorten.

De Vlaamse regering moet maatregelen nemen om de in het wild voorkomende *dier- en plantensoorten* te beschermen. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen strikt te beschermen soorten en soorten die slechts in beperkte mate geëxploiteerd mogen worden.

Afwijkingen op die beschermingsmaatregelen zijn toegestaan op voorwaarde dat er geen andere bevredigende oplossing bestaat en dat de afwijking geen aantasting van het voortbestaan van de desbetreffende populatie met zich meebrengt.

Het **Verdrag van Bonn van 23 juni 1979** regelt de instandhouding van de trekkende wilde diersoorten en hun habitats.

Het verdrag maakt een onderscheid tussen bedreigde trekkende soorten en trekkende soorten waarvan de beschermingsstatus niet gunstig is of waarvan de beschermingsstatus aanzienlijk gebaat zou zijn bij internationale samenwerking.

De Vlaamse regering moet maatregelen nemen om de *bedreigde trekkende soorten* die minstens een deel van hun verspreidingsgebied in Vlaanderen hebben, onmiddellijk te beschermen.

De Vlaamse regering moet bilaterale of multilaterale overeenkomsten sluiten om het behoud en beheer van de *trekkende soorten* waarvan de *beschermingsstatus niet gunstig* is of waarvan de beschermingsstatus *aanzienlijk gebaat* zou zijn *bij internationale samenwerking*, te verzekeren.

De Vlaamse regering moet maatregelen nemen om te voorkomen dat een trekkende soort bedreigd wordt in zijn voortbestaan.

De **Vogelrichtlijn van 2 april 1979** regelt de bescherming en instandhouding van in het wild voorkomende vogels en hun habitats. De **Habitatrichtlijn van 21 mei 1992** regelt de bescherming en instandhouding van in het wild voorkomende dier- en plantensoorten en de natuurlijke habitats.

Zowel de Vogelrichtlijn als de Habitatrichtlijn voorziet in de aanduiding van speciale beschermingszones, respectievelijk de *vogelrichtlijngebieden* en de *habitatrichtlijngebieden*. De speciale beschermingszones worden geïntegreerd in een Europees ecologisch netwerk, dat de naam Natura 2000 krijgt.

De beide verdragen maken een onderscheid tussen gebiedsgerichte bescherming en soortgerichte bescherming.

De Vlaamse regering moet maatregelen nemen om bepaalde *natuurlijke habitats en de habitats van bepaalde dier- en plantensoorten, met inbegrip van vogelsoorten*, die voorkomen in gebieden die zijn aangeduid als speciale beschermingszone, te beschermen.

De Vlaamse regering moet maatregelen nemen om bepaalde *dier- en plantensoorten, met inbegrip van vogelsoorten,* strikt te beschermen, ongeacht of ze behoren tot een speciale beschermingszone.

Vlaams regelgevend kader inzake natuurbehoud

Het **Natuurbehoudsdecreet van 21 oktober 1997** regelt de bescherming, de ontwikkeling, het beheer en het herstel van de natuur en het natuurlijk milieu.

Het decreet maakt een onderscheid tussen horizontale natuurbeleid, gebiedsgericht natuurbeleid en soortgerichte natuurbeleid.

De Vlaamse regering moet *horizontale maatregelen ter bevordering van het natuurbehoud* nemen, ongeacht de bestemming van het betrokken gebied. In uitvoering van deze bepaling heeft de Vlaamse regering een aantal beschermingsmaatregelen genomen die betrekking hebben op kleine landschapselementen en vegetaties, waaronder de invoering van een natuurvergunning.

Tot de horizontale beschermingsmaatregelen behoren eveneens het beginsel van de integratie van natuuroverwegingen in andere vergunningsstelsels, de zorgplicht en het stand-stillbeginsel.

Het *gebiedsgericht natuurbeleid* verleent bepaalt gebieden een specifiek beschermingsniveau dat hoger ligt dan het beschermingsniveau dat door het horizontaal natuurbeleid geboden wordt.

Het Vlaams Ecologisch Netwerk, het Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk, de natuurreservaten, de speciale beschermingszones en de watergebieden van internationale betekenis genieten van een dergelijk specifiek beschermingsniveau.

Op basis van het *soortgericht natuurbeleid* moet de Vlaamse regering maatregelen nemen om de instandhouding van de populaties van bedreigde, kwetsbare en/of zeldzame organismen en hun habitats te verzekeren. De Vlaamse regering moet tevens maatregelen nemen om de populaties van de overige organismen in stand te houden, te herstellen of te ontwikkelen.

Bosbeheer

Het **Bosdecreet van 13 juni 1990** regelt het behoud, de bescherming, het beheer en het herstel van bossen en hun natuurlijk milieu, en de aanleg van bossen. Het decreet is zowel van toepassing op de openbare bossen als op de privé-bossen.

De beheerders van openbare bossen en van privé-bossen die ten minste vijf hectare omvatten, moeten een *beheerplan* opstellen. De functie en het gebruik van het bos worden in het beheerplan vastgelegd, alsook de beheersmaatregelen die daaruit voortvloeien.

Ontbossing en kaalslag zijn slechts in welbepaalde gevallen toegelaten.

Voor bepaalde werken, handelingen en wijzigingen aan de fysische toestand in de openbare bossen en de privé-bossen is een machtiging van het Bosbeheer vereist.

Hoofdstuk 6. Integraal waterbeleid

1. Inleiding

Vlaanderen wordt regelmatig opgeschrikt door wateroverlast, schrijnende waterverontreiniging en het verlies van waardevolle natuurwaarden. Dit houdt onmiskenbaar verband met het feit dat de waterwetgeving, in vergelijking tot andere milieuwetgeving, een gevoelige achterstand heeft opgelopen, wat de geïntegreerde benadering van de waterbeheerproblemen betreft. Tot diep in de twintigste eeuw werden wateraangelegenheden met sectorale regelingen aangepakt en speelden waterbelangen nauwelijks mee in de besluitvorming op andere beleidsterreinen. De Europese kaderrichtlijn Water en het Decreet Integraal Waterbeleid vormen op dit vlak een beslissend keerpunt, ze leggen als het ware de basis voor een integraal waterbeleid.

Het integraal waterbeleid gaat ervan uit dat administratieve grenzen niet bepalend mogen zijn voor de manier waarop waterbeleid gevoerd wordt, maar wel het watersysteem zelf. Het watersysteem is één geheel dat bestaat uit oppervlaktewater en grondwater, maar ook uit oevers, waterbodems en technische infrastructuur. De planten en de dieren die in en rond het water leven, maken eveneens deel uit van dat watersysteem. Het watersysteem herstellen, behouden en ontwikkelen en het duurzaam gebruik ervan, is daarom de kerngedachte van het integraal waterbeleid.[631]

Dit hoofdstuk gaat op de eerste plaats in op het beheer van de waterlopen. Daarbij wordt er, net als in het hoofdstuk 'Eigendomsrecht en rechten op het gebruik van water' een onderscheid gemaakt tussen de bevaarbare waterlopen, de onbevaarbare waterlopen en de niet-geklasseerde waterlopen. Vermits het overgrote deel van de watermolens in het Vlaams Gewest zich bevindt op een onbevaarbare waterloop, zal aan deze categorie waterlopen de grootste aandacht besteed worden. Het ruimen en baggeren van waterlopen krijgt een bijzondere plaats in deze eerste paragraaf.

De bespreking van de Europese Kaderrichtlijn Water, meer bepaald de daarin opgenomen doelstellingen en instrumenten die uiting moeten geven aan het integraal waterbeleid, vormen het onderwerp van een tweede paragraaf.

Het Decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid maakt het omvangrijkste deel van dit hoofdstuk uit. Bij de bespreking ervan wordt de structuur van het decreet overgenomen. Achter elkaar komen de doelstellingen en beginselen van het integraal waterbeleid, de organisatie en planning van het integraal waterbeleid, de milieudoelstellingen en de algemene instrumenten van het integraal waterbeleid aan bod.

De vierde en laatste paragraaf van dit hoofdstuk past de krachtlijnen van het integraal waterbeleid toe op de specifieke situatie van de eigenaar of gebruiker van een watermolen.

[631] P. DE SMEDT, "De algemene instrumenten van het Vlaamse decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid: onbekend en onbemind?", in: Universiteit Gent, *Gandaius Actueel X*, Mechelen, Kluwer, 2004, 3.

2. Het beheer van de waterlopen

2.1. Het beheer van de onbevaarbare waterlopen[632]

De basiswetgeving inzake het beheer van de onbevaarbare waterlopen is de **Wet van 28 december 1967 betreffende de onbevaarbare waterlopen**[633] (hierna: Wet Onbevaarbare Waterlopen). Die wet werd voor het Vlaams Gewest aangevuld door het Decreet van 21 april 1983[634]. Het Decreet van 18 juli 2003[635] (hierna: Decreet Integraal Waterbeleid) heeft de Wet Onbevaarbare Waterlopen licht gewijzigd, maar ook een aantal bepalingen ingevoerd die als aanvullend op die van de Wet Onbevaarbare Waterlopen moeten worden beschouwd.

Hieronder zal aangetoond worden dat de Wet Onbevaarbare Waterlopen niet onverkort geldt binnen het ambtsgebied van een polder of watering.

2.1.1. De classificatie van de onbevaarbare waterlopen

Zoals in *Hoofdstuk 1. Eigendomsrecht en rechten op het gebruik van water* reeds besproken werd, onderscheiden de onbevaarbare waterlopen zich van de bevaarbare waterlopen en de niet-geklasseerde waterlopen.

De onbevaarbare waterlopen worden in drie categorieën geklasseerd:

- Onbevaarbare waterlopen van de **eerste categorie** zijn de gedeelten van de onbevaarbare waterlopen die stroomafwaarts gelegen zijn van het punt waar hun waterbekken 5.000 hectare bedraagt.
- Onbevaarbare waterlopen van **de tweede categorie** zijn de onbevaarbare waterlopen of de gedeelten ervan die noch in de eerste noch in de derde categorie geklasseerd zijn.
- Onbevaarbare waterlopen van de **derde categorie** zijn de onbevaarbare waterlopen of de gedeelten ervan die stroomafwaarts gelegen zijn van het punt waarop hun waterbekken 100 hectare bedraagt, zolang zij de grens niet hebben bereikt van de gemeente waar dat punt zich bevindt, of tot zij uitmonden, hetzij in bevaarbare waterlopen, hetzij in onbevaarbare waterlopen van de eerste of de tweede categorie. Worden eveneens als onbevaarbare waterlopen van de derde categorie geklasseerd: de onbevaarbare waterlopen waarvan het waterbekken geen 100 hectare bedraagt en waarvan het debiet abnormaal verzwaard wordt, of waarvan het water verontreinigd is door afvalwater.[636]

Om redenen van algemeen nut of klaarblijkelijk landbouwbelang kan de Vlaamse regering kunstmatige waterwegen en niet-geklasseerde waterlopen bij een van de categorieën van de onbevaarbare waterlopen rangschikken.

Om dezelfde redenen kan de Vlaamse regering in een aantal gevallen onbevaarbare waterlopen van de derde of de tweede categorie naar een hogere categorie overbrengen. Het gaat om de volgende situaties:

- Het debiet van de waterloop wordt abnormaal verzwaard door de lozing van riool- of industriewater.

---

632 Bron: E. DE PUE, L. LAVRYSEN en P. STRYCKERS, *Milieuzakboekje*, Mechelen, Kluwer, 2005, 826-833.
633 *B.S.* 15 februari 1968, zoals gewijzigd.
634 Decreet van 21 april 1983 houdende de ruiming van onbevaarbare waterlopen, *B.S.* 15 juli 1983.
635 Decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid, *B.S.* 14 november 2003.
636 Artikel 2 van de Wet Onbevaarbare Waterlopen.

- Het water van de waterloop is op abnormale wijze verontreinigd door afvalwater.
- Het water van de waterloop ondergaat een opstuwing tengevolge van een stuw of enigerlei vaste hindernis.
- De helling of de ligging van de waterloop maken het onderhoud ervan abnormaal duur.[637]

De bestendige deputaties zijn belast met het opmaken en bijhouden van beschrijvende tabellen van de onbevaarbare waterlopen.[638]

2.1.2. De beheerders van de onbevaarbare waterlopen

* Het Vlaams Gewest is verantwoordelijk voor het beheer van de onbevaarbare waterlopen van de eerste categorie. De Afdeling Water van AMINAL is bevoegd voor het beheer van deze categorie van onbevaarbare waterlopen.

* De provinciebesturen zijn verantwoordelijk voor het beheer van de onbevaarbare waterlopen van de tweede categorie die zich niet in het ambtsgebied van een polder of een watering bevinden.

* De gemeentebesturen zijn verantwoordelijk voor het beheer van de onbevaarbare waterlopen van de derde categorie die zich niet in het ambtsgebied van een polder of watering bevinden.

* De polders en de wateringen zijn verantwoordelijk voor het beheer van de onbevaarbare waterlopen van de tweede en de derde categorie die zich in hun ambtsgebied bevinden.

In de volgende paragraaf worden de beheersbevoegdheden van het Vlaams Gewest, de provincies en de gemeenten inzake de onbevaarbare waterlopen besproken. Voor de polders en de wateringen geldt een specifieke regeling, zij wordt dan ook in een aparte paragraaf toegelicht.

[637] Artikel 4 van de Wet Onbevaarbare Waterlopen.
[638] Artikel 5 van de Wet Onbevaarbare Waterlopen.

2.1.3. Het Vlaams Gewest, de provincies en de gemeenten

2.1.3.1. Gewone ruimings-, onderhouds- en herstellingswerken aan onbevaarbare waterlopen

De Wet Onbevaarbare Waterlopen geeft een opsomming van wat onder **gewone ruimings-, onderhouds- en herstellingswerken** in onbevaarbare waterlopen wordt verstaan:

Artikel 6 van de Wet Onbevaarbare Waterlopen

- *Het uitbaggeren van de waterloop tot op de vaste bodem.*
- *Het uittrekken en verwijderen uit de waterloop van wortels, takken, biezen, riet, kruiden en in het algemeen alle vreemde voorwerpen, en het neerleggen ervan op de oevers.*
- *Het wegruimen uit de waterloop van de aanspoelingen op de bolle oevers en uitspringende hoeken.*
- *Het reinigen van de doorgangen van de waterloop onder bruggen en overwelfde vakken.*
- *Het herstellen van ingezakte oevers door middel van palen, rijswerk en ander materiaal.*
- *Het wegnemen van struik- en houtgewas wanneer dit de loop van het water belemmert.*
- *Het herstellen en verstevigen van de langsheen de waterloop bestaande dijken en het verwijderen van al hetgeen zich daarop bevindt, indien dit de loop van het water zou hinderen, ongeacht of de dijk aan privaat- of publiekrechtelijke eigenaars toebehoort.*
- *Het onderhouden en herstellen en het verzekeren van de normale werking van de pompstations die zich op de waterlopen bevinden, ongeacht of zij aan privaat- of publiekrechtelijke eigenaars toebehoren*.

Die gewone ruimings-, onderhouds- en herstellingswerken moeten door de betrokken **waterbeheerders** worden uitgevoerd. De werkzaamheden aan waterlopen van de tweede en de derde categorie gebeuren overeenkomstig het van kracht zijnde provinciaal reglement betreffende de onbevaarbare waterlopen.[639]

De reglementen van de vijf Vlaamse provincies die betrekking hebben op de onbevaarbare waterlopen, dateren van vóór de Wet Onbevaarbare Waterlopen en het Decreet Integraal Waterbeleid. Ze bevatten een aantal bepalingen in verband met de gewone ruimings-, onderhouds- en herstellingswerken. Die bepalingen gelden enkel indien ze niet strijdig zijn met de Wet Onbevaarbare Waterlopen, noch met de reglementen opgesteld in uitvoering van die wet.[640]

De provinciale reglementen bepalen dat de gemeenten jaarlijks een schouwing van alle onbevaarbare waterlopen op hun grondgebied moeten laten uitvoeren.[641] Tijdens die schouwing wordt er bepaald welke ruimings-, onderhouds- en herstellingswerken door de waterbeheerders moeten worden uitgevoerd. Het provinciaal reglement van de provincie Limburg bepaalt specifiek voor watermolens dat deze gedurende de ruimingswerken voor een periode van maximaal zes dagen niet in werking gesteld mogen worden.[642]

De **kosten** van de gewone ruimings-, onderhouds- en herstellingswerken worden in principe volledig gedragen door de waterbeheerders. Er kan een bijdrage in die kosten gevraagd worden aan publiekrechtelijke en privaatrechtelijke personen die de waterloop gebruiken of eigenaar zijn van een kunstwerk dat zich op de waterloop bevindt. Voorwaarde is dan wel dat het

[639] Artikel 7 van de Wet Onbevaarbare Waterlopen.
[640] Artikel 2 van het Koninklijk Besluit van 26 maart 1968 betreffende de inwerkingtreding van de Wet van 28 december 1967 betreffende de onbevaarbare waterlopen, *B.S.* 9 april 1968.
[641] Deze verplichting volgt ook uit artikel 11 van het Koninklijk Besluit van 5 augustus 1970 houdende algemeen politiereglement van de waterlopen.
[642] Artikel 10 van het reglement van de provincie Limburg van 8 oktober 1954.

gebruik van de waterloop of het bestaan van het kunstwerk op de waterloop geleid heeft tot een verzwaring van de kosten.[643]

Kunstwerken die zich op de onbevaarbare waterlopen bevinden, moeten worden onderhouden en hersteld door diegenen aan wie ze toebehoren. Indien de eigenaar van een kunstwerk zijn onderhoudsplicht niet nakomt, kan de Vlaamse regering, wat de waterlopen van de eerste categorie betreft, en de bestendige deputatie van de provincie, wat de andere waterlopen betreft, de werken doen uitvoeren op kosten van de eigenaar.[644]

Het niet-nakomen van de verplichting tot onderhoud en herstel van een kunstwerk wordt bestraft met een gevangenisstraf van één tot zeven dagen en/of een geldboete van 1-25 euro, onverminderd de zwaardere straffen die het Wetboek van Strafrecht voorschrijft.[645]

Krachtens artikel 9 van de Wet Onbevaarbare Waterlopen moet de eigenaar of gebruiker van een watermolen die op of langs een onbevaarbare waterloop gelegen is, instaan voor het onderhoud en het herstel van de stuwen en de sluizen die hem toebehoren en die gebruikt worden voor de inwerkingstelling van de watermolen.

2.1.3.2. Buitengewone werken van verbetering en wijziging aan onbevaarbare waterlopen

2.1.3.2.1. Buitengewone werken van verbetering

Buitengewone werken van verbetering zijn alle werken zoals de uitgraving, verbreding, rechttrekking en, in het algemeen, alle wijzigingen aan de bedding en het tracé van de waterloop of aan de kunstwerken die zich op de waterloop bevinden, en die ertoe strekken de waterafvoer gevoelig te verbeteren. [646]

Buitengewone verbeteringswerken kunnen zonder meer worden uitgevoerd door de volgende waterbeheerders:

- Voor de onbevaarbare waterlopen van de eerste categorie: door de Afdeling Water.
- Voor de onbevaarbare waterlopen van de tweede categorie: door het provinciebestuur, na beslissing van de bestendige deputatie.
- Voor de onbevaarbare waterlopen van de derde categorie: door het gemeentebestuur, na beslissing van de gemeenteraad.

Publiekrechtelijke en privaatrechtelijke personen ("particulieren en openbare instellingen") moeten een *machtiging* aanvragen om buitengewone werken van verbetering te mogen uitvoeren. Voor buitengewone verbeteringswerken aan onbevaarbare waterlopen van de eerste categorie moeten ze aan de Afdeling Water een machtiging vragen. Voor buitengewone verbeteringswerken aan onbevaarbare waterlopen van de tweede en de derde categorie moeten ze aan de bestendige deputatie van de provincie een machtiging vragen.[647]

De kosten voor de buitengewone werken van verbetering worden in principe gedragen door de initiatiefnemers van de werken. Er kan een bijdrage in die kosten gevraagd worden aan

[643] Artikel 8 van de Wet Onbevaarbare Waterlopen.
[644] Artikel 9 van de Wet Onbevaarbare Waterlopen.
[645] Artikel 20 van de Wet van 28 december 1967 en artikel 12 van het K.B. van 5 augustus 1970.
[646] Artikel 10, §1 van de Wet Onbevaarbare Waterlopen.
[647] Artikel 11 van de Wet Onbevaarbare Waterlopen.

provincies, gemeenten, publiekrechtelijke of privaatrechtelijke personen die uit de werken voordeel halen of die de werken noodzakelijk gemaakt hebben.[648]

De oevereigenaars, de gebruikers en de eigenaars van kunstwerken kunnen aanspraak maken op een schadeloosstelling voor de schade die zij hebben geleden naar aanleiding van de uitvoering van de buitengewone werken van verbetering. Die schadeloosstelling wordt in de kosten van de werken verrekend.[649]

2.1.3.2.2. De buitengewone werken van wijziging

Buitengewone werken van wijziging zijn alle andere werken die de bedding en het tracé van de waterloop of de kunstwerken die zich op de waterloop bevinden, wijzigen en die, zonder de waterafvoer te schaden, er niet toe strekken deze te verbeteren.[650]

Buitengewone wijzigingswerken kunnen zonder meer worden uitgevoerd door de Afdeling Water. Indien dergelijke werken worden uitgevoerd door een andere overheidsdienst, moet het advies worden ingewonnen van de Afdeling Water, voor wat de onbevaarbare waterlopen van de eerste categorie betreft, en van de bestendige deputatie van de provincie, voor wat de onbevaarbare waterlopen van de tweede en de derde categorie betreft.

Publiekrechtelijke en privaatrechtelijke personen ("particulieren en openbare instellingen") moeten een machtiging vragen om buitengewone werken van wijziging te mogen uitvoeren. Voor buitengewone wijzigingswerken aan onbevaarbare waterlopen van de eerste categorie moet een machtiging gevraagd worden aan de Afdeling Water. Voor buitengewone wijzigingswerken aan onbevaarbare waterlopen van de tweede en de derde categorie moet een machtiging gevraagd worden aan de bestendige deputatie van de provincie. Die instanties oefenen tevens een vorm van toezicht uit op de betrokken werken.[651]

De kosten voor de buitengewone werken van wijziging worden gedragen door de initiatiefnemers van de werken.[652]

De oevereigenaars, de gebruikers en de eigenaars van kunstwerken kunnen aanspraak maken op een schadeloosstelling voor de schade die zij hebben geleden naar aanleiding van de uitvoering van de buitengewone werken van wijziging. Die schadeloosstelling wordt in de kosten van de werken verrekend.[653]

2.1.3.3. Waterkeringswerken, aanleg- en verbeteringswerken aan overstromingsbekkens en wachtbekkens

Voor werken aan onbevaarbare waterlopen van de eerste categorie moet verder nog rekening gehouden worden met het **Decreet van 16 april 1996 betreffende de waterkeringen**[654] en het bijbehorende **uitvoeringsbesluit van 28 juni 2002**[655].

---

[648] Artikel 13 van de Wet Onbevaarbare Waterlopen.
[649] Artikel 17, §3 van de Wet Onbevaarbare Waterlopen.
[650] Artikel 10, §1 van de Wet Onbevaarbare Waterlopen.
[651] Artikel 14 van de Wet Onbevaarbare Waterlopen.
[652] Artikel 15 van de Wet Onbevaarbare Waterlopen.
[653] Artikel 17, §3 van de Wet Onbevaarbare Waterlopen.
[654] *B.S.* 1 juni 1996. Het Decreet bevat een lijst van onbevaarbare waterlopen van de eerste categorie waarop de bepalingen van toepassing zijn.
[655] Besluit van de Vlaamse regering houdende de nadere bepaling van de regels en bevoegdheden voor de uitvoering van het decreet van 16 april 1996 betreffende de waterkeringen op de onbevaarbare waterlopen, *B.S.* 1 augustus 2002.

Een w*aterkering* is "iedere natuurlijke hindernis of kunstmatige constructie om het water te bedwingen, inzonderheid de oevers, bandijken, binnendijken, overstroombare dijken, waterkeringsmuren, stuwen, duikers en andere constructies met waterkerende werking."[656]

Het Vlaams Gewest kan alle noodzakelijke waterkeringswerken en alle werken inzake de aanleg of aanpassing van overstromingsbekkens, wachtbekkens en de rechtstreekse toegangswegen naar de waterkeringswerken, overstromingsbekkens en wachtbekkens uitvoeren op onroerende goederen die gelegen zijn in de valleien van onbevaarbare waterlopen van de eerste categorie. Bij de uitvoering van waterkeringswerken moet voorafgaand overleg gepleegd worden met de waterbeheerders.[657]

Dergelijke werken maken een erfdienstbaarheid van openbaar nut uit. De eigenaars en gebruikers van de betrokken onroerende goederen kunnen in principe geen aanspraak maken op een vergoeding.[658] De kosten voor de opruiming van roerende goederen en verontreiniging veroorzaakt door dergelijke werken vallen ten laste van het Vlaams Gewest.[659]

De eigenaar of gebruiker van een onroerend goed dat gelegen is in de vallei van een onbevaarbare waterloop, mag wijzigingen aanbrengen aan de waterkeringen, overstromingsbekkens, wachtbekkens en toegangswegen. Hij moet hiervoor wel een machtiging vragen aan AMINAL, Afdeling Water.

2.1.4. De polders en de wateringen[660]

2.1.4.1. Situering[661]

Polders en wateringen worden gereglementeerd door respectievelijk de **Wet van 3 juni 1957 betreffende de polders**[662] (hierna: Polderwet) en de **Wet van 5 juli 1956 betreffende de wateringen**[663] (hierna: Wateringwet). Het Decreet Integraal Waterbeleid, dat hieronder besproken wordt, heeft de wetgeving op de polders en de wateringen gewijzigd. Krachtens dat decreet zijn de polders en de wateringen openbare besturen die, binnen de grenzen van hun territoriaal gebied, de doelstellingen van het Decreet Integraal Waterbeleid moeten realiseren, rekening moeten houden met de beginselen van het Decreet Integraal Waterbeleid en het deelbekkenplan van het deelbekken waartoe de polder of watering behoort, moeten uitvoeren.[664]

"Polders en wateringen hebben als taak de gronden van hun gebieden tegen overstroming van buitenwater te beveiligen en voor het binnenwater door afvoer of bevloeiing een gunstig waterregime te verzekeren. Beide hebben dezelfde bestuursorganen, een algemene vergadering

---

[656] Artikel 2, 1° van het Decreet van 16 april 1996.
[657] Artikel 4 van het Decreet van 16 april 1996.
[658] De eigenaar van een gebouwd onroerend goed kan het Vlaams Gewest wel verplichten het goed aan te kopen indien het door de uitvoering van de werken in waarde verminderd is. De betrokken eigenaar kan in de plaats daarvan ook een vergoeding eisen.
[659] Artikel 10 van het Decreet van 16 april 1996. De term 'roerende goederen' wordt in de parlementaire voorbereiding niet verduidelijkt.
[660] Bronnen: A. PAUWELS, *Polders en wateringen*, in: *Administratief Lexicon*, Brugge, Die Keure, 1981, 304 p.; E. DE PUE, L. LAVRYSEN en P. STRYCKERS, *o.c.*, 833-834.
[660] *B.S.* 15 februari 1968, zoals gewijzigd.
[661] De polders en de wateringen werden reeds besproken in het kader van het onderzoek naar de rechten en plichten van de oevereigenaars. Binnen het tijdsbestek van dit onderzoek bleek het niet mogelijk na te gaan welke watermolens in het rechtsgebied van een polder of watering gelegen zijn.
[662] *B.S.* 21 juni 1957, zoals gewijzigd.
[663] *B.S.* 5 augustus 1956, zoals gewijzigd.
[664] Artikel 78 van het Decreet Integraal Waterbeleid.

en een dagelijks bestuur, waarvan samenstelling, bevoegdheid en werkwijze nagenoeg dezelfde zijn. Er is geen wezenlijk verschil tussen het regime van de belastingen en de regeling van de uit te voeren werken is aan hetzelfde toezicht onderworpen."[665]

2.1.4.2. De polders en de wateringen en de Wet Onbevaarbare Waterlopen

De Wet Onbevaarbare Waterlopen is onverminderd van toepassing op de onbevaarbare waterlopen van de eerste categorie die zich in het ambtsgebied van een polder of watering bevinden. Het beheer van die waterlopen blijft in handen van het Vlaams Gewest. Er wordt dan ook verwezen naar de bespreking van het beheer van de onbevaarbare waterlopen door het Vlaams Gewest, de provincies en de gemeenten.

De wetgeving op de polders en de wateringen is echter van toepassing op de onbevaarbare waterlopen van de tweede en de derde categorie die zich in het ambtsgebied van een polder of watering bevinden. Het beheer van die waterlopen is in handen van de polder of watering.[666]

In wat volgt, wordt een overzicht gegeven van de werken die in het ambtsgebied van een polder of watering kunnen worden uitgevoerd. Daarbij wordt er een onderscheid gemaakt tussen onderhouds- en instandhoudingswerken enerzijds, en aanleg- en verbeteringswerken anderzijds.

2.1.4.3. Onderhouds- en instandhoudingswerken in het ambtsgebied van de polders en de wateringen

Een polder of watering moet zelf alle werkzaamheden uitvoeren die nodig zijn voor het onderhoud en de instandhouding van de verdedigings-, droogleggings- en bevloeiinggrachten en van de wegen.[667]

Het voornaamste pakket van werken dat door de polders en de wateringen wordt uitgevoerd, zijn de onderhouds- en instandhoudingswerken aan de onbevaarbare waterlopen van de tweede en de derde categorie:

- Er worden jaarlijks reitwerken[668] uitgevoerd om het waterlopenstelsel in een optimale staat te behouden.
- Om de zes tot acht jaar wordt de specie uit de waterlopen geruimd.
- Er worden kalibreringswerken uitgevoerd om afgekalfde oevers opnieuw aan te leggen.
- Ten slotte worden er ook oeververstevigingswerken uitgevoerd.[669]

Indien blijkt dat de polder of watering voor het onderhoud en de instandhouding noodzakelijke werken verwaarloosd heeft of dat buitengewone werken voor de veiligheid van de polder of watering noodzakelijk blijken, kan de bestendige deputatie een termijn vaststellen waarbinnen de algemene vergadering van de betrokken polder of watering tot de uitvoering van de werken moet beslissen. Neemt de polder of watering deze beslissing niet binnen de gestelde termijn, dan kan de bestendige deputatie de nodige maatregelen treffen, in naam en voor rekening van de betrokken polder of watering.

De bestendige deputatie kan ook ambtshalve de uitvoering van de werken bevelen.[670]

---

[665] A. PAUWELS, *o.c.*, 7.
[666] Artikel 18 van de Wet Onbevaarbare Waterlopen. De polders en de wateringen kunnen, op hun verzoek, het genot van de toepassing van de Wet Onbevaarbare Waterlopen verkrijgen, wat de classificatie van de op hun gebied gelegen waterlopen en de verdeling van de kosten voor de gewone werken betreft.
[667] Artikel 89 van de Polderwet en artikel 89 van de Wateringwet.
[668] Werken die bestaan in het maaien van de taluds en de bodem.
[669] Bron: website van de Vereniging van Vlaamse Polders en Wateringen – www.vvpw.be

2.1.4.4. Aanleg- en verbeteringswerken in het ambtsgebied van de polders en de wateringen

Een polder of watering moet aan de Afdeling Water een machtiging vragen om een dijk, een langsgracht of een kunstwerk in de dijken aan te leggen, te doen verdwijnen of te wijzigen, en om werken uit te voeren die het waterregime buiten het ambtsgebied van de betrokken polder of watering kunnen wijzigen. De bestendige deputatie en het gemeentebestuur moeten tevens om advies gevraagd worden.[671]

Een polder of watering moet aan de bestendige deputatie een machtiging vragen om andere aanleg- en verbeteringswerken uit te voeren. De Afdeling Water en het gemeentebestuur moeten om advies gevraagd worden.[672]

Buitengewone werken van verbetering of wijziging aan de onbevaarbare waterlopen van de tweede en de derde categorie vormen een belangrijk aandeel van de aanleg- en verbeteringswerken. Een voorafgaande machtiging van de bestendige deputatie is steeds vereist. De kosten van dergelijke werken worden in principe gedragen door de polder of watering zelf.

Een polder of watering mag, zonder voorafgaande machtiging, alle werken uitvoeren die niet zonder gevaar of schade kunnen worden uitgesteld. Voorwaarde is wel dat de bestendige deputatie, het gemeentebestuur en de Afdeling Water hiervan in kennis gesteld worden. De Afdeling Water kan voorlopig de schorsing of de wijziging van de werken bevelen.[673]

2.1.4.5. Subsidies voor het uitvoeren van werken in het ambtsgebied van de polders en de wateringen

Het **Besluit van de Vlaamse regering van 18 januari 2002**[674] voorziet in de toekenning van een subsidie voor het uitvoeren van bepaalde waterhuishoudkundige werken.

Het Vlaams Gewest verleent de polders en de wateringen een **subsidie van 75 %** van de kosten voor uitvoering van de volgende werken aan de oevers van onbevaarbare waterlopen:

- De aanleg van wacht- of retentiebekkens die noodzakelijk zijn voor:
    - De duidelijke vertraging van de afvoer van oppervlaktewater en hemelwater.
    - De verhoging van de infiltratiemogelijkheden voor oppervlaktewater en hemelwater.
    - De watervoorziening ten behoeve van de instandhouding, ontwikkeling en herstel van de natuur en het natuurlijk milieu.
    - De veiligheidsvoorziening tegen wateroverlast, gerelateerd aan de bestemming van het gebied.
    - De nazuivering van overstortwater uit afvalwaterstelsels en van drainagewater.
- De aanleg of het ombouwen van beekoevers.
- De aanleg van visdoorgangen in de onbevaarbare waterlopen, die de migratie van vissen uit laaglandbeken mogelijk maken.

---

[670] Artikelen 90-91 van de Polderwet en artikelen 90-91 van de Wateringwet.
[671] Artikel 81 van de Polderwet en artikel 81 van de Wateringwet.
[672] Artikel 82 van de Polderwet en artikel 82 van de Wateringwet.
[673] Artikel 83 van de Polderwet en artikel 83 van de Wateringwet.
[674] Besluit van de Vlaamse regering van 18 januari 2002 houdende het toekennen van een gewestbijdrage aan polders, wateringen, verenigingen van polders of verenigingen van wateringen voor het uitvoeren van bepaalde waterhuishoudkundige werken en tot vastlegging van de procedure inzake subsidiëring van deze werken, *B.S.* 25 april 2002, zoals gewijzigd.

- De bouw van waterpeilbeheerinstallaties.
- De aanleg van voorzieningen die de aanvoer van sedimenten en erosiemateriaal naar de waterlopen tegengaan.
- De aanleg van zand- en/of slibvangen.
- De inrichting van een waterloop met het oog op het ecologisch herstel ervan.

Die werken moeten worden uitgevoerd overeenkomstig de code van goede praktijk voor het toepassen van de natuurtechnische milieubouw.

Het Vlaams Gewest verleent de polders en de wateringen een **subsidie van 50 %** van de kosten voor uitvoering van de volgende werken aan de oevers van onbevaarbare waterlopen:

- De bouw, uitbreiding en verbouwing van pompstations voor de afvoer van oppervlaktewater.
- De aanleg, verbetering en buitengewone herstelling van de wegen die functioneel zijn voor het waterbeheer en nodig zijn voor het verzekeren van de toegang tot de infrastructuur.

Het Vlaams Gewest verleent de polders en de wateringen een **subsidie van 30 %** van de kosten voor uitvoering van de volgende werken aan de oevers van onbevaarbare waterlopen:

- De bouw, uitbreiding, verbouwing en thermische isolering van dienstgebouwen, dienstwoningen en bijhorigheden voor de administratieve en technische organisatie van een polder of watering.
-

2.2. Het beheer van de bevaarbare waterlopen en kanalen

2.2.1. Situering

Tot voor kort berustte het beheer van de bevaarbare waterlopen en kanalen in het Vlaams Gewest bij de volgende instanties:

- De *Administratie Waterwegen en Zeewezen* beheerde de bevaarbare waterlopen en kanalen in een gebied dat grotendeels overkomt met de provincies Oost-Vlaanderen en West-Vlaanderen, en delen van de provincies Antwerpen en Limburg.
- De *NV Zeekanaal en Watergebonden Grondbeheer Vlaanderen* beheerde de bevaarbare waterlopen in de provincie Vlaams-Brabant en een deel van de provincie Antwerpen.
- De *Dienst voor de Scheepvaart* ten slotte beheerde de kanalen in delen van de provincies Antwerpen en Limburg.

De bevaarbare waterlopen en kanalen in het Vlaams Gewest worden momenteel beheerd door de volgende instanties:

- N.V. De Scheepvaart
- Waterwegen en Zeekanaal N.V
- Administratie Waterwegen en Zeewezen, afdeling Maritieme Toegang.

Een uitvoerige bespreking van de bevoegdheden van deze instanties zou het bestek van deze studie te buiten gaan. Daarom volgt hieronder een bondig overzicht van de territoriale en materiële bevoegdheden.

2.2.2. N.V. De Scheepvaart[675]

N.V. De Scheepvaart is een publiekrechtelijk vormgegeven extern verzelfstandigd agentschap met rechtspersoonlijkheid, dat werd opgericht op grond van een eerste **Decreet van 2 april 2004**[676] (hierna: Decreet De Scheepvaart). Het decreet trad in werking op 30 juni 2004.

N.V. De Scheepvaart beheert, exploiteert en onderhoudt welbepaalde in het Vlaams Gewest gelegen gedeelten van de bevaarbare waterlopen en kanalen, de infrastructuur en de gronden die gelegen zijn langs die waterlopen. De territoriale bevoegdheid omvat de bevaarbare waterlopen en kanalen in een gebied dat grotendeels overeenkomt met de provincie Limburg en een deel van de provincie Antwerpen.[677]

Tot de beheersbevoegdheid van N.V. De Scheepvaart behoort onder meer: de regeling van de scheepvaart, de aankoop van gronden die nodig zijn voor de waterbeheersing, het onderhoud en herstel van de sluizen, bruggen en stuwen, het onderhoud van oevers, kaaien en jaagpaden, baggerwerkzaamheden en het op peil houden van de waterlopen en kanalen.[678]

De waterbeheerder in casu moet de bepalingen van het **Decreet van 16 april 1996**[679] betreffende de waterkeringen in acht nemen. Voor een bespreking hiervan wordt verwezen naar paragraaf 1.1.3.3., waar de gelijklopende regeling voor de onbevaarbare waterlopen van de eerste categorie uiteengezet wordt.[680]

2.2.3. Waterwegen en Zeekanaal N.V.[681]

Waterwegen en Zeekanaal N.V. is een publiekrechtelijk vormgegeven extern verzelfstandigd agentschap met rechtspersoonlijkheid, dat werd opgericht op grond van een tweede **Decreet van 2 april 2004**[682] (hierna: Decreet Waterwegen en Zeekanaal). Het decreet trad in werking op 30 juni 2004.

Waterwegen en Zeekanaal N.V. beheert, exploiteert en onderhoudt welbepaalde in het Vlaams Gewest gelegen gedeelten van de bevaarbare waterlopen, de kanalen en hun aanhorigheden. De territoriale bevoegdheid omvat de bevaarbare waterlopen en kanalen in een ge-

---

[675] N.V. De Scheepvaart is een fusie van de Dienst voor de Scheepvaart met de afdeling Maas en Albertkanaal van de Administratie Waterwegen en Zeewezen.
[676] Decreet van 2 april 2004 betreffende de omzetting van de Dienst voor de Scheepvaart in het publiekrechtelijk vormgegeven extern verzelfstandigd agentschap De Scheepvaart, *B.S.* 26 mei 2004.
[677] Voor een gedetailleerde afbakening van de territoriale bevoegdheid van De Scheepvaart wordt verwezen naar het Besluit van de Vlaamse regering van 4 juni 2004 houden de omschrijving van de territoriale bevoegdheid van De Scheepvaart, *B.S.* 14 juli 2004.
[678] Artikel 5 van het Decreet De Scheepvaart.
[679] *B.S.* 1 juni 1996.
[680] Het decreet bevat een lijst van bevaarbare waterlopen waarop de bepalingen van toepassing zijn. Het enige verschil met de regeling voor de onbevaarbare waterlopen van de eerste categorie is dat de eigenaar of gebruiker die wijzigingen wil aanbrengen aan de waterkeringen, overstromingsbekkens, wachtbekkens en toegangswegen, een machtiging moet vragen aan N.V. De Scheepvaart.
[681] Waterwegen en Zeekanaal N.V. is een fusie van de NV Zeekanaal en Watergebonden Grondbeheer Vlaanderen met drie afdelingen van de Administratie Waterwegen en Zeewezen, met name deze van de Zeeschelde, de Bovenschelde en de Waterwegen Kust.
[682] Decreet van 2 april 2004 betreffende het publiekrechtelijk vormgegeven extern verzelfstandigd agentschap Waterwegen en Zeekanaal, naamloze vennootschap van publiek recht, *B.S.* 26 mei 2004.

bied dat grotendeels overeenkomt met de provincies Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen, Vlaams-Brabant en een deel van de provincie Antwerpen.[683]

Tot de beheersbevoegdheid van Waterwegen en Zeekanaal N.V. behoort onder meer: de regeling van de scheepvaart, de aankoop van gronden die nodig zijn voor de waterbeheersing, het onderhoud en herstel van de sluizen, bruggen en stuwen, het onderhoud van oevers, kaaien en jaagpaden, baggerwerkzaamheden en het op peil houden van de waterlopen en kanalen.[684]

De betrokken waterbeheerder moet de bepalingen van het **Decreet van 16 april 1996**[685] betreffende de waterkeringen in acht nemen. Voor een bespreking hiervan wordt verwezen naar paragraaf 1.1.3.3., waar de gelijklopende regeling voor de onbevaarbare waterlopen van de eerste categorie uiteengezet wordt.[686]

2.2.4. Administratie voor Waterwegen en Zeewezen, afdeling Maritieme Toegang[687] [688]

De Afdeling Maritieme Toegang van de Administratie voor Waterwegen en Zeewezen beheert de maritieme toegangswegen tot de Vlaamse zeehavens Oostende, Zeebrugge, Gent en Antwerpen. Het **Besluit van de Vlaamse regering van 13 juli 2001**[689] duidt de betrokken maritieme toegangswegen aan.

Tot de beheersbevoegdheid van de afdeling Maritieme Toegang behoort het beheer, de exploitatie en het onderhoud van maritieme toegangswegen, waaronder de Beneden-Zeeschelde.

2.3. Het beheer van de niet-geklasseerde waterlopen

Sommige natuurlijke waterlopen behoren niet tot de categorie van de bevaarbare waterlopen en zijn evenmin geklasseerd als onbevaarbare waterloop van de eerste, de tweede of de derde categorie. Toch maken ze deel uit van de Vlaamse Hydrografische Atlas.

Het statuut van dergelijke niet-geklasseerde waterlopen werd reeds besproken in *Hoofdstuk 1. Eigendomsrecht en de rechten op het gebruik van water.* Daar werd aangetoond dat de bedding van de niet-geklasseerde waterlopen aan de oevereigenaars toebehoort.

---

[683] Voor een gedetailleerde afbakening van de territoriale bevoegdheid van Waterwegen en Zeekanaal wordt verwezen naar het Besluit van de Vlaamse regering van 4 juni 2004 houdende de omschrijving van de territoriale bevoegdheid van Waterwegen en Zeekanaal, *B.S.* 14 juli 2004.
[684] Artikel 5 van het Decreet Waterwegen en Zeekanaal.
[685] *B.S.* 1 juni 1996.
[686] Het decreet bevat een lijst van bevaarbare waterlopen waarop de bepalingen van toepassing zijn. Het enige verschil met de regeling voor de onbevaarbare waterlopen van de eerste categorie is dat de eigenaar of gebruiker die wijzigingen wil aanbrengen aan de waterkeringen, overstromingsbekkens, wachtbekkens en toegangswegen, een machtiging moet vragen aan Waterwegen en Zeekanaal N.V.
[687] De Afdeling Maritieme Toegang van de Administratie Waterwegen en Zeewezen heeft een eigen website: www.maritiemetoegang.be
[688] Bij Besluit van de Vlaamse regering van 11 juli 2004 werd voorzien in de oprichting van een *Agentschap voor Waterwegen en Zeewezen*, een intern verzelfstandigd agentschap zonder rechtspersoonlijkheid. De Vlaamse regering zou de datum bepalen waarop het besluit in werking zou treden. Het oprichtingsbesluit zal echter worden ingetrokken. Een Besluit van de Vlaamse regering van 30 september 2005 (B.S. 30 november 2005) voorziet in de intrekking van het Besluit van 11 juli 2004. Dat besluit moet nog worden uitgevoerd.
[689] Besluit van de Vlaamse regering van 13 juli 2001 houdende de aanduiding van de maritieme toegangswegen en de bestanddelen van de haveninfrastructuur, *B.S.* 31 oktober 2001.

Artikel 23 van de Wet Onbevaarbare Waterlopen bepaalt dat de provincieraden ertoe gehouden zijn in hun provinciale reglementen met betrekking tot de onbevaarbare waterlopen een regeling vast te stellen voor de niet-geklasseerde waterlopen, onder meer wat betreft:

- De ruiming, het onderhoud en het herstel van die waterlopen.
- De buitengewone werken van verbetering of wijziging van de bedding van die waterlopen, of het tracé ervan.
- Het verbod de loop van het water op enigerlei wijze te belemmeren of de normale staat van het water van de waterloop, van zijn oevers of van de werken die er zich op bevinden, te beschadigen.

Het reglement van de provincie Oost-Vlaanderen van 27 mei 1955, het reglement van de provincie West-Vlaanderen van 26 januari 1967 en het reglement van de provincie Antwerpen van 27 oktober 1955 bevatten een regeling voor de niet-geklasseerde waterlopen.[690] De ruimings-, onderhouds- en herstellingswerken aan de niet-geklasseerde waterlopen vallen ten laste van de oevereigenaars, tot de halve breedte van de waterloop. Voor buitengewone werken van verbetering of wijziging van de bedding of het tracé van niet-geklasseerde waterlopen moet een machtiging gevraagd worden aan de bestendige deputatie.

Op de niet-geklasseerde waterlopen die zich in het ambtsgebied van een polder of een watering bevinden, is de wetgeving op de polders en de wateringen van toepassing.

2.4. Doorwerking van de beginselen van het natuurbehoud en het integraal waterbeleid in het beheer van de waterlopen

- De overheidsinstantie die een beslissing moet nemen over een aanvraag tot machtiging voor het uitvoeren van buitengewone werken van verbetering of wijziging, of van aanleg- of verbeteringswerken, moet er zorg voor dragen dat door verlenen van de machtiging geen vermijdbare schade aan de natuur kan ontstaan. In voorkomend geval moeten er voorwaarden opgelegd worden om de schade te voorkomen, te beperken of, indien dit niet mogelijk is, te herstellen. Anders moet de machtiging geweigerd worden.

Dit is een toepassing van het **beginsel van de integratie van natuuroverwegingen** in andere vergunningsstelsels, vastgelegd in artikel 16 van het Decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu.[691] Voor een bespreking van het integratiebeginsel wordt verwezen naar onderdeel 5.1.3. van *Hoofdstuk 5. Natuurbehoud en bosbeheer*.

- De overheidsinstantie die een beslissing moet nemen over een aanvraag tot machtiging voor het uitvoeren van buitengewone werken van verbetering of wijziging, of van aanleg- of verbeteringswerken, moet er zorg voor dragen dat door verlenen van de machtiging geen schadelijk effect op het watersysteem wordt veroorzaakt. In voorkomend geval moeten er voorwaarden opgelegd worden om het schadelijk effect te voorkomen, te beperken of, indien dit niet mogelijk is, te herstellen. Anders moet de machtiging geweigerd worden.

Dit is een toepassing van de **watertoets**, vastgelegd in artikel 8 van het Decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid.[692] Voor een bespreking van de watertoets wordt verwezen naar onderdeel 4.6.1. van *Hoofdstuk 6. Integraal Waterbeleid*.

---

[690] De vijf Vlaamse provincies werden door de onderzoekers gecontacteerd met de vraag of ze beschikken over een provinciaal reglement voor de niet-geklasseerde waterlopen. De provincies Vlaams-Brabant en Limburg konden dergelijk provinciaal reglement niet voorleggen.
[691] *B.S.* 10 januari 1998, zoals gewijzigd.
[692] *B.S.* 24 november 2003.

De overheidsinstantie die belast is met het opstellen van een plan of programma, moet de watertoets eveneens toepassen.

- Elke natuurlijke persoon of rechtspersoon die handelingen verricht of hiertoe de opdracht verleent, en die weet of redelijkerwijze kan vermoeden dat de natuurelementen in de onmiddellijke omgeving daardoor kunnen worden vernietigd of ernstig geschaad, moet alle maatregelen te nemen die redelijkerwijze van hem kunnen worden gevergd om de vernietiging of beschadiging van natuurelementen in de onmiddellijke omgeving te voorkomen, te beperken of, indien dit niet mogelijk is, te herstellen.

Dit is een toepassing van de **zorgplicht**, vastgelegd in artikel 14 van het Decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu. Voor een bespreking van dit principe wordt verwezen naar onderdeel 5.1.2. van *Hoofdstuk 5. Natuurbehoud en bosbeheer.*

2.5. Het ruimen en baggeren van waterlopen

2.5.1. Situering[693]

De bodem van een waterloop heeft een belangrijke ecologische functie. In een natuurlijke situatie is die bodem opgebouwd uit een afwisseling van diepten en ondiepten, het stroomkuilenpatroon genoemd. Dit patroon is van groot belang voor de aanwezigheid en de voortplanting van heel wat soorten. Door een hoge stroomsnelheid in de ondiepere delen wordt er vooral grover materiaal afgezet. In de diepere delen ligt de stroomsnelheid lager, daar wordt vooral fijner materiaal afgezet. Daardoor ontstaat er een evenwicht tussen bodemerosie en -sedimentatie.

Door het rechttrekken en opnieuw profileren van waterlopen wordt het normale sedimentatieproces echter sterk verstoord. Bovendien zorgen erosieverschijnselen als gevolg van moderne landbouwtechnieken voor een verhoogde slibvracht in de waterlopen.

De waterlopen in het Vlaamse Gewest bevatten een teveel aan sediment dat bovendien vaak verontreinigd is. Omwille van de toegenomen kosten voor het verwijderen van vervuild sediment en het ontbreken van geschikte bestemmingen voor deze specie is er een grote achterstand in het baggeren en ruimen van de waterlopen[694] en in het saneren van de waterbodems.

In het Vlaams Gewest wordt de jaarlijkse aangroei van sediment (de hoeveelheid sediment die zich jaarlijks voegt bij de reeds aanwezige hoeveelheid in de waterlopen) geraamd op 1,26 miljoen ton droge stof voor de bevaarbare waterlopen en 97.000 ton droge stof voor de onbevaarbare waterlopen. De historische achterstand in het baggeren en ruimen van specie (de hoeveelheid sediment die zich in de loop der jaren in de waterlopen heeft opgestapeld) wordt geraamd op 11,2 miljoen ton droge stof voor de bevaarbare waterlopen en 12,4 miljoen ton droge stof voor de onbevaarbare waterlopen. De globale balans komt zo op 23,6 miljoen ton droge stof historische achterstand, met een jaarlijkse aangroei van 1,36 miljoen ton droge stof.

---

[693] OVAM, *Ontwerp Uitvoeringsplan Bagger- en ruimingsspecie*, Mechelen, 2003, 209 p.; CIW, *Analyse van het stroomgebiedsdistrict van de Schelde*, 2005, beschikbaar op de website van de Coördinatiecommissie Integraal Waterbeleid: www.ciwvlaanderen.be

[694] De term 'baggeren' wordt specifiek aangewend voor bevaarbare waterlopen, de term 'ruimen' wordt veeleer gebruikt voor onbevaarbare waterlopen. Dit blijkt meer bepaald uit de definities van de begrippen ruimingsspecie en baggerspecie in artikel 1.1.1., §2, 44° en 45° van het Besluit van de Vlaamse regering van 5 december 2003 tot vaststelling van het Vlaams reglement inzake afvalvoorkoming en -beheer (hierna: VLAREA), *B.S.* 30 april 2004.

Hiervan kan iets meer dan 18 miljoen ton droge stof beschouwd worden als verontreinigde specie. Deze hoeveelheid is ongeveer evenredig verdeeld over de bevaarbare en de onbevaarbare waterlopen. Hoe dan ook gaat het hier om zeer grote hoeveelheden.

2.5.2. Het ruimen van onbevaarbare waterlopen: juridisch kader[695]

Zoals hierboven reeds besproken werd, zijn de waterbeheerders verantwoordelijk voor het ruimen van de onbevaarbare waterlopen die binnen hun bevoegdheid vallen.

Het algemeen juridisch kader voor het beheer van de onbevaarbare waterlopen is terug te vinden in de **Wet Onbevaarbare Waterlopen.**[696] Wanneer een waterbeheerder ruimingswerken uitvoert, mag hij de ruimingsspecie[697] op de oevers - vanaf het einde van de oeverzone - achterlaten. Aan de oevereigenaars en de eigenaars en gebruikers van kunstwerken is geen vergoeding verschuldigd bij plaatsing binnen een strook van vijf meter vanaf het einde van de oeverzone.[698]

Indien de producten van de ruiming 'schadelijk' zijn, bijvoorbeeld wanneer het gaat om verontreinigde sedimenten, moet de verwijdering ervan onverwijld gebeuren op kosten van de betrokken waterbeheerder.

Het hierna te bespreken **Decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid**[699] bepaalt in artikel 10, §1, 3° dat er geen ruimingsspecie binnen een oeverzone[700] mag worden aangebracht, behoudens de uitzonderingen die bepaald worden in een definitief goedgekeurd bekkenbeheerplan of deelbekkenbeheerplan en de uitzonderingen die de Vlaamse regering kan bepalen voor grachten.

Een oeverzone omvat tenminste het talud[701] van een onbevaarbare waterloop. Via een bekkenbeheerplan of deelbekkenbeheerplan kan een bredere oeverzone afgebakend worden. Datzelfde bekkenbeheerplan of deelbekkenbeheerplan kan meteen ook bepalen of er ruimingsspecie binnen de oeverzone mag worden aangebracht.[702]

Het **Onderhoudsbesluit Landschappen van 3 juni 1997** bepaalt dat het behoudens gunstig advies of toestemming verboden is slib achter te laten in een beschermd landschap.

---

[695] B. VANHEUSDEN, "Het Vlaamse waterbodembeleid: juridische aspecten bij schade door overstromingen en de verspreiding van verontreinigde specie", *M.E.R.*. 2005-2, 84-97.

[696] De huidige versie van het Decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid bevat nog geen beheersdoelstellingen voor waterlopen. Het is echter de bedoeling om in de nabije toekomst via een wijzigingsdecreet een titel inzake het beheer van waterlopen toe te voegen aan het decreet.

[697] Voor de definitie [697] De huidige versie van het Decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid bevat nog geen beheersdoelstellingen voor waterlopen. Het is echter de bedoeling om in de nabije toekomst via een wijzigingsdecreet een titel inzake het beheer van waterlopen toe te voegen aan het decreet.
van ruimingsspecie, zie artikel 1.1.1. §2, 45° van het VLAREA: "bodemmateriaal afkomstig van het verdiepen en/of verbreden en/of onderhouden van de bodem van oppervlaktewateren, zoals gedefinieerd in titel II van het VLAREM en voorzover het geen bevaarbare waterlopen of terrestrische bodems betreft."

[698] In toepassing van artikel 17 van de Wet Onbevaarbare Waterlopen zijn de oevereigenaars en de eigenaars en gebruikers van kunstwerken verplicht de uit de bedding van de waterloop opgehaalde voorwerpen op hun gronden of eigendommen te laten plaatsen. Hetzelfde geldt voor de materialen, het gereedschap en de werktuigen die nodig zijn voor de uitvoering van de werken.

[699] *B.S.* 14 november 2003.

[700] Voor een bespreking van het begrip oeverzone, zie paragraaf 4.6.2. van dit hoofdstuk.

[701] Het talud is volgens artikel 3, §2, 42° van het Decreet Integraal Waterbeleid de strook land binnen de bedding van een oppervlaktewaterlichaam vanaf de bodem van de bedding tot aan het begin van het omgevende maaiveld of de kruin van de berm.

[702] Artikel 9 van het Decreet Integraal Waterbeleid.

Het **Besluit van de Vlaamse regering van 5 december 2003 tot vaststelling van het Vlaams reglement inzake afvalvoorkoming en -beheer**[703] (hierna: VLAREA) bevat in Hoofdstuk IV "Aanwending van afvalstoffen als secundaire grondstoffen" een uitgebreide onderafdeling met voorwaarden voor het gebruik van afvalstoffen als bodem, waarin specifiek een regeling is opgenomen voor ruimingsspecie.

Voordat er ruimingswerken aan een onbevaarbare waterloop mogen plaatsvinden, moeten monsters van de te ruimen specie worden genomen. Die monsters worden vervolgens door een erkend laboratorium geanalyseerd, volgens een code van goede praktijk.[704] Indien uit de analyse blijkt dat de ruimingsspecie voldoet aan welbepaalde normen[705], mogen de ruimingswerken uitgevoerd worden. Voor ruimingsspecie die niet aan die normen voldoet, moet steeds een gebruikscertificaat aangevraagd worden.

Om ruimingsspecie als bodem te gebruiken binnen een oeverzone, voorzover hiervoor de toestemming verleend is in een bekkenbeheerplan of een deelbekkenbeheerplan, en binnen de hierboven vermelde strook van vijf meter vanaf het einde van een oeverzone, is geen gebruikscertificaat vereist. Voor het deponeren van ruimingsspecie op andere plaatsen moet in de regel een gebruikscertificaat aangevraagd worden bij de Openbare Afvalstoffenmaatschappij voor het Vlaams Gewest (hierna: OVAM).

Er bestaan enkele uitzonderingen op de algemene regeling in VLAREA. Zo mag ruimingsspecie die niet voldoet aan de normen voor het gebruik als bodem, maar waarvan de verontreiniging lager is dan 80 % van de geldende saneringsnormen, met het oog op de ontwatering ervan en in afwachting van de afvoer ervan, op de oevers van de waterloop worden gedeponeerd. Dit op voorwaarde dat de maatregelen worden genomen die nodig zijn opdat de ruimingsspecie niet vermengd zou worden met de onderliggende bodem en op voorwaarde dat de specie binnen twee maanden wordt afgevoerd naar een daartoe vergunde inrichting. Voor grote waterbouwkundige infrastructuurwerken waarbij aanzienlijke hoeveelheden ruimingsspecie vrijkomen, en voor noodruimingen geldt eveneens een uitzonderingsregeling. [706]

---

[703] *B.S.* 30 april 2004, zoals gewijzigd.

[704] De code van goede praktijk bevat onder meer bepalingen over de monstername en de analyse. De code zou nog in 2005 goedgekeurd worden.

[705] De normen waaraan ruimingsspecie moet voldoen, zijn vastgelegd in Bijlagen 7 en 8 bij het Besluit van de Vlaamse regering van 5 maart 1996 houdende de vaststelling van het Vlaams reglement betreffende de bodemsanering (hierna: VLAREBO), *B.S.* 27 maart 1996, zoals gewijzigd. Het VLAREA geeft tevens enkele aanvullende normen voor chloorhoudende bestrijdingsmiddelen en pcb's bij het gebruik van ruimingsspecie als bodem.

[706] Artikel 4.2.3.2. van het VLAREA.

2.5.3. Het baggeren van bevaarbare waterlopen: juridisch kader

Zoals hierboven reeds besproken werd, zijn de waterbeheerders verantwoordelijk voor het baggeren van de bevaarbare waterlopen die binnen hun bevoegdheid vallen.

Er is geen algemeen juridisch kader voorhanden dat een regeling bevat voor baggerwerken in bevaarbare waterlopen. Het VLAREA voorziet echter, gelijklopend met de regeling voor ruimingswerken in onbevaarbare waterlopen, in een regeling voor het deponeren van baggerspecie.[707]

Voordat er baggerwerken aan een bevaarbare waterloop mogen plaatsvinden, moeten monsters van de te ruimen specie worden genomen. Die monsters worden vervolgens door een erkend laboratorium geanalyseerd, volgens de code van goede praktijk. Indien uit de analyse blijkt dat de baggerspecie voldoet aan welbepaalde normen[708], mogen de baggerwerken uitgevoerd worden. Voor baggerspecie die niet aan die normen voldoet, moet steeds een gebruikscertificaat aangevraagd worden.

Baggerspecie kan worden uitgespreid in een vijfmeterstrook vanaf het einde van de oeverzone langs de waterloop waaruit de specie afkomstig is, of in een oeverzone, voorzover hiervoor de toestemming verleend is in een bekkenbeheerplan of deelbekkenbeheerplan, mits de nog vast te stellen code van goede praktijk nageleefd wordt. In een dergelijk geval is geen gebruikscertificaat vereist. Voor het deponeren van baggerspecie op andere plaatsen moet in de regel een gebruikscertificaat aangevraagd worden bij OVAM.

De uitzonderingsregelingen die gelden voor ruimingsspecie, gelden eveneens voor baggerspecie. [709]

In de praktijk zal de beheerder van een bevaarbare waterloop niet zonder meer de baggerspecie op de oevers deponeren. Naast bevaarbare waterlopen ligt vaak een jaagpad, wat deponeren van specie uiteraard moeilijk maakt. De specie wordt in principe direct afgevoerd naar een vergunde stortplaats of verwerkingsinstallatie.[710]

---

[707] Voor de definitie van baggerspecie, zie artikel 1.1.1., § 2, 44° van het VLAREA: "bodemmateriaal afkomstig van het verdiepen en/of verbreden en/of onderhouden van bevaarbare waterlopen behorende tot het openbare hydrografische net en/of aanleg van nieuwe waterinfrastructuur, met inbegrip van kanalen, havens en dokken."

[708] De normen waaraan baggerspecie moet voldoen, zijn vastgelegd in Bijlagen 7 en 8 bij het Besluit van de Vlaamse regering van 5 maart 1996 houdende de vaststelling van het Vlaams reglement betreffende de bodemsanering (hierna: VLAREBO), *B.S.* 27 maart 1996, zoals gewijzigd. Het VLAREA geeft tevens enkele aanvullende normen voor chloorhoudende bestrijdingsmiddelen en pcb's bij het gebruik van baggerspecie als bodem.

[709] Artikel 4.2.3.2. van het VLAREA.

[710] B. VANHEUSDEN, *o.c.*, 88.

3. Richtlijn 2000/60/EG van het Europees Parlement en de Raad van 23 oktober 2000 tot vaststelling van een kader voor communautaire maatregelen betreffende het waterbeleid[711]

Het huidige waterbeleid van de Europese Unie steunt in belangrijke mate op de **Richtlijn 2000/60/EG van 23 oktober 2000 tot vaststelling van een kader voor communautaire maatregelen betreffende het waterbeleid**[712] (hierna: Kaderrichtlijn Water). De richtlijn trad in werking op 22 december 2000.

3.1. Het doel van de Kaderrichtlijn Water

De Kaderrichtlijn Water moet een einde maken aan het versnipperde Europese waterbeleid van voorheen. De richtlijn geeft daarom een aanzet voor het uitwerken van een Europees integraal waterbeleid. Ze wil de kwalitatieve en kwantitatieve aspecten van het oppervlaktewater en het grondwater integreren.

De richtlijn geeft het kader voor de bescherming van oppervlaktewater en grondwater. Dat moet ertoe leiden dat:

- Aquatische ecosystemen, rechtstreeks van waterlichamen afhankelijke terrestrische ecosystemen en waterrijke gebieden voor verdere achteruitgang worden behoed en worden beschermd en verbeterd.
- Het duurzaam gebruik van water wordt bevorderd, op basis van de bescherming van de beschikbare waterbronnen op lange termijn.
- Een verhoogde bescherming en verbetering van het aquatisch milieu worden beoogd, onder andere door emissies van prioritaire stoffen progressief te verminderen en emissies van prioritaire gevaarlijke stoffen stop te zetten of geleidelijk te beëindigen.
- Wordt gezorgd voor de progressieve vermindering van de verontreiniging van grondwater en verdere verontreiniging hiervan wordt voorkomen.
- Wordt bijgedragen tot het afzwakken van de gevolgen van overstromingen en lange perioden van droogte.[713]

Bij het uitwerken van een Europees integraal waterbeleid moet uitgegaan worden van een **stroomgebiedbenadering**, over de grenzen van de lidstaten heen. De lidstaten moeten de verschillende stroomgebieden op hun grondgebied aanduiden en ze toewijzen aan een, al dan niet grensoverschrijdend, stroomgebiedsdistrict. Verder moeten ze binnen ieder stroomgebiedsdistrict op hun grondgebied zorgen voor de passende administratieve regelingen, met inbegrip van de aanwijzing van de passende bevoegde autoriteit.[714]

---

[711] Bronnen: P. DE SMEDT, G. GONSAELES, J. HEYMAN, F. MAES, P. VAN BOCKSTAL en F. VANDERSTRAETEN, *o.c.*, 39-45; P. DE SMEDT, "De algemene instrumenten van het Vlaamse decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid: onbekend en onbemind?", in: Universiteit Gent, *Gandaius Actueel X*, Mechelen, Kluwer, 2004, 6-10; J. EMERY, "De Europese kaderrichtlijn water", in: F. MAES en L. LAVRYSEN (eds.), *Integraal waterbeleid in Vlaanderen en Nederland*, Brugge, Die Keure, 2003, 5-13; F. VANDERSTRAETEN, "De Europese Kaderrichtlijn Water: een vergelijking met de bestaande situatie in Vlaanderen", *M.E.R.* 2002, 21-50; VIWC, *De Europese Kaderrichtlijn Water. Een leidraad*, 2001, 35 p.

[712] *PB. L.* nr. 327 van 22 december 2000, 1-73.

[713] Artikel 1 van de Kaderrichtlijn Water.

[714] Artikel 3 van de Kaderrichtlijn Water.

3.2. De vertaling van het doel in milieudoelstellingen

De Kaderrichtlijn Water hanteert verder een aantal milieudoelstellingen voor de kwaliteit van oppervlaktewater[715] en grondwater[716], en de kwantiteit van het grondwater. Die milieudoelstellingen zijn een vertaling van de bepalingen die zijn opgenomen in het doel van de richtlijn. Ze moeten tegen eind 2009 door de lidstaten vastgesteld worden.

3.2.1. Oppervlaktewater

De Kaderrichtlijn Water bepaalt dat tegen eind 2015[717] in alle Europese wateren een '**goede oppervlaktewatertoestand**' moet worden bereikt. Hiertoe moet aan drie voorwaarden worden voldaan:

- De achteruitgang van de toestand van de oppervlaktewaterlichamen moet worden voorkomen.
- De oppervlaktewaterlichamen moeten worden beschermd, hersteld en verbeterd.
- De verontreiniging van de oppervlaktewaterlichamen moet progressief worden verminderd en in bepaalde gevallen stopgezet of beëindigd worden.[718]

Vertaald naar milieudoelstellingen betekent een goede oppervlaktewatertoestand dat zowel de ecologische toestand of het ecologisch potentieel als de chemische toestand van het oppervlaktewater tenminste 'goed' zijn.

* Een '*goede ecologische toestand van een oppervlaktewater'* impliceert dat de waarden van de biologische kwaliteitselementen voor het type oppervlaktewaterlichaam een geringe mate van verstoring vertonen ten gevolge van menselijke activiteiten, maar slechts licht afwijken van wat normaal is voor het type oppervlaktewaterlichaam in onverstoorde staat.[719]

Voor sterk veranderde[720] en kunstmatige[721] oppervlaktewaterlichamen geldt een iets lagere ecologische doelstelling: er moet een '*goed ecologisch potentieel*' worden bereikt. Die doelstelling is lager dan de 'goede ecologische toestand' omdat het biologische leven in dergelijke waterlopen niet dezelfde ontwikkelingskansen heeft.

* Een '*goede chemische toestand van een oppervlaktewater'* impliceert dat de milieukwaliteitsnormen worden gerespecteerd voor een aantal specifieke verontreinigende stoffen. In de eerste plaats zijn dit de stoffen die voorkomen op een lijst van prioritaire stoffen in bijlage X

---

[715] Tot de oppervlaktewateren behoren volgens artikel 2 van de Kaderrichtlijn Water de rivieren, de meren, de overgangswateren en de kustwateren.

[716] Grondwater is volgens artikel 2 van de Kaderrichtlijn Water al het water dat zich onder het bodemoppervlak in de verzadigde zone bevindt en dat in direct contact met de bodem of ondergrond staat.

[717] De milieudoelstellingen van de Kaderrichtlijn moeten op 22 december 2015 bereikt zijn, vijftien jaar na de inwerkingtreding van de richtlijn. Deze datum kan worden verlengd met twee periodes van 6 jaar. De uiteindelijke deadline is bijgevolg 2027.

[718] Artikel 4, 1., a) van de Kaderrichtlijn Water.

[719] Bijlage V bij de Kaderrichtlijn Water. Om na te gaan of een oppervlaktewaterlichaam een goede ecologische toestand bezit, moeten er een aantal kwaliteitselementen beoordeeld worden. Het gaat meer bepaald om biologische elementen (samenstelling en abundantie van waterflora, bentische ongewervelde fauna en visfauna), hydromorfologische elementen (hydrologisch regime, riviercontinuïteit en morfologie), chemische en fysisch-chemische elementen, specifieke verontreinigende stoffen en algemene elementen (thermische omstandigheden, zuurstofhuishouding, zoutgehalte, verzuringstoestand en nutriënten).

[720] 'Sterk veranderde wateren' zijn oppervlaktewaterlichamen waarvan het natuurlijke verloop sterk is gewijzigd door menselijke ingrepen.

[721] 'Kunstmatige wateren' zijn door de mens aangelegde oppervlaktewaterlichamen, zoals kanalen of spaarbekkens.

bij de Richtlijn. Daarnaast kunnen ook alle andere stoffen die een negatieve invloed uitoefenen op de waterkwaliteit tot deze categorie worden gerekend.

Opgemerkt dient te worden dat de Kaderrichtlijn Water niet voorziet in kwantitatieve milieudoelstellingen voor oppervlaktewater. Nochtans zijn in het doel van de richtlijn ook bepalingen opgenomen die betrekking hebben op de kwantiteit van het oppervlaktewater, zoals het afzwakken van de gevolgen van overstromingen en droogteperiodes en het bevorderen van duurzaam watergebruik. Er worden wel indirect verplichtingen opgelegd inzake het bereiken van een goede kwantitatieve toestand van het oppervlaktewater, meer bepaald in functie van de ecologische toestand.[722]

3.2.2. Grondwater

De Kaderrichtlijn Water bepaalt verder dat tegen eind 2015 een '**goede grondwatertoestand**' moet worden bereikt. Hiertoe moet aan vier voorwaarden voldaan worden:

- De achteruitgang van de toestand van de grondwaterlichamen moet worden voorkomen.
- De grondwaterlichamen moeten worden beschermd, hersteld en verbeterd.
- Er moet een evenwicht komen tussen onttrekking en aanvulling van grondwater.
- Elke significante en aanhoudende stijging van de concentratie van een verontreinigende stof ten gevolge van menselijke activiteiten moet worden omgebogen.[723]

Vertaald naar milieudoelstellingen betekent een goede grondwatertoestand dat zowel de kwantitatieve toestand als de chemische toestand van het grondwater tenminste 'goed' zijn.

* Een '*goede kwantitatieve toestand van een grondwater'* impliceert dat aan de volgende voorwaarden voldaan is:

- De gemiddelde jaarlijkse grondwateronttrekking mag op lange termijn de beschikbare grondwatervoorraad niet overschrijden.
- De grondwaterstand mag geen veranderingen ondergaan zodanig dat oppervlaktewateren en terrestrische ecosystemen die rechtstreeks van het grondwater afhankelijk zijn, geschaad worden.
- Tijdelijke veranderingen in de stroming mogen niet leiden tot het indringen van zout water of andere stoffen.

* Om een '*goede chemische toestand van een grondwater'* te bereiken, mogen de concentraties van verontreinigende stoffen:

- Geen effecten vertonen ten gevolge van het indringen van zout of andere stoffen.
- De kwaliteitsnormen niet overschrijden die in het kader van andere Europese richtlijnen werden vastgesteld.
- De oppervlaktewaterlichamen en de terrestrische ecosystemen die rechtstreeks van het grondwater afhankelijk zijn, niet schaden. [724]

[722] P. DE SMEDT, G. GONSAELES, J. HEYMAN, F. MAES, P. VAN BOCKSTAL en F. VANDERSTRAETEN, *o.c.*, 224-225.
[723] Artikel 4, eerste lid, b) van de Kaderrichtlijn Water.
[724] Zie Bijlage V bij de Kaderrichtlijn Water.

3.2.3. De beschermde gebieden

De Kaderrichtlijn Water heeft ook bijzonder aandacht voor de zogenoemde 'beschermde gebieden'.

Beschermde gebieden zijn alle gebieden die zijn aangewezen als bijzondere bescherming behoevend in het kader van specifieke communautaire wetgeving om hun oppervlakte- of grondwater te beschermen of voor het behoud van habitats en rechtstreeks van water afhankelijke soorten. Het betreft met name alle gebieden waarvan het water gebruikt wordt voor de productie van drinkwater, gebieden voor de bescherming van planten- en diersoorten die in het water leven en economisch belangrijk zijn, de recreatie- en zwemwateren, nutriëntengevoelige gebieden, alsook alle gebieden die aangewezen zijn voor de bescherming van habitats of van planten- en diersoorten. [725]

De habitatrichtlijngebieden zijn een voorbeeld van dergelijke beschermde gebieden.

Naast het bereiken van de 'goede watertoestand' in de beschermde gebieden stelt de Kaderrichtlijn Water eveneens dat tegen eind 2015 alle specifieke wetgeving die betrekking heeft op deze gebieden, gerespecteerd moet worden.[726]

3.3. De instrumenten voor het bereiken van de milieudoelstellingen

Het ultieme doel van de Kaderrichtlijn water is het bereiken van de milieudoelstellingen. Eind 2015 moet in al het oppervlaktewater en grondwater de goede toestand bereikt worden.

Om de milieudoelstellingen te kunnen bereiken, voorziet de Kaderrichtlijn Water in een aantal instrumenten, die binnen welbepaalde termijnen moeten worden vastgesteld:

- Analyses en beoordelingen
- Register van de beschermde gebieden
- Monitoringprogramm's
- Stroomgebiedbeheerplannen
- Maatregelenprogramma's.

Bij de bespreking van het Decreet Integraal Waterbeleid zullen die instrumenten van naderbij bekeken worden.

[725] Zie Bijlage IV bij de Kaderrichtlijn Water.
[726] Artikel 4, eerste lid, c) van de Kaderrichtlijn Water.

4. Het Decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid[727]

4.1. Situering

Het **Decreet betreffende het integraal waterbeleid**[728] (hierna: Decreet Integraal Waterbeleid) werd op 9 juli 2003 definitief goedgekeurd door het Vlaams Parlement en op 18 juli 2003 bekrachtigd door de Vlaamse regering. Het decreet verscheen in het Belgisch Staatsblad op 14 november 2003 en werd tien dagen later van kracht.

Het Decreet Integraal Waterbeleid legt de basis voor de omzetting van de Kaderrichtlijn Water en biedt het juridisch kader voor een integrale benadering van het waterbeleid in Vlaanderen. Momenteel omvat het decreet enkel een 'Titel I. Doelstellingen, beginselen, organisatie, voorbereiding en opvolging van het integraal waterbeleid'. Later zal die eerste titel via wijzigingsdecreten aangevuld worden met meer specifieke titels, zoals waterkwaliteit, waterkwantiteit, drinkwater en grondwater, en verder worden uitgewerkt via uitvoeringsbesluiten. Het is de bedoeling om alle bestaande regelgeving die te maken heeft met waterbeheer, in het Decreet Integraal Waterbeleid te integreren.

Bij het afsluiten van dit onderzoek[729] zat het wijzigingsdecreet nog in de ontwerpfase en werd er één uitvoeringsbesluit goedgekeurd, nl. het **Besluit van de Vlaamse regering van 9 september 2005**[730]. Dit besluit werd nog niet bekend gemaakt in het Belgisch Staatsblad. Het treedt in werking op de tiende dag na de publicatie.

Nog dit najaar zou er tevens een ontwerp van uitvoeringsbesluit met betrekking tot de watertoets en de vismigratie ter goedkeuring aan de Vlaamse Regering worden voorgelegd.

Artikel 4 van het Decreet Integraal Waterbeleid bevat een definitie van het begrip '*integraal waterbeleid*': het beleid dat gericht is op het gecoördineerd en geïntegreerd ontwikkelen, beheren en herstellen van watersystemen met het oog op het bereiken van de randvoorwaarden die nodig zijn voor het behoud van dit watersysteem als zodanig, en met het oog op het multifunctionele gebruik, waarbij de behoeften van de huidige en komende generaties in rekening worden gebracht.

---

[727] Bronnen: L. DE KIMPE, "Het decreet integraal waterbeleid en zijn recht van voorkoop voor het Vlaams Gewest", *Waarvan Akte* 2004, nr. 5, 1-12; P. DE SMEDT, G. GONSAELES, J. HEYMAN, F. MAES, P. VAN BOCKSTAL en F. VANDERSTRAETEN, *o.c.*, 234 p.; P. DE SMEDT, "De algemene instrumenten van het Vlaamse decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid: onbekend en onbemind?", in: Universiteit Gent, *Gandaius Actueel X*, Mechelen, Kluwer, 2004, 1-64; P. DE SMEDT, "Water anders ordenen? De impact van het decreet integraal waterbeleid op het beleidsdomein van de ruimtelijke ordening", *T.R.O.S.* 2003, 321-338; F. MAES en L. LAVRYSEN (eds.), *Integraal waterbeleid in Vlaanderen en Nederland*, Brugge, Die Keure, 2003, 358 p.; S. VAN DE BROECK, 'Het Decreet Integraal Waterbeleid en de aandachtspunten voor de industrie', *MilBed* 2004, extra nr. 1 bij nr. 5, 11p.; E. DE PUE, L. LAVRYSEN en P. STRYCKERS, *Milieuzakboekje*, Mechelen, Kluwer, 2005, 343-366.

[728] Decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid, *B.S.* 14 november 2003.

[729] Stand van zaken op 15 november 2005.

[730] Besluit van de Vlaamse regering van 9 september 2005 betreffende de geografische indeling van watersystemen en de organisatie van het integraal waterbeleid in uitvoering van Titel I van het Decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid, nog niet gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad.

4.2. Doelstellingen van het integraal waterbeleid

Artikel 5 van het Decreet Integraal Waterbeleid geeft een overzicht van de doelstellingen van het integraal waterbeleid.

Elke overheid, administratie of rechtspersoon die in het Vlaams Gewest belast is met taken van openbaar nut, moet bij de voorbereiding, de vaststelling, de uitvoering, de opvolging en de evaluatie van het integraal waterbeleid de hieronder besproken doelstellingen verwezenlijken.[731]

1. Het oppervlaktewater en het grondwater op een zodanige manier beschermen, verbeteren en herstellen dat uiterlijk op 22 december 2015 'een goede toestand van de watersystemen' bereikt wordt:

- Oppervlaktewaterlichamen moeten minstens een goede chemische, ecologische en kwantitatieve toestand bereiken.
- Kunstmatige en sterk veranderde oppervlaktewaterlichamen moeten minstens een goed ecologisch potentieel en een goede chemische toestand bereiken.
- Grondwaterlichamen moeten minstens een goede chemische en kwantitatieve toestand bereiken.

Het Decreet Integraal Waterbeleid gaat, wat de oppervlaktewaterlichamen betreft, verder dan de milieudoelstellingen van de Kaderrichtlijn Water. Laatstgenoemde regelgeving voorziet immers niet in kwantitatieve vereisten voor de oppervlaktewaterlichamen.

2. De verontreiniging van oppervlaktewater en grondwater voorkomen en verminderen:

- Het progressief verminderen van de verontreiniging door prioritaire stoffen.
- Het stopzetten of progressief beëindigen van de verontreiniging door prioritaire gevaarlijke stoffen.

De lijst van prioritaire stoffen en de lijst van prioritaire gevaarlijke stoffen moeten nog worden vastgelegd. Wel is er op dit ogenblik al een beschikking van de Europese Commissie waarin de prioritaire (gevaarlijke) stoffen zijn vastgelegd. Het gaat om Beschikking 2455/2001/EG van 20 november 2001.[732]

3. De voorraden aan oppervlakte- en grondwater duurzaam beheren en gebruiken:

- Een duurzame watervoorziening.
- Een duurzaam watergebruik.

4. De verdere achteruitgang van aquatische ecosystemen, van rechtstreeks van waterlichamen afhankelijke terrestrische ecosystemen en van waterrijke gebieden voorkomen:

- Het behouden en herstellen van de natuurlijke werking van watersystemen.
- Het ongedaan maken of beperken van het schadelijk effect van *versnippering* die is ontstaan door niet-natuurlijke elementen in en langs oppervlaktewaterlichamen.
- Het verzekeren van de *vrije vismigratie* voor alle soorten vis in alle hydrografische stroomgebieden vóór 1 januari 2010, en het voorkomen van nieuwe migratieknelpunten.
- Het hanteren van technieken van natuurtechnische milieubouw.

---

[731] Bij de verwezenlijking van deze doelstellingen wordt rekening gehouden met het onderlinge verband tussen :
a) Het water en de andere onderdelen van het milieu, in het bijzonder het met het water verbonden ecosysteem.
b) Het grondwater, oppervlaktewater en hemelwater.
c) De waterkwaliteit en de waterkwantiteit.

[732] *PB. L*, nr. 331 van 15 december 2001, 1-5.

5. De aquatische ecosystemen en van rechtstreeks van waterlichamen afhankelijke terrestrische ecosystemen in specifieke gebieden verbeteren en herstellen:

- Tot op nader te bepalen of van toepassing zijnde referentieniveaus in de waterrijke gebieden van internationale betekenis.
- Tot op nader te bepalen of van toepassing zijnde referentieniveaus in het Vlaams Ecologisch Netwerk.
- Tot op nader te bepalen of van toepassing zijnde referentieniveaus in de groengebieden, parkgebieden, bosgebieden, natuurontwikkelingsgebieden en de met al deze gebieden vergelijkbare bestemmingsgebieden, aangewezen op de van kracht zijnde plannen van aanleg of de ruimtelijke uitvoeringsplannen.
- In de definitief beschermde speciale beschermingszones, voorzover het gaat om beschermings- en instandhoudingsmaatregelen die hun grondslag vinden in artikel 36ter, §§ 1 en 2 van het Natuurbehoudsdecreet.

6. Het beheer van hemelwater en oppervlaktewater organiseren:

- Het hemelwater moet zo veel mogelijk verdampen of moet nuttig aangewend of geïnfiltreerd worden. Het overtollige hemelwater en effluentwater moet van het afvalwater gescheiden worden en bij voorkeur op een vertraagde wijze via het oppervlaktewaternet afgevoerd worden.
- *Verdroging* moet worden voorkomen, beperkt en ongedaan gemaakt.
- Er moet zo veel mogelijk ruimte geboden worden aan water, met behoud en herstel van de watergebonden functies van de oeverzones en overstromingsgebieden.
- De risico's op *overstromingen* die de veiligheid van de vergunde of vergund geachte woningen en bedrijfsgebouwen, gelegen buiten overstromingsgebieden, aantasten, moeten worden teruggedrongen.

Deze doelstelling moet leiden tot een aanpak van de overstromingsproblematiek. Hier is belangrijk dat er een decretale basis gecreëerd wordt om het gebruik van hemelwater waar mogelijk op te leggen. Dat zal dan ook meer en meer worden doorgevoerd via stedenbouwkundige vergunningen.[733]

7. De landerosie, de aanvoer van sedimenten naar het oppervlaktewater en het door menselijk ingrijpen veroorzaakt transport en de afzetting van slib terugdringen.

8. De waterwegen beheren en ontwikkelen met het oog op de bevordering van een milieuvriendelijker transportmodus van personen en goederen via de waterwegen, het realiseren van de intermodaliteit met de andere vervoersmiddelen en het bevorderen van de internationale verbindingsfunctie ervan.

9. De diverse functies binnen een watersysteem en de onderlinge verbanden integraal afwegen.[734]

10. De betrokkenheid van de mens met het watersysteem bevorderen, waaronder de verhoging van de belevingswaarde in stedelijk gebied en vormen van zachte recreatie.

De hierboven besproken doelstellingen zijn van toepassing op alle aspecten van het integraal waterbeleid. Bij de verwezenlijking van die doelstellingen wordt met het oog op het multifunctioneel gebruik van de watersystemen ook rekening gehouden met de sociale en economische gebruiksfuncties ervan.[735]

---

[733] Zie in dit verband ook het Besluit van de Vlaamse regering van 1 oktober 2004 houdende vaststelling van een gewestelijke stedenbouwkundige verordening inzake hemelwaterputten, infiltratievoorzieningen, buffervoorzieningen en gescheiden lozing van afvalwater en hemelwater, *B.S.* 08 november 2004.

[734] Hierbij kan opgemerkt worden dat ook de erfgoedfuncties en de ecologische functies samen met de kwantiteitsdoelstellingen integraal afgewogen moeten worden.

[735] Artikel 7 van het Decreet Integraal Waterbeleid.

4.3. Beginselen van het integraal waterbeleid

Artikel 6 van het Decreet Integraal Waterbeleid geeft een overzicht van de beginselen van het integraal waterbeleid. Er kan een onderscheid gemaakt worden tussen de beginselen die refereren aan internationaal erkende milieubeginselen (hieronder: beginsel 1 – beginsel 7) en de operationele beginselen die belangrijk geacht worden voor de realisatie van het integraal waterbeleid (hieronder: beginsel 8 – beginsel 11).

Bij het hanteren van deze beginselen heeft de decreetgever geopteerd voor een middelenverplichting en geen resultaatsverplichting. Een middelenverplichting biedt meer flexibiliteit bij de toepassing ervan en vermijdt onverwachte gevolgen of immobiliteit.

Elke overheid, administratie of rechtspersoon die in het Vlaams Gewest belast is met taken van openbaar nut, moet bij de voorbereiding, de vaststelling, de uitvoering, de opvolging en de evaluatie van het integraal waterbeleid rekening houden met de hieronder besproken beginselen.

1. Het stand-stillbeginsel: voorkomen dat de toestand van watersystemen verslechtert.[736]

2. Het preventiebeginsel: optreden om schadelijke effecten[737] te voorkomen, eerder dan die achteraf te moeten herstellen.

3. Het bronbeginsel: preventieve maatregelen aan de bron nemen.

4. Het voorzorgsbeginsel: het treffen van maatregelen ter voorkoming van schadelijke effecten niet uitstellen omdat na afweging het bestaan van een oorzakelijk verband tussen het handelen of nalaten en de gevolgen ervan niet volledig door wetenschappelijk onderzoek is aangetoond.

5. Het beginsel 'de vervuiler betaalt': de kosten voor maatregelen ter voorkoming, vermindering en bestrijding van schadelijke effecten en de kosten voor het herstellen van deze schade zijn voor rekening van de veroorzaker.

6. Het herstelbeginsel: schadelijke effecten, voorzover mogelijk, herstellen tot de van toepassing zijnde referentieniveaus.

7. Het beginsel van een hoog beschermingsniveau: een zo hoog mogelijk beschermingsniveau nastreven van de aquatische ecosystemen, met inbegrip van de rechtstreeks afhankelijke terrestrische ecosystemen en waterrijke gebieden, zonder het multifunctionele gebruik van de watersystemen uit het oog te verliezen.

---

[736] Het standstillbeginsel heeft nog een tweede betekenis: de toestand van de watersystemen moet worden verbeterd, waar deze onvoldoende is. Zie ook *Hoofdstuk 4. Natuurbehoud en vismigratie*.

[737] Een schadelijk effect is volgens artikel 3, §2, 17° van het Decreet Integraal Waterbeleid ieder betekenisvol effect op het milieu dat voortvloeit uit een verandering van de toestand van watersystemen of bestanddelen ervan die wordt teweeggebracht door een menselijke activiteit; die effecten omvatten mede effecten op de gezondheid van de mens en de veiligheid van de vergunde of vergund geachte woningen en bedrijfsgebouwen, gelegen buiten overstromingsgebieden, op het duurzaam gebruik van water door de mens, op de fauna, de flora, de bodem, de lucht, het water, het klimaat, *het landschap en het onroerend erfgoed*, alsmede de samenhang tussen een of meer van deze elementen.

8. Het kostenterugwinningsbeginsel: de kosten voor waterdiensten, met inbegrip van de milieukosten en de kosten van de hulpbronnen, in rekening brengen, met inachtneming van een economische analyse van het watergebruik.

9. Het participatiebeginsel: aan de burgers vroeg, tijdig en doeltreffend inspraak verlenen bij het voorbereiden, het vaststellen, het uitvoeren, het opvolgen en het evalueren van het integraal waterbeleid.

10. Het beginsel dat het watersysteem een van de ordenende principes in de ruimtelijke ordening is.

In essentie houdt dit beginsel in dat de werking en de behoeften van het watersysteem belangrijke voorwaarden zijn voor de wijze waarop met de ruimte wordt omgegaan. Het is voor de ruimtelijke kwaliteit van belang om te zorgen voor een goede samenhang tussen het watersysteem en andere gebruiksfuncties.

Het watersysteem is een ordenend principe dat moet worden afgewogen tegen andere belangen, zoals wonen, werken en recreatie. Naar omstandigheden zal het watersysteem een dominant ordenend principe vormen. Meestal is er echter een afwegingsruimte.

11. Het beginsel van de evaluatie ex ante: een voorafgaande, systematische en grondige evaluatie van de gevolgen van het integraal waterbeleid op het milieu, het economische en sociale aspect en voor de samenleving, en voor de uitvoerende en handhavende instanties uitvoeren.

De hierboven besproken beginselen zijn van toepassing op alle aspecten van het integraal waterbeleid. Bij de toepassing van die beginselen wordt met het oog op het multifunctioneel gebruik van de watersystemen ook rekening gehouden met de sociale en economische gebruiksfuncties ervan.[738]

4.4. De organisatie en de planning van het integraal waterbeleid

4.4.1. De geografische indeling van de watersystemen[739]

Om te voldoen aan de verplichtingen van de Kaderrichtlijn Water, zijn de lidstaten ertoe gehouden de op hun grondgebied gelegen stroomgebieden af te bakenen en deze aan afzonderlijke – al dan niet grensoverschrijdende – stroomgebiedsdistricten toe te wijzen.

Het Vlaams Gewest behoort hydrologisch gezien tot vier verschillende **stroomgebieden**: het stroomgebied van de Schelde, het stroomgebied van de Maas, het stroomgebied van de IJzer en het stroomgebied van de Brugse Polders. De Vlaamse regering heeft de grenzen van die stroomgebieden afgebakend op een kaart van de stroomgebieden, die als Bijlage I bij het Besluit van de Vlaamse regering van 9 september 2005 gevoegd is.[740]

Die stroomgebieden worden ingedeeld bij twee **internationale stroomgebiedsdistricten**. De stroomgebieden van de Schelde, van de IJzer en van de Brugse Polders werden met instem-

[738] Artikel 7 van het Decreet Integraal Waterbeleid.
[739] Artikelen 18 tot 21 van het Decreet Integraal Waterbeleid.
[740] Artikel 2 van het Besluit van 9 september 2005.

ming van de partijen bij het Scheldeverdrag[741] toegewezen aan het internationaal stroomgebiedsdistrict van de Schelde. Het stroomgebied van de Maas werd met instemming van de partijen bij het Maasverdrag[742] toegewezen aan het internationaal stroomgebiedsdistrict van de Maas. De Vlaamse regering heeft de grenzen van die stroomgebiedsdistricten afgebakend op de kaart van de stroomgebieden die als Bijlage I bij het Besluit van de Vlaamse regering van 9 september 2005 gevoegd is.[743]

Het integraal waterbeleid binnen die stroomgebiedsdistricten wordt gecoördineerd door respectievelijk de Internationale Commissie voor Bescherming van de Schelde en de Internationale Commissie voor Bescherming van de Maas.

De in Vlaanderen gelegen gedeelten van de stroomgebieden van de Schelde en de Maas worden verder ingedeeld in **bekkens**: het Leiebekken, het bekken Gentse Kanalen, het Bovenscheldebekken, het Benedenscheldebekken, het Denderbekken, het Dijlebekken, het Netebekken, het Demerbekken en het Maasbekken. Het in het Vlaams Gewest gelegen gedeelte van het stroomgebied van de IJzer en het stroomgebied van de Brugse Polders worden aangewezen als bekkens, respectievelijk het IJzerbekken en het Bekken van de Brugse Polders. De Vlaamse regering heeft de grenzen van die bekkens afgebakend op een kaart van de bekkens, die als Bijlage II bij het Besluit van de Vlaamse regering van 9 september 2005 gevoegd is.[744]

De bekkens worden verder ingedeeld in **deelbekkens**. De Vlaamse regering heeft de grenzen van die deelbekkens afgebakend op elf kaarten van de deelbekkens, die als Bijlage III bij het Besluit van de Vlaamse regering van 9 september 2005 gevoegd zijn.[745]

4.4.2. De organisatiestructuur van het integraal waterbeleid

De decreetgever heeft uitdrukkelijk gekozen voor een gelaagde benadering van het integraal waterbeleid. Uitgaande van de door de Kaderrichtlijn geponeerde stroomgebiedbenadering wordt het waterbeleid verder uitgetekend op bekken- en deelbekkenniveau.

4.4.2.1. Op stroomgebiedsdistrictniveau[746]

De Vlaamse regering neemt de passende initiatieven die erop gericht zijn dat de autoriteiten die bevoegd zijn voor de internationale stroomgebiedsdistricten van de Schelde en de Maas, uiterlijk tegen 22 december 2009 een stroomgebiedbeheerplan kunnen opstellen voor het volledige internationale stroomgebiedsdistrict.

Indien het niet mogelijk blijkt om binnen de voorziene termijn een stroomgebiedbeheerplan vast te stellen voor het volledige internationale stroomgebiedsdistrict, stelt de Vlaamse rege-

[741] Scheldeverdrag, ondertekend te Gent op 3 december 2002. Partijen bij het verdrag zijn België, Nederland, Frankrijk, het Vlaams Gewest, het Waals Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het Scheldeverdrag wordt van kracht wanneer alle ondertekenaars hun interne procedures hebben afgerond. Vlaanderen heeft het Scheldeverdrag op 30 april 2004 bij decreet goedgekeurd. Het verdrag is nog niet in werking getreden.
[742] Maasverdrag, ondertekend te Gent op 3 december 2002. Partijen bij het verdrag zijn België, Nederland, Luxemburg, Frankrijk, Duitsland, het Vlaams Gewest, het Waals Gewest en het Brussels Hoofdstedelijke Gewest. Het Maasverdrag wordt van kracht wanneer alle ondertekenaars hun interne procedures hebben afgerond. Vlaanderen heeft het Maasverdrag op 30 april 2004 bij decreet goedgekeurd. Het verdrag is nog niet in werking getreden.
[743] Artikel 2 van het Besluit van 9 september 2005.
[744] Artikel 3 van het Besluit van 9 september 2005.
[745] Artikel 4 van het Besluit van 9 september 2005.
[746] Artikelen 22 en 23 van het Decreet Integraal Waterbeleid.

ring voor elk van de in Vlaanderen gelegen delen van het internationaal stroomgebiedsdistrict een stroomgebiedbeheerplan vast.

Eenmaal de stroomgebiedbeheerplannen vastgesteld zijn, neemt de Vlaamse regering de passende initiatieven die erop gericht zijn dat die plannen uiterlijk tegen 22 december 2015 worden getoetst en herzien.

4.4.2.2. Het Vlaams Gewest[747]

Om het integraal waterbeleid op het niveau van het Vlaams Gewest te coördineren en te organiseren, wordt een bevoegde minister aangeduid en worden de krachtlijnen van de visie van de Vlaamse regering op het integraal waterbeleid vastgelegd door middel van een waterbeleidsnota.

De Vlaamse minister die bevoegd is voor het Leefmilieu en het Waterbeleid, wordt ingevolge artikel 5 van het Besluit van 9 september 2005 belast met de coördinatie en de organisatie van de planning van het integraal waterbeleid.

Op 8 april 2005 keurde de Vlaamse regering de waterbeleidsnota goed. De nota omvat de krachtlijnen van het beleid met betrekking tot de kwaliteit van grondwater, oppervlaktewater en drinkwater, de beheersing van de watertoevoervolumes, sedimenttoevoervolumes en afvoersnelheden, het duurzaam watergebruik, de captatie van oppervlaktewater en grondwater voor landbouw, industrie en watervoorziening.

Er wordt een **Coördinatiecommissie Integraal Waterbeleid** (hierna: CIW) ingesteld, die multidisciplinair en beleidsdomeinoverschrijdend is samengesteld. Meerbepaald zetelen er leden van de vzw Samenwerking Vlaams Water, de Vereniging van Vlaamse Provincies, de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten, de Vereniging van Vlaamse Polders en Wateringen, het beleidsdomein Leefmilieu, Natuur en Energie, het beleidsdomein Openbare Werken, het beleidsdomein Ruimtelijke Ordening, het beleidsdomein Landbouw en het beleidsdomein Economie. De CIW wordt voorgezeten door de leidend ambtenaar van de Vlaamse Milieumaatschappij.[748]

De CIW staat in voor de voorbereiding van de waterbeleidsnota en de stroomgebiedbeheerplannen, de controle en de opvolging van het integraal waterbeleid, ze waakt over de uniforme aanpak van de bekkenwerking en is belast met de uitvoering van de beslissingen van de Vlaamse regering inzake integraal waterbeleid. De Vlaamse Milieumaatschappij verzekert het secretariaat en de ondersteuning van de planningscel van de CIW.[749]

Voor het maatschappelijk overleg wordt een beroep gedaan op de **Milieu- en Natuurraad van Vlaanderen** (hierna: MiNa-Raad) en de **Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen** (hierna: SERV).

4.4.2.3. Op bekkenniveau[750]

Per bekken wordt een bekkenbestuur en een bekkenraad opgericht. Het bekkenbestuur richt in haar schoot een bekkensecretariaat op, dat instaat voor de administratieve ondersteuning.

---

[747] Artikel 24 en 25 van het Decreet Integraal Waterbeleid.
[748] Artikel 7 van het Besluit van 9 september 2005.
[749] Zie ook artikel 6 van het Besluit van 9 september 2005.
[750] Artikelen 26 tot 29 van het Decreet Integraal Waterbeleid.

In het **bekkenbestuur** zetelen vertegenwoordigers van de Vlaamse regering, een provinciaal mandataris van elke provincie wiens grondgebied geheel of gedeeltelijk deel uitmaakt van het bekken en een bestuurlijk mandataris van elk deelbekken dat deel uitmaakt van het bekken. Het bekkenbestuur wordt voorgezeten door de provinciegouverneur.

De belangrijkste opdrachten van het bekkenbestuur zijn de organisatie en aansturing van het bekkensecretariaat, de goedkeuring van het ontwerp van bekkenbeheerplan, de vaststelling van het bekkenvoortgangsrapport en de onderlinge afstemming van de relevante deelbekkenbeheerplannen met het bekkenbeheerplan. Het bekkenbestuur beschikt tevens over adviesbevoegdheden inzake de waterbeleidsnota, het stroomgebiedbeheerplan, de ontwerpen van investeringsprogramma's en de ontwerpen van technische plannen. *Het bekkenbestuur moet tevens een aanzet bieden voor de optimalisatie van de beheersbevoegdheden van de waterwegen en de onbevaarbare waterlopen.*[751]

De **bekkenraad** bestaat uit vertegenwoordigers van de sector landbouw, de sector natuur, bos, milieu en landschap, de sector industrie en handel, de sectoren ontginning en energie, de sector visserij, de sector toerisme en recreatie, de sector wonen en de sector transport en vervoer. De bekkenraad wordt voorgezet door de bekkencoördinator.[752]

De bekkenraad waakt over het planvormings- en opvolgingsproces en geeft een advies bij het ontwerp van bekkenbeheerplan en het ontwerp van bekkenvoortgangsrapport. Ze kan ook op eigen initiatief advies uitbrengen over de planning en uitvoering van het bekkenbeheerplan en alle overige aspecten van het integraal waterbeleid.

4.4.2.4. Op deelbekkenniveau[753]

Per deelbekken of voor meerdere deelbekkens die tot eenzelfde bekken behoren, wordt een samenwerkingsverband zonder rechtspersoonlijkheid[754] opgericht, waterschap genaamd. Het secretariaat van het waterschap wordt waargenomen door de provincie.

In een **waterschap** zetelen vertegenwoordigers van het Vlaams Gewest, de betrokken provincie(s), de betrokken gemeente(n) en, in voorkomend geval, de betrokken polder(s) en/of watering(en).

De belangrijkste taken van het waterschap zijn het opstellen van een ontwerp van deelbekkenbeheerplan, het uitbrengen van een advies over het ontwerp van bekkenbeheerplan en het voorstellen van een adequate bevoegdheidsverdeling van de waterwegen en de onbevaarbare waterlopen om een meer geïntegreerd, logisch samenhangend en efficiënt beheer te realiseren.

Bovendien kunnen in het waterschap de volgende taken gecoördineerd worden uitgevoerd door de bevoegde overheden: het beheer van de onbevaarbare waterlopen, het beheer van het water dat bestemd is voor menselijke aanwending, het beheer en de exploitatie van de openbare rioleringen en de kleinschalige waterzuivering en het beheer van de ondiepe grondwatercyclus.

Ook de maatschappelijke belangen zijn vertegenwoordigd op deelbekkenniveau. Deze vertegenwoordiging gebeurt binnen het waterschap via de **provinciale en gemeentelijke adviesraden voor milieu en natuur**.

---

[751] Het bekkenbestuur is gegrond op een overeenkomst, die de organisatie en de werking ervan regelt.
[752] Artikel 19 van het Besluit van 9 september 2005.
[753] Artikelen 30 en 31 van het Decreet Integraal Waterbeleid.
[754] Het is de bedoeling om in een later stadium het waterschap met rechtspersoonlijkheid mogelijk te maken.

4.4.3. De waterbeleidsplanning

Hoofdstuk VI van het Decreet Integraal Waterbeleid bevat bepalingen in verband met de verplichte planning die op het stroomgebiedniveau opgelegd werd door de Kaderrichtlijn Water, aangevuld met de voor het eerst vast te stellen waterbeheerplannen op bekkenniveau en deelbekkenniveau.

Waterbeheerplannen moeten opgesteld worden op drie niveaus: stroomgebiedbeheerplannen op het stroomgebiedniveau, bekkenbeheerplannen op het bekkenniveau en deelbekkenbeheerplannen op het deelbekkenniveau.

4.4.3.1. De stroomgebiedbeheerplannen[755]

Indien de Internationale Commissie voor Bescherming van de Maas en/of de Internationale Commissie voor Bescherming van de Schelde niet in staat blijkt om binnen de voorziene termijn een stroomgebiedbeheerplan voor het volledige internationale stroomgebiedsdistrict vast te stellen, moet de Vlaamse regering een stroomgebiedbeheerplan vaststellen voor elk van de in Vlaanderen gelegen delen van het internationaal stroomgebiedsdistrict.

De stroomgebiedbeheerplannen worden uiterlijk op 22 december 2009 voor het eerst vastgesteld door de Vlaamse regering en bekendgemaakt bij uittreksel in het Belgisch Staatsblad. Ze worden vervolgens om de zes jaar getoetst en zo nodig herzien, overeenkomstig de regels voor de opmaak ervan.

Het stroomgebiedbeheerplan bevat de hoofdlijnen van het integraal waterbeleid voor het desbetreffende stroomgebiedsdistrict, met inbegrip van de voorgenomen maatregelen, middelen en termijnen die worden bepaald om de doelstellingen ervan te bereiken. Het plan bevat minstens de gegevens die vermeld worden in Bijlage I bij het Decreet Integraal Waterbeleid.

De Vlaamse regering duidt de onderdelen van de stroomgebiedbeheerplannen aan die bindend zijn voor de overheden, administraties en rechtspersonen die in het Vlaams Gewest belast zijn met taken van openbaar nut. Van het bindend gedeelte van de stroomgebiedbeheerplannen 'kan niet in minder strenge zin worden afgeweken' dan in de hierna bepaalde gevallen:

- De realisatie van het stroomgebiedbeheerplan maakt de opmaak van een gewestelijk RUP of de wijziging van een RUP of plan van aanleg noodzakelijk.
- De realisatie van het stroomgebiedbeheerplan maakt de opmaak van een provinciaal of gemeentelijk RUP of plan van aanleg noodzakelijk.[756]

In dergelijke gevallen kan slechts worden afgeweken van de bindende bepalingen van het stroomgebiedbeheerplan op basis van een gemotiveerde en gelijktijdige afweging van de ruimtelijke behoeften van de verschillende maatschappelijke activiteiten, op basis van het verslag van de plenaire vergadering van de betrokken instantie of op basis van de tijdens het openbaar onderzoek geformuleerde bezwaren en opmerkingen, of de adviezen, uitgebracht door de aangeduide administraties en overheden, of het advies van de bevoegde commissies voor ruimtelijke ordening.

4.4.3.2. De bekkenbeheerplannen[757]

De Vlaamse regering stelt voor elk bekken een bekkenbeheerplan vast.

[755] Artikelen 33 tot 38 van het Decreet Integraal Waterbeleid.
[756] Artikel 36 van het Decreet Integraal Waterbeleid.
[757] Artikelen 39 tot 42 en 47 tot 48 van het Decreet Integraal Waterbeleid.

De bekkenbeheerplannen worden uiterlijk op 22 december 2006 voor het eerst vastgesteld en bekendgemaakt bij uittreksel in het Belgisch Staatsblad. Ze worden vervolgens om de zes jaar getoetst en zo nodig herzien, overeenkomstig de regels voor de opmaak ervan.

Het bekkenbeheerplan bepaalt het integraal waterbeleid voor het desbetreffende bekken, met inbegrip van de voorgenomen acties, maatregelen, middelen en termijnen die worden bepaald om de doelstellingen ervan te bereiken. Het geeft nadere uitvoering aan de waterbeleidsnota en het stroomgebiedbeheerplan. Het bekkenbeheerplan bevat minstens de gegevens die vermeld worden in Bijlage III bij het Decreet Integraal Waterbeleid.

Het bekkenbeheerplan kan beperkingen aan burgers opleggen. Die beperkingen mogen echter niet absoluut werken of handelingen verbieden of onmogelijk maken die overeenstemmen met de RUP's of de plannen van aanleg, noch de realisatie van die plannen en hun bestemmingsvoorschriften verhinderen, met uitzondering van de werken of handelingen binnen overstromingsgebieden en oeverzones.[758]

Het bekkenbestuur duidt de onderdelen van het bekkenbeheerplan aan die bindend zijn voor de overheden, administraties en rechtspersonen die in het Vlaams Gewest belast zijn met taken van openbaar nut. Van het bindend gedeelte van de bekkenbeheerplannen kan niet in minder strenge zin worden afgeweken dan in de hierna bepaalde gevallen:

- De realisatie van het bekkenbeheerplan maakt de opmaak van een gewestelijk RUP of de wijziging van een RUP of plan van aanleg noodzakelijk.
- De realisatie van het bekkenbeheerplan maakt de opmaak van een provinciaal of gemeentelijk RUP of plan van aanleg noodzakelijk.

In dergelijke gevallen kan slechts worden afgeweken van de bindende bepalingen van het bekkenbeheerplan op basis van een gemotiveerde en gelijktijdige afweging van de ruimtelijke behoeften van de verschillende maatschappelijke activiteiten, op basis van het verslag van de plenaire vergadering van de betrokken instantie of op basis van de tijdens het openbaar onderzoek geformuleerde bezwaren en opmerkingen, of de adviezen, uitgebracht door de aangeduide administraties en overheden, of het advies van de bevoegde commissies voor ruimtelijke ordening.

Jaarlijks wordt een bekkenvoortgangsrapport vastgesteld dat een verslag van de stand van uitvoering van het bekkenbeheerplan en een opgave van de nog te verrichten activiteiten en maatregelen bevat.

[758] Hier geldt met andere woorden het primaat van de ruimtelijke ordening.

4.4.3.3. De deelbekkenbeheerplannen[759]

Het waterschap verleent haar goedkeuring aan het deelbekkenbeheerplan. Het deelbekkenbeheerplan wordt als een deelplan toegevoegd aan het bekkenbeheerplan.[760]

De deelbekkenbeheerplannen worden uiterlijk op 22 december 2006 voor het eerst vastgesteld en bekendgemaakt. Ze worden vervolgens om de zes jaar getoetst en zo nodig herzien, overeenkomstig de regels voor de opmaak ervan.

Het deelbekkenbeheerplan bepaalt het integraal waterbeleid voor het desbetreffende deelbekken, met inbegrip van de acties, maatregelen, middelen en termijnen die worden bepaald om de doelstellingen ervan te bereiken. Het geeft nadere uitvoering aan het bekkenbeheerplan. Het deelbekkenbeheerplan bevat minstens de gegevens die vermeld worden in Bijlage IV bij het Decreet Integraal Waterbeleid.

Het deelbekkenbeheerplan kan beperkingen aan burgers opleggen. Die beperkingen mogen echter niet absoluut werken of handelingen verbieden of onmogelijk maken die overeenstemmen met de RUP's of de plannen van aanleg, noch de realisatie van die plannen en hun bestemmingsvoorschriften verhinderen, met uitzondering van de werken of handelingen binnen overstromingsgebieden en oeverzones. [761]

Het waterschap duidt de onderdelen van het deelbekkenbeheerplan aan die bindend zijn voor de overheden, administraties en rechtspersonen die in het Vlaams Gewest belast zijn met taken van openbaar nut.

4.4.3.4. Hiërarchie tussen de waterbeheerplannen

Het deelbekkenbeheerplan mag niet in minder strenge zin afwijken van de bindende bepalingen van het bekkenbeheerplan, noch van de bindende bepalingen van het stroomgebiedbeheerplan.

Het bekkenbeheerplan mag niet in minder strenge zin afwijken van de bindende bepalingen van het stroomgebiedbeheerplan. Het plan moet tevens afgestemd worden op de natuurrichtplannen en de landinrichtingsplannen.

De Vlaamse regering kan de bepalingen van een bekkenbeheerplan en een deelbekkenbeheerplan die strijdig zijn met de bindende bepalingen van een nieuwe stroomgebiedbeheerplan bij een met redenen omkleed besluit opheffen.[762]

---

[759] Artikelen 43 tot 46 van het Decreet Integraal Waterbeleid.
[760] Zie ook artikel 74 van het Decreet Integraal Waterbeleid: zolang er geen bekkenbeheerplan is vastgesteld, kan de Vlaamse regering een deelbekkenbeheerplan voorlopig vaststellen na advies van het betrokken bekkenbestuur.
[761] Hier geldt met andere woorden het primaat van de ruimtelijke ordening.
[762] Artikel 49 Decreet Integraal Waterbeleid.

4.5. De milieudoelstellingen en hun verwezenlijking

4.5.1. Het vaststellen en bereiken van de milieudoelstellingen[763]

De Vlaamse regering stelt door middel van milieukwaliteitsnormen de milieudoelstellingen voor oppervlaktewater en grondwater vast die in uitvoering van de Kaderrichtlijn Water uiterlijk tegen 22 december 2015 moeten worden bereikt. De Vlaamse regering stelt tevens milieukwaliteitsnormen voor waterbodems en milieukwantiteitsnormen vast.

De milieudoelstellingen hebben betrekking op:

- Voor oppervlaktewaterlichamen:
    - De goede chemische toestand
    - De goede of zeer goede ecologische toestand
- Voor grondwaterlichamen:
    - De goede chemische toestand
    - De goede kwantitatieve toestand
- Voor kunstmatige of sterk veranderde oppervlaktewaterlichamen[764]:
    - De goede chemische toestand
    - Het goede of maximale ecologisch potentieel.

Er werden tot op heden geen milieudoelstellingen vastgesteld.

Bij het realiseren van de milieudoelstellingen moet minstens de goede toestand en, indien mogelijk, de zeer goede toestand van het oppervlaktewater en het grondwater bereikt worden. Verder moet minstens het goede ecologisch potentieel en, indien mogelijk, het maximale ecologisch potentieel van kunstmatige of sterk veranderde waterlichamen bereikt worden. De bestaande toestand van het oppervlaktewater en het grondwater mag in principe niet achteruitgaan.

De Vlaamse regering kan in een aantal gevallen voor bepaalde waterlichamen **afwijken van de milieudoelstellingen.**[765] Indien ze dat doet, moet ze ervoor zorgen dat het bereiken van de milieudoelstellingen in andere waterlichamen in hetzelfde stroomgebiedsdistrict niet in het gedrang wordt gebracht of niet blijvend wordt verhinderd. De Vlaamse regering moet er tevens voor zorgen dat alle maatregelen worden genomen om ervoor te zorgen dat de toepassing van de nieuwe bepalingen tenminste hetzelfde beschermingsniveau waarborgt als datgene dat wordt gewaarborgd door de bestaande communautaire en Vlaamse wetgeving.[766]

---

[763] Artikelen 51 tot 59 van het Decreet Integraal Waterbeleid.

[764] Artikel 52 van het Decreet Integraal Waterbeleid bepaalt het volgende: de Vlaamse regering kan oppervlaktewaterlichamen als *kunstmatig of sterk veranderd* aanduiden als de voor het bereiken van de goede ecologische toestand noodzakelijke wijzigingen van de hydromorfologische kenmerken een betekenisvol nadelig effect zouden hebben op het milieu, op activiteiten van groot maatschappelijk belang met betrekking tot de scheepvaart, havenfaciliteiten, openbare voorzieningen voor water bestemd voor menselijke consumptie of hernieuwbare energieopwekking en op de bescherming tegen overstromingen van vergunde of vergund geachte woningen en bedrijfsgebouwen gelegen buiten overstromingsgebieden. De Vlaamse regering kan oppervlaktewaterlichamen eveneens als *kunstmatig of sterk veranderd* aanduiden als het doel dat door de kunstmatig of veranderde aard van het oppervlaktewaterlichaam wordt gediend, niet kan worden bereikt met andere voor het milieu gunstigere middelen, omdat dit technisch niet haalbaar is of onevenredig hoge kosten zou meebrengen.

[765] Artikelen 53 tot 56 van het Decreet Integraal Waterbeleid: de Vlaamse regering kan in bepaalde gevallen de termijn voor het bereiken van de milieudoelstellingen verlengen. Ze kan tevens minder strenge milieudoelstellingen vaststellen. Een tijdelijk achteruitgang van de toestand van bepaalde waterlichamen is in bepaalde gevallen aanvaardbaar.

[766] Deze verplichting geldt eveneens bij het aanduiden van kunstmatige of sterk veranderde oppervlaktewaterlichamen.

Wanneer blijkt dat de milieudoelstellingen voor bepaalde waterlichamen vermoedelijk niet worden bereikt, zorgt de Vlaamse regering ervoor dat:

- De oorzaken van het eventuele falen worden onderzocht.
- De betrokken vergunningen en machtigingen worden onderzocht en, indien nodig, herzien.
- De monitoringprogramma's wordt getoetst en, indien nodig, herzien.
- De noodzakelijke aanvullende maatregelen om de milieudoelstellingen te bereiken, worden genomen, met inbegrip van de vaststelling van strengere milieudoelstellingen.

Indien de oorzaken van het niet-bereiken van de milieudoelstellingen het resultaat zijn van redelijkerwijs niet te voorziene of uitzonderlijke omstandigheden die het gevolg zijn van natuurlijke oorzaken of overmacht (bv. extreme overstromingen of lange droogteperioden), kan de Vlaamse regering afzien van het nemen van aanvullende maatregelen om de milieudoelstellingen te bereiken.

4.5.2. Instrumenten voor het bereiken van de milieudoelstellingen

4.5.2.1. Analyses en beoordelingen[767]

De Vlaamse regering zorgt ervoor dat voor elk stroomgebiedsdistrict een aantal analyses en beoordelingen worden uitgevoerd die betrekking hebben op de kenmerken van het stroomgebiedsdistrict, de beoordeling van de effecten van menselijke activiteiten op de toestand van het oppervlaktewater en het grondwater en de economische analyse van het watergebruik.

De analyses moesten uiterlijk op 22 december 2004 uitgevoerd zijn. *Dat is ook gebeurd.*[768] Ze worden voor het eerst uiterlijk op 22 december 2013 en vervolgens om de zes jaar getoetst en, indien nodig, herzien.

4.5.2.2. Register van beschermde gebieden[769]

De Vlaamse regering maakt voor elk stroomgebiedsdistrict een register op van alle daarin gelegen beschermde gebieden. Het register bevat ten minste de volgende beschermde gebieden:

- De waterlichamen die aangewezen zijn voor de onttrekking van water voor menselijke consumptie en die dagelijks gemiddeld meer dan 10 m³ water leveren of meer dan 50 personen bedienen, en de voor dat toekomstig gebruik bestemde waterlichamen, met inbegrip van de beschermingszones voor waterlichamen.
- De gebieden voor de bescherming van economisch betekenisvolle in het water levende planten- en diersoorten.
- Oppervlaktewaterlichamen met als bestemming recreatiewater of zwemwater.
- De kwetsbare zones water in uitvoering van de Richtlijn 91/271/EEG van 21 mei 1991 inzake de behandeling van stedelijk afvalwater, de kwetsbare zones in uitvoering van de Richtlijn 91/676/EEG van 12 december 1991 inzake de bescherming van water tegen verontreiniging door nitraten uit agrarische bronnen, de kwetsbare ecologisch waardevolle agrarische gebieden en de kwetsbare zones natuur, bedoeld in de artikelen 15bis en 15ter van het Decreet van 23 januari 1991 inzake de bescherming van het leefmilieu tegen de verontreiniging door meststoffen.

[767] Artikelen 60 tot 63 van het Decreet Integraal Waterbeleid.
[768] De analyserapporten van de stroomgebiedsdistricten van de Maas en de Schelde kunnen geraadpleegd worden op de website van de Coördinatiecommissie Integraal Waterbeleid: www.ciwvlaanderen.be
[769] Artikelen 71 tot 73 van het Decreet Integraal Waterbeleid.

- De definitief vastgestelde speciale beschermingszones en de waterrijke gebieden van internationale betekenis.

Het register van beschermde gebieden moest uiterlijk op 22 december 2004 opgesteld worden.

Dat is ook gebeurd. Het register van beschermde gebieden maakt deel uit van de analyserapporten.

4.5.2.3. Monitoringprogramma's[770]

De Vlaamse regering stelt voor elk stroomgebiedsdistrict programma's op voor de monitoring van de watertoestand.

Die monitoringprogramma's moeten uiterlijk op 22 december 2006 in uitvoering zijn.

4.5.2.4. Maatregelenprogramma's[771]

De Vlaamse regering stelt voor elk stroomgebiedsdistrict afzonderlijk of voor het Vlaams Gewest in zijn geheel een maatregelenprogramma vast ter verwezenlijking van de algemene doelstellingen van het integraal waterbeleid en de vastgestelde milieudoelstellingen. Deze maatregelenprogramma's bevatten minstens de gegevens die vermeld worden in Bijlage III bij het Decreet Integraal Waterbeleid.

De maatregelenprogramma's moeten uiterlijk op 22 december 2009 vastgesteld zijn. Ze worden vervolgens om de zes jaar getoetst en, indien nodig, herzien.

De maatregelenprogramma's moeten uiterlijk op 22 december 2012 in uitvoering zijn. Nieuwe maatregelen moeten binnen drie jaar na de vaststelling ervan in uitvoering zijn.

4.5.2.5. Kostenterugwinning van waterdiensten[772]

De Vlaamse regering doet gepaste voorstellen van maatregelen om het kostenterugwinningsbeginsel uiterlijk op 22 december 2010 toe te passen.

4.6. Algemene instrumenten van het integraal waterbeleid[773]

"*Het verwezenlijken van een integraal waterbeleid vereist onder andere dat er meer ruimte komt voor water. Ook een betere waterkwaliteit en het vrijwaren van watervoorraden tegen overconsumptie staan centraal in het integraal waterbeleid. De zorgen voor 'meer ruimte voor water' en 'meer proper water' zijn niet altijd te verzoenen met het huidige grondgebruik. Een omzichtige planvorming en vergunningpolitiek zijn dan ook noodzakelijk. Verkeerde plankeuzes in het verleden of een kortzinnig vergunningenbeleid liggen immers vaak aan de basis van zorgwekkende waterbeheerproblemen. In de meest extreme situaties zal men op korte of middellange termijn een einde moeten stellen aan het actuele grondgebruik, of zullen aan het grondgebruik beperkingen moeten worden opgelegd. Wanneer deze maatregelen een aanzienlijke waardevermindering van gronden doet ontstaan of aanleiding geven tot aanmer-*

[770] Artikelen 67 tot 70 van het Decreet Integraal Waterbeleid.
[771] Artikelen 64 tot 66 van het Decreet Integraal Waterbeleid.
[772] Artikel 59 van het Decreet Integraal Waterbeleid.
[773] A. CARETTE, *Enkele algemene beginselen van het integraal waterbeleid.Oeverzones, verwerving van onroerende goederen, aankoopplicht en vergoedingsplicht*, in: F. MAES en L. LAVRYSEN (eds.), *o.c.*, 113-148.

kelijk inkomstenverlies, moet een billijke vergoeding worden voorzien. Zoniet zal voor het integraal waterbeleid nauwelijks een maatschappelijk draagvlak bestaan."[774]

Voor de realisatie van de hierboven besproken doelstellingen van het integraal waterbeleid wil de decreetgever een mix van algemene instrumenten inzetten. Deze worden uiteengezet in Hoofdstuk III van het Decreet Integraal Waterbeleid.

Een viertal algemene instrumenten kunnen worden onderscheiden:
- De watertoets
- De oeverzones
- Onteigening en recht van voorkoop
- Aankoopplicht en vergoedingsplicht.

4.6.1. De watertoets[775]

De watertoets, waarvan de decretale omkadering is terug te vinden in **artikel 8** van het Decreet Integraal Waterbeleid, is een *instrument voor externe integratie van het waterbeleid*, waarbij aan waterbelangen een expliciete plaats wordt gegeven in de totstandkoming van de besluitvorming op andere beleidsterreinen.[776]

De watertoets kan in het algemeen worden opgevat als het proces van vroegtijdig informeren, adviseren en uiteindelijk beoordelen van de mogelijke schadelijke effecten van plannen, programma's of vergunningsbesluiten op het watersysteem. Daarmee fungeert de watertoets als een belangrijk *preventief instrument*.

4.6.1.1. Toepassingsgebied van de watertoets

De watertoets heeft een ruim toepassingsgebied, zowel *ratione materiae* als *ratione loci*.

Elke beslissing omtrent het verlenen van een vergunning, zoals een stedenbouwkundige vergunning, een verkavelingsvergunning, een milieuvergunning en een natuurvergunning, moet aan de watertoets worden onderworpen. Ook machtigingen in het kader van de erfgoedregelgeving, machtigingen in het kader van het Bosdecreet, machtigingen voor buitengewone werken aan waterlopen en vergunningen toegekend voor het privatief gebruik van bevaarbare waterlopen zijn onderworpen aan de watertoets.[777] De watertoets is verder van toepassing op plannen en programma's, waaronder beheerplannen, plannen van aanleg, ruimtelijke structuurplannen en ruimtelijke uitvoeringsplannen.[778]

De watertoets is niet beperkt tot de klassieke verontreinigingsgevallen. Door de koppeling aan het begrip 'schadelijke effecten' omvat de watertoets een groot aantal evaluatiecriteria: beveiliging tegen overstromingen, wateroverlast, riolering, watervoorziening voor huishoudens en economische actoren, bodemdaling, volksgezondheid, oppervlaktewater- en grondwaterkwali-

[774] P. DE SMEDT, "De algemene instrumenten van het Vlaamse decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid: onbekend en onbemind?", in: Universiteit Gent, *Gandaius Actueel X*, Mechelen, Kluwer, 2004, 31.
[775] Artikel 8 van het Decreet Integraal Waterbeleid.
[776] Memorie van Toelichting, *Parl. St.* Vl. Parl. 2002-2003, nr. 1730/1, 23. De watertoetsregeling is geïnspireerd op de ingreepregeling van artikel 16 van het Natuurbehoudsdecreet.
[777] Domeinconcessies daarentegen zijn niet watertoetsplichtig volgens de werkgroep die een juridische knelpuntennota bij het ontwerpdocument dat algemene richtlijnen bij de watertoets vaststelt.
[778] Bron: ontwerpdocument 'Uitschrijven van richtlijnen ten behoeve van Vlaamse plannenmakers en vergunningsverlenende overheden ten behoeve van de watertoets'. Dit document werd de onderzoekers door de leden van de stuurgroep verschaft.

teit, verdroging en (natte) natuurwaarden.[779] De toepassing van de watertoets wordt wel gekoppeld aan het overschrijden van een bepaalde drempel. Enkel 'betekenisvolle' schadelijke effecten worden in de evaluatie opgenomen.

De watertoets is een horizontale maatregel, die overal geldt, ongeacht de planologische bestemming van het projectgebied of het beheersingsgebied van het plan of programma. De watertoets is bijgevolg niet ondergeschikt aan bestemmingen die zijn vastgelegd op basis van de regelgeving betreffende de ruimtelijke ordening.

4.6.1.2. Inhoud van de watertoets

De algemene regeling wordt verwoord in artikel 8, §1, eerste lid van het Decreet Integraal Waterbeleid. Overeenkomstig deze bepaling dient de overheid die over een vergunning, een plan of programma moet beslissen, er zorg voor te dragen, door de betrokken vergunning of de goedkeuring van het plan of programma te weigeren, dat geen schadelijk effect wordt veroorzaakt of dat het schadelijk effect zo veel mogelijk wordt beperkt en, indien dit niet mogelijk is, dat het schadelijk effect wordt hersteld of, ingeval van vermindering van de infiltratie van hemelwater of vermindering van ruimte voor het watersysteem, gecompenseerd wordt.

De watertoets impliceert dus een beoordeling in verschillende trappen:

1. Als de voorgenomen activiteiten een schadelijk effect kunnen veroorzaken, wordt er op de eerste plaats voor gezorgd dat er gepaste voorwaarden[780] worden opgelegd bij het verlenen van de vergunning of bij de goedkeuring van het plan of programma, in die mate dat het ontstaan van elk schadelijk effect wordt vermeden of zo veel mogelijk beperkt wordt.
2. Als het schadelijk effect niet kan worden vermeden of geen beperkende maatregelen mogelijk blijken, moeten de voorwaarden gericht zijn op het herstel in natura op de plaats waar het schadelijk effect zich voordoet. Enkel ingeval het schadelijk effect betrekking heeft op de infiltratie van hemelwater of op de vermindering van ruimte voor het watersysteem, wordt voorzien in de mogelijkheid tot compensatie in natura op een andere plaats. Financiële compensatie is uitgesloten.
3. Pas als het schadelijk effect niet kan worden vermeden of beperkt door het opleggen van gepaste voorwaarden, en herstel of compensatie evenmin mogelijk blijken te zijn, wordt de vergunning of de goedkeuring van het plan of programma geweigerd.[781]

Voor vergunningsplichtige activiteiten[782], plannen of programma's die onderworpen zijn aan de verplichting om een milieueffectrapport op te stellen, gebeurt de analyse en evaluatie van het al dan niet optreden van een schadelijk effect en de op te leggen voorwaarden om dat effect te vermijden, te beperken, te herstellen of te compenseren, in dat milieueffectrapport.

In het tweede lid van artikel 8, §1 van het Decreet Integraal Waterbeleid wordt een bijzondere regeling voorzien voor ingrepen met mogelijke schadelijke effecten op de kwantitatieve toestand van het grondwater. Ingeval het schadelijk effect op de kwantitatieve toestand van het

---

[779] Zie ook hoorzittingen, *Parl. St.* Vl. Parl. 2002-2003, nr. 1730/3, 27.

[780] Volgens het voorontwerp van uitvoeringsbesluit kunnen die voorwaarden onder meer betrekking hebben op de gebruikte materialen, grond- en hulpstoffen of installaties, en op de wijze van bouwen of exploiteren.

[781] Verslag, *Parl. St.* Vl. Parl., 2002-2003, nr. 1730/4, 35.

[782] Het voorontwerp van uitvoeringsbesluit bevat specifieke beoordelingsschema's voor de volgende vergunningsplichtige ingrepen: het verkavelen van een stuk grond, het oprichten van een gebouw of het aanleggen van een verharding; de opslag en het storten van bodemvreemd materiaal of de wijziging van vegetatie; een reliëfwijziging; de aanleg van een buffer- of infiltratievoorziening voor de opvang van oppervlaktewater of hemelwater; de lozing op een rioleringsstelsel, het oppervlaktewater en het grondwater; een grondwaterwinning; een wijziging van de bedding en de structuurkwaliteit van de waterloop.

grondwater niet kan worden vermeden door het opleggen van gepaste voorwaarden of aanpassingen aan het plan of programma, kan de vergunning slechts worden verleend, het plan of programma slechts worden goedgekeurd omwille van dwingende redenen van groot maatschappelijk belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard.[783] De decreetgever heeft zich voor deze regeling gebaseerd op de afwijkingsregeling van artikel 6 van de Habitatrichtlijn, die werd geïmplementeerd in artikel 36ter van het Natuurbehoudsdecreet.

Indien deze bijzondere regeling wordt toegepast, zal de overheid voorwaarden bepalen om het schadelijk effect op de kwantitatieve toestand van het betrokken grondwaterlichaam maximaal te beperken, herstellen of compenseren.

4.6.1.3. Modaliteiten van de watertoets

In artikel 8, §2 van het Decreet Integraal Waterbeleid wordt een uitdrukkelijke motiveringsplicht opgelegd aan de overheden die in het kader van de vergunningverlening of de opmaak van een plan of programma de watertoets toepassen. Deze motivering dient op de eerste plaats te gebeuren vanuit de doelstellingen en beginselen van het integraal waterbeleid. Naarmate er waterbeheerplannen goedgekeurd zijn, wordt ook daarnaar verwezen in de motivering van de beslissing.[784]

De Vlaamse regering krijgt in artikel 8, §3 van het Decreet Integraal Waterbeleid de opdracht om een instantie aan te wijzen die een niet-bindend wateradvies kan verstrekken over het al dan niet optreden van een schadelijk effect en de op te leggen voorwaarden om dat effect te vermijden, te beperken, te herstellen of te compenseren. Naar de letter van de tekst is het toepassingsgebied van de adviesvraag beperkt tot de vergunningsaanvragen. Dit sluit niet uit dat de beslissingnemende overheid ook advies kan vragen bij plannen en programma's.

Het vragen van dit wateradvies is in principe facultatief. In sommige gevallen is het evenwel verplicht, nl. zolang er nog geen waterbeheerplannen goedgekeurd zijn en er twijfel bestaat over het al dan niet optreden van een schadelijk effect en de voorwaarden die men moet opleggen om dat effect te vermijden, beperken, herstellen of compenseren. Hetzelfde geldt als het project, plan of programma schadelijke effecten op de kwantitatieve grondwatertoestand veroorzaakt.

De Vlaamse regering heeft tot op heden geen adviesinstantie aangeduid. Het voorontwerp van uitvoeringsbesluit duidt de bevoegde waterbeheerders aan als adviesinstantie, indien het project waarop de vergunningsvraag betrekking heeft, plaatsvindt in of in de nabijheid van een waterloop, of indien het betrokken oppervlaktewater in die waterloop verzameld wordt. AMINAL, Afdeling Water wordt aangeduid als adviesinstantie voor vergunningsaanvragen die betrekking hebben op een project dat een schadelijk effect kan hebben op het grondwater.

De bevoegde adviesinstantie zal volgens het voorontwerp van uitvoeringsbesluit een subadvies moeten vragen aan AMINAL, Afdeling Natuur, indien de vergunningsaanvraag betrekking heeft op een ingreep die plaatsvindt in een ruimtelijk kwetsbaar gebied, een voorlopig of definitief beschermde speciale beschermingszone, een waterrijk gebied van internationale

[783] Memorie van Toelichting, *Parl. St.* Vl. Parl. 2002-2003, nr. 1730/1, 24: dit begrip heeft bv. betrekking op maatregelen die gericht zijn op de bescherming van voor het leven van de burger fundamentele waarden (gezondheid, veiligheid, milieu),op fundamentele beleidsmaatregelen voor de staat en de samenleving en op de uitvoering van economische of maatschappelijke activiteiten waardoor specifieke openbare dienstverplichtingen worden nagekomen.

[784] De motivering van de beslissing over een vergunningsaanvraag of een plan of programma voor de toepassing van de watertoets moet een duidelijk aangegeven onderdeel bevatten, dat de naam 'waterparagraaf' krijgt. Het voorontwerp van uitvoeringsbesluit bepaalt de gegevens die deze waterparagraaf moet bevatten.

betekenis en een gebied met de overeenstemmende karteringseenheden van de biologische waarderingskaart voor een waterrijk gebied.

De Vlaamse regering kan algemene richtlijnen of nadere regels omtrent het mogelijke schadelijk effect van een handeling of activiteit vaststellen. Ze kan tevens algemene richtlijnen of nadere regels vaststellen voor het bepalen van gepaste voorwaarden om het schadelijk effect te vermijden, te beperken, te herstellen of te compenseren.

De Vlaamse regering heeft tot op heden geen algemene richtlijnen of nadere regels vastgesteld. Er is wel reeds een ontwerpdocument dat algemene richtlijnen voor de vergunningverlener bevat.

4.6.1.4. De relatie tussen de watertoets, de zorgplicht en het integratiebeginsel

- De overheidsinstantie die een beslissing moet nemen over een aanvraag tot vergunning of machtiging, moet er tevens zorg voor dragen dat door verlenen van die vergunning of machtiging geen vermijdbare schade aan de natuur kan ontstaan. In voorkomend geval moeten er voorwaarden opgelegd worden om de schade te voorkomen, te beperken of, indien dit niet mogelijk is, te herstellen. Anders moet de vergunning of machtiging geweigerd worden.

Dit is een toepassing van het **beginsel van de integratie van natuuroverwegingen** in andere vergunningsstelsels, vastgelegd in artikel 16 van het Decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu.[785] Voor een bespreking van het integratiebeginsel wordt verwezen naar onderdeel 5.1.3. van *Hoofdstuk 5. Natuurbehoud en bosbeheer*.

- Elke natuurlijke persoon of rechtspersoon die handelingen verricht of hiertoe de opdracht verleent, en die weet of redelijkerwijze kan vermoeden dat de natuurelementen in de onmiddellijke omgeving daardoor kunnen worden vernietigd of ernstig geschaad, moet alle maatregelen te nemen die redelijkerwijze van hem kunnen worden gevergd om de vernietiging of beschadiging van natuurelementen in de onmiddellijke omgeving te voorkomen, te beperken of, indien dit niet mogelijk is, te herstellen.

Dit is een toepassing van de **zorgplicht**, vastgelegd in artikel 14 van het Decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu. Voor een bespreking van dit principe wordt verwezen naar onderdeel 5.1.2. van *Hoofdstuk 5. Natuurbehoud en bosbeheer.*

- In voorkomend geval moet bij een aanvraag tot vergunning of machtiging voor het uitvoeren van bepaalde werken of handelingen in het kader van het Decreet Integraal Waterbeleid de watertoets toegepast worden én moet voldaan worden aan het integratiebeginsel. Bij het uitvoeren van dergelijke werken of handelingen moet tevens voldaan worden aan de zorgplicht.

[785] *B.S.* 10 januari 1998, zoals gewijzigd.

4.6.2. De oeverzones[786]

4.6.2.1. De functies van oeverzones

De plaats waar water en land elkaar ontmoeten en de onmiddellijk daarbij aansluitende landstrook krijgen veel aandacht in het integraal waterbeleid. Een doordacht beheer van deze zone biedt immers verschillende voordelen: een betere waterkwaliteit, meer ruimte voor waterberging, optimalere levensmogelijkheden voor fauna en flora in en rond het water, minder erosie en afloop van verontreinigd hemelwater. Daardoor moet er minder geruimd worden en krijgt de waterbodem een betere milieukwaliteit.[787]

Daarom worden aan **oeverzones** drie functies toegekend: een waterkwaliteitsfunctie of bufferfunctie, een waterkwantiteitsfunctie en een natuurbehoudsfunctie. Het Decreet Integraal Waterbeleid omschrijft oeverzones dan ook als "een strook land vanaf de bodem van de bedding van het oppervlaktewaterlichaam die een functie vervult inzake de natuurlijke werking van watersystemen of het natuurbehoud of inzake bescherming tegen erosie of inspoeling van sedimenten, bestrijdingsmiddelen of meststoffen."

4.6.2.2. De afbakening van oeverzones

Oeverzones worden voorzien langs alle oppervlaktewaterlichamen: zowel langs de stilstaande als de stromende wateren, zowel langs de bevaarbare als de onbevaarbare waterlopen. Oeverzones langs onbevaarbare waterlopen en stilstaande wateren omvatten minstens het *talud*: een strook land binnen de bedding van een oppervlaktewaterlichaam vanaf de bodem van de bedding tot aan het begin van het omgevende maaiveld of de kruin van de berm.[788]

Als de functie(s) die de oeverzone in een bepaald gebied moet vervullen, dit vereist (vereisen), kan echter een bredere zone worden afgebakend. De aanduiding en afbakening van een ruimere oeverzone gebeurt op een met redenen omklede wijze in de bekken- of deelbekkenbeheerplannen.

Indien wordt vastgesteld dat ook langs bevaarbare waterlopen de aanwezigheid van een oeverzone wenselijk is, kan men in de stroomgebied- of bekkenbeheerplannen oeverzones afbakenen langs deze bevaarbare waterlopen.

4.6.2.3. Gebruiksbeperkingen in oeverzones

Om ervoor te zorgen dat de oeverzones hun functie of functies kunnen vervullen, voorziet het Decreet Integraal Waterbeleid in enkele gebruiksbeperkingen voor deze oeverzones. De gebruiksbeperkingen hebben het karakter van een erfdienstbaarheid van openbaar nut. Die moeten volgens de algemene opvattingen in beginsel zonder vergoeding geduld worden.[789]

Artikel 10, § 1 van het Decreet Integraal Waterbeleid voorziet in een zestal algemene gebruiksbeperkingen die gelden in alle oeverzones. Het gaat om een bemestingsverbod, een verbod op het aanbrengen van bestrijdingsmiddelen en van ruimingsspecie, een verbod op het

[786] Artikelen 9 en 10 van het Decreet Integraal Waterbeleid.
[787] Memorie van Toelichting, *Parl. St.* Vl. Parl. 2002-2003, nr. 1730/1, 13.
[788] Het begrip talud wordt gedefinieerd in artikel 3, §2, 42° van datzelfde Decreet.
[789] Enkel indien de gebruiksbeperkingen dermate verregaand zijn dat er sprake is van een volledige beroving van het rechtmatig gebruik en genot van de betrokken onroerende goederen, geldt er een vergoedingsplicht. A. MAST en J. DUJARDIN, *o.c.*, 1.130 p.

uitvoeren van grondbewerkingen, een verbod op het oprichten van bepaalde constructies en de verplichting om gebruik te maken van de technieken van de natuurtechnische milieubouw.

4.6.2.3.1. Verbod op bemesting

Elke vorm van bemesting is in principe verboden in een oeverzone, behalve bemesting door rechtstreekse uitscheiding bij begrazing. Bemesting dicht tegen de rand van het oppervlaktewaterlichaam zorgt immers voor een te grote afspoeling van nutriënten.

Indien de oeverzone beperkt is tot het talud van het oppervlaktewaterlichaam, is het verbod op bemesting ook van kracht in een zone van vijf meter landinwaarts vanaf de bovenste rand van het talud. Deze zone wordt tien meter breed in een VEN-gebied en wanneer een helling grenst aan het oppervlaktewaterlichaam.

4.6.2.3.2. Verbod op bestrijdingsmiddelen

Het aanbrengen van bestrijdingsmiddelen is in principe verboden in een oeverzone, behalve rodenticiden die worden aangewend in het kader van de rattenverdelging.

Indien de oeverzone beperkt is tot het talud van het oppervlaktewaterlichaam, is het verbod op het aanbrengen van bestrijdingsmiddelen ook van kracht in een zone van één meter landinwaarts vanaf de bovenste rand van het talud.[790]

Er werd een algemene uitzonderingsmogelijkheid voorzien bij acute en redelijkerwijze niet te voorziene plagen die een gevaar inhouden voor de mens of het milieu. Ook in situaties die een ernstige bedreiging voor de veiligheid van de mens vormen of kunnen vormen en waarvoor geen afdoende alternatieve bestrijdingsmiddelen voorhanden zijn, mogen in oeverzones bestrijdingsmiddelen gebruikt worden. Die tijdelijke uitzonderingen kan de beheerder van de oeverzone krijgen door een voorafgaande melding aan de bevoegde administratie.

4.6.2.3.3. Verbod op het aanbrengen van bagger- en ruimingsspecie

Het aanbrengen van ruimingsslib[791] is in principe verboden in een oeverzone. Het bekkenbeheerplan of het deelbekkenbeheerplan kan wel uitzonderingen bepalen op dit verbod. De Vlaamse regering kan uitzonderingen bepalen voor slib uit grachten.

Indien een dergelijke uitzondering niet voorzien wordt, mag niet-schadelijke ruimingsspecie van onbevaarbare waterlopen worden achtergelaten in een vijfmeterzone die begint vanaf het einde van de oeverzone.[792]

4.6.2.3.4. Verbod op het uitvoeren van grondbewerkingen

[790] Dit verbod moet worden samengelezen met artikel 3 van het Decreet van 21 december 2001 houdende vermindering van het gebruik van bestrijdingsmiddelen door openbare diensten in het Vlaams Gewest. Sinds 2004 mogen openbare diensten op het grondgebied van het Vlaams Gewest geen bestrijdingsmiddelen gebruiken op minder dan zes meter van waterlopen, vijvers, moerassen of andere oppervlaktewateren, noch op bermen en andere terreinen van het openbaar domein die deel uitmaken van o.a. bevaarbare waterlopen.

[791] De decreetgever heeft het begrip 'ruimingsslib' niet gedefinieerd. Men kan aannemen dat dit begrip alle slib afkomstig van het ruimen van onbevaarbare waterlopen of het baggeren van bevaarbare waterlopen in de meest ruime zin omvat. De term bagger- en ruimingsspecie zou hier dus beter op zijn plaats zijn.

[792] Voor een meer omvattende bespreking van het aanbrengen van bagger- en ruimingsspecie wordt verwezen naar paragraaf 2.4 van dit Hoofdstuk.

Het uitvoeren van grondbewerkingen langs de bovenste rand van het talud van een oppervlaktewaterlichaam tot een meter landinwaarts is in principe verboden. Grondbewerkingen die landinwaarts voorbij die eenmeterzone worden uitgevoerd in de nabijheid van een waterloop, moeten beantwoorden aan de code van goede landbouwpraktijken.[793]

4.6.2.3.5. Verbod op het oprichten van bovengrondse constructies

Het oprichten van nieuwe bovengrondse constructies is in principe verboden in een oeverzone. Wat er nu al staat, mag wel behouden blijven. Ondergrondse constructies zijn ook mogelijk.

Bovendien blijven constructies die noodzakelijk zijn voor het beheer van het oppervlaktewaterlichaam, zoals sluizen en bruggen, of voor het vervullen van de functies die werden toegekend aan het oppervlaktewaterlichaam, mogelijk. Een uitzondering geldt voor werken van algemeen belang en voor constructies die verenigbaar zijn met de functie of functies van de oeverzone.

4.6.2.3.6. Natuurtechnische milieubouw[794]

Voor de toegelaten constructies in een oeverzone worden bij voorkeur en waar mogelijk de technieken van natuurtechnische milieubouw gehanteerd.

4.6.2.3.7. Bijzondere gebruiksbeperkingen

Naast de beperkingen die het Decreet Integraal Waterbeleid zelf vastlegt, heeft de Vlaamse regering de mogelijkheid om bijkomende maatregelen voor de oeverzones op te leggen. Dergelijke maatregelen zouden in een uitvoeringsbesluit kunnen worden opgenomen. Ze kunnen echter ook opgenomen worden in de bekken- of deelbekkenbeheerplannen waarin de oeverzones worden afgebakend.

Wanneer particuliere grondeigenaars of gebruikers door deze bijkomende maatregelen nadeel ondervinden, kunnen zij ten laste van het Vlaams Gewest een vergoeding vragen. De opgelegde erfdienstbaarheid moet dan wel verder gaan dan de maatregelen die vereist zijn voor het realiseren van het standstillbeginsel of voor het bereiken van de basismilieukwaliteitsnormen. Deze vergoedingsmogelijkheid moet worden uitgewerkt in een uitvoeringsbesluit.

Tot op heden werd hieromtrent nog geen uitvoeringsbesluit goedgekeurd.

4.6.2.4. Beheer van oeverzones

Gewoonlijk wordt de oever, van de waterbodem tot de top van het talud, beheerd door de beheerder van de waterloop. Dit beheer kan worden uitgebreid tot de gehele oeverzone. Afhankelijk van de functie die de oeverzone vervult en de hoedanigheid van de gebruiker van de grond waar de zone ligt, kan overwogen worden het beheer van de oeverzone die de gebruiker te laten doen.

[793] Voor een overzicht van de verschillende codes van goede landbouwpraktijken: www.vlaanderen.be/landbouw
[794] Zie CLAUS, K. en JANSSENS, L., *Vademecum Natuurtechniek: inrichting en beheer van waterlopen*, Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 1994, losbladig.

Om dit beheer door anderen dan de eigenaar of gebruiker mogelijk te maken, wordt voorzien in een toegangsrecht voor de waterbeheerder en de mogelijkheid om materiaal vereist voor dat beheer te plaatsen op de betrokken gronden.

De Vlaamse regering kan nadere regels bepalen voor het beheer van de oeverzones.

Tot op heden werd hieromtrent nog geen uitvoeringsbesluit goedgekeurd.

4.6.3. Onteigening ten algemenen nutte en recht van voorkoop[795]

4.6.3.1. Onteigening ten algemenen nutte

Artikel 11 van het Decreet Integraal Waterbeleid bevat een uitdrukkelijke onteigeningsgrondslag om de doelstellingen van het integraal waterbeleid te kunnen realiseren. Er kunnen immers toestanden voorkomen waar onteigeningen nagenoeg de enige mogelijkheid zijn om bij het voeren van het integraal waterbeleid zowel het algemeen belang als het particulier belang te vrijwaren.
Deze onteigeningen kunnen gebeuren voor heel wat watergebonden projecten, zoals het aanleggen van kades, het verbreden van waterwegen, het verwezenlijken van gecontroleerde overstromingsgebieden of oeverzones, het hermeanderen van waterlopen of het aanbrengen van visdoorgangen rond vismigratieknelpunten.[796]

Omdat vooral het Vlaams Gewest, de provincies en de gemeenten als waterbeheerders belast zullen worden met taken van integraal waterbeleid, werden ze aangewezen als de overheden die gebruik kunnen maken van het onteigeningsinstrument. De nog op te richten waterschappen hebben geen onteigeningsbevoegdheid. DE SMEDT vindt dit betreurenswaardig, nu dit niveau wellicht de meest operationele waterbeleidsstructuur is, waar de behoefte om te onteigenen vaak ook het grootst zal zijn.[797] De polders en de wateringen beschikken in het kader van het Decreet Integraal Waterbeleid evenmin over een onteigeningsbevoegdheid.

4.6.3.2. Recht van voorkoop

Een ander belangrijk instrument betreft het recht van voorkoop, dat de Vlaamse decreetgever ook al in andere beleidsdomeinen invoerde (Natuurbehoudsdecreet, Decreet Ruimtelijke Ordening,…) De rechtsgrond daartoe is artikel 14 van de Bijzondere Wet van 8 augustus 1980.

De regeling van dit grondverwervingsinstrument wordt uitgewerkt in de artikelen 12 tot 16 van het Decreet Integraal Waterbeleid. Het principe is dat een onroerend goed dat valt onder de toepassing van de voorkoopregeling, bij een verkoop moet worden aangeboden aan de begunstigde van dat recht van voorkoop, tegen dezelfde voorwaarden als tussen de partijen overeengekomen werd. Gaat de begunstigde op dit aanbod in, dan komt de koop tot stand tussen de verkoper en de uitoefenaar van het recht van voorkoop. In het andere geval komt de koop tot stand tussen de verkoper en zijn oorspronkelijke kandidaat-koper.

---

[795] Artikelen 11 tot 16 van het Decreet Integraal Waterbeleid.
[796] Memorie van Toelichting, *Parl. St.* Vl. Parl., 2002-2003, nr. 1730/1, 28.
[797] P. DE SMEDT, "De algemene instrumenten van het Vlaamse decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid: onbekend en onbemind?", in: Universiteit Gent, *Gandaius Actueel X*, Mechelen, Kluwer, 2004, 51.

4.6.3.2.1. Voorwerp van het recht van voorkoop

Het recht van voorkoop zal voor het integraal waterbeleid gebruikt worden om gronden te verwerven die binnen de overstromingsgebieden of oeverzones liggen. Deze gebieden worden immers als cruciaal geacht voor de realisatie van de doelstellingen van integraal waterbeleid.[798]

Men kan pas een beroep doen op deze voorkoopregeling van zodra de waterbeheerplannen, waarin de oeverzones en de overstromingsgebieden op kaart zijn afgebakend, in het Belgisch Staatsblad zijn bekendgemaakt.[799] Tot zolang kan men de gronden alleen verwerven via vrijwillige grondaankoop of onteigening of op basis van het voorkooprecht dat in een andere regelgeving geregeld is.

Het recht van voorkoop is niet van toepassing op onroerende goederen die tot het openbaar of privaat domein van de federale overheid of van andere gemeenschappen en gewesten toebehoren.

Ook een aantal verkopen zijn vrijgesteld van het voorkooprecht. Het gaat over gevallen waarbij wordt verkocht aan de mede-eigenaar van hetzelfde goed, de echtgenoot of de wettelijk samenwonende partner van de eigenaar of mede-eigenaar, de afstammelingen of aangenomen kinderen van de eigenaar, de mede-eigenaar, van de echtgenoot of de wettelijk samenwonende partner van de eigenaar of mede-eigenaar, en de echtgenoot of de wettelijk samenwonende partner van de afstammelingen of aangenomen kinderen van de eigenaar of mede-eigenaar. Voorwaarden zijn wel dat de opgesomde personen kopen voor eigen rekening en dat het goed niet geheel of gedeeltelijk opnieuw wordt verkocht binnen een termijn van vijf jaar.

4.6.3.2.2. De procedure van het recht van voorkoop

Enkel het Vlaams Gewest, met uitsluiting van de andere waterbeheerders, kan het recht van voorkoop uitoefenen. Het Vlaams Gewest kan wel een andere rechtspersoon belasten met de uitoefening van het recht van voorkoop, in haar naam en voor haar rekening. Deze situatie kan in de praktijk aanleiding geven tot allerlei ingewikkelde, achtereenvolgende grond- of beheersoverdrachten.[800]

Bij verkoop van gronden die onder toepassing van het recht van voorkoop vallen, heeft de Vlaams Gewest altijd de gelegenheid om dat recht uit te oefenen. Het moet daartoe een aanbod krijgen van het te koop gestelde goed en de voorwaarden waaronder de koop tot stand zal komen.

Artikel 13 bevat de procedureregeling bij een openbare verkoop, artikel 14 bevat de procedureregeling bij een onderhandse verkoop.

---

[798] Het maakt daarbij niet uit of die gronden geheel of slechts gedeeltelijk als overstromingsgebied of oeverzone zijn aangewezen. Ook bij een gezamenlijk aanbod van verschillende gronden, waarbij ook gronden zijn opgenomen die niet vallen onder het voorkooprecht, kan het volledige pakket worden aangekocht via het recht van voorkoop.

[799] Voor oeverzones betekent dit dat het recht van voorkoop slechts daar geldt waar een bredere oeverzone dan enkel het talud wordt aangeduid.

[800] P. DE SMEDT, "De algemene instrumenten van het Vlaamse decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid: onbekend en onbemind?", in: Universiteit Gent, *Gandaius Actueel X*, Mechelen, Kluwer, 2004, 54.

Indien het recht van voorkoop miskend werd, heeft het Vlaams Gewest het recht om zich ofwel in de plaats van de koper te stellen, ofwel om van de verkoper een schadevergoeding te eisen, die wordt begroot op twintig procent van de verkoopprijs.

4.6.4. De aankoopplicht en de vergoedingsplicht[801]

Vermits de realisatie van het integraal waterbeleid het normale genot en gebruik van onroerende goederen kan beperken, heeft de decreetgever een instrument voorzien op grond waarvan de eigenaar of gebruiker van onroerend goed dat gelegen is binnen een overstromingsgebied of een oeverzone, het Vlaams Gewest tot aankoop kan dwingen (aankoopplicht) of een vergoeding kan vragen (vergoedingsplicht).

4.6.4.1. De aankoopplicht

De aankoopplicht houdt in dat de eigenaar van een onroerend goed het Vlaams Gewest tot aankoop kan verplichten indien dat goed gelegen is in een overstromingsgebied of een oeverzone die is afgebakend in een waterbeheerplan en mits de eigenaar kan aantonen dat zijn goed ofwel een ernstige waardevermindering ondergaat, ofwel dat de leefbaarheid van zijn bedrijfsvoering ernstig in het gedrang komt.

De modaliteiten van deze aankoopplicht moeten nog nader uitgewerkt worden in een uitvoeringsbesluit. Vooralsnog blijft deze regeling dode letter.

Een eigenaar die toepassing maakt van de aankoopplicht uit artikel 17, §1 van het Decreet Integraal Waterbeleid, kan geen aanspraak meer maken op andere schadevergoedingen of planschaderegelingen.

4.6.4.2. De vergoedingsplicht

Verder heeft de decreetgever voorzien in een bijzondere vergoedingsregeling voor de eigenaar of gebruiker van een onroerend goed dat gelegen is in een afgebakend overstromingsgebied, ingeval het onroerend goed effectief wordt ingeschakeld in de waterbeheersing. Bovendien moet aangetoond worden dat men daardoor inkomstenverlies lijdt. Het betreft een bijzondere vorm van aansprakelijkheid voor rechtmatig overheidsoptreden.

De modaliteiten van deze vergoedingsregeling moeten nog nader uitgewerkt worden in een uitvoeringsbesluit. Vooralsnog blijft deze regeling dode letter.

Een eigenaar of gebruiker die toepassing maakt van de vergoedingsplicht uit artikel 17, §2 van het Decreet Integraal Waterbeleid, kan geen aanspraak meer maken op een andere vergoedingen met betrekking tot hetzelfde onroerend goed.

[801] Artikel 17 van het Decreet Integraal Waterbeleid.

5. De watermolens in het integraal waterbeleid

5.1. Watermolens en het beheer van waterlopen

De eigenaar of gebruiker van een watermolen die op of langs een geklasseerde **onbevaarbare waterloop** gelegen is, moet rekening houden met de bepalingen van de Wet Onbevaarbare Waterlopen of, in voorkomend geval, met de wetgeving op de polders en de wateringen.

Het is de taak van de waterbeheerder om in de onbevaarbare waterlopen de nodige ruimings-, onderhouds- en herstellingswerken uit te voeren. De eigenaar of gebruiker van de watermolen moet enkel bijdragen in de kosten van die werken indien hij de waterloop op een zodanige manier gebruikt dat dit geleid heeft tot een verzwaring van de kosten.

Voor de goede werking van een watermolen is het belangrijk dat het traject van de waterloop stroomopwaarts van de watermolen en/of de woelkom geruimd wordt. Hiertoe is een integrale afweging van de doelstellingen van de waterloop aangewezen. Het erosiemateriaal dat een waterloop vervoert, zet zich stroomopwaarts van de watermolen af als het water opgestuwd wordt en stroomafwaarts van de molen in de woelkom, als de stuw neergelaten wordt. Ook de gedeeltelijke verwijdering van waterplanten bij een te sterke groei als gevolg van onder meer de verrijking van waterlopen met voedingsstoffen (eutrofiëring) kan wenselijk zijn om een voldoende groot verval van de watermolen te behouden.[802]

De eigenaar of gebruiker van een watermolen kan wijzigingen aanbrengen aan de bedding en het tracé van de waterloop, mits hij daarvoor gemachtigd wordt door AMINAL, Afdeling Water, indien de watermolen gelegen is op een onbevaarbare waterloop van de eerste categorie, of door de betrokken bestendige deputatie, indien de watermolen gelegen is op een onbevaarbare waterloop van de tweede of de derde categorie. De kosten van die wijzigings- of verbeteringswerken zal hij in principe zelf moeten dragen. In voorkomend geval moet hij eveneens een stedenbouwkundige vergunning aanvragen.

De eigenaar of gebruiker van een watermolen die op of langs een **bevaarbare waterloop** gelegen is, moet zich richten naar de instructies van de bevoegde waterbeheerder, hetzij N.V. De Scheepvaart, hetzij Waterwegen en Zeekanaal N.V., hetzij de Administratie Waterwegen en Zeewezen.

Het is de taak van de waterbeheerder om in de bevaarbare waterlopen de nodige ruimings-, onderhouds- en herstellingswerken uit te voeren. De eigenaar of gebruiker van een watermolen kan geen wijzigingen aanbrengen aan de bedding en het tracé van de waterloop.

De eigenaar of gebruiker van een watermolen die op of langs een **niet-geklasseerde waterloop** gelegen is, moet, in voorkomend geval, rekening houden met de bepalingen van de provinciale reglementen die een regeling omtrent de niet-geklasseerde waterlopen bevatten.[803]

In de praktijk zal de eigenaar of gebruiker van de watermolen zelf moeten instaan voor de nodige ruimings-, onderhouds- en herstellingswerken aan het gedeelte van de waterloop dat hem toebehoort. Hij kan wijzigingen aanbrengen aan de bedding en het tracé van de waterloop, mits hij daarvoor gemachtigd wordt door de betrokken bestendige deputatie.

---

[802] Bron: Dirk Vansintjan, Ecopower cvba.

[803] Een zeldzaam voorbeeld van een watermolen die gelegen is op een niet-geklasseerde waterloop, is het Molentje van Wassenhoven in Zottegem. De molen ligt op de Steensmeerbeek.

5.2. Watermolens en het integraal waterbeleid

De *eigenaar of gebruiker van een watermolen* is niet rechtstreeks gebonden door de doelstellingen betreffende integraal waterbeleid die in het Decreet Integraal Waterbeleid worden vooropgesteld. De regelgeving die de overheid uitvaardigt om die doelstellingen te kunnen verwezenlijken, moet natuurlijk wel nageleefd worden. De *waterbeheerder* echter moet bij de inrichting, het beheer en het onderhoud van de waterlopen de doelstellingen betreffende integraal waterbeleid ten volle nastreven.

De invloed van het Decreet Integraal Waterbeleid op de eigenaar of gebruiker van een watermolen spitst zich voornamelijk toe op de instrumenten die gehanteerd worden om de doelstellingen van het integraal waterbeleid te verwezenlijken.

Wanneer de eigenaar of gebruiker van een watermolen een *stedenbouwkundige vergunning* of een *milieuvergunning* aanvraagt, zal de vergunningverlenende instantie moeten nagaan of de voorgenomen activiteiten betekenisvolle schadelijke effecten kunnen veroorzaken, waaronder wateroverlast, verdroging, de achteruitgang van natte natuurwaarden,… Die watertoets is eveneens vereist voor machtigingen van werken aan onbevaarbare waterlopen en vergunningen of concessies voor het privatief gebruik van bevaarbare waterlopen.

Als de voorgenomen activiteiten een schadelijk effect kunnen veroorzaken, moet de vergunningverlenende instantie er in de eerste plaats door het opleggen van voorwaarden voor zorgen dat het ontstaan van dat schadelijk effect vermeden wordt of zo veel mogelijk beperkt wordt. Als het schadelijk effect niet kan worden vermeden of beperkt, moeten de voorwaarden gericht zijn op het herstel in natura op de plaats waar het schadelijk effect zich voor zal doen, of op de compensatie in natura op een andere plaats. Als herstel en compensatie niet mogelijk blijken, wordt de vergunning geweigerd.

Ook *de afbakening van oeverzones* langs de waterlopen heeft belangrijke implicaties voor de eigenaar of gebruiker van een watermolen. Er gelden immers een aantal gebruiksbeperkingen in de oeverzones. Van belang voor de eigenaar of gebruiker van een watermolen zijn voornamelijk het verbod op het uitvoeren van grondbewerkingen, het verbod op het aanbrengen van ruimingsspecie (voor de watermolens die gelegen zijn op of langs een niet-geklasseerde waterloop) en het verbod op het oprichten van bovengrondse constructies.

De eigenaar of gebruiker van een watermolen kan gebruik maken van de *aankoopplicht* indien zijn watermolen gelegen is in een overstromingsgebied of een oeverzone en mits hij kan aantonen dat zijn watermolen hierdoor een ernstige waardevermindering ondergaat of indien hierdoor de leefbaarheid van zijn bedrijfsvoering (horecazaak, graanmaalderij,…) ernstig in het gedrang komt.

De eigenaar of gebruiker van een watermolen kan gebruik maken van de *vergoedingsplicht* indien zijn watermolen gelegen is in een overstromingsgebied of een oeverzone en effectief wordt ingeschakeld in de waterbeheersing. Bovendien moet hij aantonen dat hij daardoor inkomstenverlies lijdt.

6. Besluit

Beheer van waterlopen

De Afdeling Water, de provincies en de gemeenten zijn respectievelijk verantwoordelijk voor het beheer van de **onbevaarbare waterlopen** van de eerste, tweede en derde categorie. De polders en de wateringen zijn echter bevoegd voor de onbevaarbare waterlopen van de tweede en derde categorie die in hun ambtsgebied gelegen zijn.

De verschillende waterbeheerders staan in voor de gewone ruimings-, onderhouds- en herstellingswerken aan de onbevaarbare waterlopen waarvoor ze bevoegd zijn. Ze kunnen tevens buitengewone werken van verbetering of wijziging aan die waterlopen uitvoeren. Indien particulieren of openbare instellingen dergelijke buitengewone werken willen uitvoeren, moeten ze een machtiging vragen aan de Afdeling Water of aan de bestendige deputatie.

De polders en de wateringen staan in voor de onderhouds- en instandhoudingswerken aan de onbevaarbare waterlopen waarvoor ze bevoegd zijn. Ze kunnen tevens aanleg- en verbeteringswerken aan die waterlopen uitvoeren. Daarvoor moeten ze een machtiging vragen aan de Afdeling Water of aan de bestendige deputatie.

De **bevaarbare waterlopen en kanalen** worden beheerd door de volgende instanties: N.V. De Scheepvaart, Waterwegen en Zeekanaal N.V. en Administratie Waterwegen en Zeewezen, afdeling Maritieme Toegang.

De verschillende waterbeheerders staan in voor de bagger-, onderhouds- en herstellingswerken aan de bevaarbare waterlopen en kanalen waarvoor ze bevoegd zijn.

De **niet-geklasseerde waterlopen** worden beheerd door de particulieren die er een eigendomsrecht op hebben, meestal de oevereigenaars.

De gewone ruimings-, onderhouds- en herstellingswerken aan de niet-geklasseerde waterlopen vallen ten laste van de waterbeheerders, tot de halve breedte van de waterloop. Ze kunnen tevens buitengewone werken van verbetering of wijziging aan die waterlopen uitvoeren. Daarvoor moeten ze een machtiging vragen aan de bestendige deputatie.

Het integraal waterbeleid

De **Kaderrichtlijn Water van 23 oktober 2000** geeft een aanzet voor het uitwerken van een Europees integraal waterbeleid. Ze wil de kwalitatieve en kwantitatieve aspecten van het oppervlaktewater en het grondwater integreren. Daarom stelt de Kaderrichtlijn een aantal milieudoelstellingen voor de kwaliteit van het oppervlaktewater en het grondwater en de kwantiteit van het grondwater voorop.

Bij het uitwerken van een Europees integraal waterbeleid moet uitgegaan worden van een stroomgebiedbenadering, over de grenzen van de lidstaten heen.

Het **Decreet Integraal Waterbeleid van 18 juli 2003** legt de basis voor de omzetting van de Kaderrichtlijn Water en biedt het juridisch kader voor een integrale benadering van het waterbeleid in Vlaanderen. De Vlaamse regering moet milieudoelstellingen voor het oppervlaktewater en het grondwater vastleggen.

In het decreet worden een aantal doelstellingen en beginselen van het integraal waterbeleid geformuleerd.

Het integraal waterbeleid wordt op verschillende niveaus georganiseerd: de internationale stroomgebiedsdistricten, de stroomgebieden, de bekkens en de deelbekkens. Elk niveau krijgt zijn eigen organisatiestructuur en wordt belast met het opstellen van een waterbeheerplan.

Om de doelstellingen van het integraal waterbeleid kunnen te realiseren, voorziet het decreet in de afbakening van oeverzones, de invoering van een watertoets, een onteigeningsgrondslag, een recht van voorkoop, een aankoopplicht en een vergoedingsplicht.

Hoofdstuk 7. Vismigratie

1. Inhoud en doelstelling van de Beneluxbeschikking Vismigratie

Het Comité van Ministers van de Benelux Economische Unie heeft op 26 april 1996 in het Nederlandse Den Haag de **Beschikking M (96) 5 inzake de vrije migratie van vissoorten in alle hydrografische stroomgebieden van de Beneluxlanden** (hierna: Beneluxbeschikking Vismigratie) goedgekeurd. Deze beschikking is krachtens het Beneluxverdrag van 3 februari 1958 bindend voor de Vlaamse overheid. Ze trad nog op dezelfde dag in werking.[804]

Het begrip *vrije vismigratie* wordt in artikel 1 van de Beneluxbeschikking Vismigratie omschreven als volgt: de verplaatsing van vissen die een groot deel van de populatie, dan wel één of meer leeftijdsklassen van een bepaalde soort betreffen. De verplaatsingen vinden met een voorspelbare periodiciteit gedurende de levenscyclus van de soort plaats. Hierbij worden twee of meer ruimtelijk gescheiden habitats gebruikt.

De Beneluxbeschikking Vismigratie heeft tot doel het verzekeren van de vrije migratie van alle vissoorten in alle hydrografische stroomgebieden van België, Nederland en Luxemburg, ongeacht de beheerder ervan, vóór 1 januari 2010. De migratie van de grote anadrome[805] en katadrome[806] trekvissoorten van en naar de paai- en opgroeigebieden moet bij voorrang mogelijk gemaakt worden. Verder moet de stroomafwaartse migratie van de juvenielen van de grote anadrome trekvissoorten verzekerd worden.

2. De omzetting van de Beneluxbeschikking Vismigratie in het interne recht: het Decreet van 9 juli 2003 betreffende het Integraal Waterbeleid

Wanneer het Comité van Ministers van de Benelux Economische Unie een beschikking goedkeurt, is zij bindend voor de regeringen. Om ze ook bindend te maken voor de onderdanen, moet de beschikking omgezet worden in nationale wetgeving.

De doelstelling van de Beneluxbeschikking Vismigratie voor het Vlaams Gewest werd overgenomen in het **Decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid**[807] (hierna: Decreet Integraal Waterbeleid). Artikel 5, 4°, c) van dat decreet bepaalt dat vóór 1 januari 2010 de vrije migratie voor alle soorten vis in alle hydrografische stroomgebieden moet worden verzekerd en dat nieuwe vismigratieknelpunten voorkomen moeten worden. De definitie van het begrip 'vrije vismigratie' uit de Beneluxbeschikking Vismigratie werd tevens overgenomen in artikel 3, § 2, 48° van het Decreet Integraal Waterbeleid.

[804] De Beneluxbeschikking Vismigratie werd niet gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad.
[805] Anadrome trekvissen zijn vissen die vanuit zee naar de paaiplaatsen in zoetwater optrekken. Bedoeld zijn voornamelijk de Atlantische zalm en de zeeforel.
[806] Katadrome trekvissen zijn vissen die naar in zee gelegen paaiplaatsen trekken. Bedoeld zijn voornamelijk de paling en de bot.
[807] *B.S.* 14 november 2003.

3. De implementatie van de Beneluxbeschikking Vismigratie

3.1. De inventarisatie van de vismigratieknelpunten op prioritaire waterlopen in het Vlaams Gewest[808]

Aanvankelijk werden op een aantal locaties in Vlaanderen geïsoleerde projecten voor het herstel van de vrije vismigratie uitgevoerd. Het werd al snel duidelijk dat een meer gecoördineerde benadering de voorkeur verdient. Daarom werd er een uitvoeringsplan opgesteld voor een beter gestructureerde en wetenschappelijk onderbouwde aanpak. Het plan werd op 9 oktober 2001 goedgekeurd door het Vlaams Integraal Wateroverleg Comité (VIWC), de voorganger van de Coördinatiecommissie Integraal Waterbeleid (CIW).

Het plan voorzag in de opbouw van een 'netwerk van prioritaire waterlopen': waterlopen gelegen op het grondgebied van het Vlaams Gewest die prioritair zijn voor het verwezenlijken van de vrije vismigratie.[809] Het netwerk bevat in de eerste plaats de waterlopen die belangrijk zijn voor de overleving van de kwetsbare of zeldzame vissoorten. Behalve de ecologisch meest waardevolle waterlopen zijn ook de strategisch belangrijke verbindingswaterlopen geselecteerd. Voor de hoofdwaterlopen in het netwerk zijn enkele alternatieven aangewezen. Ook is voorzien in migratiewegen voor glasaal.[810] Van de 20.000 km aan waterlopen in het Vlaams Gewest maakt momenteel 3.000 km deel uit van het netwerk van prioritaire waterlopen.[811]

Op die prioritaire waterlopen werden de knelpunten voor de vismigratie[812] systematisch geïnventariseerd. De inventarisatie is uitgevoerd door het Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer en de Universitaire Instelling Antwerpen, en werd gefinancierd door de Provinciale Visserijcommissies en AMINAL, Afdeling Bos en Groen. De inventarisatiegegevens zijn opgeslagen in een databank en kunnen via de website www.vismigratie.be worden opgevraagd.

De databank maakt een onderscheid tussen de volgende typen migratieknelpunten: bodemplaat, duiker, sifon, stuw, monnik, turbine, gemaal, rooster, watermolen, schot, schuif, terugslagklep, vloeddeur, sluis, afval, bodemval en hindernis. Watermolens kunnen een hindernis voor de vismigratie vormen door het verval dat ze creëren. Uit onderzoek bleek dat watermolens 14 % van de vismigratieknelpunten uitmaken.

Elk vismigratieknelpunt heeft een fase gekregen om, naar gelang van de hoogdringendheid, gesaneerd te worden. In fase 1 worden die knelpunten ondergebracht die het snelst moeten worden aangepakt. Het oplossen van de knelpunten die in fase 2 ondergebracht zijn, kan iets langer uitgesteld worden. De graad van hoogdringendheid is het minst bij de knelpunten die geklasseerd worden in fase 3. Knelpunten met een fase 4 moeten voorlopig niet opgelost worden. Voor constructies met een fase 5 moet nog worden nagegaan of ze als zodanig een knel-

[808] AMINAL, Afdeling Water, *Vismigratie. Een handboek voor herstel in Vlaanderen en Nederland*, Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2005, 186-187.

[809] Deze definitie van het begrip 'netwerk van prioritaire waterlopen' werd overgenomen in het Ontwerpbesluit tot uitvoering van Titel I van het Decreet Integraal Waterbeleid.

[810] Deze waterlopen zijn geselecteerd met het oog op de palingmigratie, die de laatste twintig jaar sterk is afgenomen. In de lijst staan waterlopen naar zee en waterlopen die een verbinding leggen met poldergebieden. Polders kunnen namelijk dienen als opgroeigebieden voor paling. Voor meer informatie, gelieve te consulteren: AMINAL, Afdeling Water, *Vismigratie. Een handboek voor herstel in Vlaanderen en Nederland*, Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2005, 208 p.

[811] In de toekomst zal het netwerk van prioritaire waterlopen verder uitgebreid worden.

[812] Een vismigratieknelpunt is een hindernis van de doorgang bij stroomopwaartse en stroomafwaartse migratie van vissen. Een knelpunt kan ontstaan wanneer de volgende situaties zich voordoen: een te laag waterpeil, een verval, een te hoge stroomsnelheid en een afsluiting.

punt vormen voor de vismigratie. Knelpunten die werden gesaneerd of waarvan na onderzoek blijkt dat ze geen knelpunten vormen, behoren tot fase 6.

De vismigratieknelpunten die geen deel uitmaken van het netwerk van prioritaire waterlopen, zijn niet geïnventariseerd en worden bijgevolg niet op een gestructureerde manier gesaneerd.[813] De visie van de Afdeling Water is dat bij werkzaamheden aan een niet-prioritaire waterloop ter hoogte van een constructie die een vismigratieknelpunt vormt, ook de sanering van het knelpunt beoogd moet worden.

Een voorontwerp van uitvoeringsbesluit bij het Decreet Integraal Waterbeleid geeft het netwerk van prioritaire waterlopen in het Vlaams Gewest een juridische draagkracht. Het voorontwerp bevat tevens maatregelen ter bevordering van de vrije vismigratie. Per 15 november 2005 was het uitvoeringsbesluit nog steeds in de ontwerpfase.[814]

3.2. De sanering van de vismigratieknelpunten op prioritaire waterlopen in het Vlaams Gewest

De geïnventariseerde vismigratieknelpunten komen zowel op de bevaarbare waterlopen als op de verschillende categorieën van onbevaarbare waterlopen voor. De verschillende waterbeheerders zullen de nodige inspanningen moeten doen, wil men tegen 2010 tot een netwerk van waterlopen komen waar vissen vrij kunnen migreren.

Voor de sanering van de vismigratieknelpunten op de waterlopen die ze beheren, kunnen de waterbeheerders gebruik maken van een handleiding, die werd opgesteld door de Afdeling Water van AMINAL. Diezelfde afdeling heeft tevens een richtingwijzer opgesteld voor het oplossen van vismigratieknelpunten in het Vlaams Gewest. Daarnaast kunnen de lokale waterbeheerders aanspraak maken op subsidies voor het saneren van vismigratieknelpunten.

3.2.1. Handleiding voor de sanering van vismigratieknelpunten

De Afdeling Water van AMINAL heeft, in samenwerking met de Organisatie ter Verbetering van de Binnenvisserij (Nederland), in 2005 een handleiding voor de sanering van vismigratieknelpunten opgesteld: *Vismigratie. Een handboek voor herstel in Vlaanderen en Nederland*.[815]

De handleiding is een bundeling van de meest recente inzichten over vismigratie, aangebracht door Vlaamse en Nederlandse deskundigen. Het geeft praktische richtlijnen voor het ontwerpen van oplossingen om de stroomopwaartse migratie van vissen te herstellen. Daarbij staat het streven naar een zo natuurlijk mogelijke oplossing en een maximale efficiëntie van de visdoorgang centraal. Verder wordt gewezen op het belang van de evaluatie van dergelijke oplossingen.

3.2.2. Richtingwijzer voor de sanering van vismigratieknelpunten

[813] De aanduiding van het netwerk van prioritaire waterlopen en de inventarisatie van de vismigratieknelpunten is nagenoeg gelijktijdig gebeurd. Daardoor is het mogelijk dat in de databank ook de vismigratieknelpunten op sommige niet-prioritaire waterlopen geïnventariseerd zijn.
[814] Het ontwerp van uitvoeringsbesluit werd de onderzoekers ter beschikking gesteld door de leden van de stuurgroep.
[815] AMINAL, Afdeling Water, *Vismigratie. Een handboek voor herstel in Vlaanderen en Nederland*, Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2005, 208 p.

Bij het saneren van een vismigratieknelpunt moet rekening gehouden worden met een groot aantal factoren: het type waterloop, het type knelpunt, de in de waterloop voorkomende vissoorten, de aanwezige ruimte op de oevers van de waterloop, het aanwezige debiet, de andere waterloopfuncties,…

Een geschikte oplossing voor een vismigratieknelpunt verschilt bijgevolg van situatie tot situatie. Het is niet mogelijk om aan elk type knelpunt per definitie een bepaald type oplossing te koppelen. Men kan bij het zoeken naar een geschikte oplossing wel een richtingwijzer volgen.

De Afdeling Water van AMINAL heeft een dergelijke richtingwijzer opgesteld. Vismigratieknelpunten kunnen, bij voorkeur in de onderstaande volgorde, worden weggewerkt door:

1. Het herstel van de natuurlijke situatie: het knelpunt wordt, indien mogelijk, verwijderd en er wordt een natuurlijk verval op de waterloop gerealiseerd.
   Methoden: hermeandering van de waterloop, verruwing van de bedding.
2. Een semi-natuurlijke visdoorgang: het knelpunt wordt, indien mogelijk, verwijderd en de waterloop wordt plaatselijk zo natuurlijk mogelijk ingericht. Door gebruik te maken van natuurlijke materialen wordt een diversiteit aan structuurkenmerken en stroomsnelheden aangebracht.
   Methoden: aanleg van een nevengeul, een stenen of houtige visdoorgang, tijdelijke inundatie.
3. Een technische visdoorgang: er wordt gebruik gemaakt van technische ingrepen die ervoor zorgen dat vissen op eigen kracht het knelpunt kunnen passeren of via een constructie over of langs het knelpunt komen.
   Methode: aanleg van een bekkentrap, een vispassage, een vissluis.
4. Een aangepast beheer van kunstwerken zoals stuwen, sluizen, terugslagkleppen, en gemalen. De effectiviteit van deze oplossing is sterk afhankelijk van het menselijk handelen en de lokale situatie.[816]

De richtingwijzer voor het oplossen van vismigratieknelpunten in het Vlaams Gewest heeft nog geen juridische grondslag. Het reeds aangehaalde voorontwerp van uitvoeringsbesluit bij het Decreet Integraal Waterbeleid brengt hier verandering in, maar bevindt zich nog steeds in de ontwerpfase.

[816] Bron: AMINAL, Afdeling Water, *Vismigratie. Een handboek voor herstel in Vlaanderen en Nederland*, Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2005, 208 p.

3.2.3. Subsidieregelingen voor de sanering van vismigratieknelpunten

3.2.3.1. De samenwerkingsovereenkomst 'Milieu als opstap naar duurzame ontwikkeling'

De **samenwerkingsovereenkomst 'Milieu als opstap naar duurzame ontwikkeling'**[817] is een overeenkomst die gemeenten en provincies kunnen sluiten met het Vlaams Gewest. Door die overeenkomst te ondertekenen, verbindt het lokale bestuur zich ertoe opdrachten uit te voeren die verband houden met milieubeleid, in ruil voor financiële ondersteuning. De te realiseren opdrachten worden thematisch geclusterd. De gemeenten en provincies zijn vrij om hun ambitieniveau te bepalen: het relatief gemakkelijk toegankelijke niveau 1, het niveau 2 met een groter aantal verplichtingen of het niveau 3 dat geïntegreerde projecten oplegt.

Gemeenten en provincies die ervoor kiezen om voor de cluster Water niveau 1 na te streven in hun beleid, moeten bij alle buitengewone werken en bij gewone onderhouds-, ruimings- en herstellingswerken aan een waterloop rekening houden met de vismigratie: er mag geen nieuw vismigratieknelpunt gecreëerd worden.

Gemeenten en provincies kunnen voor de sanering van vismigratieknelpunten een subsidie van 50 % (in niveau 1) of 75 % (in niveau 2, enkel voor gemeenten) van de bewezen kosten bekomen, als aan de volgende voorwaarden voldaan is:

- Het betreft een knelpunt van fase 1 uit het netwerk van prioritaire waterlopen in het Vlaams Gewest;
- De ingreep werd gekozen volgens de richtlijnen die opgenomen zijn in de handleiding 'Vismigratie. Een handboek voor herstel in Vlaanderen en Nederland'.

3.2.3.2. Het subsidiebesluit Polders en Wateringen

De polders en de wateringen kunnen niet gesubsidieerd worden via de samenwerkingsovereenkomst 'Milieu als opstap naar duurzame ontwikkeling'. De Vlaamse regering heeft voor hen een afzonderlijk subsidiebesluit goedgekeurd. Het **Besluit van de Vlaamse regering van 18 januari 2002**[818] stimuleert de polders en de wateringen om, in ruil voor financiële ondersteuning, een waterhuishoudingsplan op te stellen. Verder bepaalt het de aard, het percentage en de procedure tot het bekomen van een gewestbijdrage voor het uitvoeren van bepaalde werken, leveringen en diensten die door of op initiatief van een polder, een watering, een vereniging van polders of een vereniging van wateringen worden uitgevoerd.

Polders en wateringen kunnen voor de aanleg van een visdoorgang een subsidie van 75 % van de investeringskosten bekomen, als de werken worden uitgevoerd overeenkomstig de code van goede praktijk voor het toepassen van natuurtechnische milieubouw bij inrichtings- en herstellingswerken aan de oevers van onbevaarbare waterlopen. Ook de kosten voor de aankoop van de gronden die noodzakelijk zijn voor de aanleg van de visdoorgang, worden door het Vlaams Gewest voor 75 % gesubsidieerd.

---

[817] De samenwerkingsovereenkomst is de opvolger van het vroegere milieuconvenant. Voor een meer uitgebreide toelichting wordt verwezen naar www.samenwerkingsovereenkomst.be.

[818] Besluit van de Vlaamse regering van 18 januari 2002 houdende het toekennen van een gewestbijdrage aan polders, wateringen, verenigingen van polders of verenigingen van wateringen voor het uitvoeren van bepaalde waterhuishoudkundige werken en tot vastlegging van de procedure inzake subsidiëring van deze werken, *B.S.* 25 april 2002.

3.3. De sanering van vismigratieknelpunten in de praktijk

3.3.1. MINA-plan 3

De aanpak van vismigratieknelpunten wordt aangeduid als een prioritaire maatregel in het Vlaamse milieubeleidsplan voor de periode 2003-2007 (MINA-plan 3). De maatregel heeft tot doel de vismigratieknelpunten op de prioritaire waterlopen in het Vlaams Gewest te saneren en het ontstaan van nieuwe migratieknelpunten zo veel mogelijk te voorkomen. Als plandoelstelling werd een sanering van 75 % van de migratieknelpunten binnen het netwerk van prioritaire waterlopen tegen eind 2007 vooropgesteld.

3.3.2. NARA 2005[819]

Uit de gegevens van het Natuurrapport 2005 (NARA 2005) en de website www.natuurindicatoren.be[820] blijkt dat op 31 december 2004 in totaal 11 % van de vismigratieknelpunten op de prioritaire waterlopen in het Vlaams Gewest gesaneerd was.

Waterloopcategorie	Prioritaire waterloop (km)	Knelpunten (aantal)	Gesaneerde knelpunten (aantal)	Gesaneerde knelpunten (%)
Bevaarbare waterlopen	958	49	0	0
Onbevaarbare waterlopen, categorie 1	728	206	34	17
Onbevaarbare waterlopen, categorie 2	956	449	56	12
Onbevaarbare waterlopen, categorie 3	262	103	2	2
Totaal	**2.904**	**807**	**92**	**11**

(Toestand op 31 december 2004)

Bron: AMINAL, Afdeling Water

In het Natuurrapport 2005 wordt de realisatie van de doelstelling van 100 % vrije vismigratie tegen 2010 moeilijk haalbaar genoemd. Men oppert dat er duidelijke prioriteiten gesteld moeten worden om de sanering van de migratieknelpunten sneller en efficiënter te doen verlopen.

Op de website Natuurindicatoren geeft het Instituut voor Natuurbehoud (IN) aan wat de verwachting is inzake de realisatie van de doelstelling: "*Zoals de sanering van de vismigratie momenteel verloopt, zal naar alle waarschijnlijkheid de einddoelstelling* ***niet*** *gehaald worden. Met de voortzetting van het huidige beleid zal tegen 2010 slechts 20 % van de geïnventariseerde vismigratieknelpunten gesaneerd zijn*."

De Beneluxbeschikking bevat ***geen sanctionering*** ingeval de doelstelling van het realiseren van de vrije vismigratie in alle waterlopen van het Vlaams Gewest in 2010 niet gehaald wordt.

[819] M. DUMORTIER, L. DE BRUYN, M. HENS, J. PEYMEN, A. SCHNEIDERS, T. VAN DAELE, W. VAN REETH, G. WEYEMBERH en E. KUIJKEN, *Natuurrapport 2005. Toestand van de natuur in Vlaanderen: cijfers voor het beleid. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud nr. 24*, Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2005, 491 p.

[820] De website Natuurindicatoren van het Instituut voor Natuurbehoud brengt de feiten en cijfers over de natuur en het natuurbeleid in Vlaanderen in beeld. Het aantal gesaneerde vismigratieknelpunten is een van de natuurindicatoren die opgevolgd worden.

4. Watermolens en vismigratie

4.1. Probleemstelling

Zoals in de inleiding van dit hoofdstuk reeds vermeld werd, kan het opstuwen van het water ter hoogte van een watermolen leiden tot een ernstige hindernis voor de vismigratie. Een stuw zorgt immers voor een zeker verval, waardoor sommige vissoorten niet meer stroomopwaarts kunnen migreren. De vismigratieknelpunten ter hoogte van watermolens moeten in uitvoering van de hierboven besproken Beneluxbeschikking Vismigratie gesaneerd worden.

Wanneer de waterbeheerder beleidsmatig overweegt de stuw van een watermolen, het vismigratieknelpunt in kwestie, te verwijderen, moet hij in de eerste plaats rekening houden met het voortbestaan van het middeleeuwse stuwrecht.

In de middeleeuwen konden de landsheer en de plaatselijke heren een onherroepelijk genotsrecht op het water van een waterloop verlenen. De definitief verworven stuwrechten blijven ook na de Franse revolutie en de invoering van het Burgerlijk Wetboek hun rechtskracht behouden.

De eigenaar van een watermolen die beschikt over het middeleeuwse stuwrecht, heeft recht op een schadevergoeding wanneer de waterbeheerder de stuw verwijdert met het oog op de realisering van een vrije vismigratie. Ook wanneer het pegelpeil met het oog op de realisering van een vrije vismigratie verlaagd wordt, zal de watermoleneigenaar aanspraak kunnen maken op een schadevergoeding.[821]

Bij de sanering van vismigratieknelpunten ter hoogte van watermolens moet de waterbeheerder tevens rekening houden met de regelgeving omtrent de bescherming van watermolens als onroerend erfgoed. Ongeveer de helft van de watermolens in het Vlaams Gewest is momenteel beschermd als monument en/of als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht of landschap.

De Coördinatiecommissie Integraal Waterbeleid (CIW) is zich bewust van deze problematiek. Ze heeft een nota opgesteld die de sanering van vismigratieknelpunten ter hoogte van watermolens moet afstemmen op het beleid inzake de bescherming van watermolens en hun omgeving als onroerend erfgoed. De CIW pleit ervoor dat maximaal gestreefd wordt naar een gezamenlijke realisatie van het behoud van watermolens als onroerend erfgoed en de sanering van vismigratieknelpunten, samen met het habitatherstel van de waterlopen, ter hoogte van watermolens.

[821] Voor een meer uitgebreide bespreking van het middeleeuwse stuwrecht wordt verwezen naar *Hoofdstuk 2. Het molenrecht, het stuwrecht en het banrecht* van Deel 1.

4.2. De sanering van vismigratieknelpunten ter hoogte van watermolens

4.2.1. Watermolens en hun bescherming als monument, als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht of als onderdeel van een landschap

4.2.1.1. Beschermde watermolens[822]

De eigenaar van een watermolen die beschermd is als monument, als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht of als onderdeel van een landschap, moet de molen in goede staat behouden door het uitvoeren van de nodige instandhoudings- en onderhoudswerken. Hij mag de watermolen niet ontsieren, beschadigen of vernielen. Dit blijkt uit artikel 11 van het Decreet van 3 maart 1976 tot bescherming van monumenten en stads- en dorpsgezichten[823] en uit artikel 14 van het Decreet van 16 april 1996 betreffende de landschapszorg[824].

Bovendien bepaalt artikel 14 van het Besluit van de Vlaamse regering van 17 november 1993 tot bepaling van de algemene voorschriften inzake instandhouding en onderhoud van monumenten en stads- en dorpsgezichten[825] dat een maalvaardige watermolen minstens eenmaal per maand in werking gesteld moet worden om het onderhoud ervan als werktuig te verzekeren. Met de inwerkingstelling wordt bedoeld het functioneren van het totale productieproces van de watermolen, indien dit nog mogelijk is.

De Afdeling Monumenten en Landschappen hanteert reeds 25 jaar het maalvaardig of draaivaardig herstel van beschermde watermolens als beleidsoptie. Door de watermolen regelmatig te laten draaien wordt de gehele molenuitrusting immers preventief onderhouden.

Het verwijderen van de stuw van een watermolen met het oog op de realisering van een vrije vismigratie maakt de inwerkingstelling van de molen in de meeste gevallen onmogelijk. Dit is in strijd met de onderhouds- en instandhoudingsplicht die geldt voor watermolens die beschermd zijn als monument, als stads- of dorpsgezicht of als landschap.

Ter hoogte van beschermde watermolens kan de vrije vismigratie bijgevolg niet verwezenlijkt worden door de verwijdering van het vismigratieknelpunt in kwestie, de stuw.

4.2.1.2. Niet-beschermde watermolens

Er zijn in het Vlaams Gewest heel wat watermolens die niet beschermd zijn in het kader van het Decreet van 3 maart 1976, omdat hun artistieke, wetenschappelijke, historische, volkskundige, industrieel-archeologische of andere sociaal-culturele waarde aangetast of verdwenen is, of omdat het herstel ervan niet meer wenselijk of mogelijk is.

In dergelijke situaties kan bij de sanering van vismigratieknelpunten geopteerd worden voor het herstel van de natuurlijke situatie en de daarbij behorende verwijdering van het vismigratieknelpunt in kwestie, de stuw, mits de uit te voeren handelingen voldoende rekening houden met de landschappelijke en archeologische context.

---

[822] Voor een volledig overzicht van de regelgeving met betrekking tot de bescherming van watermolens wordt verwezen naar *Hoofdstuk 4. Erfgoedzorg* van Deel 2. Zie ook het standpunt van AROHM, Monumenten en Landschappen, *Problematiek van de vismigratie versus beschermde watermolensites*, 2003.
[823] *B.S.* 22 april 1976, zoals gewijzigd.
[824] *B.S.* 21 mei 1996, zoals gewijzigd.
[825] *B.S.* 10 maart 1994, zoals gewijzigd.

Er dient echter een voorbehoud gemaakt te worden voor watermolens die momenteel niet beschermd zijn, maar die wel beschermenswaardig zijn. Het verdient de voorkeur deze watermolens beleidsmatig gelijk te stellen met beschermde watermolens.[826]

Verder moet nog opgemerkt te worden dat een watermolen die niet beschermenswaardig is in het kader van het Decreet van 3 maart 1976, nog in aanmerking kan komen voor bescherming in het kader van het Decreet van 16 april 1996. Het functioneren van een watermolen kan immers ook om landschappelijke redenen een pluspunt zijn.

4.2.2. Watermolens en de richtingwijzer voor de sanering van vismigratieknelpunten

Zoals hierboven reeds vermeld werd, heeft de Afdeling Water een richtingwijzer opgesteld voor het herstel van de vrije vismigratie van zoet-zoutovergangen, stromende wateren, wateren in vlakke gebieden en bevaarbare wateren. In het kader van deze studie is voornamelijk de richtingwijzer voor het herstel van de vrije vismigratie in stromende wateren van belang. Die richtingwijzer wordt hieronder kort toegelicht.

4.2.2.1. Het herstel van de natuurlijke situatie[827]

Een eerste oplossingsmogelijkheid is het herstel van de natuurlijke dynamiek en de structuurdiversiteit, waarbij de waterloop wordt heringericht met een natuurlijk verval.

Het herstel van de vismigratie is vanuit ecologisch oogpunt het best gediend bij een verwijdering van het vismigratieknelpunt. Bij geringe vervallen gaat deze ingreep niet gepaard met een bijkomende inrichting. Bij grotere vervallen is een hermeandering van de waterloop een noodzaak. Het verval vangt daarbij de peilsprong van de stuw via een natuurlijke wijze op. Er kunnen omstandigheden zijn waardoor het niet mogelijk is om de waterloop weer zijn natuurlijk verval te geven. In die gevallen wordt voorgesteld om de hermeandering te combineren met een verruwing van de bodem van de waterloop of een semi-natuurlijke visdoorgang.

Zoals hierboven reeds vermeld werd, kan een vismigratieknelpunt ter hoogte van een beschermde watermolen niet worden gesaneerd door een herstel van de natuurlijke situatie. Het verwijderen van de stuw van een watermolen is immers in strijd met de onderhouds- en instandhoudingsplicht die geldt voor beschermde watermolens.

In voorkomend geval kan bij de sanering van een vismigratieknelpunt ter hoogte van een niet-beschermde/niet-beschermenswaardige watermolen wel worden teruggegrepen naar het herstel van de natuurlijke situatie. Hierbij moet er terdege rekening gehouden worden met de landschappelijke en archeologische context.

4.2.2.2. Semi-natuurlijke oplossingen[828]

Indien een herstel van de natuurlijke situatie niet mogelijk is, kan een semi-natuurlijke oplossing worden toepgepast. Voorbeelden daarvan zijn de aanleg van een nevengeul, een stenen visdoorgang, een gedempt tij of een tijdelijke inundatie. Naast hun functie als visdoorgang

[826] De Afdeling Water neemt deze beleidslijn momenteel reeds aan.
[827] AMINAL, Afdeling Water, *Vismigratie. Een handboek voor herstel in Vlaanderen en Nederland*, Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2005, 20 en 23.
[828] AMINAL, Afdeling Water, *Vismigratie. Een handboek voor herstel in Vlaanderen en Nederland*, Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2005, 20 en 23.

hebben ze ook een functie als paai- of opgroeigebied of als tijdelijke verblijfplaats voor veel vissoorten.

In situaties waar een behoefte bestaat aan een aanvullend peilbeheer, is het te overwegen om peilverschillen te overbruggen door middel van een lange, meanderende **nevengeul**. Een nevengeul is een natuurlijke loop die aftakt van de hoofdloop stroomopwaarts van een knelpunt en die weer samenvloeit met de hoofdloop stroomafwaarts van een knelpunt.

Vanuit de Afdeling Monumenten en Landschappen wordt voorgesteld de historische configuratie als een van de uitgangspunten te nemen bij de bepaling van het tracé van de nevengeul. De oorspronkelijke bedding van de waterloop, gelegen in het laagste punt van de vallei, werd in functie van de watermolen vaak verlegd naar de valleiwand. Indien de oude bedding van de waterloop nog aanwezig is, kan het aangewezen zijn deze als nevengeul in gebruik te nemen. Ook de vroegere leibeken en bypasses van watermolens kunnen hiervoor aangewend worden.

De verschillende administraties die bij de aanleg van een nevengeul betrokken zijn, maken gebruik van een aantal **aandachtspunten** die ze voor de uitvoering van dergelijke werkzaamheden opgesteld hebben.

De *Afdeling Water* hanteert voor de aanleg van een efficiënte nevengeul de volgende aandachtspunten:[829]

- Bij het ontwerp van de nevengeul wordt geprobeerd om in de mate van het mogelijke de helling, de morfologie en de hydraulische karakteristieken van een natuurlijke waterloop na te bootsen en wordt het verval bij voorkeur zonder drempels overbrugd.

- De stroomsnelheid in de nevengeul is afhankelijk van de typologie van de waterloop en van de beschikbare ruimte. Indien de ruimte beperkt is, kan de nevengeul worden verruwd met wortelstronken, boomstammen, stenen of aanplantingen.[830]

- De nevengeul moet het hele jaar door een goede attractiviteit hebben.

Een nevengeul is attractief als de doorgang het vermogen heeft om vissen aan te trekken tot de ingang. Een relatief sterke en niet-turbulente lokstroom moet de vissen vanuit de hoofdloop direct in de nevengeul leiden. De kwaliteit van de lokstroom hangt af van de locatie van de uitstroomopening ten opzichte van de barrière, de uitstroomrichting, het debiet, de stroomsnelheid en het dwarsprofiel van de uitstroomopening.

Voor een goede attractiviteit zijn de volgende punten van belang:

- De nevengeul mondt uit op de hoofdstroom, onder de turbulente zone van de stuw.
- Hoe hoger het debiet aan de uitstroom van de visdoorgang, hoe groter de attractiviteit.
- De nevengeul mondt net stroomafwaarts van de stuw uit in de hoofdloop.

[829] Zie het standpunt van CIW, *Afstemming van de sanering vismigratieknelpunten ter hoogte van watermolens op het beleid mbt bescherming van watermolens als onroerend erfgoed*, 2004, 6 p. en AMINAL, Afdeling Water, *Vismigratie. Een handboek voor herstel in Vlaanderen en Nederland*, Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2005, 23.

[830] In het kader van deze studie wordt niet ingegaan op de technische kant van het ontwerpen van een nevengeul. Wel wordt door de Afdeling Water gesuggereerd dat het noodzakelijk kan zijn in de nevengeul V-vormige drempels te voorzien wanneer het niet mogelijk is het hoogteverschil te overbruggen via de natuurlijke of seminatuurlijke ruwheid van de nevengeul. Indien de ruimte zeer beperkt is, kan het noodzakelijk zijn een V-vormige bekkentrap in de nevengeul te voorzien.

- De nevengeul moet het hele jaar door passeerbaar zijn, zonder te veel verlies aan energie.

  De passeerbaarheid heeft te maken met het gemak waarmee de vissen de doorgang nemen als ze de ingang eenmaal gevonden hebben. Het gemak wordt bepaald door de aanwezige hoogteverschillen, de stroomsnelheden, de turbulentie en de waterdiepte. Een andere factor die de passeerbaarheid bepaalt, is het stromingspatroon in de nevengeul.

  Voor een goede passeerbaarheid zijn de volgende punten van belang:
  - De nevengeul is voldoende lang, zodat bij voorkeur via een (semi-)natuurlijk verval gewerkt kan worden.
  - De nevengeul heeft het hele jaar door een voldoende waterpeil en de fluctuaties zijn zo natuurlijk mogelijk.
  - De nevengeul bezit een goede habitatkwaliteit, zodat het habitatverlies op de hoofdloop gecompenseerd kan worden.

De *Afdeling Monumenten en Landschappen* hanteert voor de aanleg van een nevengeul de volgende aandachtspunten:[831]

- De nevengeul moet afgesloten kunnen worden, zodat tijdens het stuwen ter hoogte van de watermolen het water niet via de nevengeul 'verloren' gaat. Het stuwpeil van de sluis op de nevengeul moet worden afgestemd op het pegelpeil van de watermolen.

- Het sluiswerk op de nevengeul moet op korte afstand tot de watermolen ingeplant worden. Bij watermolens die reeds in het verleden over een bypass beschikten, gold dit als een cultuurhistorische en functionele vertaling van de werking. Door het nieuwe sluiswerk kort bij de molen te plaatsen, wordt vermeden dat er een conflict ontstaat tussen de positie van de stroomopwaartse aftakking van de nevengeul en het kunnen bedienen van de watermolen. In relatie tot het te overbruggen hoogteverschil en het verval kan het immers aangewezen zijn de nevengeul een paar honderd meter stroomopwaarts van de molen te laten aftakken. Dergelijke afstanden zijn niet aangewezen in hoofde van de bediening van de sluis.

- De sluis op de nevengeul moet (behoudens een geautomatiseerde aansturing) door de molenaar manueel bediend kunnen worden. Dit houdt het voordeel in dat er telkens een visuele controle gebeurt tijdens de bediening van de sluis. Zonder visuele controle kan de molenaar niet ingrijpen bij een blokkage van het sluiswerk door bv. zwerfvuil.

- Bij de keuze van de uitstroomopening van de nevengeul moet rekening gehouden worden met het effect van het woelen van het water. De stabiliteit van de beschermde gebouwen mag niet in het gedrang worden gebracht. De uitstroomopening van de nevengeul bevindt zich bij voorkeur stroomafwaarts van de woelkom.

- Een debietverdeling tussen hoofdloop en nevengeul kan niet tot gevolg hebben dat er geen water meer langs de beschermde gebouwen loopt. Het water heeft immers een impact op de stabiliteit van een gebouw: veel watergevels werden op geheide houten palen gebouwd. Het is van belang om een houten paalfundering in een constant nat en anaëroob milieu te houden. Hetzelfde geldt voor de grondstructuur van gebouwen die een staalfundering hebben: door op een bruuske wijze in de waterhuishouding in te

[831] Bron: Afdeling Monumenten en Landschappen.

grijpen, kan de samendrukbaarheid van de grondstructuur gewijzigd worden, met verzakkingen en scheurvorming tot gevolg.

- De aanleg van een nevengeul en debietverdeling kunnen een negatieve impact hebben op de slibafzetting van het waterrad. Slibafzetting verlaagt het vermogen van een onderslagrad: naarmate de hoogte van het opgestuwde watervolume afneemt, zakt de uitstroomsnelheid van het water onderaan het sluiswerk. Zowel de keuze van de aftakking van de nevengeul als het regelmatig ruimen van slib kan een oplossing bieden.

- Bij de technische uitwerking van een nevengeul moet rekening gehouden worden met de landschappelijke inpasbaarheid van ingrepen in de molinotoop.

De *Afdeling Natuur* hanteert voor de aanleg van een nevengeul de aandachtspunten die vervat zijn in de Code van Goede Natuurpraktijk, vastgesteld in de Omzendbrief LNW/98/01 van 10 november 1998.

Voor waterlopen bevat de Code van Goede Natuurpraktijk de volgende aandachtspunten:

- Bij het waterbeheer houdt men rekening met de ecologische aspecten van de waterloop; in het bijzonder erkent men de rol van de natuurlijke waterberging; de natuurlijke verbinding tussen grotere en kleine waterlopen laat men intact, onder meer met het oog op de uitwijkmogelijkheid voor watergebonden organismen.

- Men behoudt of herstelt de natuurlijke structuur van waterlopen (meandering, oeverstructuur, stroomkuilenpatroon).

- Indien men water- of oevervegetatie verwijdert, dan in de periode van 1 oktober tot 1 maart en via een toerbeurt waarbij men jaarlijks slechts een deel van het waterlopensysteem behandelt; in waterlopen met verhang werkt men van de beneden- naar de bovenloop toe en hier en daar spaart men stukken; men verwijdert de vegetatie.

- Indien men de bermvegetatie van de waterloop maait, dan ten vroegste vanaf 15 juni en het best met een maaibalk of slagmaaier en op een hoogte van 5 tot 10 centimeter boven de grond; het maaisel dient steeds afgevoerd; een eventuele tweede maaibeurt - met afvoer van het maaisel - volgt ten vroegste vanaf 15 september; in elk geval maait men op dezelfde plaats jaarlijks rond dezelfde datum; Tot het normale onderhoud behoren verder de maatregelen beschreven in het deel ‘bermvegetaties’.

- Men baggert (ruimt) de waterloop ten hoogste één keer per twee of drie jaar en via een toerbeurt waarbij men jaarlijks slechts een deel van het waterlopensysteem behandelt; in waterlopen met verhang werkt men van de beneden- naar de bovenloop toe en hier en daar spaart men ondiepe en vegetatierijke stukken; men baggert (ruimt) tijdens de periode van 1 oktober tot 1 februari.

- Het manueel onderhouden van kleinere waterlopen met schop, spade en hak verdient de voorkeur, zeker wanneer de aangrenzende grazige of rietoevers moeilijk toegankelijk zijn voor machines.

- Voor de onderhoudswerkzaamheden werkt men zoveel mogelijk vanaf één oever.

- Men ziet af van het gebruik van bestrijdingsmiddelen en van het droogzetten van waterlopen voor het onderhoud.

- In het voorjaar (maart, april, mei) stemt men het beheer van sluizen, pompgemalen en terugslagkleppen af op de trek van paling, in het bijzonder in de polders.

- Ingrepen zoals werken aan oevers, het verstevigen van de bodem, het bouwen of in werking stellen van installaties voor (kleinschalige) waterzuivering, het aanleggen of veranderen van dijken, het aansluiten van overstorten op waterlopen, het aanleggen van wachtbekkens, het aanleggen van faunapassages, het inrichten van plasbermen, het aanleggen van vispaaiplaatsen, het opnieuw in verbinding stellen van oude meanders met een waterloop, het bouwen of wijzigen van stuwen, sluizen of keerkleppen, het bouwen of wijzigen van bruggen, het plaatsen van stroomdeflectoren of stroomvernauwers enz. behoren niet tot het normale onderhoud van waterlopen.

4.2.2.3. Technische oplossingen[832]

Als de aanleg van een nevengeul niet mogelijk is vanwege ruimtegebrek of andere omstandigheden, kan worden overgegaan tot de aanleg van een **vispassage**. Deze technische constructies kunnen worden aangelegd als een korte bypass langs het migratieknelpunt of over de volle breedte van de hoofdloop. In een dergelijke situatie moet er voldoende aandacht besteed worden aan het behoud van de landschapswaarde en de esthetiek van het landschap.

Hierbij moet opgemerkt worden dat een bekkentrap de nadelige compartimentering van verstuwingen niet volledig oplost en meestal ook geen leefomgeving biedt aan de aanwezige levensgemeenschappen.Alleen stenen visdoorgangen kunnen op een beperkte manier een leefomgeving bieden aan stroomminnende soorten. Deze oplossingen zijn dus voornamelijk migratiebevorderend, zodat daarnaast ook voldoende aandacht moet worden besteed aan de aanwezigheid van een geschikte leefomgeving.

4.2.2.4. Een aangepast beheer van stuwen en sluizen[833]

Een laatste mogelijkheid voor de sanering van vismigratieknelpunten is een aangepast beheer van kunstwerken zoals stuwen, sluizen, terugslagkleppen, en gemalen. Op vrij eenvoudige wijze en met weinig geld kan het beheer van stuwen en sluizen zo aangepast worden dat de migratiemogelijkheden van vissen sterk verbeteren. De effectiviteit van deze oplossing is echter sterk afhankelijk van menselijk handelen en de lokale situatie.

---

[832] AMINAL, Afdeling Water, *Vismigratie. Een handboek voor herstel in Vlaanderen en Nederland*, Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2005, 20, 23-25.
[833] AMINAL, Afdeling Water, *Vismigratie. Een handboek voor herstel in Vlaanderen en Nederland*, Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2005, 20 en 25.

4.2.3. Afspraken over de debietverdeling tussen hoofdloop en nevengeul en het beheer van stuwen en sluizen[834]

4.2.3.1. De debietverdeling tussen hoofdloop en nevengeul

Wanneer de waterbeheerder overgaat tot het herstel van de vismigratie door de ingebruikname van een nevengeul, moeten er met de eigenaar of gebruiker van de watermolen afspraken gemaakt worden over de verdeling van het debiet tussen de hoofdloop en de nevengeul. Een nevengeul heeft immers nood aan een voldoende groot debiet om vismigratie te laten plaatsvinden. De eigenaar of gebruiker van een watermolen heeft op zijn beurt een voldoende groot debiet nodig om in de hoofdloop te kunnen opstuwen tot op het pegelpeil. Het is belangrijk dat er altijd een debiet voorzien wordt voor respectievelijk de hoofdloop en de nevengeul, zodat geen van beide droog komt te staan.

De debietverdeling tussen hoofdloop en nevengeul moet zowel afgestemd worden op de realisatie van de vrije vismigratie en een goede habitatkwaliteit als op de frequentie van de werking van de watermolen.

Ingeval er een debiet aanwezig is dat volstaat om tezelfdertijd vismigratie mogelijk te maken én de watermolen in werking te stellen, kunnen de beide doelstellingen zonder meer naast elkaar verwezenlijkt worden. In de meeste gevallen is het aanwezige debiet echter ontoereikend om de beide doelstellingen tegelijk te realiseren. In een dergelijke situatie zal er gezocht moeten worden naar een evenwicht tussen de beide doelstellingen. Voor ieder molendossier en vismigratieknelpunt zullen de opties individueel moeten worden geëvalueerd.

4.2.3.2. Het beheer van stuwen en sluizen

Wanneer de waterbeheerder overgaat tot het herstel van de vismigratie door een aangepast beheer van stuwen en sluizen, moeten er met de eigenaar of gebruiker van de watermolen afspraken gemaakt worden over de praktische invulling van dergelijk beheer van stuwen en sluizen.

4.2.3.3. Het juridisch instrumentarium voor de afspraken over de debietverdeling tussen hoofdloop en nevengeul en het beheer van stuwen en sluizen

Er moeten duidelijke afspraken gemaakt worden over het beheer van stuwen en sluizen en de debietverdeling tussen hoofdloop en nevengeul. Dergelijke afspraken behoeven een juridisch instrumentarium, wil men ze afdwingbaar maken.

Daarbij moet er in de eerste plaats rekening gehouden worden met het voortbestaan van de **oude stuwrechten**. Bij watermolens die beschikken over een dergelijk stuwrecht, mag de eigenaar of gebruiker – zonder daarvoor een machtiging te moeten aanvragen – het water van een waterloop tot een bepaald peil opstuwen om het waterrad te doen draaien.[835] Wanneer dat stuwrecht in het kader van de debietverdeling tussen hoofdloop en nevengeul of het beheer

[834] Zie ook het standpunt van CIW, *Afstemming van de sanering vismigratieknelpunten ter hoogte van watermolens op het beleid mbt bescherming van watermolens als onroerend erfgoed*, 2004, 6 p. en het standpunt van AROHM, Monumenten en Landschappen, *Problematiek van de vismigratie versus beschermde watermolensites*, 2003.

[835] De eigenaar of gebruiker van een watermolen die nog beschikt over het oude stuwrecht, moet wel een machtiging aanvragen voor wijzigingen aan de bedding en het tracé van de waterloop die geen betrekking hebben op het opstuwen van het water.

van stuwen en sluizen wordt beperkt of afgeschaft, moet er een schadevergoeding betaald worden aan de eigenaar of gebruiker van de watermolen.

Bij watermolens die niet (meer) beschikken over het oude stuwrecht, moet er een onderscheid gemaakt worden tussen tussen twee situaties:

- De eigenaar of gebruiker van de watermolen vraagt een **machtiging** aan om het water van een onbevaarbare waterloop op te stuwen.
- De eigenaar of gebruiker van de watermolen beschikt reeds over een machtiging om het water van een onbevaarbare waterloop op te stuwen.[836]

Indien de eigenaar of gebruiker van de watermolen een machtiging aanvraagt om het water van een waterloop op te stuwen, kan het verlenen van die machtiging gekoppeld worden aan het naleven van bepaalde afspraken in verband met de debietverdeling tussen hoofdloop en nevengeul of het beheer van stuwen en sluizen.[837]

Indien de eigenaar of gebruiker van de watermolen reeds beschikt over een machtiging om het water van een waterloop op te stuwen, is een andere juridische grondslag vereist. Het verdient de voorkeur om de afspraken vast te leggen in een specifieke **overeenkomst**.[838] Wellicht nog in meerdere mate dan bij een machtiging, waar de afspraken eenzijdig door de overheid worden vastgelegd, kunnen in een overeenkomst na overleg met de eigenaar of gebruiker van de watermolen bepaalde afspraken wordt ingepast.

Pas indien het niet mogelijk blijkt de afspraken omtrent het beheer van stuwen en sluizen en de debietverdeling tussen hoofdloop en nevengeul in een overeenkomst vast te leggen, mag worden teruggegrepen naar het mechanisme van de **eenzijdige regulering**, waarbij de Wet van 28 december 1967 betreffende de onbevaarbare waterlopen een mogelijk aanknopingspunt vormt. Voor de toekomst voorziet het voorontwerp van decreet tot wijziging van het Decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid in een regeling voor het beheer van de onbevaarbare waterlopen op gewestelijk niveau, en bepaalt het de opheffing van de Wet van 28 december 1967 voor het Vlaams Gewest. Indien het voorontwerp van decreet een decreet wordt, kunnen in het kader hiervan afspraken omtrent de debietverdeling tussen hoofdloop en nevengeul en het beheer van stuwen en sluizen vastgesteld worden. Een nadeel van het mechanisme van de eenzijdige regulering is wel dat ze erg gedetailleerd zal moeten zijn, teneinde de zeer verschillende concrete situaties te bevatten.

---

[836] De eigenaar of gebruiker van een watermolen op een bevaarbare waterloop moet een concessie of een vergunning voor het privatief gebruik van een deel van het openbaar domein aanvragen om het water van de waterloop op te stuwen.

[837] De overheidsinstantie die een beslissing moet nemen over een aanvraag tot machtiging om het water van een waterloop op te stuwen, moet voldoen aan de zorgplicht en het integratiebeginsel, respectievelijk vastgesteld in de artikelen 14 en 16 van het Decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu. Voor een bespreking van deze principes wordt respectievelijk verwezen naar de onderdelen 5.1.2. en 5.1.3. van *Hoofdstuk 5. Natuurbehoud en bosbeheer.*Diezelfde overheidsinstantie moet eveneens toepassing maken van de watertoets, vastgesteld in artikel 8 van het Decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid. Voor een bespreking van de watertoets wordt verwezen naar onderdeel 4.6.1. van *Hoofdstuk 6. Integraal Waterbeleid*.

[838] De afspraken omtrent de debietverdeling zouden theoretisch kunnen worden opgenomen in de toegankelijkheidsovereenkomst die tussen de watermoleneigenaar en de Vlaamse regering gesloten wordt in het kader van een aanvraag voor een premie van 80 % voor restauratiewerken aan de molen. Die overeenkomst kan bijvoorbeeld uitgebreid worden met een clausule die betrekking heeft op de debietsverdeling en het beheer van het sluismechanisme. Deze regeling zou er echter toe leiden dat enkel de eigenaars van watermolens die een restauratiepremie van 80 % aanvragen, afspraken omtrent de debietverdeling moeten maken. Bijkomend dient vermeld te worden dat de toegankelijkheidsovereenkomst een geheel ander doel dient dan de sanering van de vismigratie.

5. Besluit

Als een gevolg van de Beneluxbeschikking Vismigratie en het Decreet Integraal Waterbeleid moet vóór 1 januari 2010 de vrije migratie van alle vissoorten in alle hydrografische stroomgebieden van het Vlaams Gewest verzekerd worden. Er werd een netwerk van waterlopen aangeduid die prioritair zijn voor het verwezenlijken van de vrije vismigratie. Op die prioritaire waterlopen werden de vismigratieknelpunten systematisch geïnventariseerd.

De sanering van de vismigratieknelpunten gebeurt door de respectievelijke waterbeheerders. Ze kunnen daarbij gebruik maken van een handleiding en een richtingwijzer, die werden opgesteld door de Afdeling Water. In het kader van de samenwerkingsovereenkomst 'Milieu als opstap naar duurzame ontwikkeling' en het Subsidiebesluit Polders en Wateringen kunnen de lokale waterbeheerders subsidies aanvragen voor de sanering van vismigratieknelpunten.

Bij de sanering van vismigratieknelpunten ter hoogte van een watermolen moeten de waterbeheerders rekening houden met het voortbestaan van het middeleeuwse stuwrecht. Een wijziging of opheffing van dat stuwrecht geeft aanleiding tot een recht op schadevergoeding.

Verder moeten de waterbeheerders de regelgeving inzake de bescherming van watermolens als onroerend erfgoed in acht nemen. Een watermolen die beschermd is als monument, als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht of als onderdeel van een landschap, moet worden onderhouden en in stand gehouden. Die verplichting impliceert dat de watermolen regelmatig in werking gesteld moet worden. De verwijdering van de stuw of sluis zou de inwerkingstelling onmogelijk maken.

De richtingwijzer voor stromende wateren die werd opgesteld door de Afdeling Water, vermeldt een aantal mogelijkheden om vismigratieknelpunten te saneren. In eerste instantie wordt voorgesteld het vismigratieknelpunt te verwijderen en de waterloop opnieuw in te richten met een natuurlijk verval. Indien een herstel van de natuurlijke situatie niet mogelijk is, wordt voorgesteld rond het vismigratieknelpunt een nevengeul aan te leggen, waarlangs de vrije vismigratie kan plaatsvinden. Verder kan er gebruik gemaakt worden van technische ingrepen die ervoor zorgen dat vissen op eigen kracht het vismigratieknelpunt kunnen passeren of via een constructie over of langs het knelpunt komen. Een laatste mogelijkheid om vismigratieknelpunten te saneren, is een aangepast beheer van kunstwerken zoals stuwen, sluizen, terugslagkleppen en gemalen.

Wanneer de waterbeheerder overgaat tot het herstel van de vrije vismigratie door de ingebruikname van een nevengeul of door een aangepast beheer van stuwen en sluizen, moeten er met de watermoleneigenaar afspraken gemaakt worden.

Dergelijke afspraken behoeven een juridisch instrumentarium, wil men ze afdwingbaar maken. De afspraken kunnen worden gekoppeld aan het verlenen van een machtiging om het water van een waterloop op te stuwen. Indien de eigenaar of gebruiker van een watermolen reeds beschikt over een dergelijke machtiging, kunnen de afspraken vastgelegd worden in een specifieke overeenkomst. Indien dat niet mogelijk blijkt, kan worden teruggegrepen naar het mechanisme van de eenzijdige regulering.

Hoofdstuk 8. Opwekking van elektriciteit uit waterkracht

1. Inleiding[839]

Tot aan de industriële revolutie werden de menselijke inspanningen slechts verlicht door het inzetten van wind- en watermolens en dierlijke kracht. Vlaanderen telde in de vroege Middeleeuwen ongeveer 2.000 windmolens, een 700-tal watermolens en een onbekend aantal rosmolens, getrokken door paarden, ezels of ossen. Het rad van de watermolen dreef in die tijd voornamelijk molenstenen aan om graan te malen of olie te slaan.

Waterkracht bleef ook na de opkomst van de stoommachine nuttig. De mechanische energie die een watermolen ontwikkelt, kan immers op eenvoudige manier omgezet worden naar elektriciteit. Het rad van de watermolen wordt in de twintigste eeuw op verschillende plaatsen vervangen door turbines met een hoger rendement.

Ook vandaag nog kunnen watermolens ingezet worden voor de opwekking van elektriciteit uit waterkracht. Voor watermolens - meer in het bijzonder beschermde watermolens - kan de elektriciteitsproductie net een middel zijn om een eeuwenoud monument een zinnige bestemming te geven in deze tijd en zo te bewaren voor de toekomst.

Dit hoofdstuk gaat na welke de juridische mogelijkheden en obstakels zijn voor de inrichting van een watermolen als kleine waterkrachtcentrale. Verder wordt een bondig overzicht gegeven van de steunmaatregelen die voorhanden zijn voor het opwekken van elektriciteit uit hernieuwbare energiebronnen.

[839] Bron: D. VANSINTJAN, "De kracht van water, vroeger en nu", *Kultuurleven* 1998/1, 78-81.

2. De opwekking van elektriciteit uit waterkracht in het Vlaams Gewest

2.1. Inleidende begrippen[840]

De opwekking van elektriciteit uit waterkracht gebeurt overwegend in waterkrachtcentrales. In een waterkrachtcentrale wordt de potentiële energie, die aanwezig is in een waterloop, omgezet in mechanische energie en vervolgens in elektriciteit.

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen grote en kleine waterkrachtcentrales.

Een **grote waterkrachtcentrale** is een installatie waarbij potentiële energie, aanwezig in een waterloop, omgezet wordt naar mechanische energie bij een (netto)vermogen van meer dan 10 MW. In de praktijk gaat het vaak om gigantische afdammingen en de aanleg van stuwmeren die een zeer grote impact hebben op de natuur in de omgeving.

Omwille van de enorme milieubelastende effecten worden in de nabije toekomst op natuurlijke waterlopen in Vlaanderen geen projecten voor de oprichting van grote waterkrachtcentrales vergund.

Een **kleine waterkrachtcentrale** is een installatie waarbij potentiële energie, aanwezig in een waterloop, omgezet wordt naar mechanische energie bij een (netto)vermogen van minder dan 10 MW. De impact van dergelijke installaties op de natuur- en milieukwaliteit is onder meer afhankelijk van de grootte en de kwetsbaarheid van de waterloop.[841]

Watermolens zijn een typevoorbeeld van potentiële kleine waterkrachtcentrales.

Watermolens werden vooral gebouwd op plaatsen waar een voldoende hoog debiet en een voldoende grote valhoogte aanwezig was: in Vlaams-Brabant, Zuid-Limburg en het zuiden van Oost-Vlaanderen. Elders, in het vlakkere en windrijke West-Vlaanderen, maar ook in het noorden van Oost-Vlaanderen en de Kempen, werden vooral windmolens gebouwd. In het deel van het Scheldebekken dat onderhevig is aan getijdenwerking, kwamen ook getijdenmolens voor, tot in het centrum van Gent. De Spaanse Molen in Rupelmonde is vandaag de enige overblijvende getijdenmolen in het Vlaams Gewest.[842]

Bij watermolens die toch gelegen zijn in vlakke gebieden, wordt het geringe natuurlijke verval vergroot door het opstuwen van het water in de bedding van de waterloop. Een gedeelte van het water wordt van de stuw naar de watermolen afgeleid.

De meeste watermolens in Vlaanderen zijn uitgerust met een waterrad. Er bestaan verschillende typen waterraderen: een bovenslagrad, een middenslagrad en een onderslagrad. Waterraderen hebben een zeer beperkt vermogen, tot zowat 50 kW. Een aantal watermolens beschikt over een turbine. Er bestaan verschillende typen turbines: een Francis-turbine, een Gi-

---

[840] Bronnen: D. VANSINTJAN, *o.c.*, 78-81; Administratie Economie, Werkgelegenheid, Binnenlandse Aangelegenheden en Landbouw, Afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie en ODE Vlaanderen, *Kleine Waterkracht*, Brussel, 1999, 16 p.

[841] Kleine waterkrachtcentrales kunnen eveneens een aanzienlijke impact hebben op natuurlijke waterlopen. Dit blijkt onder meer uit een studie van het Federaal Milieuministerie van Duitsland uit 2001. Voor een samenvatting van de onderzoeksresultaten wordt verwezen naar: http://www.umweltbundesamt.de/uba-info-presse/presse-informationen/pd3301.htm

[842] Voor een meer uitvoerige beschrijving van de verschillende typen watermolens wordt verwezen naar *Hoofdstuk 1. Situering van de bestaande watermolens in het Vlaams Gewest* van Deel 1

rard-turbine, een Ossberger-turbine en een Kaplan-turbine. Turbines hebben een vermogen van 0,5 kW tot honderden MW.

Het vermogen van een watermolen die functioneert als waterkrachtcentrale, uitgedrukt in kiloWatt (kW), is het product van het debiet van het water (m^3/s), het verval (m) en de valversnelling (9,81 m/s^2). Het effectief opwekbaar elektrisch vermogen ligt lager, doordat het waterrad of de turbine, de tandwielkast en de generator geen rendementen van 100 % halen.

Tabel I geeft een overzicht van de minimale valhoogte en het debiet bij de waterraderen en turbines. Ook het rendement dat de waterraderen en turbines halen, wordt aangegeven.

Waterrad of turbine	Verval (m)	Debiet (l/s)	Rendement (%)
Onderslagrad	0,75	< 5000	35-75
Middenslagrad	2-3	< 5000	70-80
Bovenslagrad	2	< 1000	80-90
Girard-turbine	1,5	< 2000	70
Francis-turbine	1,5	-	80-90
Kaplan-turbine	1,5	-	80-90

Ook bij *stuwen en sluizen* op bevaarbare waterlopen en kanalen bestaat vaak de mogelijkheid om kleine waterkrachtcentrales aan te brengen. In Vlaanderen is het grootst mogelijke vermogen van een kleine waterkrachtcentrale bij een stuw of een sluis zowat 800 kW.

2.2. Het potentieel aan kleine waterkrachtcentrales in Vlaanderen[843]

De vzw TSAP[844] heeft in 1996 een inventaris opgesteld van het potentieel aan kleine waterkrachtcentrales in Vlaanderen en Brussel. De inventaris bevat enerzijds de klassieke watermolensites en anderzijds de bestaande stuwen waar de mogelijkheid bestaat om waterkrachtcentrales te exploiteren.[845]

Het potentieel ontwikkelbaar vermogen van beide categorieën wordt respectievelijk op 4,1 MW en 10,8 MW geschat.[846] Ter vergelijking: in 2003 bedroeg het totale geïnstalleerde vermogen voor de opwekking van elektriciteit in Vlaanderen 8.760,4 MW.[847]

Tabel II geeft een overzicht van het totale waterkrachtpotentieel voor watermolens en stuwen, per provincie.

[843] D. VANSINTJAN, *o.c.*, 78-81.
[844] TSAP staat voor 't Samen Anders Proberen.
[845] ODE Vlaanderen maakte een inventaris op van het technisch realiseerbaar potentieel van elektriciteit uit hernieuwbare energiebronnen tegen 2020. Er zou een potentieel van 27,5 MW aan waterkrachtcentrales bestaan.
[846] Daarnaast is er theoretisch nog de mogelijkheid tot een grote waterkrachtcentrale van ongeveer 10 MW op de Maas in de omgeving van Maaseik, en een getijdencentrale van ongeveer 3,4 MW op de spuikom van Oostende. Deze projecten zijn echter zeer omstreden.
[847] Bron: Administratie Economie, Werkgelegenheid, Binnenlandse Aangelegenheden en Landbouw, Afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie, *Vergelijkende studie van de industriële gebruikerskosten voor elektriciteit in Vlaanderen, Nederland, Frankrijk, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk*, Brussel, 2005, 14.

Provincie	Waterkrachtpotentieel bij watermolens (kW)	Waterkrachtpotentieel bij stuwen (kW)
Antwerpen	380	2495
Limburg	1126	5030
Oost-Vlaanderen	361	1635
Vlaams-Brabant	1877	590
West-Vlaanderen	362	1080
Totaal	**4106**	**10830**

Bron: VZW TSAP

2.3. Het nut van het opwekken van elektriciteit uit waterkracht[848]

Het opwekken van elektriciteit uit kleine waterkracht is een interessante manier om duurzame energie te winnen. Het veroorzaakt relatief weinig milieuhinder en kan rendabel zijn. In Vlaanderen zijn de toepassingen echter beperkt doordat ons land te weinig hoogteverschillen kent en de bevaarbare waterlopen druk bevaren worden.

Het totale vermogen aanwezig in de watermolensites is vrij beperkt, en het vermogen per site is meestal ook zeer gering. Watermolens zijn om die reden in principe niet zo interessant voor het opwekken van elektriciteit.

Toch kan de inwerkingstelling van watermolens voor elektriciteitsproductie economisch verantwoord zijn. Voor beschermde watermolens kan de elektriciteitsproductie net een middel zijn om een eeuwenoud monument een hedendaagse functie te geven en zo te bewaren voor de toekomst.

Ook al gaat het om een beperkt potentieel, toch kan de productie van elektriciteit uit waterkracht een bijdrage leveren aan de vermindering van de broeikasgasemissies, een verplichting die werd opgelegd in het kader van het Kyoto-protocol van 11 december 1997.[849]

[848] Administratie Economie, Werkgelegenheid, Binnenlandse Aangelegenheden en Landbouw, Afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie en ODE Vlaanderen, *Kleine Waterkracht*, Brussel, 1999, 16 p.
[849] In de periode 2008-2012 moet België de uitstoot van broeikasgassen tot een niveau gebracht hebben dat 7,5 procent lager ligt dan dat van 1990.

3. De oprichting van kleine waterkrachtcentrales en de inrichting van bestaande watermolens als kleine waterkrachtcentrales: juridische aspecten[850]

3.1. Het vergunningsbeleid

* Voor de oprichting van een kleine waterkrachtcentrale is krachtens artikel 99, §1, 1° van het **Decreet Ruimtelijke Ordening van 18 mei 1999**[851] een *stedenbouwkundige vergunning* vereist. Er is geen stedenbouwkundige vergunning vereist voor de inrichting van een bestaande watermolen als kleine waterkrachtcentrale. Stedenbouwkundig verandert er immers niets aan de hoofdfunctie van het molengebouw.[852]

* Voor het plaatsen van een stuw in een onbevaarbare waterloop van de eerste categorie is daarnaast krachtens artikel 14 de **Wet van 28 december 1967**[853] een *machtiging* van AMINAL, Afdeling Water vereist. Een machtiging van de bestendige deputatie is vereist voor het plaatsen van een stuw in een onbevaarbare waterloop van de tweede of de derde categorie. Voor het plaatsen van een stuw in een bevaarbare waterloop moet aan de bevoegde waterbeheerder een *concessie* gevraagd worden.

* Een waterkrachtcentrale wordt beschouwd als een hinderlijke inrichting in de zin van het **Besluit van 6 februari 1991**[854] (hierna: VLAREM I). Waterkrachtcentrales worden naargelang hun vermogen in een van de volgende klassen hinderlijke inrichtingen ingedeeld:
- Eerste klasse: een vermogen van meer dan 5.000 kW.
- Tweede klasse: een vermogen van 500 tot 5.000 kW.
- Derde klasse: een vermogen van 300 tot 500 kW.[855]

Voor de oprichting van een kleine waterkrachtcentrale die beschouwd wordt als een hinderlijke inrichting van de eerste of de tweede klasse, is een *milieuvergunning* vereist. Vergunningen voor hinderlijke inrichtingen van de eerste klasse worden verleend door de bestendige deputatie van de betrokken provincie, vergunningen voor hinderlijke inrichtingen van de tweede klasse worden verleend door het college van burgemeester en schepenen van de betrokken gemeente.

Voor de oprichting van een kleine waterkrachtcentrale die beschouwd wordt als een hinderlijke inrichting van de derde klasse, bestaat enkel een *meldingsplicht* bij het college van burgemeester en schepenen.

*Volgens de huidige regelgeving is **geen** milieuvergunning vereist voor de inrichting van een bestaande watermolen als kleine waterkrachtcentrale. Een milieuvergunning moet pas worden aangevraagd wanneer de op te richten waterkrachtcentrale een vermogen van minstens*

---

[850] De oprichting van grote waterkrachtcentrales in het Vlaams Gewest wordt hier buiten beschouwing gelaten, wegens de te grote negatieve impact op de omgeving.
[851] Decreet van 18 mei 1999 houdende de organisatie van de ruimtelijke ordening, *B.S.* 8 juni 1999, zoals gewijzigd.
[852] Voor een overzicht van de vergunningsplichtige functiewijzigingen wordt verwezen naar het Besluit van de Vlaamse regering van 14 april 2000, B.S. 18 mei 2000, zoals gewijzigd. Voor een bespreking van de vergunningsplichtige functiewijzigingen wordt verwezen naar paragraaf 3.2. van *Hoofdstuk 2 - Ruimtelijke Ordening* van Deel 2.
[853] Wet van 28 december 1967 betreffende de onbevaarbare waterlopen, *B.S.* 15 februari 1968, zoals gewijzigd.
[854] Besluit van de Vlaamse regering van 6 februari 1991 houdende vaststelling van het Vlaams reglement betreffende de milieuvergunning, *B.S.* 26 juni 1991, zoals gewijzigd.
[855] Rubriek 20.1.5. van Bijlage I bij VLAREM I.

500 kW bezit. Dergelijke watermolens komen in Vlaanderen niet voor. De oprichting van een kleine waterkrachtcentrale ter hoogte van een stuw of sluis is, in voorkomend geval, wel milieuvergunningsplichtig.

De stedenbouwkundige vergunning voor de oprichting van een waterkrachtcentrale wordt geschorst zolang de milieuvergunning niet verleend is of niet voldaan is aan de meldingsplicht. De milieuvergunning voor de oprichting van een waterkrachtcentrale wordt geschorst zolang de stedenbouwkundige vergunning niet verleend is. Indien een van beide vergunningen definitief geweigerd wordt, vervalt de andere vergunning van rechtswege.[856]

* Voor de oprichting van een waterkrachtcentrale met een vermogen van minstens 5.000 kW is krachtens het **Besluit van 10 december 2004**[857] een *project-MER* vereist.

*Volgens de huidige regelgeving is **geen** project-MER vereist voor de inrichting van een watermolen als kleine waterkrachtcentrale. Een project-MER moet pas opgesteld worden wanneer de op te richten waterkrachtcentrale een vermogen van minstens 5.000 kW bezit. Dergelijke watermolens komen in Vlaanderen niet voor. De oprichting van een kleine waterkrachtcentrale ter hoogte van een stuw of sluis is evenmin m.e.r.-plichtig, aangezien ook hier de aanmerking komende sites niet in Vlaanderen voorkomen.*

3.2. Conflictpunten met andere beleidsdomeinen

Door het Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer (IBW) en het Instituut voor Natuurbehoud (IN) werd in 2000 een "*Nota betreffende de ecologische effecten van hydro-elektriciteit in het Vlaams Gewest*"[858] opgesteld. In die nota worden de mogelijke gevolgen van de opwekking van elektriciteit uit waterkracht voor het natuurbehoud en de vismigratie beschreven. Een advies van de MiNa-Raad van 6 juli 2000[859] bevat een reeks aanbevelingen omtrent de opwekking van elektriciteit uit waterkracht. De werkgroep Vismigratie van het subcomité Natuurlijk Milieu van het Vlaams Integraal Wateroverleg Comité, de voorganger van de Coördinatiecommissie Integraal Waterbeleid, heeft op 12 december 2001 een "*Advies met betrekking tot de bouw van kleinschalige waterkrachtcentrales in Vlaanderen*"[860] opgesteld.

[856] Artikel 5 van het Decreet van 28 juni betreffende de milieuvergunning, *B.S.* 17 september 1985, zoals gewijzigd.
[857] Besluit van de Vlaamse regering van 10 december 2004 houdende vaststelling van de categorieën van projecten onderworpen aan milieueffectrapportage, *B.S.* 17 februari 2005.
[858] Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer, Instituut voor Natuurbehoud, *Hoe 'groen' is hydro-elektriciteit? Nota betreffende de ecologische effecten van de productie van hydro-elektriciteit op waterlopen in het Vlaams Gewest*, adviesrapport IBW.Wb.V.Adv.2000.68 & IN.R.2000.1 (IN.A.2000.28), 21 februari 2000, 16 p.
[859] Milieu- en Natuurraad van Vlaanderen, *Advies over groene stroom in relatie tot het Vlaams klimaatbeleid*, Brussel, 2000, 17 p.
[860] VIWC, *Advies met betrekking tot de bouw van kleinschalige waterkrachtcentrales in Vlaanderen*, Brussel, 2001, 5 p.

3.2.1. De erfgoedzorg

Een watermolen die beschermd is als monument, als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht of als onderdeel van een landschap, kan niet zonder meer ingericht worden als kleine waterkrachtcentrale.

Werken, handelingen en functiewijzigingen aan een beschermde watermolen zijn slechts toegelaten indien ze de waarde(n) waarvoor de molen beschermd werd, niet in het gedrang brengen.

In sommige gevallen zullen bijvoorbeeld geen wijzigingen aan het waterrad of de turbine mogen worden toegestaan.

Bovendien moet het advies of een machtiging van de gemachtigde ambtenaar van de provinciale cel Monumenten en Landschappen gevraagd worden, voor vergunningsplichtige respectievelijk van de vergunningsplicht vrijgestelde werken, handelingen en functiewijzigingen aan een beschermde watermolen.

3.2.2. Het natuurbehoud en de vismigratie

Om elektriciteit uit waterkracht op te wekken, moet het water van een waterloop - al dan niet tijdelijk - opgestuwd worden. Het opstuwen van waterlopen heeft tot gevolg dat er veranderingen optreden in de rivierhabitat. Sneller stromende habitats moeten plaats maken voor traag stromende habitats, wat geleid heeft tot de achteruitgang en het lokaal uitsterven van de stroomminnende vissoorten en het dichtslibben van de waterlopen.

Een bijkomend probleem is de aanwezigheid van de stuw zelf, die een belemmering kan vormen voor de vrije vismigratie. Zowel de stroomopwaartse als de stroomafwaartse vismigratie kunnen hierdoor verhinderd worden.

Waterkrachtcentrales die beschikken over een turbine, veroorzaken daarenboven een grote mortaliteit onder de stroomafwaarts migrerende vissoorten die in de turbine terechtkomen. Het contact met de turbinebladen kan immers een aanzienlijke schade of de dood veroorzaken. Bij waterkrachtcentrales die beschikken over een waterrad of een hydrodynamische schroef, wordt vermoed dat deze problematiek zich niet voordoet.

Ook hydropeaking, het opstuwen van het water in dalperiodes en het verhoogd loslaten van het water in piekperiodes, heeft een aanzienlijk negatief effect op de ecologie van een waterloop.

*De **zorgplicht** en het **beginsel van de integratie van natuuroverwegingen** in de vergunningsstelsels, vastgelegd in respectievelijk artikel 14 en artikel 16 van het Natuurbehoudsdecreet[861], moeten daarom bij de beslissing omtrent de oprichting van een kleine waterkrachtcentrale centraal staan.*

[861] Decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu, *B.S.* 10 januari 1998, zoals gewijzigd.

3.2.3. Het integraal waterbeleid

De opwekking van elektriciteit uit waterkracht is een relatief nieuwe functie die aan een watersysteem kan worden toegekend. Deze nieuwe functie moet in het kader van het integraal waterbeleid worden afgewogen tegen de andere, reeds bestaande functies van het betrokken watersysteem, waaronder de ecologische functie, de veiligheid tegen overstromingen, de drinkwaterproductie, de scheepvaart, de industrie, de landbouw, de visserij en de recreatie.

Concreet moeten de voordelen die de exploitatie van een kleine waterkrachtcentrale met zich meebrengt, ecologisch worden afgewogen tegen de betekenisvolle schadelijke effecten op het milieu die de exploitatie tot gevolg kan hebben. De ***watertoets****, vastgelegd in artikel 8 van het Decreet Integraal Waterbeleid, kan in dat opzicht een centrale plaats innemen.*

4. Watermolens en de opwekking van elektriciteit uit waterkracht: de stand van zaken

Momenteel worden vier watermolens in werking gesteld als kleine waterkrachtcentrale. Bij andere watermolens zijn er concrete plannen om elektriciteit op te wekken.

De onderstaande tabel bevat een overzicht van de watermolens die hydro-elektrische energie opwekken, en hun maximaal vermogen.

Watermolen	Maximaal vermogen (kWe)
Molen van Doren, Rotselaar	88
Sluismolen, Leuven	35
Grote Molen, Hoegaarden	33
Oude Molen, Overijse	12

Deze watermolens worden beheerd door Ecopower cvba.[862]

* De **Molen van Doren in Rotselaar** beschikt over een Phenix-turbine met een effectief vermogen van 75 kW. De watermolen produceert gemiddeld 500.000 kWh per jaar. De Molen van Doren levert elektriciteit voor 140 huishoudens.

* De **Grote Molen in Hoegaarden** beschikt over een Kaplan-turbine met een effectief vermogen van 20 kW. Sinds 1996 levert de watermolen elektriciteit voor een 40-tal huishoudens. De Grote Molen produceerde 88.000 kWh in 2001. Momenteel ligt de watermolen echter stil: er zullen aanpassingswerken aan de stuwen worden uitgevoerd.

* De **Sluismolen in Leuven** (vroeger een watermolen) beschikt over een Kaplan-turbine met een effectief vermogen van 25 kW. De watermolen produceert gemiddeld 50.000 kWh per jaar.

* De **Oude Molen in Overijse** beschikt over een metalen bovenslagrad met een effectief vermogen van 11 kW. De watermolen produceert gemiddeld 34.500 kWh per jaar. Sinds 2003 levert de Oude Molen elektriciteit voor 10 huishoudens.

[862] Ecopower cvba is een coöperatieve vennootschap die projecten met duurzame energie financiert. Het bedrijf heeft plannen voor de opwekking van elektriciteit ter hoogte van de Sint-Jorissluis in Gent en de Molen van Schoonhoven in Aarschot. Voor meer informatie wordt verwezen naar de website van Ecopower cvba: www.ecopower.be
De NV Ecowatt financiert eveneens projecten met duurzame energie. Het bedrijf realiseerde in 2000 twee kleine waterkrachtcentrales bij de sluizen op de Zuid-Willemsvaart in Lozen en Bocholt. Voor meer informatie wordt verwezen naar de website van de NV Ecowatt: www.ecowatt.be

5. Steunmaatregelen voor het opwekken van elektriciteit uit hernieuwbare energiebronnen[863]

5.1. Juridisch kader

De Europese **Richtlijn 2001/77/EG van 27 september 2001 betreffende de bevordering van elektriciteitsopwekking uit hernieuwbare energiebronnen op de interne elektriciteitsmarkt**[864] legt nationale indicatieve streefcijfers vast voor het te halen binnenlands verbruik van elektriciteit uit hernieuwbare energiebronnen, uitgedrukt in een percentage van het elektriciteitsverbruik. Het streefcijfer voor België is 6 % van het elektriciteitsverbruik in 2010.

Het **Decreet van 17 juli 2000 houdende de organisatie van de elektriciteitsmarkt**[865] (hierna: Elektriciteitsdecreet) bevat in Hoofdstuk VII een regeling voor de bevordering van milieuvriendelijke elektriciteitsopwekking. Het **Besluit van 5 maart 2004**[866] bevat de nadere uitvoeringsregels voor Hoofdstuk VII van het Elektriciteitsdecreet en regelt de omzetting van de Europese Richtlijn 2001/77/EG van 27 september 2001.

Het Elektriciteitsdecreet geeft een definitie van het begrip *groene stroom*: "elektriciteit opgewekt door gebruik te maken van hernieuwbare energiebronnen."[867]

5.2. Het systeem van de groenestroomcertificaten

Op 1 januari 2002 is in het Vlaams Gewest het systeem van groenestroomcertificaten[868] in werking getreden.

Het systeem van groenestroomcertificaten bestaat uit twee delen:

- De toekenning van groenestroomcertificaten aan producenten van elektriciteit uit hernieuwbare energiebronnen.
- Een certificatenverplichting, opgelegd aan de leveranciers van elektriciteit, om een bepaald aantal groenestroomcertificaten in te leveren.

5.2.1. De toekenning van groenestroomcertificaten

De producenten van elektriciteit uit hernieuwbare energiebronnen kunnen bij de Vlaamse Reguleringsinstantie voor de Elektriciteits- en Gasmarkt (hierna: VREG) maandelijks groene-

---

[863] K. DEKETELAERE, K. DE COCK, L. DERIDDER en G. VERHOOSEL, *Handboek energierecht*, Antwerpen, Intersentia, 2001, 284-299; T. VERMEIR, "De groene schijn van de energieliberalisering: van windmolens tot certificaten", in: K. DEKETELAERE (ed.), *Jaarboek Milieurecht 2002*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 183-203; T. VERMEIR, "Voorbestemdheid van het falen: groene energie in 2004", in: K. DEKETELAERE (ed.), *Jaarboek Milieurecht 2004*, Antwerpen, Intersentia, 2005, 107-122.

[864] *PB. L.* nr. 283, 27 oktober 2001, 33-40.

[865] Decreet van 17 juli 2000 houdende de organisatie van de elektriciteitsmarkt, B.S. 22 september 2000, zoals gewijzigd.

[866] Besluit van 5 maart 2004 inzake de bevordering van elektriciteitsopwekking uit hernieuwbare energiebronnen, *B.S.* 23 maart 2004, zoals gewijzigd.

[867] Artikel 2, 16° van het Elektriciteitsdecreet.

[868] Het Elektriciteitsdecreet bevat in artikel 2, 17° een definitie van het begrip groenestroomcertificaat:een overdraagbaar immaterieel goed dat aantoont dat een producent in een daarin aangegeven jaar een daarin aangegeven hoeveelheid groene stroom , uitgedrukt in kWh, heeft opgewekt.

stroomcertificaten aanvragen voor de elektriciteit die ze in het Vlaams gewest produceren uit de volgende hernieuwbare energiebronnen:[869]

- Zonne-energie
- Windenergie
- *Waterkracht*
- Getijdenenergie
- Golfslagenergie
- Aardwarmte
- Biogas
- Stortgas
- Rioolwaterzuiveringsgas
- Biomassa.

Een groenestroomcertificaat wordt uitgereikt voor elke 1.000 kWh groene stroom die door de producent wordt opgewekt.

In 2004 werden er 1.926 groenestroomcertificaten voor de opwekking van hydro-elektrische energie uitgereikt. Dat aantal ligt iets hoger dan in 2002 (1.678) en 2003 (1.863). Momenteel worden er stroomcertificaten uitgereikt aan vier watermolens die hydro-elektrische energie opwekken.[870]

Indien de producent ook leverancier van elektriciteit is, kan hij de groenestroomcertificaten gebruiken om te voldoen aan de certificatenverplichting. Hij kan de groenestroomcertificaten tevens verkopen aan de (andere) leveranciers, die moeten voldoen aan de certificatenverplichting.

5.2.2. De certificatenverplichting

De leveranciers van elektriciteit zijn verplicht om bij te dragen aan de opwekking van een bepaalde hoeveelheid groene stroom in Vlaanderen. Deze hoeveelheid komt overeen met een bepaald minimumaandeel van de elektriciteit die ze aan hun klanten leveren. Dit minimumaandeel bedroeg 0,8 % van de leveringen in 2002, 1,2 % van de leveringen in 2003 en 2 % van de leveringen in 2004. Het minimumaandeel zal verder toenemen tot 6% van de leveringen in 2010.[871]

De leveranciers moeten elk jaar een bepaald aantal groenestroomcertificaten inleveren bij de VREG, zodat deze kan controleren of ze voldoen aan de verplichting om bij te dragen aan de opwekking van groene stroom. Het aantal certificaten dat elke leverancier jaarlijks moet inleveren, wordt de *certificatenverplichting* genoemd. Dat aantal wordt elk jaar door de VREG op basis van objectieve criteria berekend.[872]

Een leverancier kan groenestroomcertificaten verkrijgen door zelf elektriciteit uit hernieuwbare energiebronnen op te wekken of door groenestroomcertificaten aan te kopen op de elektriciteitsmarkt.

De VREG aanvaardt enkel de groenestroomcertificaten die worden toegekend voor elektriciteit die opgewekt is door middel van zonne-energie, windenergie, *waterkracht kleiner dan 10 MW*, getijdenenergie, golfslagenergie, aardwarmte, biogas voortkomend uit de vergisting van

[869] Artikel 5 van het Besluit van 5 maart 2004.
[870] Bron: website van de Vlaamse Reguleringsinstantie voor de Elektriciteits- en Gasmarkt, www.vreg.be
[871] Artikel 23 van het Elektriciteitsdecreet, zoals gewijzigd.
[872] Voor de berekening van de certificatenverplichting, zie artikel 23 van het Elektriciteitsdecreet.

organisch-biologische stoffen en energie opgewekt uit bepaalde organisch-biologische stoffen. Groenestroomcertificaten die in de andere gewesten en in het buitenland worden gebruikt, kunnen niet worden ingeleverd om te voldoen aan de certificatenverplichting.[873]

Het arrest nr. 138.837 van de Raad van State van 23 december 2004 ***schorste*** *de artikelen 15 en 18 van het Besluit van 5 maart 2004. Daardoor kwam het systeem van de groenestroomcertificaten op de helling te staan. De bewuste bepalingen zijn via het Besluit van 25 februari 2005 aangepast aan het arrest van de Raad van State.*

Indien een leverancier niet voldoet aan de certificatenverplichting, moet hij een administratieve geldboete betalen. Die boete bedraagt 125 euro per ontbrekend certificaat. De boetes worden gestort in het Fonds Hernieuwbare Energiebronnen. Dat fonds wordt gebruikt voor het verlenen van subsidies aan projecten die betrekking hebben op hernieuwbare energiebronnen.

5.3. De kosteloze distributie van groene stroom

Het oorspronkelijke artikel 15 van het Elektriciteitsdecreet bepaalde dat de distributie van groene stroom in het Vlaams Gewest kosteloos was. Verder werd bepaald dat de Vlaamse regering deze gratis distributie kon beperken.

Bij Besluit van 4 april 2003 werd de kosteloze distributie van groene stroom beperkt tot de groene stroom die geïnjecteerd wordt op het Vlaamse distributienet. Omwille van een schorsing van deze beperking door de Raad van State werd bij Besluit van 5 maart 2004 het toepassingsgebied verruimd tot groene stroom die geïnjecteerd wordt op distributienetten die in België gelegen zijn.

Op 23 juli 2003 stelde de Europese Commissie het Vlaams Gewest in gebreke, omdat de regeling inzake de gratis distributie van groene stroom strijdig zou zijn met het vrij verkeer van goederen in de Europese Unie, doordat buitenlandse groene stroom gediscrimineerd wordt ten aanzien van Vlaamse en Belgische groene stroom. Om een procedure wegens niet-nakoming voor het Europese Hof van Justitie te vermijden, werd bij Decreet van 24 december 2004 beslist de gratis distributie van groene stroom af te schaffen met ingang van 1 januari 2005.

De overheid heeft beloofd alternatieve steunmaatregelen voor de producenten van groene stroom in te voeren. Op 8 juli 2005 keurde de Vlaamse regering het Vlaams Actieplan Groene Stroom goed. Het plan bevat onder meer de volgende maatregelen:

- *Grotere rechtszekerheid verschaffen inzake de minimumwaarde van de groenestroomcertificaten.*
- *Vergroten van het maatschappelijk draagvlak voor projecten met groene stroom.*
- *De groenestroomdoelstelling van 6 % tegen 2010 zal worden gerealiseerd. De groenestroomdoelstelling voor na 2010 zal in 2006 vastgelegd worden.*

[873] Artikel 15 van het Besluit van 23 december 2004.

5.4. De ecologiepremie en de verhoogde investeringsaftrek voor energiebesparende investeringen

5.4.1. De ecologiepremie[874]

De **ecologiepremie** is een financiële tegemoetkoming aan ondernemingen die in het Vlaams Gewest een van de volgende ecologie-investeringen willen realiseren: milieu-investeringen, investeringen op energiegebied en investeringen tengevolge van een verhuis om milieuredenen. De investeringen die in aanmerking komen voor een ecologiepremie, zijn in een limitatieve technologieënlijst opgenomen. Een premie is onder meer mogelijk voor 'investeringen voor het aanwenden van waterkracht voor de productie van elektriciteit'.

Investeringen in hernieuwbare energie komen in aanmerking voor een ecologiepremie van 25 % (grote ondernemingen) of 35 % (KMO's). Van het totale investeringsbedrag komen enkel de extra investeringen in aanmerking die nodig zijn voor het verwezenlijken van de milieudoeleinden. De ecologiepremie bedraagt maximaal 3,6 miljoen euro.

5.4.2. De verhoogde investeringsaftrek voor energiebesparende investeringen[875]

De **verhoogde investeringsaftrek** is een bijkomende aftrek op de belastbare winst voor energiebesparende investeringen. Dit is een fiscaal voordeel waarbij een bijkomend percentage van de aanschaffingsprijs of beleggingswaarde van een investering vrijgesteld wordt van belasting, bovenop de gewone investeringsaftrek. Het doel van deze steunmaatregel is het energetisch rendement van bestaande installaties verbeteren en het gebruik van hernieuwbare energiebronnen bevorderen en stimuleren.

De verhoogde investeringsaftrek voor energiebesparende investeringen bedraagt 10%. Hierbij mag de basisaftrek bijgeteld worden, deze is afhankelijk van de index maar stagneert reeds een aantal jaren op 3,5%. Energiebesparende investeringen worden bijgevolg voor 13,5% (aanslagjaar 2006) vrijgesteld van belasting. De verhoogde investeringsaftrek wordt toegepast op het investeringsbedrag exclusief BTW.

Aangezien het hier een belastingsvoordeel en geen subsidie betreft, is de verhoogde investeringsaftrek cumuleerbaar met de ecologiepremie.

[874] De ecologiepremie vindt zijn juridische grondslag in het Decreet van 31 januari 2003 betreffende het economisch ondersteuningsbeleid (*B.S.* 25 maart 2003), het Besluit van de Vlaamse regering van 1 oktober 2004 (*B.S.* 7 februari 2005) en het Ministerieel Besluit van 29 oktober 2004 (*B.S.* 10 december 2004)..

[875] De verhoogde investeringsaftrek voor energiebesparende investeringen vindt zijn juridische grondslag in artikel 69 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen van 1992, zoals gewijzigd.

6. Besluit

Het potentieel ontwikkelbaar vermogen van de inrichting van de bestaande watermolens in het Vlaams Gewest als kleine waterkrachtcentrales bedraagt 4,1 MW. Watermolens zijn om die reden in principe niet zo interessant voor de opwekking van elektriciteit.

Toch kan de inwerkingstelling van watermolens voor de elektriciteitsproductie economisch verantwoord zijn. Het opwekken van elektriciteit kan immers een middel zijn om een eeuwenoud monument een hedendaagse functie geven en zo te bewaren voor de toekomst.

De eigenaar of gebruiker van een watermolen, die zijn molen wil inrichten als kleine waterkrachtcentrale, moet de regelgeving inzake erfgoedzorg, natuurbehoud (zorgplicht en integratiebeginsel), integraal waterbeleid (watertoets) en vismigratie respecteren. Hij kan wel gebruik maken van een aantal steunmaatregelen voor het opwekken van elektricitet uit hernieuwbare energiebronnen.

Deel 3. Aanbevelingen voor een geïntegreerd beleid inzake watermolens

Hoofdstuk 1. Beleidsaanbevelingen

1. Watermolens en het oude stuwrecht

In het feodale tijdperk verleenden de landsheren en de plaatselijke heren 'vergunningen' om een watermolen op te richten op een bevaarbare of een onbevaarbare waterloop. Via deze 'vergunningen' verkreeg de begunstigde tevens het stuwrecht, nl. het recht om het water zover op te stuwen als voor de werking van de watermolen nodig was. Het stuwrecht wordt door de rechtspraak en de rechtsleer gekwalificeerd als een onherroepelijk genotsrecht op het water van de waterloop.

Met de annexatie van de Oostenrijkse Nederlanden door Frankrijk op 1 oktober 1795 kwam een einde aan de feodaliteit in wat vandaag het grondgebied van het Vlaams Gewest uitmaakt. De wetten en decreten die een einde gemaakt hebben aan de feodaliteit, raken echter niet aan de definitief verworven stuwrechten op de bevaarbare en onbevaarbare waterlopen. Een stuwrecht werd in die tijd definitief verworven door middel van een titel of door verkrijgende verjaring van dertig jaar. Een stuwrecht dat minstens dertig jaar vóór 1 oktober 1795 verleend werd, is bijgevolg definitief verworven. Een stuwrecht dat in de dertigjarige periode die de annexatie van de Oostenrijkse Nederlanden door Frankrijk voorafgaat, verleend werd, is definitief verworven indien de oorspronkelijke titel voorgelegd kan worden.

De onderzoekers vragen binnen de beleidsvoering aandacht voor de nog bestaande stuwrechten.

Wanneer een administratieve overheid het stuwrecht van een watermolen wil inperken of tot onteigening wil overgaan, moet de overheid een passende schadevergoeding betalen aan de eigenaar van de watermolen.

Administratieve handelingen die aanleiding geven tot een schadevergoeding, zijn bv.:

- *Het verlagen van het pegelpeil van de watermolen.*
- *Het verwijderen van de stuw van de watermolen met het oog op de realisatie van een vrije vismigratie.*
- *Het omleggen en afschaffen van de waterloop waarlangs de watermolen gelegen is.*

Het stuwrecht van een watermolen kan worden afgekocht. Het stuwrecht in zijn totaliteit kan – zonder betaling van een schadevergoeding – enkel worden afgeschaft door een algemene decretale ingreep.

2. De bescherming van watermolens

Per 15 november 2005 waren binnen het Vlaams Gewest:

- 175 watermolens beschermd als monument.
- 108 watermolens bijkomend of uitsluitend beschermd als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht.
- 14 watermolens bijkomend of uitsluitend beschermd als onderdeel van een landschap.

Deze aantallen moeten worden gerelateerd aan het totale aantal van 358 watermolens die nog resteren binnen het Vlaams Gewest.

Een aantal van de tot op heden nog niet beschermde watermolens dient te worden beschouwd als niet beschermenswaardig. Andere, nog niet beschermde watermolens zijn wel beschermenswaardig; zij werden overigens veelal opgenomen in de inventaris 'Bouwen door de eeuwen heen'.

De onderzoekers pleiten voor een zo spoedig mogelijke bescherming als monument van de nog niet beschermde, maar beschermenswaardige watermolens binnen het Vlaams Gewest. Uitgaande van het thematische beschermingsbeleid dat de minister bevoegd voor Monumentenzorg wil voeren, wordt ervoor gepleit de watermolens als een prioritair thema te behandelen.

Een bescherming als monument vormt nog steeds de beste garantie voor het behoud van gebouwd erfgoed. Zij laat daarenboven in de huidige stand van de decreet- en regelgeving betreffende de ruimtelijke ordening een soepeler beheer toe inzake de uitvoering van werken en bestemmingswijzigingen ingeval van bij watermolens vaak voorkomende zonevreemdheid.

Een bescherming als landschap of als erfgoedlandschap dient als een gelijkwaardig alternatief in overweging genomen te worden.

3. Watermolens en de ruimtelijke ordening

De momenteel van kracht zijnde gewestplannen zullen op termijn vervangen worden door ruimtelijke uitvoeringsplannen. De opmaak van dergelijke RUP's zal onder meer betrekking hebben op de problematiek van de zonevreemdheid.

Watermolens dienen vaak te worden beschouwd als zonevreemde gebouwen en/of constructies. Het Decreet van 18 mei 1999 betreffende de ruimtelijke ordening, zoals gewijzigd, voorziet in een vrij soepele regeling voor het vergunnen van werken en bestemmingswijzigingen aan zonevreemde gebouwen, waarbij wel een onderscheid wordt gemaakt in functie van de ligging op de gewestplannen. Deze regeling blijft gelden tot zolang er geen RUP wordt opgemaakt voor het gebied waarin de zonevreemde gebouwen en constructies zich bevinden.

De onderzoekers vragen dan ook de nodige aandacht voor het behoud en beheer van het beschermd en niet-beschermd, zone-eigen en zonevreemd watermolenpatrimonium bij de toekomstige opmaak van de RUP's. Ook van deze ruimtelijke plannen "nieuwe stijl" kan immers een grote beschermingskracht uitgaan. Zij kunnen tevens een dynamisch en aangepast beheer van watermolens stimuleren. De opmaak van een RUP kan een goed moment zijn om de diverse overheden betrokken bij het beheer van de open ruimte en de watermolensector met elkaar in overleg te laten treden.

4. De ruiming van de onbevaarbare waterlopen ter hoogte van watermolens

Volgens de huidige regelgeving moeten de geklasseerde onbevaarbare waterlopen geruimd worden door de betrokken waterbeheerders, ook ter hoogte van watermolens. Er kan eventueel een bijdrage in de kosten van de ruimingswerken gevraagd worden aan de eigenaar van een nog functionerende watermolen. Het opstuwen van het water zorgt voor een verhoogde slibafzetting stroomopwaarts van de molen, wat het risico op wateroverlast vergroot.

In de praktijk worden de onbevaarbare waterlopen niet meer periodiek geruimd.

De watermoleneigenaars zouden, zoals vroeger, opnieuw belast kunnen worden met de plaatselijke ruiming van de waterloop, bv. 50 meter stroomopwaarts en stroomafwaarts van de watermolen. Zij hebben er immers zelf belang bij dat de ruiming correct en tijdig plaatsvindt. Om de watermoleneigenaars aan te sporen hun verantwoordelijkheid op te nemen, kunnen er voor hen financiële steunmaatregelen gecreëerd worden.

5. Natuurbehoud en Erfgoedzorg

In tegenstelling tot het Decreet van 18 mei 1999 betreffende de ruimtelijke ordening bevat het Decreet van 21 oktober 1997 betreffende natuurbehoud en natuurlijk milieu geen afwijkingsregeling voor het (beschermd) erfgoed.

Een beschermde watermolen die gelegen is in een natuurreservaat, mag het waterpeil van de nabij gelegen waterloop niet wijzigen, behoudens ontheffing van dit verbod in het beheerplan van het natuurreservaat. Een beschermde watermolen die gelegen is in een VEN-gebied, mag de waterhuishouding en de structuur van de waterloop niet wijzigen, behoudens ontheffing van dit verbod door de overheid. Daardoor kan de eigenaar de watermolen niet in werking stellen, wat in strijd is met de verplichting tot instandhouding en onderhoud van een beschermd monument, vastgelegd in het Decreet van 3 maart 1976 tot bescherming van monumenten en stadsgezichten en het Decreet van 16 april 1996 betreffende de landschapszorg. Dergelijke watermolens zijn ten dode opgeschreven.

De onderzoekers pleiten voor meer aandacht voor het erfgoed in het natuurbehoud. Ze stellen dat het wenselijk is in het Natuurbehoudsdecreet een afwijkingsregeling voor het (beschermd) erfgoed op te nemen, of minstens richtlijnen op te stellen in verband met de toepassing van het beleidsinstrument van de ontheffing inzake het (beschermd) erfgoed, steeds ervoor zorgend dat er een zo beperkt mogelijke belasting van de natuur en de natuurelementen optreedt. De monumenten, stads- en dorpsgezichten en landschappen dienen in die regeling te worden opgenomen.

Ter illustratie: beschermde maalvaardige watermolens die gelegen zijn in een natuurreservaat, moeten minstens eenmaal per maand werken om te voldoen aan de onderhoudsplicht uit het Monumentendecreet. Een compromis zou erin kunnen bestaan dat het opgelegde minimum aantal werkingsdagen per maand tevens als maximum geldt.

Naar analogie met de watertoets uit het Decreet Integraal Waterbeleid kan de invoering van een 'erfgoedtoets' een optie zijn: de overheid die over een vergunning, een plan of programma moet beslissen, draagt er zorg voor, door het weigeren van de vergunning of door goedkeuring te weigeren aan het plan of programma, dan wel door het opleggen van gepaste voorwaarden of aanpassingen aan het plan of programma,dat geen schadelijk effect op het (beschermd) erfgoed ontstaat, dat het schadelijk effect zo veel mogelijk beperkt wordt en, indien dit niet mogelijk is, dat het schadelijk effect hersteld wordt.

6. Vismigratie en Erfgoedzorg

In uitvoering van de Beschikking M (96) van het Comité van Ministers van de Benelux Economische Unie van 26 april 1996 inzake van vrije migratie van vissoorten in de hydrografische stroomgebieden van de Beneluxlanden moeten de vismigratieknelpunten op alle waterlopen ter hoogte van beschermde watermolens gesaneerd worden vóór 1 januari 2010.

De eigenaar of gebruiker van een watermolen die beschermd is als monument, als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht of als onderdeel van een landschap, moet de molen in goede staat behouden door het uitvoeren van de nodige instandhoudings- en onderhoudswerken. De instandhoudings- en onderhoudsplicht die geldt voor beschermde watermolens, heeft als gevolg dat de vrije vismigratie aldaar niet kan worden gerealiseerd door het vismigratieknelpunt in kwestie, de stuw te verwijderen. Daardoor zou de inwerkingstelling van de watermolen in de meeste gevallen onmogelijk worden.

De doelstellingen van de Beneluxbeschikking Vismigratie en de regelgeving omtrent de bescherming van watermolens als onroerend erfgoed lijken op het eerste gezicht niet geheel verzoenbaar. Dit impliceert dat er beleidskeuzes gemaakt moeten worden. Essentieel in dat opzicht is dat er moet worden gezocht naar oplossingen die zo optimaal mogelijk de beide doelstellingen trachten te realiseren. Een geïntegreerde aanpak is hierbij gewenst.

De onderzoekers stellen dat bij de sanering van vismigratieknelpunten ter hoogte van beschermde watermolens bij voorkeur geval per geval nagegaan wordt welke de beste oplossing is. Voor elk dossier afzonderlijk moet er getracht worden een compromis te bereiken waardoor de erfgoedwaarde van de molen in kwestie kan worden behouden en het knelpunt voor de vismigratie kan worden gesaneerd. Dat neemt niet weg dat door de opmaak van een aantal algemene afspraken de ad hoc-aanpak gekaderd kan worden.

7. De inrichting van watermolens als kleine waterkrachtcentrales

Het potentieel ontwikkelbaar vermogen voor de opwekking van elektriciteit bij watermolens die gelegen zijn in het Vlaams Gewest, bedraagt 4,1 MW. Watermolens zijn om die reden in principe niet zo interessant voor elektriciteitsproductie.

Toch kan de inwerkingstelling van watermolens voor de opwekking van elektriciteit economisch verantwoord zijn. Voor beschermde watermolens kan de elektriciteitsproductie net een middel zijn om een eeuwenoud monument een hedendaagse functie te geven en zo te bewaren voor de toekomst.

De onderzoekers stellen dat de inrichting van bestaande watermolens als kleine waterkrachtcentrales een optie is indien er begeleidende maatregelen genomen worden om de negatieve gevolgen voor de natuur en het watersysteem zo veel mogelijk te vermijden, te beperken of, indien dat niet mogelijk is, te herstellen of te compenseren. De vrije vismigratie mag niet in het gedrang gebracht worden.

Het gebruik van een turbine is enkel aanvaardbaar indien de schade bij de stroomafwaartse vismigratie in aanzienlijke mate beperkt kan worden. De turbine-inlaten kunnen bv. voorzien worden van fijnmazige roosters of van afschriksystemen om de vismortaliteit in te perken.

Indien de mogelijkheid bestaat om in een watermolen gebruik te maken van waterraderen of hydrodynamische schroeven, dient hieraan de voorkeur gegeven te worden. Moderne waterraderen en hydrodynamische schroeven hebben immers een rendement dat in de buurt komt van het rendement van een turbine. Bovendien wordt vermoed dat ze niet schadelijk zijn voor de vissoorten die stroomafwaarts migreren.

Hydropeaking bij watermolens die ingericht worden als kleine waterkrachtcentrales, zou best verboden worden.

Hoofdstuk 2. Technische aanbevelingen

1. Eigendomsrecht en rechten op het gebruik van water

- Het begrip waterloop heeft geen wettelijke of decretale grondslag. Noch de Wet van 28 december 1967 betreffende de onbevaarbare waterlopen, noch het Decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid geeft een formele omschrijving van wat een waterloop is. Het voorontwerp van decreet tot wijziging en aanvulling van het Decreet van 18 juli 2003 bevat wel een definitie van het begrip waterloop.

De onderzoekers wijzen op het belang van een daadwerkelijke definiëring van het begrip waterloop.

- De erfdienstbaarheden van het Veldwetboek, de erfdienstbaarheid van drooglegging of drainering uitgezonderd, kunnen in België alleen worden ingeroepen voor land- en tuinbouwbehoeften. In Frankrijk en Nederland werd het toepassingsgebied van die erfdienstbaarheden uitgebreid tot het huishoudelijk gebruik (bevoorrading met drinkwater) en het industrieel gebruik (exploitatie van een terrein).

De onderzoekers stellen dat het nuttig kan zijn het toepassingsgebied van de erfdienstbaarheden van het Veldwetboek uit te breiden tot andere gebruiken dan het gebruik voor land- en tuinbouw.

2. Ruimtelijke Ordening

- In het kader van de voorliggende studie werden steekproefsgewijs dertig watermolens geselecteerd, waarbij werd nagegaan in welk bestemmingsgebied op de gewestplannen en de bijzondere plannen van aanleg de betrokken watermolens gelegen zijn. De watermolens in de steekproef werden geselecteerd op basis van hun ruimtelijke spreiding in het Vlaams Gewest.

De onderzoekers wijzen op het belang van een diepgaander onderzoek naar de ligging van watermolens op de huidige gewestplannen. Een dergelijk onderzoek zal moeten aantonen in welke mate de gegevens van de hoger genoemde steekproef representatief zijn voor het gehele Vlaamse molenbestand.

3. Milieueffectrapportage

- Artikel 4.2.2. van het Decreet van 5 april 1995 houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid, gewijzigd door het Decreet van 18 december 2002, bepaalt dat de Vlaamse regering de plannen en programma's moet aanwijzen die worden onderworpen aan de milieueffectrapportage. Dit is nog niet gebeurd.

De onderzoekers wijzen erop dat zolang er geen uitvoeringsbesluit is dat het toepassingsgebied van de plan-m.e.r. omschrijft, niet formeel kan worden geëist dat voor een bepaald plan of programma een MER wordt opgesteld.

4. Natuurbehoud en Vismigratie

- Artikel 14, lid 2 van het Decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu bepaalt dat de Vlaamse regering een code van goede natuurpraktijk kan vaststellen die de in lid 1 bedoelde algemene zorgplicht verduidelijkt. Een dergelijke code werd nog niet opgesteld. Ze moet onderscheiden worden van de Code van Goede Natuurpraktijk voor het wijzigen van vegetatie en kleine landschapselementen, opgenomen in een omzendbrief van 10 november 1998.

De onderzoekers stellen dat het aangewezen is om via een code van goede natuurpraktijk richtlijnen voor de toepassing van de zorgplicht vast te stellen. Het is immers onduidelijk welke schade aan de natuur redelijkerwijze kan worden vermoed, hoever de onmiddellijke omgeving reikt, wat ernstige schade is en wat redelijkerwijze van iemand gevergd kan worden om de schade te voorkomen, te beperken of te herstellen.

- Artikel 17, § 1, lid 2 van het Decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu bepaalt dat de Vlaamse regering binnen vijf jaar na de inwerkingtreding van het decreet een Vlaams Ecologisch Netwerk met een effectief te realiseren oppervlakte van 125.000 hectare moet afbakenen en binnen tien jaar na de inwerkingtreding van het decreet de bijbehorende natuurrichtplannen moet opstellen. Het eerste tijdsschema werd niet gehaald. De Vlaamse regering opteert immers voor een aanpak in verschillende fasen. In een eerste, reeds gerealiseerde fase werd een gebied met een oppervlakte van 86.699 hectare afgebakend als VEN-gebied. In een tweede fase zal de agrarische en natuurlijke structuur in Vlaanderen verder in kaart gebracht worden.

De onderzoekers wijzen op het belang van een spoedige voltooiing van de tweede fase van de afbakening van het Vlaams Ecologisch Netwerk.

- Artikel 27, § 2, 1° van het Decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu bepaalt dat de Vlaamse regering binnen vijf jaar na de inwerkingtreding van het decreet een effectief te realiseren oppervlakte van 150.000 hectare natuurverwevingsgebieden moet afbakenen en binnen tien jaar na de inwerkingtreding van het decreet de bijbehorende natuurrichtplannen moet opstellen. Het tijdschema werd niet gehaald.

De onderzoekers wijzen op het belang van een spoedige afbakening van de natuurverwevingsgebieden. Tot op het ogenblik van de afbakening van de natuurverwevingsgebieden blijven de bepalingen die betrekking hebben op dergelijke gebieden, dode letter.

- Artikel 36bis, § 9 van het Decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu bepaalt dat de Vlaamse regering, nadat de Europese Commissie in het Vlaams Gewest gelegen gebieden van communautair belang heeft verklaard, die gebieden binnen drie maanden bij besluit moet aanwijzen als speciale beschermingszone. De Europese Commissie stelde op 7 december 2004 voor de beide biogeografische zones waartoe het Vlaams Gewest behoort, een lijst van gebieden van communautair belang op. De Vlaamse regering heeft die gebieden echter nog niet bij besluit aangewezen als speciale beschermingszone.

De onderzoekers stellen dat het aangewezen is de voornoemde gebieden formeel bij besluit aan te wijzen als speciale beschermingszone. Tot op het ogenblik van de inwerkingtreding van dergelijk aanwijzingsbesluit kunnen de beschermings- en instandhoudingsmaatregelen die een administratieve overheid op grond van artikel 36ter, §§ 1 en 2 van het Decreet van 21

oktober 1997 in de speciale beschermingszones moet nemen, niet aan particulieren worden opgelegd.

- In het kader van de voorliggende studie werden steekproefsgewijs dertig watermolens geselecteerd, waarbij werd nagegaan of de betrokken watermolens gelegen zijn in het Vlaams Ecologisch Netwerk en in de speciale beschermingszones. De watermolens in de steekproef werden geselecteerd op basis van hun ruimtelijke spreiding in het Vlaams Gewest.

De onderzoekers wijzen op het belang van een diepgaander onderzoek naar de ligging van watermolens in het Vlaams Ecologisch Netwerk, de speciale beschermingszones en de natuurreservaten. Een dergelijk onderzoek zal moeten aantonen in welke mate de gegevens van de hoger genoemde steekproef representatief zijn voor het gehele Vlaamse molenbestand.

5. Integraal Waterbeleid

- Artikel 23 van de Wet van 28 december 1967 betreffende de onbevaarbare waterlopen bepaalt dat de provincieraden de provinciale reglementen inzake de onbevaarbare waterlopen in overeenstemming moeten brengen met de wet en de uitvoeringsbesluiten. Ze zijn er eveneens toe verplicht in die reglementen een regeling inzake de niet-geklasseerde waterlopen op te nemen. Tot op heden werd er echter geen enkel provinciaal reglement goedgekeurd dat in uitvoering van de Wet van 1967 werd opgesteld. De bestaande provinciale reglementen werden opgesteld in uitvoering van de Wet van 7 mei 1877. De provincies Antwerpen en West-Vlaanderen beschikken als enige over reglementen inzake de onbevaarbare en de niet-geklasseerde waterlopen. De provincies Vlaams-Brabant en Limburg beschikken enkel over een reglement inzake de onbevaarbare waterlopen, terwijl de provincie Oost-Vlaanderen alleen beschikt over een reglement inzake de niet-geklasseerde waterlopen.

De bepalingen van de bestaande provinciale reglementen die niet strijdig zijn met de Wet van 1967, noch met de reglementen opgesteld in uitvoering van deze wet, blijven van kracht tot hun opheffing door reglementen opgesteld in uitvoering van de Wet van 1967. De bepalingen die strijdig zijn met de Wet van 1967 of met de reglementen opgesteld in uitvoering van deze wet worden vanuit juridisch standpunt als niet-geschreven beschouwd.

De onderzoekers stellen dat het aangewezen is provinciale reglementen op te stellen die in overeenstemming zijn met de Wet van 1967. De huidige situatie zorgt immers voor een grote rechtsonzekerheid bij het uitoefenen van de beheersopdrachten. Het opstellen van een model van provinciaal reglement zou in dat opzicht een uitweg kunnen bieden.

- Artikel 8, § 5 van het Decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid bepaalt dat de Vlaamse regering algemene richtlijnen kan uitvaardigen of nadere regels kan vaststellen aan de hand waarvan wordt vastgesteld of handelingen of activiteiten een schadelijk effect op het watersysteem veroorzaken. De Vlaamse regering kan tevens algemene richtlijnen uitvaardigen of nadere regels vaststellen voor het bepalen van gepaste voorwaarden om het schadelijk effect op het watersysteem te vermijden, te beperken, te herstellen of te compenseren. Dergelijke richtlijnen of regels werden nog niet vastgesteld. De Vlaamse regering moet krachtens artikel 8, § 3 van hetzelfde decreet tevens een instantie aanwijzen die een niet-bindend advies kan verstrekken over het al dan niet optreden van een schadelijk effect en de op te leggen voorwaarden om dat effect te vermijden, te beperken, te herstellen of te compenseren.

De onderzoekers stellen dat het aangewezen is richtlijnen voor de toepassing van de watertoets vast te stellen. Het is immers onduidelijk wat wordt verstaan onder schadelijk effect en

op welke manier het schadelijk effect zo veel mogelijk wordt vermeden, beperkt, hersteld of gecompenseerd. De onderzoekers pleiten eveneens voor de spoedig aanwijzing van een adviesinstantie. Ook de andere algemene instrumenten voor het integraal waterbeleid, met name de oeverzones, de onteigening ten algemene nutte, het recht van voorkoop, de aankoopplicht en de vergoedingsplicht hebben nood aan een uitvoeringsbesluit. Vooralsnog blijven de meeste bepalingen dode letter.

6. Vismigratie

- Artikel 2 van de Beschikking M (96) van het Comité van Ministers van de Benelux Economische Unie van 26 april 1996 inzake van vrije migratie van vissoorten in de hydrografische stroomgebieden van de Beneluxlanden en artikel 5, 4°, c) van het Decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid bepalen dat vóór 1 januari 2010 de vrije migratie voor alle vissoorten in alle hydrografische stroomgebieden moet worden verzekerd. Uit de gegevens van het Natuurrapport 2005 en de website www.natuurindicatoren.be blijkt dat op 31 december 2004 in totaal 11 % van de vismigratieknelpunten op de prioritaire waterlopen in het Vlaams Gewest gesaneerd was. In het Natuurrapport 2005 wordt het realiseren van de doelstelling van 100 % vrije vismigratie tegen 2010 moeilijk haalbaar genoemd. Op de website www.natuurindicatoren.be wordt gesteld dat de einddoelstelling met de voortzetting van het huidige beleid naar alle waarschijnlijkheid niet zal gehaald worden.

De onderzoekers pleiten voor een verhoogde beleidsaandacht, zodat de doelstelling van het realiseren van 100 % vrije vismigratie vóór 1 januari 2010 tijdig kan worden gerealiseerd. Er zullen duidelijke prioriteiten gesteld moeten worden om de sanering van de vismigratieknelpunten sneller en efficiënter te doen verlopen.

- De Afdeling Water heeft een netwerk van prioritaire waterlopen in het Vlaams Gewest vastgesteld. Op die prioritaire waterlopen moeten de vismigratieknelpunten systematisch gesaneerd worden. De Afdeling Water heeft tevens een richtingaanwijzer opgesteld voor de sanering van vismigratieknelpunten op de prioritaire waterlopen. Vismigratieknelpunten kunnen, bij voorkeur in de hierna vermelde volgorde, worden weggewerkt: 1.) het herstel van de natuurlijke situatie, 2.) een semi-natuurlijke oplossing, 3.) een technische oplossing, 4.) een aangepast beheer van kunstwerken. Het netwerk van prioritaire waterlopen en de richtingaanwijzer voor het oplossen van vismigratieknelpunten hebben nog geen juridische grondslag.

De onderzoekers stellen dat het aangewezen is het netwerk van prioritaire waterlopen en de richtingaanwijzer voor het oplossen van vismigratieknelpunten een juridische draagkracht te geven. Dit dient te gebeuren in de vorm van een uitvoeringsbesluit.

Samenvatting

Onderdeel A. Het molenrecht, het stuwrecht en het recht van molenban

De mens gebruikt reeds meer dan 2.000 jaar waterkracht om molenstenen te doen draaien. Het rechtsstatuut van de watermolen nam in de loop ter tijden uiteenlopende vormen aan.

Oorspronkelijk beschikte elkeen over het recht om een watermolen op te richten en een stuw of sluiswerk op een waterloop te plaatsen, op voorwaarde dat hij hierdoor geen schade toebracht aan anderen. Met de komst van de feodaliteit kwam hier echter verandering in.

Het **stuwrecht,** nl. het recht om het water van een waterloop tot op een bepaald peil op te stuwen en daarmee het rad van een watermolen in beweging te brengen, was in het feodale tijdperk een accessorium van het **molenrecht**, nl. het recht om een watermolen op te richten en uit te baten. Diegene die beschikte over het molenrecht, beschikte tevens over het stuwrecht.

De landsheren en de plaatselijke heren hadden in die tijd niet alleen het beschikkingsrecht over een bepaald gebied, maar ook over het water dat erdoor stroomde. Het stuwrecht behoorde aanvankelijk alleen hen toe. Zij waren vaak de enigen die over de geldelijke middelen beschikten om een watermolen op te richten. Als een privé-persoon zelf een watermolen wilde oprichten, moest hij aan de heer een ‘vergunning’ vragen. Dergelijke ‘vergunningen’ verleenden een onherroepelijk genotsrecht op het water van een waterloop.

In het graafschap Vlaanderen behoorden de rechten op de bevaarbare waterlopen in principe toe aan de graaf, de rechten op de onbevaarbare waterlopen behoorden toe aan de plaatselijke heren. In het hertogdom Brabant en het graafschap Loon behoorden de rechten op de bevaarbare en de onbevaarbare waterlopen toe aan de plaatselijke heren.

Samen met het begrip molenrecht werd het **recht van molenban** ingevoerd. Dat recht hield in dat een plaatselijke heer de inwoners van zijn rechtsgebied kon verplichten hun graan exclusief op één welbepaalde watermolen, de banmolen, te laten malen. Het recht van molenban evolueerde van een persoonlijke dienstbaarheid naar een zakelijk recht.

Er werd een onderscheid gemaakt tussen een wettelijk recht van molenban en een conventioneel recht van molenban. Een recht van molenban dat door een plaatselijke heer werd opgelegd zonder inspraak van de inwoners van de heerlijkheid, is een wettelijk recht van molenban. Een recht van molenban dat zijn bestaansgrond kent in een overeenkomst tussen de plaatselijke heer en de inwoners van de heerlijkheid, is een conventioneel recht van molenban.

Bovengenoemde rechten bleven onafgebroken bestaan tot aan de Franse Revolutie. De revolutie maakte een einde aan het eeuwenoude feodale stelsel en aan een groot deel feodale en heerlijke rechten. Met de annexatie van de Oostenrijkse Nederlanden door Frankrijk op 1 ok-

tober 1795 kwam ook een einde aan het oude recht in wat vandaag het grondgebied van het Vlaams Gewest uitmaakt.

Het recht van molenban wordt nagenoeg volledig afgeschaft. Theoretisch kan vandaag de dag enkel nog een (conventioneel) recht van molenban bestaan dat zijn oorsprong kent in de toekenning van een stuk grond.

De wetten en decreten die een einde gemaakt hebben aan de feodaliteit, raken echter niet aan de definitief verworven stuwrechten op de bevaarbare en onbevaarbare waterlopen. Een stuwrecht werd in die tijd definitief verworven door middel van een titel of door verkrijgende verjaring van dertig jaar. Een stuwrecht dat minstens dertig jaar vóór 1 oktober 1795 verleend werd, is bijgevolg definitief verworven. Een stuwrecht dat in de dertigjarige periode die de annexatie van de Oostenrijkse Nederlanden door Frankrijk voorafgaat, verleend werd, is definitief verworven indien de oorspronkelijke titel voorgelegd kan worden.

Het Burgerlijk Wetboek van 1804 maakt de feodale greep van de heer op het water definitief ongedaan. Het stromend water behoort sinds de invoering ervan tot de categorie van de res communis*:* het is in zijn geheel niet vatbaar voor private toe-eigening, iedereen mag er gebruik van maken. Daaruit volgt dat in principe elkeen het recht heeft om het water van een waterloop tot op een bepaald peil op te stuwen en daarmee het rad van een watermolen in beweging te stellen.

Besluit:

Watermolens die opgericht zijn vóór 1 oktober 1765, dertig jaar voor de annexatie van de Oostenrijkse Nederlanden bij Frankrijk, beschikken in principe nog over het oude stuwrecht. Watermolens die opgericht zijn in de dertigjarige periode die de annexatie van de Oostenrijkse Nederlanden bij Frankrijk voorafgaat, beschikken nog over het oude stuwrecht, indien de oorspronkelijke titel kan worden voorgelegd. Watermolens die opgericht zijn na 1 oktober 1765 en die geen titel kunnen voorleggen, beschikken niet over het oude stuwrecht.

Het stuwrecht kan ondertussen wel afgekocht zijn door de overheid.

Onderdeel B. De watermolen in zijn omgeving

1. Eigendomsrecht en rechten op het gebruik van water

Dit hoofdstuk biedt een inzicht in de rechten en de plichten van de eigenaars van gronden die aan een waterloop grenzen of die door een waterloop doorkruist worden. De eigenaar van een watermolen behoort tot dergelijke categorie van oevereigenaars.

De rechtspositie van de oevereigenaars van een bevaarbare waterloop verschilt in grote mate van de rechtspositie van de oevereigenaars van een onbevaarbare en een niet-geklasseerde waterloop.

Een uitgebreide analyse van de wetgeving, de rechtspraak en de rechtsleer heeft immers aangetoond dat de bedding van onbevaarbare waterlopen, in tegenstelling tot de bedding van bevaarbare waterlopen, niet tot het openbaar domein behoort. De bedding van de niet-geklasseerde waterlopen behoort toe aan de oevereigenaars, elk van hun kant tot in het midden van de waterloop. Het stromend water behoort tot de categorie van de res communes: het is een zaak die, althans in haar geheel, niet vatbaar is voor private toe-eigening.

De door de onderzoekers ingenomen stelling dat de bedding van onbevaarbare waterlopen vermoed worden te behoren tot het privaat domein van de waterloopbeheerder, tenzij een particulier kan bewijzen dat hij op grond van een titel of verjaring zelf eigenaar van de bedding is geworden, is niet onbetwist. In de loop van de studie werden vanuit het beleid argumenten aangereikt die de bovenstaande stelling verwerpen. Deze argumenten overtuigen niet.

De rechtspositie van de oevereigenaars van een bevaarbare waterloop

Een oevereigenaar kan op zijn grond een watermolen oprichten, mits hij daarvoor een stedenbouwkundige vergunning aanvraagt. Hij moet wel rekening houden met de erfdienstbaarheid van jaag- en voetpad die op de oevers van bevaarbare waterlopen rust. Hij mag, behoudens toelating, niet bouwen op de stroken die gereserveerd zijn voor respectievelijk het jaagpad en het voetpad.

De oevereigenaar kan aan de bevoegde waterbeheerder een concessie of een vergunning vragen om gebruik te mogen maken van het water van een bevaarbare waterloop. Een concessie of een vergunning is eveneens vereist voor het oprichten van een kunstwerk (brug, stuw, sluis,…) op een bevaarbare waterloop. Dergelijke domeinconcessies of vergunningen kunnen te allen tijde opnieuw worden ingetrokken door de waterbeheerder. De intrekking van een concessie of een vergunning geeft enkel recht op schadevergoeding in de volgende gevallen:

- Er wordt vroegtijdig een einde gemaakt aan de concessie, waarin uitdrukkelijk bepaald is dat een schadevergoeding verschuldigd is wanneer de overheid om redenen van algemeen belang de concessie beëindigt.
- De toepassing van artikel 48 van de Wet van 16 september 1807.

De eigenaar van een watermolen langs een bevaarbare waterloop die beschikt over het oude stuwrecht, heeft een onherroepelijk gebruiksrecht op het water van de bevaarbare waterloop. Een concessie of een vergunning voor het privatief gebruik van de waterloop is niet vereist.
De eigenaar van een watermolen die een concessie of een vergunning verkregen heeft voor het plaatsen van een stuw op de waterloop, mag slechts opstuwen tot aan het pegelpeil, dat door de waterbeheerder vastgesteld wordt. De waterbeheerder kan de hoogte van het pegelpeil op een later tijdstip wijzigen, zonder dat de watermoleneigenaar daarvoor vergoed moet wor-

den. De eigenaar van een watermolen langs een bevaarbare waterloop die beschikt over het oude stuwrecht, heeft wel een recht op schadevergoeding wanneer de hoogte van het pegelpeil gewijzigd wordt.

De watermoleneigenaar mag het water van de waterloop niet opstuwen tot boven het pegelpeil. Indien hij dat toch doet en er ontstaat schade in hoofde van een derde, dan is hij daarvoor strafrechtelijk aansprakelijk op grond van de artikelen 549 en 550 van het Strafwetboek. Hij is tevens burgerrechtelijk aansprakelijk voor alle schade die het water aan de naburige wegen of eigendommen veroorzaakt, ongeacht of er gestuwd werd tot boven het pegelpeil.

De rechtspositie van de oevereigenaars van een onbevaarbare waterloop

Een oevereigenaar kan op zijn grond een watermolen oprichten, mits hij daarvoor een stedenbouwkundige vergunning aanvraagt.

De oevereigenaar heeft krachtens artikel 644 B.W. een algemeen genotsrecht op het water van een onbevaarbare waterloop. Hij mag het water aanwenden voor alle toepassingen die verenigbaar zijn met de natuurlijke bestemming van de waterloop, dus ook om een watermolen in werking te stellen. Dat genotsrecht wordt echter beperkt door het gelijke recht van de overige oevereigenaars en door het politietoezicht op de onbevaarbare waterlopen.

Wanneer het beschikbare water onvoldoende is om in de behoeften van alle oevereigenaars te voorzien, moet de vrederechter krachtens artikel 645 B.W. soeverein bepalen welke hoeveelheid water aan ieder toekomt. De verworven rechten die ontstaan zijn uit overeenkomst, verjaring of bestemming door de huisvader, moet hij echter respecteren. Daaruit volgt dat de eigenaar van een watermolen langs een onbevaarbare waterloop die nog steeds beschikt over het oude stuwrecht, niet in conflict kan komen met het recht van de andere oevereigenaars.

De oevereigenaar wiens grond aan een onbevaarbare waterloop grenst, mag geen wijzigingen aanbrengen aan de bedding en het tracé van de waterloop. De oevereigenaar wiens grond door een onbevaarbare waterloop doorkruist wordt, heeft die mogelijkheid wel, op voorwaarde dat hij hiervoor een machtiging aanvraagt bij de bevoegde overheidsinstantie.

Voor het oprichten van een kunstwerk (brug, stuw, sluis,…) op een onbevaarbare waterloop is eveneens een machtiging van de bevoegde overheidsinstantie vereist.

De eigenaar van een watermolen langs een onbevaarbare waterloop die een machtiging verkregen heeft voor het plaatsen van een stuw op de waterloop, mag slechts opstuwen tot aan het pegelpeil, dat door de waterbeheerder vastgesteld wordt. De waterbeheerder kan de hoogte van het pegelpeil op een later tijdstip wijzigen, zonder dat de watermoleneigenaar daarvoor vergoed moet worden. De eigenaar van een watermolen langs een onbevaarbare waterloop die beschikt over het oude stuwrecht, heeft wel een recht op schadevergoeding wanneer de hoogte van het pegelpeil gewijzigd wordt. Ook hier geldt artikel 48 van de Wet van 16 september 1807.
De watermoleneigenaar mag het water van de waterloop niet opstuwen tot boven het pegelpeil. Indien hij dat toch doet en er ontstaat schade in hoofde van een derde, dan is hij daarvoor strafrechtelijk aansprakelijk op grond van de artikelen 549 en 550 van het Strafwetboek. Hij is tevens burgerrechtelijk aansprakelijk voor alle schade die het water aan de naburige wegen of eigendommen veroorzaakt, ongeacht of er gestuwd werd tot boven het pegelpeil.

De oevereigenaar moet tevens rekening houden met de erfdienstbaarheden uit het Veldwetboek. Hij kan er eventueel zelf gebruik van maken.

De rechtspositie van de oevereigenaars van een niet-geklasseerde waterloop

Een oevereigenaar kan op zijn grond een watermolen oprichten, mits hij daarvoor een stedenbouwkundige vergunning aanvraagt.

De bepalingen van de artikelen 644 en 645 B.W. en de erfdienstbaarheden uit het Veldwetboek zijn eveneens van toepassing op de niet-geklasseerde waterlopen. Hetgeen hierboven gesteld werd in verband met het genotsrecht op het water van een onbevaarbare waterloop, geldt eveneens voor niet-geklasseerde waterlopen.

2. Ruimtelijke ordening

Dit hoofdstuk biedt een algemeen inzicht in de situering van de watermolens binnen de bestemmingsgebieden die zijn vastgelegd op de gewestplannen en de bijzondere plannen van aanleg.

De onderzoekers hebben een steekproef uitgevoerd, waarbij voor dertig willekeurig geselecteerde watermolens werd nagegaan in welk bestemmingsgebied ze gelegen zijn. Bij de selectie werd rekening gehouden met de relatieve spreiding van de watermolens in het Vlaams Gewest. De resultaten tonen aan dat de meeste watermolens gelegen zijn in (1) een woongebied in ruime zin, (2) een agrarisch gebied of (3) een groengebied of parkgebied.

Watermolens zijn, al naargelang hun functie, zone-eigen of zonevreemd in hun bestemmingsgebied. Zonevreemde watermolens zijn onderworpen aan een restrictiever vergunningsregime dan zone-eigen watermolens.

Watermolens die gelegen zijn in de volgende bestemmingsgebieden, zijn overwegend **zone-eigen**:

- Woongebieden in de ruime zin
- Industriegebieden, mits het watermolens betreft die ‘om den brode’ malen of energie opwekken
- Agrarische gebieden, mits het watermolens betreft die graan malen of olie slaan
- Recreatiegebieden.

Watermolens die gelegen zijn in de volgende bestemmingsgebieden, zijn overwegend **zonevreemd**:

- Industriegebieden, mits het geen watermolens betreft die ‘om den brode’ malen of energie opwekken
- Dienstverleningsgebieden
- Agrarische gebieden, mits het geen watermolens betreft die graan malen of olie slaan
- Bosgebieden
- Groengebieden
- Parkgebieden
- Bufferzones
- Militaire domeinen
- Ontginningsgebieden
- Gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbare nutsvoorzieningen.

Zone-eigen watermolens in de ruimtelijke ordening

Er moet een **stedenbouwkundige vergunning** aangevraagd worden voor de volgende werken, handelingen en wijzigingen:

- Het oprichten van een watermolen met een functie die overeenstemt met de voorschriften van het betrokken bestemmingsgebied.
- Het afbreken van een watermolen die is opgenomen in de inventaris van het bouwkundig erfgoed, die van belang is voor de kwaliteit van de leefomgeving, die een volkskundige, historische of esthetische waarde heeft, die als referentie dient voor de bevolking van een buurt of wijk, die bijdraagt tot het gevoelen van de plaatselijke bevolking tot een bepaalde plek te behoren of die minimaal een oppervlakte van 100 m² heeft.
- Het herbouwen, verbouwen of uitbreiden van een watermolen.
- Het plaatsen van een nieuw waterrad.
- Het uitvoeren van instandhoudings- en onderhoudswerken die betrekking hebben op de stabiliteit van een watermolen.
- Het wijzigen van de functie van een watermolen.

De volgende werken, handelingen en wijzigingen zijn **vrijgesteld** van de verplichting een stedenbouwkundige vergunning aan te vragen, voorzover ze niet strijdig zijn met de voorschriften van de plannen van aanleg, van bestaande verordeningen en vergunningen:

- Tijdelijke werken, handelingen en wijzigingen die nodig zijn voor de uitvoering van vergunde werken aan een watermolen.
- Het uitvoeren van instandhoudings- en onderhoudswerken die geen betrekking hebben op de stabiliteit van een watermolen.
- Het uitvoeren van werken aan het interieur van een watermolen.
- Het afbreken van een watermolen die niet is opgenomen in de inventaris van het bouwkundig erfgoed, die niet van belang is voor de kwaliteit van de leefomgeving, die geen volkskundige, historische of esthetische waarde heeft, die niet als referentie dient voor de bevolking van een buurt of wijk, die niet bijdraagt tot het gevoelen van de plaatselijke bevolking tot een bepaalde plek te behoren en die een oppervlakte van minder dan 100 m² heeft.

Deze vrijstellingen gelden niet voor werken, handelingen en wijzigingen aan voorlopig of definitief als monument beschermde watermolens.

Zonevreemde watermolens in de ruimtelijke ordening

Als uitgangspunt dient gesteld te worden dat het uitvoeren van vergunningsplichtige werken, handelingen en wijzigingen aan zonevreemde watermolens in principe niet toegelaten is, met uitzondering van instandhoudings- en onderhoudswerken die betrekking hebben op de stabiliteit van een watermolen. Voorwaarden zijn dan wel dat het gaat om een bestaande en vergunde watermolen die niet verkrot is en dat de goede ruimtelijke ordening niet geschaad wordt.

Vergunningsplichtige werken aan *(niet-beschermde) zonevreemde watermolens* die in strijd zijn met de bestemmingsvoorschriften van de plannen van aanleg, zijn in een aantal gevallen toch toegelaten op grond van de uitzonderingsregeling van artikel 145bis van het Decreet Ruimtelijke Ordening. Die regeling geldt zolang de bestemming van het gebied geregeld wordt in plannen van aanleg. Ze vervalt op het ogenblik dat er in dat gebied een ruimtelijk uitvoeringsplan van kracht wordt.

De volgende **vergunningsplichtige werken** mogen worden uitgevoerd aan een bestaande, hoofdzakelijk vergunde zonevreemde watermolen die niet verkrot is, op voorwaarde dat de goede ruimtelijke ordening niet wordt geschaad:

- Het verbouwen van een watermolen binnen het bestaande bouwvolume.
- Het herbouwen van een watermolen op dezelfde plaats binnen het bestaande bouwvolume, met een maximum van 1.000 m³.
- Het herbouwen van een watermolen op een andere plaats binnen het bestaande bouwvolume, met een maximum van 1.000 m³.
- Het uitbreiden van een watermolen tot een bouwvolume van maximaal 1.000 m³.
- Het uitvoeren van aanpassingswerken binnen het bestaande bouwvolume.

Deze uitzonderingsregeling geldt echter niet voor zonevreemde gebouwen en constructies die gelegen zijn in recreatiegebieden en ruimtelijk kwetsbare gebieden, parkgebieden uitgezonderd. Aan watermolens die gelegen zijn in groengebieden en agrarische gebieden met ecologisch belang, kunnen bijgevolg enkel instandhoudings- en onderhoudswerken uitgevoerd worden.

De volgende **vergunningsplichtige functiewijzigingen** mogen worden uitgevoerd aan een bestaande, hoofdzakelijk vergunde zonevreemde watermolen die niet verkrot is, op voorwaarde dat de watermolen niet meer geschikt is voor de huidige functie en bouwfysisch wel geschikt is voor de nieuwe functie en dat goede ruimtelijke ordening niet wordt geschaad:
- Het geheel of gedeeltelijk wijzigen van een agrarische functie van een watermolen in een woonfunctie.
- Het geheel of gedeeltelijk wijzigen van een niet-agrarische functie van een watermolen in een woonfunctie.
- Het gedeeltelijk wijzigen van de woonfunctie van een watermolen in een gebruik als logiesverstrekkend bedrijf.
- Het geheel of gedeeltelijk wijzigen van de functie van een watermolen die gelegen is in een industriegebied, in een horecafunctie.
- Het geheel of gedeeltelijk wijzigen van de functie van een watermolen die is opgenomen in de inventaris van het bouwkundig erfgoed.

Deze uitzonderingsregeling geldt echter niet voor zonevreemde gebouwen en constructies die gelegen zijn in overstromingsgebieden, recreatiegebieden en ruimtelijk kwetsbare gebieden, parkgebieden uitgezonderd.

Vergunningsplichtige werken aan *definitief als monument beschermde zonevreemde watermolens* die in strijd zijn met de bestemmingsvoorschriften van de plannen van aanleg, zijn in een aantal gevallen toch toegelaten op grond van de afwijkingsregeling van artikel 195bis van het Decreet Ruimtelijke Ordening. Die regeling geldt zolang de bestemming van het gebied geregeld wordt in plannen van aanleg. Ze vervalt op het ogenblik dat er in dat gebied een ruimtelijk uitvoeringsplan van kracht wordt.

De volgende **vergunningsplichtige werken en functiewijzigingen** mogen worden uitgevoerd aan een bestaande, volledig vergunde zonevreemde watermolen die definitief beschermd is als monument, op voorwaarde dat de goede ruimtelijke ordening niet wordt geschaad:
- Het verbouwen van een watermolen binnen het bestaande bouwvolume.
- Het herbouwen van een watermolen op dezelfde plaats binnen het bestaande bouwvolume.
- Het uitbreiden van een watermolen met maximaal 20 % van het bestaande bouwvolume.
- Het wijzigen van de functie van een watermolen, op voorwaarde dat de voortzetting van de vroegere functie onmogelijk is of geen duurzame leefbaarheid van de watermolen kan garanderen en dat de nieuwe functie de erfgoedwaarde van de watermolen ongeschonden laat of verhoogt.

Deze afwijkingsregeling geldt eveneens voor zonevreemde gebouwen en constructies die gelegen zijn in recreatiegebieden en ruimtelijk kwetsbare gebieden. Aan watermolens die gelegen zijn in groengebieden en agrarische gebieden met ecologisch belang, kunnen bijgevolg dergelijke bouwwerken uitgevoerd worden.

De doorwerking van de beginselen van het natuurbehoud en het integraal waterbeleid

De overheidsinstantie die een beslissing moet nemen over een aanvraag tot stedenbouwkundige vergunning, moet het beginsel van de **integratie van natuuroverwegingen** in acht nemen en de **watertoets** toepassen.

De overheidsinstantie die belast is met het opstellen van een plan van aanleg, een stedenbouwkundige verordening, een ruimtelijk structuurplan of een ruimtelijk uitvoeringsplan, moet de watertoets eveneens toepassen.

Elke natuurlijke persoon of rechtspersoon die handelingen verricht of hiertoe de opdracht verleent, en die weet of redelijkerwijze kan vermoeden dat de natuurelementen in de onmiddellijke omgeving daardoor kunnen worden vernietigd of ernstig geschaad, moet de **zorgplicht** in acht nemen.

3. Milieueffectrapportage

Bij de besluitvorming over projecten, plannen en programma's moet een **milieueffectrapport** opgesteld worden voor voorgenomen activiteiten die aanzienlijke milieueffecten kunnen veroorzaken. Er bestaat reeds een lijst van m.e.r.-plichtige projecten, voor plannen en programma's werd nog geen lijst opgesteld.

Het plaatsen van een *stuw* voor het opstuwen van het water ter hoogte van een bestaande watermolen is niet m.e.r.-plichtig. Het *opwekken van hydro-elektrische energie* door een bestaande watermolen is evenmin m.e.r.-plichtig.

De *aanleg van een visdoorgang* ten behoeve van de vrije vismigratie is niet m.e.r.-plichtig voorzover dat project geen waterhuishoudingsdoelstelling heeft, en dus geen regulerende werking op het debiet heeft.

4. Erfgoedzorg

Ongeveer de helft van de watermolens in het Vlaams Gewest is omwille van zijn belangrijke historische, industrieel-archeologische of sociaal-culturele waarde beschermd als monument, als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht en/of als onderdeel van een landschap.

De bescherming van een watermolen als monument of als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht

Een watermolen die beschermd is als monument of als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht, moet in goede staat behouden worden. De eigenaar of gebruiker moet de nodige instandhoudings- en onderhoudswerken aan de watermolen uitvoeren. Hij mag de watermolen niet ontsieren, beschadigen of vernielen.

De eigenaar of gebruiker van een als monument of als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht beschermde watermolen moet rekening houden met de volgende **algemene voorschriften**:

- Het molengebouw (gaande werk) moet in goede staat behouden worden.
- Het interieur (staande werk) moet in goede staat behouden worden.
- Het waterrad of de turbine, indien aanwezig, moet in goede staat behouden worden.
- De bypass, indien aanwezig, moet onderhouden worden.
- Hij moet de regelgeving op de bevaarbare en onbevaarbare waterlopen in acht nemen.
- Hij mag het water van de waterloop niet opstuwen tot boven het pegelpeil.
- Hij moet de maximale grenzen van de hoogwaterstanden in het gebied kennen.
- Bij een afwezigheid van meer dan een dag moet hij ervoor zorgen dat de sluizen en stuw zo staan dat wateroverlast uitgesloten is.
- In geval van wateroverlast moet hij de nodige maatregelen nemen.
- Het is verboden het waterrad te laten draaien indien beschadiging door boomtakken, boomstronken, huishoudelijk afval en aanslibbing aan het rad mogelijk is.
- Een watermolen moet volgens de regels van de kunst worden bediend. Indien de eigenaar of gebruiker zware fouten begaat, kan de Afdeling Monumenten en Landschappen hem een verbod opleggen de watermolen te bedienen.
- Een maalvaardige watermolen moet minstens één keer per maand in werking gesteld worden om het onderhoud ervan als werktuig te verzekeren.

Werken, handelingen en functiewijzigingen aan een als monument of als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht beschermde watermolen zijn mogelijk, op voorwaarde dat de ingrepen verzoenbaar zijn met de waarde(n) waarvoor de watermolen beschermd werd.

Indien voor de geplande werken, handelingen of functiewijzigingen een stedenbouwkundige vergunning vereist is, moet bijkomend het advies van de gemachtigde ambtenaar van de provinciale cel Monumenten en Landschappen gevraagd worden.

Indien voor de geplande werken, handelingen of functiewijzigingen geen stedenbouwkundige vergunning vereist is, moet een machtiging gevraagd worden aan de gemachtigde ambtenaar van de provinciale cel Monumenten en Landschappen.

De eigenaar of gebruiker van een als monument beschermde watermolen of een watermolen die als erfgoedelement of erfgoedkenmerk deel uitmaakt van een beschermd stads- of dorpsgezicht, kan elk jaar een **onderhoudspremie** aanvragen voor onderhoudswerken en -handelingen aan de watermolen. De normale onderhoudspremie bedraagt 40 % van de kostenraming.

De eigenaar of gebruiker van een als monument beschermde watermolen kan een **restauratiepremie** aanvragen voor restauratiewerken aan de watermolen. De normale restauratiepremie bedraagt 40 % van de kostenraming. Een restauratiepremie van 80 % kan aangevraagd worden voor werken aan een maalvaardige watermolen, werken die de maalvaardigheid van een watermolen voorbereiden of werken die het maalvaardig maken van een watermolen betreffen. Voorwaarde is dan wel dat de watermolen toegankelijk is.

De helft van het niet-gesubsidieerde gedeelte van de kosten voor onderhoudswerken of restauratiewerken aan watermolens is daarenboven **fiscaal aftrekbaar** door een natuurlijke persoon. Voorwaarde is opnieuw dat de watermolen toegankelijk is.

De bescherming van een watermolen als onderdeel van een landschap

Een watermolen die deel uitmaakt van een beschermd landschap, moet in goede staat behouden worden. De eigenaar of gebruiker moet de nodige instandhoudings- en onderhoudswerken aan de watermolen uitvoeren. Hij mag de watermolen en zijn omgeving niet ontsieren, beschadigen of vernielen.

De eigenaar of gebruiker van een watermolen die deel uitmaakt van een beschermd landschap, moet rekening houden met de volgende **algemene voorschriften**:

- Het molengebouw (gaande werk) moet in goede staat behouden worden.
- Het interieur (staande werk) moet in goede staat behouden worden.
- Het waterrad of de turbine, indien aanwezig, moet in goede staat behouden worden.
- De stuwen en de sluizen moeten in goede staat behouden worden.
- Hij moet de regelgeving op de bevaarbare en onbevaarbare waterlopen in acht nemen.
- De bypass, indien aanwezig, moet onderhouden worden.

Werken, handelingen en functiewijzigingen aan een watermolen die deel uitmaakt van een beschermd landschap, zijn mogelijk, op voorwaarde dat de ingrepen verzoenbaar zijn met de waarde(n) waarvoor het landschap beschermd werd.

Indien voor de geplande werken, handelingen of functiewijzigingen een stedenbouwkundige vergunning vereist is, moet bijkomend het advies van de gemachtigde ambtenaar van de provinciale cel Monumenten en Landschappen gevraagd worden.

Indien voor de geplande werken, handelingen of functiewijzigingen geen stedenbouwkundige vergunning vereist is, moet een machtiging gevraagd worden aan de gemachtigde ambtenaar van de provinciale cel Monumenten en Landschappen.

De eigenaar of gebruiker van een als onderdeel van een landschap beschermde watermolen kan elk jaar een **onderhoudspremie** aanvragen voor onderhoudswerken aan de watermolen en zijn omgeving. De onderhoudspremie bedraagt 40 % van de kostenraming.

De eigenaar of gebruiker van een als onderdeel van een landschap beschermde watermolen kan een **landschapspremie** aanvragen voor instandhoudings-, onderhouds-, herstellings- en verbeteringswerken aan de watermolen en zijn omgeving. Die landschapspremie bedraagt 70 % van de kostenraming.

De helft van het niet-gesubsidieerde gedeelte van de kosten voor onderhoudswerken of landschapsbeheerwerken aan watermolens is daarenboven **fiscaal aftrekbaar** door een natuurlijke persoon. Voorwaarde is dat de watermolen toegankelijk is.

Watermolens en het Archeologiedecreet.

De eigenaar of gebruiker van een watermolen moet de nodige onderhouds- en instandhoudingsmaatregelen nemen om de **archeologische monumenten** die zich op zijn grond bevinden, te bewaren en te beschermen en ze voor beschadiging en vernieling te behoeden.

Om *archeologische opgravingen*, archeologische prospecties met ingreep in de bodem of graafwerken uit te voeren, moet de eigenaar of gebruiker een vergunning aanvragen.

Het *gebruik van metaaldetectoren* om archeologische monumenten op te sporen en te verzamelen is eveneens vergunningsplichtig, en kan enkel worden toegestaan in het kader van een vergunde archeologische opgraving en een archeologische prospectie met ingreep in de bodem.

Indien de eigenaar of gebruiker van een watermolen op zijn grond een *toevalsvondst* doet, heeft hij een meldingsplicht en moet hij de nodige bewarende maatregelen nemen.

De doorwerking van de beginselen van het natuurbehoud en het integraal waterbeleid

De overheidsinstantie die een beslissing moet nemen over een aanvraag tot vergunning of machtiging, moet het beginsel van de **integratie van natuuroverwegingen** in acht nemen en de **watertoets** toepassen.

De overheidsinstantie die belast is met het opstellen van een beheerplan, moet de watertoets eveneens toepassen.

De eigenaar of gebruiker van een watermolen die handelingen verricht of hiertoe de opdracht verleent, en die weet of redelijkerwijze kan vermoeden dat de natuurelementen in de onmiddellijke omgeving daardoor kunnen worden vernietigd of ernstig geschaad, moet de **zorgplicht** in acht nemen.

Ten slotte moet de eigenaar of gebruiker van een watermolen rekening houden met de doelstellingen van de vrije vismigratie.

5. Natuurbehoud en bosbeheer

Het opstuwen van het water voor de werking van een watermolen kan tot gevolg hebben dat de habitatdiversiteit in het watersysteem plaatselijk afneemt en dat de vrije vismigratie er belemmerd wordt.

Internationale regelgeving inzake natuurbehoud

De Vlaamse regering moet in uitvoering van het **Verdrag van Bern** maatregelen nemen om de in het Vlaams Gewest in het wild voorkomende dier- en plantensoorten te beschermen. Ze moet tevens maatregelen nemen om de habitats van zulke dier- en plantensoorten te beschermen en in stand te houden. Dergelijke maatregelen moeten worden opgenomen in het Vlaamse plannings- en natuurontwikkelingsbeleid.

Afwijkingen op die beschermingsmaatregelen zijn mogelijk op voorwaarde dat er geen andere bevredigende oplossing bestaat en dat de afwijking geen aantasting van het voortbestaan van de betrokken populatie met zich meebrengt. Afwijkingsregelingen voor beschermd erfgoed zijn echter niet toegelaten.

De Vlaamse regering moet in uitvoering van het **Verdrag van Bonn** maatregelen nemen om de bedreigde trekkende soorten die minstens een deel van hun verspreidingsgebied in het Vlaams Gewest hebben, onmiddellijk te beschermen. Ze moet tevens maatregelen nemen om de trekkende soorten waarvan de beschermingsstatus niet gunstig is of aanzienlijk gebaat zou zijn bij internationale samenwerking, te beschermen. Ten slotte moet de Vlaamse regering maatregelen nemen om te voorkomen dat een trekkende soort bedreigd wordt in zijn voortbestaan.

Concreet betekent dit onder meer dat de negatieve gevolgen van activiteiten of hindernissen die de trek van een soort ernstig belemmeren, moeten worden weggenomen, gecompenseerd of verkleind. De sanering van vismigratieknelpunten is een toepassing van dergelijke ver-

plichting. Verder moeten de habitats die van belang zijn om het dreigende gevaar van uitsterving van een trekkende soort af te wenden, in stand gehouden of hersteld worden.

De Vlaamse regering moet in uitvoering van de **Habitatrichtlijn** maatregelen nemen om de habitats van in het Vlaams Gewest in het wild voorkomende dier- en plantensoorten (o.a. bepaalde vissoorten) te beschermen en in stand te houden. Ze moet tevens maatregelen nemen om de natuurlijke habitats te beschermen en in stand te houden. Ten slotte moet de Vlaamse regering algemene maatregelen nemen voor de bescherming van dier- en plantensoorten. De **Vogelrichtlijn** voorziet in een gelijkaardige verplichting, maar betreft de in het wild voorkomende vogelsoorten.

De Habitatrichtlijn en de Vogelrichtlijn voorzien beide in de aanduiding van speciale beschermingszones, respectievelijk habitatrichtlijngebieden en vogelrichtlijngebieden genaamd.

Vlaamse regelgeving inzake natuurbehoud

Het Natuurbehoudsdecreet bevat zowel bepalingen voor het voeren een horizontaal natuurbeleid als bepalingen voor het voeren van een gebiedsgericht en een soortgericht natuurbeleid.

Via het **horizontaal natuurbeleid** beschikt de Vlaamse regering over instrumenten die kunnen worden ingezet voor natuur die niet aan een specifiek beschermd gebied of een specifiek beschermde dier- of plantensoort verbonden is.

De Vlaamse regering kan *algemene maatregelen* nemen voor het behoud van de natuur en het natuurlijk milieu. Die maatregelen kunnen betrekking hebben op de bescherming en instandhouding van in het Vlaams Gewest in het wild voorkomende dier- en plantensoorten, trekkende wilde diersoorten en hun habitats, en de natuurlijke of deels natuurlijke habitats. Voorlopig heeft de Vlaamse regering louter maatregelen genomen die betrekking hebben op wijzigingen aan kleine landschapselementen en vegetaties, waarvoor een natuurvergunningsplicht en een meldingsplicht werd ingesteld.

Er wordt een *algemene zorgplicht* ingevoerd: iedereen die handelingen verricht of hiertoe de opdracht verleent, en die weet of redelijkerwijze kan vermoeden dat de natuurelementen in de onmiddellijke omgeving door die handelingen kunnen worden vernietigd of ernstig geschaad, is verplicht alle maatregelen te nemen die redelijkerwijze van hem kunnen gevergd worden om de vernietiging of de schade te voorkomen, te beperken of te herstellen.

Er wordt een *beginsel van integratie van natuuroverwegingen in andere vergunningsstelsels* ingevoerd:

- Een activiteit waarvoor een vergunning of machtiging van de bevoegde overheid vereist is, mag enkel uitgevoerd worden indien er geen vermijdbare schade aan de natuur kan ontstaan. Anders wordt de vergunning of machtiging geweigerd of worden er voorwaarden opgelegd om de schade te voorkomen, te beperken of te herstellen.
- Een activiteit waarvoor een melding of kennisgeving aan de bevoegde overheid vereist is, mag enkel uitgevoerd worden indien er geen vermijdbare schade aan de natuur kan ontstaan en voorzover de aanvrager zich gedraagt naar de code van goede natuurpraktijk.

Ten aanzien van het natuurbehoud moet tevens het *stand-stillbeginsel* toegepast worden:

- De huidige toestand van de natuur mag niet verslechteren.
- De kwaliteit en de kwantiteit van de natuur moet worden verbeterd waar die onvoldoende is.

Samen met de naleving van het integratiebeginsel moet in voorkomend geval de watertoets toegepast worden.

Via het **gebiedsgericht natuurbeleid** beschikt de Vlaamse regering over instrumenten die kunnen worden ingezet voor natuur die aan een specifiek beschermd gebied verbonden is.

Er gelden speciale beschermingsbepalingen voor watermolens die gelegen zijn in het *Vlaams Ecologisch Netwerk* (VEN). Er wordt een onderscheid gemaakt tussen Grote Eenheden Natuur en Grote Eenheden Natuur in Ontwikkeling. Momenteel is een gebied met een oppervlakte van 86.800 hectare afgebakend als VEN-gebied.

De eigenaar of gebruiker van een watermolen die gelegen is in het Vlaams Ecologisch Netwerk, mag, behoudens individuele of algemene ontheffing, geen wijzigingen aanbrengen aan kleine landschapselementen en vegetatie, en hij mag het reliëf van de bodem en de structuur van de waterlopen niet wijzigen.

Een activiteit waarvoor een vergunning of machtiging van de bevoegde overheid vereist is, mag enkel uitgevoerd worden indien er geen onvermijdbare en onherstelbare schade aan de natuur in het Vlaams Ecologisch Netwerk kan ontstaan. Als voor een activiteit een melding of kennisgeving aan de bevoegde overheid vereist is, moet de initiatiefnemer aantonen dat de activiteit geen onvermijdbare en onherstelbare schade aan de natuur in het Vlaams Ecologisch Netwerk kan veroorzaken. Uitzonderlijk kan een dergelijke activiteit om redenen van groot openbaar belang wel toegelaten en uitgevoerd worden, bij afwezigheid van een minder schadelijk alternatief. In dat geval moeten schadebeperkende en compenserende maatregelen genomen worden.

Er gelden speciale beschermingsbepalingen voor watermolens die gelegen zijn in het *Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk* (IVON). Er wordt een onderscheid gemaakt tussen natuurverwevingsgebieden en natuurverbindingsgebieden. Momenteel zijn er nog geen gebieden afgebakend als IVON-gebied.

De Vlaamse regering moet in de natuurverwevingsgebieden alle nodige maatregelen nemen om de natuur te beschermen en te ontwikkelen, zonder dat dit disproportionele gevolgen heeft voor de overige functies in het gebied. Die maatregelen kunnen betrekking hebben op de waterhuishouding, de structuur van de waterlopen, de natuurlijke habitats en de natuurwaarden.

Ten aanzien van de eigenaar of gebruiker van een watermolen die gelegen is in het Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk, kunnen slechts stimulerende maatregelen genomen worden, behoudens wanneer de watermolen gelegen is in een groengebied of een bosgebied.

Er gelden speciale beschermingsbepalingen voor watermolens die gelegen zijn in een *natuurreservaat*. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen Vlaamse natuurreservaten en erkend natuurreservaten.

De eigenaar of gebruiker van een watermolen die gelegen is in een natuurreservaat, mag het waterpeil, de aard van de grond, het uitzicht van het terrein en de waterhuishouding niet wijzigen. Het opstuwen van water in een natuurreservaat is bijgevolg niet mogelijk.

Er gelden speciale beschermingsbepalingen voor watermolens die gelegen zijn in een *speciale beschermingszone*. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen habitatrichtlijngebieden en vogelrichtlijngebieden. Momenteel is een gebied met een oppervlakte van 101.891 hectare

(voorlopig) afgebakend als habitatrichtlijngebied, een gebied met een oppervlakte van 97.745 hectare is momenteel afgebakend als vogelrichtlijngebied.

Vergunningsplichtige activiteiten, plannen en programma's die een betekenisvolle aantasting van de natuurlijke kenmerken van een speciale beschermingszone kunnen veroorzaken, moeten aan een passende beoordeling onderworpen worden. De bevoegde overheid mag de vergunning slechts toestaan, het plan of het programma slechts goedkeuren indien uit de beoordeling blijkt dat die geen betekenisvolle aantasting van de natuurlijke kenmerken van een speciale beschermingszone zal veroorzaken. Uitzonderlijk kunnen dergelijke activiteiten, plannen en programma's die een negatieve beoordeling krijgen, om redenen van groot openbaar belang wel toegelaten of goedgekeurd worden, bij afwezigheid van een minder schadelijk alternatief. In dat geval moeten instandhoudingsmaatregelen en compenserende maatregelen genomen worden.

De Vlaamse regering moet in de definitief beschermde speciale beschermingszones de nodige beschermings- en instandhoudingsmaatregelen nemen.

Via het **soortgericht natuurbeleid** beschikt de Vlaamse regering over instrumenten die kunnen worden ingezet voor de bescherming van dier- en plantensoorten en hun habitats.

De Vlaamse regering kan maatregelen nemen om de populaties van bedreigde, kwetsbare en zeldzame organismen en hun habitats in stand te houden. Ze kan tevens maatregelen nemen om de populaties van de overige organismen in stand te houden, te herstellen en te ontwikkelen.

Bosbeheer

Het **Bosdecreet** regelt het behoud, de bescherming, het beheer en het herstel van bossen en hun natuurlijk milieu, en de aanleg van bossen. Het decreet is zowel van toepassing op de openbare bossen als op de privé-bossen.

De beheerders van openbare bossen en van privé-bossen die ten minste vijf hectare omvatten, moeten een *beheerplan* opstellen. De functie en het gebruik van het bos worden in het beheerplan vastgelegd, alsook de beheersmaatregelen die daaruit voortvloeien.

Ontbossing en kaalslag zijn slechts in welbepaalde gevallen toegelaten.

Voor bepaalde werken, handelingen en wijzigingen aan de fysische toestand in de openbare bossen en de privé-bossen is een machtiging van het Bosbeheer vereist.

6. Integraal Waterbeleid

Dit hoofdstuk behandelt in de eerste plaats het beheer van de bevaarbare waterlopen, de onbevaarbare waterlopen en de niet-geklasseerde waterlopen. Het integraal waterbeleid vormt echter het omvangrijkste gedeelte van dit hoofdstuk.

Beheer van waterlopen

Waterlopen hebben een verschillende beheerder naargelang ze geklasseerd zijn bij de bevaarbare waterlopen, bij een van de drie categorieën van onbevaarbare waterlopen of niet-geklasseerd zijn.

Hieronder volgt een overzicht van de verschillende **waterbeheerders in het Vlaams Gewest**:

- De bevaarbare waterlopen en de kanalen die gelegen zijn in het internationaal stroomgebied van de Maas: N.V. De Scheepvaart.
- De bevaarbare waterlopen en de kanalen die gelegen zijn in het internationaal stroomgebied van de Schelde: Waterwegen en Zeekanaal N.V.
- De maritieme toegangswegen tot de Vlaamse zeehavens: de Afdeling Maritieme Toegang van de Administratie voor Waterwegen en Zeewezen.
- De onbevaarbare waterlopen van de eerste categorie: de Afdeling Water van AMINAL
- De gedeelten van onbevaarbare waterlopen van de tweede categorie die niet gelegen zijn in het ambtsgebied van een polder of een watering: het provinciebestuur.
- De gedeelten van onbevaarbare waterlopen van derde categorie die niet gelegen zijn in het ambtsgebied van een polder of een watering: het gemeentebestuur.
- De gedeelten van onbevaarbare waterlopen van de tweede en de derde categorie en de niet-geklasseerde waterlopen die gelegen zijn in het ambtsgebied van een polder: het polderbestuur.
- De gedeelten van onbevaarbare waterlopen van de tweede en de derde categorie en de niet-geklasseerde waterlopen die gelegen zijn in het ambtsgebied van een watering: het bestuur van de watering.
- De niet-geklasseerde waterlopen die niet gelegen zijn in het ambtsgebied van een polder of een watering: de oevereigenaars.

De **Wet van 28 december 1967** regelt het beheer van de onbevaarbare waterlopen door de Afdeling Water, de provinciebesturen en de gemeentebesturen. Deze waterbeheerders zijn belast met de gewone ruimings-, onderhouds- en herstellingswerken aan die waterlopen. Ze kunnen tevens buitengewone verbeterings- en wijzigingswerken aan die waterlopen uitoefenen.

De eigenaar of gebruiker van een watermolen op een onbevaarbare waterloop kan wijzigingen aan de bedding en het tracé van de waterloop uitvoeren, mits hij hiervoor een machtiging aanvraagt bij de Afdeling Water (onbevaarbare waterloop van de eerste categorie) of de bestendige deputatie van de provincie (onbevaarbare waterloop van de tweede of derde categorie). Hij moet eveneens een machtiging aanvragen voor wijzigingen aan kunstwerken die zich op de waterloop bevinden.

De **Wet van 3 juni 1957** en de **Wet van 5 juli 1956** regelen het beheer van de onbevaarbare en niet-geklasseerde waterlopen door respectievelijk de polders en de wateringen. Deze waterbeheerders zijn belast met de ruimings-, onderhouds- en herstellingswerken aan die waterlopen. Ze kunnen eveneens aanleg- en verbeteringswerken aan die waterlopen uitoefenen. De polders en de wateringen kunnen tevens een subsidie aanvragen voor het uitvoeren van bepaalde waterhuishoudkundige werken.

N.V. De Scheepvaart, Waterwegen en Zeekanaal N.V. en de Afdeling Maritieme Toegang van de Administratie Waterwegen en Zeewezen zijn respectievelijk belast met de bagger-, onderhouds- en herstellingswerken aan de bevaarbare waterlopen die ze beheren.

De oevereigenaars van niet-geklasseerde waterlopen zijn belast met de ruimings-, onderhouds- en herstellingswerken aan de waterlopen die ze beheren. Ze kunnen tevens buitengewone verbeterings- en wijzigingswerken aan de niet-geklasseerde waterlopen uitvoeren, mits ze hiervoor een machtiging aanvragen bij de bestendige deputatie.

Er is een grote achterstand in het baggeren en het ruimen van de waterlopen in het Vlaams Gewest. De regelgeving terzake en de hoge kosten zijn er de oorzaak van dat sommige delen van waterlopen niet of minder frequent geruimd worden. Voor de goede werking van de watermolens is het echter van essentieel belang dat de waterlopen regelmatig geruimd worden.

Integraal waterbeleid

De **Kaderrichtlijn Water van 23 oktober 2000** geeft een aanzet voor het uitwerken van een Europees integraal waterbeleid op het niveau van stroomgebiedsdistricten. Ze wil zowel de kwalitatieve als de kwantitatieve aspecten van het oppervlaktewater en het grondwater in het beleid integreren.

De Kaderrichtlijn Water hanteert een aantal milieudoelstellingen voor de kwaliteit van het oppervlaktewater en voor de kwaliteit en de kwantiteit van het grondwater. Om die milieudoelstellingen te bereiken, voorziet de richtlijn in een aantal instrumenten en verplichtingen.

Het **Decreet Integraal Waterbeleid van 18 juli 2003** legt de basis voor de omzetting van de Kaderrichtlijn Water en biedt het juridisch kader voor een integrale benadering van het waterbeleid in Vlaanderen. Momenteel omvat het decreet enkel een 'Titel I. Doelstellingen, beginselen, organisatie, voorbereiding en opvolging van het integraal waterbeleid.' Later zal het decreet aangevuld worden met bijkomende titels over de waterkwaliteit, de waterkwantiteit, het drinkwater en het grondwater.

Hieronder volgt een overzicht van de voornaamste **doelstellingen** van het Vlaams integraal waterbeleid:

- Het bereiken van de milieudoelstellingen die werden opgelegd door de Kaderrichtlijn Water en de milieudoelstellingen voor de kwantiteit het oppervlaktewater die werden opgelegd door het Decreet Integraal Waterbeleid.
- Het beheren van oppervlaktewater en hemelwater.
- Het tegengaan van de verontreiniging van het oppervlaktewater en het grondwater.
- Het behouden en herstellen van de natuurlijke werking van de watersystemen.
- Het verbeteren en herstellen van de watersystemen in specifiek beschermde gebieden.
- Het afwegen van de diverse functies binnen een watersysteem.
- Het ongedaan maken of beperken van de schadelijke effecten van versnippering van watersystemen.
- Het verzekeren van de vrije vismigratie in alle stroomgebieden vóór 1 januari 2010 en het voorkomen van nieuwe vismigratieknelpunten.
- Het terugdringen van landerosie en slibafzetting.
- Duurzaam watergebruik en duurzame watervoorziening.

Om te voldoen aan de verplichtingen van de Kaderrichtlijn Water, heeft de Vlaamse regering vier verschillende stroomgebieden afgebakend en deze aan internationale stroomgebiedsdistricten toegewezen. De stroomgebieden zijn verder onderverdeeld in bekkens. De bekkens zijn verder onderverdeeld in deelbekkens.

Op elk van de verschillende niveaus wordt het integraal waterbeleid georganiseerd. Er worden immers stroomgebiedbeheerplannen, bekkenbeheerplannen en deelbekkenbeheerplannen opgesteld. Via dergelijke beheerplannen moeten de doelstellingen van het integraal waterbeleid gerealiseerd worden.

Om de doelstellingen van het integraal waterbeleid te kunnen realiseren, voorziet het decreet in een aantal **algemene instrumenten**.

Er wordt een *watertoets* ingevoerd: de overheid die over een vergunning of over de goedkeuring van een plan of programma moet beslissen, moet er zorg voor dragen dat er geen betekenisvol schadelijk effect aan het watersysteem wordt veroorzaakt. Anders moet de vergunning of de goedkeuring van het plan of programma geweigerd worden of moeten er voorwaarden opgelegd worden om de schade te voorkomen, te beperken of te herstellen. Er geldt een bijzondere regeling voor ingrepen met mogelijke schadelijke effecten op de kwantitatieve toestand van het grondwater.

Samen met de toepassing van de watertoets moeten in voorkomend geval het integratiebeginsel en de zorgplicht nageleefd worden.

Langs de verschillende waterlopen worden *oeverzones* aangeduid, die een waterkwaliteitsfunctie, een waterkwantiteitsfunctie en/of een bufferfunctie krijgen. Binnen die oeverzones gelden een aantal gebruiksbeperkingen: het is er onder meer verboden bagger- of ruimingsspecie aan te brengen, grondbewerkingen uit te voeren en bovengrondse constructies op te richten. De oeverzones worden in principe beheerd door de waterbeheerders.

Het Vlaams Gewest, de provincies en de gemeenten hebben een *onteigeningsbevoegdheid*. Het Vlaams Gewest heeft tevens een *recht van voorkoop* op de gronden binnen overstromingsgebieden en oeverzones.

Het Vlaams Gewest heeft een *aankoopplicht* voor goederen die gelegen zijn in overstromingsgebieden en oeverzones die een ernstige waardevermindering ondergaan hebben of waarvan de leefbaarheid van de bedrijfsvoering ernstig in het gedrang komt. Het Vlaams Gewest heeft tevens een *vergoedingsplicht* voor goederen die gelegen zijn in overstromingsgebieden en die effectief worden ingeschakeld in de waterbeheersing.

7. Vismigratie

De Vlaamse regering moet in uitvoering van de **Beneluxbeschikking van 26 april 1996** de vrije migratie van alle vissoorten in alle hydrografische stroomgebieden van het Vlaams Gewest verzekeren vóór 1 januari 2010.

Er werd een netwerk van waterlopen afgebakend die prioritair zijn voor het bereiken van de doelstelling van de vrije vismigratie. Op die prioritaire waterlopen werden de knelpunten voor de vismigratie systematisch geïnventariseerd. De waterbeheerders zijn belast met de sanering van de vismigratieknelpunten op de waterlopen die ze beheren. De Afdeling Water heeft een handleiding opgesteld die bij de sanering van de vismigratieknelpunten gebruikt kan worden. De provincies, de gemeenten, de polders en de wateringen kunnen tevens een subsidie aanvragen voor het oplossen van vismigratieknelpunten op de waterlopen die ze beheren.

Op 31 december 2004 was in totaal 11 % van de vismigratieknelpunten op de prioritaire waterlopen in het Vlaams Gewest gesaneerd.

Bij de **sanering van vismigratieknelpunten ter hoogte van watermolens** moet de bevoegde waterbeheerder rekening houden met het voortbestaan van het *oude stuwrecht*. Het verwijderen van de stuw en het verminderen van het pegelpeil van een watermolen die beschikt over het oude stuwrecht, kan enkel mits betaling van een schadevergoeding aan de eigenaar of gebruiker van de watermolen.

Verder moet de bevoegde waterbeheerder de regelgeving inzake de *bescherming van watermolens als onroerend erfgoed* in acht nemen. Een watermolen die beschermd is als monument, onderdeel van een stads- of dorpsgezicht of onderdeel van een landschap, moet in stand gehouden en onderhouden worden. Die verplichting impliceert dat de watermolen regelmatig in werking gesteld moet worden. De verwijdering van de stuw of sluis zou in strijd zijn met die verplichting.

De richtingwijzer die werd opgesteld door de Afdeling Water, vermeldt een aantal mogelijkheden om vismigratieknelpunten te saneren. In eerste instantie wordt voorgesteld het vismigratieknelpunt te verwijderen en de waterloop opnieuw in te richten met een natuurlijk verval. Indien een herstel van de natuurlijke situatie niet mogelijk is, wordt voorgesteld rond het vismigratieknelpunt een nevengeul aan te leggen, waarlangs de vrije vismigratie kan plaatsvinden. Verder kan er gebruik gemaakt worden van technische ingrepen die ervoor zorgen dat vissen op eigen kracht het vismigratieknelpunt kunnen passeren of via een constructie over of langs het knelpunt komen. Een laatste mogelijkheid om vismigratieknelpunten te saneren, is een aangepast beheer van kunstwerken zoals stuwen, sluizen, terugslagkleppen, en gemalen.

Het verdient de voorkeur op basis van een algemeen afgesproken toetsingskader geval per geval na te gaan hoe een vismigratieknelpunt ter hoogte van een watermolen opgelost kan worden. Er zal gezocht moeten worden naar een evenwicht tussen de realisatie van de vrije vismigratie en de erfgoeddoelstellingen.

Wanneer de waterbeheerder overgaat tot het herstel van de vrije vismigratie door de ingebruikname van een nevengeul, moeten er met de watermoleneigenaar afspraken gemaakt worden omtrent de debietverdeling. Wanneer de waterbeheerder overgaat tot het herstel van de vrije vismigratie door een aangepast beheer van stuwen en sluizen, moet er met de eigenaar of gebruiker van de watermolen afspraken gemaakt worden omtrent de praktische invulling van dergelijk beheer van stuwen en sluizen.

Dergelijke afspraken behoeven een juridisch instrumentarium, wil men ze afdwingbaar maken. De afspraken kunnen worden gekoppeld aan het verlenen van een machtiging om het water van een waterloop op te stuwen. Indien de eigenaar of gebruiker van een watermolen reeds beschikt over een dergelijke machtiging, kunnen de afspraken vastgelegd worden in een specifieke overeenkomst. Indien dat niet mogelijk blijkt, kan worden teruggegrepen naar het mechanisme van de eenzijdige regulering.

8. Opwekking van elektriciteit uit waterkracht

Dit hoofdstuk bevat een beknopte bespreking van de mogelijkheden en de knelpunten voor de inrichting van in het Vlaams Gewest gelegen watermolens als kleine waterkrachtcentrales.

De vzw TSAP heeft in 1996 een inventaris opgesteld van het potentieel aan kleine waterkracht in Vlaanderen en Brussel. Indien alle in het Vlaams Gewest gelegen watermolens ingericht zouden worden als kleine waterkrachtcentrale, zouden ze samen **een vermogen van 4,1 MW** hebben. Ter vergelijking: in 2003 bedroeg het totale geïnstalleerde vermogen voor de opwekking van elektriciteit in Vlaanderen 8.760,4 MW.

De inrichting van een watermolen als kleine waterkrachtcentrale heeft bijgevolg een eerder beperkt economisch nut. De opwekking van elektriciteit uit waterkracht kan wel een middel zijn om een eeuwenoude watermolen een zinnige bestemming te geven en zo te bewaren voor de toekomst. Op die manier draagt de watermolen tevens bij aan het bereiken van de Kyoto-doelstellingen: de hoeveelheid opgewekte elektriciteit komt immers overeen met een hoeveelheid vermeden uitstoot van CO_2 en NO_X.

De inrichting van een bestaande watermolen als kleine waterkrachtcentrale

Voor de inrichting van een bestaande watermolen als kleine waterkrachtcentrale is:

- Een machtiging of een concessie vereist, indien er wijzigingen aan de waterloop moeten worden aangebracht.
- Geen stedenbouwkundige vergunning vereist, indien de hoofdfunctie van de watermolen niet gewijzigd wordt.
- Geen milieuvergunning vereist.
- Geen project-M.E.R. vereist.

Een **beschermde watermolen** mag enkel als kleine waterkrachtcentrale ingericht worden indien die nieuwe functie de waarde(n) waarvoor de watermolen beschermd werd, niet in het gedrang brengt.

Een watermolen mag enkel als kleine waterkrachtcentrale ingericht worden indien er maatregelen genomen worden om de **negatieve gevolgen voor de natuur en het watersysteem** zo veel mogelijk te beperken en in de mate van het mogelijke te herstellen of te compenseren.

Een watermolen mag enkel als kleine waterkrachtcentrale ingericht worden indien daardoor **geen nieuw knelpunt voor de vismigratie** ontstaat. Het volledige debiet van de waterloop mag niet gebruikt worden voor het opwekken van elektriciteit. Er moet steeds voldoende debiet aanwezig zijn om vismigratie te laten plaatsvinden. De nog bestaande stuwrechten moeten gerespecteerd worden.

Het gebruik van een **turbine** in een watermolen die is ingericht als kleine waterkrachtcentrale, is enkel aanvaardbaar indien de schade bij de stroomafwaartse vismigratie in aanzienlijke mate beperkt kan worden. Indien de mogelijkheid bestaat om gebruik te maken van een **waterrad of hydrodynamische schroef**, moet daaraan de voorkeur gegeven worden.

Steunmaatregelen voor het opwekken van elektriciteit uit waterkracht

De eigenaar of gebruiker van een watermolen die ingericht is als kleine waterkrachtcentrale, kan bij de Vlaamse Reguleringsinstantie voor de Elektriciteits- en Gasmarkt een **groenestroomcertificaat** aanvragen voor elke 1.000 kWh groene stroom die wordt opgewekt. Hij kan zijn groenestroomcertificaten verkopen aan een elektriciteitsleverancier die moet voldoen aan de certificatenverplichting.

De kosteloze distributie van groene stroom in het Vlaams Gewest is afgeschaft sinds 1 januari 2005. De Vlaamse regering heeft beloofd enkele alternatieve steunmaatregelen uit te werken.

De eigenaar of gebruiker van een watermolen die investeert in de hernieuwbare energie, kan een **ecologiepremie** aanvragen. Die premie bedraagt 35 % van de investeringskosten. Hij kan tevens aanspraak maken op de **verhoogde investeringsaftrek** voor energiebesparende investeringen. Energiebesparende investeringen worden voor 13,5 % vrijgesteld van belasting.

Bibliografie

1. AMINAL, Afdeling Water, *Vismigratie. Een handboek voor herstel in Vlaanderen en Nederland*, Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2005, 208 p.

2. AROHM, Afdeling Ruimtelijke Planning, *Gebiedsgericht beleid voor zonevreemd wonen. Handleiding voor de gemeente*, Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2001, 48 p.

3. AUBRY, C. en RAU, C., *Cours de droit civil français d'après la méthode de Zachariae*, Parijs, Marchal et Billard, 1902, 604 p.

4. BAUTERS, P., *Vlaamse molens, Wind- en watermolens in Vlaanderen: geschiedenis, bouw, werking, recht*, Antwerpen, Koninklijke Vereniging voor Natuur- en Stedeschoon, 1978, 131 p.

5. BAUTERS, P., *Kracht van wind en water: molens in Vlaanderen*, Leuven, Davidsfonds, 1989, 287 p.

6. BAUTERS, P., *Van Zadelsteen tot zetelkruier: 2.000 jaar molens in Vlaanderen*, I, Gent, Provincie Oost-Vlaanderen, 1998, 288 p.

7. BAUTERS, P., *Van Zadelsteen tot zetelkruier: 2.000 jaar molens in Vlaanderen*, II, Gent, Provincie Oost-Vlaanderen, 2000, 367 p.

8. BRUGGEMAN, J., *Moulins. Maîtres des eaux, maîtres des vents*, Parijs, Rempart, 1997, 119 p.

9. BUTTGENBACH, A., *Théorie générale du droit administratif belge*, in: *Manuel de droit Administratif*, Brussel, Larcier, 1966, 751 p.

10. CARETTE, A., "De afbakening van Vlaams Ecologisch Netwerk en haar gevolgen", *T.M.R.* 2004, 270-300.

11. CEYSSENS, J., *Le droit de banalité*, Luik, Imprimerie de Thier, 1896, 68p.

12. CHICOISNEAU, R., *Nouveau Dictionnaire des Lois*, Brussel, Sauvin, 1854, 699 p.

13. CIW, *Afstemming van de sanering vismigratieknelpunten ter hoogte van watermolens op het beleid mbt bescherming van watermolens als onroerend erfgoed*, 2004, 6 p.

14. CLAUS, K. en JANSSENS, L., *Vademecum Natuurtechniek: inrichting en beheer van waterlopen*, Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 1994, losbladig.

15. DALLOZ, D. en DALLOZ, A., *Répertoire méthodique et alphabétique de législation de doctrine et de jurisprudence en matière de droit civil, commercial, criminel, administratif, de droit des gens et de droit public*, Parijs, Bureau de la jurisprudence générale, 1846-1870, 44 delen.

16. DAMBRE, M. en BURSSENS, F., *Burgerlijk wetboek*, Brugge, Die Keure, 2001, 795 p.

17. DE CHARLEROY, D., COECK, J. en HUYBRECHTS, W., *Hoe "groen" is hydro-elektriciteit? Nota betreffende de ecologische effecten van de productie van hydro-elektriciteit op waterlopen in het Vlaams Gewest*, Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer en Instituut voor Natuurbehoud, Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2000, 16 p.

18. DE COCK, K., *Milieueffecten- en veiligheidsrapportering in het Vlaams Gewest: een analyse van titel IV van het decreet van 5 april 1995 houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid (DABM)*, Brugge, die Keure, 2004, 458 p.

19. DEFACQZ, E., *Ancien droit Belgique ou Précis analytique des lois et coutumes observées en Belgique avant le code civil*, II, Brussel, Bruylant, 1873, 2 delen.

20. DE HARLEZ DE DEULIN, N., *Les ouvrages hydrauliques*, Alleur, in : *Héritages de Wallonie*, Editions du Perron, 1997, 220 p.

21. DEKETELAERE, K. DE COCK, K., DERIDDER, L. en VERHOOSEL, G., *Handboek energierecht*, in: *Energie en recht*, Antwerpen, Intersentia, 2001, 312 p.

22. DEKETELAERE, K. en DEKETELAERE, M. (eds.), *Jaarboek Milieurecht 2000*, LeuveM, Milieurechtstandpunten, nr. 15, Brugge, Die Keure, 2001, 348 p.

23. DEKETELAERE, K. en DEKETELAERE, M. (eds.), *Jaarboek Milieurecht 2001*, LeuveM, Milieurechtstandpunten, nr. 16, Brugge, Die Keure, 2002, 219 p.

24. DEKETELAERE, K. en DEKETELAERE, M. (eds.), *Jaarboek Milieurecht 2002*, LeuveM, Milieurechtstandpunten, nr. 17, Brugge, Die Keure, 2003, 269 p.

25. DEKETELAERE, K. en DEKETELAERE, M. (eds.), *Jaarboek Milieurecht 2004*, LeuveM, Milieurechtstandpunten, nr. 19, Brugge, Die Keure, 2005, 361 p.

26. DE KIMPE, L., "Het decreet integraal waterbeleid en zijn recht van voorkoop voor het Vlaams Gewest", *Waarvan Akte* 2004, nr. 5, 1-12.

27. DELAEY, F., "Evolutie in de zorg voor windmolens in (West-)Vlaanderen", *Molenechos* 2005, nr. 1-2, 123 p.

28. DELBEKE, A. en MAVAUT, H., Une *these nouvelle sur la propriété des cours d'eau non navigables*, Brussel, Larcier, 1894, 172 p.

29. DEMOLOMBE, C., *Traité des Servitudes ou services fonciers*, in: *Cours de Code Napoléon*, XI, Parijs, Durand en Hachette, 1872, 592 p.

30. DE PAGE, H. en DEKKERS, R., *Les principaux contrats usuels. Les biens*, in: *Traité élémentaire de droit civil belge. Principes – doctrine – jurisprudence*, V, Brussel, Bruylant, 1975, 1166 p.

31. DE PUE, E., LAVRYSEN, L. en STRYCKERS, P., *Milieuzakboekje*, Mechelen, Kluwer, 2005, 1230 p.

32. DERINE, R., VAN NESTE, F. en VANDENBERGHE, H., *Zakenrecht*, I B, in: *Beginselen van Belgisch Privaatrecht*, Antwerpen, Standaard, 1974, 554 p.

33. DE SMEDT, P., "Water anders ordenen? De impact van het decreet integraal waterbeleid op het beleidsdomein van de ruimtelijke ordening", *T.R.O.S.* 2003, 321-338.

34. DE SMEDT, P., "De algemene instrumenten van het Vlaamse decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid: onbekend en onbemind?", in: Universiteit Gent, *Gandaius Actueel X*, Mechelen, Kluwer, 2004, 1-64.

35. DE SMEDT, P., GONSAELES, G., HEYMAN, J., MAES, F., VAN BOCKSTAL, P. en VANDERSTRAETEN, F., *Integraal waterbeleid in Vlaanderen*, in: *Arbeidsbescherming – Milieu en bedrijf*, Mechelen, Kluwer, 2004, 234 p.

36. DE TOLLENAERE, V., "Commentaire" in *Rev. adm. B.*, 1968, 245-254.

37. DIDEROT, D. en D'ALEMBERT, J., *Encyclopédie, ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*, 1751-1780, 35 delen.

38. DILLEN, M, "Decreet ruimtelijke ordening is tijdbom onder waardevolle gebouwen", *De Standaard*, 6 september 2000.

39. DOR G. en DEMBOUR, J., *Le domaine public - Le domaine privé - Les servitudes légales d'utilité publique*, in: *Les Novelles: corpus iuris belgici. Lois politiques et administratives*, IV, Brussel, Larcier, 1955, 136 p.

40. DRAYE, A.M., *Monumenten en landschappen in België. Juridische aspecten*, Antwerpen, Maklu, 1993, 358 p.

41. DRAYE, A.M. (ed.), *La protection du patrimoine immobilier. De bescherming van het onroerend erfgoed*, in: *Répertoire notarial*, Brussel, Larcier, 2003, 289 p.

42. DUMORTIER, M, DE BRUYN, L., HENS, M. e.a., *Natuurrapport 2005. Toestand van de natuur in Vlaanderen: cijfers voor het beleid. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud nr. 24*, Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2005, 491 p.

43. GALOPIN, G. en WILLE, M., *Les biens, la propriété et les servitudes: cours de droit civil*, Luik, Vaillant, 1943, 293 p.

44. GENOT, V., *Des cours d'eau non navigables ni flottables: étude critique de la législation et de la jurisprudence judiciaire et administrative*, Brussel, Bruylant, 1930, 92 p.

45. GHYSELS, J. en FLAMEY, P. (eds.), *Zonevreemde woningen*, Diegem, Kluwer, 2002, 268 p.

46. KERREMANS, F., "Onbevaarbare en onvlotbare waterlopen: eigendomsrecht", *T. Not.* 1954, 33-41.

47. KETELAAR, F.C.J., *Oude zakelijke rechten vroeger, nu en in de toekomst*, Leiden, Universitaire Pers, 1978, 330 p.

48. KLUYSKENS, A., *Zakenrecht*, in: *Beginselen van burgerlijk recht*, Antwerpen, Standaard, 1942, 402 p.

49. LAGASSE, D., "La gestion du domaine public", *A.P.T.* 2003, 87-111.

50. LAURENT, F., *Principes de droit civil*, 1878, Brussel, Bruylant, 33 delen.

51. LIMPENS, A., *Handboek der erfdienstbaarheden*, Antwerpen, Standaard, 1955, 323 p.

52. LIPPENS, W., "De nieuwe wet op de onbevaarbare waterlopen", *De Gemeente* 1969, 17-30.

53. MAES, F. en LAVRYSEN, L., (eds.), *Integraal waterbeleid in Vlaanderen en Nederland*, Brugge, Die Keure, 2003, 358 p.

54. MARCOTTY, G., "Des droits de riveraineté sur les cours d'eau non navigables ni flottables", *B.J.* 1913, col. 1305, nr. 8.

55. MAST, A. en DUJARDIN, J., *Overzicht van het Belgisch Administratief Recht*, Mechelen, Kluwer, 2002, 1130 p.

56. MERLIN, P.A., *Répertoire universel et raisonné de jurisprudence*, Brussel, Tarlier, 1828, 36 delen.

57. MEULEMANS, D. (ed.), *De grondige hervorming van het Bosdecreet. Gevolgen voor het beheer, de verkoop en de verhuring van privé-bossen*, Brugge, Die Keure, 2000, 261 p.

58. Milieu- en Natuurraad van Vlaanderen, *Advies over de implementatie van de Europese Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn*, Brussel, 2000, 32 p.

59. Milieu- en Natuurraad van Vlaanderen, *Advies over groene stroom in relatie tot het Vlaams klimaatbeleid*, Brussel, 2000, 17 p.

60. Administratie Economie, Werkgelegenheid, Binnenlandse Aangelegenheden en Landbouw, Afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie en ODE Vlaanderen, *Kleine Waterkracht*, Brussel, 1999, 16 p.

61. Administratie Economie, Werkgelegenheid, Binnenlandse Aangelegenheden en Landbouw, Afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie, *Vergelijkende studie van de industriële gebruikerskosten voor elektriciteit in Vlaanderen, Nederland, Frankrijk, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk*, Brussel, 2005, 142 p.

62. OVAM, *Ontwerp Uitvoeringsplan Bagger- en ruimingsspecie: verslag inspraak- en adviesreacties*, Mechelen, 2003, 209 p.

63. PARDESSUS, J.M., *Traité des servitudes ou services fonciers*, Brussel, Hauman, 1840, 346 p.

64. PAULUS, C., "De wet van 28 december 1967 betreffende de onbevaarbare waterlopen", *T.B.P.* 1968, 360-369.

65. PAUWELS, *A., Polders en wateringen*, in: *Administratief Lexicon*, Brugge, Die Keure, 1981, 304 p.

66. PICARD, E., D'HOFFSCHMIDT, N., DE LE COURT, J. en BEECKMAN, A., *Pandectes belges: encyclopédie de législation, de doctrine et de jurisprudence belges*, Brussel, Larcier, 1878-1933, 136 delen.

67. PLANIOL, M., RIPERT, G. en PICARD, M., *Les biens*, in : *Traité pratique de droit civil français*, Parijs, Librairie générale de droit et de jurisprudence, 1952, 1035 p.

68. PROUDHON, J.B.V., *Traité du domaine public, ou de la distinction des biens considérés principalement par rapport au domaine public*, Brussel, Tarlier, 1835, 368 p.

69. RIVES, M., "De la propriété des eaux", *Revue des revues de droit*, 1845, 59-92.

70. ROELANTS, B., *Buiten de zone. Zonevreemd bouwen en exploiteren. Overzicht van wetgeving en rechtspraak*, Brugge, Die Keure, 1998, 132 p.

71. ROELANTS, B., *Zonevreemde monumenten anno 2003: juridische omkadering*, Gent, Larmuseau, De Smedt & Roelandts, 2003, 9 p.

72. VAN DE BROECK, S., "Het Decreet Integraal Waterbeleid en de aandachtspunten voor de industrie", *MilBed* 2004, extra nr. 1 bij nr. 5, 11 p.

73. VANDEN ABEELE, F., *Niet-bevaarbare waterlopen*, in: *Administratief Lexicon*, Brugge, Die Keure, 1959, 71 p.

74. VANDERSTRAETEN, F., "De Europese Kaderrichtlijn Water: een vergelijking met de bestaande situatie in Vlaanderen", *M.E.R.* 2002, 21-50.

75. VANHEUSDEN, B., "Het Vlaamse waterbodembeleid: juridische aspecten bij schade door overstromingen en de verspreiding van verontreinigde specie", *M.E.R.*. 2005-2, 84-97.

76. VAN NESTE, F., *Zakenrecht 1: Goederen, bezit en eigendom*, in: *Beginselen van Belgisch Privaatrecht*, I, Brussel, Story-Scientia, 1990, 507 p.

77. VANSINTJAN, D., "De kracht van water, vroeger en nu*", Kultuurleven* 1998/1, 78-81.

78. VERMEIR, T., "De groene schijn van de energieliberalisering: van windmolens tot certificaten", in: K. DEKETELAERE (ed.), *Jaarboek Energierecht 2002*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 183-203.

79. VERMEIR, T., "Voorbestemdheid van het falen: groene energie in 2004", in: K. DEKETELAERE (ed.), *Jaarboek Energierecht 2004*, Antwerpen, Intersentia, 2005, 107-122.

80. VIWC, Waterbeleidsplan Vlaanderen 2002-2006, Brussel, 2001, 239 p.

81. VIWC, *Advies met betrekking tot de bouw van kleinschalige waterkrachtcentrales in Vlaanderen*, Brussel, 2001, 5 p.

82. VIWC, *De Europese Kaderrichtlijn Water. Een leidraad*, Brussel, 2001, 35 p.

83. VRANCKX, A.W., *Notarieel administratief recht*, Brugge, Die Keure, 1963, 328 p.

84. VRANCKX, A.W., COREMANS, H. en DUJARDIN, J., *Beheer over de onroerende goederen van openbare rechtspersonen*, in: *Administratieve Rechtsbibliotheek*, Brugge, die Keure, 2000, 163 p.

85. VUYE, H., *Bezit en bezitsbescherming van onroerende goederen en onroerende rechten*, Brugge, Die Keure, 1994, 1086 p.

86. WALINE, M., *Droit Administratif*, Parijs, Sirey, 1963, 936 p.

87. WEYMEIS, C., "Restauratie of verval?", *Het Nieuwsblad*, 29 mei 1999.

88. WIGNY, P., *Droit administratif: principes généraux*, Brussel, Bruylant, 1962, 445 p.

89. WODON, L., *Le droit des eaux et des cours d'eau*, Brussel, Bruylant, 1874, 2 delen.

Het juridisch statuut van de watermolens in Vlaanderen
Doorlichting van het rapport uit 2004.

Dr. iur. Karel VAN DEN BOSSCHE, Sint-Amands (2007)

HET OPZET VAN DE STUDIE

De *Afdeling Europa en Milieu* van de Vlaamse Leefmilieuadministratie *AMINAL* gaf in 2004 binnen het kader van het onderzoeksprogramma 'Toegepast Wetenschappelijk Onderzoek Leef-milieu' (TWOL) de opdracht aan het *Centrum voor Milieukunde* van Universiteit Hasselt tot het uitvoeren van een studie over het juridisch statuut van de watermolens.[1] De opdrachtgever was de *Afdeling Internationaal Milieubeleid* van het *Departement Leefmilieu, Natuur en Energie (LNE),* met de heer Remy Merckx als afdelingshoofd.

De overheid wenst inzake watermolens een geïntegreerd beleid te voeren dat een aantal doelstellingen realiseert, zoals erfgoedzorg, integraal waterbeleid, landbouw en natuurbehoud. De rechten van de eigenaars en gebruikers van gronden stroomopwaarts en stroomafwaarts van de watermolen en de rechten van de andere water-gebruikers moeten daarbij gerespecteerd worden.

Om de integratiegedachte te kunnen realiseren, was het vooreerst noodzakelijk duidelijkheid te scheppen over het juridisch statuut van de watermolens in strikte zin. In de studie diende een antwoord gegeven te worden op de vraag of de historische molenrechten en stuw- of waterrechten nog steeds bestaan en wat hun precieze inhoud is. Daarnaast moest het regelgevend karakter worden onderzocht dat van toepassing is bij het uitwerken van voornoemd geïntegreerd beleid inzake watermolens. Hierbij werd in eerste instantie gedacht aan de regelgeving omtrent de bescherming van erfgoed, het integraal waterbeleid en de relevante burgerrechtelijke aspecten. Ook de regelgeving omtrent de ruimtelijke ordening, het natuurbehoud en de opwekking van elektriciteit uit waterkracht werd aan een analyse onderworpen.

De opdracht van het onderzoeksteam bestond er niet in een geïntegreerd beleid inzake watermolens uit te werken. Het wordt de taak van de bevoegde overheidsdiensten om - met het onderzoeksrapport als uitgangspunt - de integratie van de verschillende beleidsdomeinen te realiseren.

BELEIDSAANBEVELINGEN

Aanbevelingen voor een geïntegreerd beleid inzake watermolens

1. Watermolens en het oude stuwrecht

De onderzoekers vragen binnen de beleidsvoering aandacht voor de nog bestaande stuwrechten.
Wanneer een administratieve overheid het stuw-recht van een watermolen wil inperken of tot onteigening wil overgaan, moet de overheid een passende schadevergoeding betalen aan de watermoleneigenaar.
Administratieve handelingen die aanleiding geven tot een schadevergoeding zijn bijvoorbeeld:
- het verlagen van het pegelpeil van de watermolen
- het verwijderen van de stuw van de watermolen met het oog op de realisatie van een vrije vismigratie
- het omleggen en afschaffen van de waterloop waar de watermolen aan gelegen is.

Het stuwrecht van een watermolen kan worden afgekocht. Het stuwrecht in zijn totaliteit kan - zonder betaling van een schadevergoeding - enkel worden afgeschaft door een algemene decretale ingreep.

2. De bescherming van watermolens

Per 15 november 2005 waren binnen het Vlaams Gewest:
- 175 watermolens beschermd als monument (49 %)
- 108 watermolens bijkomend of uitsluitend beschermd als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht (30 %)
- 14 watermolens bijkomend of uitsluitend beschermd als onderdeel van een landschap (4 %)

Totaal: 297 beschermingen

[1] A.M. DRAYE, B. VANHEUSDEN & T. NULENS, *Het juridisch statuut van de watermolens*, Diepenbeek, Universiteit Hasselt – Centrum voor Milieukunde, 2005, 352 p.

Deze aantallen worden gerelateerd aan de 358 resterende watermolens binnen het Vlaams Gewest. (83 %). Hierbij dienen we wel op te merken dat de bovengenoemde 297 beschermingen niet evenveel watermolens omvatten, aangezien een watermolen die zowel beschermd is als monument en als dorpsgezicht - en dat zijn er vrij veel - "dubbel" gerekend wordt!

De onderzoekers pleiten voor een zo spoedig mogelijke bescherming als monument van de nog niet beschermde, maar beschermingswaardige watermolens binnen het Vlaams Gewest. Uitgaande van het thematische beschermingsbeleid dat de minister bevoegd voor Monumentenzorg (thans Onroerend Erfgoed) wil voeren, wordt ervoor gepleit de watermolens als een prioritair thema te behandelen.
Een bescherming als monument vormt nog steeds de beste garantie voor het behoud van gebouwd erfgoed. Zij laat daarenboven in de huidige stand van de decreet- en regelgeving betreffende de ruimtelijke ordening een soepeler beheer toe inzake de uitvoering van werken en bestemmingswijzigingen in geval van bij watermolens vaak voorkomende zonevreemdheid.
Een bescherming als landschap of als erfgoedlandschap dient als een gelijkwaardig alternatief in overweging genomen te worden.

3. Watermolens en de ruimtelijke ordening

De momenteel van kracht zijnde gewestplannen zullen op termijn vervangen worden door ruimte-lijke uitvoeringsplannen. De opmaak van dergelijke RUP's (Ruimtelijke Uitvoeringsplannen) zal onder meer betrekking hebben op de problematiek van de zonevreemdheid.

De onderzoekers vragen dan ook de nodige aandacht voor het behoud en beheer van het beschermd en niet-beschermd, zone-eigen en zonevreemd watermolenpatrimonium bij de komende opmaak van de RUP's. Ook van deze plannen "nieuwe stijl" kan immers een grote beschermingskracht uitgaan. Zij kunnen tevens een dynamisch en aangepast beheer van watermolens stimuleren. De opmaak van een RUP kan een goed moment zijn om de diverse overheden die bij het beheer van de open ruimte betrokken zijn en de watermolensector met elkaar in overleg te laten treden.

4. De ruiming van de onbevaarbare waterlopen ter hoogte van watermolens

Volgens de huidige regelgeving moeten de geklasseerde onbevaarbare waterlopen geruimd worden door de betrokken waterbeheerders, ook ter hoogte van watermolens. Er kan eventueel een bijdrage in de kosten van de ruimingswerken gevraagd worden aan de eigenaar van een nog functionerende watermolen. Het opstuwen van het water zorgt voor een verhoogde slibafzetting stroomopwaarts van de molen, wat het risico op wateroverlast vergroot.
In de praktijk worden de onbevaarbare waterlopen niet meer periodiek geruimd.

De watermoleneigenaars zouden, zoals vroeger, opnieuw belast kunnen worden met de plaatselijke ruiming van de waterloop, b.v. 50 meter stroomopwaarts en -afwaarts van de watermolen. Zij hebben er immers zelf belang bij dat de ruiming correct en tijdig plaatsvindt. Om de watermoleneigenaars aan te sporen hun verantwoordelijkheid op te nemen, kunnen er voor hen financiële steunmaatregelen gecreëerd worden.

5. Natuurbehoud en erfgoedzorg

De onderzoekers pleiten voor meer aandacht voor het erfgoed in het natuurbehoud. Ze stellen dat het wenselijk is in het Natuurbehoudsdecreet een afwijkingsregeling voor het (beschermd) erfgoed op te nemen. Minstens kunnen er richtlijnen komen in verband met de toepassing van het beleidsinstrument van de ontheffing inzake het (beschermd) erfgoed. Steeds dient toegezien te worden dat een zo beperkt mogelijke belasting van de natuur en de natuurelementen optreedt. De monumenten, stads- en dorpsgezichten en land-schappen dienen in die regeling opgenomen te worden.

Ter illustratie: beschermde maalvaardige watermolens die gelegen zijn in een natuurreservaat, moeten minstens eenmaal per maand werken om te voldoen aan de onderhoudsplicht uit het Monumentendecreet. Een compromis zou erin kunnen bestaan dat het opgelegde minimum aantal werkingsdagen per maand

tevens als maximum geldt. Het spreekt vanzelf dat zo'n redenering ("verboden meer dan één keer per maand te malen") een typisch administratief product is, dat geheel voorbijgaat aan de belevingswaarde van een maalvaardige watermolen.

Watertoets - erfgoedtoets

In overeenstemming met de watertoets uit het Decreet Integraal Waterbeleid kan de invoering van een 'erfgoedtoets' een optie zijn. De overheid die over een vergunning, plan of programma moet beslissen, draagt er zorg voor, door goedkeuring te weigeren dan wel door het opleggen van gepaste voorwaarden of aanpassingen, dat geen schadelijk effect op het (beschermd) erfgoed ontstaat, dat dit zo veel mogelijk beperkt wordt en zo nodig ongedaan wordt gemaakt.

6. Vismigratie en erfgoedzorg

De doelstellingen van de Beneluxbeschikking Vismigratie en de regelgeving omtrent de bescherming van watermolens als onroerend erfgoed lijken op het eerste gezicht niet geheel verzoenbaar. Dit impliceert dat er beleidskeuzes gemaakt moeten worden. Essentieel in dat opzicht is dat er moet worden gezocht naar oplossingen die zo optimaal mogelijk de beide doelstellingen trachten te realiseren. Een geïntegreerde aanpak is hierbij gewenst.

De onderzoekers stellen dat bij de sanering van vismigratieknelpunten ter hoogte van beschermde watermolens bij voorkeur geval per geval nagegaan wordt welke de beste oplossing is. Voor elk dossier afzonderlijk moet er getracht worden een compromis te bereiken waardoor de erfgoedwaarde van de molen in kwestie kan worden behouden en het knelpunt voor de vismigratie kan worden gesaneerd. Dat neemt niet weg dat door de opmaak van een aantal algemene afspraken de ad hoc-aanpak gekaderd kan worden.

7. De inrichting van watermolens als kleine waterkrachtcentrales

Het potentieel ontwikkelbaar vermogen voor de opwekking van elektriciteit bij watermolens die gelegen zijn in het Vlaams Gewest, bedraagt 4.1 MW. Watermolens zijn om die reden in principe niet zo interessant voor elektriciteitsproductie.

Toch kan de inwerkingstelling van watermolens voor elektriciteitsopwekking economisch verant-woord zijn. Deze productie kan net een middel zijn om een eeuwenoud monument een hedendaagse functie te geven en zo te behouden voor de toekomst.
Bij deze optie dienen er begeleidende maatregelen te komen om de negatieve gevolgen voor de natuur en het watersysteem zoveel mogelijk te vermijden, te beperken of - bij onmogelijkheid - te herstellen of te compenseren. De vrije vismigratie mag niet in het gedrang gebracht worden.
Het gebruik van een turbine is enkel aanvaardbaar indien de schade bij de stroomafwaartse vismigratie in aanzienlijke mate beperkt kan worden. De turbine-inlaten kunnen b.v. voorzien worden van fijnmazige roosters of van afschriksystemen om de vismortaliteit in te perken.
Indien in een watermolen moderne waterraderen of hydrodynamische schroeven gebruikt kunnen worden in plaats van turbines, verdienen deze de voorkeur. Deze hebben immers een rendement dat in de buurt komt van dat van een turbine. Bovendien vermoedt men dat ze niet schadelijk zijn voor de stroomafwaarts migrerende vissoorten.
Hydropeaking bij watermolens die ingericht worden als kleine waterkrachtcentrales, zou best verboden worden.

TECHNISCHE AANBEVELINGEN

1. Eigendomsrecht en rechten op het gebruik van water

Pas sinds het Vlaams decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid, heeft het begrip waterloop een daadwerkelijke definiëring gekregen..

De erfdienstbaarheden van het Veldwetboek, die van drooglegging of drainering uitgezonderd, kunnen in België alleen worden ingeroepen voor land- en tuinbouwbehoeften.

De onderzoekers stellen dat het nuttig kan zijn het toepassingsgebied van de erfdienstbaarheden van het Veldwetboek uit te breiden tot andere gebruiken dan voor land- en tuinbouw.

2. Ruimtelijke Ordening

In het kader van de voorliggende studie werden steekproefsgewijs 30 watermolens geselecteerd, waarbij werd nagegaan in welk bestemmings-gebied op de gewestplannen en de bijzondere plannen van aanleg de betrokken watermolens gelegen zijn. De watermolens in de steekproef werden geselecteerd op basis van hun ruimtelijke spreiding in het Vlaams Gewest.

De onderzoekers wijzen op het belang van een diepgaander onderzoek naar de ligging van watermolens op de huidige gewestplannen. Een dergelijk onderzoek zal moeten aantonen in welke mate de gegevens van de hoger genoemde steekproef representatief zijn voor het gehele Vlaamse molenbestand.

3. Milieueffectrapportage

Op 9 september 2005 kwam het Besluit van de Vlaamse regering 'betreffende de geografische indeling van watersystemen en de organisatie van het integraal waterbeleid', als uitvoeringsbesluit van het Decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid (Belgisch Staatsblad, 2 december 2005). Daarin wordt het toepassings-gebied van een milieueffectrapportage (MER) omschreven.

4. Natuurbehoud en vismigratie

De onderzoekers stellen dat het aangewezen is om via een code van goede natuurpraktijk richtlijnen voor de toepassing van de zorgplicht vast te stellen. Het is immers onduidelijk welke schade aan de natuur redelijkerwijze kan worden vermoed, hoe ver de onmiddellijke omgeving reikt, wat ernstige schade is en wat redelijkerwijze van iemand gevergd kan worden om de schade te voorkomen, te beperken of te herstellen.

De onderzoekers wijzen op het belang van een spoedige voltooiing van de tweede fase van de afbakening van het Vlaams Ecologisch Netwerk en op een spoedige afbakening van de natuurverwervingsgebieden. Tot zolang blijven de bepalingen die er betrekking hebben, dode letter.

De onderzoekers stellen dat het aangewezen is de voornoemde gebieden formeel bij besluit aan te wijzen als speciale beschermingszone. Tot op het ogenblik van de inwerkingtreding van dergelijk aanwijzingsbesluit kunnen de beschermings- en instandhoudingmaatregelen die een administra-tieve overheid op grond van artikel 36ter, § 1 en 2 van het Decreet van 21 oktober 1997 in de speciale beschermingszones moet nemen, niet aan particulieren worden opgelegd.

De onderzoekers wijzen op het belang van een diepgaander onderzoek naar de ligging van watermolens in het Vlaams Ecologisch Netwerk, de speciale beschermingszones en de natuur-reservaten. Een dergelijk onderzoek zal moeten aantonen in welke mate de gegevens van de hoger genoemde steekproef representatief zijn voor het gehele Vlaamse molenbestand.

5. Integraal waterbeleid

De onderzoekers stellen dat het aangewezen is provinciale reglementen op te stellen die in overeenstemming zijn met de Wet van 1967. De huidige situatie zorgt immers voor een grote rechtsonzekerheid bij het uitoefenen van de beheersopdrachten. Het opstellen van een model van provinciaal reglement zou in dat opzicht een uitweg kunnen bieden.

De onderzoekers stellen dat het aangewezen is richtlijnen voor de toepassing van de watertoets vast te stellen. Het is immers onduidelijk wat wordt verstaan onder schadelijk effect en op welke manier dat zoveel mogelijk wordt vermeden, beperkt, hersteld of gecompenseerd. De onderzoekers pleiten eveneens voor de spoedige aanwijzing van een adviesinstantie. De andere algemene instrumenten voor het integraal waterbeleid, met name de oeverzones, de onteigening ten algemene nutte, het recht van voorkoop, de aankoopplicht en de vergoedingsplicht werden al gedeeltelijk bepaald door het uitvoeringsbesluit van 9 september 2005.

6. Vismigratie

De onderzoekers pleiten voor een verhoogde beleidsaandacht, zodat de doelstelling van het realiseren van 100% vrije vismigratie vóór 1 januari 2010 tijdig kan worden gerealiseerd. Er zullen duidelijke prioriteiten gesteld moeten worden om de sanering van de vismigratieknelpunten sneller en efficiënter te doen verlopen.

De Afdeling Water heeft een netwerk van prioritaire waterlopen in het Vlaams Gewest vastgesteld. Op die prioritaire waterlopen moeten de vismigratieknelpunten systematisch gesaneerd worden. De Afdeling Water heeft tevens een richtingaanwijzer opgesteld voor de sanering van vismigratieknelpunten op de prioritaire waterlopen. Vismigratieknelpunten kunnen, bij voorkeur in de hierna vermelde volgorde, worden weggewerkt: 1. het herstel van de natuurlijke situatie; 2. een semi-natuurlijke oplossing; 3. een technische oplossing; 4. een aangepast beheer van kunstwerken. Het netwerk van prioritaire waterlopen en de richtingaanwijzer voor het oplossen van vismigratieknelpunten hebben nog geen juridische grondslag.

De onderzoekers stellen dat het aangewezen is het netwerk van prioritaire waterlopen en de richtingaanwijzer voor het oplossen van vismigratieknelpunten een juridische draagkracht te geven. Dit dient te gebeuren in de vorm van een uitvoeringsbesluit.

STUWRECHT

Watermolens die opgericht zijn vóór 1 oktober 1765, dertig jaar vóór de annexatie van de Oosten-rijkse Nederlanden bij Frankrijk, beschikken in principe nog over het oude stuwrecht. Watermolens die opgericht zijn in de dertigjarige periode die deze annexatie voorafging, beschikken ook nog over dat recht, indien de oorspronkelijke titel kan worden voorgelegd. Watermolens die opgericht zijn na 1 oktober 1765 en die geen titel kunnen voorleggen, beschikken niet over het oude stuwrecht.
Het stuwrecht kan ondertussen wel afgekocht zijn door de overheid.

DE WATERMOLEN IN ZIJN OMGEVING

1. Eigendomsrecht en rechten op het gebruik van water

De rechtspositie van de oevereigenaars van een bevaarbare waterloop verschilt in grote mate van de rechtspositie van de oevereigenaars van een onbevaarbare en een niet-geklasseerde waterloop.

Een uitgebreide analyse van de wetgeving, de rechtspraak en de rechtsleer heeft immers aangetoond dat de bedding van onbevaarbare waterlopen, in tegenstelling tot de bedding van bevaarbare waterlopen, niet tot het openbaar domein behoort. De bedding van de niet geklasseerde waterlopen behoort toe aan de oevereigenaars, elk van hun komt tot in het midden van de waterloop. Het stromend water behoort tot de categorie van de res communes: het is een zaak die, althans in haar geheel, niet vatbaar is voor private toe-eigening.

De door de onderzoekers ingenomen stelling dat de bedding van onbevaarbare waterlopen vermoedelijk behoort tot het privaat domein van de waterloopbeheerder, tenzij een particulier kan bewijzen dat hij op grond van een titel of verjaring zelf eigenaar van de bedding is geworden, is niet onbetwist. In de loop van de studie werden vanuit het beleid argumenten aangereikt die de bovenstaande stelling verwerpen. Deze argumenten overtuigen niet.

De rechtspositie van de oevereigenaars van een bevaarbare waterloop

Een oevereigenaar kan op zijn grond een watermolen oprichten, mits hij daarvoor een omgevingsvergunning aanvraagt. Hij moet wel rekening houden met de erfdienstbaarheid van jaag- en voetpad die op de oevers van bevaarbare waterlopen rust. Hij mag, behoudens toelating, niet bouwen op de stroken die gereserveerd zijn voor respectievelijk het jaagpad en het voetpad.

De eigenaar van een watermolen langs een bevaarbare waterloop die beschikt over het oude stuwrecht, heeft een onherroepelijk gebruiksrecht op het water van de bevaarbare waterloop. Een concessie of een vergunning voor het privatief gebruik van de waterloop is niet vereist. De eigenaar van een watermolen die een concessie of een vergunning verkregen heeft voor het plaatsen van een stuw op de waterloop, mag slechts opstuwen tot aan het pegelpeil dat door de waterbeheerder vastgesteld wordt. De waterbeheerder

kan de hoogte van het pegelpeil op een later tijdstip wijzigen zonder dat de watermoleneigenaar daarvoor vergoed moet worden. De eigenaar van een watermolen langs een bevaarbare waterloop die beschikt over het oude stuwrecht, heeft wel een recht op schadevergoeding waneer de hoogte van het pegelpeil gewijzigd wordt.

De rechtspositie van de oevereigenaars van een onbevaarbare waterloop

Een oevereigenaar kan op zijn grond een watermolen oprichten, mits hij daarvoor een omgevingsvergunning aanvraagt.

De oevereigenaar heeft krachtens artikel 644 B.W. een algemeen genotsrecht op het water van een onbevaarbare waterloop. Hij mag het water aanwenden voor alle toepassingen die verenigbaar zijn met de natuurlijke bestemming van de waterloop, dus ook om een watermolen in werking te stellen. Dat genotsrecht wordt echter beperkt door het gelijke recht van de overige oevereigenaars en door het politietoezicht op de onbevaarbare waterlopen.

De verworven rechten die ontstaan zijn uit overeenkomst, verjaring of bestemming door de huisvader, moet hij echter respecteren. Daaruit volgt dat de eigenaar van een watermolen langs een onbevaarbare waterloop die nog steeds beschikt over het oude stuwrecht, niet in conflict kan komen met het recht van de andere oevereigenaars.

De oevereigenaar met grond aan een onbevaarbare waterloop, mag geen wijzigingen aanbrengen aan de bedding en het tracé van de waterloop. De oevereigenaar met grond die door een onbevaarbare waterloop doorkruist wordt, heeft die mogelijkheid wel, op voorwaarde dat hij hiervoor een machtiging aanvraagt bij de bevoegde overheidsinstantie.

Voor het oprichten van een kunstwerk (brug, stuw, sluis,…) op een onbevaarbare waterloop is eveneens een machtiging van de bevoegde overheidsinstantie vereist.

De eigenaar van een watermolen langs een onbevaarbare waterloop die een machtiging verkregen heeft voor het plaatsen van een stuw op de waterloop, mag slechts opstuwen tot aan het pegelpeil, dat door de waterbeheerder vastgesteld wordt. De waterbeheerder kan de hoogte van het pegelpeil op een later tijdstip wijzigen, zonder dat de watermoleneigenaar daarvoor vergoed moet worden. De eigenaar van een watermolen langs een onbevaarbare waterloop die beschikt over het oude stuwrecht, heeft wel een recht op schadevergoeding wanneer de hoogte ven het pegelpeil gewijzigd wordt. Ook hier geldt artikel 48 van de Wet van 16 september.

De oevereigenaar moet tevens rekening houden met de erfdienstbaarheden uit het Veldwetboek. Hij kan er eventueel zelf gebruik van maken.

Wat is de rechtspositie van de oevereigenaars van een waterloop? Een oevereigenaar kan op zijn grond een watermolen oprichten, mits hij daarvoor een omgevingsvergunning aanvraagt.

De bepalingen van de artikelen 644 en 645 B.W. en de erfdienstbaarheden uit het Veldwetboek zijn eveneens van toepassing op de niet-geklasseerde waterlopen. Hetgeen hierboven gesteld werd in verband met het genotsrecht op het water van een onbevaarbare waterloop, geldt eveneens voor niet-geklasseerde waterlopen.

2. Ruimtelijke ordening

De onderzoekers hebben een steekproef uitge-voerd, waarbij voor 30 willekeurig geselecteerde watermolens werd nagegaan in welk bestemmings-gebied ze gelegen zijn. Bij de selectie werd reke-ning gehouden met de relatieve spreiding van de watermolens in het Vlaams Gewest. De resultaten tonen aan dat de meeste watermolens gelegen zijn in (1) een woongebied in ruime zin, (2) een agrarisch gebied of (3) een groengebied of parkgebied.

Watermolens zijn, al naargelang hun functie, zone-eigen of zonevreemd in hun bestemmingsgebied. Zonevreemde watermolens zijn onderworpen aan een restrictiever vergunningsregime dan zone-eigen watermolens.

Watermolens die gelegen zijn in de volgende bestemmingsgebieden, zijn overwegend zone-eigen:
- woongebieden in de ruime zin;
- industriegebieden, mits het watermolens betreft die 'om den brode' malen of energie opwekken;
- agrarische gebieden, mits het watermolens betreft die graan malen of olie slaan;
- recreatiegebieden.

Watermolens die gelegen zijn in de volgende bestemmingsgebieden, zijn overwegend zonevreemd:
- industriegebieden, mits het niet gaat om watermolens die 'om den brode' malen of energie opwekken;
- dienstverleningsgebieden;
- agrarische gebieden, mits het geen watermolens betreft die graan malen of olie slaan;
- bosgebieden;
- groengebieden;
- parkgebieden;
- bufferzones;
- militaire domeinen;
- ontginningsgebieden;
- gebieden voor gemeenschaps- of openbare nuts-voorzieningen.

Zone-eigen watermolens in de ruimtelijke ordening

Er moet een stedenbouwkundige vergunning aangevraagd worden voor de volgende werken, handelingen en wijzigingen:
- het oprichten van een watermolen met een functie die overeenstemt met de voorschriften van het betrokken bestemmingsgebied;
- het afbreken van een watermolen die is opge-nomen in de inventaris van het bouwkundig erfgoed, die van belang is voor de kwaliteit van de leefomgeving, die een volkskundige, historische of esthetische waarde heeft, die als referentie dient voor de bevolking van een buurt of wijk, die bijdraagt tot het gevoelen van de plaatselijke bevolking tot een bepaalde plek te behoren of die minimaal een oppervlakte van 100 m² heeft;
- het heropbouwen, verbouwen of uitbreiden van een watermolen;
- het plaatsen van een nieuw waterrad;
- het uitvoeren van instandhoudings- en onderhoudswerken die betrekking hebben op de stabiliteit van een watermolen;
- het wijzigen van de functie van een watermolen.

De volgende werken, handelingen en wijzigingen zijn vrijgesteld van de verplichting een omgevingsvergunning aan te vragen, voor zover ze niet strijdig zijn met de voorschriften van de plannen van aanleg, van bestaande verordeningen en vergunningen:
- tijdelijke werken, handelingen en wijzigingen die nodig zijn voor de uitvoering van vergunde werken aan een watermolen;
- het uitvoeren van instandhoudings- en onderhoudswerken die geen betrekking hebben op de stabiliteit van een watermolen;
- het uitvoeren van werken aan het interieur van een watermolen;
- het afbreken van een watermolen die niet is opgenomen in de inventaris van het bouwkundig erfgoed, die niet van belang is voor de kwaliteit van de leefomgeving, die geen volkskundige, historische of esthetische waarde heeft, die niet als referentie dient voor de bevolking van een buurt of wijk, die niet bijdraagt tot het gevoelen van de plaatselijke bevolking tot een bepaalde plek te behoren en die een oppervlakte van minder dan 100 m² heeft.

Deze vrijstellingen gelden niet voor werken, handelingen en wijzigingen aan voorlopig of definitief als monument beschermde watermolens.

Zonevreemde watermolens in de ruimtelijke ordening

Als uitgangspunt dient gesteld te worden dat het uitvoeren van vergunningsplichtige werken, handelingen en wijzigingen aan zonevreemde watermolens in principe niet toegelaten is, met uitzondering van instandhoudings- en onderhoudswerken die betrekking hebben op de stabiliteit van een watermolen. Voor-

waarden zijn dan wel dat het gaat om een bestaande en vergunde watermolen die niet verkrot is en dat de goede ruimtelijke ordening niet geschaad wordt.

Vergunningsplichtige werken aan (niet-beschermde) zonevreemde watermolens die in strijd zijn met de bestemmingsvoorschriften van de plannen van aanleg, zijn in een aantal gevallen toch toegelaten op grond van de uitzonderingsregel van artikel 145bis van het Decreet Ruimtelijke Ordening. Die regeling geldt zolang de bestemming van het gebied geregeld wordt in plannen van aanleg. Ze vervalt op het ogenblik dat er in dat gebied een ruimtelijk uitvoeringsplan van kracht wordt.

De volgende vergunningsplichtige werken mogen worden uitgevoerd aan een bestaande, vergunde zonevreemde watermolen die niet verkrot is, op voorwaarde dat de goede ruimtelijke ordening niet wordt geschaad:
- het verbouwen van een watermolen binnen het bestaande bouwvolume;
- het herbouwen van een watermolen op dezelfde plaats binnen het bestaande bouwvolume, met een maximum van 1000 m³;
- het herbouwen van een watermolen op een andere plaats binnen het bestaande bouwvolume, met een maximum van 1000 m³;
- het uitbreiden van een watermolen tot een bouwvolume van maximaal 1000 m³:
- het uitvoeren van aanpassingswerken binnen het bestaande bouwvolume.

Deze uitzonderingsregeling geldt echter niet voor zonevreemde gebouwen en constructies die gelegen zijn in recreatiegebieden en ruimtelijke kwetsbare gebieden, parkgebieden uitgezonderd. Aan watermolens die gelegen zijn in groengebieden en agrarische gebieden met ecologisch belang, kunnen bijgevolg enkel instandhoudings- en onderhoudswerken uitgevoerd worden.

De volgende vergunningsplichtige functiewijzigingen mogen worden uitgevoerd aan een bestaande, hoofdzakelijk vergunde zonevreemde watermolen die niet verkrot is, op voorwaarde dat de watermolen niet meer geschikt is voor de huidige functie en bouwfysisch wel geschikt is voor de nieuwe functie en dat goede ruimtelijke ordening niet wordt geschaad:
- het geheel of gedeeltelijk wijzigen van een agrarische functie van een watermolen in een woonfunctie;
- het geheel of gedeeltelijk wijzigen van een niet-agrarische functie van een watermolen in een woonfunctie;
- het gedeeltelijk wijzigen van de woonfunctie van een watermolen in een gebruik als logiesverstrekkend bedrijf;
- het geheel of gedeeltelijk wijzigen van de functie van een watermolen die gelegen is in een industriegebied, in een horecafunctie;
- het geheel of gedeeltelijk wijzigen van de functie van een watermolen die is opgenomen in de inventaris van het bouwkundig erfgoed.

Deze uitzonderingsregeling geldt echter niet voor zonevreemde gebouwen en constructies die gelegen zijn in overstromingsgebieden, recreatie-gebieden en ruimtelijk kwetsbare gebieden, parkgebieden uitgezonderd.

Vergunningsplichtige werken aan definitief als monument beschermde zonevreemde watermolens die in strijd zijn met de bestemmingsvoorschriften van de plannen van aanleg, zijn in een aantal gevallen toch toegelaten op grond van de afwijkingsregeling van artikel 195bis van het Decreet Ruimtelijke Ordening. Die regeling geldt zoland de bestemming van het gebied geregeld wordt in plannen van aanleg. Ze vervalt op het ogenblik dat er in dat gebied een ruimtelijk uitvoeringsplan van kracht wordt.

De volgende vergunningsplichtige werken en functiewijzigingen mogen worden uitgevoerd aan een bestaande, volledig vergunde zonevreemde watermolen die definitief beschermd is als monument, op voorwaarde dat de goede ruimtelijke ordening niet wordt geschaad:
- het verbouwen van een watermolen binnen het bestaande bouwvolume;
- het herbouwen van een watermolen op dezelfde plaats binnen het bestaande bouwvolume;
- het uitbreiden van een watermolen met maximaal 20% van het bestaande bouwvolume;
- het wijzigen van de functie van een watermolen, op voorwaarde dat de voortzetting van de vroegere functie onmogelijk is of geen duurzame leefbaarheid van de watermolen kan garanderen en dat de nieuwe functie de erfgoedwaarde van de watermolen ongeschonden laat of verhoogt.

Deze afwijkingsregeling geldt eveneens voor zone-vreemde gebouwen en constructies die gelegen zijn in recreatiegebieden en ruimtelijk kwetsbare gebieden. Aan watermolens die gelegen zijn in groengebieden en agrarische gebieden met ecologisch beland, kunnen bijgevolg dergelijke bouwwerken uitgevoerd worden.

De doorwerking van de beginselen van het natuurbehoud en het integraal waterbeleid

De overheidsinstantie die een beslissing moet nemen over een aanvraag tot omgevingsvergunning, moet het beginsel van de integratie van natuuroverwegingen in acht nemen en de watertoets toepassen.

De overheidsinstantie die belast is met het opstellen van een plan van aanleg, een stedenbouwkundige verordening, een ruimtelijk structuurplan of een ruimtelijk uitvoeringsplan, moet de watertoets eveneens toepassen.

Elke natuurlijke persoon of rechtspersoon die handelingen verricht of hiertoe de opdracht verleent, en die weet of redelijkerwijze kan vermoeden dat de natuurelementen in de onmiddellijke omgeving daardoor kunnen worden vernietigd of ernstig geschaad, moet de zorgplicht in acht nemen.

3. Milieueffectrapportage

Het plaatsen van een stuw voor het opstuwen van het water ter hoogte van een bestaande watermolen is niet MER-plichtig. Het opwekken van hydro-elektrische energie door een bestaande watermolen is evenmin MER-plichtig.

De aanleg van een visdoorgang ten behoeve van de vrije vismigratie is niet MER-plichtig voor zover dat project geen waterhuishouding-doelstelling heeft en dus geen regulerende werking op het debiet heeft.

4. Erfgoedzorg

De bescherming van een watermolen als monument of als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht

De eigenaar of gebruiker van een als monument of als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht beschermde watermolen moet rekening houden met de volgende algemene voorschriften:
- het molengebouw (gaande werk) moet in goede staat behouden worden;
- het interieur (staande werk) moet in goede staat behouden worden;
- het waterrad of de turbine, indien aanwezig, moet in goede staat behouden worden;
- de bypass, indien aanwezig, moet onderhouden worden;
- hij moet de regelgeving op de bevaarbare en onbevaarbare waterlopen in acht nemen;
- hij mag het water van de waterloop niet opstuwen tot boven het pegelpeil;
- hij moet de maximale grenzen van de hoogwaterstanden in het gebied kennen;
- bij een afwezigheid van meer dan een dag moet hij ervoor zorgen dat de sluizen en stuw zo staan dat wateroverlast uitgesloten is;
- in geval van wateroverlast moet hij de nodige maatregelen nemen;
- het is verboden het waterrad te laten draaien indien beschadiging door boomtakken, boomstronken, huishoudelijk afval en aanslibbing aan het rad mogelijk is;
- een watermolen moet volgens de regels van de kunst worden bediend. Indien de eigenaar of gebruiker zware fouten begaat, kan het Agentschap Onroerend Erfgoed (de vroegere Afdeling Monumenten en Landschappen) hem een verbod opleggen de watermolen te bedienen;
- een maalvaardige watermolen moet minstens één keer per maand in werking gesteld worden om het onderhoud ervan als werktuig te verzekeren.

Werken, handelingen en functiewijzigingen aan een als monument of als onderdeel van een stads- of dorpsgezicht beschermde watermolen zijn mogelijk, op voorwaarde dat de ingrepen verzoenbaar zijn met de waarde(n) waarvoor de watermolen beschermd werd.

Indien voor de geplande werken, handelingen of functiewijzigingen een stedenbouwkundige vergunning vereist is, moet bijkomend het advies van de gemachtigde ambtenaar van de provinciale entiteit van het Agentschap Onroerend Erfgoed gevraagd worden.

Indien geen omgevingsvergunning vereist is, moet toch een machtiging gevraagd worden aan de gemachtigde ambtenaar van de provinciale entiteit onroerend erfgoed.

De eigenaar of gebruiker van een als monument beschermde watermolen of een watermolen die als erfgoedelement of erfgoedkenmerk deel uitmaakt van een beschermd stads- of dorpsgezicht, kan elk jaar een onderhoudspremie aanvragen voor onderhoudswerken en handelingen aan de watermolen. De normale onderhoudspremie bedraagt 40% van de kostenraming; bij molens bedraagt dit het dubbele.

De eigenaar of gebruiker van een als monument beschermde watermolen kan een restauratiepremie aanvragen voor restauratiewerken aan de watermolen. De normale restauratiepremie bedraagt 40% van de kostenraming. Een restauratiepremie van 80% kan aangevraagd worden voor werken van een maalvaardige watermolen, werken die de maalvaardigheid van een watermolen voorbereiden of werken die het maalvaardig maken van een watermolen betreffen; voorwaarde is dan wel dat de watermolen toegankelijk is.
De helft van het niet-gesubsidieerde gedeelte van de kosten voor onderhouds- of restauratiewerken aan watermolens is daarenboven fiscaal aftrekbaar door een natuurlijke persoon. Voorwaarde is opnieuw dat de watermolen toegankelijk is.

De bescherming van een watermolen als onderdeel van een landschap

Een watermolen die deel uitmaakt van een beschermd landschap, moet in goede staat behouden worden. De eigenaar of gebruiker moet de nodige instandhoudings- en onderhoudswerken aan de watermolen uitvoeren. Hij mag de watermolen in zijn omgeving niet ontsieren, beschadigen of vernielen.
Het molengebouw (staande werk, het interieur (gaande werk), het waterrad of de turbine (indien aanwezig), de stuwen, de sluizen en de bypass (indien aanwezig) moeten in goede staat behouden worden

De molenaar moet de regelgeving op de bevaarbare en onbevaarbare waterlopen in acht nemen.

Werken, handelingen en functiewijzigingen aan een watermolen die deel uitmaakt van een be-schermd landschap, zijn mogelijk, op voorwaarde dat de ingrepen verzoenbaar zijn met de waarde(n) waarvoor het landschap beschermd werd.

Indien voor de geplande werken, handelingen en functiewijzigingen een stedenbouwkundige ver-gunning vereist is, moet bijkomend het advies van de gemachtigde ambtenaar van de provinciale entiteit onroerend erfgoed gevraagd worden.
Indien geen stedenbouwkundige vergunning vereist is, moet een machtiging gevraagd worden aan de gemachtigde ambtenaar van de provinciale entiteit onroerend erfgoed.

De eigenaar of gebruiker van een als onderdeel van een landschap beschermde watermolen kan elk jaar een onderhoudspremie aanvragen voor onderhoudswerken aan de watermolen en zijn omgeving. De onderhoudspremie bedraagt 40% van de kostenraming.

De eigenaar of gebruiker van een als onderdeel van een landschap beschermde watermolen kan een landschapspremie aanvragen voor instandhoudings-, onderhouds-, herstellings- en verbeteringswerken aan de watermolen en zijn omgeving. Die landschapspremie bedraagt 70% van de kostenraming.

De helft van het niet-gesubsidieerde gedeelte van de kosten voor onderhoudswerken of landschapsbeheerwerken aan watermolens is daarenboven fiscaal aftrekbaar door een natuurlijke persoon. Voorwaarde is dat de watermolen toegankelijk is.

Watermolens en het Archeologiedecreet.

De eigenaar of gebruiker van een watermolen moet de nodige onderhouds- en instandhoudingsmaatregelen nemen om de archeologische monumenten die zich op zijn grond bevinden, te bewaren en te beschermen en ze voor beschadiging en vernieling te behoeden.

Om archeologische opgravingen, archeologische prospecties met ingreep in de bodem of graafwerken uit te voeren, moet de eigenaar of gebruiker een vergunning aanvragen.

Het gebruik van metaaldetectoren om archeolo-gische monumenten op te sporen en te verzamelen is eveneens vergunningsplichtig en kan enkel worden toegestaan in het kader van een vergunde archeologische opgraving en een archeologische prospectie met ingreep in de bodem.

Indien de eigenaar of gebruiker een watermolen op zijn grond een toevalsvondst doet, heeft hij een meldingsplicht en moet hij de nodige bewarende maatregelen nemen.

De doorwerking van de beginselen van het natuurbehoud en het integraal waterbeleid

De overheidsinstantie die een beslissing moet nemen over een aanvraag tot vergunning of machtiging, moet het beginsel van de integratie van natuuroverwegingen in acht namen en de watertoets toepassen.

De overheidsinstantie die belast is met het opstellen van een beheerplan, moet de watertoets eveneens toepassen.

De eigenaar of gebruiker van een watermolen die handelingen verricht of hiertoe de opdracht verleent, en die weet of redelijkerwijze kan vermoeden dat de natuurelementen in de onmiddellijke omgeving daardoor kunnen worden vernietigd of ernstig geschaad, moet de zorgplicht in acht nemen.

Ten slotte moet de eigenaar of gebruiker van een watermolen rekening houden met de doelstellingen van de vrije vismigratie.

5. Natuurbehoud en bosbeheer

Het opstuwen van het water voor de werking van een watermolen kan tot gevolg hebben dat de habitatdiversiteit in het watersysteem plaatselijk afneemt en dat de vrije vismigratie er belemmerd wordt.

Internationale regelgeving inzake natuurbehoud

De Vlaamse regering moet in uitvoering van het Verdrag van Bern maatregelen nemen om de in het Vlaams Gewest in het wild voorkomende dier- en plantensoorten te beschermen. Ze moet tevens maatregelen nemen om de habitats van zulke dier- en plantensoorten te beschermen en in stand te houden. Dergelijke maatregelen moeten worden opgenomen in het Vlaamse plannings- en natuurontwikkelingsbeleid.

Afwijkingen op die beschermingsmaatregelen zijn mogelijk op voorwaarde dat er geen andere bevredigende oplossing bestaat en dat de afwijking geen aantasting van het voortbestaan van de betrokken populatie met zich meebrengt. Afwijkingsregelingen voor beschermd erfgoed zijn echter niet toegelaten.

De Vlaamse regering moet in uitvoering van het Verdrag van Bonn maatregelen nemen om de bedreigde trekkende soorten die minstens een deel van hun verspreidingsgebied in het Vlaams Gewest hebben, onmiddellijk te beschermen. Ze moet tevens maatregelen nemen om de trekkende soorten waarvan de beschermingsstatus niet gunstig is of aanzienlijk gebaat zou zijn bij internationale samenwerking, te beschermen. Ten slotte moet de Vlaamse regering maatregelen nemen om te voorkomen dat een trekkende soort bedreigd wordt in zijn voortbestaan.

Concreet betekent dit onder meer dat de negatieve gevolgen van activiteiten of hindernissen die de trek van een soort ernstig belemmeren, moeten worden weggenomen, gecompenseerd of verkleind. De sanering van vismigratieknelpunten is een toepassing van dergelijke verplichting. Verder moeten de habitats die van belang zijn om het dreigende gevaar van uitsterving van een trekkende soort af te wenden, in stand gehouden of hersteld worden.

De habitatrichtlijn en de vogelrichtlijn voorzien beide in de aanduiding van speciale beschermings-zones, respectievelijk habitatrichtlijngebieden en vogelrichtlijngebieden genaamd.

Vlaamse regering inzake natuurbehoud

Het Natuurbehoudsdecreet bevat zowel bepalingen voor het voeren een horizontaal natuurbeleid als bepalingen voor het voeren van een gebiedsgericht en een soortgericht natuurbeleid.

Via het horizontaal natuurbeleid beschikt de Vlaamse regering over instrumenten die kunnen worden ingezet voor natuur die niet aan een specifiek beschermd gebied of een specifiek beschermde dier- of plantensoort verbonden is.

Er wordt een algemene zorgplicht ingevoerd: iedereen die handelingen verricht of hiertoe de opdracht verleent, en die weet of redelijkerwijze kan vermoeden dat de natuurelementen in de onmiddellijke omgeving door die handelingen kunnen worden vernietigd of ernstig geschaad, is verplicht alle maatregelen te nemen die redelijkerwijze van hem kunnen gevergd worden om de vernietiging of de schade te voorkomen, te beperken of te herstellen.

Er wordt een beginsel van integratie van natuuroverwegingen in andere vergunningsstelsels ingevoerd:
- een activiteit waarvoor een vergunning of machtiging van de bevoegde overheid vereist is, mag enkel uitgevoerd worden indien er geen vermijdbare schade aan de natuur kan ontstaan. Anders wordt de vergunning of machtiging geweigerd of worden er voorwaarden opgelegd om de schade te voorkomen, te beperken of te herstellen.
- een activiteit waarvoor een melding of kennisgeving aan de bevoegde overheid vereist is, mag enkel uitgevoerd worden indien er geen vermijdbare schade aan de natuur kan ontstaan en voor zover de aanvrager zich gedraagt naar de code van goede natuurpraktijk.

Ten aanzien van het natuurbehoud moet tevens het stand-stillbeginsel toegepast worden:
- de huidige toestand van de natuur mag niet verslechteren.
- de kwaliteit en de kwantiteit van de natuur moet worden verbeterd waar die onvoldoende is.

Samen met de naleving van het integratiebeginsel moet in voorkomend geval de watertoets toegepast worden.

Via het gebiedsgericht natuurbeleid beschikt de Vlaamse regering over instrumenten die kunnen worden ingezet voor natuur die aan een specifiek beschermd gebied verbonden is.

Er gelden speciale beschermingsbepalingen voor watermolens die gelegen zijn in het Vlaams Ecologisch Netwerk (VEN). Er wordt een onderscheid gemaakt tussen Grote Eenheden Natuur en Grote Eenheden Natuur in Ontwikkeling. Momenteel is een gebied met een oppervlakte van 86.800 hectare afgebakend als VEN-gebied.

Die eigenaar of gebruiker van een watermolen die gelegen is in het Vlaams Ecologisch Netwerk, mag, behoudens individuele of algemene ontheffing, geen wijzigingen aanbrengen aan kleine landschapselementen en vegetatie en hij mag het reliëf van de bodem en de structuur van de waterlopen niet wijzigen.

Een activiteit waarvoor een vergunning of machtiging van de bevoegde overheid vereist is, mag enkel uitgevoerd worden indien er geen onvermijdbare en onherstelbare schade aan de natuur in het Vlaams Ecologisch Netwerk kan ontstaan. Als voor een activiteit een melding of kennisgeving aan de bevoegde overheid vereist is, moet de initiatiefnemer aantonen dat de activiteit geen onvermijdbare en onherstelbare schade aan de natuur in het Vlaams Ecologisch Netwerk kan veroorzaken. Uitzonderlijk kan een dergelijke activiteit om redenen van groot openbaar belang wel toegelaten en uitgevoerd worden, bij afwezigheid van een minder schadelijk alternatief. In dat geval moeten schadebeperkende en compenserende maatregelen genomen worden.

Er gelden speciale beschermingsbepalingen voor watermolens die gelegen zijn in het Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk (IVON). Er wordt een onderscheid gemaakt tussen natuurverwevingsgebieden en natuurverbindingsgebieden. Momenteel zijn er nog geen gebieden afgebakend als IVON-gebied.

De Vlaamse regering moet in de natuurverwevingsgebieden alle nodige maatregelen nemen om de natuur te beschermen en te ontwikkelen, zonder dat dit disproportionele gevolgen heeft voor de overige functies in het gebied. Die maatregelen kunnen betrekking hebben op de waterhuishouding, de structuur van de waterlopen, de natuurlijke habitats en de natuurwaarden.

Ten aanzien van de eigenaar of gebruiker van een watermolen die gelegen is in het Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk, kunnen slechts stimulerende maatregelen genomen worden, behoudens wanneer de watermolen gelegen is in een grondgebied of een bosgebied.

Er gelden speciale beschermingsbepalingen voor watermolens die gelegen zijn in een natuur-reservaat. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen Vlaamse natuurreservaten en erkende natuurreservaten.

De eigenaar of gebruiker van een watermolen die gelegen is in een natuurreservaat, mag het waterpeil, de aard van de grond, het uitzicht van het terrein en de waterhuishouding niet wijzigen. Het opstuwen van water in een natuurreservaat is bijgevolg niet mogelijk.

Er gelden speciale beschermingsbepalingen voor watermolens die gelegen zijn in een speciale beschermingszone. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen habitatrichtlijngebieden en vogelrichtlijngebieden. Momenteel is een gebied met een oppervlakte van 101.891 hectare (voorlopig) afgebakend als habitatrichtlijngebied, een gebied met een oppervlakte van 97.745 hectare is momenteel afgebakend als vogelrichtlijngebied.

Vergunningsplichtige activiteiten, plannen en programma's die een betekenisvolle aantasting van de natuurlijke kenmerken van een speciale beschermingszone kunnen veroorzaken, moeten aan een passende beoordeling onderworpen worden. De bevoegde overheid mag de vergunning slechts toestaan, het plan of het programma slechts goedkeuren indien uit de beoordeling blijkt dat die geen betekenisvolle aantasting van de natuurlijke kenmerken van een speciale beschermingszone zal veroorzaken. Uitzonderlijk kunnen dergelijke activiteiten, plannen en programma's die een negatieve beoordeling krijgen, om redenen van groot openbaar belang wel toegelaten of goedgekeurd worden, bij afwezigheid van een minder schade-lijk alternatief. In dat geval moeten instandhoudingsmaatregelen en compenserende maat-regelen genomen worden.

De Vlaamse regering moet in de definitief beschermde speciale beschermingszones de nodige beschermings- en instandhoudingsmaatregelen nemen.

Via het soortgericht natuurbeleid beschikt de Vlaamse regering over instrumenten die kunnen worden ingezet voor de bescherming van dier- en plantensoorten en hun habitats.

De Vlaamse regering kan maatregelen nemen om de populaties van bedreigde, kwetsbare en zeldzame organismen en hun habitats in stand te houden. Ze kan tevens maatregelen nemen om de populaties van de overige organismen in stand te houden, te herstellen en te ontwikkelen.

Bosbeheer

Het Bosdecreet regelt het behoud, de bescherming, het beheer en het herstel van bossen en hun natuurlijk milieu, en de aanleg van bossen. Het decreet is zowel van toepassing op de openbare bossen als op de privébossen.

De beheerders van openbare bossen en van privé-bossen die ten minste vijf hectare omvatten, moeten een beheerplan opstellen. De functie en het gebruik van het bos worden in het beheerplan vastgelegd, alsook de beheersmaatregelen die daaruit voortvloeien.

Ontbossing en kaalslag zijn slechts in welbepaalde gevallen toegelaten.

Voor bepaalde werken, handelingen en wijzigingen aan de fysische toestand in de openbare bossen en de privé-bossen is een machtiging van het Bosbeheer vereist.

6. Integraal waterbeleid

Beheer van waterlopen

Waterlopen hebben een verschillende beheerder naargelang ze geklasseerd zijn bij de bevaarbare waterlopen, bij een van de drie categorieën van onbevaarbare waterlopen of niet-geklasseerd zijn.

Hieronder volgt een overzicht van de verschillende waterbeheerders in het Vlaams Gewest:
- de bevaarbare waterlopen en de kanalen die gelegen zijn in het internationaal stroomgebied van de Maas: N.V. De Scheepvaart.
- de bevaarbare waterlopen en de kanalen die gelegen zijn in het internationaal stroomgebied van de Schelde: Waterwegen en Zeekanaal N.V.
- de maritieme toegangswegen tot de Vlaamse zeehavens: de Afdeling Maritieme Toegang van de Administratie voor Waterwegen en Zeewezen.
- de onbevaarbare waterlopen van de eerste categorie: de Afdeling Water van het agentschap Vlaamse Milieumaatschappij (VMM),
- de gedeelten van onbevaarbare waterlopen van de tweede categorie die niet gelegen zijn in het ambtsgebied van een polder of een watering: het provinciebestuur.
- de gedeelten van onbevaarbare waterlopen van derde categorie die niet gelegen zijn in het ambtsgebied van een polder of een watering: gemeentebestuur.
- de gedeelten van onbevaarbare waterlopen van de tweede en de derde categorie en de niet-geklasseerde waterlopen die gelegen zijn in het ambtsgebied van een watering: het bestuur van de watering.
- de niet-geklasseerde waterlopen die niet gelegen zijn in het ambtsgebied van een polder of een watering: de oevereigenaars.

De wet van 28 december 1967 regelt het beheer van de onbevaarbare waterlopen door de Afdeling Water, de provinciebesturen en de gemeentebesturen. Deze waterbeheerders zijn belast met de gewone ruimings-, onderhouds- en herstelllingswerken aan die waterlopen. Ze kunnen tevens buitengewone verbeterings- en wijzigingswerken aan die waterlopen uitoefenen.

De eigenaar of gebruiker van een watermolen op een onbevaarbare waterloop kan wijzigingen aan de bedding en het tracé van de waterloop uitvoeren, mits hij hiervoor een machtiging aanvraagt bij de Afdeling Water (onbevaarbare waterloop van de eerste categorie) of de bestendige deputatie van de provincie (onbevaarbare waterloop van de tweede of derde categorie). Hij moet eveneens een machtiging aanvragen voor wijzi-gingen aan kunstwerken die zich op de waterloop bevinden.

De **wet van 3 juni 1957** en de **wet van 5 juli 1956** regelen het beheer van de onbevaarbare en niet-geklasseerde waterlopen door respectievelijk die polders en de wateringen. Deze waterbeheerders zijn belast met de ruimings-, onderhouds- en herstellingswerken aan die waterlopen. Ze kunnen eveneens aanleg- en verbeterings-werken aan die waterlopen uitoefenen. De polders en de wateringen kunnen tevens een subsidie aanvragen voor het uitvoeren van bepaalde waterhuishoudkundige werken.

N.V. De Scheepvaart, Waterwegen en Zeekanaal N.V. en de Afdeling Maritieme Toegang van de Administratie Waterwegen en Zeewezen zijn respectievelijk belast met de bagger-, onderhouds- en herstellingswerken aan de bevaarbare waterlopen die ze beheren.

De oevereigenaars van niet-geklasseerde waterlopen zijn belast met de ruimings-, onderhouds- en herstellingswerken aan de waterlopen die ze beheren. Ze kunnen tevens buitengewone verbeterings- en wijzigingswerken aan de niet-geklasseerde waterlopen uitvoeren, mits ze hiervoor een machtiging aanvragen bij de bestendige deputatie.

Er is een grote achterstand in het baggeren en het ruimen van de waterlopen in het Vlaams Gewest. De regelgeving terzake en de hoge kosten zijn er de oorzaak van dat sommige delen van waterlopen niet of minder frequent geruimd worden. Voor de goede werking van de watermolens is het echter van essentieel belang dat de waterlopen regelmatig geruimd worden.

Integraal waterbeleid

De **kaderrichtlijn Water van 23 oktober 2000** geeft een aanzet voor het uitwerken van een Europees integraal waterbeleid op het niveau van stroomgebiedsdistricten. Ze wil zowel de kwalitatieve als de kwantitatieve aspecten van het oppervlakte- en het grondwater in het beleid integreren.

De kaderrichtlijn Water hanteert een aantal milieudoelstellingen voor de kwaliteit van het oppervlaktewater en voor de kwaliteit en de kwantiteit van het grondwater. Om die milieudoelstellingen te bereiken, voorziet de richtlijn in een aantal instrumenten en verplichtingen.

Het **Decreet Integraal Waterbeleid van 18 juli 2003** legt de basis voor de omzetting van de Kaderrichtlijn Water en biedt het juridisch kader voor een integrale benadering van het waterbeleid in Vlaanderen. Momenteel omvat het decreet enkel een 'Titel I. Doelstellingen, beginselen, organisatie, voorbereiding en opvolging van het integraal waterbeleid.' Later zal het decreet aangevuld worden met bijkomende titels over de waterkwaliteit en -kwantiteit, het drink- en het grondwater.

Hieronder volgt een overzicht van de belangrijkste doelstellingen van het Vlaams integraal water-beleid:
- het bereiken van de milieudoelstellingen die werden opgelegd door de Kaderrichtlijn Water en de milieudoelstellingen voor de kwantiteit het oppervlaktewater die werden opgelegd door het Decreet Integraal Waterbeleid.
- het beheren van oppervlaktewater en hemelwater;
- het tegengaan van de verontreiniging van het oppervlaktewater en het grondwater;
- het behouden en herstellen van de natuurlijke werking van de watersystemen;
- het verbeteren en herstellen van de watersystemen in specifiek beschermde gebieden;
- het afwegen van de diverse functies binnen een watersysteem;
- het ongedaan maken of beperken van de schadelijke effecten van versnippering van watersystemen;
- het verzekeren van de vrije vismigratie in alle stroomgebieden vóór 1 januari 2010 en het voorkomen van nieuwe vismigratieknelpunten.
- het terugdringen van landerosie en slibafzetting.
- duurzaam watergebruik en duurzame watervoorziening.

Om te voldoen aan de verplichtingen van de Kaderrichtlijn Water, heeft de Vlaamse regering vier verschillende stroomgebieden afgebakend, deze aan internationale stroomgebieden afgebakend en aan internationale stroomgebiedsdistricten toegewezen. De stroomgebieden zijn verder onderverdeeld in bekkens. De bekkens zijn verder onderverdeeld in deelbekkens.

Op elk van de verschillende niveaus wordt het integraal waterbeleid georganiseerd. Er worden immers stroomgebiedbeheerplannen, bekkenbeheerplannen en deelbekkenbeheerplannen opgesteld. Via dergelijke beheerplannen moeten de doelstellingen van het integraal waterbeleid gerealiseerd worden.
Om de doelstellingen van het integraal waterbeleid te kunnen realiseren, voorziet het decreet in een aantal algemene instrumenten.

Er wordt een watertoets ingevoerd: de overheid die over een vergunning of over de goedkeuring van een plan of programma moet beslissen, moet er zorg voor dragen dat er geen betekenisvol schadelijk effect aan het watersysteem wordt veroorzaakt. Anders moet de vergunning of de goedkeuring van het plan of programma geweigerd worden of moeten er voorwaarden opgelegd worden om de schade te voorkomen, te beperken of te herstellen. Er geldt een bijzondere regeling voor ingrepen met mogelijke schadelijke effecten op de kwantitatieve toestand van het grondwater.

Samen met de toepassing van de watertoets moeten in voorkomend geval het integratiebeginsel en de zorgplicht nageleefd worden.

Langs de verschillende waterlopen worden oever-zones aangeduid, die een waterkwaliteitsfunctie, een waterkwantiteitsfunctie en/of een bufferfunctie krijgen. Binnen die oeverzones gelden een aantal gebruiksbeperkingen: het is er onder meer verboden bagger- of ruimingsspecie aan te brengen, grondbewerkingen uit te voeren en bovengrondse constructies op te richten. De oeverzones worden in principe beheerd door de waterbeheerders.

Het Vlaams Gewest, de provincies en de gemeenten hebben een onteigeningsbevoegdheid. Het Vlaams Gewest heeft tevens een recht van voorkoop op de gronden binnen overstromingsgebieden en oeverzones.

Het Vlaams Gewest heeft een aankoopplicht voor goederen die gelegen zijn in overstromingsgebieden en oeverzones die een ernstige waardevermindering ondergaan hebben of waarvan de leefbaarheid van de bedrijfsvoering ernstig in het gedrang komt. Het Vlaams Gewest heeft tevens een vergoedingsplicht voor goederen die gelegen zijn in overstromingsgebieden en die effectief worden ingeschakeld in de waterbeheersing.

7. Vismigratie

De Vlaamse regering moet in uitvoering van de **Beneluxbeschikking van 26 april 1996** de vrije migratie van alle vissoorten in alle hydrografische stroomgebieden van het Vlaams Gewest verzekeren vóór 1 januari 2010.
Bij de **sanering van vismigratieknelpunten ter hoogte van watermolens** moet de bevoegde waterbeheerder rekening houden met het voort-bestaan van het oude stuwrecht. Het verwijderen van de stuw en het verminderen van het pegelpeil van een watermolen die beschikt over het oude stuwrecht, kan enkel mits betaling van een schadevergoeding aan de eigenaar of gebruiker van de watermolen.

Verder moet de bevoegde waterbeheerder de regelgeving inzake de bescherming van water-molens als onroerend erfgoed in acht nemen. Een watermolen die beschermd is als monument, onderdeel van een stads- of dorpsgezicht of van een landschap, moet in stand gehouden en onderhouden worden. Die verplichting impliceert dat de watermolen regelmatig in werking gesteld moet worden. De verwijdering van de stuw of sluis zou in strijd zijn met die verplichting.

De richtingwijzer die werd opgesteld door de Afdeling Water, vermeldt een aantal mogelijk-heden om vismigratieknelpunten te saneren. In eerste instantie wordt voorgesteld het knelpunt te verwijderen en de waterloop opnieuw in te richten met een natuurlijk verval. Indien een herstel van de natuurlijke situatie niet mogelijk is, wordt voorgesteld rond het knelpunt een nevengeul aan te leggen, waar doorheen de vrije vismigratie kan plaatsvinden. Verder kan er gebruik gemaakt worden van technische ingrepen die ervoor zorgen dat vissen op eigen kracht het knelpunt kunnen passeren of via een constructie er over of langs komen. Een laatste saneringsmogelijkheid van vismigratieknelpunten is een aangepast beheer van kunstwerken zoals stuwen, sluizen, terugslagkleppen en gemalen.

Het verdient de voorkeur op basis van een algemeen afgesproken toetsingskader, geval per geval na te gaan hoe een vismigratieknelpunt ter hoogte van een watermolen opgelost kan worden. Er zal gezocht moeten worden naar een evenwicht tussen de realisatie van de vrije vismigratie en de erfgoeddoelstellingen.

Wanneer de waterbeheerder overgaat tot het herstel van de vrije vismigratie door de ingebruikname van een nevengeul, moeten er met de watermoleneigenaar afspraken gemaakt worden omtrent de debietverdeling. Wanneer de waterbeheerder overgaat tot het herstel van de vrije vismigratie door een aangepast beheer van stuwen en sluizen, moet er met de eigenaar of gebruiker van de watermolen afspraken gemaakt worden omtrent de praktische invulling van dergelijk beheer van stuwen en sluizen.

Dergelijke afspraken behoeven een juridisch instrumentarium, wil men ze afdwingbaar maken. De afspraken kunnen worden gekoppeld aan het verlenen van een machtiging om het water van een waterloop op te stuwen. Indien de eigenaar of gebruiker van een watermolen reeds beschikt over een dergelijke machtiging, kunnen de afspraken vastgesteld worden in een specifieke overeenkomst. Indien dat niet mogelijk blijkt, kan worden teruggegrepen naar het mechanisme van de eenzijdige regulering.

8. Opwekking van elektriciteit uit waterkracht

Dit hoofdstuk bevat een beknopte bespreking van de mogelijkheden en de knelpunten voor de inrichting van in het Vlaams Gewest gelegen watermolens als kleine waterkrachtcentrales (KWC).

De vzw TSAP uit Rotselaar stelde in 1996 een inventaris op van het potentieel aan kleine waterkracht in Vlaanderen en Brussel. Indien alle in het Vlaams Gewest gelegen watermolens ingericht zouden worden als kleine waterkracht-centrale, zouden ze samen een vermogen van 4,1 MW hebben. Ter vergelijking: in 2003 bedroeg het totale geïnstalleerde vermogen voor de opwekking van elektriciteit in Vlaanderen 8.760,4 MW.

De inrichting van een watermolen als kleine waterkrachtcentrale heeft bijgevolg een eerder beperkt economisch nut. De opwekking van elektriciteit uit waterkracht kan wel een middel zijn om een eeuwen-oude watermolen een zinnige bestemming te geven en zo te bewaren voor de toekomst. Op die manier draagt de watermolen tevens bij aan het bereiken van de Kyoto-doelstellingen: de hoeveelheid opgewekte elek-triciteit komt immers overeen met een hoeveelheid vermeden uitstoot van CO2 en NOx.

De inrichting van een bestaande watermolen als kleine waterkrachtcentrale

Voor de inrichting van een bestaande watermolen als kleine waterkrachtcentrale is:
- een machtiging of een concessie vereist, indien er wijzigingen aan de waterloop moeten worden gebracht;
- geen stedenbouwkundige vergunning vereist, indien de hoofdfunctie van de watermolen niet gewijzigd wordt;
- geen milieuvergunning vereist;
- geen project-MER vereist.

Een beschermde watermolen mag enkel als kleine waterkrachtcentrale ingericht worden indien die nieuwe functie de waarde(n) waarvoor de watermolen beschermd werd, niet in het gedrang brengt.

Er zijn maatregelen nodig om de negatieve gevolgen voor de natuur en het watersysteem zoveel mogelijk te beperken en in de mate van het mogelijke te herstellen of te compenseren.

Er mag geen nieuw knelpunt voor de vismigratie ontstaan. Het volledige debiet van de waterloop mag niet gebruikt worden voor het opwekken van elektriciteit. Er moet steeds voldoende debiet aanwezig zijn om vismigratie te laten plaatsvinden. De nog bestaande stuwrechten moeten gerespecteerd worden.

Het gebruik van een turbine in een watermolen die is ingericht als kleine waterkrachtcentrale, is enkel aanvaardbaar indien de schade bij de stroomafwaartse vismigratie in aanzienlijke mate beperkt kan wor-den. Indien het gebuik van een waterrad of hydrodynamische schroef mogelijk is, moet daaraan de voor-keur gegeven worden.

Steunmaatregelen voor het opwekken van elektriciteit uit waterkracht

De eigenaar of gebruiker van een watermolen die ingericht is als kleine waterkrachtcentrale, kan bij de Vlaamse Reguleringsinstantie voor de Elektriciteits- en Gasmarkt en groenestroomcertificaat aanvragen voor elke 1.000 kWh groene stroom die wordt opgewekt. Hij kan zijn groenestroomcertificaten verkopen aan een elektriciteitsleverancier die moet voldoen aan de certificatenverplichting.

De kosteloze distributie van groene stroom in het Vlaams Gewest is afgeschaft sinds 1 januari 2005. De Vlaamse Regering heeft beloofd enkele alternatieve steunmaatregelen uit te werken.

De eigenaar of gebruiker van een watermolen die investeert in de hernieuwbare energie, kan een ecolo-giepremie aanvragen. Die premie bedraagt 35% van de investeringskosten. Hij kan tevens aanspraak ma-ken op de verhoogde investeringsaftrek voor energiebesparende investeringen. Deze worden voor 13.5% vrijgesteld van belasting.

BEDENKINGEN EN VASTSTELLINGEN BIJ DEZE STUDIE

Het wordt de watermolenaar moeilijk gemaakt. Het juridisch statuut van de watermolen wordt omkneld in het keurslijf van Europese regels, inter-nationale verdragen, Belgische wetten, Vlaamse decreten, provinciale reglementen, gemeentelijke reglementen, reglementen polders en wateringen.

* De overheid faalt betreffende:
  - duidelijke bepaling openbaar - privaat domein van de overheid m.b.t. onbevaarbare waterlopen
  - het ruimen en baggeren van waterlopen

* De decreten van de Vlaamse overheid kennen geen hiërarchisch onderscheid. Dit wil zeggen dat het decreet erfgoedzorg niet hoger in rang staat dan de decreten:
  - ruimtelijke ordening
  - milieueffecten verslaggeving
  - natuurbehoud en bosbeheer
  - integraal waterbeleid
  - vismigratie
  - opwekking elektriciteit uit waterkracht
  - archeologie

Deze decreten leggen beginselen op van:
  - erfgoedtoets
  - watertoets
  - stuwrecht
  - pegelpeil
  - integratie van natuuroverwegingen
  - zorgplicht
  - vismigratieknelpunten
  - rechtspositie oevereigenaar

Verder is er sprake van:
  - ruimtelijk uitvoeringsplan (RUP)
  - milieueffectenrapportage (MER)
  - Vlaams Ecologisch Netwerk (VEN)
  - zone-eigen / zonevreemd
  - Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk (IVON)

Wat de bescherming van watermolens aangaat kan er slechts duidelijkheid, d.i. rechtszekerheid, bestaan wanneer:
1. alle watermolens (358) nauwkeurig in kaart zijn gebracht
2. deze gegevens worden getoetst aan de overtalrijke reglementeringen.
3. hieruit besluiten worden getrokken i.v.m. de plichten opgelegd door het beschermingsdecreet in het algemeen en het beschermingsbesluit in het bijzonder.
Zullen deze besluiten verzoenbaar zijn met de beginselen neergelegd in de overige teksten?

In de besproken studie wordt de voorzichtige stelling ingenomen geval per geval te bekijken en door overleg met de vele instanties tot een regeling te komen, ook wanneer deze in principe van de bestaande reglementering zou afwijken.

Dit is een praktische benadering die echter niet leidt tot rechtszekerheid omdat teveel tegenstrijdige belangen dienen verzoend. Hier zal dat moeilijk zijn, daar dan weer niet. Soortgelijke gevallen zullen ongelijk worden behandeld. Het beginsel van “dura lex, sed lex”, tegenover “we zullen er wel een mouw aan passen”.
Zou dat erfgoedbescherming zijn? Staat erfgoedbescherming op een hoger vlak dan de overige voorzieningen?

In ieder geval: watermolenaars zien zich gesteld tegenover een massa eisen temidden dewelke ze zich staande moeten houden om aan de hen opgelegde erfgoedplicht en erfgoedtoets te voldoen. Is dat nog een menselijke opdracht voor zovele vrijwilligers? Aan onze overheid om te bewijzen dat wat ze zelf doen, ook beter doen.

Ondertussen blijkt er toch enige bewustwording te groeien inzake de door (over)talrijke reglementen ontstane problematiek.

Zo bijvoorbeeld het op 10 februari 2007 georganiseerde colloquium te Oud-Turnhout. Het thema *Erfgoed buiten* "over de relatie tussen natuur en historisch erfgoed" is al een aanduiding. De rode draad was om bij het opmaken van beheersstructuren voor natuurgebieden terdege rekening te houden met cultuurhistorische elementen en relicten. Er werd nadrukkelijk gevraagd naar een nauwe samenwerking en overleg met de cultuurhistorische sector en noemde als belangrijke aanspreekpunten de vele plaatselijke heemkundige kringen, heemkundigen en historici.
Het besluit van het colloquium ging trouwens in de richting uit van de cultuurhistorische sector. Verdedigers van landschappelijke waarden (ecologen en ruimtelijke planners) geraken steeds meer overtuigd om in de toekomst terdege rekening te houden met alle cultuurhistorische aspecten in het landschap. Zij hopen en zijn vragende partij om bij heemkundigen en historici aanspreekpunten en medewerking te vinden.

Als verschillende vragende partijen zoals "natuurmensen" en molinologen mekaar als aanspreek-punt vinden en tot medewerking komen, wordt het de watermolenaar wellicht minder moeilijk zijn beschermingsopdracht te vervullen.

Openbaarmaking van het rapport uit 2004 (2008)

Op voorstel van de juridische diensten van de Vlaamse regering, zeker van hun gelijk, gaf de toenmalige minister bevoegd voor de Administratie Milieu-, Natuur-, Land- en Waterbeheer, opdracht aan de Universiteit Hasselt om de rechten van watermolens en watermolenbeheerders juridisch te onderzoeken en te duiden. Het werd een lijvig en zeer grondig werkstuk, 352 bladzijden, dat in 2004 aan de opdrachtgever werd overhandigd.

Het was kenmerkend voor die tijd dat deze studie (aanvankelijk) voor de buitenwereld verborgen werd gehouden, want de rechten van watermolens en hun stuwrecht bleken en blijken wel degelijk wettelijk te zijn. Na aandringen van diverse belanghebbenden werd de studie toch openbaar gemaakt.

Hierna volgt de uitspraak van de "Beroepsinstantie inzake Openbaarheid van Bestuur en Hergebruik van Overheidsinformatie" (Afdeling Openbaarheid van Bestuur) van de Diensten voor het Algemeen Regeringsbeleid, Afdeling Kanselarij van de Vlaamse Regering van 27 oktober 2008 (voorzitter: de heer Bruno Asschericx).

BEROEPSINSTANTIE INZAKE OPENBAARHEID VAN BESTUUR EN HERGEBRUIK VAN OVERHEIDSINFORMATIE

VLAAMSE REGERING DIENSTEN VOOR HET ALGEMEEN REGERINGSBELEID AFDELING KANSELARIJ

BOUDEWIJNLAAN 30, BUS 20 1000 BRUSSEL

TEL. SECRETARIAAT: 02/553.57.03 FAX SECRETARIAAT: 02/553.57.02 E-MAIL: OPENBAARHEID@VLAANDEREN.BE

DOSSIERNUMMER: OVB/2008/141

DE BEROEPSINSTANTIE - AFDELING OPENBAARHEID VAN BESTUUR

GELET OP HET DECREET VAN 26 MAART 2004 BETREFFENDE DE OPENBAARHEID VAN BESTUUR;

GELET OP HET BESLUIT VAN DE VLAAMSE REGERING VAN 19 JULI 2007 TOT OPRICHTING VAN DE BEROEPSINSTANTIE INZAKE OPENBAARHEID VAN BESTUUR EN HERGEBRUIK VAN OVERHEIDSINFORMATIE;

GELET OP HET OORSPRONKELIJKE VERZOEK VAN XXXX BIJ SCHRIJVEN D.D. 14 AUGUSTUS 2008, GERICHT AAN DE SECRETARIS-GENERAAL VAN AMINAL, KONING ALBERT II-LAAN 20 BUS 8 TE 1000 BRUSSEL, WAARBIJ WERD VERZOCHT OM EEN KOPIE VAN DE STUDIE "HET JURIDISCH STATUUT VAN DE WATERMOLENS" VAN PROFESSOR ANNE MIE DRAYE" OPGEMAAKT IN OPDRACHT VAN AMINAL, EUROPA EN MILIEU;

GELET OP DE BESLISSING VAN HET AFDELINGSHOOFD VAN DE AFDELING INTERNATIONAAL MILIEUBELEID VAN HET DEPARTEMENT LEEFMILIEU, NATUUR EN ENERGIE D.D. 8 SEPTEMBER 2008 WAARBIJ DE OPENBAARMAKING GEDEELTELIJK WORDT GEWEIGERD;

GELET OP HET BEROEPSCHRIFT VAN XXXX, BIJ FAXBERICHT D.D. 7 OKTOBER 2008 TEGEN DE GEDEELTELIJKE WEIGERING, ALSOOK TEGEN HET UITBLIJVEN VAN DE UITVOERING VAN DE BESLISSING D.D. 8 SEPTEMBER 2008;

GELET OP DE REGISTRATIE VAN HET BEROEPSCHRIFT OP 7 OKTOBER 2008;

WAT DE ONTVANKELIJKHEID BETREFT:

OVERWEGENDE DAT DE BESLISSING VAN DE AFDELING INTERNATIONAAL MILIEUBELEID DATEERT VAN 8 SEPTEMBER 2008 EN DAT DE BEROEPSMOGELIJKHEID EN –MODALITEITEN WERDEN VERMELD IN VOORMELDE BESLISSING, ZOALS VOORGESCHREVEN IN ARTIKEL 35 VAN HET DECREET VAN 26 MAART 2004 BETREFFENDE DE OPENBAARHEID VAN BESTUUR;

OVERWEGENDE DAT DE VERZOEKER MET EEN FAXBERICHT VAN 7 OKTOBER 2008 EEN BEROEPSCHRIFT HEEFT INGEDIEND M.B.T. DE GEDEELTELIJKE WEIGERING VAN DE OPENBAARMAKING EN DAT DIT DERHALVE BINNEN DE DECRETAAL VOORGESCHREVEN TERMIJN VAN DERTIG DAGEN IS GEBEURD;

OVERWEGENDE DAT, VOLGENS DE AFDELING INTERNATIONAAL MILIEUBELEID, HET VERZOEK TOT OPENBAARMAKING, DAT GERICHT WAS AAN DE SECRETARIS-GENERAAL VAN AMINAL, BIJ DEZE AFDELING WERD GEREGISTREERD OP 1 SEPTEMBER 2008; DAT, OP GROND VAN ARTIKEL 20, § 3, 1STE LID VAN HET DECREET VAN 26 MAART 2004, DE BESLISSING

TOT INWILLIGING ZO SPOEDIG MOGELIJK EN UITERLIJK BINNEN DERTIG KALENDERDAGEN WORDT UITGEVOERD; DAT, OP GROND VAN ARTIKEL 6, §1 VAN HET DECREET VAN 26 MAART 2004, DE UITVOERINGSDATUM INGAAT OP DE DAG NA DE DATUM VAN REGISTRATIE VAN DE AANVRAAG; DAT DE GECENSUREERDE VERSIE VAN DE STUDIE, OP DATUM VAN HET BEROEPSCHRIFT, 7 OKTOBER 2008, NOG NIET AAN VERZOEKER MEEGEDEELD WAS; DAT, OP GROND VAN ARTIKEL 22, TWEEDE LID VAN HET DECREET VAN 26 MAART 2004, HET BEROEP TEGEN DE ONWILLIGE UITVOERING TIJDIG WERD INGEDIEND;

OVERWEGENDE DAT HET BEROEPSCHRIFT D.D. 7 OKTOBER 2008 DAN OOK ALS ONTVANKELIJK WORDT VERKLAARD;

WAT DE GEGRONDHEID BETREFT:

OVERWEGENDE DAT IN OVEREENSTEMMING MET ARTIKEL 7, TWEEDE LID VAN HET DECREET VAN 26 MAART 2004 HET RECHT OP PASSIEVE OPENBAARHEID BETREKKING HEEFT OP BESTUURSDOCUMENTEN; DAT OP GROND VAN DEZE BEPALING ELKE INSTANTIE IN PRINCIPE VERPLICHT IS AAN EENIEDER DIE EROM VERZOEKT INZAGE TE GEVEN IN, UITLEG TE VERSCHAFFEN OVER OF EEN AFSCHRIFT TE BEZORGEN VAN DE GEWENSTE BESTUURSDOCUMENTEN, DAT DE OPENBAARMAKING SLECHTS KAN GEWEIGERD WORDEN MITS TOEPASSING WORDT GEMAAKT VAN ÉÉN OF MEERDERE UITZONDERINGSGRONDEN, ZOALS GESTIPULEERD IN DE ARTIKELEN 11 TOT EN MET 15 VAN VOORMELD DECREET;

OVERWEGENDE DAT EEN BESTUURSDOCUMENT IN ARTIKEL 3, 4° VAN DIT DECREET GEDEFINIEERD WORDT ALS DE DRAGER, IN WELKE VORM OOK, VAN INFORMATIE WAAROVER EEN INSTANTIE BESCHIKT; DAT HET RECHT OP OPENBAARHEID ALDUS MAAR KAN WORDEN UITGEOEFEND VOOR ZOVER HET GAAT OM INFORMATIE DIE GEMATERIALISEERD WERD OP EEN DRAGER;

OVERWEGENDE DAT DE VERZOEKER IN CASU BEROEP HEEFT INGESTELD TEGEN DE GEDEELTELIJKE WEIGERING, ALSOOK TEGEN HET UITBLIJVEN VAN DE UITVOERING VAN DE BESLISSING D.D. 8 SEPTEMBER 2008;

OVERWEGENDE DAT, WAT HET UITBLIJVEN VAN DE UITVOERING VAN DE BESLISSING VAN 8 SEPTEMBER 2008 BETREFT, DE AFDELING INTERNATIONAAL MILIEUBELEID BIJ MAILBERICHT AAN DE BEROEPSINSTANTIE D.D. 14 OKTOBER 2008 LAAT WETEN DAT HET 'GECENSUREERDE' RAPPORT NOG NIET WERD BEZORGD OM REDEN DAT EEN SCREENING VAN HET VOLLEDIGE RAPPORT OMVANGRIJK IS EN DAT DIT TOTAAL GEEN PRIORITEIT IS; DAT DE BEROEPSINSTANTIE ALDUS MOET VASTSTELLEN DAT DE AFDELING INTERNATIONAAL MILIEUBELEID ZICH IN DEZE ZAAK NIET OP EEN CORRECTE WIJZE HEEFT GEKWETEN VAN ZIJN WETTELIJKE VERPLICHTINGEN OP HET VLAK VAN OPENBAARHEID VAN BESTUUR, MEER BEPAALD IN HET KADER VAN DE UITVOERING VAN HAAR BESLISSING; DAT DE BEROEPSINSTANTIE VASTSTELT DAT EEN DERGELIJKE INGESTELDHEID NIET ERNSTIG IS EN GETUIGT, IN HOOFDE VAN DEZE BESTUURSINSTANTIE, VAN WEINIG RESPECT T.A.V. DE VERPLICHTINGEN DIE VOORTVLOEIEN UIT HET OPENBAARHEIDSDECREET;

OVERWEGENDE DAT VERZOEKER IN CASU DE OPENBAARMAKING HEEFT GEVRAAGD VAN DE STUDIE "HET JURIDISCH STATUUT VAN DE WATERMOLENS" VAN PROFESSOR ANNE MIE DRAYE" OPGEMAAKT IN OPDRACHT VAN AMINAL, EUROPA EN MILIEU;

OVERWEGENDE DAT DE AFDELING INTERNATIONAAL MILIEUBELEID IN ZIJN BESLISSING D.D. 8 SEPTEMBER 2008 INROEPT DAT DE OPENBAARMAKING VAN DIT DOCUMENT, DAARGELATEN DE KWESTIE OF DEZE STUDIE TE BESCHOUWEN IS ALS "MILIEU-INFORMATIE", GEDEELTELIJK MOET GEWEIGERD WORDEN OP GROND VAN ARTIKEL 14, 5° EN ARTIKEL 15, 9° VAN HET DECREET VAN 26 MAART 2004, MEER BEPAALD DAT DE VERTROUWELIJKHEID VAN EEN GEDEELTE VAN DE STUDIE NOODZAKELIJK IS VOOR DE POLITIEKE BESLUITVORMING; DAT DEZE AFDELING ALS VERDERE VERKLARING AANGEEFT DAT HET VOORWERP VAN DE STUDIE IMMERS WAS OM DE MILIEUADMINISTRATIE VAN DE VLAAMSE OVERHEID EEN WETENSCHAPPELIJK WERK OVER HET JURIDISCHE STATUUT VAN DE WATERMOLENS IN DE BREEDST MOGELIJKE ZIN AAN TE BIEDEN; DAT HET OPZET WAS OM TE KOMEN TOT EEN GEÏNTEGREERD BELEID WAARIN DE VERSCHILLENDE BELEIDSAANSPRAKEN – OOK BUITEN HET VELD VAN MILIEU EN NATUUR- MET ELKAAR ZOUDEN VERZOEND WORDEN REKENING HOUDENDE MET DE WETGEVING EN DE RECHTSPRAAK; DAT DE STUDIEOPDRACHT GEENSZINS HET BELEID ZELF ZOU UITWERKEN; DAT DE AUTEURS UIT EIGEN BEWEGING WEL EEN AANTAL BELEIDSAANBEVELINGEN HEBBEN GEFORMULEERD, DIE TOT OP HEDEN NIET GELEID HEBBEN TOT CONCRETE BELEIDSINSTRUCTIES BINNEN HET BELEIDSDOMEIN LEEFMILIEU, NATUUR EN ENERGIE VAN DE VLAAMSE OVERHEID; DAT, OM ELKE VERKEERDE APPRECIATIE OVER DEZE BELEIDSAANBEVELINGEN TE VERMIJDEN, ERVOOR GEOPTEERD WORDT OM DEZE BELEIDSAANBEVELINGEN UIT DE OPENBAARGEMAAKTE VERSIE VAN DE STUDIE WEG TE LATEN OP GROND VAN DE VOORMELDE UITZONDERINGSGROND;

OVERWEGENDE DAT HET OPENBAARHEIDSDECREET, VOOR WAT BETREFT DE UITZONDERINGEN OP HET RECHT OP OPENBAARHEID, EEN ONDERSCHEID MAAKT NAARGELANG HET GAAT OM EEN AANVRAAG TOT OPENBAARMAKING DIE BETREKKING HEEFT OP MILIEU-INFORMATIE DAN WEL OP ANDERE INFORMATIE;

OVERWEGENDE DAT ZOWEL ARTIKEL 15, §1, 9° (DAT MILIEU-INFORMATIE BETREFT) ALS ARTIKEL 14, 5° (DAT ANDERE INFORMATIE BETREFT) VAN HET DECREET BEPALEN DAT EEN AANVRAAG OM OPENBAARMAKING DIENT AFGEWEZEN TE WORDEN INDIEN HET BELANG VAN OPENBAARHEID NIET OPWEEGT TEGEN DE BESCHERMING VAN DE VERTROUWELIJKHEID VAN HET HANDELEN VAN EEN (MILIEU)INSTANTIE, VOORZOVER DIE VERTROUWELIJKHEID NOODZAKELIJK IS ONDER MEER

VOOR DE POLITIEKE BESLUITVORMING; DAT HET VOOR DE TOEPASSING VAN DEZE UITZONDERINGSGROND IN DEZE ZAAK NIET RELEVANT IS OM TE WETEN OF HET AL DAN NIET GAAT OM MILIEU-INFORMATIE;

OVERWEGENDE DAT UIT HET ONDERZOEK VAN DE BEROEPSINSTANTIE BLIJKT DAT DE VOORMELDE STUDIE HET RESULTAAT IS VAN EEN GUNNING VAN EEN OPDRACHT, BIJ WIJZE VAN EEN ONDERHANDELINGSPROCEDURE ZONDER VOORAFGAANDE BEKENDMAKING, MET ALS VOORWERP: DUIDELIJKHEID SCHEPPEN OMTRENT HET JURIDISCH STATUUT VAN DE WATERMOLENS EN HET REGELGEVEND KADER WAARBINNEN DE OVERHEID EEN GEÏNTEGREERD BELEID KAN UITWERKEN VOOR WATERMOLENS; DAT DEZE STUDIEOPDRACHT WERD OPGELEVERD BIJ OPGELEVERD BIJ PROCES-VERBAAL D.D. 17 MAART 2006; DAT DE STUDIE, CONFORM DE INGEDIENDE OFFERTE, BESTAAT UIT DRIE ONDERDELEN: ONDERDEEL A. 'WATERMOLENS, MOLENRECHTEN, STUWRECHTEN EN BANRECHTEN', WAAR EEN UITGEBREIDE HISTORISCHE EN JURIDISCHE BESCHRIJVING VAN DEZE RECHTEN AAN BOD KOMT, ONDERDEEL B. 'DE WATERMOLEN IN ZIJN OMGEVING', DAT EEN ANALYSE VAN DE TOEPASSELIJKE REGELGEVING MET VERMELDING VAN KNELPUNTEN EN LACUNES BEVAT EN ONDERDEEL C. 'AANBEVELINGEN VOOR EEN GEÏNTEGREERD BELEID INZAKE WATERMOLENS', DAT AANBEVELINGEN VOOR VERBETERINGEN AAN HET WETGEVEND KADER ALS VOOR EEN COHERENTER BELEID OMVAT; DAT DE AFDELING INTERNATIONAAL MILIEUBELEID AAN DE BEROEPSINSTANTIE PER MAILBERICHT D.D. 14 OKTOBER LL. LAAT WETEN DAT DE UITZONDERINGSGROND VAN ARTIKEL 14, 5° OF 15, §1, 9° VAN HET DECREET MOET SLAAN OP DEEL 3 BELEIDSAANBEVELINGEN;

OVERWEGENDE DAT HET BEGRIP "POLITIEKE BESLUITVORMING" STRIKT DIENT TE WORDEN GEÏNTERPRETEERD (PARL. ST. VL. PARL. 2002-2003, NR. 1732/1, 31), DAT BOVENDIEN DE VERTROUWELIJKHEID NOODZAKELIJK DIENT TE ZIJN VOOR DE POLITIEKE BESLUITVORMING;

OVERWEGENDE DAT IN DE VOORNOEMDE STUDIE, MET INBEGRIP VAN DE BELEIDSAANBEVELINGEN, GEENSZINS POLITIEKE, MAATSCHAPPELIJKE, ECONOMISCHE, EN FINANCIËLE BELANGEN WORDEN AFGEWOGEN MET HET OOG OP HET ADVISEREN TOT HET NEMEN VAN EEN BESLISSING; DAT HET IN CASU ENKEL HANDELT OM EEN JURIDISCHE INSTEEK OM TE KOMEN TOT EEN GEÏNTEGREERD BELEID; DAT DAARENBOVEN BLIJKT DAT DEZE STUDIE REEDS DATEERT VAN 17 MAART 2006 EN DAT, ZOALS OOK DOOR DE AFDELING INTERNATIONAAL MILIEUBELEID IN HAAR SCHRIJVEN D.D. 8 SEPTEMBER 2008 AANGEHAALD, DEZE BELEIDSAANBEVELINGEN GEENSZINS GELEID HEBBEN TOT CONCRETE BELEIDSINSTRUCTIES, DUS DEZE AANBEVELINGEN MAKEN GEEN DEEL UIT VAN ENIGE BESLUITVORMING OF AFWEGING OP POLITIEK VLAK, ZIJ MAKEN GEEN DEEL UIT VAN INFORMATIE DIE STRIKT GENOMEN MET DE POLITIEKE BERAADSLAGING TE MAKEN HEEFT;

OVERWEGENDE DAT BIJGEVOLG DE UITZONDERINGSGROND VAN ARTIKEL 15, §1, 9° OF 14, 5°, VAN HET OPENBAARHEIDSDECREET NIET KAN INGEROEPEN WORDEN;

OVERWEGENDE DAT GEEN VAN DE DECRETAAL VOORZIENE UITZONDERINGSGRONDEN KAN INGEROEPEN WORDEN OM EEN AFSCHRIFT VAN HET GEVRAAGDE BESTUURSDOCUMENT TE WEIGEREN;

OVERWEGENDE DAT DAN OOK MOET GECONCLUDEERD WORDEN DAT HET INGESTELDE BEROEP ALS GEGROND MOET WORDEN BESCHOUWD;

NA BERAADSLAGING,

BESLUIT:

HET BEROEPSCHRIFT VAN XXXX D.D. 7 OKTOBER 2008 TEGEN DE GEDEELTELIJKE WEIGERINGSBESLISSING VAN DE AFDELING INTERNATIONAAL MILIEUBELEID D.D. 8 SEPTEMBER 2008, ALSOOK TEGEN HET UITBLIJVEN VAN DE UITVOERING VAN VOORMELDE BESLISSING WORDT ONTVANKELIJK EN GEGROND VERKLAARD.

BIJGEVOLG DIENT EEN AFSCHRIFT VAN DE STUDIE "HET JURIDISCH STATUUT VAN DE WATERMOLENS" VAN PROFESSOR ANNE MIE DRAYE, OPGEMAAKT IN OPDRACHT VAN AMINAL, EUROPA EN MILIEU, AAN DE VERZOEKER TE WORDEN BEZORGD.

BRUSSEL, 27 OKTOBER 2008

VOOR DE BEROEPSINSTANTIE, AFDELING OPENBAARHEID VAN BESTUUR,

BRUNO ASSCHERICKX VOORZITTER